

ARKIV

FOR

NORDISK FILOLOGI

UDGIVET UNDER MEDVIRKNING AF

SOPHUS BUGGE
CHRISTIANIA

NICOLAUS LINDER
STOCKHOLM

ADOLF NOREEN
UPSALA

LUDV. F. A. WIMMER
KJØBENHAVN

THEODOR WISÉN
LUND

VED

GUSTAV STORM.

FJERDE BIND.

CHRISTIANIA.

J. W. CAPPELEN

1888.

In d h o l d.

	Side.
<i>Aug. Western</i> , Om norske dobbeltformer	1.
<i>Finnur Jónsson</i> , Leiðrjetningar á ymsum stöðum í Sæmundar-Eddu	26.
<i>Ferd. Dettér</i> , Bemerkungen zu den Eddaliedern	59.
<i>Axel Kock</i> , Långa ändelsevokaler i det nordiska fornspråket	87.
<i>Gustav Storm</i> , Lidt om Jens Lauritssøn Wolffs »Norrgia illustrata«	95.
<i>Evald Lidén</i> , Om några germanska pronomen	97.
<i>Sophus Bugge</i> , Svensk Ordforskning	115.
<i>Axel Kock</i> , F omljudet och den samnordiska förlusten af ändelse- vokaler	141. 185.
— Bidrag till nordisk språkhistoria	163.
<i>Kr. Kaalund</i> , Til Forstaaelse af »en islandsk ordsprogsamling fra 15de Aarhundrede«	186.
<i>L. Fr. Löffler</i> , Frv. ægha (fd. ægha).	191.
<i>Th. Wisén</i> , Textkritiska anmärkningar til den Stockholmska Homi- lieboken	193.
<i>E. Mogk</i> , Das Noregs Konungatal	240.
<i>Aug. Schagerström</i> , Ströftåg i Sverges medeltidsliteratur	245. 335.
<i>Jón Þorkelsson</i> , <i>Cand. mag.</i> , Íslenzk kappakvæði II. III.	251. 370.
<i>K. Maurer</i> , Vopn und Vokn	284.
<i>Elof Hellquist</i> , En kort redogörelse för Bellmans språkbruk	289.
<i>P. Groth</i> , Svensk og norsk retskrivningslitteratur fra den sidste Tid	320.
<i>Hj. Falk</i> , Nominale stambildungslehre der altgermanischen dialecte von Friederich Kluge, Halle 1886	349.
Meddelande	384.

Om norske dobbeltformer.

På dobbeltformers tilstedeværelse i norsk er der allerede pegt af *K. Brekke, Bidrag til dansk-norskens lydlære* og *J. Aars, Lidt om vort sprog og dets udtale*. Derimod er spørgsmålet ikke behandlet af *K. Knudsen, Den landsgyldige norske uttale*; han synes ikke at kjende (eller at erkjende, jfr. forordet til nævnte bog) egentlige dobbeltformer, men kun en affekteret bog-udtale ved siden af den naturlige. Et uhildet blik paa sagen vil dog vise, at vort sprog besidder ikke så få virkelige dobbeltformer d. e. to udtaleformer af samme ord eller ordstamme, som findes ved siden af hverandre, ikke blot under læsning, men i naturlig tale. Jeg kan nemlig ikke erkjende som parallelformer alt, hvad man kan høre under læsning; slige læseformer som *have, give, sige*, istfr. *ha, ji, si* eller *løbe, vide, bage* for *løpe, vite, bake* anser jeg simpelthen for feillæsning, selv om jeg derved skulde komme i den hårde nødvendighed at måtte anta, at det står dårlig til med læsefærdigheden i dette land. Det slags former ser jeg derfor her fuldstændig bort fra og agter kun at behandle dem, som virkelig lever i det dannede sprog. Det kan f. eks. ikke være underkastet nogensomhelst tvil, at der ved siden af formen *hode*, der bruges i egentlig betydning (= tysk *kopf*), også eksisterer en form *hoved* i figurlig betydning (= tysk *haupt*); man sammenligne blot *hodeverk* o: *hodepine* (kopfweh) og en forfatters *hovedverk* (hauptwerk), så vil man tydelig se forskjellen. Ofte kan det naturligvis være vanskeligt at afgjøre, om en form skal ansees som en blot

og bar „læseform“ eller som en virkelig parallelform; det er en naturlig følge af, at spørgsmålet endnu er lidet undersøgt, og af, at vi på grund af ligegyldighed for ret læsning er blit således indkjørt i feillæsning, at vi ofte ikke ved, hvorvidt en form er indskrænket til læsning eller ei.¹

Jeg skal i det følgende forsøge at give en oversigt over de i vort sprog forekommende dobbeltformer og at udfinde grunden til spaltningen, idet jeg på forhånd bemærker, at mine lister naturligvis ikke gjør fordring på at være fuldstændige; dels kan nemlig enkelte former være undgået min opmærksomhed, dels kan enkelte være tat med, som i virkeligheden er at henhøre under kategorien „feillæsning“. Min hensigt har kun været at fæste opmærksomheden ved fænomenet og finde en bestemt inddelingsgrund, hvortil jeg håber, de vil vise sig tilstrækkelige.

Man pleier ofte uden videre som grund for en sådan spaltning at anføre indflydelse fra skriftsproget; men denne indflydelse er vistnok betydelig overvurderet. Dette synes allerede på forhånd indlysende, når man husker på, at for hver gang et ord forekommer i ens læsning, forekommer det kanske ti gange i talen, og under disse omstændigheder er der liden rimelighed for, at nogen synderlig indflydelse skal gjøre sig gjældende. Selv skriftformer som *og*, *have*, *sige* o. lign., der forekommer snart sagt i hver anden linje af en bog, og som de fleste af slendrian eller i god tro læser efter bogstaverne, har jo ikke övet den allerringeste indflydelse på samme ords former i talesproget, *å*, *ha*, *si*. Det er kun på de ords udtale, som sjælden eller aldrig forekommer i det daglige talesprog, at skriften kan öve nogen indflydelse; men også her må man huske på, at da sådanne ord strengt taget ikke har nogen bestemt udtale, er man nödt til at læse dem så vidt muligt efter bogstaverne. Og selv om sådanne

¹ Jeg kan således ikke anerkjende alle de af Brekke opførte parallelformer, hvoraf nogle som *angreb*, *skabe* med *b* for mig er unaturlige.

ord med tiden trænger ind i talesproget og da beholder sin bogform, så er det at merke, at såsnart de har fåt indpas der, så forplantes de ikke længer gennem öiet, men som alle andre ord gennem öret, så man heller ikke i dette tilfælde godt kan tale om nogen indflydelse fra skriftsproget. Et ord, som optages i talesproget, må jo nødvendigvis der få en bestemt udtaleform, og da ord, som för ikke har tilhört talesproget, heller ingen bestemt udtaleform har, ligger det jo nærmest at vælge den, bogstaverne antyder; men dette kan kun uegentlig kaldes en indflydelse; ti „indflydelse“ forudsætter, at der er noget, som trænges tilside og gir plads for noget nyt; men i dette tilfælde er der intet, som trænges tilside, da der intet er för. Det går nemlig ikke an at si, at skriftsprogets indflydelse i et ord som *videnskab* viser sig deri, at ordet ikke har fulgt de andre former af *vide* (o: *vite*) og antat formen *vitenskab* (— *skap*); sagen er jo den, at de mennesker, som först toptog formen *videnskab*, og fra hvem den gennem öret forplantedes til andre, enten slet ikke havde gjort sig rede for, at det havde noget med *vite* at bestille, hvorfor det naturligvis heller ikke faldt dem ind at gi det *t*, eller også selv naturlig udtalte *vide* med *d*, i hvilket tilfælde det naturligvis endnu mindre kunde falde dem ind at gi det *t*. — Det eneste tilfælde, hvor jeg til nød kan gå med på at tale om indflydelse fra skriftsproget, er, hvor et ord, som ellers er almindeligt i talesproget i ligefrem betydning, får eller rettere sagt beholder en oprindeligere udtale, når det bruges i figurlig betydning, som når f. eks. *at blöde*, der i almindelig betydning lyder *blö*, beholder den fuldere form *blöde* i figurlige udtryk som *mit hjerte blöder*. Her foreligger ganske vist forsåvidt en virkelig indflydelse, som jo ordet har en bestemt talesprogs-form, der ikke har formået at fortrænge den litterære. Men skriftsproget har dog her havt en mægtig støtte, uden hvis hjælp det neppe vilde ha seiret, nemlig selve den figurlige betydning. Betydningsforskjellen

mellem såret *blör* og *mit hjerte blöder* er så betydelig, at det for sprogfølelsen ligefrem har stået som to forskellige ord ligesom *videnskab* og *vite*. Der er, forekommer det mig, ikke det mindste iveien for at anta, at to sådanne parallelformer som *blö* og *blöde* kunde udvikle sig i et fuldstændig ulitterært sprog, og i så fald vilde man vel ikke kunne tale om indflydelse fra skriftsproget.¹ Man bör derfor, mener jeg, være forsigtig med at ty til denne forklaringsgrund, ialfald som den eneste, og endnu forsigtigere må man være med at erklære sådanne skriftsprogs-former for unaturlige eller mindre gode end talesprogets, således som *K. Knudsen* gjør i fortalen til sin bog *Om den landsg. norske udtale*. Former som *vitne*, *åpenbaring*, *skaper*, *skapning*, *kjöpenhavner*, *forbrytelse* o. lign. med hård kons. er for öieblikket ligeså fremmede og derfor urigtige i norsk som omvendt *vide*, *åbne*, *skabe*, *kjöbe*, *bryde* med blöd konsonant, og en tilsvarende skrivemåde af sådanne ord derfor ligeså etymologisk-ufonetisk som vor almindelige ortografi med blöd konsonant istedetfor hård. Det er ganske merkeligt, at den gamle målreiser, for hvis arbeide jeg forresten nærer den største agtelse og sympati, og som stadig er på nakken af alslags „bessermachen“, ikke har indset, at dette også er en bessermachen, der i virkeligheden ikke er et hår bedre end den, han dadler hos andre, når de mod den nuværende udtale indsætter bogstaver, som betegner en ældre udtale, ja i somme tilfælder er værre, når den nemlig som i ordet *vitenskap* betegner en udtale, som vistnok aldrig har eksisteret.

Idet jeg nu går over til mit egentlige emne, skal jeg først hidsætte en fortegnelse over de ord i deres dagligdagse

¹ Jeg ved meget vel, at denne antagelse fuldstændig strider mod junggrammatikernes lære, således som denne for öieblikket formuleres; men ligesom jeg for öieblikket ikke kan bevise denne antagelse, således kan den vel på undersøgelsernes nuværende standpunkt heller ikke modbevises, således at den ialfald kan være værd at tænke på.

form og betydning, hvortil der findes parallelformer. Til de sidste henregner jeg da også aflednings- og böiningsformer af samme stamme. Den anvendte lydbetegnelse trænger antagelig ingen nærmere forklaring; en vokals længde betegnes ved en prik efter tegnet; — i de tilføiede eksempler betegnes kun den lyd særskilt, hvorom talen er.

1. Ord med hård explosiv, p, t, k.

åben (å.pøn), *åbne* (å.pnø); ligeså i de fleste sammensætninger: *åpenhjertet*, *åpenlydt*, *åpenlyst*, *åpenmundet*, *åpenstående*; det er *åpenbart*, at —; *åpning*.

døbe (dø.pø): *døpe* et barn, et skib; *døpefont*, *døpeattest*, *døpe-navn*; en *gjendøper*.

gribe (gri.pø); ligeså: *angribe*, *begribe*, *foregribe*, *håndgripelig*.

krybe (kry.pø); ligeså: *kryp*; alslags stygt *kryp*.

løbe (lø.pø); ligeså: *anløpe*, *undløpe* osv.; *tilløb*; *overløper*.

råb (rå.p), *råbe* (ro.pø, rå.pø): *rope* brand; *rope* af fuld hals; *rope* en an; *tilråp*, *opråp*, *udråp*.

skrøbelig (skrø.pøli) i betydningen svag, helseløs: et *skrøpeligt* menneske; et *skrøpeligt* hode.

slibe (sli.pø), *slibte* (sliptø), *slipt*, adj. *sleben* (sle.pøn): at *slipe* en kniv; kniven er nylig *slipt*; en *slepen* karaffel.

svøbe (sve.pø): bruge *svepen*; *svepeslag*.

tabe (ta.pø), *tab* (ta.p): — at *tape* modet; et hårdt *tap*.

bide (bi.tø): hunden *biter*; en *bitende* vind.

blød (blø.t): *blöt* hud; det er *blötagtigt* at føle på.

bryde (bry.tø)¹: *bryte* af en kvist; *bryte* noget istykker; *forbryte* sig mod loven.

fed (fe.t): *fet* mad; *fet* jord; *fete* typer.

flyde (fly.tø): et skib *flyter*; han holdt sig *flytende*.

græde (grå.tø): hvad *gråter* du for? han *gråt* sine modige tårer; *gråtefærdig*.

¹ I formen *bry*: *bry* sit hode, *bry* sig om, er ordet ikke norsk, men indkommet fra nedertysk. (Meddelt af prof. S. Bugge).

- kjöd* (kjött): spise *kjöt*; stegt, kogt *kjöt*; *oksekjöt*; *kjötben*; *kjötmad*; *kjötkager*. — Denne form af ordet findes ialmindelighed dog kun hos herrer; damer sier *kjöd*.
- lide* (li.tø) = stole: *lite* på en; han er ikke at *lite* på; ligeså: sætte *lit* til.
- måde* (må.tø): på den *måde*; på ingen *måde*; i så *måde*; holde *måde*; med *måde*; over al *måde*; en *måtelig* kar; hun er *måtelig* vakker.
- mod*, subst. (mo.t): *mot* og mands hjerte; friskt *mot*; være ved godt *mot*; tabe *motet*; holde *motet* oppe osv.
- möde* (mø.tø): et uventet *möte*; gå en *imöte*.
- nyde* (ny.tø), om mad og drikke: jeg *nyter* aldrig noget sterkt; også: *nyte* godt af noget.
- overflade* (å.vørfla.tø): jordens *overflate*; på *overflaten*.
- rådden* (råttñ): *råtten* fisk; *råtten* smag; *råtne* eg.
- skjöd* (sjø.t): ha et barn på *skjötet*; sidde med hænderne i *skjötet*; *frakkeskjöt*; *skjöteskind*.
- söd* (sø.t): *söte* saker; *söte* börn.
- vide* (vi.tø): *vite* noget; jeg *vet* ikke; *vitebegjærlig*.
- ydre* (yttre): ta den *ytre* vei; *yttersiden*; *ytterfrak*; *ytterende*; *yttervæg*; den *ytterste* ende af öen; *ytterst* ude; sidde *ytterlig*.
- æde* (e.tø): han spiser ikke, men han *æter*; en *storæter*.
- åg* (å.k) på et trækdyr eller til at bære noget i.
- bog* (bo.k og bå.g; fl. bø.kør); vel altid *svartebogen*.
- flag* (fla.k) kun om en del af et hele: *isflak*; der løsnede et stort *flak*; *skjorteflak*.
- forlige* (färli.kø): *forlike* sig med en; ligeså: et *forlik*.
- klog* (klo.k) om levende væsener: en *klok* mand; et *klokt* dyr; jeg er lige *klok*; at bli *klok* på noget; han er ikke rigtig *klok*.
- rig* (ri.k), i alm.: en *rik* mand; en *rik* fantasi.
- rige* (ri.kø): et stort *rike*.
- sag* (sa.k), i alm.: det er ingen *sak*; det blir min *sak*; anlægge *sak* mod en; tale ens *sak*; med uforrettet *sak*; det gjör

intet til *saken*; *saken* forholder sig så; gjøre sine *saker* godt; trykte *saker*; *saksöge* en. I bestemt form og flertal også *sagen*, *sager*.

smag (sma.k), *smage* (sma.kø), om mad o. lign.: der er en underlig *smak* på suppen; finde *smak* i gammelost; jeg har ingen *smak* i munden; han har fåt *smak* på brændevin; denne ret er ikke efter min *smak*; *mersmak*; *smake* på noget; det *smaker* godt; det *smaker* af fugl, af målstræv; en *smakebid*; *usmakelig* mad.

syg (sy.k), i alm.: blomster til *syke*; *sykehus*.

våge (vå.kø): *våke* over en *syg*; *våkekone*.

vige (vi.kø) i trans. betydning: *vike* en hest.

2. Forkortede former.

a) bortkastet *-de*.

bede (be.): *be* en om noget; jeg *ber* Dem; *be* til afguder; *tilbe* afguder.

blade (bla.): *bla* i en bog.

blöde (blø.), om virkelig blödning: såret *blör*; *blö* sig ihjel; *blö* næseblod.

brede (bre.): *bre* over noget; *udbre* kunskab, oplysning.

byde (by.) = tilbyde: *by* en noget; hvormeget *byr* De mig; *by* en armen; *by* en velkommen; *forby* en noget; *indby*, *tilby*.

föde (fø.) i begge betydninger: *fö* börn; han har mange at *fö*; *sultefö* kreaturerne; *opfö* kalve.

glide (gli.) i eg. bet.: *gli* på isen; pas dig, så du ikke *glir*.

glæde (gle.), reflektivt: at *glæ* sig til noget; han *glær* sig som et barn; jeg *glær* mig til at få se ham.

klæde verb. (kle.), subst. (kløø, kle, klø); *klæ* sig på; *klæ* et hus; det *klær* Dem ikke; *beklæ* en sofa; et *klæ'e* fl. *klær*, nye *klær*; et *håndkle*, fl. *håndklær*, *gulvkle*, fl. *gulvklær*; *gangklær*; *lommelörkla*, *lommelörklær*; *forklä*, *forklær*; *törkla*, *törklær*; *klæsbörste*, *klæskammer*, osv.

lade (la.), 1) = tysk *laden*: *la* et skib, et gevær; *lastok*.

2) = tysk *lassen*: *la* være; *la* os gå; hvis du ikke *lar* være —; det *lar* sig let forklare; derimod ikke i sammen-sætninger, som har *late*.

lide (li.) 1) = udsættes for: *li* ondt; *li* mangel; *li* skibbrud; søfolk *lir* meget ondt; han *lir* ingen nød.

2) om tiden: hvor langt *lir* det på dagen?

råde (rå.), i alm.: hvad vil du *rå* mig til; jeg *rår* dig til ikke at gjøre det; han *rår* sig selv; det er bedst at *la* ham *rå*; mennesket spår, gud *rår*; at *rå* med noget; at *områ* sig; *samrå* sig.

skade (ska.), verb. om legemlig skade: at *ska* sig; ligeså: det *skar* ikke; det vilde ikke *ska* at få lidt regn nu.

smede (smi.): *smi* jern; han *smir* på en hestesko; *smi* stentøi (o: slå itu).

sprede (spre.): *spre* ud et rygte; *spre* sig; *udspre* falske efterretninger.

stride (stri.) = arbeide hårdt: *stri* for nog., med nog.; han *strir* imod; jeg *strir* alt, hvad jeg kan.

træde (tre., halvulgært: trå.): *træ* feil; *træ* en på foden; han *trær* orgel; de *trær* ned græsset; *træ* af! *træ* i ens sted; *træ* ind; *træ* over til venstre; *træ* sammen; *træ* tilside.

betyde (bety.): hvad skal det *bety*? det *betyr* ingenting.

vade (va.): *va* over en elv; *va* i søle; *vastövler*.

ride (ri., ri.ø): *rie* på et æsel; lære at *rie*; en ritur.

broder (bro.r) i alm. bet.: min *bror*; *bror* Karl; *farbror*, *morbror*; *brorbarn*, *brorsön*, *brorlille*; drikke *brorskål*; der er intet *brorskab* i kortspil.

fader (fa.r): min *far*; kjære *far*; *farfar*; *morfar*; *farlös*; *farsnavn*.

moder (mo.r): min *mor*; være en i *mors* sted; *mor* Hansen; ikke en *mors* sjæl; *morlös*, *morsarv*, *morsmål*.

sadel lyder maaske hyppigst (sa.dl) undtagen i det ene ord: *sadelmager* (salmaker).

b) bortkastet *-ge*.

drage (dra.), i alm.: *dra* pusten; *dra* fordel af; *dra* omsorg for; *dra* i langdrag; han går og *drar* sig; at *dras* med noget (o: være plaget af); ligeså sammensætn.: summen *andrar* til —; *bedra* en; dette vil *bidra* til adskillelse af stat og kirke (= bevirke); jeg kan ikke *fordra* ham; ved du, hvad der har *tildrat* sig? *foredra* et digt; *inddra* en liste; *opdra* børn; en *drakiste*, *drakjærre*.

sige (si.), i alm.: du må ikke *si* noget; hvad *sier* du? der *sies* så meget; *frasi* sig en post; *tilsi* en til at møde; *opsi* sin leilighed.

tage (ta.), i alm.: jeg *tar* dette; når 10 ekspl. *tas* på engang —; *anta*, *foreta*, *iagtta*, *indta*, *undta* o. lign.

morgen (må.rn): god *mårn*; fra *mårn* til aften; *imårn*; *mårn-andagt*; *mårnavis*, *mårnblad* (også som navn = Morgenbladet: har du læst *mårnbla*?); *mårnkjole*, *mårnsko*; *mårnbelysning*; *mårnbön*.

nogen, *noget* (no.n, no.): er der *non*? kjender du *non*, som —; hvad for *no*? vil De ha *no* brød?

c) bortkastet *-ve*.

blive (bli.), i alm.: *bli* til noget; jeg *blir* her; *forbli*, *udebli*, *vedbli*.

flyve (fly., fly.ø): fuglen vilde just til at *fly* op; den har endnu ikke lært at *flye*; i en *flyende* fart; han blev *flyende* sint.

give (gi): tilsidst måtte han *gi* sig; han *gir* aldrig noget bort; jeg har *git* ham mit ord; få noget til *giende(s)*; *angi*, *begi* sig, *eftergi*, *foregi*, *overgi*, *tilgi*, *udgi* osv.

have (ha.), i alm.: *ha* med sig; jeg *har*.

hoved (ho.dø), i egentlig betydning: ha ondt i *hodet*; han har stort *hode*; bry sit *hode* med nog.; gjöre *hodet* kruset på en; få noget i *hodet*; stige til *hodet*; træffe sömmet på *hodet*; vokse en over *hodet*; ligeså: *overhodet*; *hodearbeide* (o: åndeligt arbeide); *hodeverk* (o: hodepine).

d) stumt *d*.

blad (bla.), i egentlig bet.: *bla* på et træ, i en bog, på en kniv; *morgenbla*, *aftenbla*; ligesaa: ta *bla* fra munden.

blid (bli.), i alm.: være *bli*; en *ubli* dag.

blod (blo.) i egentlig bet.: spyttede *blo*; tykt *blo*; det ligger ham i *blo*; sætte ondt *blo*; *bløstigning*, *bløforgiftning*, *bløgang*, *bløkar*, *bløfattig*, *blørod*; *bløpølse* osv.

brød (brø.) som spise: godt *brø*; *smørrebrø*; *rugbrø*; *brøskorpe*; sidde på vand og *brø*; tjene sit *brø*.

bud (bu.) = besked, efterretning: sende *bu*; få *bu*.

død (dø.) som adj.: en *dø* mand; han er *dø*; falde *dø* til jorden; han var *dødrucken*; ligge i *døvande*; *døfødt*.

glad (gla.) = fornøiet, om personer: han er *gla*; en *gla* gut; I er vel *gla* nu?

god (go.), i alm.: en *go* pibe; vi har *go* tid; ha *goe* øine; få *goe* kort; gi en en *go* dag; *go* aften; *go* morgen; falde i *go* jord; gå *go* for en (= kautionere); ha noget *tilgoe* af en.

råd (rå.), altid i bet. udvei, hjælp: der er ingen *rå* med det; der er *rå* med den pølse, som er for lang; jeg ved ingen *rå*; jeg har ikke *rå* til det; det er *urå* at gjøre det; sjældnere ellers: et godt *rå* eller *råd*.

rød (rø.), i egentl. bet.: *rø* næse; *røe* hænder; bli *rø*; *røagtig*, *røbrun*, *røløg*; Fredrik *røskjeg*.

tid (ti.), alm. kun i ental og ubestemt: jeg har ikke *ti* til det; hvad *ti*? gi dig *ti* til at tænke over —; det tar lang *ti*; om et års *ti*; *tisbestemmelse*, *tisfordriv*, *tismæssig*, *tilig*, *tiligere*; *alti*.

vid (vi.) i egentl. betydning: en *vi* kjole; *vie* strømper; gjøre en åbning *viere*; på *vi* væg; snakke i det *vie* og brede.

Desuden i mange andre ord som: *ende, hånd, kald, kjende, sende, vende, ånd, sind, strid* adj., *fyld, held, skyld, fynd, grund, mand, sand, skjend, synd; jord, nord, bilde* en noget ind, o. fl.

3. Enkeltstående former.

bukke (bokkø), i egentl. bet.: *bokke* for en; *bokke* dybt.

muffe (moffø), klædningsstykke: holde hænderne i *moffen*.

torsk (tårsk) om fisken: spise *tårsk*; fersk *tårsk*.

veir (væ.r), i alm.: pent *vær*; *wær*.

følge (föлле), verb. = gå efter el. med: vil du *fölle* mig et stykke; *forfölle, påfölle*; subst. = flok, selskab: et langt *fölle*; *ligfölle, fantefölle*.

sælge (sellø), i alm.: *sælle* kaffe.

spørge (spörrø), i alm. *spörre* om noget; præ.s. jeg *spör*.

halv (hal), i alm.: en *hal* krone; prinsessen og *halle* riget.

selv (sel) kun i ubestemt form: jeg *sel*; *sel* om; *selagtelse, selantændelse, selbedrag, selbeherskelse* osv.

De parallelformer, som findes ved siden af de i de foregående lister opregnede ord, kan lettes henføres til tre hovedgrupper, 1) sjælden forekommende ord og former, 2) ord brugte i figurlig betydning eller høiere stil, 3) afledninger og sammensætninger.

I. Sjælden forekommende ord og former.

Spørrmålet, om den mere eller mindre hyppige brug har nogen indflydelse på lydudviklingen, har, saavidt jeg ved, fra junggrammatisk side været besvaret bestemt benegtende. I den sidste tid har der dog hævet sig röster mod denne bestemte dom¹.

¹ Se herom bl. a. O. Jespersens skarpsindige afhandling „Til spørgsmålet om *lydlove*“ i Nordisk tidsskrift for filologi, ny række, VII, side 224 fg.

Endel af de i norsk forekommende parallelformer synes også at vise, at brugens større eller mindre hyppighed er en faktor, som maa tages med ved undersøgelsen af de lydligge forandringer i et sprog. Ialfald blir det ellers vanskeligt at forklare, at alle eller så godt som alle *nutids participier* og *passivformer* på *-s* har bevaret den fulde form. Nutids particip er nu at betragte som en forstenet verbalform, der er gåt over i substantivernes, adjektivernes el. adverbiernes klasser. I det naturlige talesprog skal man neppe kunne paavise denne form brugt som particip, og selv i det høiere sprog er den yderst sjælden. Når derfor disse forstenede former på *-ende* nu opviser den fulde form af stamordet, så kan grunden hertil vel kun søges i den omstændighed, at de på grund af sin mindre hyppige forekomst er så at si reddede fra den almindelige ødelæggelse. Man kan jo nemlig ikke søge grunden deri, at disse former var forstenede allerede på den tid, da forkortelsen i stamordene fuldbyrdedes; ti det er jo også en junggrammatisk sats, at lydlovene ikke gjør nogen persons anseelse, men angriber substantiver, adjektiver og verber lige godt. At ikke de samme „lydligge betingelser“ skulde være tilstede i nutids particip som i infinitiv, indser jeg heller ikke, da det for stammestavelsens vedkommende vel kan komme ud på et, enten endelsen er *-e*, *-r* eller ubetonet *-ende*. Og ialfald forstår jeg ikke, hvordan man vil forklare bibeholdelsen af den fulde form i passiv, hvis man ikke vil indrømme den mindre hyppige brug nogen betydning. Denne form er jo ikke som nutids particip forstenet, men ifærd med at uddø, uden i enkelte meget hyppige ord, i hvilke da også ganske naturlig den lydret udviklede form er trængt ind, f. eks. *siges* (si.əs), *tages* (ta.s). Her kan der således neppe tænkes nogen anden grund til stagnationen en formernes sjældnere brug, og jeg mener derfor, at denne grund ligger nærmest at anta også for nutids particips vedkommende.

Eksempler:

(Jfr. de foregående lister).

bla: træerne *afblades*.*blö*: et *blödende* sår.*bre*: smitte *udbredes* gennem luften.*by*: med *bydende* mine; sælge til *höistbydende*; det ser meget *indbydende* ud; adgang *forbydes*; *frembydes* til salg.*fö*: en *födende* kvinde; store mænd *födes*; at *födes* til verden; *gjenfödes*, *opfödes*.*rå*: at være den *rådende*.*spre*: der *udsprede*s rygter; fienderne *sprede*s.*træ*: en *indtrædende*; et *indtrædende* omslag i veiret.*ri*, *rie*: *ridende* jæger.*dra*: et *andragende*; et fag *foredrages* ved universitetet; verden vil *bedrages*; börn, som *opdrages* galt; af denne plante *uddrages* en saft.*si*: efter *sigende*.*bli*: hermed har det sit *forblivende*; han gjør sig *vedblivende* skyldig deri.*gi*: være *eftergivende*; under *foregivende* af at —; der *gives* intet nyt under solen; bogen *udgives* på hans eget forlag; hvis fæstningen *overgives*; der *angives* som grund.*ha*: et *forehavende*; mit *tilgodehavende*; *ansvarshavende* redaktör; *vagthavende* officer; den *inspektionshavende*; denne bog *haves* ikke på lager.

Merk fremdeles følgende:

et *vær*: hans frygt *henveiredes*.*fölle*: den *fölgende* dag; et brev af *fölgende* indhold.*spörre*: *spörgende* pronomen; med et *spörgende* udtryk.*vite*: med mit *vidende*; et *uvidende* menneske.*æte*: *kjödædende*, *altædende* dyr.*la*, *late*: *tilsyneladende*, *nedladende*.

I enkelte hyppig brugte ord og forbindelser har, som ovenfor nævnt, den lydret udviklede form trængt igjennem, saaledes: at *dras* (∴ drages) med noget, i bet. være plaget, overhængt af —; der *sies* så meget; når ti eksemplarer *tas* på engang —; i en *flyende* fart; han blev *flyende* sint; få noget til *giende(s)*; i enkelte tilfælder er der naturligvis også vaklen.

II. Ord brugte i figurlig betydning eller høiere stil.

Disse to — figurlig betydning og anvendelse i høiere stil — bör ikke skilles ad, da den første vistnok er udgået af den sidste. Jeg mener nemlig, som ovenfor nævnt, at man her ikke udelukkende eller endog hovedsagelig har med indflydelse fra skriftsproget at gjøre, uagtet det naturligvis ikke går an at fraskrive dette enhver indflydelse, da det ialfald har frembudt den „höitidelige“ form til antagelse, men at det først og fremst er betydningen, hensynet til forståeligheden¹ og i det hele det billede, man har ønsket at fremkalde hos tilhøreren, der er det afgjørende. Når et ord skulde bruges i höitideligere stil, har man — ubevidst — ikke fundet sig tilfreds med den form, det havde i dagligtalen, da denne ledede tanken hen på noget materielt eller hverdagsligt, og derfor for at undgå dette grebet til den udvei at gi ordet en anden form. At man da har valgt skriftsprog-formen er kun at anse for naturligt. Dette i forbindelse med stilartens sjældnere forekomst har så bidraget til til at forbinde en afvigende betydning med den afvigende form. Hvorledes det går til, at et forresten almindeligt ord på grund af stilarten kan anta en egen form og beholde denne i figurlig betydning, kan man se den dag idag ved visse ord. Medens det således i daglig tale altid heder *gråte*, *hvad gråter du for?* så vilde det ikke falde nogen prest ind fra

¹ Se herom også Jespersens ovfr. nævnte afhandling s. 223.

prækestolen at sige „Jesus *gråter* over Jerusalem“, fordi tanken derved vilde ledes hen på et altfor dagligdags fænomen til at sætte tilhørerne i den rette stemning; men dette bevirker igjen, at formen *græder* leder tanken hen på en anden slags gråd end den, vi hver dag kan være vidne til, således at man ikke engang behøver at forestille sig virkelige tårer, men kun en dyb sorg over noget; udtrykket at „*begræde* tabet af en“ er da også at betragte som fuldstændig synonymt med at „*sørge* over tabet af en“.

1. Blöd explosiv er indkommen i følgende ord.

åbenbar, åbenbare: *åbenbare* synder; *åbenbar* ondskab; gud har *åbenbaret* sig; guds *åbenbarede* ord. Herfra er formen også trængt ind i dagligtalen, således at man i almindelighed sier at *åbenbare* en hemmelighed.

döbe har vel som regel blöd kons. i den stående formel: „jeg *döber* dig i navnet —“; således også: Johannes den *döber*, *döberen*. Altid i *dåb*, *dåben*.

gribe i udtryk som en *gribende* scene; et *gribende* øieblik; han talte *gribende*.

råb, råbe: *råbet* på frihed; gud hører hjertets *råb*; at *råbe* til herren; hans forbrydelse *råber* om hevn; din broders blod *råber* til mig fra jorden.

skrøbelig, omtr. = syndig: vi er alle *skrøbelige* mennesker; den menneskelige naturs *skrøbelighed*. Udenfor denne religiøse betydning bruges vel mest formen med *p* også i fig. bet. Således kan en „*skrøpelig* kar“ sies ikke blot om en krøbling, men også om en dårlig person i det hele; ligeså heder det vel: „da har du lært en *skrøpelig* visdom“ (Ibsen, Samf. støtter).

tabe i det religiøse *fortabes*: den som ikke tror, skal *fortabes*; et *fortabelsens* barn.

sleben i betydn. höfelig (dresseret): en *sleben* hofmand; et *slebent* væsen.

svøbe = straf, straffende redskab: han er en *svøbe* for sit land; Attila kaldtes guds *svøbe*.

bide om talens eller viddets skarphed: et *bidende* svar; en *bidende* bemærkning; han er meget *bidende* i sin argumentation.

blød i sammensætningen *blødagtig* om det umandige, feige.

flyde, både i figurlig betydning: landet *flyder* med melk og honning; tale *flydende*, og om vædsker modsat faste legemer: *flydende* varer; i *flydende* tilstand.

græde: Jesus *græder* over Jerusalem; *begræde* tabet af en kjær ven; *begrædelse*ns bog; *grædekone*.

kjød, modsat ånd: ånden er villig, men *kjødet* er skrøbeligt; holde *kjød* for sin arm; alt *kjød* er hø; efter *kjødet*; *kjødets* lyst; den gamle genitiv *kjødens*, som Holberg forargedes så meget over, fordi det ikke vilde falde nogen ind at si f. eks. „kalvekjødens smag“,¹ er nu vel helt forsvunden.

lade i bet. untlade og i nogle talemaader: hvad vi skal gjøre og *lade*; *lade* af med noget; han er dygtig i sit fag, det må man *lade* ham; hans vittigheder vil jeg *lade* ham (o: la ham beholde); *lade* (også *late*) hånt om noget.

måde, gram. udtryk: verbets *måder*; *bydemåde*; *mådesadverbium*; ligeså i udtrykket: „tak i lige *måde*“; adj. *mådelig* (om karakteren 5), *umådelig*; adv. *overmåde*.

nyde: *nyde* stor agtelse; *nyde* livet; *nyde* et kunstverk; *nyde* lykken i fulde drag; *nyde* undervisning; ligeså altid i bet. finde behag i, glæde sig ved: han *nyder* hans ulykke; han *nød* dette forfærdelige øieblik; adj. *nydelig* (o: som man finder behag i).

rådden: *rådden* snak; *rådne* flekker; der er noget *råddent* ved den sag (i den danske stat); indre *råddenhed*.

¹ Mindre poet. skrifter udg. af Liebenberg, s. 288.

skjöd: i familiens *skjöd*; i Abrahams (lykkens) *skjöd*; i moderkirkens *skjöd*; en *skjödesynd*.

söd: sove *södelig*; *forsöde* ens liv.

ydre, yderst: *ydre* årsager; den *yderste* dag; i den *yderste* nød; dette er den *yderste* pris; drive en til det *yderste*; *yderst* nöiagtig; *yderlig* slet; *endydermere*; subst. altid et *ydre*, et tiltalende *ydre*; ligeså altid: hestens *yderlære*.

æde, kun i de religiöse formler: *æder* alle heraf; tager dette hen og *æder* det.

åg: gå under *åget*; afkaste tyrannens *åg*; trældommens *åg*; mit *åg* er gavnligt.

flag kun i bet. fane, merke: det norske *flag*; *orlogsflag*, *handelsflag*; en *flagstang*; verb. at *flage*.

klog i bet. som vidner om klogskab: en *klog* forholdsregel; en *uklog* fremgangsmåde; ligeså: af skade blir man *klog*; de *kloge* og de dårlige jomfruer.

smag i bet. tilbøielighed, retning, opfatning: finde *smag* i den moderne litteratur; han har en fin *smag*; i Rembrandts *smag*; *smagen* er forskjellig; om *smag* og behag kan man ikke disputere; dette er ikke efter min *smag*; dette har intet med *smagen* at gjøre; adj. *smagfuld*, *smagløs*. Verb. *smage*, omtr. = lide, føle: *smage* døden; Jesus, din søde forening at *smage*; *smage* guds nåde; „det *smagende* selskab“.

rige: de tre *naturrige*; *mineralriget*, *dyreriget*; guds *rige*; himmeriges *rige*; de dødes *rige*; dit er *riget*; mit *rige* er ikke af denne verden; det tusenårige *rige*; tildels også i egentlig betydning: det tyske *rige*.

vige i intrans. betydning: *vige* tilside; *vig* fra mig, Satan!

våge i den religiöse formel: *våger* og beder; tildels også ellers i figurlig bet.: *våge* over statens vel.

2. Oprindeligt ð bevaret som *d* i følgende ord.

blad: han har føiet et nyt *blad* til sin laurbærkrans; historiens *blade*; ligeså: det vandrende *blad* (insekt).

blid, poet.: den *blide* tanke; i halv komisk bet.: dit *blide* åsyn.

blod: udgyde sit *blod* for fædrelandet: mit eget *kjød og blod* (o: min egen slegt); det er tungt for *kjød og blod* at forstå; af ædelt *blod*; prins af *blodet*; *blodets* bånd; ligeså i mange sammensætninger: *blodbad, blodbesudlet, blodbryllup, blodhund, blodhevn, blodpenge, blodskam, blodskyld, blodvidne*, en *blodsuger* (o: grusomt menneske); ligeså i det bibelske *blodsottig*, uagtet dette er sidestillet med udtryk som *blofattig, blosprængt* o. lign.

brød: være i ens *brød*; ens død en andens *brød*; vort daglige *brød*; livets *brød*; *brød og vin* (o: alterens sakramente); sammensætninger som *brødstudium, brødsorg, brødnid* er tvilsomme.

bud 1) = befaling: lovens *bud*; guds *bud*; de ti *bud*.

2) = budbringer: der kom et *bud*; *sendebud, postbud, budbærer, budbringer*; medens det i betydning „tilbud“ vakler mellem *bu* og *bud*, høres *d* altid i *tilbud, overbud, underbud*, ligeså i *budskab*.

död: kjendes for *död* og magtesløs at være; hans bemærkning faldt *död* til jorden; være *död* for verden, for sine venner; det *døde* hav; altid brugt substantivisk: kalde en *död* tillive; denne vin kan opvække en *död*; de *døde*, de *dødes* rige; ligeså altid det abstrakte subst.: hans *död* kom uventet; der er intet lægemiddel mod *döden*.

glad i bet. fornøielig, som bringer glæde: det var *glade* dage; gjøre sig en *glad* aften; det *glade* budskab; mrk. slangudtrykket: være *glad* (o: lidt fuld).

råd 1) råd, som gives eller forlanges (her tildels vaklende): kommer tid, kommer *råd*; hjælpe en med *råd* og dåd,

(mrk. rimet); følge ens *råd*; et godt *råd*; ta en på *råd*; ligeså i sammensætninger: *rådgiver*, *rådhus*, *rådmand*, *råd-snar*, *rådspørge*, *rådføre* sig; mrk. „gode *råd*“ (et slags bagverk, goro).

2) i konkret betydning: kongens *råd*; de kongelige *råder*; *statsråd*; det høie *råd*; holde *råd*.

röd: han er *röd* (i politiken); en *röd* republikaner; det *røde* hav; det *røde* kors (o: ambulancen); de *røde* hunde (sygdom); ligeså subst.: aften*røde*, morgen*røde*.

tid i bet. tidsalder el. tidsrum: den gamle *tid*; den *tid* vil komme —; fra arilds *tid*; Ludvig 14.s *tid*; før min *tid*; i den senere *tid*; i vor *tid*; i sin *tid*; *nutid*, *fortid*, *fremtid*; ligeså: sand *tid*, *middeltid*; kommer *tid*, kommer *råd*; muligens gjøres forskjel på *tidligere* = før i tiden: *tidligere* var det skik, at —, og *tiligere* = fr. de meilleure heure: du må stå *tiligere* op. — Jfr. forresten ndfr.

vid: han har en *vid* forestillingskreds; hun har ingen *vid* horisont; i *videre* betydning; han sa ikke noget *videre*; i *videste* forstand.

3. Stavelsen *de* beholdes i følgende ord.

bløde: mit hjerte *blöder*.

broder: *broder* i ånden (i Kristus); *embedsbroder*; *broder* Jacob (munketitel); *fostrøder*; *broderfolkenes* vel; elsker *broderskabet* (men: intet *brorskap* i kortspil); falde for *broderhånd*; *brodermord*; *broderhad*; *broderkjærlighed*; *broderkys*.

byde = befale: loven *byder*; pligten *byder* mig; med en *bydende* mine; *bydemåde*.

fader (jfr. *broder*); den hellige *fader* i Rom; ærværdige *fader*; gud *fader*; vor himmelske *fader*; Björnsons „*Faderen*“. Sammensætninger: *fadervor*; *faderglæde*; *faderhjerte*; *fadermord*; *fadermorder* (også i bet. stor, gammeldags halssnip.)

føde, kun i det religiøse sprog: du skal *føde* en søn —; med smerte skal du *føde* børn.

glæde i trans. bet.: *glæde* en; jeg kan *glæde* dig med den nyhed, at —.

klæde, subst. egen sort tõi: fint *klæde*, sort *klæde*; en ny *klædes* frak; ligeså: *ligklæde*, *klædebon*; som verbum: *beklæde* et embede; *klæde* de nøgne; *klæder* da gud det græs —.

lide = føle smerte: *lide* af en sygdom; han *lider* af gigt; han har måttet *lide* meget; i *lidende* tilstand *lideformen*.

moder (jfr. *fader*, *broder*): guds *moder*, hun skal snart blive *moder*; så ung og allerede *moder*. Sammensætninger: *moderblik*; *moderglæde*; *moderkjærlighed*; *moderland*; *moderdyr*.

råde: han vil ikke la sig *råde*; der *råder* en slet ånd i hæren; *råde* bod på; ellers væsentlig kun i sammensætninger: *forråde*; *tilråde* en noget; *geråde* i ulykke; *råderum*; subst. *område*.

ride: *ride* sin kjephest; jeg tror, fanden *ridet* ham; *ride* en rigtig tilvands; *ride* på nakken af en; *ride* alt, hvad remmer og tõi kan holde.

skade = tab, forringelse: lide *skade* på sit gode navn og rygte; lide *skade* på sin sjæl; af *skade* blir man klog; ta *skade* for hjemgjæld; til *skade* for indtrykket; (jfr. komme til *skæ*'e, f. eks. brække et ben; dog sies: den *tilskadekomne*); *skadefro*; holde en *skadesløs*; verb.: dette vil *skade* dig i folks öine; han kan ikke *skade* mig.

smede: *smede* rænker; man må *smede*, mens jernet er varmt,

sprede: *sprede* ens tanker; *adsprede* en (o: more).

stride, vistnok kun i udtrykket: dette *strider* mod fornuften, mod sund sands, mod lydreglerne, osv.

træde: floden *træder* over sine bredder; *træde* i skranken for en; figurerne *træder* ikke godt frem paa maleriet; *træde* i kirkens tjeneste; *træde* i ens fodspor; *tiltræde* et embede; dette træk *fremtræder* ofte hos denne forfatter; *optræde*

(på scenen); *udtræde* af statskirken; atter *betræde* sine fædres jord; ministeriet vil *træde* af (derimod: soldaterne kan *træ* af); poet.: *træde* dansen.

betyde i bet. gjøre en forestillinger: han *betydede* mig, at —; stamverbet *tyde* har altid den fulde form: *tyde* en indskrift; det *tyder* på ond vilje. Ligeså altid *antyde*.

4. Stavelsen *ge* beholdes i følgende ord.

drage: med *draget* sverd; med *dragen* kårde; at *andrage* om noget; ellers neppe. Derimod er *g* beholdt i subst. *drag* og sammensætn.: *bedrag*, *bidrag*, *foredrag*, osv.

morgen: sørger ikke for den dag *imorgen*; *morgenstund* har guld i mund: vægterens *morgenstjerne*; von *Morgenstjerne*.

sige, neppe udenfor det ene udtryk: „*siger* og skriver —“.

tage, kun i det religiøse: *tager* dette hen og æder det, — samt muligens i udtrykket: strengt *taget*.

5. Stavelsen *ve* beholdes i følgende ord.

flyve: med *flyvende* faner og klingende spil; den *flyvende* hollænder (jfr. ovfr. s. 9).

give: gud *give*; anse for *givet* (= sikkert); en *given* størrelse; *overgiven* (o: munter, lystig).

hoved = tysk *haupt*: *hovedet* for sammensvergelsen; en forfatters *hovedverk*; *hovedstyrken*, *hovedsagen*; ligeså: Holbergs „Uden *hoved* og hale.“

6. Merk endelig følgende ord.

bukke, med *u* i forb.: *bukke* under (o: gå tilgrunde, tabe).

muffe, med *u* i udtrykket: „være ved *muffen*“ (o: ha mange penge).

følge, med *g* i bet. konklusion. konsekvens: *følgen* heraf er —; du får ta *følgerne*; *følgesætning*, *følgekonjunktion*.

Ligeså med anden betydn. af *følge*: *følgesvend*; *følgevær-
dig*; *efterfølger*.

spørge, med *g* i: *spørgesætning* og *spørgepartikel*.

torsk (tåsk) i bet. dumrian: du er en *tosk*.

III. Afledede og sammensatte ord.

De afledningsendelser, som især viser en konserverende evne, er for substantiver *-else*, *-er* (nomina agentis), *-(n)ing* og for adjektiver *-ig*, *-lig* og *-isk*. Grunden til, at en lyd eller stavelse er bevaret foran disse endelser synes dels at være rent *lydlig*, som når et ellers stumt *d* kommer frem i ord som *blodig*, *stridig*, *jordisk*, *nordisk*, dels at være den, at ordet senere er optat fra skriftsproget (jfr. hvad ovfr. er sagt om *videnskab*) og derfor har bevaret skriftsprogets form; det sidste er vistnok tilfældet med ordene på *-else*. Men ofte er det vanskeligt at afgjøre, hvilken forklaringsgrund er den rette, ligesom det heller ikke synes nødvendigt at anta den samme grund ved alle ord med samme endelse. Af adjektiverne på *-lig* er således nogle som *faderlig*, *broderlig*, *moderlig* gode norske ord, medens andre som *fordragerlig*, *angivelig*, *betydelig* vel enten er optat fra tysk eller dannet efter tysk mønster, hvorfor forklaringsgrunden ved de to grupper ikke behøver at være den samme. At f. eks. *faderlig* ikke er blit til *farlig*, skyldes naturligvis hensynet til forståeligheden, og *broderlig*, *moderlig* kan da ha fulgt dette ved analogi. Jeg skal derfor ikke her forsøge på at skjelne mellem de ord, hvor en rent lydlig grund er at anta, og dem, der som oprindelige lån fra skriftsproget har beholdt sin skriftlige form, men skal dog, før jeg giver eksempler på ord med de ovfr. nævnte endelser, anføre nogle enkeltstående, hvor der ikke kan være nogen tvil om, at vi har med en rent lydlig grund at gjøre.

I ordet *dag*, der lyder (da) i forbindelser som *goda*, *ida*, kommer således altid *g* frem foran vokal: så lang som *dagen*

er; *dagens* dronning; i *dagens* anledning; den *dag* ida; i *dagevis*; ta en *afdage*; *dug* ud og *dag* ind. — I bestemt form findes dog formen uden *g*, når også artiklen har mistet sit *e*: hele *dan*; det samme er tilfældet i flertal, enten to *dage* eller to *dar*.

Et lignende forhold findes ved *tid*, som altid beholder *d* i bestemt form: hele *tiden*, *tidens* tand; *fortiden*, *undertiden*; alm. også i flertal: de gode gamle *tider*; adv. *itide*.

Rimeligvis har det samme været tilfældet med *god*, som dog nu også findes foran vokal uden *d*: ha *goe* öine; få *goe* kort; *go* aften; ha noget til*goe* af en, medens formen med *d* endnu er bibeholdt i mindre dagligdagse udtryk som: med min *gode* vilje; holde en noget til *gode*; komme en til *gode*, ligesom substantivet altid heder et *gode*.

Mellem *n* og *r* bevares eller indskydes som bekjendt undertiden endog et falskt *d*; derfor *åndrig* (åndri), *sindrig* (sindri), hvorfor der ikke er nogen grund til med Knudsen (Den landsg. norske utt. s. 263) at forkaste disse former og ville indføre de etymologiske (ånrik, sinrik).

Endelig kan nævnes *selve* (best. form af *selv*, der har stumt *v*) og *halvere* af *halv*; i dette sidste er *v* blit bevaret foran betonet vokal, medens den ikke har formået at holde sig i det hyppig brugte *halve*, der vistnok altid lyder *halle*. Videre på grund af følgende stemt konsonant: *fedme*, *södme* med *d*, *rigdom*, *sygdom* med *g*.

Jeg skal nu gi endel eksempler på ord med de ovenfor nævnte afledningsendelser, idet jeg for stamordenes vedkommende henviser til de foran givne ordlister.

1. Ord med blöd explosiv istedetfor hård.

Forbryder; *forbrydelse*, *forligelseskommission*, *tilladelse*, *forladelse*, *undladelse*, *udeladelse*, *nydelse* også i egentlig betydning, f. eks. *nydelsen* af sterke drikke.

Klogelig, *uaftadelig*, *pålidelig*, *saglig* (*saglige* oplysninger), *anstödelig*, *södelig*; *foreløbig*, *modig*, *overfladisk*.

2. Ord med lydeligt d.

Endelse, afhændelse, hændelse, kjendelse, erkjendelse, sendelse, anvendelse; klædning, betydning, ladning; åndelig, blidelig, endelig, gladelig, uigjenkaldelig, kjendelig, røddig, uanvendelig; åndig, blodig, hændig, stridig, fyldig, heldig, skyldig, fyndig grundig, mandig, sandig, sindig, skjendig, syndig o. fl.; jordisk, nordisk.

3. Ord med stavelserne de, ge, ve.

Udeblivelse, tilblivelse, udbredelse, indflydelse, dragelse, tildragelse, inddragelse, opdragelse, gjenfødelse, angivelse, udgivelse, lidelse, opsigelse, tilsigelse, adspredelse, bestridelse (af omkostninger), antagelse, iagttagelse, indtagelse, optagelse, undtagelse, indtrædelse, tiltrædelse, udtrædelse, tilbedelse; bedrager, angiver, udgiver, giver (gud elsker en glad giver); bryderi, bedrageri; broderlig, faderlig, moderlig, ufordragelig, angivelig, tilgivelig, klædelig, rådelig, skadelig, uindtagelig, antagelig, betydelig; velopdragen.

4. Sammensætninger.

Bløddyr, fedekvæg, fedevarer, mådehold, imødekommende, skjødehund; klogskab, sagfører, sagførsel; krybdyr, krybskytte; dagarbejder, dagløn, dagverk; bededag, bedehus, fødeby, fødeland, fødemiddel, fødevarer, glidelyd, glidebane, ladested, ladeplads, ladegård, ridebane, ridehus, ridedragt, ridepisk, trædemølle, vade-fugl, vadested; nogensinde, nogensomhelst, nogenlunde, noget nær; flyveblad, flyvefisk, flyvefærdig, flyvemaskine, flyvesand.

Disse dobbeltformer har ikke alene videnskabelig-fonetisk interesse; kjendskabet til dem er også af praktisk betydning. Den tid kan vel ikke længer være fjern, da også hos os spørgsmålet om en fornuftigere ortografi end vor nuværende blir optat til drøftelse for alvor, og man vil da også få at

svare på det spørgsmål, hvorledes vi skal forholde os ligeoverfor disse dobbeltformer. Skal vi holde os til den oprindeligste af de to former og ignorere den anden, eller skal vi omvendt kun anerkjende den mest udviklede? I begge tilfælder kommer vi i strid med de første grundsætninger for en fonetisk ortografi. Den eneste mulige løsning af denne vanskelighed er efter min mening at opta *begge* former og altså skrive „mit hjerte *blöder*“, men „såret *blör*“; „*hovedet* for sammensvergelsen“, men „jeg har ondt i *hodet*“, med andre ord at opta i skriftsproget en hel række ord, som hidtil har måttet nøie sig med at låne dragt af sine finere slegtninger. Såsnart nemlig et ords udtale har spaltet sig således som de her nævnte, har vi i virkeligheden ikke længre at gjøre med to former af samme ord, men med to forskjellige ord. At disse to oprindelig har været et, har for en fonetisk ortografi ikke mere at bety end enhver anden etymologi. En sådan spaltning af et ord i to er heller ikke noget ukjendt fænomen, hverken i vort eller andre sprog. Ingen tar forargelse af sådanne dobbeltformer som *fersk* — *frisk*, *tærsk* — *træsk*, *baldyre*¹ — *brodere*, *svoren* — *sorenskriver*, eller i engelsk *through* — *thorough*, *burgh* — *borough*, eller i fransk *chaire* — *chaise*, og man behøver da heller ikke at forarges over to former som *hoved* — *hode*. Anerkjendelsen også i skrift af slige former kan jo desuden kun være til gavn, da det er en direkte vinding for sproget.

¹ Opr. *bordere*, at sætte en *bord* paa.

Leiðrjettingar á ýmsum stöðum í Sæmundar-Eddu.

I.

Fornkvæði þau hin norrænu, sem einu nafni nefnast Sæmundar-Edda, hafa oftlega verið prentuð, sem kunnugt er (sjá bókaskrár Möbiusar). Mart og mikið hefur og verið ritað um þau, bæði öll í einu lagi og hvert fyrir sig, bæði um það, hve merk kvæðin sje fyrir norræna goðafræði og fyrir norræna og enda fornþýzka frumsagnafræði. Þó er efalaust mart órannsakað enn í þessum efnum og mart óvist.

En það sem fyrst og fremst verður að gera, til þess að rannsóknir þær, er nú var getið, megi verða sem fullkomnastar, er að *texti* kvæðanna sje rannsakaður svo rækilega, sem frekast er unnt, orðin sjálf og orðanna hljóðan hvers við annað, erindaskipun og hugsunarþráður. Allt þetta verður að athuga og meta, vega það á gullvog norræns máls, norræns hugsunarháttar og norrænnar kvæðagjörðar.

Margir eru þeir, sem hafa fengizt við orða skýringar og orðalagfæringar og ríms í kvæðum þessum. Tel jeg þar fremstan í flokki S. Bugge af Norðmönnum, M. B. Richert og Th. Wisén af Svíum, Svein Grundtvig af Dönum, Finn Magnússon og Sveinbjörn Egilsson af Íslendingum. Af Þjóðverjum mætti telja þá H. Lüning, H. Hildebrand, Müllenhoff, Edzardi og Sievers. En margir fleiri, en þessir menn hafa komið með lagfæringar.

Samt sem áður er mart í kvæðum þessum enn, sem að mínu viti hefur valla verið skilið á rjettan hátt. Jeg hef

reynt til þess að rannsaka öll kvæðin og texta þeirra og þózt finna mart rangt. Sumt af þessu hyggst jeg geta bætt, og af því að jeg tel það rjettast, að menn komi fram með leiðrjettingar sínar á prenti og ástæður fyrir þeim, þá hef jeg tekið það ráð að birta leiðrjettingar minar í tímariti þessu.

Þessar leiðrjettingar snerta bæði mál og erindaskipun, sömuleiðis erindin sjálf, hvort þau eiga heima í kvæðinu frá upphafi eða þeim er seinna skotið inn. Það væri án efa rjettast, að skipta ritgjörð þessari í kafla eftir því, hvers kyns lagfæringarnar eru, en því miður get jeg ekki komið því við nú af ýmsum orsökum. Jeg vil því taka kvæðin, eins og þau standa t. a. m. í Búggesbók og fylgja þeirri skipun, sem þau hafa þar.

Jeg geng fram hjá smáleiðrjettingum, sem hver bragfróður maður getur gert með því að setja bragarmál, þar sem við á, og sleppa áherzlulausum smáorðum, sem gera vísuorð of langt.

Vqlospó.

Müllenhoff hefur rannsakað kvæði þetta svo skarplega og svo fullkomlega, að jeg hef litlu við að auka (*Deutsche altertumskunde* V, 1). Öll erindi, sem Müllenhoff hefur hleypt út, álit jeg og, að sje óupprunaleg í kvæðinu; en þess utan hygg jeg, að tvö önnur eigi heldur ekki heima í kvæðinu. En jeg skal taka þau fyrir, þegar þar að kemur. Jeg tek erindin í þeirri röð, sem þau hafa í Búggesbók, 1. prentun.

6. er.

Hjer eru 10 vísuorð. Bugge hefur eftir Brynjólfi Snorra-syni sett hálfdepil eftir 4. vo.; sama hefur Hildebrand gert. Aðrir skýrendur hafa farið öðruvis að. N. M. Petersen áleit, að hjer væri 2 visnapörtum blandað saman; því hefur Konráð Gíslason fylgt (i 44 Prøver). Þetta er efalaust eitt rjett. *Þat* (i 4. vo.) getur ekki átt við neitt undanfarið, en hlýtur að eiga við það, sem á eftir fer, hjer eins og í 19. og 25. er.;

síðari helmingurinn, sem tapaður er, hefur byrjað með spurnarorði — alveg eins og þar. Svo vantar 2 fyrstu visuorðin framan af erindinu um nafngjöf dags- og næturstunda.

18. er.

Læti merkir hjer mannlega rödd; smbr.: „*læti* heitir rödd“ (SnE., I 544). Hjer í vísunni er talað um 1) *gnd*, 2) *óð*, *lá* og 3) *læti* og *litu*; til þessa svarar í Snorra-Eddu I, 52: 1) *gnd ok lif*, 2) *vit ok hræring*, 3) *ásjóna, málit ok heyrn ok sjón*; hjer er *gnd* = *gnd ok lif*, *óðr lá* = *vit ok hræring* (*hræring* er sýnileg afleiðing þess, að maður er viti gæddur, en blóðið (*lá*) er skilyrði hvorstveggja), *læti* og *litir* er = *málit*, *ásjóna* (*heyrn* og *sjón* er ofaukið í SnE).

19. er.

2. visuorð þikir heldur langt. Hjer á að rita *heitr*. Elzta myndin í 1., 2. og 3. pers. var efalaust *heit* og *heitr*, sem seinna varð að *heiti*, *heitir*, alveg eins og átti sjer stað með *hefr* : *hefir*. Í eddukvæðunum kemr *heit* og *heitr* mjög oft fyrir, svo sem á þessum stöðum: Háv. 146,4; Vaf. 8,1 (*heitk*); 11,4; 12,1; 13,4; 14,1; 15,4; 16,1; 17,4; 18,1; 23,1; 25,1; 27,1; 37,1; Gri. 6,4; 7,1; 8,1; 11,1; 22,1; 25,1; 26,1; 32,1; 38,1; 39,1; 54,1; Ski. 35,1; 39,1 = 41,1; (Hárbarðsljóð hleyp jeg hjer yfir); Alv. 3,1; 6,1; 9,4; 10,1; 11,4; 12,1; 13,4; 14,1 og svo framvegis.; Helg. Hjörv. 13,1; 14,1; 15,1; 16,1; 17,1, og víðar. Aftur finnst lengri myndin svo sem í Vsp 36,4 (ef visuorðið er rjett, sem jeg efast um); Vegt. 6,1; Ríg. 23,5.

22. er.

6. vo. hljóðar í R svo: seip *hon* leikin; en í H svo: seid *hon* hugleikin. Útgefendur hafa mest fylgt R., nema Bugge og Grundtvig, sem fylgja H. Bugge hefur í athugasemd sagt, að „uden Tvang“ væri eigi hægt að skilja *seid* hjer sem nafnorð, og er það rjett. En *hugleikinn* hygg jeg ekki sje rjett að skilja sem lýsingarorð: „med Lyst,

med Iver“ (Bugge), heldur eigi að rita í tveim orðum: *hug leikinn*, ɔ: vólvan seið, töfraði svo hug manna, að hann varð leikinn = trylldur. Það er þá lýsing á því, hvað vólvan vanalega hefst að (ɔ: að hún tryllir menn, og þess vegna er hún, eins og stendur síðast í visunni, (angan =) yndi allra illra (seið-) kvenna“). *Leikinn* tek jeg í líkri merking og þeirri, sem Lex. poet. hefur, sjá leika e.

26. er.

5. vo.: *á gengusk eiðar* er ekki vel rimrjett: — ˘ ˘ | ˘ ˘, fyrir: — ˘ × | ˘ ˘; mundi ekki eiga að sleppa *á*? *Gengusk eiðar* er fullmálrjett og hugsunarrjett, smbr. Fritzner²: *ganga* 15, „gangast v. r. forfares, spildes, = únytast; mættim vér ráða um nökkut at málit gengist. Víagagl 22¹⁰¹⁴“. Líka merkingu hefur orðið og í hinni fyrstu málskrúðsfræði (sjá útg. 1886, 19,6). Eins á eflaust að sleppa *á* í 8. vo.: *es meðal fóru* = — ˘ — | ˘ ˘.

28. er.

Þetta erindi er í R 14 vísuorð; í H vantar það, en í Snorra-Eddu (I, 70) eru tilfærð 8 orð eða ein vísa heil; það sem þar stendur eru 8 síðustu orðin. Það virðist því eflaust rjettast, að taka þau fyrstu 6 sjer sem brot af vísu. Bugge, Hildebrand og Müllenhoff taka þau fyrstu 8 sjer, og skeyta svo tveimur orðum framan við þau síðari; hljóða þau 2 svo, hjá Bugge: *Veit hon (eða ek) Óðins auga folgit*, en hjá Müllenhoff: *Allt veit Óðins auga folgit*. Jeg hygg, að þetta sje miður rjett, og verð hjer að fylgja Snorra-Eddu, sem hefur þau 8 síðari sjer sem visu. Jeg fæ heldur ekki sjeð, að það sje neitt, sem móti því stríðir. Orðin:

hvers fregneþ mik?

hvi freisteþ mín?

er beint áframhald af fyrra helmingnum. Óðinn kemur til völnunnar (smbr. skýringu Müllenhoffs), og lítur í augu henni; hann þarf ekki að segja neitt, hún skilur þegar, hvað hann

hugsar. 2 síðustu orðin vantar; efni þeirra hefur verið: „þú mátt treysta mjer og mínu viti“, því að jeg veit allt (næsta vísa). *hvar* merkir hjer sama sem *at*, og ekkert greinarmerki á að standa á eftir *falt*. Í 2. vísuorði á að lesa: *aldinn* eins og í 40,1: *alden*.

En það er ekki allt búið enn. En það ekki furðulegt, að völván skuli snúa sjer beint að Óðni í fyrra helmingnum (*Allt* osfrv.), en að mönnum almennt í þeim síðari? Efni þess síðara er heldur ekki á nokkurn hátt skýrandi eða nauðsynlegt á þessum stað. Jeg hygg, að honum sje síðar aukið við, þess heldur sem 7. orðið er valla rímjett og orðmyndin *valföðrs* valla svo gömul, sem Völospó (Sjá Konr. Gisl. í Njálu II, 249—50); en setji menn hjer eldri myndina *valföðor*, verður vísuorðið of langt.

34. og 35. er.

Það er 35. er. í R, en 30. í H. Hinn fyrri helmingur er allt öðruvísi í R en í H:

R.	H.
<i>Hapt sa hon liGia</i>	<i>þa kna vala</i>
<i>undir hvera lundi</i>	<i>vigbond snua</i>
<i>lę giarn lici</i>	<i>heldr voru harðgior</i>
<i>locu aþeckian.</i>	<i>höft or þormum.</i>

Bugge, Hildebrand og fleiri hafa sett H.s helming sem part af sjerstakri vísu. Müllenhoff hefur aftur á móti álitnið að helmingurinn, eins og hann er í R, væri seinna til búinn og af íslending, af því að þar sje talað um *hver*; hann tekur því visuna eins og hún er í H. Brynjólfur Snorrason (*Annaler f. nord. oldk.* 1847. s. 366) áleit, að helmingurinn í H væri rangur, og skrifaði því visuna, eins og hún er í R. Jeg verð að vera Müllenhoff og Brynjólfi samdóma í því, að annað hvort sje R eða H rjett, en ekki bæði R og H. En jeg verð heldur að fylgja Brynjólfi í því, hvor helmingurinn sje upprunalegri, og get ekki tekið rök

Müllenhoffs gild. Hann styðst við það að orðið *hverr* sje íslenzkt og beri þess vott, að helmingurinn sje saminn á Íslandi, þar sem heitar laugar (*hverir*) finnast. En *hverr* þarf alls eigi að merkja heita laug hjer. Það er engin vissa fyrir því, að svo sje. *Hverr* merkir og ketil, og *hraunkatlar* heita dældir í hraunum. Mundi *hvera lundr* ekki vera hellirinn, sem Loki var bundinn í, hvort sem orðið er sameiginligt nafn (nokkurs konar kenning) eða eigiðnafn? En þótt vant sje að skýra orðið, er það eingin ástæða til þess að álíta helming þenna yngra en Völuspó. Einmitt byrjunin: *hapt sá liggja* er svo Völuspáarleg, sem framast má verða og miklu betri en: *þá kná vala* osfrv. Vísuhelmingurinn í H sýnist mjer þar að auk vera næsta ólíkur öllu kvæðinu að gerðinni til, orðaskipunin flókin og ólík því, sem ella finnst í spánni. Völván hefði líka valla farið að dvelja jafnsmásmugult við böndin, sem Loki var bundinn með, hún sem annars er svo fáorð og dulmælt. Enn fremur er frásögnin í þessum helming öðruvísi en í Snorra-Eddu. Þar er það Váli, sem rifur Narfa bróður sinn í sundur, og með þörmum Narfa er Loki svo bundinn, en þetta er miklu ómerkara atriði. En eins og spáin er í Hauksbók, þikir hún oft bera, þess merki að sá sem ritaði hana þar, eða annar á undan honum, hafi farið eftir minni sínu, en oft rangmímt til. Gæti því hugsazt, að einhver hefði ekki munað upphafið á erindi þessu og ort svo sjálfur fyrra hlutann. En hvað sem þessu líður, álit jeg ófafað, að R sje hjer rjettari.

Helmingurinn er að sönnu torskilinn. Bugge hefur getið þess til að rita eigi: *lægjarn*, og mun það rjett. Orðaröðin yrði þá: *Hon sá hapt, áþekkjan líki lægjarns Loka liggja und Hveralundi* (= vidit captivum, similem formæ dolosi Lokii, (sub =) in antro jacentem). Þessi *haptr*, sem líkist Loka, er náttúrlega Loki sjálfur.

Í síðara helmingnum er orðaskipunin: *þar sitr Sigyn umb sínom ver, þeyge vel glýjoþ*; er ekki rjett hjá Müllenhoff. Smbr.:

Pás sat solten
umb Sigurþe, Goðr. II, 11, og
es sárla satk
yfer (rjet umb) Sigurþe, sst, 12.

37. er.

Þetta erindi hefur enginn haft neitt að athuga við, ekki einu sinni Müllenhoff. Þessi kafli kvæðisins, sem byrjar með 36. er., og nær að 41. er. er, eins og Müllenhoff hefur rjettlega skýrt hann, um hræðilega hluti í heiminum, sem benda til hinna síðustu og vestu tíma, ragnarøkrs. En hvernig kemur efni þessa erindis heim við það, sem undan er og eftir fer? Vísan er um 2 sali dvergs (Sindra) og jötuns (Brimis); þeir eru (víst báðir) úr gulli, og eru drykkjusalir og því gleðinnar bústaður, en hvað hræðilegt er í því? Í hverju verður þessum solum, sem ekkert illt er um sagt, líkt við þann sal á Náströndu, sem næstu vísur geta? Nei, vísunni er auðsjáanlega skotið hjer inn. Af því að næstu vísur eru um sal, hefur einhver haldið, að hjer í spánni hefði upprunalega verið talað um fleiri en einn sal, og bætt við þessari salvísu, sem hann hefur kunnað, á líkan hátt og átti sjer stað um margar af hinum óupprunalegu vísunum í fyrsta kaffa spánnar.

39. er.

Í þessari vísu eru 10 orð. Sv. Grundtvig og Müllenhoff hafa álitid, að 5. og 6. orð ætti að taka burt, en Dietrich, að 9. og 10. Grundtvig hjelt og, að 4 síðustu orðin væri síðari helmingur, hinn fyrri týndur. Í Snorra-Eddu (I, 200) eru tilfærð 4 fyrstu vísuorðin sjer; 5—6 vantar þar; svo koma 7—8 rjett á eftir með fyrirsögninni: *en í Hvergelmi er verst*. Þetta kemur mjer til þess að ætla, að hjer eigi lítið eitt öðruvísi að líta á málið. Jeg verð þá fyrst að telja það víst, að fyrstu 6 vísuorðin eigi saman, og að tvö síðustu vanti, sjeu týnd. *Glöpnig eyrarínu* hefur verið álitinn stór-

glæpur hjá fornmönnum, og að sínu leyti jafnstór og meinsæri og morð (smbr. Tacitus, Germania kap. 19). Það er því rjett að telja þann glæp hjer; tvö síðustu týndu vísuorðin hafa eflaust nefnt 4. tegund glæpa og glæpamanna.

Tvö næstu vísuorðin (*þar saug gengna*) eru, sem sagt var, tilfærð sjer í SnE., og eru þau eflaust partur af heilli vísu um Hvergelmi, sjá fyrirsögnina í SnE. Þar á móti geta tvö síðustu vísuorðin (*sleit hvat?*) ekki heyrnt hjer til, vegna þess að *vargr*, sem eiginlega merkir úlf, er haft um hinn mikla dreka, Niðhögg, en höfundur Völospár getur valla hugsagt að hafa haft orðið í óeiginlegri merking, hann sem í öllu sínu orðavali er annars svo fornlegur og frumlegur.

Að síðustu skal jeg hjer setja leiðrjetting á einu orði í vísuorðinu:

Þar saug Niðhögg.

Allir hafa hjer skrifað *saug*, impf. (rjettara mundi: *só*), en hvernig getur þátið rjettlæzt hjer? Í 36. er. stendr *fellr*, í 38. er. *horfa, falla* (stendur rjett í H og SnE.) og *er undinn*, alstaðar nútíð, og er það líka eins og við var að búast, því að hjer er ekki verið að tala um neitt, sem að eins heyrði fortíðinni til, heldur um það sem nú er og mun verða til ragnaröks. Ef nú er litið á, hvað í handritunum stendur, þá stendur *kvelr*, einmitt præs. í SnE., *svg* í H. og *svg* í R. Það væri undarlegt, ef *saug*, svo alþekkt orð, hefði orðið að *svg*. Nei, þetta *svg* í R. á að skiljast sem præs., = *sýgr* (sambr. *kvelr* í SnE.); *r* hefur verið óglöggt í frumritinu og *y* verið ritað sem *v*.

40. er.

sjá við 28. er.

43. er.

Í 5. vísuorði stendur í báðum handritum *gelnr*, sem Rask breytti í *gól*. Jeg er á Rasks máli með þetta; það stendur *gól* um báða hina hanana, sem nefndir eru, og hvers vegna

skyldi standa *gelr* um þennan einan? *Gelr* er að vísu komið hjer inn, af því að rjett á undan stendur þræs. — um það sem alltaf átti sjer stað: *Vekr*.

44. er.

Jeg vil hjer gera litla athugasemd um orðið: *sigtíva*. Svþ. Egilsson hefur skýrt svo, að það merkti sigursæla guði, og enda Müllenhoff fylgir því. En er það ekki mótsögn, að kalla þá guði sigursæla, sem flestir allir fjellu og biðu svo ósigur, og það einmitt í þessu sambandi? Hjer til kemur svo það, að orðið heitir *sig-tívar* og ekki *sigr-tívar*, en *sig* merkir orrustu; *sigtívar* því = orrustuguðir, og það á einkar vel við um þá guði, sem alla tíð áttu í sífældri baráttu, þangað til þeir fjellu flestir í hinni síðustu alheimsorrustu, Mjög oft er *sig* blandað í handritum saman við *sigr*; *sigr-minnigr*, *sigrmenninn* og fleira þvílíkt á allt að vera *sig-* osfrv.

48. er.

Þetta erindi hafa allir álitid upprunalegt á þessum stað. Konr. Gíslason áleit (í 44 Pröver) að hjer væri tveim vísnaþörtum saman blandað, þannig, að 1—2 væri úr einni og 3—8 úr annari vísu, og að í þá vísu vantaði 2 vísuorð á eftir því 4. Að þessari niðurstöðu hefur hann víst komizt af því, að í 3—8 er ekkert svar upp á spurningarnar í 1—2. Jeg hef og tekið eftir þessu, en mjer þikir ísjárvert að skipta vísunni þannig, af því að hún er eins í öllum handritum af báðum eddunum. Það er mart athugavert við vísuna. Fyrst það, að ekkert kemur svarið uppá spurningarnar í 1—2. Í annan stað eru öll orða tiltæki mjög ó„völu“leg og unleg. Það er þess utan búid að lýsa þeirri óró og þeim kvíðahrolli, sem fer um alla náttúruna, svo stutt og þó svo stórkostlega í undanfórnum vísu (46—8), að þessi vísa er ákaflega dauf og efnislítill á eftir hinum. Það er búid að segja, að „Yggdrasils askr“ (= allur heimur) skjálfi (47); er þá þörf að tala um, að „allr jötunheimr“ gnýfi? Það er búid að segja frá því, að

Óðinn (fyrir hönd allra guðanna og ef til vill eftir ráðstefnu við þá; smbr. upphafið á Baldrs draumum) hafi leitað ráða hjá „Mímshöfði“; það sýnir angist ása og fyrirhyggju Óðins. Er þá nokkur þörf á að segja í 48, að „æsir sje á þingi“? *Veggbergs visir* er, hvernig sem það er skoðað, þýðingarlaus hortyttur, sem höfundur Vølospár hefur ómögulega getað sett, annað eins gæðaskáld. Heldur ekki á stefið: *Vitoþ enn eþa hvat?* heima í þessum hluta kvæðisins (sjá síðar). Að endingu er hjer smásmugul upptalning, sem er alveg ólík því, sem annars á sjer stað í kvæðinu, þar sem að eins höfuðatriðin eru tekin, eins og Müllenhoff hefur oft bent á. Af öllu þessu ræð jeg að eins eitt, það, að þessu erindi sje skotið inn í, en hafi aldrei getað heyrt kvæðinu til frá upphafi. Í þessu máli er það ef til vill ekki marklaust, að þetta er hið einasta erindi, sem stendur í R á öðrum stað en í H; en í H er röðin oft röng.

50. or.

7. vísuorð hljóðar í R svo: *slítr nai nef færtr*, í H svo: *slítr nai niðfölr*, í Snorra-Eddu (I 194): *slítr nai niðfölr*, án orðamunar; svo stendur því í r og W (í U er erindinu ásamt öðrum fleirum sleppt). Bugge hefur í sínum texta *niðfölr*, en kveðst í „Tillæg og Rettelser“ heldur vilja lesa *neffölr*; svo les og Hildebrand og Grundtvig (í 2. útg.). Jeg verð hjer að vera á öðru máli og ætla, að *nið-* sje það eina rjetta, þótt *nef-* standi í jafnagætri bók sem R. „Nefbleikr“ — hvað ætti það eiginlega að merkja hjer í málinu? Langt um fremur hefði mátt ætla, að örninn hefði verið kallaður „nefraður“, úr því að hann slítur hræ og svelgur blóð. Af því að það er og gild regla, þegar um tvö orð, sitt úr hverju handriti, er að velja, þá að velja það sem er sjaldgætara og óvanalegra, þá verð jeg að álita, að *nið-* sje rjettara. *Nið* merkir myrkt tungl; *niðfölr* merkir því: dökkfölnur, og er hjer haft um allan kropp arans; þetta lýsingarorð á hjer einkar vel við og gerir allt hvumleiðara og ógeðslegra.

53. er.

Í 7. vísuorði stendur: *Þar man friggjar* í H og SnE. (I, 196), en: *þa mon friggjar* í R; *þar* hafa Bugge, Grundtvig, Hildebrand. Hjer mun vera sem oftast, þegar R og H ber á milli, að það er rjettara, sem R hefur. Í byrjun vísunnar stendur: *þá kemr* osfrv. — *es Óðinn* osfrv, þ. e. þar er talað um tíma en ekki stað. Við hvað á þá staðartáknunin *þar*? *Þá* kemur vel heim við það, sem á undan fer, en *þar* alls ekki, og á því ekki við.

55. er.

Jeg er samdóma Müllenhoff um, að þetta er. heyri ekki spánni til. Það er að eins orðið *hveðrungs*, sem jeg vildi gera hjer athugasemd við. Orðið *hveðrungr* finnst að vísu meðal jötnaheita (SnE. I, 549); en að mínu viti kemur það að eins fyrir á tveimur stöðum í fornum kveðskap, hjer: *megi hveðrungs* um Fenri, og í Ynglingatali 47: *hveðrungs mæ* um Hel. Hún er og kölluð *Loka mæ* í sama kvæði 13. er. Á báðum þessum nefndu stöðum stendur *hveðrungr* fyrir *Loka*. Skyldi því ekki mega álíta það víst, að *Hveðrungr* sje einmitt nafn á *Loka*, en sje ekki eiginlega jötunsheiti almennt?

56. er.

Þetta erindi er 12 vísuorð í Buggesbók eftir R; í H lítur svo út, sem sjeu 2 erindi, en sem ekki verða lesin að öllu. Í SnE. (I, 196) er full vísa, og er saman sett þar af 1—2, 11—12, 7—8, 5—6 í R. Müllenhoff hefur fengið 2 erindi út, með því að steypa textanum í R og H saman, og mun það eflaust rjett; hann hefur alveg slept 3—4 í R, sem eru ekki annað en upptekning á 53,3—4. Hann tekur fyrst 1—2 í R og þar við það, sem sýnist svara til 6 vísuorða í H: *Gínn lopt — ormi mæti*. Þá er önnur full vísa 8 síðustu vísuorðin í R, sem ekki verða lesin í H, nema orð og orð. Hvort Grundtvig hafi rjettilega lagfært og fyllt hið fyrra erindi, læt jeg ósagt.

Jeg verð fastlega að halda því fram, að Bugge skrifar rjettilega *véurr* (nom.), subj. í *drepr*; sterkasta sönnunin fyrir því er orðanna hljóðan í SnE., en þess ber vel að gæta, að *drepa* merkir hjer að *slá* ɔ: með hamrinum, en ekki að „slá í hel“. *hann* í 1. vo. á að fella burt.

neppr í 7. vo. er þýtt af Bugge: „foroverböjet“ og ber hann það saman við *gneppr* í Bergbúaþætti. Jeg efast þó um, að þetta sje alveg rjett, einkum af því, að samsetningin: *fjörneppr* er til í málinu, og þar sýnist *neppr* valla geta þýtt „foroverböjet“; *neppr* er eflaust sama sem *hneppr* (og *knappr*?); smbr. „næppe“ á dönsku. Jeg vil skilja (*h*)*neppr* hjer á sama hátt sem *fjörneppr*, „sá sem á skamt eftir ólifað, er líf hans er þrotið“. Smbr.: „Oss gerask *hneppt* (= stutt) . . . setuefni“ (Eyvindr Hkr. 103).

níðs ókviðnum: svo stendur í R og öllum útgáfum. Sv b. Egilsson þýðir: „contumeliam, vim externam, non metuens“; Lüning á líkan hátt: „gewalthätigkeit“ „nicht fürchtend“. Müllenhoff: „(schlange), die die schandtat nicht scheut“ (nfl. þá, að drepa Þór). En *níð* merkir mjer vitanlega aldrei: „vis externa“, „gewalthätigkeit“ eða „schandtat.“ Að efninu til er þýðing Sv b. Egilssonar bezt; Müllenhoffs getur valla verið rjett; hvers vegna skyldi skáldið hafa tekið það fram, að ormrinn hefði ekki horft í, að drepa Þór?, eins og það hefði ekki verið sjálfsagt, að hann dræpi Þór. *Níð* mekir aldrei annað en „ófrægð“, „álas“, „háðung“ eða því um líkt, og sú merking verð jeg og að ætla að sje hjer. En að segja, að ormrinn hafi eigi óttazt ófrægð komandi tíma fyrir framgöngu sína, það getur valla verið rjett. Hann skeytti vist hvorki um skömm nje heiður, eins og máltækið segir. Hjer á eflaust að standa: *ókviðenn*, sem á við Þór. Þór var ekki sama um, hversu menn eftir ragnarökr mundu dæma hann. Nú hafði hann drepíð miðgarðsorm. Hann þurfti því ekki að vera hræddur við, að menn mundu níða sig fyrir framgöngu sína. Hann gat dáíð með góðri samvizku. *Okviðnum*, dat., er til orðið af misskilningi; rjett á undan stendur

náðri, dat., og svo hjeldu menn, að lýsingarorðið ætti við það nafn, sem stæði því næst. Smbr. *sorgeyra* (f. *sorgæran*) í Haustlög 9, og mörg önnur dæmi eru þessa.

61. og 62. er.

61. erindi lýsir friðarástandi því, sem byrjar þegar eftir endursköpun alheimsins, hinni nýju (smbr. 7. 8. er.) gullöld. Sama er efni 1—4 vísuorðs 62. erindis. Nú er 61. er. að eins 6 vo., en jeg held, að þau 4 fyrstu í 61. og 4 fyrstu í 62 hafi upprunalega verið ein heil vísa. Efni þeirra gerir það einkar sennilegt. En 5—6 vo. í 61. er auðsjáanlega seinni viðauki. Hver sem man eftir upphafinu á 8. er.: *Tefldo* osfrv, hann getur ekki verið í vafa um, hverjar „gulltöflur“ það sje, sem nú finnast „eptir í grasi.“ Það eru þær sömu, sem áður (fundning þeirra er tákununn hinnar nýbyrjuðu friðsælu gullaldar). Viðbótin:

*Þærs í árdaga
áttar hofðo*

er því með öllu óþörf, og á heldur ekki við völnunnar fáu og kjarnyrta spádóma. Þess konar skýringar eiga þar ekki heima. En erindið:

*Þar mono epter
undrsamligar
gollnar toflor
í grase finnask.
mono ósáner
akrar vaxa —
hqls mon batna,¹
mon Baldr koma,*

o: „Gulltöflurnar finnast aftur, akrarnir spretta ósánir — í stuttu máli: allt illt, synd og sorg hverfur, því að Baldr, friðarins og mildinnar guð mun koma“, er svo ágætt að efni og sambandi, að það sýnist eigi mega slitna sundur.

¹ *alls á vist að sleppa.*

62. 5—8 og 63. er.

Ef þessi vísuorð hafa heyrt spánni til frá upphafi, þá eru þau líklega partar af tveimur visum.

Búa Hjóðr ok Baldr

Hropts sigtopter,

o: „B. og H. munu búa þá staði, sem vóru Óðins ófriðarstaðir og baráttu, en nú er þar — friður og sæla“. Hjer af sjest, að *vel valtífar*, sem kemur rjett á eftir, getur ekki á nokkurn hátt verið rjett¹. Þeir Baldr vóru nú sannarlega ekki neindir *valtífar*, bardagaguðir, heldur þvert á móti. Þar að auk er *vel* í alla staði mögur og óvænt viðbót. Þetta vo. og það sem því fylgir er því seinna skotið inn. Um 63. er. er mjer ekki vel ljóst. Það vantar efalaust meira hjer í, en tvö vísuorð, t. a. m. heila visu.

Völospó er nokkurs konar drápa. Hún skiptist í 3 kafla, sjá Müllenhoff. Í fyrsta kaflanum er ekkert stef; í öðrum kaflanum er eins vísuorðs stef: *vitoþ enn eþa hvat*; en í þeim síðasta 4 vísuorða: *Geyr nú* osfrv. Í þessari stefsetningu kemur aukning fram, sem svarar til þess að efnið verður alltaf *stórkostlegra* og *hræðilegra*. Hugaræsing heyrandanna og hræðsla eykst við þetta heimullega tiltal (*vitoþ . . .*), sem völván segir hálfvínaleg, hálfógnandi og með djúplágrri rödd (svo verður maður að hugsa sjer það), en kemst á hæsta stig við það, er hún segir í hærri rómi: *Geyr nú Garmr mjök* osfrv.

Af þessari bygging kvæðisins er það ljóst, að stefið: *vitoþ enn eþa hvat* á hvergi heima, nema í 2. kaflanum.

Hóvamól.

Safn það af kvæðum og kvæðabrotum, sem hafa þenna sameiginlega titil, hefur Müllenhoff reynt til þess að greina sundur, og jeg er í öllu verulegu honum samdóma að því er þetta snertir. Aftur á móti er jeg honum víða ósamþykkur,

¹ Hoffory segir og, að orðin sje „sehr unpassend“ (Gött. gel. Anz. 1885 s. 26) en að lesa *vé valtífa* (í pappirsbókum) get jeg ekki fallizt á.

að því er tekur til einstakra erinda og skipunar þeirra. Það sem er aðfinningarverðast hjá Müllenhoff er það, að hann reynir að fá vissa vísna tölu fyrir hvern kvæðiskafli bæði í Vþlospó og hjer, en slikt verður með engri vissu gert, af því að það vantar sjálfsagt erindi eitt og annað hjer og hvar. Ekki hygg jeg heldur, að Müllenhoff hafi rjett í því að ætla, að nafnið: Hávamál heyri að eins þeim hlutanum (kvæðinu) til, sem ella er kallaður Loddfáfnismál, en þar um skal jeg tala síðar.

I. kvæði (1—77).

I. er.

Þetta erindi finst, sem kunnugt er, og í upphafi Gylfaginningar. Um leið og Gylfi gengur inn í Hávahöll, mælir hann vísuna fyrir munni sjer. Fyrri helmingurinn eru 4 vo., en þó að eins í R; í SnE eru að eins 3; *um skoðaz skyli* vantar þar. Þetta vo. á og eflaust að fella burt, 1) af því að það er sömu merkingar sem það næsta, 2) af því að það vantar í SnE; þetta á enn fremur að fella burt, en ekki hið næsta, af því að *skoðask* er almennara orð en *skygnask*. Að U sje rjettari hjer í fyrra helmingnum, eins og dr. Mogk hyggur (Paul-Braunes Beitr.), get jeg með engu móti fallizt á. *Gáttir* á hjer svo vel við í munni manns, sem gengur gegnum hús, og *áþr né gan-gim fram* er málleysa. Heldur ekki er jeg á sama máli sem Guðbr. Vigfússon (Corp. poet. bor. I, 461), sem heldur, að erindi þetta hafi ekki getað staðið hjer í öndverðu kvæðinu, vegna þess að *at ganga fram* hljóti að merkja: að *ganga út* (og ekki: *inn*). Svo er talað nú á Íslandi að vísu; en *at ganga fram* þarf ekki að merkja neitt annað en að ganga áfram, lengra fram, hvort sem það er út eða inn.

Þviat í 5. (4) vo. á að fella burt; þess konar sambandsorð (orsakarorð) eru yfir höfuð að tala ekki upprunaleg í þessum fornkvæðum, nema á stöku stað. Enn fremur á *at vita* að falla burt. Orðin gera vísuorðið of langt, og þar að ank

vantar þau í W. Visuorðið: *úvíst es* er svo fullkomið, svo stutt og kjarnyrt sem vera má og við mátti búast.

2. er.

Að því er tekur til orðanna *á bravndom* læt jeg mjer nægja að vísa til Richerts ritgjörðar í Upsala Universitets ársskrift 1877. Þar standa skráðar flestar skýringar og leiðrjettingar á þessum óskildu orðum. Síðast hefur Eiríkur Magnússon í Cambridge skýrt orðin svo, að þau merki: *á skiðum* [brandr (o: eldibrandr) = skið (til að brenna) = skið (til að skriða á)]; sjá Proceedings of the Cambridge Philological Society 1884, no. IX. Þetta gefur að visu nokkurn veginn góða hugsun í sambandi við það sem á undan er og eftir fer. En jeg get þó eigi fellt mig við þessa skýringu, bæði af því, að þess konar orðafigúra, sem kallast *pallastigur* (SnE II, 632 28—9), mun valla vera svo gömul, sem þessi Hávamálartur, og af hinu, að í svo einföldum og óbrotnum kvæðum, þar sem ekkert þess konar orðatiltæki annars er, mátti enn síður búast við: *á bröndum* = *á skiðum*. Jeg er hræddur um, að hin rjetta merking þessara orða, ef þau eru sjálf rjett, sje ófundin enn. Müllenhoff áleit (D. A. V, 255), að þau væru röng. *Á brautum* gæfi langbezta hugsun, en jeg vil ekki frekar fara hjer út í þetta mál, því að jeg hef ekkert að setja í staðinn, sem mjer líkar.

4. er.

er efalaust rjett skýrt af Müllenhoff (D. A. V, 255).

5. er.

at augabragþe

verþr sás ekki kann,

svo á að greina vísuorðin.

6. er.

hefur 9. vísuorð. Þau 3 síðustu, *þvíat* osfrv., eru efalaust óupphafleg viðbót. Svo hjelt Dietrich og Müllenhoff (D. A. V, 255); smbr. og Bugges athugasemd. Í fyrsta lagi þarf alls

enngar ástæðusetningar, og í öðru lagi á sú ástæða, sem hjer er til færð, alls ekki við það, sem á undan fer, eins og hver maður sjer, sem athugar sambandið. „Maður á ekki að láta stórlega yfir viti sínu, heldur vera gætinn, því að hinum gætna verður sjaldan víti á“ er svo fullkomlega, hugsað, sem verða má. Hinn síðari vísuhelmingur gefur ástæðuna fyrir hinum fyrra, eins og svo oft ella, en þar stendur þó ekkert *þvíat*. Hjer er alls ekki verið að tala um *munvit* og *kosti* þess; það kemur fyrst seinna. — Í 1. vo. á *sinni* og í 2. vo. *maðr* að falla burt; bæði orðin eru alls óþörf og gera vísuorðin oflöng. Enn fremur hygg jeg, að *ok þöggull* (í 4. vo.) sje seinni viðbót. Í þessari vísu er ekki beinlínis ráðið til að þegja, heldur að eins til að vera varkár í orðum sínum, og að dramba ekki af sínu viti; *horskr* er nóg, þvíáð sá, sem er vitur, hann talar ekki meira (og ekki minna), en gott er og nytsamlegt; hann er hóflega þöggull. Vísuorðið á að hljóða: *þá es horskr* Næsta vísuorð er nokkuð langt. *Mundi til* ekki vera viðbót? *Heimisarða* er gen. pl. sömu tegundar og *Fregju túna* í þrymskv. 3,2. Allt erindið hygg jeg hafi verið svo:

*At hyggjande
skylet hræsenn vesa,
heldr gætenn at geþe.
þá es horskr
kemr heimesgarþa,
sjaldan verþr vite vðrom.*

8. og 9. er.

álit jeg sem Müllenhoff (D. A. V, 255), að sje seinna innskot.

10—14. er.

áleit Müllenhoff (sst.), að væri öll af yngri uppruna en kvæðið sjálft, en þar get jeg ekki verið honum samdóma. 10 erindið heldur hugsuninni í 6—7. er. áfram og eykur um leið nýju við. Í þessum fyrsta kafla er talað um gest, sem að garði

kemur (jég skal síðar tala um, hver þessi gestur muni vera), um mann, sem hefur farið víða (2. 3. 5. er.), reynt mart, og er horskur að viti. Hvað er svo eðlilegra, en að gesturinn drepi á, hvað sje bezt að hafa á ferðum (smb. *brauto at*) með sjer?, það er: það sem honum hefur bezt borgið sjálfum, manvitið? 11. er. heldur 10. erindinu áfram, með því að taka upp aftur fyrra helminginn, og ryður svo brautina að mótsetningunni, hinu vesta vegnasti, ofdrykkju óls. Að vera drukkinn er það vesta, sem hent getur ferðamann. Hver gat gefið skýrari og betri ráð um þetta, en hinn reyndi ferðamaður, gesturinn? það á og vel við, að tala um þetta einmitt í samkvæmi við öldrykkjur. Müllenhoff hygg jég helst hafi hafnað þessum erindum, af því, að hann hefði ella orðið að játa, að fyrsta kvæðið væri orð Óðins; en því neitaði hann statt og stöðugt, að ástæðulausu, að því er mjer finnst. Ef 10. og 11. er. heyra kvæðinu til, þá hafa og 12—14 líka heyrt því til frá öndverðu. — *maþr* í 10,² og 11,² á að falla burt fyrir kveðandi sakir. — *sonum* í 12,³ er eflaust eitt rjett; *sona* er tviritvilla; rjett á undan stendur *alda*, og það olli tviritinu. — *því at* í 12,⁴ á líklegast að falla úr; þá er visu-orðið miklu kjarnordara, enda er orsakarorðið að öllu óþarft hjer. — 13. er. 1. og 2. vo. eru nokkuð löng, einkum það fyrra. Mundi ekki eiga að rita þau svo:

Óminnes hegre
es of qlþrom þrumer?

15. og 16. er.

Jég er á sama máli og Müllenhoff (D. A. V, 256) um þessi tvö erindi. Þau eiga ekkert við efnið hjer í þessum kafla.

17. er.

uppi's þá geþ guma.

Þessi orð hafa verið skilin svo, að þá (o: er afglapinn fengi sylg, drykk), þá kæmi *geð* hans fram eða í ljós, þá sýndi það sig fyrst í rjetttri mynd („patefit ingenium“ SvðEg.).

En jeg hygg, að þessi skýring megi valla vera rjett. *Afglapi* merkir ekki alls vitlausan mann, heldur mann með litlu viti, einkum þann, sem ekki kann sig í samkvæmi og samneyti manna (smb. Fritzner²). Nú stendur í vísunni, að þess konar maður þyljisk um eða þrumi; en hvort sem hann gerir heldur, þá sýnir hann einmitt þar með sitt sanna geð; til þess þarf hann ekki sylg. Rjett hugsun fæst hjer að eins með því, að taka orðin *at vera uppi* í sinni annari höfuðmerking, o: að vera þrotinn. Jeg vil minna á dæmið: *er þá uppi hverr penningr fjárins* (Mork. 62,7). Hugsunin í þessari vísu er því þessi: „Hinn vitlitli maður, sem kemur til kynnis, talar annaðhvort um alla heima og geima, eða þegir með öllu; en ef hann fær nokkuð að drekka, þá er allt senn, þá fer burtu þetta litla vit, sem hann hafði, þá verður hann með öllu ær; þannig kemur í ljós vínsins áhrif á hann“. Smb. *ljóða lemill*, og *mungát lemr æði* í gátum Gests blinda (upphafið).

18. er.

er jeg á sama máli um sem Müllenhoff (D. A. V, 256).

20. og 21. er.

áleit Müllenhoff að ætti að fella burt. En dr. Mogk hefur fyllilega sýnt, að þau eiga einkar vel við (Zeitschr. f. deut. Phil. XVII, 373—4), og er það án efa rjett.

22. er.

á þar á móti ekki við. Bæði á undan og eftir er verið að tala um óvitran, ósvinnan mann, en í þessari vísu er átt við veslan mann og illa skapi farinn, en það er allt annað.

23. er.

fellur einkar vel við 21. er. Eins og hinn óvitri maður kann ekki mál maga síns, eins kann hann heldur ekki mál svefs síns. Hann kann ekki að taka lífið, eins og þess náttúrlega

eðli er; hann vakir, þegar hann á að sofa, hvíla sig og hressa eftir dagsins erfiði.

24. er.

Hjer kemur skáldið aftur að samkvæminu beinlínis, og því, sem þar fer fram.

25. er.

er smáfrávik, sem oftar kemur fyrir. Mjer finnst engin nægileg ástæða vera til þess, að fella það burt. Í

26. er.

kemur skáldið svo aftur að samkvæminu.

27. er.

Þrjú síðustu vísuorðin eiga af falla burt (D. A. V, 256). Svo og Rask, Pfeiffer, Lüning og Bugge.

28. er.

Efni þessarar vísu stendur í engu sambandi við það, sem á undan er eða eftir fer. Þar á mót fellur 29. er. einkar vel við 27. er.

30. er.

maþr (2), *þá* (4), *hann* (5. 6) falli burt.

31. er.

gestr at gest hæðinn

þykir vera rangt; líklega á að rita hjer

hæþenn gestr at gest;

smb. 32,6.

33. og 34. er.

hefur Müllenhoff (D. A. V, 256) talið óupphafleg á þessum stað, án þess þó að færa nein rök fyrir því. Jeg fyrir mitt leyti get ekki fundið neinar verulegar ástæður til þess, að fella erindi þessi úr. Bæði eru þa beint áframhald af því, sem á undan fer, og eru einmitt liður milli annars kafla kvæðisins og hins fyrsta, en ekki 37. 40. 39, eins og Müllenhoff hyggur (sst).

33. er. gefur reglu fyrir því, hvernig sá, sem fer til kynnis (og áður hefur einmitt verið talað um kynni) á að vera við því búinn. 34. er. gefur reglu um það, til hverra manna gesturinn þá helst eigi að fara í kynni. Þar með eru tekin öll þau atriði, sem þessum parti til heyra, og þar með er fyrsti kafli kvæðisins á enda. Ef þessi erindi vantaði, þá þætti mjer hjer vera skarð í.

Hins vegar skil jeg eigi vel fyrra helming 33. visu, eins og hann er í handritinu. Jeg skil *opt* eins og Richert, o: rikulega (Upsala Univ. årsskr. 1877, 21 ff.). *verðar stýrist af fá* „Snemma morguns skyldi maður fá sjer matar rikulega, nema því að eins, að hann ætli sjer í kynni“ „þá á maður ekki að eta mikið“, er þá hugsunin. En þetta stenzst valla, þegar síðari helminguriun: „annars situr maður, og lætur, sem sje hungraður osfrv.“ kemur til. Hugsunin ætti að vera sú: „ef maður ætlar sjer í kynni, á maður að hafa etið vel áður, til þess, að maður þurfi ekki að láta, sem hann sje banhungraður“. Hjer afleiðir að *skyle* er rangt, og á að vera *skylet*. Leiðrjettingin er næsta litil, og hugsunin verður, að því er jeg fæ sjeð, ólastanleg. „Það er yfir höfuð ekki gott, að eta mjög mikið snemma á mornana, þá verður maður miður fær til þess að vinna fyrst í stað; ætli maður sjer þar á mót í kynni, þá gerir ekki til, og er miklu fremur rjett, að eta rikulega, því að þá þarf maður ekki að hegða sjer ósiðlega í kynninu“.

36. og 37. er.

Mundi eigi 2. visuorð eiga, að vera svo:

en biþja sé,?

38. er.

Þetta erindi hefur Müllenhoff með rjettu (D. A. V, 256) talið óupprunalegt.

39. er.

Þriðja visuorð á að hljóða, sem stendur í Corp. poet. bor.:

at været þiggja þeget.

Þessi orð hafa verið þýdd svo: „quin illi, accipere quid, acceptum esset: i. e. quin acciperetur, si quid oblatum esset muneris“ (SvbEg.) = „dass (ihm) nicht angenehm wäre zu empfangen“ (Lüning). En þetta getur ekki verið rjett; orðin geta ekki merkt það. *at* er hjer sama sem *er*, pron. rel. dat. sing. masc. *Þiggja* er infin., hafður substantivaliter, sama sem *þága*. En *þága* frá þiggjandans hálfu, er *gjöf* frá gefandans. *Þága* verður því hjer sama sem *gjöf*. Setningin þýðir nú: (Jeg haf aldsei fundið neinn svo mildan eða svo matargóðan mann), „að honum væri ekki gjöf sín sem þegin (af þiggjandanum)“, o: „að hann ekki reiknaði gjöf sína sem gjöf, og vænti ekki endurgjalds“.

5. vísuorð er ófullkomið í handritinu; þar stendur að eins *svagi* (= *eigi svá*). Nú hafa sumir skrifað *svági örvan* (Árna-nefndarbókin), sumir *gjöflan* (Bugge, Grundtvig). Sama hafa þeir Munch, Dietrich og Lüning, en fyrir rjettrar hugsunar sakir sleppt *-gi*. *Svági* er þó eflaust rjett, og rangt að breyta því, en svo má ekki setja orð inn í, sem merkir *örlátan*, heldur þvert á móti: *nízkan*. Jeg er flestum samþykkur í því, að orðið hefur byrjað á *g*. Orðið er *glegg* (*glöggr*). *sváge glögvan* = *svá óglögvan* = svo örlátan. Þessi setning neitunar-orðsins er alveg eins og í 52, þar sem *míkit skala* er *lítit skal*.

Þege er stytt fyrir *þége*.

40. or.

Þetta erindi vill Müllenhoff setja á undan 39. er. (D. A. V, 256), en jeg fæ ekki sjeð, að það sje nauðsynlegt. 39. er. fellur einkar vel við 37. er. „Hins snauða þurfanda manns hjarta er blóðugt (37), *því* að (39) aldrei hef jeg fundið neinn mann svo örlátan, að hann hafi eigi reiknað gjöf sína, að hann hafi eigi vænzt einhvers endurgjalds“. 39. er. gefur þannig rök fyrir því, sem er í 37. er. Þar á milli getur því engin vísa hafa staðið. Svo kemur 40. er. mjög vel við: „þó að maður sje nokkuð nízkur á fje sínu og ævinlega vonist

eftir endurgjaldi, þá má hann ekki hins vegar þola þörf = þarnask = láta (fé) sitt ónotað með öllu, til skaða fyrir sig og aðra“.

41. er.

Fjórða visuorðið er allt of langt. *ok endrgefendr* er sjálfsagt síðari viðbót. *Viðrgefendr* er nóg, og merkir ekki „þeir sem gefa“, heldur „þeir sem gefast“ gjöfum á, eða sama sem *gjöfvinir*, og það er að hugsuninni til, þeirri sem hjer mátti við búast, kapps nóg og í alla staði rjett. Einhver, sem ekki skildi *viðrgefendr* á rjettan hátt, þóttist þurfa að bæta nokkuru við, til þess að fá rjetta hugsun.

42. er.

Þetta erindi á að falla burt, eins og Müllenhoff hjelt (D. A. V, 256), ekki til þess að komast hjá endurtekningu, heldur af því, að hún slítur í sundur efnið. Í 41. og 43. er. er ekki talað um menn og samband þeirra almennt, eins og í 42., heldur um vináttu eða samband milli vina. Þess vegna á að fella 42 úr.

46. er.

Müllenhoff hefur sagt (D. A. V, 257), að enginn muni ætla, að þetta erindi, sem sje upptekning á hugsuninni í 45. er., geti verið ort af öðrum, en þeim sem orti 45. Þessu get jeg engan veginn verið samþykkur. Einmitt af því, að efnið er sams konar í báðum vísun, er það sennilegast, að þau sje ekki eftir sama mann. Fornskáldin voru því óvönust, að jeta upp eftir sjálfum sjer. Efnið er í þessari vísu alveg sama sem í 45:

<i>Ef átt annan,</i>	=	<i>þats (enn) of þann,</i>
<i>þanns illa trúer</i>	=	<i>es illa trúer</i>
<i>vilt af honom gött geta,</i>		<i>ok þér's grunr at hans geþe,</i>
<i>þagrt skalt við þann</i>	}	= { <i>hlæja skalt við þeim</i>
<i>mæla en flátt hyggja</i>		
<i>ok gjalda lausong við lyge</i>	=	<i>glík skolo gjöld gjöfom,</i>

og þó skyldi ætla, að einhverju nýju væri hjer bætt við, úr því að vísan byrjar með *þats enn*, en svo er ekki. Vísan er án efa seinni viðauki, ort af miður góðu skáldi.

47. er.

hefur Müllenhoff (D. A. 257) fellt úr, en þess sje jeg enga þörf. Það fellur vel við það sem á undan fer, kaflann um vináttu manna, og er sjálft um, hvað gott það sje, að tveir sje fjelagar; smbr. hin ágætu orð: *maðr es manns gaman*.

48—49. er.

geta þar á móti engan veginn heyrt inn í þenna kafla um vináttuna og fjelagsskap manna. Þau eru um allt annað, um frækna menn og þá, sem móti þeim eru, veslingana, út af fyrir sig, en ekki í sambandi við aðra.

50. er.

Müllenhoff segir (D. A. 257): „v. 47 und 50 folgten ursprünglich sehr schön auf einander“, og er það fullkomlega rjett. En nú hef jeg sýnt, að 47 á vel við þenna kafla og leiðir þar af, að 50. gerir það og.

51. og 52. er.

Þessar vísur kallar Müllenhoff (sst.) „ein par vereinzelte, unzusammenhängende strophen“, en hvorugu get jeg samþykkt. Það er eðlilegt, að skáldið tali um þann (stundar)frið, sem er milli illra vina, — það er svo einkennilegt atriði úr mannslífinu —, eftir að hann hefur talað 1, um góða vini og 2, um óvini. Illir vinir er þriðja tegundin. Eftir allt þetta er það engu óeðlilegra, að skáldið gefi ráð um, hvernig maður eigi að afa sjer vina. Hugsunar þráðurinn er hjer þannig óslitinn.

52—57.

Af öllum þessum vísnum hefur Müllenhoff álitid, að að eins hin fyrsta (52) og síðasta (57) væri upphaflegar, því að þær einar hjeldi hugsuninni áfram frá 45. 53—56 stæði þar móti ekki

í einu sambandi við þann kaflann, þar eð þær sju um allt annað, nefnilega um mannlega vizku. (D. A. V, 257). Þetta er að vísu rjett, en jeg held, að Müllenhoff hafi ekki hitt fullan sann hjer. Gáum vjer að 57. er., sem Müllenhoff heldur og skeytir við 52. er., þá sjáum vjer, að í fyrra helming hennar:

*brandr af brande
brenn, unæ brunnenn es.
fune kveykesk af funa*

er auðsjáanlega talað um tilorðning vináttu og fjelagskapar í líking við eld, sem kvikni af eldi. Þetta er svo skýrar sagt líkingarlaust í næstu tveim vísuorðum (jeg tek upp hinar ágætu leiðrjettingar Müllenhoffs sst):

*maþr manne
verþr af mále kuþr;*

en svo kemur síðasta vísuorðið:

en til dælskr af dul;

það er auðsjáanlega mótsetning (*en . . .*) við hið fyrra, og eykur þannig alveg nýju atriði við, sem ekki hefði mátt búast við, ef Müllenhoff hefði rjett mál. Hugsunarþráðurinn er samt fullkomlega rjettur. „Maður verður öðrum kunnur af máli, lærir meira, og sjer æ betur, að honum sjálfum er áfátt; hann fær engar háar hugmyndir um sjálfan eig, verður ekki dularfullur, en ef hann er einn út af fyrir sig, og á ekkert við aðra menn að skipta, verður hann dularfullur, álitur sig sjálfan mestan allra, og — þess vegna er hann og verður hann *dælskr* ɔ: heimskur“. Þannig kemst skáldið mjög liðlega að því, að tala um heimsku manna og vizku. Lífsspekin er komin undir fjelagskap og vináttu — það er áframhaldið í hugsuninni, og svo er þetta af ásettu ráði sett. Að sleppa alveg hinum ágætu vísu 53—56 er ísjárvert, en liðinn milli þeirra og 52 vantar. En er hægt að efast lengur um, að liðurinn er 57? Þessi vísa fellur einkar vel við 52, en

með síðasta vísuorðinu, sem jeg nú hef skýrt, líður hugsunin hægt og mjúkt yfir að 53—56, að vizku manna, hversu hún eigi að vera, svo að bezt sje. Með öðrum orðum: 57 á að flytja til, og setja milli 52 og 53. Þá er allt í beztu skorðum. Með 52 endar 2. kafli kvæðisins.

53. er.

Fyrstu 2 vísuorðin eru rjett skilin og skýrð af Grundtvig. Því í 4. vo. falli burt. Síðasta vísuorð hefur verið skýrt svo: „Dividui sunt homines ubique, i. e. in duas classes (prudentium et imprudentium) dividuntur“; sama hefur Lünig í sinni bók (s. 273): „halb (in zwei hälften getheilt) ist überall die welt, d. h. es gibt dumme und kluge leute“. Á móti þessu hefur Bugge haft (Aarb. f. nord. Oldkh. og Hist. 1869), og vill hann lesa *hvár*: „hver af de 2 Klasser af Mennesker er halv, d. e. danner kun en Halvdel, som har sin Modsætning i en tilsvarende Halvdel.“ Hugsunin verður þó sú sama. Grundtvig hefur kallað skýringu Bugges „kunstig“, og jeg get ekki neitað því, að mjer finnist það. Grundtvig vildi rita *hvárs*, „slagten er halv af hvert 2: de halve mennesker er dårer“. Hugsunin sama. Jeg fæ ekki sjeð, að hjer sje nein þörf á að leiðrjetta *hvar*, sem merkir alstaðar. Það er að eins komið undir því, að skilja orðið *halb*. Jeg efast ekki um, að það merki hjer — ekki tvískipt. eða skipt í tvo helminga, heldur — ófullkomin. „Alstaðar eru mennirnir ófullkomnir“ er hugsunarrjett. Þess konar merking gat *halfr* vel haft, og hafði, einkum í samsetningum. Frá nútíðar máli á Íslandi þekki jeg hana og, svo að ekkert getur verið því til fyrirstöðu að álíta, að *halfr* merki hjer *ófullkominn*. Það er heldur ekkert eðlilegra; allt hálf er ófullt, ófullkomið.

55. er.

Þvíat í 7. vo. falli burt.

58. er.

Hjer með byrjar þriðji kafinn: „eine reihe von regeln und ratschlägen für sein (mannsins) verhalten im 'kampfe ums dasein' und seine vorteile“ (D. A. V, 257). Það er ljóst, að þessum kafla með þessu efni er miklu betur skeytt við vísurnar um vizku mannsins og hyggindi, en um vináttuna, og kemur hjer þannig fram enn ein sönnun fyrir því, að 57 eigi að standa á eftir 52 og að 53—56 eru á sínum rjetta stað. Þar á eftir.

4. og 5. vísuorð:

sjaldan liggjandi ulfr

lér um getr

eru röng. Hið fyrra er of langt og hið síðara of stutt. Hjer á efalaust að lesa:

liggjande ulfr

lér of getrað.

Neitunin *at* hefur fallið aftan af, og svo hefur einhver, sem fann, að hjer vantaði neitun, sett *sjaldanin*, en á rangan stað, og ruglað svo kveðandinni. Smb. 72. er.

59. er.

síns í 3. vísuorði falli burt. *verka* er gen. plur. af *verk*.

61. er.

Müllenhoff hefur með rjettu fellt burt 7. vísuorðið. (D. A. V, 257)

63. og 65. er.

63. erindi á ekki við á þessum stað; það slítur í sundur efnið. Í 62 er talað um einstæðinginn og hans líf, og líkt saman við örninn og er ágætleg vísa. Í 64 kemur svo mótsetningin — hinn ríki maður, og er sagt, að hann skuli fara varlega með vald sitt, osfrv. Það er auðsjeð, að regla um að *fregna* ok *segja* á hjer ekkert við. Vegna líkingar einstakra orða: *fróðra hvern* (63,2): *ráðsnotra hvern* (64,2) hefur 63 verið sett inn. Í nánasta

sambandi við þessa vísu stendur stúfurinn 65. Hann er auðsjáanlega áframhald af hugsuninni í 63, og fellur og stendur með því.

64. er.

hverr á að fylgja 3. vísuorði.

65. er.

sjá við 63.

66. og 67. er.

Jeg hygg, að Müllenhoff (D. A. V, 257—8) hafi eigi gætt nógu vel að sambandi því, sem hjer er, ekki að eins milli 62 og 64, heldur og milli 64 og 68. Erindin 66 og 67 slíta sundur efnið að því er jeg fæ bezt sjeð, á mjög tilfínnanlegan hátt. Í þeim er talað um vináttu og gestkomu, sem alls ekkert snertir þenna kafla, heldur einmitt þann fyrsta, en þeim verður þó hvergi skotið þar inn. Mótsetningin milli einstæðingsins og ríkismannsins kemur hjer alls engin fram. Þar á móti kemur 68 sem beint áframhald af hugsuninni í 62. og 64.

68. er.

Í þessari vísu eru taldir upp þeir hlutir, sem beztir eru, og sem eru sameiginlegir fyrir alla, hvort sem þeir eru ríkir (64) eða fátækir (62). „Það er gott að vera *ríkur*, en þó því að eins, að maður fari ekki illa með ríki sitt, og því að eins, að menn hafi önnur almenn gæði, sem hver einstæðingurinn getur haft og hefur. Þess vegna er og heldur eingin ástæða fyrir ríkismanninn að hroka sjer upp, vagnapess ríkis, sem hann af tilviljun á“. Þetta er sambandið milli 62. 64. 68. Þessar vísur eru óaðskiljanlegar.

Sjálf vísan hygg jeg sje miður rjett prentuð i sumum bókum, og eigi að vera svo (smbr. Hildebrands bók):

*eldr es baztr
meþ ýta sonom
ok sólar sýn,
heilynde sitt,
ef hafa náer,
ok án lqst at lifa.*

Í fyrra helmingnum eru tveir hlutir taldir, *eldr* og *sól*, í þeim síðara líka tveir: *heilyndi* og *að lifa án lqst*. Hið fyrra er hið ytra og kemur frá náttúrunni; hið síðara frá manni sjálfum. Þannig svara helmingarnir hvor til annars mjög nákvæmlega. -- *án við lqst at lifa* getur valla sagzt. Heldur væri hægt að segja: *án þess at lifa við lqst*, en *við* er hjer efalaust skotið inn af manni, sem þekti ekki orðaskipunina *án* með akk. Eftir að *við* var komið inn, fjell *ok* burt af sjálfu sjer; vísuorðið var þá of stirt.

70. er.

Síðustu orðin í þessari vísu hafa upphaflega verið svo:

*eld sák brenna
auþgom manne fyrer.
úte lá dauþr fyr durom.*

Þessi orð geta ekki þýtt annað, en: „jeg sá þann eld brenna, sem hinn auðgi maður átti að verða brendur á; sjálfur lá hann dauður fyrir dyrum úti.“

71. er.

Í 5. vo. á að skrifa of fyrir framan sé.

72. er.

Í 4. og 5. vo. er sama villa sem í 58. er. *Sjaldan* á að falla burt, og *standa* á að vera *standat*. Þá verður kveðandinn rjett.

73. er.

á eflaust að fella burt; sjá Müllenhoff (D. A. V, 258).

74. er.

stendur ekki í neinu sambandi við þennan kafa, eins og Müllenhoff áleit með rjettu (sst.), og á eflaust að falla burt, en ekki setjast annarstaðar. Sjálft erindið er sett saman af vísu-helming (*nótt verður rár*) og af öðrum vísuparti, sem upphaflega hafa ekki átt saman; þar að auk er eitt vísuorð (*hverf er haustgríma*) stakt.

Þar sem stendur: „sá verður nóttunni glaðr, sem treystir nesti sínu“ og rjett á eftir „skammar eru skipsrárnar“ (*rár* getur ómöglega merkt annað en *rár*; um „schiffscajüten“ er ekki hægt að hafa orðið *skammr*), þá sýnist ekki hjer vera mikið hugsunarsamband í; þó er sjálfsagt, að málshátturinn *skammar* osfrv. á að skýra það, sem stendur í 1—2. vo., en hvernig það? Jeg fæ ekki skilið, að hjer sje allt í skorðum, og skil yfir höfuð ekki hugsunina í 2 fyrstu vísuorðunum. Þar á mót finnst mjer allt falla vel, ef ritað er *trúerat*. Hugsunin verður þá: „sá, sem treystir ekki nesti sínu, treystir ekki, að það endist vel, hann verður feginn nóttunni; þá sefur hann, og þarf eigi að eta, en sparir nesti sitt, því að það er með nestið eins og með skipsrárnar; þær eru skammar („skips láta menn skammar rár“ Málsh. kv. 12,1), og ofskammar, ef þær brotna, en mega þó ekki vera of langar, þá eru þær óhafandi. Ef nestið verður of lítið, og slíkt getur oft orðið, ef ferðamaðurinn hindrast, þá er það jafnmikið óhapp, sem þá er rá brotnar“.

75. er.

Þessi vísa er sjálfsagt seinni tilbúningur; hún er ærið efnislítill, og það sem efnið er, það er að sumu leyti komið áður, og á að sumu leyti alls ekki við hjer.

76. 77. er.

Um þessar fögru vísur segir Müllenhoff (D. A. V, 259): „beide zusammen machen unverkennbar den bedeutsamen,

gewichtigen schluss des gedichts, dem überdies nicht eine besondere schlussformel fehlt“. Þessi „schlussformel“ á að vera 80. vísa. Þessu síðasta get jeg ekki verið samþykkur; jeg skal tala um 80. þegar þar að kemur. En það er mála sannast, að 76 og 77 eru lok kvæðisins. Skáldið er búið að tala um allt mannlífið, og hann hefur þegar minnst á dauðann (70—72). Ekkert er eðlilegra, en að hann endi kvæðið með því, sem lifir eftir dáiinn man — orðstírnum; smbr. „eftir lifir mannorð mætt, þótt maðurinn dey“¹. Hann gat ekki gert það betur, en með þessum 2 vísum, einhverjum af þeim fegurstu, sem til eru í fornum kveðskap¹. En það skáld, sem orti þessar vísur, gat ekki bætt við annari eins vísu — ómynd og bulli, sem 80. vísa er.

Það kvæði, sem þessi erindi þannig til heyra: 1¹ (÷³ v^o.),
 2, 3, 4, 5, 6 (÷⁷⁻⁹), 7, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 19, 20, 21,
 17, 18, 19, 20, 21 (÷⁷⁻⁹), 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30,
 23, 24, 25, 26, 27 (÷⁷⁻⁹), 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37,
 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46,
 39, 40, 41, 43, 44, 45, 47, 50, 51, 52, 57, 53, 54, 55, 56, 58,
 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58,
 59, 60, 61 (÷⁷ v^o.), 62, 64, 68, 69, 70, 71, 72, 76 og 77
 skiptist í þrjá höfuðkafla, eins og Müllenhoff segir. Fyrst er þó dálítill inngangur til kvæðisins: 1—3; þau segir gesturinn um leið og hann kemur inn í húsið. Þegar hann er búinn að fá það, sem vospreyttum gesti er hollast og bezt, þá kemur gesturinn fram með heilræði sín og lífsreynslu. Það er það einasta, sem hann hefur til þess að borga fyrir sig: fje á hann ekki til að greiða. Það er eðlilegt, að hann snúi sjer fyrst að sjálfum sjer eða gestinum almennt og hegðun

¹ Jeg get á engan hátt gengið að skýringu V. Rydbergs á efni þessara vísna (Germ. myth. I 373 osfrv.), og verð að halda mjer við þá skilningu, sem hingað til hefur verið almennt. Hún er alls ekki svo heimskuleg, sem Rydberg ætlar. orðið hvern þarf ekki að skilja mjög nákvæmlega.

hans. Naskyld gestinum er maður, sem kemur í kynni (4—7); Þessi maður hegðar sjer á mismunandi hátt, allt eftir því, sem hann er viti borinn; þar af leiðist skáldið til þess að tala um manvit og heimsku (8—26). Að síðustu er talað um, til hverra menn eigi helzt að leita í kynni (27 og 28).

Annar kafli. Sjálfur læst gesturinn vera fátækur. Hann veit því bezt, hvað sjarandi það er fyrir mann, að þurfa að lifa á bónbjörgum og eiga engan að. Hann snýr sjer því nú að fjelagslegu lífi, einkum að fjelagskap milli manna, sem beztur er og sterkastur, tryggðinni, vináttunni, sem er ómissandi fyrir hinn fátæka mann (29—38). Mótsetningunni, illri vináttu er svo lýst (39). Þá er um, hve lítið þurfi til þess, að fá sjer vin (40 og 41). Út úr þessu leiðist skáldið, eins og áður er sýnt, að manvitinu sjálfu, hvað mikið það eigi að vera, svo að vel sje og er það allt annað, en það, sem talað er um manvitið í fyrsta kalfa (42—45).

Þriðji kafli. Fyrst eru gefnar reglur um hvatleik og framtaksemi í lífinu (46—48); svo sjerstaklega um órikan mann og rikan, einkum að því er snertir samvistir þeirra og sambúð. Hinn riki þarf eigi að hreykja sjer eða láta mikið yfir sjer, því að hann er dauðlegur; dauðinn er honum ríkari, þótt ríkur sje (49—54). Áframhald af skoðuninni á lífi og dauða (55 og 56) og síðast: að allt deyi, en þó lifi eftir orðstír manns og dómur um mann (57 og 58). Þetta er sama sem áminning gestsins til áheyrandanna um, að hugsa um dóminn og að lifa hjer svo, að dómurinn verði góður og ekki strangur.

Kvæðið er skoðun á lífi forferða vorra í fornöld og hugsunarhætti þeirra, og um leið lýsing hvorstveggja, og er því einkar merkilegt. Kvæðið er því í rauninni allt annað en orðskvið asafn („spruchgedicht“).

En hver er nú gesturinn, sem hefur svo djúpa þekking á mannlífinu, sem getur gefið svo mörgágæt ráð? Hjer hef jeg að eins eitt svar: Óðinn. Enginn annar en Óðinn sjálfur býr yfir allri þessari viðtæku speki. Müllenhoff hefur reyndar

fleirum sinnum neitað því, að það væri Óðinn, sem talaði í þessu kvæði, en jeg get ekki sjeð, hverjar ástæður hans eru fyrir því. Einmitt Óðinn, allra spekinga spekingur, fimbulþulurinn og upphaf allrar vizku, hann vill mannkyninu vel, hann kemur til þess sem gestur, honum er vel tekið og hann launar góðar viðtökur með því, að miðla mannkyninu því af hinni miklu speki sinni, sem því er hollast. Vjer höfum hjer eflaust eina af mörgum ferðum Óðins meðal manna. Þetta styrkist fullkomlega við 11. vísu, sem engin ástæða er þess að fella úr¹.

¹ Áframhald af þessari ritgjörð mun smám saman birtast í þessu tímariti.

Kaupmannahöfn í janúarmán. 1887.

FINNUR JÓNSSON.

Bemerkungen zu den Eddaliedern.

II.

Helgakv. Hund. I. 4.

Bugge fasst im *tillaeg Fornkv.* 408^a die Zeilen 'thaer austr ok vestr enda fálu, þar átti lofðungr land á milli' als eine Bestimmung der Umfanges von Helgis Reich u. Macht. Den zweiten *helmingr* deutet Bugge dahin, dass 'nipt Nera', indem sie ein unvergängliches Band nach Norden schwingt, Helgi ewigen Ruhm im Norden bestimmt.

Gegen Bugges Deutung scheint mir zu sprechen, dass Helgis Eroberungen sich lediglich nur im Süden bewegen, während die Ost u. Westgrenze des Erblandes Helgis sich während seiner Regierung gar nicht, od. doch nur unwesentlich verändert, u. daher eine Fixirung der Ost u. Westgrenze durch die *Nornen* sinnlos wäre.

Ferner ist die Vorstellung, dass ein u. dieselbe Ceremonie, die Befestigung eines Schicksalsfadens in einer Weltgegend, ganz verschiedene Bedeutungen habe, dass damit Helgi einmal ein Gebiet zugewiesen, ein anderes Mal ewiger Ruhm bestimmt werde, dass sich an sie einmal eine ganz sinnliche (Bestimmung eines Grenzpunktes), ein zweites Mal eine ganz abstracte Bestimmung knüpft, sehr seltsam.

Bugges Deutung scheint mir aber vor allem deshalb verfehlt, weil sie nicht berücksichtigt, dass eine *Nornenscene* in einem Gedichte, dessen Held nach der Sage einen frühen Tod durch Mörderhand findet, ohne Hinweis auf diese späteren Schicksale undenkbar ist. Dass der Dichter von den

späteren Schicksalen Helgis nichts wusste, ist nicht glaublich, denn wer soll mit der Sage vertraut sein, wenn nicht derjenige, der sie poetisch verwerthet? Dass er den Boden der lebendigen Sage verlassend annahm, Helgis spätere Schicksale seien friedlich gewesen, wird man gleichfalls für unmöglich halten. Dass er endlich diesen Hinweis unterliess, weil er nur die erste Hälfte von Helgis Leben darstellen wollte, ist nicht minder unwahrscheinlich, denn die Nornen bestimmen doch das ganze Leben Helgis u. sie verstünden sich sehr schlecht auf ihr Geschäft, wenn sie das wichtigste Ereignis aus seinem Leben nicht vorherbestimmten. Welchem Plane der Dichter folgte, kommt für unsere Frage gar nicht in Betracht, nur die Thatsache kommt in Betracht, dass er die Nornenscene schrieb.

Zu demselben Resultate führt auch die Zeile 5. 1 „eitt var at angrí . . .“, wo „eitt“ unmöglich auf die Prophezeiung der Raben bezogen werden kann s. Symons Zs. f. d. Phil. 18. 112 Anm.

Müllenhoff acceptirt Zs. 23. 126 Bugges Deutung des zweiten *helmingr*; was den ersten anlangt, so macht Müllenhoff mit Recht darauf aufmerksam, dass des Südens gänzlich geschwiegen wird. Da nun aber die Strecke zwischen Westen u. Osten für den nordischen Seefahrer mit der Südküste der Ost u. Nordsee zusammenfällt, so glaubt Müllenhoff in ‘*thaer austr . . . milli*’ eine Anspielung darauf erkennen zu können, dass sich Helgis Fahrten u. Thaten hauptsächlich im Süden bewegen.

Auch Müllenhoff berücksichtigt nicht, dass ein Hinweis auf den Tod Helgis nicht fehlen darf; ferner bleibt auch bei seiner Deutung die Schwierigkeit, dass dieselbe Ceremonie ganz verschiedene Bedeutungen hätte.

Einen Hinweis auf Helgis Tod fanden Grundtvig Nordens Myth. 213, P. E. Müller *notae* uber. in Sax. 179, Simrock Myth. 340, Grimm Myth. 338 in dem zweiten *helmingr* der v. 4,

indem sie annahmen, dass 'nipt Nera' mit jenem Schicksalsfaden, den sie nach Norden, zur Hel, schwingt, Helgi seinen frühen Tod bestimme.

'Nipt Nera' kann jedoch nicht, wie Grimm meinte, eine böse Norne sein; denn v. 2 treten offenbar alle Nornen auf, da von einem Theile der Nornen, dessen Bestimmungen durch den Schicksalspruch einer bösen Schwester vereitelt werden, unmöglich gesagt werden kann, dass „er dem Fürsten sein Leben schuf“. Wenn nun der Dichter fortfährt: „Thann báðu fylki fraegstan verða ok buðlunga beztan thikkia“, so muss sich auch 'nipt Nera' diesen Segenswünschen ihrer Schwestern angeschlossen haben u. kann daher keine böse Norne sein. Will man Grundtvigs . . . Deutung beibehalten, so muss man annehmen, dass 'nipt Nera' im Einverständnis mit ihren Schwestern handelt.

Vigfússon nahm Corp. p. b. I. 131, 490 nach „eitt — foeddi“ eine Lücke an, wo eine böse Fee dem Helden seinen Untergang bestimmt habe u. Symons Zs. f. d. Phil. 18, 112 hat sich dieser Ansicht angeschlossen.

Aber aus demselben Grunde, aus welchem 'nipt Nera' keine böse Norne sein kann, kann auch in der Nornenscene niemals von einer bösen Fee die Rede gewesen sein, sondern, wenn wirklich auf „eitt . . . foeddi“ ein Schicksalspruch mit einem Hinweis auf Helgis Tod folgte, so müsste er von demselben Nornen ausgegangen sein, von welchen v. 2. 3 die Rede war.

Durch die zuletzt erwähnten Erklärungsversuche gewannen wir allerdings einen Hinweis auf Helgis Tod, aber noch keine Erklärung des ersten helmingr der v. 4, denn gegen eine Verbindung dieser Annahmen mit der Müllenhoff'schen Deutung erhebt sich wieder das Bedenken, dass ein u. dieselbe Ceremonie nicht einmal eine locale Bestimmung, ein anderes Mal eine Bestimmung von Helgis Tod (Grundtvig . . .), oder Helgis Ruhm (Vigfússon) bedeuten kann.

Alle erwähnten Deutungsversuche fassen „thar átti lofðungr land á milli“ futurisch. Nichts hindert aber den Satz praesentisch zu fassen: ‘land’ kann Helgis Erbland, ‘lofðungr’ kann auch Sigmundr sein. Ebenso, wie durch zwei Punkte im Westen u. Osten die westliche u. östliche Ausdehnung eines Landes bestimmt werden kann, kann umgekehrt die Lage zweier Punkte durch die Angaben bestimmt werden, dass sie sich im Westen u. Osten befinden u. dass ein gegebenes Gebiet zwischen ihnen liege, denn dann können sie nur an der West u. Ostgrenze dieses Gebietes liegen.

Wenn ‘thar átti lofðungr land á milli’ nur bei ‘thaer austr ok vestr enda fálu’ steht, so darf dies nicht hindern, anzunehmen, dass der Dichter auch den dritten, im Norden befindlichen Befestigungspunct an der Grenze des Landes dachte; denn nachdem er von zwei Befestigungspuncten angegeben hat, dass sie an der Grenze des Landes liegen, kann er stillschweigend auch von dem dritten das gleiche voraussetzen.

Dadurch erhalten wir die Vorstellung, dass drei Schicksalsfäden an der Ost, West u. Nordgrenze des Erblandes Helgis befestigt werden, während im Süden kein Schicksalsfaden befestigt wird.

Bedenken wir nun, dass die Nornenscene einen Hinweis auf Helgis Tod enthalten muss, ferner, dass ‘Helgi im Süden durch die Hand Dagr’s fällt, so gewinnen wir eine neue Deutung, wonach die drei im Westen, Osten u. Norden befestigten Schicksalsfäden Helgi vor den Gefahren, welche von diesen Weltgegenden drohen, schützen, während im Süden ein solcher Schutz fehlt.

Auf dieses Fehlen des Schutzes im Süden beziehe ich das ‘eitt’ in v. 5: ‘eines (also) gereichte zur Besorgnis dem Ylfingen Sprössling’. Möglich, ja wahrscheinlich ist es, dass nach ‘eitt . . . foeddi’ eine Ausführung des Gedankens kam, dass im Süden ein schützendes Band fehlte. Es ist dies deshalb

wahrscheinlich, weil der Zusammenhang zwischen den beiden helmingar der v. 5 sehr lose ist.

Mit dieser Deutung werden wir allen Anforderungen gerecht. Sie enthält einen Hinweis auf den Tod Helgis, sie erklärt den ersten helmingr der v. 4, sie empfiehlt sich auch deshalb, weil nach ihr die Befestigung der drei Schicksalsfäden die gleiche Bedeutung hat.

Noch eine Schwierigkeit bleibt übrig. Da v. 2 alle Nornen auftreten s. S. 61, so kann 'thaer' v. 3. 4 sich nur auf alle Nornen, also auch auf 'nipt Nera', beziehen. Dadurch erhalten wir aber die äusserst seltsame Vorstellung, dass 'nipt Nera' ihren Schwestern bei der Befestigung der Schicksalsfäden im Westen u. Osten hilft, während sie die Befestigung des Bandes im Norden allein vornimmt, wobei ihr ihre Schwestern unthätig zusehen, dass also 'nipt Nera' mehr zu thun hat, als ihre Schwestern.

Jedenfalls nahm der Dichter an, dass die drei Bänder gleichzeitig befestigt wurden, u. daher kann 'þaer' nicht ursprünglich sein. Ich glaube, wir werden dem ursprünglichen nahe kommen, wenn wir für 'thaer' 'tvaer' conjiciren.

'Néra' fasse ich mit Bugge Arkiv II 250 = 'neðra'; 'nipt' ist dann die Schwester der im ersten helmingr erwähnten zwei Nornen.

Helgakv. Hund. I 15—20, II 14—18; die Völsungakv. hin forna.

Den. v. I 15—20, welche die erste Begegnung Helgis u. Sigrúns schildern, steht als zweite stark abweichende Fassung desselben Scene II 14—18 gegenüber.

In I reizt Sigrún Helgi zum kampf gegen ihren Verlobten Höðbroddr u. erwähnt nur flüchtig ihren Vater Högni¹,

¹ I 19—20 ist nicht von Högni die Rede, denn 'Isungsbani' ist wie I 55 ('jöfur thann er olli oegis dauða') lehrt, Höðbroddr. s. Heinzel Sitzungsberichte d. Wiener Akademie d. Wiss. phil. hist. Cl. 1885, CIX II 688, 689.

was in vollem Einklang mit dem weiteren Verlaufe der Erzählung steht, wo Höðbroðr der Hauptgegner Helgis ist, Högni aber nur in v. 52 als im Heere Höðbroðrs befindlich genannt wird.

In II dagegen erwähnt Sigrún allerdings auch ihren Bräutigam, äussert aber nur Furcht vor ihren Verwandten, insbesondere ihrem Vater Högni u. wieder nur gegen diese verspricht ihr Helgi in der folgenden Strophe seinen Schutz.

Es ist klar, dass der Verfasser von II annahm, Sigrún habe nur ihren Vater u. ihre Verwandten zu fürchten u. Helgi habe sich nur mit diesen, nicht aber mit Höðbroðr auseinander zu setzen, wenn er die Verbindung Sigrúns u. Höðbroðrs verhindern will¹.

Daher muss auch in der folgenden Kampfszene Högni die Hauptrolle, Höðbroðr aber entweder gar keine od. nur eine unbedeutende Rolle gespielt haben.

Diese od. ähnliche Erwägungen werden wol Vigfusson veranlasst haben, an der Identität des Verfassers der v. II 14—18 u. seines 'Helgi poet' zu zweifeln. s. Corp. p. b. I 150.

Dass man aber diese Vorstellung von Höðbroðr haben konnte, ist nach allem, was wir über die Helgisage wissen, unverständlich.

Nach Symons P. B. Beit. 4. 195 bildete den Grundstock der Helgisage der Kampf Helgis mit Hunding u. den Gramarssöhnen; daneben gab es eine zweite Sage, welche die Liebesgeschichte Helgis und Sigrúns behandelte, höchst wahrscheinlich mit Motiven aus der Siklingen Sage. Den Inhalt dieser zweiten Sage können wir nicht bis in's einzelne festsetzen; jedenfalls aber können wir annehmen, dass sie einen Conflict enthielt u. dass der Vater Högni hierbei eine wichtige Rolle spielte. Ob hier bereits ein Rivale Helgis

¹ Am deutlichsten geht dies aus den Zeilen 'thú skalt maer ung! at mér lífa; aett áttu in góða, er ek eigi sjámk' hervor.

auftrat, worauf die Gestalt des Hildigisleus in den Signý-Hagbarðr Sage führen könnte od. nicht, ob in letzterem Falle das Motiv von dem grausamen Vater zur Geltung kam, od. ob ein böser Rathgeber (Bolvisus) die Intrigue führte, od. ob mehrere der angegebenen Motive verbunden waren, das zu entscheiden, fehlt uns jeder Anhaltspunkt.

Wie es sich aber auch verhalten haben mag, dass Höðbroddr in Folge der Verbindung der beiden Sagenkreise in dem Conflict zur Nebenperson wurde, ist sehr unwahrscheinlich.

Denn Höðbroddr wurde wol zum Bräutigam Sigrúns durch den kyklischen Charakter der Sage und daher sollte man als unmittelbares Resultat der Verbindung der beiden Sagenkreise eine Gestalt der Sage erwarten, wonach Höðbroddr u. Högni als gleich gefährliche Gegner Helgi gegenüber treten. Dass der zweite Sagenkreis dadurch erweitert wurde, dass man sich fragte: 'warum sucht der Vater, der böse Rathgeber die Verbindung Helgis u. Sigrúns zu verhindern?', worauf die Sage antwortete: 'weil Högni, der böse Rathgeber einen andern Bewerber' — und zu diesem machte man Höðbroddr — 'begünstigen', dass demnach, als man Höðbroddr zum Bräutigam Sigrúns machte, dabei nur die Absicht leitete, die Härte des Vaters od. die Gehässigkeit des bösen Rathgebers zu motiviren, ist unwahrscheinlich, denn das Motiv von dem grausamen Vater od. bösen Rathgeber war ein viel zu bekanntes u. beliebtes, als dass man sich nach einer Motivirung der Härte Högnis od. der Gehässigkeit des bösen Rathgebers umgesehen hätte.

Im weiteren Verlaufe der Sage ist es begreiflich, ja naturgemäss, dass der Vater gegenüber dem Bräutigam in den Hintergrund tritt. Schwer verständlich wäre aber der umgekehrte Vorgang, dass man das Motiv '2 Helden kämpfen als Rivalen um ein Mädchen' aufgab zu Gunsten des andern 'ein Held kämpft mit dem Vater seiner Geliebten' u. dass

man annahm, der sagenberühmte Granmarssohn¹ komme nur nebensächlich in Betracht, wenn es gilt ihm seine Braut zu entreissen.² Ferner wäre der Übergang von der Völsungakv. hin forna zur Helgakv. Hund. hin fyrri sehr schwer verständlich, da dann die Anschauung der Helgakv. Hund. I im denkbar schroffsten Gegensatz zu der in einer der Quellen der Helgakv. Hund. I, in der Völsungakviða hin forna, vertretenen stünde. s. Symons Zs. f. d. phil. 18. 117.

Nach all dem scheint es mir unzweifelhaft, dass nach v. II 18 mindestens zwei Strophen ausgefallen sein müssen, in deren einer Sigrún auch ihrer Furcht von Höðbroddr Ausdruck gegeben hat, worauf Helgi in einer der v. II 18 parallelen Strophe eine zweite beruhigende Antwort folgen liess.

Nun zeigen beide Fassungen an einer Stelle eine auffallende Übereinstimmung:

I 20. Uggi eigi thú Ísungs bana!
fyr mun dólga dynr, nema ek dauðr sják.

II 18. Hirð eigi thú Högna reiði
né illan hug aettar thínnar!
thú skalt maer ung! at mér lifa:
aett áttu in góða! er ek eigi sjámk.

Diese Übereinstimmung im Ausdruck ist zu gross, als dass man sie für zufällig halten könnte. s. Symons Zs. f. d. Phil. 18. 117.

Da der einfache Ton dieses Fragmentes der Völsungakv. hin forna gegenüber dem gesuchten Wesen des ersten Helgiliedes für ein höheres Alter der ersteren spricht, s. Symons

¹ Über 'Konung óneisan sem kattar son' I 18 vgl. Heinzel a. a. O.

² Hierbei ist auch die Möglichkeit in Betracht bezogen, dass die Verbindung mit der Siklingen Sage erst eintrat, als der zweite Sagenkreis in seiner ursprünglichen Gestalt (Helgi u. Thóra, Thórgerðr Hólgadóttir s. Storm Arkiv II 124 ff.) mit dem ersten Sagenkreis bereits verbunden war.

P. B. Beit. IV 173¹, da es ferner nach dem s. 7 bemerkten wahrscheinlich ist, dass die Völsungakv. hin forna uns das unmittelbare Resultat der Verbindung der beiden ursprünglichen Sagenkreise repräsentirt, so werden wir wol in I 19, 20 den in II vermissten zweiten Theil zu erkennen haben, den allein der Dichter des ersten Helgiliedes werwerthete, weil er das Hauptgewicht auf die Feindschaft Helgis u. Höðbroddrs legte, womit jedoch nicht behauptet werden soll, dass die in II ursprünglich auf 18 folgenden visur genau I 19. 20 gewesen seien.

Dass ein Recitator od. Schreiber diesen zweiten Theil übersah u. wegliess, ist leicht begreiflich; denn den letzteren konnte des *δμοιοτέλετον* 'hirð eigi thú' u. 'uggi eigi thú' verleitet haben, die v. I 20, die er flüchtig übersah, als er, nachdem II 17, 18 geschrieben waren, den Blick wieder auf die Vorlage zurückwandte, für die eben abgeschriebene v. II 18 zu halten u. deshalb sofort an das Abschreiben des Prosastückes zu gehen; was ersteren anlangt, so war der Umstand, dass schon II 18 Helgi Sigrún seinen Schutz verspricht, nicht geeignet, das Gedächtnis für den zweiten Theil zu unterstützen, da man II 18 leicht für einen vollständig befriedigenden Schluss halten konnte.

Das Scheltgedicht. Helgakv. Hund. I 32—46; II 19—24.

Wir betrachten zunächst die Fassung II. Bei der Erklärung des zweiten helmingr der v. II 20 sind folgende Möglichkeiten zu erwägen:

I) ist es möglich in 'hann hefir eðli aettar thinnar, arf Fiörsunga und sik thrungit' eine der dunkeln Voraussetzun-

¹ Helgakv. Hund. I 16 'Ár var alda that er arar gullu', Helgakv. Hiörv. 6 'örn gól árla'. Die Übereinstimmung ist nur eine sehr äusserliche, denn Helgakv. Hiörv. 6 ist 'gól' als gnomischer Aorist zu fassen. Sváva verweist nämlich den schweigsamen Helgi auf den jungen Aar, der früh schon seine Stimme ertönen lässt.

gen des Scheltgedichtes II zu finden (s. Symons P. B. Beit. 4. 170), nämlich die eines Kampfes Helgis mit Verwandten der Granmarssöhne, vielleicht mit Hunding s. Egilsson Fiörsungr.

Wer diese Erklärung acceptirt, — und sie scheint gegenwärtig allgemein acceptirt zu sein — der wird 'Thví fyrr skulu at Frekasteini sáttir saman um sakar doema' II 21 nach Bugge mit 'desto før skulle vi afgjøre vore Stridigheder ved Frekastein' übersetzen.

II) ist es möglich 'aettar thinnar' auf Höðbroddr zu beziehen, ferner 'thví fyrr' nicht = 'desto før' zu fassen, sondern 'því' allein auf den zweiten helmingr der v. II 20 zu beziehen u. zu construiren: 'fyrr en Helgi hefir þrungit eðli aettar minnar . . . und sik, skulum vér . . . doema.' Dann erhalten wir folgende Gedankenfolge: Sinfiötli spricht siegesgewiss von der Eroberung des Landes Höðbrodds als von einer Thatsache, worauf ihn Guðmundr mit der Bemerkung zu recht weist, die Sache sei noch keineswegs entschieden, denn vorerst würden sie beim Frekastein ihre Streitigkeiten in einem (hiör) þing zur Entscheidung bringen.

Denkbar wäre es auch, dass sich Sinfiötli mit 'hann hefir . . . thrungit' II 20 u. Guðmundr mit 'ef vér laegra hlut lengi bárum' II 21 auf dieselben Vorgänge beziehen. Aber dagegen spricht, dass nach II 19 Guðmundr Helgi nicht kennt, dass ferner auch Höðbroddr bei den II 21 erwähnten Vorgängen nicht anwesend gewesen sein kann, wie sich uns noch bei der Betrachtung der Zeile II 20. 1 ergeben wird u. daher kaum eine grössere Schlacht stattgefunden hat, von der allein Sinfiötli sagen könnte, Helgi habe in ihr das Land Höðbrodds erobert.

Sollen wir zwischen beiden Möglichkeiten wählen, so werden wir uns kaum anders als für die letzte entscheiden können. Denn für diese scheint mir ziemlich bestimmt zu sprechen, dass durch sie die v. II 21 u. I 44, welche formell

durch die Ähnlichkeit ihrer Eingänge ('Því fyrr skulu at Frekasteini' II 21, 'Fyrr vilda ek at Frekasteini' I 44) Beziehung zu ein ander verrathen, auch sachlich sich als verwandt ergeben, indem dann in beiden Fällen ein Vergleich vorliegt ('Því fyrr' II 21, 'Fyrr . . . en' I 44) u. auch die beiden verglichenen Gedanken die gleichen sind: 'sáttir saman um sakar doema' II 21, 'hrafna seðja á hraeum thínúm' I 44 (Kampf); 'hann hefir eðli aettar thínar, arf Fiörsunga und sik thrungit' II 20, 'tíkr yðrar teygja at solli, eða gefa göltum' I 44¹ (Sieg Helgis).

Bei beiden angeführten Möglichkeiten geht aber aus II 20. 21 hervor, dass die von Symons Zs. f. d. Phil. 18. 117 vorgetragene Ansicht, dass nämlich II 14—18 u. II 19—24 demselben Gedichte, der Völsungakv. hin forna, angehören, falsch ist.

Nach der ersten Auffassung gibt Guðmundr II 21 als besondere Motive, welche ihn u. seine Brüder zum Kampfe veranlassen, an 1. die Besiegung seiner Verwandten durch Helgi u. 2. andere Unbilden, welche sie seit lange von Helgi zu leiden hatten. Es ist meines Erachtens sehr unwahrscheinlich, dass ein Dichter, der annahm, dass Sigrún der Preis der Kampfes sei, im Scheltgedichte Guðmundr erklären liess, die Granmansöhne hätten Ursache Helgi feindlich gesinnt zu sein, weil er das Land ihrer Verwandten erobert habe, aber ganz verschwieg, dass Höðbroddr in Helgi den Rivalen zu hassen habe.

Noch deutlicher bei der zweiten Auffassung. Auch hier ist es unverständlich, dass ein Dichter, nach dessen Vorstellung Sigrún den Feldzug veranlasst hat, Sigrúns Befreiung der leitende Gedanke desselben, die Eroberung des Landes Höðbroddrs aber nur eine weitere, aber keineswegs von vorn

¹ 'tíkr eins teygja' I 44, 'hunda eins binda' II 39, 'hesta eins gaeta' II 39, 'gefa svinum, göltum eins' I 44 sind Umschreibungen für: 'sich in Knechtschaft bei jemandem befinden'.

herein beabsichtigte Errungenschaft des Kampfes ist, Guðmundr in II 21 erklären lassen konnte, dass es sich im folgenden Kampfe für ihn u. seine Brüder um dem Besitz des Landes handle. Ebenso wenig wie II 14—18 kann auch II 25—28 ('at thú at rógi ríkmenni vart' II 28) demselben Gedichte angehört haben, wie das Scheltgedicht.

Zugleich fällt hiebei noch ein anderes Resultat ab, denn aus dem Gesagten geht auch hervor, dass der Verfasser des Scheltgedichtes in II die Verbindung der beiden ursprünglichen Sagenkreise, von Helgi u. den Granmarssöhnen einer, von Helgi u. Högni andererseits, noch nicht kannte u. dass das Scheltgedicht in II im wesentlichen denselben Stand der Sage voraussetzt, wie Saxos Bericht.

Daraus folgt weiter, dass der erste Sagenkreis (Helgi u. die Granmarssöhne) schon vor seiner Verschmelzung mit dem zweiten Sagenkreise (Helgi u. Högni) mit der Völsungen Sage verbunden war. vgl. dagegen Symons P. B. Beit. 4, 195, 196¹.

Nicht minder wichtig für die Beurtheilung der Stellung des Scheltgedichtes zur Sage ist der erste helmingr der v. II 20, doch ist auch die Erklärung dieser verse mit Schwierigkeiten verbunden.

Die verse: 'hér má Höðbroddr Helga kenna flóttu traudan í flota miðjum' lassen eine doppelte Auffassung zu. Es ist möglich sie entweder auf die Gegenwart zu beziehen u. dann hätten wir anzunehmen, dass der Verfasser dieser Strophen Höðbroddr bei dem Streite anwesend dachte od. auf die Zukunft, d. i. auf den folgenden Kampf, und dann würde daraus folgen, dass hier die Vorstellung von einer Seeschlacht vorliege.

¹ Da bei Saxo wie auch in der Helgakv. Hund. I Höðbroddr den Verlust seines Landes nicht überlebt, so stünde die Annahme, dass nach der Vorstellung des Dichters des Scheltgedichtes II der Kampf um des Land vor dem um Sigrún stattgefunden habe, vollständig in der Luft; dass der Kampf um Sigrún nicht vor dem um das Land stattgefunden haben kann, geht aus dem oben S. 68 bemerkten hervor. vgl. auch S. 65.

Für die erste Auffassung scheint der zweite helmingr der v. II 21 zu sprechen, aus dem man gleichfalls auf die Anwesenheit Höðbroddrs schliessen könnte, denn hier scheint sich Guðmundr direct on Höðbroddr zu wenden mit den Worten: 'Mál er Höðbroddr! hefnd at vinna, ef vér laegra hlut lengi bárum'. Aber dieses Argument ist keineswegs beweisend, denn es ist wol möglich, dass sich Guðmundr im Affecte an den abwesenden Höðbroddr wendet.

Mehr spricht für die zweite Deutung. Vor allem die Variante I 35 'þar mun Höðbroddr Helga finna'; ferner, dass nach Saxo (bei Müller 82) 'Helgo ipsum quoque Hothbroddum cum omnibus copiis navali pugna delevit' u. nachdem nachgewiesen ist, dass das Scheltgedicht der Fassung II denselben Stand der Sage voraussetzt wie Saxo's Bericht, wird man nicht geneigt sein, diese weitere Übereinstimmung zurückzuweisen.

Es kann ferner nicht entgehen, dass bei meiner Auffassung die v. II 20 der v. II 21 stilistisch sehr nahe steht, da in beiden Strophen Ausdrücke, welche direct auf den Kampf hinweisen, euphemistisch durch andere ersetzt sind, welche sich auf den gemächlichen gesellschaftlichen Verkehr beziehen. (II 20: 'Hier kann Höðbroddr die Bekanntschaft Helgis machen in Mitte seiner Flotte'). Die Ironie, welche in 'kenna' liegt, ist in I 35 zerstört (finna).¹

Den zweiten helmingr der v. II 20 fasse sich nun dahin, dass Sinfjötli, um seinem Gegner den Werth der neuen Bekanntschaft Höðbroddrs zu Gemüthe zu führen, höhnisch sagt, Höðbroddr werde in Helgi einen berühmten Helden kennen lernen, den Eroberer des Erbes der Fiörsunge, d. i. des Landes Höðbroddrs selbst.

¹ Ist meine Erklärung richtig, so folgt, dass Helgi u. Höðbroddr sich bisher noch nicht begegnet haben können. s. S. 68; ferner geht auch aus diesen Erwägungen hervor, dass das Scheltgedicht II u. die v. II 25—28 nicht demselben Verfasser angehören. vgl. v. II 28 'liggja at jörðu'.

Für diese Interpretation spricht, dass durch sie auch die zweiten *helmingar* der v. II 20. u. I 35 verwandt erscheinen, da sie dann beide den gleichen Gedanken enthalten (*Lob Helgis*).

Zwei Gedankenreihen laufen also in II 20 parallel:

- 1) Bekanntschaft machen; *Helgi*, ein grosser Held.
- 2) in Mitte der Flotte; *Helgi*, der Besieger *Höðbrodds*.

Wir können nun an der Hand der eddischen Überlieferung selbst einen Stufengang in der Verbindung der beiden ursprünglichen Sagenkreise verfolgen:

I. das Scheltgedicht II, das den ersten Sagenkreis noch rein bewahrt hat, das uns ferner lehrt, dass der Anschluss an die *Völsungen* Sage schon vor der Verbindung der beiden ursprünglichen Sagenkreise erfolgte. s. S. 70.

II. die *Völsungakv. hin forna*, in der wir oben S. 65. 67 das unmittelbare Resultat der Verbindung erkannten, da hier *Högni* u. *Höðbroddr* als gleichgefährliche Gegner *Helgi* gegenübertraten.

III. die *Helgakv. Hund. I*, wo *Högni*, der Vater, schon durch *Höðbroddr*, den Bräutigam, verdrängt ist. s. S. 65.

Vergleichen wir nun, nachdem sich uns einige neue Parallelen ergeben haben, die Fassungen I u. II.

II 19 ist in I durch 32. 33 vertreten u. zwar so, dass der ersten Zeile von II 19 I 32 entspricht (Anführung der Flotte), den übrigen I 33 (*Kriegsschild*), wo das, was wir in II aus *Guðmundr*s Worten erfahren, von dem Dichter selbst erzählt wird.¹

¹ für 'thikkia mér frið' II 19 conjicire ich 'thikkira mér friðr, (= ich bemerke keinen Frieden an der Spitze des Zuges, da kein Friedens, sondern ein Kriegsschild sichtbar ist). So schon Grundtvig *þikkia* in derselben Bedeutung. 'vígroði' gewiss nicht 'aurora borealis' (*Vigfusson Corp. p. b. I 491*), sondern der Glanz des Kriegsschildes. 'verpr vígroða um víkinga' ist die Ausführung des Gedankens 'thikkira mér friðr í farar broddi'.

Fragen wir, wo wir das ursprüngliche zu suchen haben, so werden wir uns für II 19 entscheiden müssen. Denn man kann wol in I 32. 33 nichts anderes, als einen verunglückten Versuch, v. II 19 zu zwei visur zu erweitern, sehen, indem der Bearbeiter, trotz des Einschubes von Zeilen erzählenden Inhalts, welche an Strophenüberschriften erinnern ('frá góðborinn Guðmundr at því' I 32, 'Sinfjötli kvað' I 33), doch nicht v. I 32 auf das regulaere Mass von 4 Zeilen bringen konnte, u. auch in I 33 seine Ungeschicklichkeit verrieth, da die ganze Strophe mit Ausnahme der ersten Zeile zur Parenthese wurde, was sonst in den Eddaliedern keine Parallele hat. Beachtung verdient, dass I 33 die Fertigkeit Sinfjötlis im Wortstreit rühmend hervorgehoben wird, was sicher nicht im Sinne des ursprünglichen Dichters des Scheltgedichtes ist, der die Mässigung Helgis der Streitlust Sinfjötlis u. Guðmundrs gegenüberstellte.

I 34 zeigt inhaltlich Verwandtschaft mit II 22. I 34 ist die derbere der beiden Strophen: II 22 werden den Gefahren des Ziegenhütens die des Kampfes gegenübergestellt u. Sinfjötli erklärt Guðmundr sei den ersteren mehr gewachsen, als den letzteren; I 34 schildert Sinfjötli Guðmundr direct einen „féhirðir“.

Die ersten helmingar der v. I 35 u. II 20 sind mit geringen Abweichungen gleich ('hér má . . . kenna' II 20, 'thar mun . . . finna' I 35; 'flóttá trauðan II 20, 'flaugtrauðan' I 35). Die zweiten helmingar der beiden Strophen enthalten den gleichen Gedanken. (Lob Helgis). s. S. 72.

Auch hier bietet die Fassung II das ursprünglichere. Dass die Zeile 'hér má . . . kenna' den Vorzug vor 'thar mun . . . finna' verdient, ist bereits S. 71 bemerkt worden. Die Ironie, welche wir oben in dem Zeilen 'hann hefir eðli aettar thinnar . . . thrungit' erkannten, ist in I zerstört. An Stelle des Bezuges auf den folgenden Kampf in II setzt I eine allgemeine Bemerkung mit Verwerthung der häufigen Formel

‘ögnu seðja’. Die Erwähnung des Namens ‘Fiörsungar’ II 20 gehört zu den von Symons P. B. Beit. 4, 170 mit Recht hervorgehobenen dunkeln sagenhaften Zügen der Fassung II.

I 44 zeigt Beziehung zu dem zweiten helmingr von II 20. s. S. 11, ferner zu II 21, 22: ‘Fyrr vilda ek at Frekasteini’ I 44, ‘Þvi fyrr skulu at Frekasteini’ II 21. Über die Verwandtschaft der in I 44 u. II 21 verglichenen Gedanken (Kampf u. Sieg Helgis) s. oben S. 69. Ebenso lässt sich eine Verwandtschaft zwischen I 44 u. II 22 nicht verkennen. In beiden Fällen der Vergleich von Kampf und Hirtenthätigkeit. I 44 ist also wol das Resultat einer Verbindung von II 21, 22.¹

Unstreitig ist II 21 die edlere Fassung. s. Symons P. B. Beit. 4, 170. In II die feine Anspielung auf die Kenning ‘hiörthing’, in I das Spiel mit den Umschreibungen ‘hrafna seðja’ und ‘tíkr eins teygja’ s. S. 11 Anm.; ferner enthält II 21 einen weiteren dunkeln sagenhaften Zug (‘ef vér laegra hlut lengi bárum’) s. S. 68. Vor allem aber kommt in Betracht, dass sich der Verfasser von II 21 über das Ziel des Kampfes ausspricht u. dabei deutlich die Vorstellung verräth, dass es sich in dem Kampfe um den Besitz des Landes handle. s. S. 70. In I steht an Stelle dieser Angabe das Spiel mit den Umschreibungen ‘hrafna seðja’ u. ‘tíkr eins teygja’.

I 45 ist mit geringen Abweichungen = II 23 (deila II 23, bregðask I 45; hilldingar II 23, hringbrotar I 45); die Lesart von II 23 ‘Þér er Sinfjötli’ ist jedenfalls der von I 45 ‘vaeri ykkir Sinfjötli’ vorzuziehen, weil nach ihr der Tadel Helgis sich zunächst gegen Sinfjötli, dann erst in der folgenden v. gegen die Granmarssöhne richtet, während in I 45 diese Zweitheilung durch ‘ykkir’ und ‘bregðask’ zerstört ist.

¹ Beachtung verdient die auffallende Ähnlichkeit in der Form der Beziehung zwischen I 35 u. II 20 einer, u. zwischen I 44 u. II 21 andererseits. In den Eingängen fast wörtliche Übereinstimmung, im übrigen freie Wiedergabe des Sinnes.

I 46 ist mit Ausnahme einer unbedeutenden Abweichung ('markat' I 46, 'merkð' II 24) u. des Fehlens der in II 24 überschüssigen Zeile 'eru hilldingar höllzti sniallir' ganz gleich II 24.¹

Den v. I 36—43 fehlt jede Entsprechung in II. Sie unterscheiden sich von den übrigen Strophen der Fassung I u. deren Entsprechungen in II durch den Mangel eines Bezuges auf den folgenden Kampf. Dies, sowie der Umstand, dass diese Strophen in II fehlen, berechtigt zu der Annahme, dass sie dem Seheldgedichte ursprünglich fremd waren.

Durch I 36—43 sehen wir die zwei v. I 35 u. I 44 getrennt, welche wir als Überarbeitungen der v. II 20, 21, also zweier in II unmittelbar neben einander stehender visur erkannten u. deren Eingänge fast wörtlich die der v. II 20, 21 wiedergeben. Die Verwandtschaft der v. I 44 u. II 21 macht es wahrscheinlich, dass I 44 nicht mit Bugge Sinfjötli, sondern Guðmundr zu theilen ist. Ferner zeigen die v. I 43, 44 nicht den mindesten Zusammenhang, wie auch dem Verfasser der Völsunga saga nicht entgieng, als er I 44 mit 'fyrr vilda ek . . . en deila við thik lengr' umschrieb. Dies berechtigt uns, an der Ursprünglichkeit der Reihenfolge I 43, 44 zu zweifeln. Fragen wir, in welchem Zusammenhang wir I 44 erwarten, so liegt es nahe zu vermuthen, dass dem 'tikr yðrar' der v. I 44 in der vorhergehenden Strophe ein 'tikr vórar' entsprach, d. h., dass Sinfjötli seinem Gegner in Aussicht stellte, als Besiegter den entehrenden Dienst eines 'féhirðir' verrichten zu müssen.

¹ Ich bemerke zu dieser Strophe, dass die Schlacht bei Móinsheimar höchst wahrscheinlich dieselbe ist, in welcher Höðbroddr den Ísungr erschlug u. wenn man bedenkt, dass Höðbroddr der Beinamen 'Ísungsbani' offenbar von seiner grössten Waffenthat erhalten hat, dass ferner Helgi die Schlacht bei Móinsheimar als diejenige besonders hervorhebt, in welcher die Granmarssöhne ihren Heldenmuth bewährten, so wird man diese Vermuthung nicht zu kühn finden.

Die handschriftliche Stellung, wonach die Entsprechungen zweier in II unmittelbar neben einander stehender v. in I gerade durch jene Strophen getrennt sind, um welche die Fassung I gegenüber der Fassung II bereichert ist, wobei die letzte der trennenden Strophen mit der ihr folgenden keinen Zusammenhang zeigt, ist zu auffallend, um als Zufall aufgefasst werden zu können, u. der nächstliegende Gedanke ist, dass I 36—43 auch der Fassung I nicht ursprünglich angehörten, u. dass durch ihren Einschub die beiden v. I 35 u. I 44 getrennt wurden.

Betrachten wir aber die beiden Strophen I 35. 44, so zeigen auch sie nicht den mindesten Zusammenhang. Stünde I 44 an Stelle des 'hrafna' 'örnu', so müsste man folgenden, wenn auch sehr mangelhaften Zusammenhang zugeben: Sinfjötli wirft seinem Gegner vor, dass er nicht wie Helgi Adler gemästet habe. Guðmundr erwidert: obwol er nicht wie Helgi gewohnt sei Adler zu mästen, wolle er dies doch lieber thun, als die Hunde u. Schweine seiner Gegner füttern. Aber auch diese, wie man sieht, sehr unwahrscheinliche Möglichkeit ist ausgeschlossen, da 'hrafna' u. 'örnu' durch die Alliteration gesichert sind. Somit scheint er unmöglich zu sein dass I 35 u. I 44 jemals neben einander standen u. was wir oben nicht für Zufall halten konnten, scheint doch Zufall zu sein.

Aber eine Möglichkeit verdient Beachtung, nämlich die, dass auch I 35 u. I 44 verschiedenen Verfassern angehören, u. dass eine der beiden Strophen neben die andere gestellt wurde, weil man sie mit Rücksicht auf die bekannte Reihenfolge II 20. 21 in diesem Zusammenhange vermisste. Diese Annahme empfiehlt sich deshalb, weil sie es uns ermöglicht unsere früheren Aufstellungen bei zu behalten; sie wird auch dadurch sehr wahrscheinlich, dass die Eingänge der in Frage stehenden visur die ihrer Entsprechungen in II fast wörtlich wiedergeben. s. S. 74. Anm.

Ist diese Auffassung richtig, dann ergeben sich zwei weitere Möglichkeiten: Ist I 44 ursprünglich u. wurde I 35 eingeschoben, weil man sie vor I 44 mit ihrem an II 21 erinnernden Eingange vermisste, so muss ursprünglich der v. I 44 eine Strophe vorausgegangen sein, welche mit ihr in Zusammenhang stand u. welche dann durch I 35 entweder verdrängt od. von I 44 getrennt wurde. Ist I 35 ursprünglich u. wurde I 44 eingeschoben, dann folgt, mit Wahrscheinlichkeit, dass auf I 35 ursprünglich eine inhaltlich mit ihr in Zusammenhang stehende v. Guðmundr folgte. Stünde nun etwa vor I 35 eine Strophe, welche den oben S. 75 geforderten Zusammenhang mit I 44 zeigte, also ein 'tíkr v́́rar' enthielte, so könnte über die Richtigkeit unserer bisherigen Schlüsse kaum mehr ein Zweifel bestehen.

Eine solche Strophe findet sich nun nicht, wol aber eine andere (I 34), welche unzweifelhaft in Beziehung zu I 44 steht. Diese Strophe steht im Gedichte ebenso isolirt da, wie I 44; denn 'fátt mantu fylkir! . . . er thú öðlingum ósönnu bregðr' I 36 kann sich nur auf I 35 u. nicht auf I 34 beziehen, da es doch all zu albern wäre, wenn Guðmundr gegenüber dem Schimpfe Sinfíötli's (I 34) betonte, das ein Fürst kein Schweinehirte sei. Ferner fällt I 35 mit 'meðan thú á kvernum kystir thýjar' ganz aus dem Thema von I 34 heraus, da man von einem Schweinehirten nicht Heldenthaten zu erwarten pflegt.

Die Beziehung aber zwischen I 34 u. 44 muss eine sehr innige sein: 'er svinum gefr ok tíkr yðrar teygir at solli' I 34, 'en tíkr yðrar teygja at solli, eða gefa göltum' I 44. Vor allem aber verdient Beachtung, dass in beiden Strophen ein Pronomen bei 'tíkr' steht, während sich bei 'svinum', 'göltum' kein Pronomen findet. Es fällt ferner auf, dass das Pronomen in beiden Fällen dasselbe ist. Doch dies kann Zufall sein; dass aber in beiden Strophen ein Pronomen nur bei tíkr steht, u. nicht etwa in der einen Strophe bei 'tíkr', in der andern

bei 'svinum' (göltum), od. in der einen steht, in der andern fehlt (I 34 ist 'yðrar' durchaus nicht nothwendig), kann man bei den übrigen innigen Beziehungen zwischen beiden Strophen unmöglich für Zufall halten.

Welche ist nun aber die Beziehung zwischen I 34 u. I 44?

Drei Möglichkeiten sind hier, wie überall, wo wir Übereinstimmungen zwischen zwei Strophen finden, in's Auge zu fassen.

I) Dass beide Strophen auf eine gemeinsame Quelle zurückgehen, welche bereits die Ausdrücke 'tikr teygja' u. 'gefa svinum (göltum)' enthielt, u. wo ein Attribut bei 'tikr' stand.

II) Dass eine Strophe die andere beeinflusst habe. Natürlich ist hier, wie auch bei I) mittelbarer Einfluss möglich.

III) Dass beide Strophen demselben Verfasser angehören u. dass zwischen ihnen ein Zusammenhang bestehe.

Die Möglichkeit I darf für aus geschlossen gelten, denn ich hoffe oben S. 69. 74 wahrscheinlich gemacht zu haben, dass I 44 direct auf II 20. 21. 22 zurückgeht.

Aus demselben Grunde ist es auch unwahrscheinlich, dass I 44 von I 34 beeinflusst worden sei.¹

Von der Möglichkeit II ist nun noch der Fall zu erwägen, dass I 34 von I 44, od. von der v. I 44 ursprünglich vorausgehenden v. beeinflusst worden sei.

Jedenfalls müsste der Verfasser der v. I 34 seine Vorlage sehr genau gekannt haben. Offenbar wusste er nicht nur dass ein Attribut bei 'tikr' stand, sondern auch welches, u. ferner kann sich nicht nur dieser eine vers seinem Ge-

¹ Übrigens wird auch die folgende Erörterung über die Unzulässigkeit der Annahme, dass I 44 I 34 beeinflusst habe, die Unwahrscheinlichkeit der bisher besprochenen Möglichkeiten darthun, da gegen letztere, wie man leicht sehen kann, dieselben Gründe sprechen, welche im folgenden gegen die Möglichkeit, dass I 44 I 34 beeinflusst habe, angeführt werden.

dächtnis so genau eingeprägt haben, sondern es wird ihm auch bekannt gewesen sein, in welchem Zusammenhang diese Zeile in seiner Vorlage gebraucht war.

Dass I 34 nur von I 44 beeinflusst worden sei, ist mindestens sehr unwahrscheinlich, da ein so slavischen Anschluss an die Vorlage, der so weit geht, dass ein Attribut nur deshalb zu 'tíkr' gestellt wird, weil ein solches in der Vorlage an dieser Stelle stand, bei vollständiger Verschiedenheit des Sinnes wol seine Parallele suchte.

Somit müsste I 34 von der I 44 ursprünglich vorausgehenden v. beeinflusst worden sein.

In Rücksicht auf das Attribut, welches in dieser v. bei 'tíkr' stand, sind folgende Möglichkeiten zu beachten:¹ 1) entweder bezog es sich auf die Partei Sinfíötli, od. desjenigen, der in dieser Strophe das Wort führte ('tíkr v́rar, Helgis') s. S. 75, oder 2) auf die Guðmundr, od. das Sprechers in I 44 ('tíkr yðrar, Höðbrodds'), od. 3) auf eine Person, die weder der Partei Sinfíötli, noch der Guðmundr angehört. In letzterem Falle müsste der Ausdruck 'tíkr eins teygja' wol perfectisch verwendet worden sein. vgl. I 43 'thá er thú Gullnis geitr molkaðir'.

Die Möglichkeiten 1 u. 3 sind ebenso u. aus demselben Grunde unwahrscheinlich, wie die Annahme, dass I 34 nur von I 44 beeinflusst worden sei. Somit bleibt nur mehr die Möglichkeit 2 übrig, dass in der v. I 44 ursprünglich vorausgehenden v. ein Attribut bei 'tíkr' stand, das sich auf die Partei Guðmundr bezog, d. h. dass diese v. denselben Inhalt hatte wie I 34.

Dies lehrt uns aber, dass hier nur die Möglichkeit III in Betracht kommen kann, dass I 34, 44 von demselben Verfasser herrühren, dass 'yðrar' I 34 deshalb zu 'tíkr' gestellt wurde, um in der Antwort I 44 wieder aufgenommen zu werden,

¹ Wir sehen vor der Hand ganz davon ab, welche von diesen Möglichkeiten im Zusammenhang mit I 44 zulässig ist.

u. dass zwischen beiden v. ein Zusammenhang bestehen muss.

Betont man nun 'yðrar' in I 44 so wird der Zusammenhang zwischen I 34 u. 44 deutlich: Sinfjötli fordert (I 34) Guðmundr auf, wenn er am Abend Schweine u. Hunde füttere die Ankunft der Ylfinge zu melden. Sinfjötli schildert also Guðmundr einen 'féhirðir'. Guðmundr erwidert nun unter der Maske eines 'féhirðir'¹ u. mit Anspielung auf die Umschreibung 'tíkr eins teygja': Er wolle sich lieber als Rabenhirte seinen Gegnern gegenüber bethätigen, als in ihre Dienste als féhirðir treten.

Wir können demnach folgende Phasen in der Entstehung der Fassung I festsetzen:

I. Die ursprüngliche Gestalt der Fassung I: 32—34, 44—46.

II. v. I 35 wird mit Rücksicht auf die bekannte Reihenfolge II 20, 21 u. die Ähnlichkeit der Eingänge der v. II 21, I 44 vor I 44 interpoliert: 32—34 (35) 44—46.

III. Einschub der v. 36—43 : 32—34 (35) [36—43] 44—46.

Zu den S. 72 ff. für die Ursprünglichkeit der Fassung II angeführten Gründen, kommt nun noch der weitere hinzu, dass in II auf die Frage Guðmundrs 'hverr er skiöldungr?' II 19 die directe Antwort 'her má Höðbroddr Helga kenna' II 20 folgt, während in I die Frage 'hverr er landreki?' I 32 ursprünglich nur mit 'at sé Ylfingar austan komnir gunnargjarnir frá Gnipalundi' I 34 beantwortet wurde.

Die Prosa nach II 18 s. Bugge Fornk. 201 könnte zur Ansicht führen, dass ihr Verfasser das Scheltgedicht nur aus v. I 32 u. einer Antwort Guðmundrs bestehend kannte. Aber gerade der Umstand, dass der Verfasser der Prosa gegen

¹ Ähnlich Helgakv. Hiörv. 20, 21 (v. 21 'reini mun ek þér thikkia' nach Bugge). Wahrscheinlich ist vor Helgakv. Hiörv. 20 eine v. ausgefallen, wo Atli Hrimgerðr eine 'merr' nannte (s. v. 20 'brettir sinn Hrimgerðr hala').

seine Gewohnheit eine Strophe citirt, zeigt, dass er eine grössere Scene im Auge hatte.

S. 71. ergab sich uns, dass I 35 die Vorstellung von einer Seeschlacht voraussetze. Dagegen kann der Verfasser der Helgakv. I die Schlacht zwischen Helgi u. Höðbroddr nicht als eine Seeschlacht gedacht haben; denn wäre dies der Fall, so müsste dies doch irgendwie aus seiner Schilderung der Vorkehrungen zum Kampfe I 51. 52 u. der Schlacht selbst I 53 zu ersehen sein, und um so mehr, da er durch sein keningar System u. durch v. I 26—30 entschiedenes Interesse für Seewesen bekundet. vgl. Vigfússon Corp. p. b. I. LXI. Vielmehr weist in I 51, 52, 53 alles auf eine Landschlacht.

Daher kann I 35 nicht von dem Verfasser der v. I 51, 52, 53 herrühren; es ist auch nicht wol annehmbar, dass der Verfasser der Helgakv. I das Scheltgedicht I bereits mit I 35 gekannt u. herüber genommen habe, ohne dass ihm der grasse Widerspruch, in welchem I 35 zu seiner Ansicht stand, aufgefallen wäre.

Wenn aber der Verfasser der Helgakv. Hund. I die v. I 35 noch nicht kannte, so kann er auch I 36—43 nicht gekannt haben, da der Einschub der v. I 36—43 v. I 35 voraussetzt. s. S. 22.

Man kann es ferner dem Dichter der Helgakv. Hund. I unmöglich zutrauen, dass er v. I 34 u. I 44 getrennt, od. dass er bereits das Scheltgedicht in der uns überlieferten Form vorgefunden u. wörtlich herüber genommen habe, ohne sich darum zu kümmern, ob I 43, 44 einen Zusammenhang zeigen od. nicht.

Wenn daher das Scheltgedicht in der Helgakv. Hund. I echt ist, so muss es der Verfasser des Liedes entweder in der Gestalt I (s. S. 80) gekannt u. wörtlich herübergewonnen haben, od. er muss selbst die Umformung des ursprünglichen Scheltgedichtes II 19—24 in die Form I vorgenommen haben.

Aber auch gegen diese beiden Möglichkeiten erheben sich Bedenken.

Aus dem oben S. 72 ff. bemerkten geht hervor, dass die Strophen I 32—34, 44—46 das Werk eines sehr ungeschickten Überarbeiters der v. II 19—24 sind, der die Derbheiten seiner Vorlage überbot, wobei er nicht einen einzigen wesentlich neuen Gedanken brachte, wol aber, seine Ungeschicklichkeit an mehr als einer Stelle verrieth.

Wenn auch der Dichter der Helgakv. I kein hervorragendes Talent war, so ist es doch bedenklich, ihm diese ungeschickte Arbeit zu zu trauen od. anzunehmen, dass er diese Strophen ohne Änderung herüber nahm.

Dem Widerspruch zwischen I 30 'at' Gnipalundi' und I 34 'frá Gnipalundi' ist keine Bedeutung beizumessen. Wahrscheinlich ist 'frá' nicht ursprünglich. Gesucht ist es, wenn Lünig 'frá Gnipalundi' in v. I 34 dahin erklärt, dass der Ort angegeben werde, woher die Flotte zuletzt gekommen sei, da das vorhergehende 'austan' zur Genüge zeigt, dass es sich um den Ausgangspunct der Fahrt handelt.

Deutlichen geht die Unehtheit des Scheltgedichtes in I aas I 31 hervor, wo mir der Ausdruck 'their sjálfir' missverstanden zu sein scheint, da alle Herausgeber u. Erklärer sich der Ansicht Lünings angeschlossen haben, der 'their sjálfir' auf die Granmarssöhne bezieht.

Gegen diese Auffassung Lünings wird man aber wol die Frage erheben dürfen: kann ein verständiger Dichter die beiden Granmarssöhne, also Personen, die er früher mit keiner Silbe erwähnte, mit einem Ausdrücke wie 'sie selbst' neu in seine Erzählung einführen, wenn er auch bei seinem Publicum Bekanntschaft mit dem Gange der Erzählung voraussetzen konnte?

Eine andere aber nicht minder unwahrscheinliche Erklärung bietet Vigfusson, der übersetzt: 'the foes gathered at Svarinshow' und in den notes Corp. p. b. I 491 bemerkt:

their sjálfir (flat, some proper name of clan or some word for 'warrior' lurks underneath) = the enemy.

I 30 wird der Ausdruck 'their sjálfir' im Gegensatze zu der grösseren Masse der am Kriegszuge theilnehmenden gebraucht (I 29 'varðat hrönnum höfn thingloga') u. wie die folgenden Singulare 'fari theirra' u. 'gjálfrdýr konungs' zeigen, auf Helgi u. die ihm am nächsten stehenden Personen, welche im selben Schiffe mit ihm fahren, bezogen¹. Wenn sich nun der Dichter unmittelbar darauf in der folgenden Strophe desselben Ausdrucks u. zur Bezeichnung desselben Gegensatzes bedient (I 31 'samt flöst fagrúin fljóta knáttu' nach Bugge; 'sátu' Hildebrand, 'svát' Vigfússon; dass das handschriftliche 'sat' zu ändern sei, darüber sind alle neueren Herausgeber einig)², so scheint es mir unerlaubt, dieses zweite 'their sjálfir' anders, als das erste zu fassen. Ich beziehe daher auch in I 31 'their sjálfir' auf Helgi u. die Seinen, welche ihr Heer vom Svarinshaugr mit Zorn im Herzen (in Hinblick auf den folgenden Kampf) mustern. Wir erhalten dadurch eine echt germanische Construction. s. Heinzel Stil d. altgermanischen Poesie s. 11 ff.

Ist diese Auffassung richtig, dann ist auch die Unechtheit des Scheltgedichtes in I bewiesen; denn I 31 sind Helgi u.

¹ Lünig verfährt mit dieser Strophe sehr frei: 'snörisk' soll so viel bedeuten wie 'snöri' (subj. Sigrún); 'gjálfrdýr' daher plural; 'far' soll 'Fahrt' bedeuten, während es sonst nur die Bedeutung 'Schiff' od. 'Fahrgelegenheit' hat; 'heim sjálfum' endlich bezieht Lünig auf die Bemannung sämtlicher Schiffe, was unnöglich das richtige sein kann, da dieser Ausdruck nothwendig einen Gegensatz voraussetzt.

² Nachdem man aus I 30 die Rettung Helgis u. seiner Vertrauten erfahren hat, erwartet man in der folgenden Strophe nichts mehr von Helgi, wol aber von der Bemannung der übrigen Schiffe zu hören. Ich glaube auch deshalb, dass I 31 'knáttu' nicht auxiliar, sondern wörtlich zu fassen ist: Zusammen ('samt' Bugge), nicht wie früher während des Sturmes versprengt, konnten die Schiffe in den Unavágar (dem Hafen) schwimmen.

sein Gefolge bereits ans Land gestiegen u. befinden sich auf dem Svarinshaugr, während sie I 32, 33 die Schiffe noch nicht verlassen haben. Dass der Dichter das Scheltgedicht herübernahm, ohne diesen Widerspruch zu bemerken, wird man wol nicht glauben können.

Helgakv. Hund. I 47—50.

Ist meine Auffassung des 'their sjálfir' in I 31 richtig, so folgt hieraus auch die Unechtheit der v. I 47—50. Denn I 47 konnte nicht ursprünglich auf I 31 folgen, da der Dichter bisher ungenannte Personen ebenso wenig mit 'þeir' als mit 'þeir sjálfir' einführen konnte.

Es fällt ferner auf, dass die beiden Granmarssöhne, welche I 47—50 als Boten fungiren, im folgenden nicht als solche verwendet werden; wenigstens werden ihre Pferde in v. I 51 nicht genannt. Daraus ergibt sich eine Unbegreiflichkeit; denn die Situation, die dem Verfasser von I 47—50 vorschwebte, war doch offenbar die, dass die Granmarssöhne vor Höðbroddr auf ihren Pferden haltend die Ankunft der Feinde melden. Man fragt nun, warum sich Höðbroddr nicht an seine Brüder, die doch zu einem Ritte bereit vor ihm stehen, wendet, sondern in die Halle geht (I 48 'úti stóð Höðbroddr') u. dort den Befehl ertheilt, Pferde zu satteln¹, wobei auch in Betracht kommt, dass es Höðbroddr doch darauf ankommen muss, seinen Verbündeten u. Unterthanen möglichst schnell seine Befehle zukommen zu lassen.

Natürlich wird die Schwierigkeit nicht durch die Annahme beseitigt, dass im Myrkviðr zwei reginthing u. daher drei Boten erforderlich waren u. zu der verzweifelten Erklärung, dass Höðbroddr aus brüderlicher Sorgfalt seinen von dem ersten Ritte ermüdeten Brüdern diesen zweiten nicht mehr aufbürden will, oder dass die Pferde der beiden Brüder un-

¹ 'Rennirökn bitlið' (Vigfusson).

fähig waren, weitere Strapazen zu ertragen, wird man wol auch nicht greifen wollen¹.

Da zu kommt, dass I 50 die Stärke des Heeres Helgis als 'fimtán fólk ok sjau thúsundir' angegeben wird, was direct der v. I 25 ('tólf hundruð manna, thó er í Hátúnum hálfu fleira') widerspricht. Diesem Widerspruch ist allerdings nicht viel Beweiskraft beizumessen, denn wir können nicht entscheiden, ob die zwei ersten Zeilen der v. I 50, welche diese Angabe enthalten, schon ursprünglich der Strophe angehörten, da dieselbe überfüllt ist u. da I 50 auch mit dem Scheltgedichte in Widerspruch steht: v. 50 berichtet nämlich Guðmundr, dass ein Theil des feindlichen Heeres bereits gelandet sei ('gánga fimtán fólk up á land'); das konnte er aber nach dem Scheltgedichte kaum beobachtet haben s. v. I 32. Ferner steht 'fyr Gnipalundi' I 50 dem 'frá Gnipalundi' I 34 entgegen, stimmt also mit den echten Theilen des Gedichtes ('at Gnipalundi' I 30) überein s. S. 82².

Nach unseren Ausführungen schloss, sich somit ursprünglich I 51 an I 31 an, so dass sich der Dichter einen Sprung in der Darstellung erlaubte, indem er nach Schilderung der Ankunft Helgis sein Publicum sofort in das Lager der Feinde führte u. daselbst Höðbroddr unter der Voraussetzung, dass er von der Vorgängen Kunde erhalten habe, die Vorkehrungen zum folgenden Kampfe treffen liess.

Ein solcher Sprung in der Darstellung hat in diesem Gedichte nichts befremdendes, da er nicht vereinzelt dasteht (vgl. I 7, 21, 53).

Die Frage wie die Interpolation zu Stande kam, ist gleichfalls leicht zu beantworten. Denn das Scheltgedicht setzt eine Musterung der landenden Flotte durch die Feinde voraus, u. man konnte daher den Ausdruck 'their sjálfir' I 31 leicht misverstehen u. auf die Feinde beziehen.

¹ Ähnlich ist der Fall in der Helgakv. Hiörv., wo 1—5 Atli, 36—43 aber Sigarr als Bote fungirt.

² Andererseits ist der Anschluss mit 'peir' v. 47 seltsam.

Helgakv. Hund I 56.

In I 56 hat Vigfusson die vorletzte Langzeile 'Högna dóttur ok Hringstaða' verworfen, aber gewiss mit Unrecht. Wenn Vigfusson Corp. p. b. I 492 anführt, 'Högna dóttur ok Hringstaða' sei ein Duplicat, so übersieht er hiebei, dass 'sigrs ok landa' den Gedanken von I 55 wiederholt (I 55 'virða nióta ok una lifi, er thú felt hefir inn flugatrauda jöfur . . .').

Dagegen ist zwischen 'ok thér buðlungr! samir baeði vel, rauðir baugar ok in ríkja maer' u. 'heill skaltu buðlungr! baeði nióta Högna dóttur ok Hringstaða' ein Parallelismus nicht zu verkennen: in beiden Fällen 'buðlungr' u. 'baeði ok'; dem 'samir' des ersten helmingr entspricht in zweiten das bestimmtere 'nióta'; den allgemeinen Ausdrücken 'rauðir baugar ok in ríkja maer' im ersten helmingr entsprechen im 2ten in umgekehrter Reihenfolge die bestimmteren 'Högna dóttur ok Hringstaða'.

Da die Zeile 'sigrs ok landa; thá er sókn lokit' diesen Parallelismus stört, da ferner 'sigrs ok landa' den Gedanken von I 55 wiederholt, so werden wir der Strophe I 56 ihr reguläres Mass durch Ausscheidung der letzten Langzeile zu geben haben.

Ich vermuthe, dass der Verfasser der Zeile 'sigrs ok landa; thá er sókn lokit' das Wortspiel von 'sókn' u. 'sögn' beabsichtigte: Da hat der Kampf ein Ende (sókn) u. damit auch die Geschichte (sögn). Möglich ist es auch, dass ursprünglich an Stelle des 'sókn' wirklich 'sögn' stand.

Aus dem Gesagten folgt, dass die Behauptung Symons, unser erstes Helgilied sei ein vollständig erhaltenes Gedicht (s. P. B. Beit. 4 173, Zs. f. d. Phil. 18. 112 ff.), keineswegs vollen Glauben verdient.

Wien im Mai 1886.

Långa ändelsevokaler i det nordiska fornspråket.

I mina Studier öfver fsv. ljudlära II (Lund 1886) 348 ff., har, såsom jag tror, blifvit ådagalagdt, att den af det ålderdomliga Elfdalsmålet i Dalarna, äfven som af vissa ålderdomliga norska bygdemål, brukliga expiratoriska akcentueringen, enligt hvilken ord med kort rotstafvelse hafva en utpräglad biakcent (levis) på andra stafvelsen, under det att denna akcent saknas på andra stafvelsen af ord med lång rotstafvelse (*lívå'* lefva, men *brinna* brinna), användes äfven af 1300-talets fsv. riksspråk. Detta framgår nämligen af den fsv. vokalbalansen, d. v. s. däraf att af äldre *spīni*, 'spene' *tīmi* 'tid' med *-i* och af äldre *sālu* (oblik kasus af *sāla* 'försäljning') *gāvu* 'gåfvo' med *-u* (dessa ändelsevokaler *-i*, *-u* finnas i diplomer från 1200-talet) på 1300-talet utvecklades *tīme*, *gāvo* med *-e* och *-o*, under det att *spīni*, *sālu* bibehöllo *-i* och *-u*. Jag har anf. arb. (s. 352 ff., 377) antagit, att denna akcentuering användes öfver „åtminstone allra största delen af det svenska och en del af det norska¹ språkområdet“ och (s. 356) uttalat det spørsmålet, huruvida icke denna akcentuering en gång varit gemensamt nordisk. Sannolikheten för att detta spørsmål bör besvaras jakande, har sedan ytterligare ökat. Enligt J. Storm (hos Noreen: De nordiska språken 23) visa nämligen fornnorska hskrr. från Östlandet en vokalbalans *a* : *æ* (öfverensstämmande med förhållandet i några få fsv. hskrr.,

¹ Jmf. äfven J. Storm i Norvegia I 62.

se K. H. Karlsson och Kock i den senares Studier öfver fsv. ljudlära II 310 ff.), så att *a* bibehålles efter kort men öfvergår till *æ* efter lång rotstafvelse: *høyra* 'höra' men *gera* 'göra' etc. Detta ådagalägger, att Östlandet använt nyss nämnda akcentuering. Sedan har äfven (oberoende af min undersökning) Hj. Falk i just nu utkomna häfte af Arkiv (III 289 ff.) på helt annan väg ansett sig komma till det resultat, att en tendens till dylik akcentuering skulle hafva varit gemensamt germanisk, och äfven han ser en reflex af denna akcentuering i den ännu af vissa norska bygdemål och af Elfdalsmålet använda akcentueringen.

Emellertid visar Elfdalsmålet (som ännu eger kvar den fsv. vokalbalansen *i : e*)¹ äfven en vokalbalans *å : a*, motsvarande den fsv. och fnorska vokalbalansen *a : æ*, så att i målet ändelsens *a* blifvit *å* efter kort men bibehållits som *a* efter lång rotstafvelse: *livå* „lefva“ men *brinna* „brinna“ etc.; hvilket åter (enligt Noreen; se hos Kock anf. arb. II, 550) bevisar ett äldre stadium *livā* (med bibehållen ursprunglig längd hos ultima) men *brinnā*. Den stora öfverensstämmelsen mellan fsv. och Elfdalsmålet beträffande akcentueringen, beträffande vokalbalansen *i : e* samt beträffande den i fsv. dialektiskt mötande vokalbalansen *u : æ*, jämförd med den elfdalska balansen *å* (af *ā*): *ä*, gör troligt, att äfven fsv. rspr. haft en vokalbalans *ā : ä* (*livā : brinnā*), fastän denna i regeln icke framträder i handskrifterna, som merendels lemna vokallängden obetecknad. Den i fsv. och fnorskan dialektiskt mötande balansen *a : æ* är blott en vidare utveckling af denna. Af *livā : brinnā* blef genom försvagning af *-ä* till *-ē* *livā : brinnē* (jmf. Kock: Studier öfver fsv. ljudlära II 551).

En reflex af denna fornspråkets vokalbalans *ā : æ* återfinnes i vissa ålderdomliga norska och svenska bygdemål, i hvilka ändelsens *ā* (liksom i Elfdalsmålet) öfvergått till *å*,

¹ Den fsv. vokalbalansen *u : o* är i målet delvis utplånad genom analogi-inverkan.

under det att ändelsens *æ* kvarstår som *e* eller alldeles afnötts. Så finner man t. ex. i det norska Selbu-målet,¹ som ännu bevarar fornspråkets akcentuering (utpräglad levis i ord med kort rotstafvelse, men frånvaro af levis i ord med lång rotstafvelse) t. ex. *lávå* (isl. *lifa*), *dånå* (isl. verbet *düna*) men *älde* (isl. *elda*), *sväär* (isl. *sverja*) etc. Målet har äfven kvar den af vokalbalansen fordrade ändelsevokalen *u* i *vuku* (oblik kasus; isl. *viku*), *ludu* (oblik kasus; isl. *hlöfu*) etc. med likdaning af rotens med ändelsens vokal liksom i *lávå*, *dånå* etc.

Houtskärs-målet i Finland återgifver vokalbalansen i t. ex. de fsv. verberna *bäkå*, *tälå*: *fallå*, *grätå* etc. med *bakå*, *talå*: *fall*, *gråt* etc., under det att målet bevarat vokalbalansen *u* : *o* i *hakur* (fsv. *hakur*), *senu* (fsv. *sinu* af subst. *sina*): *tjeldor* (fsv. *kældor*), *bryddjo* (fsv. *bryggjo* af subst. *bryggia*) etc. etc.²

Jag anser mig emellertid nu kunna meddela ett direkt bevis, hämtadt ur fornspråket själf, därför att såväl ändelsevokalen *a* som ändelsevokalen *u* var lång omedelbart efter kort rotstafvelse.

I den fornsvenska öfversättningen af Den hel. Bernhards skrifter är s. 277—281 aftryckt en del af en handskrift från omkring år 1500, nämligen Cod. Ups. Cat. Benz. nr 23, hvilken handskrift med undantag af det här meddelade korta stycket för öfrigt nästan uteslutande är affattad på latin (se företalet s. XIV till Bernhards skrifter). Det fsv. partiet af denna skrift gör ett mycket flitigt bruk af dubbelskrifna vokaler för att uttrycka vokallängd, och för att beteckna

¹ Jmf. Amund B. Larsen: Oplysninger om dialekter i Selbu og Guldalen i det kgl. norske Vidsk.-Selsk. Skrifter 1881.

² Dessa regler kunna utdragas ur det af L. W. Fagerlund meddelade i Anteckningar om Korpo och Houtskärs soknar (i Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk 28de häftet). Andra exempel på ord med ändelsevokalen *å* (af *ä*): *hamår* hammare, *samår* sommar, *gamål* gammal, *stjepår* skeppare etc. etc. Fagerlund skrifer ändelsens (numera) korta *å*-ljud med *o*.

långt *u* brukar den, liksom flera andra hskrr., ofta *w*. Vid tiden för manuskriptets nedskrifvande hade de ursprungligen korta rotstafvelserna förlängts (se Studier II 382 ff.) och långt *a* öfvergått till *å* (se Studier II 407 ff.). Man bör således i handskriften finna dubbelskrifna vokaler icke blott i sådana ord, som i den äldre fsv. (och isl.) hade långa rotvokaler, utan äfven i ord, som fordom haft kort rotvokal, men som i senare fsv. liksom ännu i nysv. hafva denna vokal förlängd; och det i handskriften ofta mötande *aa* i ord med urspr. långt *a* bör liksom i flera skrifter från 1500-talet (t. ex. i bref från biskop Brask) beteckna *å*-ljud.

Jag anför några exempel på de ytterst ofta mötande dubbelskrifna vokaltecknen samt på *w*, använda för att beteckna ursprungligen långa vokaler: *fraan* 'från', *forstaar*, *forsmaadhe*, *graat*, *faar*, *maato*, *faam* (dat. pl.), *gaawin*, *faa*, *formaat*, *gaar*, *naar* 'när', *baadhe* 'både', *meer*, *meera*, *reenliwis* *menniskom*, *heemelika*, *see*, *theera* (gen. pl.), *theem*, *een*, *sleembir* subst. 'slem' (i Suso 330 dat. *sleeme* äfven med *ee*), *al tiidh*, *liif*, *biitir* (biter), *paradiis*, *hoon*, *a moot*, *thw* (ytterst ofta), *nu*, *tw* (två), *skiwtaasta*.

Följande ord som i äldre fsv. hade kort rotvokal, men i yngre fsv. (och i nysv.) fått lång rotvokal, hafva dubbelskrifven vokal eller *w*. *Forgaanglikom*, *vidhir gaangit*, *thungt* (tungt), *olzwaaldoghan*, *astwudar*, *aande* 'ande' visa vokalförlängning framför ljudförbindelserna *ng*, *ld*, *nd*, liksom en dylik förlängning annars försiggått i fsv. (se Studier öfver fsv. ljudlära II 397 ff., 401 ff.). *Hwru* 'huru', *dwgha* 'duga', *skwdha* 'skåda', *hwgh* 'hug', *hwgnadh* 'hugnad', *gwdhi* 'gudi' hafva lång rotvokal liksom motsvarande nysv. ord. Så äfven *mwghw* (279, 12), 3 pl. pr. af *magha* (*mogha*) 'skola', ehuru ordet numera icke längre med denna rotvokal brukas i språket; rotstafvelsens korta vokal (jmf. Studier II 257) har förlängts framför *gh* liksom i *dwgha* etc.

Skrifningen *raandsuka* (280, 10) 'ransaka' är korrekt, enär

ordet i fsv. dialektiskt hade långt *a* i första stafvelsen (se Studier II 422). Så äfven *aat* prep. 'ät' (278, 14; 278, 28) och *aat* infinitiv-märket 'att' (278, 13 etc.; 6 ggr). Att prep. *at* i fsv. hade långt *a*, framgår så väl af nysv. *ät* med *å* (ej *a*) som af den i fsv. hskrr. ofta mötande skrifningen *aat* (se Studier II 394, 406), och att äfven det med prep. *at* ursprungligen identiska infinitiv-märket *at* i fsv. kunde hafva långt *a*, bestyrkes genom den nysv. formen *å* (jämte *att*) af detta ord: *det är lätt å göra* etc. (numera skrifvet men ej uttaladt *och göra* etc.). Om Noreen (Orddubbletter 45) har rätt i sitt antagande, att på urgerm. ståndpunkt de korta rotvokalerna i enstafviga ord förlängdes, så är just *ät* 'att' den relativt äldsta formen, nysv. *att* (med *a*, ej *å*) den yngre. *Oppinbaar* (278, 1), *oppinbaart* (277, 23) angifva, att ändelsen *-bar* i fsv. hade långt *a* (Rydqvist V, 74 upptar icke något annat fsv. ord på *-bar* än *opinbar*), och detta bekräftas af de på 1500-talet mötande *uppenbårliche* (Sammlaren för 1886 s. 61), *uppenbårelsse* (ib. s. 54) med *å* (ej *a*). Det långa *a* i *opinbar* förklaras däraf, att tyskan, hvarifrån ordet lånats, har *a* (mht. *offenbår*, *offenbårlich*; utan tvifvel hade äfven det mnt. *openbar*, *openbarliken* långt *a*).¹

I vår hskr. finnes alltså aldrig någon enda gång dubbel-skrifven vokal eller *w* i rotstafvelsen godtyckligt använt i st. f. enkelskrifven vokal eller *u*. Ty som godtycklighet kan icke håller *Wm* (277, 22), prepositionen „om“, räknas. Stort *W* i st. f. stort *U* i detta, en sats begynnande, ord förklaras nämligen däraf, att man i handskrifter i dylik eller liknande ställning stundom „för större prydlighets skull“ brukar en ovanlig bokstafsform; jmf. den ofta mötande skrifningen *Gwz* i st. f. *Guz* såsom första ord på nya afdelningar i Birgitta IV

¹ *A* (ej *å*) i nysv. *fruktbar*, *uppenbar* etc. är snarast att förklara af senare tysk påverkan (jmf. *fruchtbar* etc.) men kan möjligen äfven bero på tidig vokalförkortning i relativt oakcentuerad stafvelse.

(se Studier I, 7).¹ Ehuru handskriften är helt kort, torde den därför vara fullt vittnesgill.

När den oftare använder *aa* och *w* än andra dubbelskrifna vokaler, så beror det därpå, att urspr. långt *a* och långt *u* egde en från ursprungligen kort *a* och kort *u* väsentligen skild kvalitet. Det långa *a* hade nämligen öfvergått till *å*, under det att *ä* bibehöll *a*-ljud, och mellan långt och kort *u*-ljud har funnits samma (eller en delvis likartad) skillnad som mellan *ū*- och *ÿ*-ljuden i våra dagar; jmf. *fål* med slutet, men *füll* med öppet *u*-ljud. Huruvida för öfrigt i den dialekt, som vår hskr. representerar, det med *aa* skrifna *å*-ljudet i *alzwaaldoghan* etc. och det med *w* skrifna slutna *u*-ljudet i *thungt* etc. ännu voro långa, eller om de redan (liksom i nysv.) åter förkortats, är för vår fråga likgiltigt. I senare fallet angifva *aa* och *w* genom sin ännu bevarade vokalkvalitet den äldre kvantitet af vokalerna.

Nu finnas emellertid i vår hskr. *aa* och *w* äfven såsom ändelsevokaler, men endast omedelbart efter korta rotstafvelser. Detta er fallet i

1) *talaadhe* (280, 20), *skipant* (280, 13; isl. *skípat* af verbet *skípa*).

2) *ærw* ('sunt' 279, 7; 279, 27; 280, 5; 280, 7), *mwghw* ('skola' 279, 12; om den korta vokalen i fsv. *müghu* jmf. Studier II 257), *vikw* ('vecka' 281, 5), *stakwt* (279, 26), *stakwtom* (279, 11. Att rotstafvelsen i *stakkotter* dialektiskt var kort, framgår tillräckligt af stafningen *stukwt*, *stakwtom* med ett *k* i vår hskr.)²

Det är uppenbart, att *aa* och *w* måste haft samma valör såsom ändelsevokaler, som de egde såsom rotvokaler. Man har

¹ Det vore väl för djärft att antaga dialektisk förlängning af *u* framför *mb* i *um(b)* (isl. *umb* men fsv. blott *um*) liksom at *a* framför *mb* i fsv. *lämb* etc. (jmf. Studier II 394).

² Om *u*-ljudet i *stak(k)utter* (*stak(k)otter*), såsom jag hoppas, snart i annat sammanhang.

alltså uttalat *skipåt*, *talådhe*, liksom man ännu i de anförda forn-artade bygdemålen har *livå* 'lefa', *dugå* 'duga', *witå* 'veta' etc. Man har vidare uttalat *æru*, *vikū* etc. med slutet (ikke öppet) *u*-ljud, och en välkommen bekräftelse härpå lemnar vårt nuvarande rspr. I detta uttalas nämligen ännu i dag *ü* såsom ändelsevokal med slutet *u*-ljud, ehuru kort *u* i rotstafvelsen är öppet, och som bekant har vårt nuvarande rspr. ändelsevokalen *u* endast i sådana ord, som i fsv. hade kort rotstafvelse: *salubod*, *af furu*, *Falu*¹ *grufva*, *huru* etc. med slutet *u*-ljud liksom *bür*, *üt* etc. i motsats till *füll*, *rütten* etc. med öppet *u*.

Men ljuden *å* och slutet *u* måste i ändelsen liksom i rotstafvelsen förutsätta äldre *ā* och *ū*, och man har alltså i fsv. en gång uttalat *skīpāt*, *tālādhe* etc., *ærü*, *vikū* etc. Huruvida i vår hskr. ändelsens *å* och slutna *u* i *skipåt* etc., *vikw* etc. ännu voro långa, eller om de redan hade förkortats, är ovisst och för hufvudfrågan likgiltigt. Troligen voro de redan förkortade.

Äfven i flera andra ungefär samtidiga skrifter finner man ganska ofta *w* såsom ändelsevokal omedelbart efter kort rotstafvelse, liksom detta tecken brukas i rotstafvelsen för att utmärka slutet *u*-ljud, under det att *w* blott undantagsvis någon gång brukas som tecken för öppet (kort) *u*-ljud. Så t. ex. i Mattheus' evangelium af Gustaf I:s Nya Testamente,² där man läser icke blott *tw* (du), *tiwffiwana*, *liws*, *nw*, *hwrit*, *iomfrw*; *liwungeeld*, *twngomål* (med förlängning af *u* framför *ng*), *förwndradhe*, *kunde* ('kunde'; *u* förlängdt framför *nd*), *mun* ('mun' med *ū* liksom dialektiskt i fsv.; se Studier II 396), *hustrwr* (af *hustru*) etc. utan äfven *gatwnar* (bl. 4 s. 1), *gathörnen* (ib.), *hwrw* (bl. 4 s. 2 tre ggr.), *hurw* (bl. 13 s. 1), *stighw* (impf. 'stego'; bl. 9 s. 1; bl. 10 s. 1 etc.), *nakwdher* (bl. 18 s. 1 etc.; jmf. isl. *ngkviþr*).

¹ Dock väl *Falun* med öppet *u* framför konsonant.

² Denna skrift har i sina olika delar något olika ortografi.

Men då således fsv. som ändelsevokaler hade långt *a* och långt *u* omedelbart efter korta rotstafvelser, och då hon använde vokalbalansen *i* : *e* i alldeles likartade ord som vokalbalansen *ā* : *ǣ* (*ǣ*) och vokalbalansen *ū* : *ö* (*līvā* : *brinnā* [dialektiskt *brinnǣ*] = *sālū* : *gāvō* = *spīni* : *tīme*), så kan man draga den slutsatsen, att äfven ändelsevokalen *i* omedelbart efter kort rotstafvelse var lång; alltså *spīni* : *tīme*.

Det är uppenbart, att denna längd hos ändelsevokalerna i ord med kort rotstafvelse sammanhänger därmed, att dessa ord hade den utpräglade biakcenten levis på stafvelser med nämnda vokaler, vare sig nu att denna akcent har förmått bevara den ursprungliga längden hos ändelsevokalerna, eller dessa först i relativt senare tid förlängts under akcentens tryck. Då emellertid, såsom nämndt, ifrågavarande akcentuering torde hafva varit gemensamt nordisk, och då ma ännu finner en reflex af fornspråkets vokalbalans *ā* : *ǣ* (*ǣ*) äfven i norska bygdemål, så ligger det antagandet nära, att de omedelbart efter korta rotstafvelser följande ändelsevokalerna öfver hela Norden varit långa.

Lund, februari 1887.

AXEL ROCK.

Lidt om Jens Lauritssøn Wolffs „Norrigia illustrata“.

I Fortalen til den norske historiske Forenings Udgave af „Samlede Skrifter af Peder Claussøn Friis“ har jeg S. LXIX berettet om hvorledes Biskop Wegener i Stavanger kræver Manuskriptet til Peder Claussøns Norges Beskrivelse tilbage fra Ole Worm, men at denne svarer med, at Manuskriptet ikke længer var at faa, da det var overladt Bogtrykkeren; dertil føiede jeg som forklarende Parenthes „og dermed naturligvis bortkommet“. Denne Tilføielse havde jeg neppe gjort, hvis jeg havde været opmærksom paa en Bemærkning i Catalogen over Rostgaards Bibliothek (Kbh. 1726 S. 505), ifølge hvilken endnu Rostgaard skulde have ejet det Exemplar, hvorefter Peder Claussøns Norges-Beskrivelse var trykt i 1632. Denne Bemærkning er imidlertid urigtig, som strax skal vises. I den Arnamagnæanske Samling findes som AM 330 4to en „Norges Beskrivelse“, om hvilken Arne Magnusson paa et foran anbragt Blad bemærker: „Iblandt de Manuscripta, som i Februario 1726 bleve soldte paa Etats-Raad Rostgaards Auction stod specificeret i Catalogs Num. 608 „Peder Claussøns Norriges Beskrivelse. [*Ipsum exemplar, quod Typographo ad impressionem usurpatum fuit, mann Censoris Academici Petri Gelstrupii notatum in fine*] in 4to“. Men dette er, uden ald Tvivl icke saa. Dette er det samme Exemplaret, som var paa Etats-Raad Rostguards Auction, hvor ieg (A. M.) det og kjøbte“.

Arne Magnusson oplyser ikke hvad Manuskriptet efter hans Mening indeholder, men det kan vel ikke være Tvivl om, at Arne har forstaaet ikke blot, at det ikke var Peder Claussøns eget Manuskript eller overhovedet et Manuskript af hans Norges Beskrivelse, men ogsaa hvad det var for et Skrift.

AM. 330 qv. er nemlig ogsaa en Norges-Beskrivelse, men uden Forfatternavn og ganske forskjellig fra Peder Claussøns. Fortalen er dateret „Kjøbenhavn Anno 1632“ og Epilogen til Læseren ender med en Paategning af den nylig afdøde Censor: „Denne Bog hafuer ieg igiennemlæst oc befundet den nyttig at være. Peder

Gelstrup“, saa det er forstaaeligt, at man kunde forvexle den med en Bog, som virkelig udkom i 1632.

Hvis man blader igjennem AM. 330 qv., vil man strax træffe gamle bekendte Steder, Uddrag fra Absalon Pederssøns Norges Beskrivelse fra Mattis Størssøns Sagaoversættelse (3: Jens Mortensens Udgave), og fra „Bergens Fundats“, og det vil da snart gaa op for Læseren, at Haandskriftet stemmer fra den samme Forfatter eller Samler, der første Gang indførte de Bergenske topografiske Skrifter fra 16de Aarhundrede i den dansk-norske trykte Litteratur, nemlig Boghandleren Jens Lauritssøn Wolff. Haandskriftet er tydeligvis et første Udkast til „Norrgia illustrata“ (Kbh. 1651); af Fortalen, hvis Aarstal forresten er tilføjet med en anden Haand, tør man sikkert slutte, at Bogen har været afsluttet, gennemgaaet af Censor og autoriseret til Trykning før 1632. Grunden til at Bogen ikke blev trykt, ligger naturligvis i, at den saameget fuldstændigere „Norges-Beskrivelse“ af Peder Claussøn samtidig udkom, som maatte gjøre det umuligt for J. L. Wolff at concurrere.

Men denne har dog ikke ladet sig ganske fortrænge: ligesom han i 1632 havde plyndret de Bergenske Topografer, foretog han senere en Revision af sin Bog d. v. s. han plyndrede nu ligesaa stærkt Peder Claussøn, baade hans Topografi og hans Kongesagaer, og med disse (og meget flere) „Forbedringer“ udgav han sin Bog i 1651.

Det vil saaledes nu være let at forstaa, hvad jeg i „Snorre Sturlassøns Historieskrivning“ (S. 274) fandt besynderligt, at Wolff ved Siden af Uddrag af Peder Claussøns Sagaoversættelse tillige gjør Excerpter af den ældre og mindre fuldkomne Sagaoversættelse i Jens Mortensens Udgave. Sagen er nemlig den, at han i sit oprindelige Udkast i 330 qv. kun benytter Jens Mortensens Udgave, men inden Revisionen er bleven opmærksom paa, at Peder Claussøn har meget mere Stof, som ligeledes kan benyttes i en norsk Topografi, og derfor ved den endelige Udgave i 1651 ogsaa laaner fra ham, medens han naturligvis ikke har villet gjøre det ældre Arbejde helt om og derfor lader de ældre Excerpter fra Jens Mortensen blive staaende.

Kristiania, April 1837.

GUSTAV STORM.

Om några germanska pronomen.

I.

Isl. *þetta*, fht. *dit*, *diz*, fs. *thit*, ags. *þis*.

I den nordiska pronominalformen isl. *þetta*, fsv. *þætta*, *þatta*, fgotn. *þitta* 'hoc' förekommer ett till sitt ursprung dunkelt *tt*. Bugge's antagande (Tidskr. for Philol. IX, sid. 116 f.), att det uppkommit genom assimilation af *ts*, är ljudlagsenligt fullkomligt ohållbart, och ingen annan förklaring är framställd. — Äfven det likbetydande fht. *this(i)*, *diz*, mht. *dite(e)* anses förutsätta gemineradt *t*. Braune, Ahd. Gramm. § 288, anm. 3, b, antager, ehuru med tvekan, att ett efterföljande *j* förorsakat geminationen, och uppkonstruerar därför en urgermansk grundform **þit-jo*. Oafsedt denna forms problematiskhet i sig sjelf, kan den icke tyda *tt* i nordiskan, som icke känner till någon af *j* framkallad gemination. Men framför specialförklaringar för hvardera språket vore tydligen en gemensam förklaring af båda språkens former att föredraga, och jag anser en sådan möjlig.

Till utgångspunkt må väljas fht. ('mittelddeutsch') *thit*, *thit*, mht. *dit* 'detta' (Braune l. c.). Dessa former torde lemna lösningen af åtskilliga svårigheter. Om verkligen deras slutande dental vore att återföra på urgerm. *t*, såsom hittills antagits, vore ljudskridningens uteblifvande i *thit*, *dit* högst förvånande (Braune l. c. § 159, anm. 6), och vidare vore skrifningen *thit* med *d* obegriplig (l. c. § 163, anm. 4). Båda dessa omständigheter blifva fullt naturliga, om man utgår från urgerm. *þþ*. Detta måste i älsta fht. blifva *dd*,

yngre *tt* (l. c. § 167, anm. 10) och med vanlig enkelskrifning i slutljud *d*, *t* (l. c. § 93). Under samma förutsättning, men också blott under denna, sammanfalla med dessa högtyska former äfven fs. *thitt*, *thit* och fris. *thit* 'hoc' (Kluge, P. B. Beitr. IX, sid. 159 ff.). Gemensam utgångspunkt är alltså **þiþþ*. Denna grundform bör i ags. motsvaras af **þiþþ* (Kluge, ib.; Sievers, Ags. Gramm.² § 199, 2). Om man tänker sig denna form försedd med det vanliga demonstrativsuffixet *-s(e)* och derigenom införd bland de likbetydande formerna af paradigmet *þē-s*, *þéo-s* etc., erhålles **þiþþ-s*, **þiþ-s*, hvaraf med regelbunden assimilation af *þs* > *ss* (Sievers, l. c. § 201, 7) och enkelskrifning i slutljud (l. c. § 231, 1) den faktiska ags. formen *þis* 'hoc'. Så fattad, ansluter sig således denna till öfriga vestgerm. former, hvilket icke torde vara möjligt under antagande af ursprungligt *tt* (eller *t*), eftersom ags. *ts* icke assimileras till *ss* (l. c. § 205).

På alldeles samma suffixutbildning bero enligt min mening fht. ('oberdeutsch') *thizi*, *dezzi*, *deze* och ('gemeinhd.') *thiz*, *diz*, mht. *ditæe*, *dis* (Braune, l. c. § 288, anm. 3, b), som jag således uppfattar såsom *thit* o. s. v. + *s(e)* med anslutning till paradigmet *dese*, *desiu* etc.¹; *dezzi*, *deze* har derjemte lånt vokalen *e* ur detta paradigm.

Slutligen löses på detta vis svårigheten med de nordiska formernas (isl. *þetta* o. s. v.) *tt*, som likaledes kan utgå från äldre *þþ* (Kluge ib.; Noreen, Altisl. gramm. § 184, anm. 3). Om deras vokalisation och suffix *-a* se nedan sid. 108 f.

På grund häraf kan med ganska stor visshet uppställas ett egendomligt urgerm. neutrum **þiþþ* eller snarare **þiþþi* med betydelsen 'hoc'. Såväl dess *þþ* som dess specifika betydelse torde kunna tydas ur en ieu. fördubblingsform

¹ Då ifrågavarande suffix för öfrigt i fht. konstant har formen *-se* (icke *-s*), bör kanske den enstafviga formen *diz* anses uppkommen genom kompromiss mellan *dit* och *dizze*.

**ted-ted*¹ (jfr. skr. *tadtad*, *yasyas*, *yadyad*, *mama*; lat. *emem*, *tete*, *sese*, *quidquid*; o. s. v.). Om detta på grund af den ständiga associationen med simplex **ted* upprätthållits i oförändradt skick, tills den Kögelska regeln (om sammanstötande ieu. dentalers behandling) upphört att gälla, bör det sedermera hafva utvecklat sig på följande sätt: **tedted* > urg. **tette(d)*² > **þeþþe* > **þiþþi*³.

II.

Om det gotiska suffixet *-(ū)h* och de dermed bildade pronomenen.

Det gotiska enklitikon *-uh* ~ *-h* plägar utan vidare likställas med lat. *-que*, gr. *τε*, skr. *ca* (jfr. Leo Meyer, Got. Spr. sid. 580; Fick, Wtb.³ I, s. 33; Kluge, Etym. Wtb. s. 241; Bugge, Bezenb. Beitr. X, s. 88). Vokalen *-u-* betraktas såsom en 'sekundär utveckling' (jfr. t. ex. Braune, Got. gramm.² § 24, anm. 2). Denna sammanställning är godtyck-

- 1 Då inom samma kasus afjudsvoxlingen *e* ~ *o* visar sig i ett stort antal former af pron.-stammen *to* ~ *te*, är det ej betänkligt att antaga ett **ted* jemte **tod* (gr. *τό* etc.), helst åtminstone fsv.-fno. *þæt* (jfr. sid. 109) hänvisar derpå.
- 2 Först när *-d* på germansk botten bortfallit, upphörde associationen med det enkla **ted*, och först då kunde de i ledtogen sammanstötande dentalerna ostördt foga sig efter *dā* gällande ljudlagar.
- 3 Som bekant har Paul, P. B. Beitr. VI, sid. 554 ff. sökt förklara orsaken till uteblifvandet af ljudskridning i mfrank. *dat*, *wat*, *it*, *dit*, *allet* genom en inskränkande formulering af den mfrank. ljudskridningslagen, så att *t* här skulle kvarstå på grund af ställningen i stafvelseslut utan följande vokal. Men först och främst är det icke osannolikt, att dessa ord vid ljudskridningstiden verkligen slutade på vokal (jfr. got. *þata*, *ita*, isl. *hvat*). Ljudlagens ringa utsträckning gifver också anledning till tvifvel (se Nörrenberg, ib. IX, sid. 380). Om nu en af dessa pron.-former, *dit*, låter ljudlagsenligt förklara sig på annat sätt, är det kanske snarare att antaga, att de öfriga genom en speciellt mfrank. analogi anslutit sig till det funktionellt likstälda *dit*.

lig, ty dels bör lat. *-que* motsvaras af got. **-hw*, dels är uppkomsten af detta *-u-* icke förklarad eller stödd med andra exempel.

Att ifrågavarande *-u-* är långt, är sannolikt dels deraf, att det vid suffigering uttränger ett föregående obetonadt *ä*, t. ex. *patuh*, *hazjuh*, dels deraf, att det trots ställningen framför *h* icke öfvergått til *au*. Vidare anser jag det sannolikt, att förbindelsen *u + h* här liksom i alla andra gotiska ord representerar äldre *unh* (der *u* visserligen är att tillskrifva en 'sekundär utveckling', men en af kändt slag). Men i så fall låter suffixdubletten *-üh* \sim *-h* lätt förklara sig ur en urgerm. dublett **-nhi* \sim **-nhi* < ieu. **-nke* \sim **-nke*, af hvilka den förra formen fogades till konsonantiskt ordslut och måste utveckla sig till **-uhi* > got. *-üh*, den senare formen åter till vokaltiskt ordslut och måste bli **-hi* > got. *-h* med nasalering och (vid kort qvantitet) förlängning af föregående vokal. Detta ursprungliga förhållande afspeglas troget af följande gotiska pronominalbildningar: *hwaz-üh*, *hwiz-üh*, *hwanz-üh* \sim *hwô-h*, *hwâ-h*, *hwanô-h*, *hwammê-h*; *hwarjiz-üh* \sim *hwarjammê-h*, *hwarjanô-h*, *hwarjatô-h*. Dessa ord måste således hafva blifvit fasta sammansättningar redan på den tid, då dubletten **-nhi* \sim **-nhi* ännu fans qvar, d. v. s. innan den urgerm. ljudlagen om bortfall af *n* framför *h* blifvit gällande. Såsom en följd af den ursprungliga fördelningen mellan formerna **-nhi* och **-nhi* kom användningen af dessas efterträdare urg. **-uhi* \sim **-hi* och got. *-üh* \sim *-h* att regleras så, att den förra formen suffigerades till konsonantiskt, den senare till långvokaltiskt ordslut. Denna regel framträder i sådana rent occasionella (och således afgjort unga) sammansättningar som got. *qaþ-üh* *qēþun-üh* 'aber er sprach sie sprachen' \sim *mitô-h* *sijai-h* 'aber ich denke er sei' o. s. v. Men i dessa unga bildningar möter en andra, kompletterande regel, att formen *-üh* (ej *-h*) fogas äfven till ord, som sluta på kort obetonad vokal, hvarvid denna

utstötes¹: jfr. t. ex. *hazjuh* 'aber ich lobe', *immuh* 'und ihm' af *hazja* + *uh*, *imma* + *uh* (Schulze, Goth. Glossar sid. 365 ff.).

Den sistnämnda regeln, som måste förutsätta tillvaron af den yngre suffixformen *-uh*, befinnes tillämpad i demonstrativ-pronomen *sah*, nemligen i formerna *ƒatuh*, *ƒanuh*, *ƒammuh* < *ƒata* + *uh* o. s. v. Derutaf följer, att detta, såsom sjelfständigt pronomen betraktadt, är af betydligt yngre datum än pronomenen *hwazuh* och *hwarjizuh*, ja en särspråkligt gotisk bildning, då förkortningen af slutvokalen i **ƒatô* > *ƒata* etc. måste anses speciellt gotisk. Anledningen till olikheten mellan *ƒatuh*, *ƒanuh*, *ƒammuh* och motsvarande kasus af de sistnämnda pronomenen synes mig dermed klar. De öfriga kasus af '*sah*' — *ƒis-uh* ~ *sā-h*, *sô-h*, *ƒai-h* — äro bildade enligt den anförda hufvudregeln för fördelningen af *-uh* och *-h*. Ännu ett skäl talar kanske för sen bildningstid. Pronomenet '*sah*' har i got. icke vunnit någon fullt stadgad betydelse: det återger både grek. *οὗτος*, *ἐκεῖνος* och *αὐτός*, och de båda kompositionselementen kännas ännu såsom hvar för sig sjelfständiga ord, hvilket framgår deraf, att '*sah*' ytterst ofta öfversätter grek. *αὐτός γάρ*, *αὐτός δέ*; *ὁ δέ*; *καὶ οὗτος*, *οὗτος γάρ*, *οὗτος δέ* (jfr. Schulze, l. c.). — Äfven de synnerligen talrika luckorna i paradigmet '*sah*' tala i sin mån för sen bildningstid.

Angående det ifrågavarande suffixets användning i adverbiala bildningar må lämpligare talas i annat sammanhang. Om dess representation i nordiskan se strax nedan.

III.

Ett nord. demonstrativ-pronomen med suffixet *-(i)h*.

Den invecklade frågan om uppkomsten och utvecklingen af det nordiska pronominal-paradigmet *denne* ~ *detta* (isl. *sjá* ~ *ƒetta*) har knappast blifvit i literaturen berörd sedan

¹ Detta i öfverensstämmelse med en allmän got. regel för behandlingen af kort obet. + lång vokal: jfr. *ƒatei* < *ƒata* + *ei* etc.

1871, då Bugge i Tidskr. for Philologi IX, s. 111 ff. och 273 f. gaf den första mera omfattande utredningen af den- samma. Innan jag går att revidera och om möjligt fullstän- diga hans framställning, skall jag i korthet referera den. I likhet med äldre forskare, särskildt Egilsson, anser han nämnda pronomen uppkommet genom suffigering af *si*, *se* till pronomen 'den' (isl. *sá* ~ *sú* ~ *þat*). Med ledning af former från äldre inskrifter affattade med den yngre runraden upp- ställer han följande paradigm — jag anför här blott mask. och neutr. af sing.:

	mask.	neutr.
n.	<i>sási, sarsi, sersi</i>	<i>þatsi</i>
g.	<i>*þessi</i>	<i>*þessi</i>
d.	<i>þeimsi</i>	<i>*þvisi</i>
a.	<i>þannsi</i>	<i>þatsi.</i>

Derpå låter Bugge en utjemning inträda, hvori han urskiljer följande successiva moment.

a) Nom. sing. mask. *sersi* (= **siR:si** Liljegren, Run- urk. no. 868), genom 'försvagning' uppkommet af *sarsi* (= **saR:si** Liljegren 805), upptager *þ*- ur de obl. kasus och dess *Rs* assimileras till *ss*; alltså *þessi*.

b) Med *þessi* till utgångspunkt skedde en utjemning efter mönstret af den svaga adjektivflexionen (*góði* ~ *góða* etc.); deraf följande formserie:

	mask.	neutr.
n.	<i>þessi</i>	<i>*þetsa</i>
g.	<i>þessa</i>	<i>þessa</i>
d.	<i>*þeimsa</i>	<i>þvisa</i>
a.	<i>þenna</i>	<i>*þetsa</i>

(**þetsi þennsi* < **þatsi þannsi* genom 'försvagning', se sid. 108, not. 2).

c) De så uppkomna **þeimsa*, *þenna*, **þetsa* blefvo genom ljudutveckling isl. *þeima*, *þenna*, *þetta*.

Mot denna deduktion måste flere graverande anmärningar göras.

a) Om verkligen en utjemning enligt mönstret 'góði ~ góða' utgått från nom. *þessi*, är det visserligen i sin ordning, att gen. **þessi* blir *þessa*, men fortsättningen dat. och ack. mask. **þessa*, neutr. sing. **þessa* (obl. fem. **þesso*) uteblir alldeles, ehuru detta är den enda, man har anledning att vänta. Det förefaller mig nemligen ytterst osannolikt, att i ett så heterogent formsystem som *þessi* ~ *þessa* ~ *þeimsi* ~ *þennsi* en formell utjemning kunde försiggå, utan att samtidigt stammen *þess-* genomfördes, då utjemningen på samma gång blefve materiell; men resultatet skulle i så fall blifvit det nyssnämnda: dat. **þessa* o. s. v. Ännu mindre troligt är det, att en blott ändelserna berörande utjemning skulle kunnat sträcka sig äfven til neutrum, hvilket Bugge förutsätter för sin tydning af **þetsa*, *þvísá*.

Äfven från en annan synpunkt sedt är det oantagligt, att den svaga adjektivböjningen skulle spelat någon roll vid utvecklingen af ifrågavarande paradigm. Förhållandet är nemligen det, att nästan alla de nybildningar, som till sin upprinnelse äro klara och oomtvistliga, uppenbarligen skett efter mönstret af stark adjektivflexion, t. ex. d. s. m. *þessom*, d. s. n. *þesso*, g. s. f. *þessar*, d. s. f. *þesse*, a. s. f. *þessa*, n. pl. m. *þesser* o. s. v. Också det likartade pronomer **cinn-gi* (isl. *engi*) omformades efter stark adjektivböjning, och öfverhuvud taget är det ytterst ovanligt att finna den svaga adjektivflexionen verksam inom de egentliga pronomernas klass. Sjelfva hufvudprincipen för Bugges deduktion är således tvifvelaktig.

b) Men icke ens utgångspunkten, nom. sing. mask. *þessi*, är mycket pålitlig. Denna nominativ synes nemligen vara jämförelsevis ung och föga utbredd. Den uppträder i isländskan först omkring 1220 (þorkelsson, Athugasemdir

um isl. målmyndir, sid. 14; den äldre isl. formen är *sjá*. Utom i isl. fins blott i forngutniskan en jemförlig form, *þissi*. Helt andra bildningar hafva de fdan. och fsv., delvis mycket gamla runstenarne (*sasi, saRsi, siRsi*) och den fsv. literaturen (*þænni*). Deremot rákas de enligt Bugges mening allra ursprungligaste formerna ack. sing. mask. *þina* och neutr. *þita* i de älsta fsv. inskrifterna. Det är således minst sagdt djerft att göra uppkomsten af många med säkerhet gamla former beroende af en enda sannolikt yngre.

c) Men äfven om det vore möjligt att trots de påpekade svårigheterna komma fram till *þenmsa, *þeimsa, *þetsa*, så låter sig likväl icke öfvergången derifrån till de faktiskt föreliggande *þenna, þeima, þetta* förmedla med tillhjälp af några kända ljudlagar. Ensamt detta är nog att kullkasta den Bugge'ska utjæmningshypotesen.

Det synes mig sålunda uppenbart, att åtskilliga af de former, som hänföras under paradigmet 'denne ~ detta', och i främsta rummet *þeima, þenna, þetta*, hvilka ändas på *-a* utan något föregående *s*, icke låta sig förklara ur sammansättningen med suff. *-si*. Jag öfvergår därför till framställningen af en annan förklaring.

Ofvan har jag sökt visa, att det gotiska demonstrativpronomen på *-û(h)* är en gotisk nybildning; enligt min mening har äfven i en tidig nordisk språkperiod uppkommit en alldeles motsvarande bildning medelst samma suffix. Likaledes har jag framhållit, att såväl sjelfva dubbelformerna got. *-ûh ~ -h* (urg. **-ûhi ~ *-hi*) som de regler, enligt hvilka den ena eller andra användes, gå tillbaka till urgermansk tid; utan vidare kan jag således antaga, att dessa regler gälde äfven i urnordiskan. — För att åskådliggöra ljudsammanhanget måste jag här anföra några typiska kasusformer af det ponerade urnord. demonstrativet:

a) [suffixet fogadt till kons.] nom. o. ack. pl. f. **þöz-ûh*, ack. pl. m. **þanz-ûh*, gen. sing. f. **þaizöz-ûh* etc.

b) [suff. fogadt till kort obeton. vok.] gen. sing. m. o. n. **þess-ūh* (för **þessō + ūh*), nom. o. ack. sing. neutr. **þiþþ-ūh* (för **þiþþi + ūh*, jfr. sid. 97 ff.); här kan man tänka sig, antingen att den korta vokalen utträngts före suffixet såsom t. ex. i got. *þatūh* för *þata + ūh*, eller ock att suffigeringen egt rum först efter den troligen mycket tidiga apokopen af -*ō*, -*ǫ*.

c) [suff. fogadt till obeton. -*ō*] ack. sing. m. **þanō-h*, dat. sing. m. (o. dat. pl.) **þaimō-h* (jfr. i afseende på ändelsen fht. *dēmu*) etc.

d) [suff. fogadt till betonad vok.] **sa-h*, **sō-h*, **þō-h*, **þai-h* etc¹.

Suff. **-ūh* i grupperna a) och b) måste mycket tidigt (jfr. Tunestenenens *dohtriR*; Noreen, Altisl. Gramm. § 71, 1, anm.) blifva **-ōh* genom vanlig öfvergång af *u > o* framför *h*. Men derefter kom ändelsen i gruppen c), nemligen **-ō-h*², att skilja sig från de båda föregående grupperna blott genom frånvaron af nasalitet hos *ō*; en utjemning till förmån för **-ōh* — den talrikare representerade ändelsen — är således högst antaglig. Gemensam ändelse för dessa tre grupper blir alltså tidigt urn. **-ōh* > yngre urn. *-a(h)* > fsv.-isl. *-a* (obeton. långt nasaleradt *ō* öfvergår regelbundet till yngre nord. *a*: jfr. **tungō* > *tunga*, **kallō* > *kalla* o. s. v.). Hvad slutligen gruppen d) beträffar, måste dithörande former efter förlusten af det slutande *h* helt och hållet eller i det närmaste sammanfalla med motsvarande former af pronomen 'den'

¹ Med det här valda beteckningssättet af de konstruerade formerna vill jag naturligen icke sätta sammansättningens ålder i bestämdt förhållande till några äldre urnord. ljudlagar. Fullt konsekvent hade jag bort skriva suffixet under formen **-(ū)hi*.

² När motsvarande former af pron. 'den' — **þaimō*, **þanō* etc. — fått sin slutvokal (som icke skyddades af en följande kons.) förkortad till *-o*, *-u*, uppfattades helt naturligt *-ōh* (ej *-h*) såsom det specifika suffixet i **þaimō-h*, **þanō-h* etc.

och ersättas af nybildningar med de öfriga gruppernas suffix — naturligtvis då under formen *-a*.

Det got. *-(ū)h* bör alltså ljudlagsenligt motsvaras af fsv.-isl. *-a*¹; och man har att förutsätta såsom förmedlande former: urn. **-ōh*, **-ah*, slutligen *-a*. Den sistnämnda formen uppvisas troligen af Gommor-stenens *ḡana* (= *ḡana*, *ḡana* på fsv. runstenar)². Óss-runan (*a*) betecknar synbarligen här liksom i yngre inskrifter (ännorlunda i den troligen något äldre Istaby-inskriften) nasalt *a*; i den förra stafvelsen beror nasaliteten på det följande *n*, i den senare på den i urgermansk tid bortfallna nasalen, icke på det föregående *n*, enligt hvad *staina* i samma inskrift utvisar. Det slutande *-a* i *ḡana* har såsom representant för äldre lång vokal bevarat sin nasalitet, under det att *-a* i ackusativerna *staina* och *-wolafa*, hvilket går tillbaka till urg. *-ǫ*, redan uppgifvit densamma. — Detta är den enda form af pronomen 'denne', som hittills är känd från inskrifter med äldre runor. I alla inskrifter med yngre runor, som hafva hithörande former, har hvarje obetonad vokal förlorat ursprunglig nasalitet (jfr. Noreen, Arkiv f. nord. Fil. III, ss. 27, 33 ff., 36 f.); slutande *h* är likaledes försvunnet i dessa inskrifters språk. I dem är således suffixet i fråga att vänta blott under formen *-a*.

Jag öfvergår nu till en redogörelse för de särskilda former af pronomen 'denne', som jag anser bildade med nämnda suffix.

¹ Redan Grimm, Gramm. III, s. 27 f., har sammanställt got. *ḡanuh* *ḡanuh* med isl. *þetta þenna*, men utan något försök att utreda ljudsammanhanget.

² Det första *a* beror på en otvifvelaktigt riktig konjektur af Bugge, Tidskr. f. Phil. VII, sid. 349 (jfr. Burg, Runeninschr. sid. 84 f.). — Möjligen bör tecknet *ḡ*, som står närmast efter *ḡana* i Worm's afbildning af stenen, utfyllas till *ḡ*; alltså *ḡanah*(?). — (Urg. **ḡanó*, got. *ḡana* skulle på Gommor-stenen heta **ḡanu*: jfr. isl. *gjǫf* < urn. **gebu* < urg. **gebó*, got. *giba*.)

1) Dat. sing. mask. och dat. plur. isl. *þeima*, *þema*, fsv. *þemma*, fdan. *þemmæ* är den älsta formen af dessa kasus i alla de nord. språken och måste därför anses ålderdomlig, ehuru ej uppvisad i äldre runinskrifter¹. Vokalvexlingen *e(æ) ~ ei* är urgermansk: jfr. (af pronomen 'den') fsv. *þæm*, fht. *dēmu*, fs. *thēmu ~ isl. þeim*, fsv. *þēm*, ags. *ðām*, *ðæm*; i enlighet med got. *þamma*, fs. *thamu*, fsv. *þom* 'ei, eis'² kunde man ock vänta nord. **þam(m)a* 'huic, his' (jfr. nedan *þenna ~ þanna*, *þetta ~ þatta*); vexlingen fsv. *mm ~ isl. m* visas äfven af got. *þamma* gent emot fht. *dēmu* o. s. v. (jfr. Möller, P. B. Beitr. VII sid. 490). Såsom urnord. grundformer uppställer jag **þaimōh*, **þemōh*, **þimmōh* (*i < e* framför lång nasal); det sista har sedan lånat *e* ur **þemōh* och simplex **þemō*, hvaraf alltså fsv. *þemma* (i st. f. **þimma*). — Pron. simplex urn. **þemu* har såsom oftast obetonadt i satsen undgått brytning; genom association med detta har äfven *þem(m)a* behållit sitt *e* obrutet.

2) Ack. sing. mask. isl. *þenna*, fsv. *þænna*; samma form, skrifven *þina*, *þina*, råkas på många af de älsta fsv. runstenarne, såsom Slaka- och Kärnbo-stenarne (hörande till Rökstensgruppen), Frösö-, Sunnå- och Malsta-stenarne m. fl. Annan vokalisation hafva urn. *þana* (*þanah*?) på Gommorstenen (se ofvan) och fsv. *þanna*, bestyrkt af de runristade formerna *þana* Liljegren, Runurk. no. 754 och *þana* Lilj. 305, 323, 331, Dybeck, Runurk. II: 19; stödjes ytterligare af nom. *þanni* i äVGL (se nedan); jfr. äfven af demonstr.-pron. på *-si* ack. *þansi* (= *þanssi*) jemte *þinsi*, *þensi* (= *þenssi*) i runinskrifter. — Vokalvexlingen *e ~ a* är urgermansk: jfr.

¹ Att dess betydelse är 'denne' (ej 'den') är visadt af Fritzner m. fl.; jfr. Bugge, l. c. sid. 117.

² Kock, Bidrag till sv. etymologi sid. 19 och Fsv. ljudlära sid. 208 f. har en annan uppfattning af fsv. *þom*, som jag anser origtig, men nu icke har tillfälle att närmare bemöta.

fno. *þænn*, fsv. *þæn*,¹ fht. *dæn*, fs. *thëna*, north. *ðene* ∼ isl. *þann*, fsv. (sällan) *þan*, got. *þana*, fs. *thana*, ags. *ðone*.

Egendomligt är *nn* i *þann þanna*, *þenn þenna* gent emot vgerm. och got. *n*. Om — såsom troligt är — detta tyder på en redan urgerm. dubbelformation med *nn* och *n* (jfr. got. *ainnôhun* och kanske *meinna* Matth. XI: 10),² så är *i* i fgutn. *þinna* att betrakta såsom ljudlagsenligt; det kan icke direkt motsvara isl. *e*, fsv. *æ*, som i stället måste anses infördt ur en gång befintliga former med enkelt *n* (fno. *þænn* skulle således ljudlagsenligt heta **þinn*; *n* i fsv. *þæn* kan betyda såväl *n* som *nn*).

Biformen isl. *þennan*, fsv. *þinun* Liljegren 697 beror på anslutning till stark adjektivflexion („*blindan*“).

Angående uteblifvandet af brytning (resp. u-omljud i *þann* < urn. **þannu*) se ofvan under dat. '*þeima*'.

De äldsta nord. formerna böra således ha varit **þannôh* (**þanôh*), **þenôh*, **þinnôh*.

3) Nom. och ack. sing. neutr. isl. *þetta*, fsv. *þætta*; det senare råkas redan på Forsa-ringen och Björkö-stenen tecknad *þitta*. Äldre Vestg.-l. har en gång *þatta*. Fgutn. har *þitta*.

Dessa formers *tt* i förening med åtskilliga vestgermanska former har föranlett mig att ofvan ponera ett urg. **þiþi*

¹ Bugge l. c. sid. 114 ff. anser alla former med *e* af pron. 'den' och 'denne' bero på „lydsväckelse.“ På liknande sätt antager Kock, Tidskr. f. Fil., N. R. III, s. 256 f., Några atona sid. 1 ff., Svensk Akcent II, sid. 344 o. flerstädes, att dessa och likartade ord bero på 'försvagning' af *a* > *e* (*æ*) i enklitisk-proklitisk ställning. Men för så vidt anledningen till denna öfvergång är svag betoning, såsom också Kock's mening är, så borde den först och främst träffa alltid obetonadt ändelse *-a*, hvilket dock icke är fallet — andra invändningar att förtiga. En dylik ljudlag existerar säkerligen icke i den äldre nordiskan; de af Kock derunder hänförda fallen förklaras genom urgerm. vaxling *e* ∼ *a*.

² [Not vid korrekturläsningen.] Angående ändelsen i ack. sing. mask. af den starka adj.-böjningen se numer K. F. Johansson, Bezenb. Beitr. XIII .

'hoc', hvaraf är bildadt urnord. *þiþþōh* (jfr. den fullkomligt analoga utbildningen med *-se* i ags. *þis* och fht. *diz*, hvarom ofvan). Direkt förklaras derur fgotn. *þitta*; deremot hafva fsv. *þætta* isl. *þetta* och fsv. *þatta* fått sin afvikande vokal genom anslutning till fsv.-fno. *þæt* (= *þit* Liljegren 564),¹ resp. fsv.-isl. *þat* (jfr. fht. *dezzi deze* med *e* ur *dese desiu* etc.).

Former med enkelt *t*, direkt motsvarande got. *þatūh*, äro icke anträffade i nordiskan.

Då jag anser de tre hittills behandlade kasus, hvilka icke kunna misstänkas att vara bildade medelst suffixet *-si*, gifva ett säkert stöd åt den af mig antagna bildningsprincipen, skall jag söka göra denna gällande beträffande äfven åtskilliga andra former.

4) Gen. sing. mask. och neutr. isl. *þessa*, fsv. *þæssa* är den enda kända formen af detta kasus både i isl. och fsv. såväl i det älsta som yngsta språket och bör redan af detta skäl anses såsom ursprunglig. Grundform: urn. **þessōh*; ss såsom i *þess* (jfr. *hwess*); vokalen *e* tilhör detta kasus i alla germ. språk utom ags. (*ðæs*). — Då nu gen. *þessa* är gammal och allmänord., men nom. sing. mask. isl. *þesse*, fgotn. *þissi* en ung och mindre spridd efterträdare till äldre nom.-former, är det sannolikt den förra formen som framkallat den senare i analogi med adjektivböjningen 'góðe ~ góða', möjligen under medverkan af nom. *sási* — icke tvärtom såsom Bugge antar (jfr. ofvan sid. 102). Jfr. att fsv. efter samma mönster, men med a ck. *þænna*, *þanna* såsom materiell basis bildat sin nom. *þænni*, *þanni*.

5), 6) Nom. sing. mask. och fem. isl. *sjá*² härledes af Bugge, Tidsskr. f. Phil. IX, s. 121 f. från **se-sa*, „så at det indeholder de samme elementer som *sá-si*, kun i omvendt

¹ Jfr. sid. 108 not 1.

² Vigfusson, Dictionary sid. 735, spalt 1, Fritznér, Ordbog ¹ och Bugge, Tidsskr. f. Philol. IX, s. 121, ha visat, att *sjá* betyder 'denne' (ej 'den').

orden". Detta är omöjligt, ty intervokalt *s* bortfaller aldrig i nordiskan.¹ Rydqvist's förslag (Sv. Spr. L. II, sid.

¹ Angående de tre öfriga fall (subst. *járn*, adj. *grjá*, pron. *várr*), der Bugge antager bortfall af intervok. *s*, meddelar doc. Noreen följande:

„Isl. *jarn* (så vanligen i äldre tid, se Gislason, Annaler 1863, s. 401, Aarbøger 1866, s. 242 ff.; mera sällan) *járn* kan, om man ej vill med Thurneysen (Keltoromanisches, s. 36) antaga lån från fir. *iarn*, hvilket torde vara betänkligt, förklaras på följande sätt. Såsom redan Möller (Beitr. VII, 547) antydt, har ordet en gång haft samma böjning som lat. *femur*, *-inis*, *jecur*, **-inis* (genom kontamination *-inoris*) m. m.; d. v. s. en *r*-stam växlade med en *n*-stam inom paradigmet. *R*-stammen *ísór* (jfr i fråga om suffixets vokalisation gr. *ἰδωρ*), *ísar* (: *ísór* = fht. *wazzar*, fs. *watar* : *ἰδωρ*; jfr ock bildningar som gr. *ἄραρ*, skr. *áhar*) har i germ. språk blott i holl. *ijser* bevarats i sin renhet. I got. och isl. har den genom kontamination med *n*-stammen gifvit *eisarn*, *isarn* (jfr isl. *skarn* = *σάρν*). *N*-stammen *izen* (jfr i fråga om rotstafvelsens affjud förhållandet mellan gr. *ἰδωρ*, skr. *udan* och lit. *vanáũ*, got. *watô*; i fråga om suffixet got. *watin*, *-ins*), *izan* (: *izen* = got. *hairtan-ê* : *hairtin-s*) föreligger i ags. *íren*, som dock från *r*-stammen lånat *î* (fht. *ísan* har däri från äfven *s*). Urnordiskt skall detta *izan* (öfvergånget till *a*-stam liksom de ursprungliga *n*-stammarna isl. *vatn*, *nafn*) gifva nom. **eRana*, dat. **eR(a)nê*, hvaraf sedan nom. **jarn*, dat. **erne* (möjligen **enne*, som dock väl snart skulle låna *r* från andra kasus). Häraf genom utjämning *jarn*, *jarne* (jfr *megn*, *megne* af *megin*, *magne*; jfr ock den genomförda synkopen i *n*-stammarna *vatn*, *nafn*). Vokallängden i biformen *járn* är väl att förklara som i pret. *séra* (*sera*), *snéra* (*snæra*), prepos. *ýr*, *úr* (*ør-*), *úr*, *ór*, pron. *mér*, *þér*, *sér* o. d. fall, där kort och lång vokal växla före ursprungligt *R*. — Isl. *várr* utgår ej från germ. *unsara-*, som gäfve isl. **ósarr*, utan bör väl, ss. redan Leskien (Declination, s. 155) antydt, föras till den duala pronominalstammen *ve*, *vê*, i isl. *við*, lit. *vedu*, sl. *vě*, och som jag äfven vill återfinna i den skr., en gång i Rigveda uppvisade, nom. dual. *vám* samt i den isl. nom. pl. (se Gislason, Njála II, 602) *vér* af urgerm. **vêz*. — Isl. (gen., dat. sg. f.) *grjá* „grå“ hör ej till fs., mht. *grís* (ss. Bugge, Norr. Fornkv. s. 441 antar), utan är identiskt med *grár*, ags. *græg*, således af en stam *grêvu-*, oblikt *grê(v)ja-* (got. nom. **grêvus*, ack. **graiana*; isl. nom. *grár*, ack. *grján*). Förhållan-

489), att *sjá* vore att likställa med skr. *syá(s)*, anses af Bugge, l. c. med rätta „mindre rimeligt: *sjá* er hidtil kun fundet i Oldnorsk, og det synes derfor betænkeligt at tillægge formen saa høi alder.“ Med större skäl bör det sammanhållas med demonstr.-formerna på *-a* < **-ōh*, dit dess betydelse hänvisar det. — Jemte urgerm. nom. **sa* ‘den’, hvaraf got. *sa*, isl. *sá*, fsv. *sa*, *sar*, måste ha funnits en annan afjudsform nom. **se*, hvaraf ags. *sē*, fs. *se* och med *þ*- infördt ur cas. obl. fs. *the*, fht. *de*, north. *ðē* (jfr. Sievers, P. B. Beitr. II, s. 118 f.). Den senare formens existens i nord. bevisas af fsv. *sæ-r* i äldre Vestg.-l. och *siR:si* d. v. s. *se-R-si* Liljegren 868, med analogice tillkommet nom.-*r* (ss. fsv. *sa* och *sa-r*). En urnord. nom. **se* ‘den’ är således otvifvelaktig. När den säkerligen en gång befintliga nominativen urn. **sa-h* (= got. *sah*) genom det sannolikt sent urnord. bortfallet af *-h* sammanfallit med nom. *sá* ‘den’, ersattes den af ett på nyssnämnda **se* bildadt **se-a*,¹ hvaraf med regelbunden kontraktion isl. *sjá*; suffixet *-a* (< **-ōh*) infördes ur cas. obl. *þess-a*, *þem-a*, *þenn-a* o. s. v. Denna sannolikt jemförelsevis sena bildningstid kan ju förklara formens ringa spridning. — Då *-a* i *sjá* genom kontraktionen blef betonadt, kan det i isl. ha haft sin ursprungliga nasalitet kvar, om nemligen denna icke redan före kontraktionstiden försvunnit hos obetonad vokal. Runinskrifterna lemna ingen upplysning härom, emedan blott ett, icke bevisande citat (på Kvamme-stenen i Norge: Tidskr. f. Philol. IX, s. 121) är funnet.

Isl. *sjá* är äfven fem. Eftersom skilnaden mellan mask.

det är det samma som i isl. *brjá*: *brá*, fsv. *diá*: fht. *tāen*, fsv. *via*: fht. *wāen*, got. *saian*: isl. *sá*, fgotn. *ri* „stång“: isl. *rá*, no. dial. *rjaa*: *raa* „kornsnes“, fht. *scrian*: isl. *skrá-kr*, isl. *Sviar*: got. *swē-sai* „de sina“ m. m., hvarom utförligare vid annat tillfälle.“

¹ Om den andra möjliga ersättningsformen **sa-a* verkligen bildats, sammanföll äfven den efter skedd kontraktion med *sá* ‘den’.

och fem. eljes strängt upprätthålles i isl.,¹ är det otillåtligt att här antaga lån ur mask., utan fem. *sjá* måste ha en själfständig förklaring. Jag återför det på urnord. **si-a*, som kan ha ersatt ett äldre **sōh* (= got. *sōh*); det vore bildadt medelst suff. *-a* af fem. urn. **si* = got. *si*, fht. *si* 'ea'. På urn. **si* tyder sannolikt äfven fsv. nom. sing. fem. *þe* 'ea', normalform redan i de älsta lagarne (i stället för *su*, isl. *sú* = got. *sō*); *þ-* är infördt ur cas. obl. (jfr. north. *ðio*, fht. *diu*: ags. *seō* o. s. v.); *e* beror på den vanliga vexlingen *i* ~ *e* i obetonad ställning.

7) Nynorska nom. pl. mask. *deia* 'hi' (från Telemarken; anfördt af Bugge, l. c. sid. 117, noten) torde förutsätta ett sent urnord. **þri-a* (jfr. **se-a*, **si-a* ofvan), som kan ha ersatt ett äldre **þri-h* = got. *þrih*. Bugge's gissning, att *deia* uppkommit af **þeira*, kan icke vara riktig: intervok. *r* bortfaller ej.

8) En ålderdomlig form af ack. plur. mask. är fsv. *þænna*, händelsevis icke funnet i literaturen, men till fullo styrkt af mycket gamla runcitat, såsom *þina* Liljegren, Runurk. no. 460 (en Viseti-ristning, således sannolikt från förra hälften af 1000-talet), 1065 (Malsta-stenen), 117, 968 och 717 (på sista stället tecknad *tiñā*)². Urnord. grundform: **þann-ōh* < **þanR-ōh* = got. *þanz-ūh*; regelbundet vore således fsv. **þanna*: *þænna* har lånat *æ* ur andra former inom paradigmet.

Men äfven i ack. plur. fem. träffas (*runaR*) *þina* på den gamla Tune-stenen (Liljegren 1067). Förklaringen deraf måste ske i samband med en annan runristad form af samma kasus, nämligen *þisa* (att läsa *þissa*) Liljegren 507 (en

¹ Till det skenbara undantaget isl. fem. *þesse* får jag tillfälle att återkomma.

² Ack. pl. fem. *þassa* i fsv. literaturen, der slut-*r* (< *-R*) är ostadigt, har härvidlag intet att betyda.

Viseti-ristning), 376 och Dybeck Runurk. I: 150.¹ I förstnämnda inskrift står *runa þisa*: båda orden äro exempel på den i de älsta fsv. runinskrifterna ej ovanliga ack. pl. fem. på *-a* (der intet *-R* får anses bortfallet: jfr. urn. *runo* < urg. **rūnōnz* på Einang-stenen, enl. *Brate*, *Bezenb.* Beitr. XI, s. 198). — Då således *þessa* fans i både fem. och mask. af den plurala ackusativen, är lätt förklarligt, att genom fornutvexling också mask. *þænna* kom att användas i fem. Samma *þænna* träffas i yngre tid i Stads-l. såsom nom. pl. fem. — Men vidare brukas *þænna* såsom dat. plur. i yngre Vestg.-l., Söderm.-l., Cod. Bur., Stads.-l. o. s. v.; detta beror på den i fsv. tidigt inträdda konfusionen af dat. och ack. i pronomina (jfr. dat. *hven* i yngre Vestg.-l., ack. *þæm*, *honom* i äldre Vestg.-l., ack. *hvem* i Hels.-l.; äfven ack. sing. *þænna* brukas såsom dat. i Cod. Bur. och Kon.-Styr.). Det är således blott af en egendomlig tillfällighet, som ack. pl. mask. *þænna* icke är känt från litteraturen, utan blott från runor.

Till de ofvan anförda formerna komma ännu några, mindre genomskinliga, som lämpligare kunna anföras i sammanhang med demonstrativpronomen på *-si*, hvilket jag framdeles tänker att något vidröra.

Genom den föregående framställningen har jag afsett att visa, att vid sidan af det länge erkända nord. demonstrativet på *-si* existerar ett annat hittills förbisedt demonstrativpronomen, bildadt genom suffigering af urn. *-ðh*, yngre *-a*, till pronomen 'den'. I den nordiska litteraturens språk är det senare i sjelfva verket rikare på ursprungliga former än det förra. Det nord. demonstrativet på *-a* motsvaras fullständigt af det got. på *-(ū)h* — ännu en beaktansvärd likhetspunkt mellan got. och

¹ En stor del af de runcitat, som jag anför, bero på benäget meddelande af doc. E. Brate.

nord. —, men båda anser jag såsom mycket tidiga särspråkliga bildningar, hvartill blott vissa gemensamma förebilder ärfts från urgermansk tid (jfr. sid. 100 f.).

Beträffande betydelsen bör anmärkas, att de nord. formerna på *-a*, så vidt känt är, blott ega bemärkelsen 'denne', under det att got. '*sah*' o. s. v. derjemte har andra betydelser (se sid. 101).

Upsala den 15 november 1886.

EVALD LIDÉN.

Svensk Ordforskning.

Erik Brate: 'Schwedische wortforschung' i Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen herausgegeben von Bezzenger, XIII S. 21—53.

Erik Brate: Äldre Vestmannalagens ljudlära.
Upsala 1887.

Disse Afhandlinger, der overalt bære Præget af Skarp-sindighed og Selvstændighed, synes mig at vise omfattende sproglige Kundskaber, grundig og indtrængende Undersøgelse, navnlig af Lydenes og Formernes historiske Forandringer i de nordiske Sprog. Forfatteren har efter mit Skjøn vundet flere ikke uvigtige Resultater og fremsat en Rigdom af frugtbare Bemærkninger om mangfoldige Spørgsmaal af den nordiske Sproghistorie. Da han jævnlig giver sig i Kast med meget vanskelige Problemer, er det ei at undres over, at adskillige Spørgsmaal ikke ved hans Behandling tør siges at være definitivt løste. Af og til søger Forfatteren en Forklaring i det fjærne, hvor den efter min Mening ligger meget nærmere. I det hele synes han mig at have sin Opmærksomhed noget mindre rettet mod Ordenes Betydningsudvikling, Begrebsnuancer og Brugsomraade. Kluge har nylig fremhævet 'den herskende ensidige Betonning af Lyd- og Formlære'. Nu, da svenske Videnskabsmænd gaa i Spidsen ved Undersøgelsen af de nordiske Tungemaal, vil, haaber jeg, denne Ensidedighed ikke fæste sig i Norden, og mindst i den aandrigste nulevende nordiske Sproggranskers Fædreland.

Jeg søger i det følgende at give nogle faa Bidrag til

Oplysning om endel af de sproglige Spørgsmaal, som Docent Brate har behandlet, og jeg grupperer disse Bidrag om svenske Ord.

Gammelsvensk *doctir*.

I Ældre Vestmannalag skrives *doctir* 'Datter', *doctur* ved Siden af *dottir*, *dottur*, *döttir*. Brate (Vestm. Ijudl. 58) forklarer *doctir* som en af urgerm. **ðokaþēr* opstaaet Form, der nøie svarer til gr. *θυγάτηρ*. Denne sindrige Forklaring synes mig altfor dristig. Alle ellers fra hele den germanske Sprogverden kjendte Former af Ordet 'Datter' vise tilbage til en Grundform med *doht-*, og at Spor af en herfra afvigende Grundform for dette saa ofte brugte Ord alene skulde have holdt sig i et svensk Haandskrift fra 14de Aarhundrede, hvor ogsaa den sædvanlige Form findes, det forekommer mig at være meget lidet sandsynligt. Kock (Stud. öfver fsv. Ijudlära I, 59) formoder, at Skrivemaaden *doctir* angiver en dialektisk Udtale med Guttural foran *t* ligesom i urnord. *dohtrix* paa Tunestenen. I senere islandske Haandskrifter forekomme Skrivemaader, som synes at tale for en anden Opfatning af *doctir* i Ældre Vestm. end den, Brate har gjort gjældende. I det islandske Haandskrift Cod. 2845, 4to, kgl. Bibl. Kjøb. gl. Saml. (fra Begyndelsen af 15de Aarh.), fol. 4 a L. 3 er skrevet *Aktag* = *Áttak* af *eiga*, se min Udg. af Hervar. s. S. 307; fol. 67 b L. 10 (Herv. s. S. 326) *freckt* = *frétt*. Andensteds i et senere islandsk Haandskrift tror jeg at have seet *þokt* = *þótt*, *þó at*. Det er muligt, at *kt*, *ckt* i *Aktag*, *freckt* har sin Forklaring alene i den eiendommelige islandske Udtale af de oprindelig lange Vokaler foran de lange stemmeløse Explosiver. Prof. Johan Storm bestemmer denne islandske Eiendommelighed for mig saaledes, at *tt*, *kk*, *pp* udtales, under Bibeholdelse af den Stilling, som den forudgaaende Vokal kræver, med en stemmeløs Udaandning, der lyder som et svagt *h*. At glsv. *doctir* skulde være et alene ved Lyd-

iagttagelse foranlediget Forsøg paa at gjengive en lignende Udtale, synes mindre rimeligt, fordi man da skulde vente at finde *ct* i flere andre Ord.

De nævnte islandske Skriftformer kunde dog mulig forklares paa følgende Maade: Præt. *sótti*, *þótti* er i senere Isl. blevet til *sókti*, *þókti*¹ ved Indflydelse af *sækja*, *þíkja*. Paa en Tid, da Skrivemaaden blev vaklende og man snart skrev *sotti*, snart *sokti* og snart *þotti*, snart *þokti*, kunde man let komme til at skrive *Akta* for *Atta*, hvortil *g* i *eiga* neppe har bidraget. Ved *frecht* kan *g* i *fregna* lettere have havt Indflydelse. Nu forekommer i Vestm. II þing. 14 pr. *soctan* for *sottan* af 'at søge'; derfor synes Skrivemaaden *doctir* at kunne forklares, ligesom jeg har forklaret den islandske *Aktag*: fordi man skrev bl. a. det Ord *soctan*, som man tidligere havde skrevet *sottan*, blev man forledet til af og til at skrive *doctir* for *dottir*. Uagtet jeg altsaa opfatter *doctir* for *dottir* som en eiendommelig Skrivemaade, vil jeg her nævne, at der høres nynorske Dialektformer med *kt* for *tt* efter oprindelig lang Vokal, hvor det ikke er let at søge Forklaringen i Analogi. Oldnorsk *þjó* neutr. forekommer nu i Norge brugt om den bageste Krumning paa Ljaaen i mange Former, som er udgaaede fra den bestemte Form: f. Ex. *kjøtt* i Sogn, Jølster, *sjott* (lukket *o*) i Hedalen i Gudbrandsd.; men i Vaage i Gudbr. har jeg hørt *sjokt* med *kt*. For oldnorsk *otta*, Morgenstund, anfører I. Aasen fra Namdalen *okta*, fra Indherred *ofta* med lukket *o* (jfr. *øft* i det Trondhjemske = oldn. *eykt*). Fra Namdalen har han *ogte* m. (for *otte*) 'Frygt'. Denne Form kan mulig være en Analogidannelse, da man andensteds har *oje* af *ógi*; men det synes lidet rimeligt, at *okta* skulde have læmpet sig derefter, da Betydningerne er forskjellige og da Aasen fra Indherred har *ofta* 'Morgenstund', men *aatte* 'Frygt'.

¹ Nyisl. *k* og *g* foran *t* udtales efter Bjørn Olsen (Germania 27 S. 272) omtrent som tysk *ch* i *machte*.

Sv. *ekorre*.

Brate antager (Vestm. Ijudl. 9), at *e* i sv. *ekorre*, glsv. *ekorni* 'Ekorn' ikke er en Svækkelse af *i* i glsv. *ikurni*, oldnorsk *ikorri*, men regelret svarer til Vokalen i oht. *eihhorn*, holl. *cekhorn*, ags. *acwern*. Denne Menings Rigtighed bevises derved, at man i Norge hører *eikonn* (med lukket *o*, i Larvik). Jensen (Glosebog, 1646) opfører fra Søndfjord *Ejckoin*.

Sv. *flicka* og *gosse*.

Brate (Vestm. Ijudl. S. 21) mener, at *flicka* svarer til et isl. **fljóð-kona*. Dette forekommer mig meget usandsynligt. Rydqvist III, 277 f. har om *gosse* og *flicka* sagt: 'Intetdera gifver minsta skymt af sig i fornskrift, är rätt folkartadt i någon landsort; båda tillhöra egentligen det städade herrskapspråket och stadsspråket, framför allt i hufvudstaden och dess närhet. Änskönt uttryckande de allmännaste föremål äro de icke använda i någon Bibel-öfversättning, och icke upptagna i vår äldsta tryckta ordbok Syn. Lib. [1587]. Enär de, af allt detta att döma, äro helt unga bildningar, hvilka lätt kunna hafva en ganska tillfällig uppkomst, saknar man skäl att för dem söka ursprunget i den dunklaste forntiden, i okända eller länge sedan förglömda ord'. Disse Indvendinger, til hvilke man kunde føie den, at der ikke er Spor af *flicka* i andre nordiske Dialekter, anfører Rydqvist med fuld Føie mod den af Ihre fremsatte og af Rietz fulgte Forklaring, at *flicka* skulde være opstaaet af **fljóðka*, et Deminutiv af et til isl. *fljóð* svarende Ord. De samme Indvendinger har sin Gyldighed ligeoverfor Brates Forklaring af et **fljóðkona*. Hertil komme andre Indvendinger. Der er ikke det ringeste Spor til, at *fljóð* 'Kvinde' nogensinde har været brugt i Svensk eller Dansk. Heller ikke i Norsk findes det udenfor Olddigtene, og i det norrøne Sprog er *fljóð* 'Kvinde' udelukkende et poetisk Ord. Derfor er det uantageligt, at man nogensinde

skulde have dannet en Sæmmensætning **fljóðkona*, hvis Betydning ogsaa vilde være uklar.

I nordisk Sprog har man ingen etymologisk Forklaring fundet af dette blot og bart poetiske *fljóð* neutr. 'Kvinde', der allerede forekommer i *Hávamál*, *Rígsþula* og flere andre Digte af *Sæmundar Edda*. Jeg har i mine Studier over de nord. Gude- og Heltesagns Oprindelse S. 5 fremsat det Spørgsmaal: 'Skulde *fljóð* . . . i sin Oprindelse være et Kunstproduct, dannet efter engelske Kvindenavne paa *-flēd* eller *flæd* (*Eánflēd*, *Ælflēd*, *Ædelflēd*)? Der vilde da her være indtraadt den samme Vokalforandring, som naar *Longosped* ved Folkeetymologi er blevet til *Langaspjót*'. Stephens (Aarbøger 1883 S. 342) har til mit Spørgsmaal svaret, at det 'er simpelthen umuligt'. Det kan være, at det er umuligt. Men det turde ialfald være tvivlsomt, om Stephens er en saadan Kjender af nordisk Sprog og Digtning, at en ubegrundet Paastand af ham herom afgjør Sagen. Jeg skal til Begrundelse af mit Spørgsmaal anføre følgende: For det første at Skaldene fra fremmede Sprog har optaget ikke faa Ord, som enten slet ikke er blevne brugelige i nordisk Prosasprog, eller som dog forekomme i Digtersproget tidligere end i Prosasproget, f. Ex. *hlébarðr*, *sinnjórr*, *sóta*. For det andet: Lundgren har i et Foredrag ved andet nordiske Filologmøde (Forhandlinger S. 212—215) paavist, at visse Grupper af Skaldeomskrivninger er blevne uddannede under Indflydelse af sammensatte Personnavne, som er ældre og mere udbredte end hine Omskrivninger. Naar saaledes en Kvinde af Skaldene betegnes som *gollhrings friðr*, er denne Omskrivning efter Lundgren opkommen under Indflydelse af sammensatte Kvindenavne paa *-friðr*. For det tredje: I fremmede Tungemaal er der ikke faa Exempler paa, at man, navnlig i Kunstsproget, har dannet usammensatte Ord ved Abstraction fra virkelig eller tilsyneladende sammensatte, saaledes det senere indiske *dhava-s* 'en Mand' efter *vidhavā* 'en Enke', *situ-s* 'hvid' efter *asita-s* 'sort'; vul-

gærlat. og romansk *prode* efter *prodesse*, *prodest* o. s. v. Derfor holder jeg det ikke for umuligt, at norrøne Skalde af engelske Kvindenavne paa *-flēd* har abstraheret et **flēd* 'Kvinde' og derefter dannet det nordiske poetiske Ord *fljóð*, der blev Intetkjønsord ved Indflydelse af *víf*.

Men hvorfra nu end *fljóð* har sin Oprindelse, tror jeg at have paavist, at *flicka* ikke kan være af et **fljóðkona*. Munch har (Norske Folks Historie 4de Del, 2det Bind, S. 601) om *flicka* fremsat en skarpsindig Formodning, som ikke synes at være kjendt i Sverige, nemlig at det skulde være af *fyggjukona* 'Frille' (især brugt om en Præsts Concubine). Omsætningen og Vokalens Overgang til *i* kunde støttes ved norske Stedsnavne: *Flisaker*, udtalt *Flesaker* (lukkert *e*) Ringsaker Matrikel Nr. 156, forhen *Fylkisakr*; *Flikkshaug*, udtalt *Flikksöu*, Vestre Toten Matr. 3, forhen *Fylkishof* eller *Fylkishaugr*. Naar jeg dog tvivler om Rigtigheden af Munchs Forklaring af *flicka*, er det, fordi jeg kun fra Island, ikke fra Norge eller Sverige, kjender *fyggjukona*, *fyggikona* i den nævnte Betydning, medens vi derimod i Norsk finde *fyggiskona* 'Tjenestekvinde' Þiðr. S. 277, der efter sin Form ikke passer til *flicka*. Foreløbig sandsynligst forekommer mig Rydqvists Formodning, at *flicka* er Laanord fra det plattyske *flitje* 'en let og letsindig, med Flitterstas udpyntet Pige', efter Berghaus ogsaa brugt om 'ein Backfisch' uden foragtelig Bibetydning. Hvis denne Formodning er rigtig, synes det rimeligt, at *flitje* først blev indført i Svensk som **flickja* (*ckj* udtalt som ellers i Svensk) og at dette siden gik over til *flicka* ligesom *lychia* til *lycka* o. s. v. Fra Småland opfører Rietz Formen *flekja* (*fletja*).¹

¹ Brate (Vestm. ljudl. S. 21) antager, at Formen *fränka* er opstaaet paa den Maade, at *frændkona* blev til **frændkana*, **frændkan*, hvilket opfattedes som bestemt Form. Denne Forklaring synes mig betænkelig, fordi Nyisl. har *frænka* og *gríðka* = *gríðkona*, uagtet Formerne **frændkana*, **gríðkana* her neppe lade sig antage. Jeg formoder, at de forkortede Former først indtraadte i de oblique Casus med suf-

gosse forklarer Brate (Vestm. ljuđl. S. 21) af *gođ-son*, Gudsøn. Denne Forklaring er skarpsindig, men synes mig tvivlsom. Man skulde vente, at der af *guđson* var blevet **gusse* i Lighed med *gubbe* af *guđfađir*, *gumma* af *guđmóđir*; *goþ* = *guþ* om de Kristnes Gud kan ikke paavises i Svensk, medmindre det skulde være i *goz pæningar* Bjärk. r. Betydningen af det til *gosse* svarende Ord i norske Dialekter taler ogsaa mod den givne Forklaring: *gosse* (aabent o) Karl, især om en stor, stærk og dygtig Karl. I Søndmør, Orkedalen og fl. Ogsaa i Betydningen Galt i Orkedalen (?) (Aasen). Man kunde formode, at *gosse* for **gorse* var dannet af *gorre*, Smaagut, der forekommer i Romsdalen og Dalarne. Men baade herimod og imod Forklaringen af *gođson* taler nyisl. *gosi* 'Knegten i Kortspil'. Efter Brugen vilde jeg snarest med Rydqvist formode, at *gosse* var et nationaliseret fransk *garçon*. Hvis dette først blev indført i Formen **garđsun* (i Þiđr. s. Cap. 256 *garđsynn*, *garđsveinn*), kunde det blive i Svensk til **gårdsun*, og heraf kunde man danne en Kjæleform *gosse* i Lighed med de af Navne dannede Kjæleformer. Ordet maatte da fra Sverige have udbredt sig til Norge og videre til Island. Paa denne Maade kunde det blive muligt at forbinde svensk *gasse*, der fra Småland opføres med Betydning 'fet galt, fet karl' (som Ordet mulig har faaet under Paavirkning af *basse*) med det norske *gosse* 'stor, stærk Karl, Galt'.

Gls v. *freadagher*, Fredag.

Den Maade, hvorpaa Brate (Schwed. wortforsch. S. 33—38, Vestm. ljuđl. S. 124) og Flodström (Tidskr. f. Filol. N. R. IV, 65) har forklaret Ugedagsnavnet Fredag, synes mig ikke tilfredsstillende, fordi de betragte Navnet som et ægte nordisk Ord, der er bevaret i nordisk Sprog fra førhistorisk Tid. Men det er jo historisk sikkert, at de nordiske Uge-

figeret Artikel; det lange *gríðkonunni* blev ved Udskyden af en ubetonet Stavelse til *gríðkunni*.

dagsnavne er dannede i forholdsvis sen Tid ved Efterligning af Dagenes Navne i andre Sprog. Hvor tidlig disse nordiske Navne er dannede, ved vi ikke med Vished. De forekomme først i islandske Skaldedigte fra første Halvdel af 11te Aarhundrede. Vigfusson siger (Corp. poet. bor. I, 428): 'Shortly after St. Olafs death, in the poems of Arnor and his contemporaries, there occurs a new phenomenon, the dating of battles by the day'. Det er meget muligt, at Ugedagsnavnene har været dannede en god Stund i Forveien, lad os endog sige i den sidste hedenske Tid, men der er ialfald ingen Grund til at antage, at de har været brugte i Norden før den historiske Sprogforms Tid eller i 'Urnordisk'. Da vi nu allerede i alle Afskrifter af Vøluspá 53 har Genetiven *Friggjar*, saa kan oldnorsk *Frjádagr* ikke, som Brate mener, antages at være dannet i en Tid, da man for *Friggjar* sagde **Frear* eller endog **FröR*. Da det nordiske Ugedagsnavn ikke stemmer overens med det Navn, som Gudinden havde i Norden paa den Tid, hint blev dannet, saa maa, som mange Lærde allerede har sagt, glsv. *freadagher*, oldn. *frjádagr*, *Fredag*, være Laanord, enten fra Engelsk eller fra Nordtysk. De Nordboer, som først omdannede det fremmede Ugedagsnavn til et nordisk Navn, kan ikke klart have gjort sig Rede for, at det fremmede Navn betegnede 'Friggs Dag'. At Genetivmærket *r* mangler i glsv. *freadagher* er altsaa ikke at forklare af nordisk Lydforandring, men deraf, at *r* har manglet i den fremmede Navneform, hvorefter den nordiske er dannet. Der er i denne Henseende samme Forhold mellem ags. *frige-dæg* og glsv. *freadagher*, som mellem det engelske Stedsnavn *Ghernenuthe* (i 13de Aarh., se G. Storm, Monum. hist. Norv. 122) og oldisl. *Járnamóða* Fms. X, 76. Med Forholdet ved første Stavelses Vokal mellem ags. *frigedæg* (d. e. *frije-*) og glsv. *freadagher* kan sammenlignes Forholdet mellem ags. *sié*, *sig* præs. conj. og glsv. *se*. Efter det foregaaende tror jeg, at Ordet 'Fredag' er for ungt til med Brate at kunne bruges

til Oplysning af den urgermanske 'Skjærpning' af *j* og *w*. Om Navnet 'Fredag' er i Fritznens Ordbog samlet flere værdifulde faktiske Oplysninger, hvilke jeg dog tildels opfatter anderledes end Forfatteren. I Hauksbók (Nokkur blöð S. 17, 4 f.) heder det: *En hin · VI · dag gafo þeir hinni orgu vennu. er heitir frigg a donsko.* Dette Sted beviser ikke, at man nogensinde i nordisk Sprog har sagt **friggjardagr* for 'Fredag', thi Stedet er oversat efter et Sted i Abbed Aelfrics engelske Homilie 'De falsis diis', se Caspari 'Martin von Bracara's Schrift De correctione rusticorum' S. CXIV—CXXIII. At Formen *frjádagr* skulde være opstaaet af **friggjardagr*, strider efter min Mening mod nordiske Lydlove. Ags. *frigedæg*, der svarer til lat. *dies Veneris*, er opkaldt efter Kjærlighedens Gudinde, men hos Nordmændene og Islændingerne var *Freyja*, ikke *Frigg*, Kjærlighedens Gudinde. I Bevidsthed herom gjengiver den islandske Oversætter af Galfrid af Monmouth VI, 10 *fridai* ved *freyjudagr* Breta s. Cap. 25 (Annaler 1849 S. 6); men der er intet Spor til, at Navneformen *freyjudagr* har været brugelig i det dagligdags talte Sprog. At Formen *fræighiadagh* Dipl. Norv. IX nr. 311 (fra omkr. 1420, Tinn i Telemarken) skulde være opstaaet af det ikke forekommende **friggjardag*, synes mig i phonetisk Henseende ikke muligt. Jeg opfatter *fræighiadagh* som **fræjadagh*, ligeledes *freiadag* Dipl. Norv. I Nr. 576 (1401, Øifjæld i Telemarken) som **frēja-dag*. *j* er her indskudt mellem to Vokaler ligesom i de af Brate (Vestm. Ijudl. S. 14) nævnte glsv. Former *seia*, *sæyia* 'se' o. fl., nysv. *lejon*. *fræighiadagh* er altsaa nærmest opstaaet af Formen *fræudagh* og denne igjen af *fræadagh*, der stemmer overens med den svenske Form.

Svensk *göjemånad*.

Brate (Schwed. wortforsch. S. 21—28) antager, at svensk *göjemånad*, Februar, er opstaaet af **gýggjarmánaðr*, og at det oldislandske Maanedsnavn *gói* er afledet af et med *gýgr* 'Jætte-

kvinde' beslægtet Ord **gór*, der har betegnet 'Jætte'. Af dette **gór* forklarer Brate ogsaa en i flere svenske Almuemaal forekommende Benævnelse paa Tordenen *gofar*, der efter ham oprindelig skal have betegnet 'han som ødelægger Jætterne', af Verbet *fara*. *gofar* forklares dog almindelig lige fra Ihre af paa en ganske anden og utvivlsomt rigtigere Maade. At Tordenen drønner, betegnes ikke blot ved Udtrykket *gofar går* eller *kör*, men for *gofar* siger man ogsaa *gogubben*, *gobonden*, *gomor*, *goa*. Dette beviser, at første Led i *gofar* ikke er en ellers ukjendt Benævnelse for en Jætte **gór*, men Adjectivet *god*, og at andet Led er *fader*, ikke en Afledning af Verbet *fara*. *gofar* er en euphemistisk Betegnelse for den Person, som man tænker sig frembringe Tordenen, hvad enten man vil opfatte det som 'den gode Fader' eller som *gofar* i Betydning af 'Bedstefader'. Paa Finsk kaldes han, som tordener, *ukko*, der betyder 'gubbe, farfar'. I svensk Lapmarken heder Tordenguden *aija* 'Bedstefader', og i mange andre Sprog bruges lignende Udtryk, se bl. a. Grimm Mythol. ³ 152; Friis Lappisk Mythologi S. 67.

Et Ord **gór* 'Jætte' kan heller ikke, som Brate mener, støttes ved *Gorr* i det fra Flatøbogen bekjendte Sagn. Thi for det første opfattedes Sagnets *Gorr* af de Gamle ikke som Jætte, men som Søkonge. For det andet bøies dette Navn *Gorr* Nomin., *Gors* Gen., *Gor* Accus. Og endelig, hvis Munch (Norske Folks Hist. I, 67) har Ret i, at de Gamle satte *Gorr* i Forbindelse med *gormánaðr*, har *Gorr* sandsynlig kort *o*. Til et nordisk Ord **gór* 'Jætte' er der altsaa intet Spor. Med dette Ord falder tillige Brates Formodning, at de to Maanednavne *þorri* og *gói* ikke oprindelig kan have staaet ved Siden af hinanden, da de begge skulde betyde 'Jættemaaned'. Det vilde ogsaa være paafaldende, at oldisl. *gói* skulde være dannet af et Hankjønnsord *gór* 'Jætte', medens det enstydige svenske *göjemánað* skulde være dannet af Hunkjønnsordet *gýgr* 'Jættekvinde'.

Heller ikke kan jeg tiltræde denne Brates Forklaring af *göjemånad*. Ordet heder i nynorske Dialekter *gjø* (*jø*). Det skrives af Hauk Erlendsson efter Meddelelse af Prof. Unger i Accus. *gór* i Landn. 3, 18 (Ísl. s. I, 225), i Dativ *gø* i Kristni saga (Bisk. s. I, 9), i S sammensætning *gørbeytla* Landn. 3, 18 (Ísl. s. I, 226). Denne Skrivemaade kan ikke betegne tostavelses *goe*, men maa betegne *gø* og er vist en af Hauks mange Norvagismer. Nu synes det umiddelbart indlysende, at *ø* i svensk *göjemåned* maa forklares ligesom *ø* i nynorsk *gjø*, *ó* i Hauks Form *gó*. Og da den nynorske og oldnorske Form ikke kan være udgaaet fra *gygr*, saa kan heller ikke den svenske Form være udgaaet derfra. Svensk *göjemånad* er, som den norske Form beviser, udgaaet fra oldsvensk *gø-jarmánaðr*. Gen. **gøjar* forholder sig til oldisl. Nom. *gói*, som oldisl. Gen. *fiskjar* til Nomin. *fiski*, Gen. *gersemar* til Nom. *gersemi* o. s. v. Forholdet mellem den uomlydte og den omlydte Vokal er forklaret, hvis Brate har Ret i, at *i* ikke virker omlydende paa en umiddelbart forangaaende Vokal. Den norske Form *gø* er enten dannet efter Gen. **gøjar* eller ogsaa har man engang bøiet Ordet fuldstændig som *þý*, d. e. som en Stamme paa *-jö*. Den skaanske Form *Göja* eller *Gyja* (Rietz 232 b) er dannet efter en til glsv. *göyománat* svarende Form.

Naar der ikke findes Spor til noget **gór* 'Jætte' og naar den oldsvenske Form af Maanedsnavnet ikke har været **gyg-jarmánaðr*, men *gøjarmánaðr*, saa er der ingen tilstrækkelig Grund til at sætte oldisl. *gói* i Forbindelse med *gygr* 'Jættekvinde', hvilket ogsaa af en anden Grund, som jeg her ikke skal udvikle, synes mig utilraadeligt. Vi tør da se os om efter en forskjellig Forklaring.

Baade i ældre og i nyere Tid optræder *þorri* masc. og *gói*, *gjø*, fem. sammen; paa Island og i Norge omfatter *þorri* en Del af Januar og en Del af Februar, *gói* en Del af Februar og en Del af Marts. Det er da rimeligt at betragte begge

Navne sammen. Brate forbinder *þorri* med *þurs* 'en Turs, Jætte', hvilket synes formelt muligt.¹

Men formelt ligger det nærmere at sætte *þorri* i Forbindelse enten med *þverra* 'aftage' eller med *þurr* 'tør'. Den sidste Combination, der formelt støttes ved det hardangerske *tørre* 'Tørhed i Halsen', som henviser til et gammelt **þorri*, synes mig den sandsynligste. I Norge har man et Rim, som i Ivar Aasens Landsmaalsform lyder:

Torren med sitt Skjegg
lokkar Borni under Sole-Vegg,
Gjø'i med sitt Skinn
lokkar Borni inn

(I. Aasen Norske Ordsprog 2den Udg. S. 189). Fra det Trondhjemske meddelt:

Torren med sit Skjæg
løkker Børn udfor Væg;²
Gjøa med sit Skind
jager Børn ind

(Norsk Tidsskrift udg. af Lange, 3dje Aargang 1847 S. 5). Meningen synes at være, at der i Torre-Maaned ofte er Tørveir, Solskin og Rimfrost, medens der da i Gjø-Maaned gjerne kommer Storm og Sneveir. Herefter formoder jeg, at *þorri* har sit Navn deraf, at der da ofte indtræder Tørfrost, oldn. *þurrafrost*. Om Gjø heder det i Modsætning til Torre, at hun jager Børnene ind med sit Skind, d. e. med Snestorm. I Skaane siger man: '*I da rister Gyja sin skinnkjortel*' 'då snön yrar' (Rietz 232 b fra Luggude) eller '*När fru Göja slitigt rister sina*

¹ Ags. *þyrs* forklarer jeg ikke med Brate af en Stamme *þursi*-, mén med Sievers (Paul-Braune Beitr. XII, 180) af en Stamme *þurisa*-. Den af Sievers ved Siden heraf forudsatte Stamme *þorsa*- foreligger i olddansk *þors* (Stephens Oldnorth. run. mon. I, 103), jfr. nydansk *tosse*, og i svensk Dial. (Smål.) *tørsbett* (Rietz 747 a) = norsk Dial. *tussbit*.

² I Vestergötland siges om Marts det samme, som i Norge siges om Torren (Ant. Tidskr. f. Sver. VII, nr. 2, S. 29).

blár (mycket snö i februari) *blir det ett godt år* (Hildebrands-son Ant. Tidskr. f. Sver. VII nr. 2 S. 28). Dette leder til den Formodning, at Maanedens *gói* Gen. **gójár* har faaet sit Navn af det da ofte indtrædende Sneveir. Derfor vover jeg følgende Forklaring¹ tildels i Tilslutning til Fick Vergleich. Wörterb. ³I, 583 og Vigfusson Corp. poet. bor. I, 431. Til græsk *χίωv* f. 'Sne', zend. *zyāo* 'Vinterfrost' kunde i Germansk svare **gō*, af **gjō*, ligesom tydsk *gestern* er af Stammen *gestra-* for **gjestra-*. Nominativformen **gō* kunde behandles som Stammeform, ligesom f. Ex. Bøiningen af Ordet oht. *nevo*, nyht. *neffe*, ags. *nefa*, oldn. *nefi* er udgaaet fra Nominativformen. Af **gō* blev saaledes afledet *gói* ligesom f. Ex. *fiski* af *fiskr*. *gói*, *göjemánad* betyder altsaa ifølge min Formodning efter sin Oprindelse 'Snemaaned'.

Gls v. *husprea*.

Brate (Schwed. wortforsch. s. 37) mener, at glsv. *husprea*, *hosprea* 'Husfrue, Husmoder' paa Grund af *ē* er aldeles forskjelligt fra isl. *húsfreyja* og derimod er dannet af en med *Frigg* beslægtet Stamme **hūsa-frīōn*. Heri kan jeg ikke være enig. Hverken i Nordisk eller i noget andet germansk Sprog kan, saavidt jeg véd, Stammen **hūsa-frīōn* for 'Husfrue' eller **frīōn* for 'Frue' paavises, kun det poetiske oldsaks. *frī* n., ags. *freó* 'Kvinde' samt *Frigg*, oldtysk *Frija*, Gudindens Navn. *husprea*, *hosprea* er i Glsvensk ikke paavist udenfor Vestgöotalagen. Denne har en hel Del Ord, der ellers ikke forekomme i Glsvensk, tilfælles med Norsk (Kock Studier öfver fornsv. ljudlära II, 515 ff.). Nu er *húsprøyja* 'Husfrue, Husmoder' ganske almindeligt i Gammelnorsk. Allerede dette synes mig med overvældende Sandsynlighed at tale for, at det vestgötske *husprea* er samme Ord som det norske *húsprøyja* og ikke opstaaet af et ingensteds forekommende **hūsa-*

¹ Denne Forklaring er uafhængig af Spørgsmaalet, om det i Trysil brugelige *gjō* 'Sporsne' er samme Ord som Maanedensnavnet.

friið. Til Vished bliver, tror jeg, den af mig forfægtede Mening ved følgende Kjendsgjærninger: I samme Betydning som *húsprøyja* findes optegnet fra Søndfjord *Huusbrey* i Jensens Glosebog (1646), i nyere Tid *Husbreia* fra Buskerud hos Wiel, *Hesprey* fra Lofoten hos Schytte. Samme Ord er *husprei*, der nu i det Bergenske (bl. a. i Søndfjord) og i Hallingdal betegner Tordenen, ogsaa *hesprei*. *ci* i disse norske Former svarer nøie til *e* i Vestgötalagens *husprea*. I Dipl. Norv. I Nr. 561 (Aar 1398, Sandeherred) er skrevet i Dativ *huspre*, men i en Vidisse af samme Brev fra 1411 *husprøy*; hin Form slutter sig vistnok nøie til Udtalen, medens Skriveren fra 1411, der har opfattet *husprøy* og *huspre* som to Former af samme Ord, har holdt sig til en mere traditionel Skrivemaade. At *ei* i norsk *husprei* er indtraadt istedenfor *øy*, har sin Grund deri, at Diphthongen staar i en Stavelse, som ikke har Hovedtone. Man kan sammenligne glsv. *noren* for *norøn*, glsv. *ase* = *asö* (Åsö) Rydqv. IV, 148. I Norge svækkes *øy*, en *Ø*, som andet Led ofte til *-i* eller *-e* (*-ø*). *husprea* staar for **huspreja*, jfr. glsv. *leande* = *leiande*, *döa* = *döia* og lign.

Glsv. *hwarti*.

Glsv. *hwarti* betyder det samme som *hvarke* 'hverken', der er sammensat af neutr. *hwart* og den enklitiske Partikel *gi*. For at forklare Mangelen af *k* i *hwarti* antager Brate (Vestm. ljudl. S. 82), at denne Form har indeholdt den enklitiske Partikel ikke i Formen *-gi*, men i Formen *-hi*, der i Fremlyd stemmer overens med got. *-hun*. Forklaringen ligger dog utvivlsomt nærmere. 'Intet' heder i Glsv. *ængti*, *ænkti*, *ingti*, der, som Rydqvist II, 535 f. bemærker, ikke kan være andet end det ved Omflytning af to Konsonanter forandrede *entki* (*ent-gi*). *k* i *ænkti* kan trænges ud og der findes skrevet *ænti*, *inthe*. Paa samme Maade er den oprindeligere Form **hwartki* (af *hwart* + *gi*) bleven omsat til **hwartki*. Deraf er blevet

hwarti, ligesom man nu i det svenske Talesprog hører *mört* for *mörkt*; jfr. oldisl. *mart* neutr. af *margr*.

S v. *häst*.

Brate (Schwed. wortforsch. S. 30) mener at have fundet et Spor af Ordformen 'Hest' i et gammelt vestgermansk Sprog. Da *sonesti* forekommer i L. Ripuar. 18 og forklares 'duodecim equas cum admissario', mener han, at dette som andet Led indeholder et til *hest* svarende Ord. Det nævnte i den ripuariske Lov forekommende Ord findes ligeledes i den malberg-ske Glosse til den saliske Lov i Formen *sonista* eller *sunista* og bruges der ikke blot om en Flok Heste, men ogsaa om en Flok af Svin, Faar eller Okser og Kjør. Derfor er dette Ord, der er beslægtet med ags. *sunor*, Flok, afledet, saaledes som man hidtil har antaget, ikke sammensat og indeholder ikke et til *hest* svarende Ord.

Brate omhandler flere Forsøg paa at løse det vanskelige Problem, hvorledes Lydformen i det nordiske *hēstr* skal forliges med det tyske *hengst*, der er opstaaet af en Stamme *hangista*. Han nævner ikke Grimms Mening, at *hestr* er opstaaet af **henstr*, **hengstr* (Deutsche Gr. II, 368). Jeg tør ikke paastaa, at denne er den rette, men jeg vil her udvikle, hvad der efter mit Skjøn kan tale for den. Af et urnordisk **hangistur* skulde nærmest opstaa **hengistr*, Dat. **hengste*. Men da første Stavelses Vokal her blev paavirket ikke blot af *i*, men af palatalt *y* foran *i*, og da et oprindeligt *e* foran *ng* gaar over til *i*, saa kunde *e* i dette Ord gaa over til *e* og dialektisk siden over til *i*. Altsaa Dativ **hengste*. Nu er det et almindeligt Phænomen, at den synkoperede Stammeform fortrænger den ikke synkoperede; altsaa Nom. **hengstr*, Dat. **hengste*. I Dativ, hvor Stavelsedelingen blev **heng-ste* eller *henk-ste*, kunde denne Form uden Vanskelighed udtales. Men i Nom. **hengstr* (udtalt *hēngstr* eller *hēngkstr*) og Gen. **hengsts* stødte saamange Konsonanter sammen, at den ene blev ud-

trængt, saa at der, efter Assimilation af Nasalen til *st*, opstod **henstr*, **hensts*; jfr. nyisl. *enst* (Neutr. af *enskr*, engelsk), men hos Ottar svarte (Fms. XI, 189) *engst*. Blev denne Stammeform **henst*- almindeliggjort, saa fik man Dat. **henste*. Men nu komme vi til den største Vanskelighed, at *n* er faldt bort. Thi almindelig (se Noreen Altisl. Gr. § 220. Anm. 2) giver man den Regel, at *n* i Oldisl. bliver staaende, hvor *n* og *s* senere støde sammen ved Synkope, f. Ex. *vinstri*. Dog er der nogle Former, som ikke er forklarede ved den almindelige Opfatning. Ved Siden af *pínsl* forekommer ofte *písl*. *Mostr* er det sædvanlige Navn paa Øen i Søndhordland. Men i Gul. 10 forekommer Gen. *Monstrar*, og for at denne Form ikke er feilagtig, tale flere, som det synes, beslægtede norske Stedsnavne, paa hvilke Prof. Rygh har gjort mig opmærksom, f. Ex. af *Mynstre* Aslak Bolts Jordeb. 71, nu udtalt *Møst*, i Gimnæs Thinglag Nr. 59 paa Nordmøre. Fremdeles oldisl. *hósn* 'Høns'. Denne Form forekommer i de ældste Haandskrifter, saaledes i Konungsbók af Grágás Finsens Udg. S. 54. Den sædvanlige Form er *hóns*. Vigfusson betegner Formen *háensn* som 'modern', men allerede Staðarhólsbók af Grág. (13de Aarh.) har *háensn* S. 43. I nyere Norsk samt i Svensk og Dansk forekommer kun *háns*, men dette findes i Glsv. ogsaa i Ental, brugt om et enkelt Medlem af Hønsfamilien. Ordet forudsætter urnord. **hōnis-na*, plur. **hōnis-nu*, der er dannet af **hōnis*, den samme Stamme, der fremtræder i tysk *Hühner*, ved Tilføielse af Suffixet *-na*, jfr. oldn. *hjón*, *feðgin* o. lign. *háns* behøver ikke at være opstaaet af *hásn* ved Omsætning; det er snarere udgaaet fra *háensn* ved Dissimilation. *háensn* antager jeg ikke for 'Compromisform' af *hásn* og *háns*; det kan være opstaaet efter Lydlov i Gen. og Dat. pl. I ethvert Fald bidrog *hána* til at støtte Formerne *háns*, *háensn* og til at fortrænge *hásn*.

De nævnte islandske Dobbeltformer kan forklares ved følgende Lydregel, som efter min Formodning har havt sin

Gyldighed for Oldnordisk overhoved: Hvor *n* ved Synkope kom til at staa foran *s* og en anden Konsonant, holdt *n* sig efter Lydloven, hvis det hørte til en anden Stavelse end *s*; saaledes *Mon-strar*, *pín-slar*, *hén-sna*. Men hvor *n*, *s* og den derpaa følgende Konsonant alle tre hørte til én Stavelse, svandt *n* efter Lydloven; altsaa *Mostr*, *písl*, *hósn*. Hermed stemmer det overens, at *n* har holdt sig i de norske Stedsnavne i *Pinslom* Røde Bog S. 91, i *Pinslum* S. 301. En Gaard i Sandeherred, Larviks Fogderi, hvis Navn af den islandske Skriver i Eirspennill skrives uden *n* (i *Pisium* Unger Konunga s. S. 238) og i Røde Bog 57 efter vestlandsk Udtale *Pinllar*, heder ligeledes nu *Pinsle*. Jfr. Noreen om oldn. *hrøysar* Arkiv III, 13. Hvis den ovenfor givne Regel er rigtig, kunde Nom. **henstr* blive til **hestr*. At **hangista-r* blev behandlet anderledes end f. Ex. Superlativen **langistar*, *lengstr*, har sin naturlige Grund deri, at dette sidste blev paavirket af Forholdet til *langr*, *lengri*.

Tysk *hengst*, af Stamme *hangista-*, forekommer tidligst i Betydningen 'equus castratus'. Brate formoder derfor, at *han-gista-* er en S sammensætning, hvis første Led er identisk med kslav. *konĭ* Hest og hvis andet Led er beslægtet med lat. *castratus*. Men hvis andet Led opfattes adjectivisk, strider den nævnte Formodning mod Reglerne for germansk S sammensætning; thi Ledene skulde da staa i den omvendte Orden. Om man derimod opfatter andet Led substantivisk, vilde en S sammensætning som den af Brate antagne vistnok være mulig, jfr. oldisl. *hestklárr*, men dog fra Betydningens Side lidet sandsynlig; man tænke sig et isl. **hestgeldingr*. Jeg vover derfor en anden Tydning. Det tyske Ord forekommer, som alt sagt, tidligst i Betydningen 'Jelk' (equus castratus). I den malbergske Glosse til den saliske Lov staaar Ordet som det frankiske Udtryk for 'caballus spado'. Men det er samme Ord, ~~pagtet~~ det i Haandskrifterne er forvansket, hvorved 'caballum aut iumentum' gjængives. Kern (Die glossen in der lex Salica S. 52) bemærker vistnok med Rette om *hengst*:

'es ist ein zum Ziehen oder Schleppen dienendes Pferd, und da man sich dazu gewöhnlich der verschnittenen Pferde bedient, wenigstens in dem Lande der Franken bis auf diesen Tag, ist es erklärlich, dass es auch, wenn es im Gegensatz zu dem Reitross erwähnt wird, den 'caballus spado' bezeichnet'. Af *hengst* 'Arbeidshest' er afledet hollandsk *hengsten*, der betyder omtrent d. s. s. nht. *ochsen* 'stræve svært' (Kern S. 53).

Nu kan *hengst* i nyere Tysk betegne 'eine vorrichtung etwas daran aufzuhängen; namentlich der wagebalken eines ziehbrunnens [Vocab. 1482] . . . ; im Zillerthal das drehbare trageholz, an welchem der milchkessel über das feuer gehängt wird'. Man har altsaa opfattet *hengst* som et med *hången* og *hången* beslægtet Ord, der er dannet ved et Afledningssuffix, og dette synes fra Formens Side det rimeligste, da *hengst*, oht. *hengist*, ags. *hengest* synes dannet ligesom *herbst*, oht. *herbist*, ags. *hærfest*. Jeg formoder derfor, at *hengst* oprindeligt har betegnet Arbeidshesten som 'den, til hvem man hænger eller fæster noget' (f. Ex. hvad der skal bæres, slæbes eller trækkes). Jeg nærmer mig altsaa til Fick, som har sat *hengst* Forbindelse med litau. *kinkaũ*, *kinkyti* 'at spænde (Heste) for'; thi dette Verbum er vistnok beslægtet med det germanske *hænge*, ligesom litau. *kinka* 'die Knickehle, bei Thieren, bei Pferden die Hesse' er beslægtet med ags. *hōh* Hæl, eng. *hough*, isl. **hár* i *há-band* 'vinculum nervos poplitis adstringens'.

Svensk *il*, *vi*, norsk-isl. *él*, *vé*.

Almindelig antager man, at *ī* foran *h* i Urnordisk er gaaet over til *ē*. Brate (Vestm. Ijudl. S. 13—16) gjør med rette opmærksom paa, at et hidtil uforklaret *i* oftere forekommer i nordiske Ord, hvor *h* oprindeligt har fulgt efter Vokalen. For at forklare dette fremsætter Brate den skarpsindige Formodning, at Overgangen fra *i* til *e* foran *h* var indskrænket til de Tilfælde, hvor *h* faldt bort i lukket Stavelse. Her er dog endnu meget uvist. Brates Formodning forklarer ikke,

som han synes at mene, alle de Tilfælde, hvor Norsk-Islandsk har *é* foran *l* i Modsætning til Svensk-Dansk *ī* eller hvor *é* foran *l* er opstaaet af oprindeligt *ī*. Saaledes hører oldn. *vél* 'Kneb, List' sammen med ags. *wīle*, litau. *wỹlius* 'List, Bedrageri', *wilti* 'bedrage', se mine Bemærkninger Arkiv II, 352 f. Her er altsaa ikke et *h* faldt bort. Jeg skjønner ikke rettere, end at man for at forklare *é* i *vél* maa antage, at *īl-* i Nordisk foran *a* og *ō* er omlydt til *ēl-*. Naar det alligevel heder *hwila* f., ikke **hwēla*, kan *ī* skyldes Verbet *hwila* af **hwīljan*. Oldnorsk *ēl*, *īling*, i Modsætning til svensk *il* vil Noreen og Brate forklare saaledes, at *ēl* udgaar fra en Stammeform **jihl-*, *il* derimod fra **jihil-*, idet de med Kluge antage, at Ordet er beslægtet med oldn. *jól*, Jul, ags. *geohhol*. Dette finder jeg ikke sandsynligt paa Grund af Betydningen af Ordet 'Jul'. Derimod slutter oldn. *ēl*, sv. *il*, *iling* (der ogsaa betyder 'hastigt utbrott af värk') sig efter Betydning og Form naturlig til mnedtysk *ilen* 'ile', *ilinge* 'impetus'.¹ Her synes saaledes heller ikke noget *h* at være faldt bort. Jeg formoder, at man engang i Nordisk har bøiet Nom. **ēla*, Dat. **ilē*.

Et andet Ord, ved hvilket efter Brates Paavisning isl. *-ēl-* svarer til sv. *-il-*, er isl. *þél* 'fresh curded milk', sv. Dial. *fil* n. og m. 'gräddde, tät mjölk'. Ordet heder i en norsk Dial. (Helgeland) *file*, men i Telemarken *fele* og *fel* (lukket *e*). Jeg formoder, at *ī* egentlig hører hjemme i Dativ. Da *þétta* bruges om at gjøre Melken tyk, formoder jeg, at isl. *þél* er af samme Rod som *þétr*, af Grundform **þihala*, **þinhala*. Overgangen til *f* i *fil* gjør Vanskelighed; mulig gik Dat. **þihlē* over til **fihlē* enten ved Indflydelse af *l* (jfr. oldn. *flýju* — got. *þliuhan*) eller af en Halvlyd af *u*, som udviklede sig mellem *h* og *l*.

Af andre Ord, i hvilke *-ēl-* skifter med *-īl-*, nævner jeg isl. *hēla* 'Rimfrost', ligesaa i norske Dialekter, i sv. Dial. *hila*

¹ *Eitung* 'Iling' i Østpreussen er vel ligesom litau. *ilinge* Laaneord fra Svensk.

og *hela*. Ordets Oprindelse har jeg oplyst Arkiv II, 354 f. Jeg antager, at *i* efter Lydlov hører hjemme i Verbet, hvis germanske Grundform er **hihljan*.

Brate behandler i denne Forbindelse svensk og dansk *vi* 'Hellighed' i Modsætning til isl.-norsk *vé*. Han slutter af hin Form med Rette, at *i* foran *h* ikke i alle Tilfælde efter Lydlov er blevet til *ē*. Derimod forekommer det mig lidet sandsynligt, naar han antager, at Ental **wiha* har givet *vi*, derimod Flertal **wihu vé*. I Navne skulde da som første Led *vé-*, svensk *væ-* være Analogidannelse istedenfor *vi-*. I Personnavne synes *vé-* at forekomme tidligere end *vi-*. I Runeindskrifter findes *uasati* L. 988 (d. e. *Væsæti*), *uekil* L. 1196 og flere tilsvarende Former, medens *ui-* i Runeindskrifterne for det meste ligesaa godt kan betegne Udtalen *vé-* som *vi-*. Jeg har fremsat den Formodning (Paul-Braune Beitr. XII, 51), at *Wægmond* som Navn paa en geatisk (d. e. jydsk) Høvding i Beowulf gjengiver en ældre Form af det nordiske Navn *Vémundr*, snarest **Wēmundr*. Hvis denne Formodning er rigtig, kan *vé-* i Navne ikke være Analogidannelse for *vi-*. Desuden haaber jeg en anden Gang at skulle kunne bevise, at **wiha* ikke, som Brate antager, først blev til **wīa*, men at det uddydende *a* faldt bort før *h*. Jeg forklarer derimod Forholdet mellem Formerne *vé* og *vi* paa følgende Maade: *i* blev efter Lydlov staaende foran *i* og *e* i følgende Stavelse. Altsaa blev Nominativ **wiha* til **wēha*, *vé*, men Dativ **wihē* til *vii*, *vi*. Min Mening støttes derved, at *æ* i Gammelsvensk ofte forekommer i første Led af sammensatte Navne paa *Wæ-* og *Wæs-*, hvor *æ* efter min Opfatning stemmer med Lydloven, derimod ikke i sidste Led af Stedsnavne, hvor *-vi* er det sædvanlige, og hvor *-ve*, som af og til forekommer, kan, som Leffler bemærker, være opstaaet af *-vi* ved Stavelsens Accentløshed. Da Stedsnavne oftest forekom i Dativ, er Formen *-vi* her naturlig. Dog er jo i ethvert Fald den oprindelige Lydregel brudt ved Analogidannelser.

jul.

Den oprindelige Betydning af Festnavnet Jul har hidtil været ubekjendt. Jeg behøver ikke at oplyse Sagkyndige om, at Navnet hverken har noget at gøre med 'et Hjul' eller med Romernes Julius. Jul, oldn. *jól* n. pl. var Navnet paa en hedensk Fest. At denne Fest oprindeligt kjendtes hos alle germanske Folk, viser et deraf afledet Maanedsnavn. I en gotisk Kalender er til 'November' skrevet som Forklaring *fruma jiuileis* 'den første af de to Julemaaned'. Angelsakserne havde *forma geóla* 'den første Julemaaned', svarende til vor December og *æftera geóla* 'den senere Julemaaned', Januar. Beda har i samme Betydning *giuli*, der nøiagtig svarer til got. *jiuleis*. Samme Ord er isl. *júlir*, der efter nogle svarer til November, efter andre til December, og som da vel har omfattet en Del af November og en Del af December.

Den oprindelige Form af Navnet paa Festen oplyses derved, at Jul i Angelsaksisk heder ikke blot *geól*, men ogsaa *gehol*, *geohhel*, *geohol*. Dette viser, saaledes som Kluge Engl. Stud. IX, 311 f. har seet, at Festnavnets fællesgermanske Stammeform har lydt **jéhwōla*¹ eller omtrent saa, medens det deraf afledede Maanedsnavn paa Grund af den forandrede Betoning kom til at lyde *jewōli-s*. Forholdet mellem de to nordiske Former *jól* og *júl* forklarer jeg saaledes, at man tidligere har bøiet i Nom. og Acc. *júl* af en Urform med Endelsen *-u*, men i Gen. *jóla*. Jul var i hedensk Tid vistnok en religiøs Glædesfest, som snarest feiredes, fordi Solen efter Vintersolhverv igjen kom nærmere. Kluge mener, at *jól* er Flertal af *él* 'Iling' og etymologisk betegner 'Snestormenes Tid'. Men jeg har i det foregaaende sammenstillet *él* med tysk *eilen*, hvilken Combination, hvis den er rigtig, forbyder at forbinde *él* med *jól*. Desuden kan jeg ikke finde det sandsynligt, at Flertalsformen af et Ord, som betegner 'Iling'

¹ Finsk *joulu* 'Jul' stammer fra det nordiske Ord. Stammer finsk *juhla* 'Fest' fra en ældre nordisk eller gotisk Form **jehwla*?

'Byge', skulde blive brugt som Navn paa en religiøs Glædesfest.¹ Snarere tror jeg, at 'Jul' ogsaa etymologisk betegner en Glædesfest.

jól, ags. *gehhol* er efter min Formodning væsentlig samme Ord som det latinske *joculus*, Spøg. Det samme Deminutiv-suffix findes i det oldnorske Hankjønord *þngull*, Fiskekrog. Vokalen *e* i ags. *gehhol* staar i Aflydsforhold til *ø* i *joculus*, *jocus*; at *gehhol* har *e*, er regelret, da Hovedtonen oprindelig hvilte paa første Stavelse. *jól* er Intetkjønord i Flertal, ligesom lat. *joca*. Om de romerske Soldater, som synge lystige Viser over en Landsmands Seiær, bruger Livius Udtrykket *carminum prope in modum incondita quaedam militariter joculariter*. Den italiske Ordstamme har, ligesom den germanske, været brugt om ligefrem religiøse Forhold; thi hos Umbrenerne betegner *iuka*, der i Form svarer til lat. *joca*, de høitidelige Ord, med hvilke man henvender sig til Guddommen.

At *jól*, den hedenske Jul, ialfald reelt (om end ikke derfor nødvendig etymologisk) havde Betydningen af en lystig Fest, viser sig i det deraf gjennem Normannerne afledede franske *joli*, der i ældre Fransk betegnede 'lystig', ligesom det derfra laante engelske *jolly*. Og ligesom man nu i Bergens Stift efter I. Aasen for 'at leve lystigt' siger *jula seg* (hvis Vokal vidner om, at det er laant fra en anden nordisk Dialekt), i Blekinge efter Rietz *jula*, saaledes findes i samme Betydning *gýlan* brugt allerede i det angelsaksiske Digt Judith.

Svensk *kalfdans*.

Svensk *kalfdans* skal efter Brate (Schw. wortf. 38—41) som andet Led indeholde Genetiv af et i Norden tabt Verbum, der har svaret til græsk *δῖσαι* 'give Die', oht. *tāan* 'give

¹ Den i det følgende givne Forklaring af *jól* var jeg kommen ind paa, forinden jeg hos Kluge havde læst: 'natürlich denke ich bei dieser auffassung nicht an zusammenhang mit lat. *jocus*'. Jeg forstaar ikke dette 'natürlich'.

Die'. Formen af Genetiv for Hankjøn og Intetkjøn skal her være brugt, hvor Talen er om et Hundyr, thi Ordets oprindelige Betydning skal være 'des das kalb säugenden'. Og denne Genetiv skal ved Ellipse være gaaet over til at bruges som Nominativ ligesom de svenske Genetivformer *skjuts, gods*. Denne etymologiske Forklaring af Ordet *kalvdans* forudsætter saa meget, som ikke factisk foreligger, at den allerede derfor synes mig meget dristig, men den gjendrives, saavidt jeg skjønner, ved Ordets Brug. Svensk *kalvdans*, bornholmsk '*kalladujns*' (Espensen) betegner en ostagtig Ret, som laves af Raamelk (af den første Melk af en Ko, som har kalvet). Samme Betydning har *kalvedans* paa mange Steder i Norge. Herfor er, synes mig, en Betegnelse 'des das Kalb säugenden', om end ikke synderlig rimelig, saa dog altid tænkelig. Men denne Betegnelse passer slet ikke til en anden Brug af Ordet. I det Bergenske betegner *kalvedans* 'en Slags Gelee, tillavet af Kalvekjød' (Hallager Norsk Ordsamling 1802); ogsaa efter I. Aasen forstaaes ved dette Ord 'etslags Mad af Kalvekjød'. Fra Falster forklares *kalvedans* ligeledes: 'En Ret af spæde Kalves Kjød, der laves saaledes, at det faar et bævrende Udseende og spises med Krydderier' (se Molbech Dansk Dialekt-Lexikon). I Fryksdalsmaalet i Värmland betegner Ordet efter Noreen 'lungemos'; en nøiagtigere Angivelse af, hvoraf Retten laves, og af dens Udseende vilde her være oplysende for Ordets Oprindelse. Den etymologiske Forklaring 'des das kalb säugenden' bør efter min Mening forkastes ikke blot, fordi den ei passer til et Ord, som betegner en Ret af Kalvekjød, men endnu mere, fordi en anden Forklaring, som ligger ulige nærmere, er vel forsvarlig: *kalvdans* har jo ogsaa en ganske anden Betydning, nemlig Kalves Spring, der i folkelig Udtryksmaade oftere fremstilles som Kalves Dans, nedertysk *kalverdanz*, høitysk *kälbertanz*, som overført bruges om Menneskers løsslupne Dans. Hvorfor har nu en ostagtig Ret af Raamelk og en Ret af spæde Kalves Kjød faaet dette Navn

kalvedans? Sikkerlig er det det bævrende Udseende, der viser sig ved begge Retter, om end mindre fremtrædende ved den første end ved den anden, som har givet Anledning til, at man har betegnet dem med dette i sin Oprindelse spøgende Navn. Dette støttes paa den ene Side derved, at 'kalfgelé' i Älfaldsmålet i Dalarna kaldes *dall* (Noreen), der ligesom *dallär* n. 'gelé' (i Vestmanlands-Dala landsm. saml. III S. 6) er beslægtet med svensk *dallra* 'dirre, bævre'. Dette Navn har en Ret, som andensteds kaldes Kalvedans, altsaa faaet af sit bævrende Udseende. Paa den anden Side støttes min Opfatning ved følgende Bemærkning i (Grimms) Deutsch. Wörterb. V, 58: 'An der Unterelbe heiszt *kälbertanz* eine unregelmässige wellenbewegung, vom zusammenstosz verschiedener strömungen'. Her er altsaa Udtrykket 'Kalvedans' (sandsynlig ved Indflydelse af et synonymt Ord *kabbelsee*) fra Kalves Bevægelser overført paa en ved andre Gjenstande forekommende uregelmæssig, bævrende Bevægelse. Og denne figurlige Anvendelse er i én Henseende dristigere end den, som foreligger i det her behandlede Navn paa nogle Retter, thi disse har dog reel Forbindelse med Kalve.

Hvor har man nu først givet en Ret Navnet 'Kalvedans'? Allerede paa Forhaand ligger det nær at formode, at Norden her, som ved mange lignende Forhold, har laant fra Tyskland. Denne Formodning turde støttes ved et Ord, som efter et latinsk-tysk Glossar fra 1502 findes optaget i Diefenbachs Novum Glossarium: *Macoca*; *kelbertanz* (i den alphabetiske Rækkefølge under *mad*-). Dette barbarisk-latinske Ord *macoca* eller *madoca* synes at være dannet af tysk *matz* eller *matte* 'tyk Melk'. Jeg formoder derfor, at *kelbertanz* her er Navn for en ostagtig Melkeret.

Ogsaa flere andre Ord, i hvilke Brate søger Genetiv paa *-ns* af participium præs., forklarer jeg paa en forskjellig Maade. Det oldislandske Navn paa Udødelighedslandet *Óðáinsakr* indeholder saaledes ganske simpelt partic. præter. *dáinn*. Der

er her samme Betydningsforhold som mellem indisk *mṛta-s* 'død' og *amṛta-s* 'udødelig'.

I gammelsvensk *okuaþins* *orþ* 'Skjældsord' søger Brate ligeledes Gen. af Præs. Part. Herimod strider det analoge *oloyþins* i Gotlandslagen (oldnorsk *úleyfis*), der ikke vel lader sig forklare paa samme Maade; herimod strider fremdeles Formen *ukuaþins* *orþ*. Herved bliver man ogsaa nødt til i det svenske Ord at antage en ganske anden Formation end i det ensbetydende isl. *okvæðisorð*. Jeg mener med Richert og Noreen, at *okuaþins* *orþ* er den ældre Form, og at *okuaþins* *orþ* er opstaaet deraf ved Indflydelse af Ord, som havde *n* i Suffixet.

I glsvenske Udtryk *ganganz fæ* 'Kvæg', *bæranz træ* 'Frugttræ' og lign., ligesom i oldnorsk *sjándz vitni* ser Brate efter Munch en stærkt bøiet Genetiv af Part. Præs. Heri er jeg enig. Derimod synes det mig meget tvivlsomt, om denne Genetivform, som Brate mener, nøie svarer til den græske paa *-οντος*. Det ligger efter mit Skjøn nærmere at forklare sv. *ganganz*, norsk *sjándz* o. s. v. som Genetiv af en *a-* (*o-*) Stamme, da Part. Præs. i Oldhøitysk bøies stærkt ligesom Adjectivstammer paa *-a*. Den fælles-indogermanske Form for Gen. sing. af Part. Præs. var, efter Indisk at dømme, vistnok ikke *-ontos*, men *-ntos*.

Gammelsvensk *sen*, *sin* 'sedan'.

I glsv. *sen*, *sin* 'sedan' har de fleste Sprogmand seet en forkortet Form af *siþan*. Men Schagerström Vätömålet S. 39 forklarer det af en Oldform **seinn*, comparativt Adverbium til Adjectivet *seinn*, *sen*. Hertil slutter Brate sig (Vestm. Ijudl. S. 81). Denne Mening kan jeg ikke tiltræde. Herimod taler først den Omstændighed, at *seinn* ingensteds, hverken i Svensk eller i beslægtede Sprog, forekommer brugt saaledes. Fremdeles taler for den sædvanlige Opfatning den Omstæn-

dighed, at glsv. *sin* sjældnere bruges som Adverbium, der i Regelen heder *siþan*, oftere derimod som Conjunction (Rydqvist V, 180). Men navnlig anfører jeg mod Schagerströms Forklaring Conjunctionen *seen* i Gotl. L. 6 pr., *sen* 13 pr., thi til oldisl. *seinn* maatte svare gutn. **sann*, som gutn. *ann* er = isl. *einn*. Da Gotl. L. har *emen* ved Siden af *miþan*, taler ogsaa dette for, at *sen* er en forkortet Form. Vi maa vel gaa ud fra en oldsvensk Form *seðan* (= ags. *seōðan*, *siððan*). I protonisk Stilling blev denne foran Vokal mulig til *seðn-*, og dette igjen til *señn-*.

Mai 1887.

SOPHUS BUGGE.

I-omljudet och den samnordiska förlusten af ändelsevokaler.

Innan jag öfvergår till dessa, med hvarandra nära förbundna ämnen, skall jag med några ord behandla en annan fråga, som med dem nära sammanhänger, men som enligt min åsigt merendels uppfattas på ett otillfredsställande sätt, nämligen frågan om *u*-omljudet.

Våra mest använda isländska grammatikor omtala icke, att en väsentlig olikhet i bruket af *u*-omljudet finnes mellan isländskan å ena sidan och fornnorskan (eller åtminstone åtskilliga fornnorska urkunder) å den andra. Denna olikhet har dock blifvit påpekad för åtminstone tre decennier sedan, och detta förhållande torde vara af största betydelse för den riktiga uppfattningen af nämnda omljud.

Redan i den af P. A. Munch och C. R. Unger år 1847 utgifna „Det oldnorske Sprogs eller Norrnasprogets Grammatik“ heter det s. 19: „Overalt i Oldsvensk og meget ofte i norske Haandskrifter savnes den ellers ved *u* bevirkede Omlyd af *a*, naar dette *u* virkelig er tilstede i Endelsen eller Flexionen, som *fǫður* f. *föður*, *hafuð* f. *höfuð* . . . ; aldrig, naar det Omlyd virkende *u* selv er bortfaldet: . . . *höll*.“ Keyser och Unger, utgifvarna af Olafs saga hins helga (Kristiania 1849), yttra s. VIII om språkbruket i denna skrift: „*a* bruges for *ö* (her skrevet *o*), naar det omlydvirkende *u* findes i Endelsen: *allum* = *öllum*, . . . *hauud* d. e. *havud*, *höfuð*, *auund* d. e. *avund*, *öfund*. Sjelden findes i dette Tilfælde Omlyd, som: *öðru* 3²⁰ d. e. *öðru*. Hvor derimod dette *u* ikke længere

kommer til Syne i Endelsen, men tilhører et ældre os ubekjendt Tidsrum i Sproget, iagttages Omlyden altid: *oll* (d. e. *öll*) af *allr*, *sok* (d. e. *sök*), gen. *sakar* o. lign. I Tostavelsesord, hvor *u* bortfalder af sidste Stavelse paa Grund af Sammentrækning ved Flexionen beholdes ofte *a*, som *hafði* (= *höfði*, Dat. af *höfuð*).⁴

Här uppställes således en klar och bestämd regel för *u*-omljudet af *ä*, nämligen: „*ä* har omljudts till *o* (*ø*), när det följande omljud-verkande *u*-ljudet själf under en förhistorisk period bortfallit; däremot brukas *a* (ej *o*, *ø*), när det ljud, som skulle verka omljudet, själf kvarstår.“

För att ytterligare bestyrka regeln tillåter jag mig att till de af utgifvarna redan anförda lägga några exempel, hvilka med största lätthet skulle kunna betydligt förökas. Exempel på regelns förra del: *mork* (23¹), *valkost* „Ligdynge“ (9), *vond* 'käpp' (80), *þrom* 'kant' (53), *þorf* 'behof' (14), *þiofsoc* 'tjufsak' (80), *hond* 'hand' (80), *Upplond* (23), *log* n. pl. (23 flera ggr.), *Sefslog* (ib.), *Gulaþings log* (ib.), *isalogen* n. pl. 'Islægning, det at der fryser Iis paa Vandet' (12) = *islogen* n. pl. (ib.), *gofgare* (23) och *gofgan* (22) af isl. *gofugr*. Exempel på regelns senare del: *guðs lagum* (81; trots *log*), *annur*, *baðvar*, *fatum*, *klandum*, *allum*, *harmulega*, *hafðu*, *i haftum*, *bandum*, *mannum*, *sagðu*, *barðu*, *i Garðum*, *vactu*, *farunauta*, *haluum*, *a skammu* etc. etc.

Den af utgifvarna såsom undantag anförda dat. *hafði* förklaras lätt genom påverkan från nom. och ack. *havuð*, gen. *havuðs* med regelrätt *a* (se om detta ord för öfrigt mina Studier II 484). De af mig anförda *gofgan*, *gofgare* (af **gavugan*, **gavugari*) visa de genom synkopering af mellanstavelsens *u* ljudlagsenligt uppkomna formerna. Vid sidan af det af utgg. nämnda *oðru* (af *annarr*) brukas också *aðrum* (82). Det enstaka *oðru* är måhända en isl. form och förminskar naturligtvis icke regelns giltighet.

¹ Talet angifver sidan i upplagan.

[Som bekant äro de ord, i hvilka andra vokaler än *a* *u*-omljudas, öfver hufvud relativt få. Jag anför emellertid ur handskriften några få, tillfälligtvis antecknade exempel på *u*- (*v*-) omljud af *e* och af *i* i ord, hvilkas omljud-alstrande *u* (*v*) försvunnit: *handæxi* (54), *æxarskapt* (73), *æxarhyrnumni* (54), *glæggr* (20), *yss* (67; gen. af *ýr* 'taxus, båge').]

Såsom exempel på norska diplom, där den anförda regeln beträffande omljud af *ä* tillämpas, må nämnas nr. 313 (Diplomatarium norvegicum I, från Valdres år 1348) med *born* pl. ('barn'), *gort* ('gjordt') men *allum*, *mannum* och nr. 137 (ib.; från Nidaros år 1313) med *gort*, men *adru vis*, *Sticklastadum*, *Andunar son*.

Regeln anføres fför resten äfven i senare tid; så t. ex. af Möbius „Über die altnordische Sprache“ (1872) s. 18 och af Brenner „Altnordisches Handbuch“ (1882) s. 54;¹ jmf. ock Oxfordordboken s. 1 spalt 2. På sist anförda ställe uppgifves, att former sådana som *qllum*, *mønnum*, *kqllum*, *vokur* „only prevailed in the west of Norway and the whole of Iceland“; vidare: „in Icel. this change [öfvergången *allum* > *qllum* etc.] prevailed about the year 1000. Even at the end of the 10th century we still frequently meet with rhymes such as *barð* — *jarðu*, *þang* — *langu*“ etc.

Jag har icke kontrollerat, huruvida uppgiften, att *qllum* etc. egentligen skulle tillhöra blott vestra Norge, är riktig. A priori är den emellertid i viss mån sannolik, eftersom

¹ Brenners förklaring af *u*-omljudet i fornnorskan kan jag däremot icke antaga. Han yttrar: „Dass *o* (zumal im Norweg.) überall da geblieben ist, wo die Ursache des Umlautes wegfiel, mag seinen Grund darin haben, dass in diesem Falle der Unterschied von *a* und *o* sich schärfer markierte, weil es das einzige Flexionsmittel war: *land* plur. *lond*, aber *landum*“ (s. 55). Oriktigheten häraf framgår enligt min åsigt redan däraf, att det heter i fnorskan t. ex. nom. och ack. *sok* f. 'sak', ehuru man af detta ord icke har någon kasus, som lyder *sak*. I *sok* hade alltså omljudet icke bort „kvarblifva“, efter som det ej utgör „det enda flexionsmedlet“ i nämnda kasus.

det är från denna trakt, som Island hufvudsakligen fått sina bebyggare, och eftersom nyisländskan därför ännu i dag i flera punkter visar stor öfverensstämmelse med bygdemålen i nämnda trakt. En blick i *Diplomatarium norvegicum* öfvertygar en i alla händelser lätt om, att språket i detta afseende varit olika i skilda bygder (och under skilda tider), hvarvid man dock delvis har att taga med i räkningen, att under en period det isl. literaturspråket måhända har kunnat utöfva något inflytande.

Härmed må det för öfrigt vara huru som hälst. Så mycket är visst, att (åtminstone i åtskilliga trakter) fornnorskan under en period har *u*-omljud af *ǫ*, endast, när det omljud verkande ljudet under en tidigare språkperiod själfvt bortfallit, samt att, ehuru detta på ett äldre stadium gällt äfven för isl., *u*-omljudet i detta språk merendels genomförts för *ǫ* och för de flesta andra vokaler, äfven när det omljud verkande ljudet kvarstår.

Såsom ett exempel på motsatsen, hämtadt från språket i de till oss komna isl. handskrifterna, kan emellertid anföras behandlingen af *ī* omedelbart framför *v*. När *v* (*w*) försvunnit under en äldre språkperiod, har *ī* öfvergått till *ȳ*; om *v*-ljudet ännu kvarstår, så förblir däremot *ī* oomljudt. Man har nämligen t. ex. *bly* 'bly' (fht. *blīo*, gen. *blīwes*), *ȳr* 'idegran' (ags. *iw*; jmf. ock fht. *īwa* f., nht. *eibe*), *hȳ*-*blyli* (jmf. got. *heiva*-) men däremot *Ívarr*, *tívar* 'gudar' (Noreen: Isl. gramm. § 71, 6 med anm.).

Förhållandet har i fornsvenskan och forndanskan en gång varit väsentligen detsamma som i fornnorskan. Den 4 december 1883 höll nämligen doc. S. Söderberg i „Filologiska sällskapet i Lund“ ett utförligt föredrag: „Några anmärkningar om *u*-omljudet i fornsvenskan“, i hvilket han, enligt min åsigt, öfvertygande ådagalade, att i de östnordiska språken *u*-omljudet ljudlagsenligt inträdt, när det omljud verkande ljudet under en äldre tid själfvt bortfallit, men däremot annars

icke inträdt;¹ att de skenbara undantag, som synas tala här-
emot, nästan alltid kunna lätt förklaras genom analogi-inverkan;
samt att det ifrågavarande omljudet just betingas af det
följande labiala ljudets bortfallande, så att labialiseringen af
en föregående vokal (t. ex. i fsv. subst. *rost* f. 'ett vägstycke'
af **rastu*) inträder i och med bortfallandet af det följande *u*
(*v*) i t. ex. *rost[u]*. Såsom doc. S. påpekade, har denna upp-
fattning af *u*-omljudet i fsv. delvis riktigt blifvit framställd
redan af Munch og Unger i deras „Det oldnorske Sprogs
eller Norrønasprogets Grammatik“ (jmf. ofvan) och väsentligen
riktigt af Säve i hans skrift „Om språkskiljaktigheterna i
Svenska och Isländska fornskrifter“ s. 7. -- Sådana fsv. ord
som *harund* (isl. *hgrund*), *saþul* (isl. *sqþull*, pl. *sqþlar*) etc. åda-
galägga, att *u*-omljudet aldrig i fsv. har kunnat hafva en
sådan utsträckning som i isl. Ty om *a* i *harund*, *saþul* (pl. *saþlar*)
etc. en gång blifvit *ϑ*, så måste *ϑ* (*o*) alltjämt hafva bibehållits,
efter som detta omljud skulle varit genomgående för ordets
alla kasus, och *a* således icke kunde från vissa oomljudda
kasus åter intränga.

Man har alltså haft två skilda perioder för *u*-omljudet af
ä: en äldre, och en yngre. 1) Under den äldre perioden
betingades omljudet af bortfallandet af ett följande *u* (*v*). Af
**saku* blef *sqk*, men *sakum* kvarstod, emedan *u* icke bortföll.
Detta omljud har varit gemensamt för hela Norden, och det
visar sig tydligast i (vissa) fornnorska hskrr., under det att i
de östnord. språken den ursprungliga regeln genom analogi-
inverknings betydligt fördunklats. 2) Under den yngre
perioden verkades *u*-omljud af ett kvarstående *u* (*v*): *sakum*

¹ Här är det naturligtvis icke fråga om en öfvergång *i* > *y* i sådana
ord som t. ex. *bykkju* (gen. af *bikkia*, *bykkia*), hvilken kanske inträdt
genom samverkan af det begynnande *b* och ultimas *u* (jmf. Hoffory
i Tidskr. f. Filologi N. R. III. 295 f.), en företeelse, som också skulle
kunna kallas ett slags *u*-omljud.

öfvergiick till *sqkum* etc. Detta omljud tillhör Island och åtminstone vissa trakter af Norge.¹

Enligt min åsigt har man att antaga två likartade perioder för *i*-omljudets verkan: 1) en *äldre*, under hvilken en föregående vokal undergiick *i*-omljud till följe af och i och med bortfallandet af det följande *i* 2) en *yngre*, under hvilken *i*-omljud verkades af ett allt jämt kvarstående *i* (*j*). Dessa två perioder skildes från hvarandra af en mellanliggande tid, då ett *i* kunde bortfalla utan att verka omljud.

Äfven det yngre *i*-omljudet har genomförts i språket före den tid, från hvilken vi ega några handskrifter, och då runminnesmärkenas bristfälliga ljudbeteckning som bekant i detta afseende icke lemna upplysning, så föreligga inga urkunder, som visa en språkperiod, som genomfört det äldre men ännu icke det yngre *i*-omljudet, en språkperiod som alltså, hvad detta spörsmål vidkommer, intoge samma stadium som vissa fornnorska handskrifter göra beträffande *u*-omljudet. Genom att uppställa här meddelade teori löses emellertid en under andra förhållanden högst påfallande motsägelse mellan de nordiska språken å ena sidan och de vestgermanska å den andra, hvilken enligt min mening icke låter sig på annat sätt undanrödja.

Jag skall i korthet motivera min teori utan att nu söka draga alla de konsekvenser, som af densamma kunna och, enligt min åsigt, böra dragas.

Frågan rör, som nämnt är, icke blott *i*-omljudet utan äfven den därmed nära sammanhängande nordiska förlusten af ändelsevokalerna, hvilken företeelse åter på det närmaste är förbunden med den samnordiska akcentueringen.

Som bekant har Sievers i Beitr. V, 63 ff. meddelat sina

¹ Huruvida det möjligen tillämpats äfven i en eller annan trakt af den öfriga Norden, därom skall jag icke yttra mig.

epokgörande undersökningar om synkope och apokope af ändelsevokalerna i de germ. språken, så väl de vestgermanska som det samnordiska, och teorien om den samnordiska vokalförlusten grundar han på tillvaron eller frånvaron af *i*-omljudet. Men hans resultat är så till vida högst öfverraskande, som den största brist på öfverensstämmelse skulle råda mellan de vestgerm. språken å ena sidan och det samnordiska språket å den andra, hvad akcentueringen och den däraf beroende vokalförlusten beträffar.

I följande vigtiga punkter äro emellertid hans resultat oanfäktbara.

Så väl trestafviga som tvåstafviga ord hafva af de vestgerm. språken så behandlats, att förlusten af ändelsevokalerna inträdt senare i ord med *kort* än i ord med *lång* rotstafvelse. Tendensen spåras tydligt så väl i fsax. som i fht. men framträder klarast i ags., och där såsom en genomförd regel. I detta språk är efter *kort* rotstafvelse mellanvokalen bibehållen: *gædeling*, *adela*, *eafora*, *waduma* etc.; efter *lång* rotstafvelse däremot synkoperad: *Hrædla*, *anmédla*, *lambru* (pl. neutr.), *wæsma* (jmf. fht. *wahsamo*) etc. I urspr. *u*-stammar står *u* kvar i *magu*, *sidu*, *sceadu*, *sumu* etc. med *kort* rotstafvelse, men är förloradt i *âr*, *deað*, *feorh*, *flôd* etc. med *lång* rotstafvelse. Urspr. *i*-stammar hafva *i* (*e*) kvar efter *kort* rot: *byre*, *hyge*, *mete*, *myne* etc., men efter *lång* rot är det borta: *wyrm*, *lyft*, *ðyrs* etc.

Med allt skäl sluter Sievers häraf, att i de vestgerm. språken ord med *kort* rotstafvelse hade på nästföljande stafvelse en biakcent, som däremot saknades i ord med *lång* rotstafvelse.

Sievers framhåller vidare med full rätt det bekanta förhållandet, att i de nordiska språken en mängd urspr. så väl tre- som tvåstafviga ord låtit *i*-omljudet uteblifva, när rotstafvelsen är *kort*, ehuru det i alldeles likartade ord inträdt, när rotstafvelsen är *lång*: *talda* (impf. af *telia*), *flutta* (impf. af *flytia*)

etc. men *brenda* (impf. af *brenna*), *démða* (impf. af *déma*) etc. etc.; *Sturla* men *hyndla*; *katli* (dat. af *ketill*), *luklar* (af *lykill*) etc. men *engli* (af *engill*), *kyndlar* (af *kyndill*) etc.; *danskr* men *islandskr*, *bernskr*; *baztr* ('bäst') men *lengstr* 'längst' etc.; *burr*, *Danr*, *halr* etc. men *drykkur*, *bekkr*, *belgr* (s. 112) etc.

Häraf drager man vanligen som bekant den slutsatsen, att i bortföll ur *talda* etc. före *i*-omljudsperioden, ur *démða* etc. först senare, nämligen efter denna period, hvilket åter skulle bero på den samnord. akcentueringen. Denna skulle nämligen enligt Sievers — och till honom hafva sedan andra slutit sig — stått i rak motsats till den vestgermanska, så att ord med lång rotstafvelse (*dömidö*) skulle på andra stafvelsen hafva egt en expiratorisk biakcent, som däremot saknades på andra stafvelsen af ord med kort rotstafvelse (*tälido*). Denna motsats vill Sievers (s. 161) så förklara, att det samnordiska språket skulle i detta afseende hafva bibehållit den en gång gemensamt germanska akcentueringen, som däremot i det vestgerm. språket undergått förändring.

Jag kan icke ansluta mig till denna teori, och af följande skäl.

Enligt Sievers' egen undersökning behandlas ord med *två* mellanvokaler på samma sätt i de vestgerm. (ags. och fsax.) och i de nordiska språken. S. 81 heter det om ags. „Es wird (wie im nordischen) der zweite [mittelvocal] syncoptiert ohne rücksicht auf die quantität der wurzelsilbe“, och s. 88 anmärkes, att samma regel synes tillämpas på fsax. Redan detta är påfallande. Ty då i denna punkt öfverensstämmelse råder, så väcker det onekligen förvåning, att tre- och tvåstafviga ord skulle i de vestgerm. och i de nordiska språken behandla sina ändelsevokaler på absolut motsatt sätt.

Men än mer. Enligt Sievers' åsigt skulle man, som nämndt, en gång på samgerm. ståndpunkt hafva låtit en biakcent hvila på andra stafvelsen af ord med lång rotstafvelse, under det att ord med kort rotstafvelse saknade nämnda

biakcent, och af denna äldre akcentuering skulle det vestgerm. uttalet med biakcent efter kort, men däremot icke efter lång rotstafvelse senare hafva utvecklats. Detta antagande synes mig vara ytterligt djärft. Ty väl är det vanligt, att akcentueringssystem under tidernas lopp undergå förändringar, men att antaga det de, så att säga, omedelbart efterträdas af sin absoluta motsats, såsom här skulle hafva varit fallet, det kan man endast under yttersta nödtvång få göra.

Saken ställer sig emellertid ännu värre, när man besinnar, att äfven i det nordiska språket det samgerm. akcentueringssättet, hvilket enligt Sievers skulle vara bibehållet under *i*-omljudsperioden, skulle under en senare tid hafva utbytt mot samma akcentuering, som användes i de vestgerm. språken. Ty att denna akcentuering brukats äfven i Norden mot slutet af den samnordiska språkperioden och ännu senare framgår, numera af säkra fakta. När Sievers framställde sin teori, voro dessa däremot okända. Om de redan då hade varit bekanta, skulle troligen denne skarpsinnige och kritiske forskare hafva modifierat sin åsigt. Jag syftar på den akcentuering, som framgår af den nordiska vokalbalansen, samt på den olika behandlingen af *u*-stammarna med kort och af dem med lång rotstafvelse på vissa runstenar.

Då i fsv. af äldre *līva*, *bīta* blifvit *līva* men *bīta* etc.; af äldre *spīni*, *tīmi* blifvit *spīni* men *tīme* etc.; af äldre *sālu*, *gāvu* blifvit *sālu* men *gāvo* etc. — så framgår däraf otvetydigt, att man vid tiden för denna vokalbalans' genomförande i fsv. haft samma akcentuering, som af Sievers påvisats för de vestgerm. språken, med en biakcent (levis) på andra stafvelsen af ord med kort men utan denna biakcent på samma stafvelse af ord med lång rotstafvelse (se mina Studier II 341 ff.). Och att denna akcentuering varit gemensamt nordisk, blir högst sannolikt, dels däraf att samma vokalbalans finns i fnorskan, dels af de spår af balanslagarna, som ännu möta i flera

ålderdomliga svenska och norska bygdemål, dels däraf att denna akcentuering ännu väsentligen lefver kvar i ett par af våra allra ålderdomligaste nordiska mål (se Studier II anf. st. och särskildt s. 356, Arkiv IV, 86 f. samt de där anförda skrifterna).

Denna akcentuering bekräftas vidare fullkomligt af runinskrifterna. På Sölvesborgsstenen (med den längre runradens tecken och senast från omkring år 750)¹ finner man sålunda *-u* bibehållet i *u*-stammen ack. *sunu* 'son' med kort rotstafvelse, däremot förloradt i *u*-stammen ack. *asmut* (*Asmund*) med lång rotstafvelse (jmf. Noreen i Arkiv III 26 noten, Brate i Bezenbergers Beitr. XI, 190). Dessa *u*-stammar hafva alltså behandlats på alldeles samma sätt som t. ex. *u*-stammarna i ags. (*sunu* men *år* etc.), och orsaken måste hafva varit densamma.²

Förhållandet är enahanda på Helnässtenen, en af de allra äldsta danska stenarna med den kortare runraden; där har man nämligen ack. *sunu* men ack. *kuþumut* (*Gudmund*). Det bekräftas delvis ock af Rökstenen (från 900-talet) med ändelsevokalerna bibehållna i *sunu*, *karur* (d. v. s. *garuræ*; isl. *görr* 'gjord' af **garwæ*) och *sítir* (pres. sing. af *sítia*, alltså med ultimas i uppkommet af *ji*; jmf. Hoffory i Göttingische gel. Anzeigen för 1885 nr. 1 s. 32 och Noreen i Arkiv III 28), alla med

¹ Wimmer anser (hos Fr. Burg: Die älteren nordischen Runeninschriften 155) inskriften vara från denna tid. Efter Montelius' uppsats i Sv. Fornminnesföreningens tidskrift VI, 236 ff. har man att antaga, det de äldsta runinskrifterna med den längre runraden äro icke obetydligt äldre, än de efter Wimmers åsigt (anf. st.) skulle vara. Då emellertid Sölvesborgsstenen tillhör de yngre stenarna med den längre runraden, inverkar M:s uppsats mindre på vår datering af denna inskrift.

² Jmf. härmed vidare sådana i nordsvenska och norska bygdemål förekommande former som *fara* 'fara' men *brinn* 'brinna', utvecklade ur *fära* med biakcent (levis) på ultima och *brinna* med lång rotstafvelse och utan levis.

kort rotstafvelse (det på samma inskrift förekommande *faikian* [ack. af *feigr*] med bevaradt *i* är härmed icke likställigt).

Äfven om man således med Sievers ville antaga, att den äldre samgerm. akcentueringen (med biakcent [levis] på andra stafvelsen af ord med lång rotstafvelse men utan denna akcent på samma stafvelse af ord med kort rotstafvelse) i de vestgerm. språken så till vida utbyttis mot sin absoluta motsats, som tvärtom levis skulle kommit att hvila på andra stafvelsen af ord med kort, men att saknas på motsvarande stafvelse af ord med lång rotstafvelse — så torde det få anses såsom alldeles omöjligt, att denna procedur skulle, oberoende af den vestgerm. utvecklingen, hafva försiggått äfven i det sammordiska språket.

Dessa förhållanden tala på det allra kraftigaste emot, att den vanliga uppfattningen af *i*-omljudet skulle vara riktig, den nämligen att frånvaron af *i*-omljud i ett ord (t. ex. impf. *talda*) med nödvändighet skulle visa, att ändelsens *i* bortfallit före *i*-omljudsperiodens inträdande.

En annan omständighet talar äfven bestämdt däremot. Som bekant antager man vanligen — och enligt min åsigt är denna uppfattning riktig —, att de långa *i*-stammarna ljudlagsenligt fingo *i*-omljud i nom. och ack. sg., och att dessa ljudlagsenligt utvecklade former föreligga i isl. *kvæn*, *étt*, *sétt*, *sýn* etc. (utvecklade ur **kvāni(x)*, **kvāni* etc.), under det att sidiformerna *kván*, *átt*, *sátt*, *siðn* etc. fått den oomljudda vokalen från andra kasus (jmf. got. gen. *anstais*, dat. *anstai* etc.). Nu har emellertid Falk i Arkiv III 297 f. framhållit — ehuru han däraf söker draga en annan slutsats än jag —, att dylika feminina *i*-stammar (antingen alltid eller i de älsta isl. handskrifterna) sakna omljud, när de ingå som första led i en komposition, och man har sålunda *kvánfang* etc., *áttniþr* etc., *sáttband* etc., *siðnhagr* etc. och andra dylika ord. Detta är högst underligt med den vanliga teorien för *i*-omljudet. Som bekant bibehållas nämligen i de germ. språken stamvokalerna

längre i ett ord, när det utgör första leden af en komposition, än annars; jmf. got. *gūþa-skaunei* 'Gottesgestalt' men *gūþ*; fht. *brūti-gomo* 'brudgum' men *brūt* etc. etc. Det borde därför hafva hetat *kwāni-fang* etc. ännu på en tid, då de enkla *kwæn* etc. förlorat ändelsens *i*. Men man förstår då icke, hvarför i rak strid häremot *kwæn* etc. hafva omljud, men *kwānfang* etc. sakna sådant.

Det är ett resonnemang af delvis liknande slag, som det här s. 149 f. meddelade, som föranledt Hj. Falk att anf. st. s. 288 ff. opponera sig mot Sievers' teori om den samnordiska vokalförlusten och att antaga, att den vestgermanska akcentueringen äfven varit samnordisk och under en period samgermansk. Beträffande ett dylikt direkt samband mellan den vestgerm. och den här såsom samnordisk påvisade akcentueringen delar jag hans åsigt, men däremot är efter min mening hans stöd för denna åsigt icke hållbart, när han nämligen söker göra troligt, att det hufvudsakligen är i nordiska ord med kort rotstafvelse, som *i*-omljudet inträdt, under det att detta omljud oftare skulle hafva uteblifvit i ord med lång rotstafvelse. Han håller alltså fast vid den vanliga uppfattningen, att frånvaron eller närvaron af *i*-omljud obetingadt skulle afgöra tiden för vokalförlusten, men han drager i tvifvelsmål, att det är i ord med kort rotstafvelse, som detta omljud skulle saknas.

Det har emellertid, enligt min öfvertygelse, icke lyckats honom att rubba pålitligheten af de af Sievers och andra framlagda fakta.

Själff medgifver Falk, att bland sådana på ett äldre språkstadium trestafviga former som imperf. *talda* och *dōmda* etc. det är orden med kort rotstafvelse som sakna omljud, men han söker förklara detta däraf, att akcentförhållandena här skulle hafva varit andra än i de urspr. tvåstafviga orden (s. 296 noten). Fastän således t. ex. **haliz* med kort rotstafvelse skulle haft biakcent på andra stafvelsen, och **gastiz* med lång rot-

stafvelse skulle saknat denna akcent, så skulle icke desto mindre omvändt **domido* med lång rotstafvelse haft och **talido* med kort rotstafvelse saknat samma akcent på sin andra stafvelse. Men härigenom kullstörtas ju hela den eftersträfvade öfverensstämmelsen mellan de vestgerm. språken å ena och det nordiska å den andra sidan, eftersom i de vestgerm. språken äfven de trestafviga orden med kort rotstafvelse hade (i motsats till de trestafviga med lång rotstafvelse) biakcent på sin andra stafvelse (se Sievers i Beitr. V, 70 ff., 82 ff., 89 ff.; Angels. Grammatik² s. 59; Braune: Althochd. Gramm. § 66). Och härtill kommer, att äfven inom det samnordiska språket själfv en påfallande olikhet skulle hafva förefunnits mellan tvåstafviga och trestafviga ords akcentuering, då som nämndt enligt Falks teori akcentueringen af andra stafvelsen af trestafviga ord (med så väl kort som lång rotstafvelse) skulle varit motsatt akcentueringen af samma stafvelse i tvåstafviga ord.

Och detta är så mycket underligare, som enligt den fsv. vokalbalansens vittnesbörd trestafviga och tvåstafviga ord i detta afseende akcentuerades på samma sätt: de med kort rotstafvelse med biakcent (levis) på andra stafvelsen, de med lång rotstafvelse utan denna biakcent på andra stafvelsen. Man har nämligen *tüghunde* (med *u* i penultima) lika väl som *tüghu*, *sýnine* ('söner' med *i* i penultima) lika väl som *sýni* 'söner'; *tungona* (ack. sg.) liksom *tungo*; *rættena* (ack. pl.) liksom *rætte* etc. Redan detta, att Falk nödgas skilja de urspr. trestafviga och de urspr. tvåstafviga orden, gör enligt min uppfattning hans åsigt oantaglig.

Men äfven de urspr. tvåstafviga orden tala kraftigt emot densamma. För att undanrödja den svårighet, som de maskulina *i*-stammarna vålla, söker Falk väl göra troligt, att „tendensen“ till omljud i nom. och ack. sing. icke skulle hafva varit mindre hos orden med kort än hos dem med lång rotstafvelse. Båda klasserna hafva som bekant i sistnämnda

kasus kunnat få sitt omljud från nom. och ack. pl. och äro därför föga bevisande. Men att verkligen Sievers (Beitr. V, 112) och Noreen (Isl. Gramm. § 306; jmf. ock Bugge: Forsaringen s. 21 noten 1) hafva rätt i att *i*-omljudet ljudlagsenligt utblifvit i nom. och ack. sg. af *i*-stammar med kort rotstafvelse, synes mig vara säkert, och i alla händelser motbevisas det icke af det af Falk i Arkiv III 296 anförda. Om man nämligen, såsom han synes vilja göra, uppfattar alla de i Wimmers Fornord. formlära § 41 b uppräknade orden såsom urspr. *i*-stammar, så får man flera dylika med lång rotstafvelse och omljud i nom., ack. sg. än sådana med kort rotstafvelse och omljud i nämnda kasus. För att förklara frånvaron af omljud i andra ord med urspr. kort rotstafvelse måste Falk anlita analogi-inverkan; så skulle *danskr* (i motsats till *bernskr*) hafva fått *a* från de urspr. trestafviga kasus etc. etc.¹

Jag tror icke, att jag gör mig skyldig till någon öfverdrift, om jag på grund af det anförda, säger, att öfverstigliga svårigheter ställa sig i vägen för Falks åsigt.

Saken gestaltar sig alltså på följande sätt. Den vestgerm. akcentueringslagen användes äfven af det samnordiska språket, och åtminstone redan så tidigt som omkring år 750. På ofvan anförda grunder måste denna akcentuering hafva varit samgermansk. Detta står i rak strid mot den vanliga, uteslutande på *i*-omljuds-teorien grundade, uppfattningen af den samnordiska vokalförlusten. Emot denna *i*-omljuds-teori strider ytterligare det s. 151 anförda faktum, att man i isl. har *kvæn* etc. med, men *kvánfang* etc. utan omljud. Den frågan framställer sig då själfmant: är verkligen den vanliga uppfattningen af *i*-omljudet riktig?

Jag har redan ofvan gifvit ett nekande svar härpå och

¹ Att med Falk antaga, det sådana komposita som *kvánfang* etc. utan *i*-omljud skulle visa, att *i*-omljudet vore oursprungligt i de enkla orden *kvæn* (jämte *kván*) etc., är efter min åsigt ytterst djärf, och jag vågar tro, att en fullt tillfredsställande förklaring nedan gifves af dessa ord.

skall nu söka med några ord visa, att den af mig framställda teorien för *i*-omljudet, hvilken nära öfverensstämmer med hvad vi veta om *u*-omljudet, löser svårigheterna.

1) Under den *äldre i*-omljudsperioden verkades omljudet i och med förlusten af *i*-ljudet i ändelsen, liksom *u*-omljudet under den *äldre* (sammordiska) *u*-omljudsperioden verkades i och med förlusten af *u*-ljudet i ändelsen.

I öfverensstämmelse med de vestgerm. språken hade det sammordiska språket en biakcent på andra stafvelsen af ord med kort rotstafvelse men saknade denna akcent i ord med lång rotstafvelse. Här af följde, att liksom andra stafvelsens vokal kvarstod i ags. *ädela*, *býre* etc., så kvarstod den äfven tills vidare i de nord. *tälido* (impf.), *kätile* (dat. sg.), *dänik* (nom. sg., isl. *Danr*) etc. Rotvokalen undergick därför icke *i*-omljud. Liksom däremot andra stafvelsens vokal förlorats i ags. *Hrâdla*, *wyrm* etc., så förlorades den äfven i de nordiska *dömido*, *angile* (dat. sg.), *gastik* (nom. sg.) etc. med lång rotstafvelse, och i och med detsamma inträdde omljudet: *dömido*, *engle*, *gestik* etc. Jmf. härmed att af nom. sg. fem. *allu* blef vid förlusten af *-u* *öll*, af *gavugan* *göfgan*, under det att *allum* med bibehållet *u* äfven bibehöll *a*-ljudet.

2) Efter denna första *i*-omljudsperiod inträdde en tid, då intet *i*-omljud verkades (en tid, som är att likställa med den, då efter det äldre (sammord.) *u*-omljudets genomförande det yngre (isl.) *u*-omljudet ännu icke inträdt. Under denna, mellan de båda *i*-omljudsperioderna liggande, tid förlorades de korta ändelsevokalerna i *tälido*, *kätile*, *dänik* etc., hvarigenom de nynord. formerna *talda*, *katle*, *Danr* etc. utan omljud uppstodo.

Nu förstår man äfven, hvarför isl. har *kvæn*, *étt*, *sétt*, *sýn* etc. med omljud men *kvángang*, *áttniþr*, *sáttband*, *sísnhagr* etc. utan omljud (jmf. ofvan s. 151). Liksom i andra germ. språk har stamvokalen bibehållits längre i de sammansatta *kvāni-fang* etc. än i de enkla *kvāni*(*k*) etc. I *kvāni*(*k*) förlorades *i*

under den äldre *i*-omljudsperioden liksom i andra ord med lång rotstafvelse (*gastir* > *gestr* etc.), och man fick *kvæn*. I *kvæni-fang* afnöttes *i* däremot först ungefär¹ samtidigt med *i*-ljudet i de enkla orden med kort rotstafvelse, d. v. s. efter den äldre *i*-omljudsperiodens slut och före den yngre *i*-omljudsperiodens början, och därför fick man *kvænfang* liksom *talda*, *Danr* etc.

3) Men liksom man efter den äldre, samnordiska *u*-omljudsperioden (under hvilken *u*-omljudets inträdande betingades däraf, att det följande *u*- (*v*-) ljudet förlorades) fick en yngre *u*-omljudsperiod (under hvilken *u*-omljud inträdde, ehuru ändelsens *u* (*v*) kvarstod), så följde på den äldre *i*-omljudsperioden (under hvilken *i*-omljudets inträdande betingades däraf, att det följande *i*-ljudet förlorades) en yngre *i*-omljudsperiod, under hvilken omljudet inträdde, ehuru ändelsens *i* (*j*) alltjämt kvarstod. Under denna inträdde alltså omljudet, oberoende af huruvida rotstafvelsen var kort eller lång. Nu öfvergick *lúkill*² till *lykill* lika väl som *angill* till *engill*; *skuti* (impf. konj.) till *skyti* liksom *föri* (impf. konj.) till *föri*; *slagir* (nom. pl. af *i*-stam) till fgutn. *slegir* liksom *gastir* (nom. pl.) till isl. *gestir*; subst. *brunja* till *brymia*, verbet *valja* till *vclia* etc. etc. Jmf. härmed öfvergången isl. *allum* > *pllum* etc.

¹ Mähända förlorades det något tidigare i *kvæni-fang* etc. än i *Danir* etc. Sölvesborgsstenen visar nämligen med sitt *asmut* (Asmund) af *ansu*- men *sünu*, att *u* längre bibehölls i en kort *u*-stam, använd som enkelt ord, än i en lång *u*-stam, när denna ingick som första led i en sammansättning. Förhållandet har kanske varit ett liknande med *i*-stammarna, men tiden, som låg mellan de två *i*-omljudsperioderna, kan i så fall mycket väl hafva varit tillräckligt lång, för att *i* under densamma har kunnat afnötas både i *kvæni-fang* etc. och i *Danir* etc.

² Jag upptager orden under de isl. formerna (med undantag af de oomljudda vokalerna), eftersom det för vår fråga är likgiltigt, huruvida redan vid *i*-omljudets genomförande *-r* öfvergått till *-r* eller icke, huruvida *-lr* assimilerats till *-ll* eller icke o. s. v.

Häremot kan naturligtvis icke invändas att, när man af *sǫþular* fick *sǫþlar* vid synkopering af *-u*, man också af *lǫki-lar* (nom. pl.) borde få *lyklar* (ej *luklar*) vid synkopering af *i*. Ty dels förlorades som bekant ändelsevokalen *u* senare än ändelsevokalen *i*, dels verkade det äldre *i*-omljudet under en annan period än det äldre *u*-omljudet.

Med denna uppfattning af *i*-omljudet sprides ljus äfven öfver de isl. orden *øþli* „natur, naturlig beskaffenhet“, *øþlingr* „furste“ och *døglingr* „furste“. Wimmer har i Det philologisk-historiske Samfunds Mindeskrift 178 visat, att dessa ord i första stafvelsen hafva både *u*- och *i*-omljud, enär utvecklingen varit: *aðuli* > *øðli* > *øþli*¹ (jmf. *aþal*) samt *dagulingr* > *døglingr* > *døglingr* etc. Såsom Wimmer anmärker, måste *i*-omljudet (af *ø*) i dessa ord vara helt ungt, eftersom det inträdt efter det att första stafvelsens *a* blifvit *u*-omljudt till *ø*. Fasthölle man vid den vanliga uppfattningen af *i*-omljudet, skulle alltså perioden för detsammans verkan hafva sträckt sig öfver en oerhördd lång tid (eftersom det skulle verkat redan före bortfallandet af *i* i *domido* etc.). Genom här föreslagna teori blir saken helt enkel. I *øþli*, *øþlingr*, *døglingr* hafva vi exempel på det äldre *u*-omljudet (med afnött *u*) och på det yngre *i*-omljudet (med bibehållet *i*). Dessa ord gifva alltså äfven en vink om den relativa kronologien för genomförandet af dessa

¹ Häremot kan icke med fog invändas (såsom det enskildt skett till mig), att *øþli* rätteligen borde skrivas *øþli* med långt *ø*, enär dess rotstafvelse innehölle ett annat afjudsstadium än *aþal*, och ordet närmast vore att sammanställa med *øþal*. Enligt mig benäget meddelad muntlig uppgift af dr. Ludvig Larsson härstädes förekomma nämligen i nedanstående isl. handskrifter, hvilka tillhöra de allra älsta, endast följande former. I Stockholmska homiliboken: *øþle* 8 ggr., *øþle* 23 ggr.; i Cod. AM. 645, äldre delen: *øþle* 5 ggr., *øþle* 1 gång; i Elucidarius: *øþle* 5 ggr., *øþle* 2 ggr., *øþle* 5 ggr.; i Cod. AM. 1812, äldre delen: *øþle* 3 ggr., *øþle* 1 gång; och i ingen af dessa hskr. möter ordet någonsin med akcenttecken.

ljudlagar. De visa nämligen, att den yngre *i*-omljudsperioden ännu fortfor efter genomförandet af det äldre *u*-omljudet.

Genom denna undersökning belyses äfven den speciellt nordiska akcentueringen och den därmed sammanhängande kvantiteten hos de nordiska ändelsevokalerna.

I Arkiv IV 87 ff. har det, efter hvad jag tror, lyckats mig att ådagalägga, att med visshet fornsvenskan och fornorskan och efter all sannolikhet språket i hela Norden hade ännu i sen tid långa ändelsevokaler omedelbart efter kort rotstafvelse, under det att däremot ändelsevokalerna voro korta omedelbart efter lång rotstafvelse. Som bekant, voro de korta äfven i tredje och fjärde stafvelserna af ord oberoende af rotstafvelsens kvantitet. I fsv. t. ex. har man således uttalat *livā* men *brinnā*, *sälū* men *gāvō*, *spīnī* men *tīmē*, *vīnīr* „vänner“ men *tīþīr* „tider“ etc. etc. På anf. st. lemnade jag oafgjordt, huruvida de långa ändelsevokalerna bibehållit en ursprunglig längd,¹ eller huruvida de under trycket af den på dem hvilande starka biakcenten (*levis*) i relativt sen tid (å nyo) förlängts efter att förut hafva förkortats.

Jag anser mig nu kunna yttra mig bestämdare. Den samgermanskt-urnordiska akcentueringen lefde kvar, efter hvad den fsv. och fnorska vokalbalansen visar, ännu efter det samnordiska språkets delning i skilda språk. På urnordisk ståndpunkt hade således nom. sg. *vīnīr* 'vän' och nom. pl. *vīnīr* 'vänner' båda en utpräglad biakcent på ultima, under det att denna akcent saknades på ultima af nom. sg. *tīdīr* 'tid' och af nom. pl. *tīdīr* 'tider'. Denna biakcent (*levis*) förmådde emellertid icke i längden bevara de korta ändelsevokalerna i tvåstafviga ord, utan af *vīnīr* 'vän' blef *vinr*, *vinr* (liksom af *tīdīr* utan *levis* på ultima blef *tīð(r)*, *tīþ*). De långa ändelse-

¹ Denna förmodan har uttalats af Noreen, åtminstone hvad ändelsevokalen *-ā* (nu *-ä*) i Elfdalsmålets *livā* „lefva“ etc. beträffar (se Kocks Studier II, 550).

vokalerna i pluralerna *vīnīR*, *tīdīR* bevarades däremot så till vida, som de icke förlorades, men under det att biakcenten (levis) på ultima af pl. *vīnīR* bibehöll ändelsevokalen lång ännu i fsv. *vīnīr*, förkortades däremot ultima-vokalen i fsv. *tīfīr*. Då den fsv. pl. *vīnīr* ända från samgerm. tid bevarat sin biakcent (levis), med hvilken ultimas längd just sammanhänger, så har man alldeles ingen anledning att antaga ett mellanstadium *vīnīr* mellan det fornnord. *vīnīR* och det fsv. *vīnīr*.

Härmed bestrides naturligtvis icke, att i fsv. och fnorskan (och isl.) under levis tryck äfven korta ändelsevokaler möjligen kunnat förlängas. Tvärt om är detta kanske antagligt, men jag skall icke här inlåta mig på detta spörsmål.

I stället må ett par ord yttras om uppfattningen af om-ljudet från allmänt språklig synpunkt.

Det äldre *i*-omljudet är tydligen icke en språkföreteelse, som är fullt likställig med det yngre *i*-omljudet, eftersom ett nödvändigt vilkor för det äldre omljudet är, att det omljudverkande ljudet själf försvinner, under det att sistnämnda ljud själf kvarstår, när från detta det yngre omljudet utgår.

En rätt god parallel till det äldre omljudet har man i den i många nynordiska bygdemål förekommande s. k. gemineringen. Denna består som bekant däri, att vid förlusten af ändelsevokalen (t. ex. *-a* i *brinna*) den på denna vokal hvilande både musikaliska och expiratoriska akcenten öfverflyttas till föregående stafvelse, hvilken alltså kommer att på sig förena både sin äldre musikaliska och expiratoriska akcent och de på detta sätt nyförvärfvade akcenterna. Efter förlusten af *-a* (i *brinna*) får således ordet *brinn* (uttaladt nästan *brīnn*) två musikaliska akcenter och två utpräglade expirationsstötter, hvilket gör, att stafvelsens vokal förefaller såsom i viss mån geminerad. Liksom det musikaliska element och det expiratoriska tryck, som tillkom *-a* i *brinna*, öfverflyttas

till *brinn* vid förlusten af *a*-ljudet, så öfverflyttas vid förlusten af *-i* i t. ex. *kvāni* det *i*-ljudet tillkommande palatala elementet till föregående stafvelse, och detta utgör förutsättningen för omljudet i *kvān*.¹

Ett annat spörsmål är, på hvad sätt palataliseringen öfverföres från det bortfallande ljudet till rotstafvelsens vokal. Eftersom i t. ex. *gastir* palataliseringen af *a* tydligen beror just på bortfallandet af *i*, så är det icke otänkbart, att här en art metates föreligger, så att af *gastir* blef först *gaⁱstr* (med ett reduceradt efterslag af *i* efter *a*) och senare *gestr*. Orsaken, hvarför icke diftongen *aⁱ* fick samma utveckling till *ei* som diftongen *ai*, är då tydligen just den, att de båda diftongerna *aⁱ* och *ai* icke voro likartade (i *ai* var *i*-ljudet icke reduceradt).

Men när en metates icke kan förutsättas vid förklaringen af det yngre omljudet, som alstrades af *kvarstående i*, och eftersom det äldre och det yngre omljudet bör, så vidt möjligt är, uppfattas på liknande sätt, så är jag böjd att uppgifva den nyss antydda förklaringen och i stället, i öfverensstäm-

¹ I fall jag har rätt i mitt (Svensk akcent II 432 ff. [jmf. ock Studier II 356 noten] framställda) antagande beträffande uppkomsten af de sammansatta musikaliska och af de tvåspetsiga expiratoriska akcenterna i de moderna nordiska språken, så får man en ännu bättre parallel till utvecklingen *kvāni* > *kvān*, *dōmido* > *dōmda* etc. Jag förklarar nämligen anf. st. den expiratoriskt tvåspetsiga akcenten och den musikaliskt sammansatta akcenten på penultima af nynord. *dōmde* etc. däraf, att den expiratoriska och den musikaliska akcent, som en gång tillkom det numera efter rotstafvelsen bortfallna *i*, har i och med förlusten af denna vokal kastats tillbaka på rotstafvelsen; jmf. den nyssnämnda utvecklingen i det moderna *brinna* > *brinn*. Samtidigt med öfverflyttandet till rotstafvelsen af den *i*-ljudet tillkommande (expiratoriska och musikaliska) akcenten har äfven det *i*-ljudet tillkommande palatala elementet öfverförs till rotstafvelsen. Men frågan om akcentens tillbakakastande i *dom(i)do* etc. är ingalunda af afgörande betydelse för tydningen af omljudet i *dōmda*, *kvān* etc., så att äfven om man icke vill godkänna den förra, den senare därmed naturligtvis ingalunda faller.

melse med den numera vanligaste åsigten, förklara båda *i*-omljuden såsom en art muljering, hvilken, utgående från det efter rotstavelsen följande *i* (*j*), först öfverfördes till den föregående konsonanten (de föregående konsonanterna) och sedan därifrån till rotvokalen. Denna uppfattning har först blifvit framställd af Scherer: Zur Geschichte der deutschen Sprache¹ 142 ff. och sedan (oberoende af honom) af Sievers i Verhandlungen der achtundzwanzigsten Versamml. der deutschen Philologen u. Schulmänner in Leipzig 1872, s. 189 ff. (jmf. ock Sievers Phonetik³ 238). Möjligheten af en dylik genomförd palatalisering af konsonanter visa de slaviska språken, „welche zwei vollständig getrennte parallele Consonantenreihen, harte und erweichte, oder deutlicher unmouillierte und mouillierte unterscheiden“ (Sievers). Som bekant finnes vidare i zend och i iriskan palatalisering af konsonanter i stor utsträckning, hvilken palatalisering verkats af en efter konsonanten följande palatalvokal (se t. ex. Brugmann: Grundriss der vergl. Grammatik s. 479, 481).

I t. ex. *kvāni* har palataliseringen vid ultimas bortfallande i så fall öfvergått till föregående konsonant (*n*) och från denna åter till rotvokalen (*ā*), så att man fick *kvān*. Grekiskan visar i viss mån en parallel härtill, då i detta språk **φανω* blifvit *φανω*, **δεννω* blifvit *δεννω* etc. därigenom, att — enligt hvad man antar — först den mellanliggande konsonanten (eller de mellanliggande konsonanterna) blifvit palataliserad, och sedan ur den palatala konsonanten ett *ι* utvecklats efter rotvokalen (se t. ex. Meyers Griechische Grammatik² s. 121; Brugmann i Griechische und lateinische Sprachwissenschaft s. 41 och den senares Grundriss der vergl. Grammatik 480). Det *ι*, från hvilket palataliseringen i grekiskan utgått, står aldrig kvar, och det är därför möjligt och kanske troligt, att i **φανω* etc. *ν* palataliserades i och med förlusten af *ι*, liksom i Norden *n* i *kvāni* etc. palataliserades i och med förlusten af *-i*. Under den senare nordiska *i*-omljudsperioden utgick

däremot palataliseringen från en kvarstående palatal, så att t. ex. ultimas *i*-ljud i *lukill* meddelade sin palatala natur åt *k*-ljudet, hvarefter palataliseringen öfvergick till penultimas vokal: *lykill*. Äfven härtill synes grekiskan, nämligen nygrekiskan, erbjuda en parallel, då (enligt Hatzidakis; se Meyers anf. arb. s. 121) „die vor *i* und *e* palatal gesprochenenen $\gamma \kappa \chi$ vor sich ein minimales *i* erzeugen: $\acute{\alpha}\iota\iota \acute{\alpha}\gamma\epsilon\iota, \mu\acute{\alpha}\iota\chi\iota \mu\acute{\alpha}\chi\eta$ “ etc.

Huruvida i Norden de omljudda vokalerna (i *kvæn*, *lykill* etc.) på ett tidigare stadium utgjorts af de ursprungliga vokalerna med ett efterslag af *i* (alltså *kvæn*, *lukill* etc.) i öfverensstämmelse med dessa nygrekiska ljud, det är en fråga, hvilken, så vidt jag ser, icke kan med visshet afgöras.

Emellertid må det med dessa mera teoretiska spörsmål förhålla sig huru som helst. De inverka icke väsentligen på den här för öfrigt gjorda undersökningen, och såsom resultat af denna uppsats anser jag mig därför kunna anteckna:

1) Man har i Norden haft två skilda *i*-omljudsperioder, under hvilka omljudet verkades i det omfång och under de förutsättningar, som ofvan s. 155 f. påvisats. -- Liksom *u*, bortföll äfven *i* (och troligen också *a*) såsom ändelsevokal förr i ord med lång än i ord med kort rotstafvelse.

2) På samgermansk ståndpunkt hade ord med kort rotstafvelse en utpräglad biakcent (*levis*) på andra stafvelsen, hvilken akcent däremot saknades i ord med lång rotstafvelse. Denna akcentuering har öfvergått så väl till de vestgerm. språken som till det nordiska urspråket, och från detta har den omedelbart fortplantats till de skilda fornnordiska språken.

3) De i dessa språk (fsv. och fnorskan) efter korta rotstafvelser använda långa ändelsevokalerna hafva under *levis'* tryck bevarat den ursprungliga kvantiteten.

Lund, april 1887.

AXEL KOCK.

Bidrag till nordisk språkhistoria.

I. Det s. k. *i*-omljudet af *y* i de nordiska språken.

Läffler har i Tidskrift for Filologi N. R. II 294 noten framhållit, att i isl. ett genom *i*-omljud af *u* uppkommet *y* i vissa ord ytterligare öfvergår till *i* genom inflytande från det alltjämt kvarstående *i* (*j*), t. ex. *firir* af *fyrir*, *þykkia* af *þykkia* etc. Sedan har Noreen i Arkiv I 168 sammanfört åtskilliga så väl fsv. som isl. exempel på denna ljudutveckling (fsv. *misfirmir* af *misfyrma*, *stild* af *styld* pl. *stildir* etc.; isl. *brinia* af *brynja*, *lif* af *ja*-stammen *lyf* etc.), hvilken emellertid af honom uttryckligen framhålles såsom blott sporadiskt inträdande.

Enligt min åsigt tarfvar denna fråga en revision. Man har nämligen att skilja mellan 1) en (fullständigt eller relativt) *konstant* öfvergång från *y* till *i* enligt en bestämd regel i så väl fornsvenska riksspråket som i den normala isländskan, i fornnorskan (åtminstone i Olof helges saga, utg. år 1849) och i forngutniskan — och 2) en dialektiskt eller blott tillfälligtvis (individuellt) inträdande öfvergång från *y* till *i* i fsv. och isl., hvilken *sporadiskt* framträder i vissa handskrifter.

I forngutniskan, i fsv. riksspråket och i den normala isländskan öfvergår nämligen ett af *i* (*j*) efterföljdt *y* till *i* blott i relativt oaccentuerad stafvelse. Denna assimilation mellan *y* och ett följande *i* (*j*) öfverensstämmer därmed, att många språk visa en bestämd tendens till att hållre i oaccentuerad än i accentuerad ställning (fullständigt eller delvis) likdana olikartade språkljud. Jmf. t. ex. Svensk akcent II 450 f., där orsaken angifves till den olika behandlingen af ljudförbindelserna *lð*, *nð* i den äldsta isländskan i ord sådana som imperfekterna *talþi*, *unþi* etc. (d. v. s. *talði*, *unði* etc.) men *deildi*, *røyndi* etc. (af *deildi*, *røyndi* etc.). Man afdelade, såsom assonan-

serna visa, *talð-i*, *deilð-i* etc. I *deilð-i* öfvergick ð genom partiell assimilation med det dentala *l* till *d*, emedan exspirationsstrycket starkt aftog vid slutet af den långa stafvelsen *deilð-*, under det att ð tills vidare kvarstod i *talð-i*, emedan expirationstrycket vid slutet af den kortare stafvelsen *talð-* var starkare än vid slutet af den längre stafvelsen *deilð-*. Om beslägtade förhållanden i gotiskan se förf. i Zeitschrift für deutsches Alterthum, Neue Folge XIII, 226 ff.

Öfverensstämmande med den uppställda regeln har *forngutniskan* (textkodex) *i*-ljud i prepositionerna *ifir* (jänte *yfir*) och *firi(r)*, vidare uteslutande i *nauþsinar* (pl. 'nödfall'; isl. *nauþsyniar*), *osinum* ('olyckligtvis'; isl. *úsynium*) och *misfirmir* (isl. *misþyrma*). De anförda komposita hafva haft fortis på första sammansättningsleden, och *y*-ljudet i andra stafvelsen har därför assimilerats med det följande *i* (*j*). *Ifir*, *firi(r)* hafva liksom andra prepositioner merendels varit proklitiska, och därpå beror första stafvelsens *i*-ljud. Det jämte *ifir* brukliga *yfir* har ursprungligen utgjort den fullt akcentuerade formen.

Däremot har *fgutn.* i enkla ord med fortis endast *y*, t. ex. *synir* (isl. *synir*), *byrgia* (isl. *byrgia*).

En form måste anses tillhöra *fornsvenska riksspråket*, dels när den i vår *fsv.* litteratur är obetingadt öfvervägande i jämförelse med sin sidoförform, dels när den blifvit den i *nysv.* *rspr.* segrande.

I öfverensstämmelse härmed och enligt nyss uppställda regel har *fsv.* ytterst ofta *firi(r)*, *ivi(r)*¹ jämte *fyri(r)*, *yvi(r)*. De isl. *úsyniu* 'till skada', *úsynium* 'förgäfves' motsvaras af de *fsv.* *osini*, *osinom* jämte *usyni*, *usyniom*, men af dessa *fsv.* former äro *osini*, *osinom* obetingadt de normala (jmf. Söderwall hos Söderberg: *Forngutnisk ljudlära* 15); *fsv.* *Rosbyggjar* af *nysv.* *Rðspiggar*; *fsv.* *amynni* (*amynne*) 'åmynning', *Amynni* (*Amynne*, samma ord, användt som ortnamn) af det ännu myc-

¹ Rydqvist IV, 82 säger: „lika öfverlägset som *y* är uti Isl. *fyri*, *tyrir*, *yfir*, är *i* uti F. Sv. *firi*, *firir*, *ivir*.“

ket vanliga ortnamnet *Åminne* (t. ex. åtminstone två ställen i Sörmlands, ett i hvart och ett af Jönköpings, Linköpings och Norrbottens län; äfven i *Åminnefors*, Vermlands län); fsv. *misfyrma*, *misfirma* af nysv. *misfirma* med *i*-ljudet (jmf. Noreen anf. st.) öfverfördt från sing. pres. ind. (*misfirmir*), impf. (*misfirmdä*) och pres.konj. (*misfirmi*); fsv. *misfyrmilse* (ordet hittills påvisadt blott 1 gång) af nysv. *misfirmelse*. Äfven detta subst. har bidragit till att stadga *i*-ljudet i verbet *misfirma*. Hit höra äfven de nysv. *långsiktig*, *våttsiktig*, *blöksiktig* etc., jämförda med mnt. *suchtich* (uttaladt med *y*-ljud), nht. *süchtig*, ehuru ljudutvecklingen *y* > *i* i dem kanske är senare än i de förut anförda orden.

I motsats till de sammansatta *Rospiggjar*, *Åminne hafva* vi alltjämt i nysv. som enkelt ord *bygga* (fsv. *byggia*) och äfven *mynning* (som dock ej påvisats i fsv.)

När öfver hufvud endast få exempel finnas på denna ljudutveckling, beror det naturligtvis därpå, att i de flesta komposita, där den skulle inträda, den har förhindrats genom påverkan från beslägtade enkla ord. Så har öfvergången icke inträdt i t. ex. fsv. *inbyggjare* nysv. *inbyggare*, emedan man alltjämt kände ordets sammanhang med *bygga*. I namnet *Rospiggjar* åter kunde den inträda, eftersom man förlorat minnet af ordets härledning, hvilket äfven framgår af utvecklingen från *b* till *p* efter det osångbara *s*. Liksom *inbyggare* är det i Sahlstedts ordbok upptagna appellativet *åmynne* att förklara. När det var appellativ, kände man ordets frändskap med *mynning*, *utmynna* etc.

I öfverensstämmelse med här framställda regel är äfven fsv. *þynningar* > nysv. *tinning* att uppfatta. Det har i Svensk akcent II 318 f. blifvit visadt, att i det äldre språket (åtminstone många) ord på *-ing* kunde hafva fortis på denna ändelse, t. ex. *penning*, *hedning*, *fägring*, liksom man ännu i Skyttsmålet (i Skåne) uttalar *arvinge* 'arfvinge' och i Elfdalsmålet (i Dalarna) *djeting* 'geting'. Jag antar, att öfvergången *y* > *i* i

tinning beror på en äldre akcentuering *tinnung*, och detta uttal får en mycket god bekräftelse af en annan omständighet. I Svensk akcent II 496 har jag förklarat den i fsv. vanliga skrifningen *pæninger* med ett *n* (jämte *pænninger*) af uttalet *pæninger* (jmf. ock Tamm i Arkiv II 345). Nu använder den forndanska hskr. AM. nr 187 "En dansk lægebog", utg. af Såby, så väl *thining* 'tinning' jämte *thinning*, *thynning* som *pæning* jämte *pænning* (jmf. Såbys glossar), och alltså bör man hafva akcentuerat *tin(n)ing* liksom *pæn(n)ing*.¹

Då vi sakna ett fullständigt forndanskt lexikon, skall jag icke egentligen inlåta mig på danskans behandling af *y* i ifrågavarande ställning. Jag anmärker emellertid följande. Schlyters glossar till Skånelagen upptager *iver* såsom en bi-form af prepositionen *yvir*. Nyd. har *aaminde* 'munden af en aa', och *-minde* 'mynning' ingår såsom senare kompositionsled i åtskilliga ortnamn: *Kiærteminde*, *Norsminde* etc. Redan i forndanskan *Nors minnæ* (enligt Lunds ordbok). Äfven det enkla nyd. *minde* 'mynning' finnes. Fd. har *thynning*, *thin(n)ing* (jmt. straxt ofvan), nyd. *tinding*.

Isländskan tillämpar regeln i prepositionerna *firir*, *ifir*, hvilka som bekant äro ganska brukliga jämte *fyrir*, *yfir*; vidare i de mera sällsynta imperfekterna konj. *mindir*, *mindí*

¹ Genom dylik akcentuering förklaras äfven den i äldre Vestmannalagen (jämte *brullungar*) förekommande skrifningen *brylungar* (med ett *l*), hvilkens tydning vållar Brate (Äldre Vestmannalagens ljudlära 80) svårighet. I fornspråket har nämligen äfven den med *-ing* nära beslägtade ändelsen *-ung* kunnat hafva fortis, och ännu omkring år 1700 akcentuerade man *konúngarna* (Svensk akcent II 318). Skrifningen *furmæningia* (jämte *furmænnin*; i samma lag), hvilken äfven vållat svårighet, beror därpå att ordet, som hade fortis på första stafvelsen, kunde låta semifortis hvila fakultatiskt antingen på tredje eller på andra stafvelsen, liksom förhållandet ännu i dag är med likartade komposita: *Jönköping*, *medarfvinge* etc. Jmf. Studier öfver fsv. ljudlära I 229 och Svensk akcent II 318 f. Men när semifortis föll på *-ing* i *furmæningia*, förkortades naturligtvis det omedelbart föregående *n*-ljudet.

(och 1 pers. *mind*a genom analogi); *skildir*, *skildi* (och 1 pers. *skilda* genom analogi) jämte de vanligare *myndir*, *skyldir* etc. af verben *munu* 'skola', *skulu* 'skola', hvilka till följe af sin användning som hjälpverb ofta voro akcentlösa. Detta har äfven varit fallet med verbet *þykkia* (så mycket ofta jämte *þykkia* 'tyckas'), som också i viss mån har naturen af ett hjälpverb; jmf. sådana uttryck som *engi þóttist verða sadr* äfvensom *þat þikkir oss nýmæri*, nysv. *dét týcks óss vðrá én nýhet* etc., i hvilken förbindelse *týcks* är akcentlöst. I de sammansatta *arminni* 'åmynning', *dalminni* (Oxfordordboken sp. 429; jämte *dalsminni*, *dalsmynni*), *ósminni*, *fiarþarminni* och i ortnamnen *Móþu-minni*, *Dínu-minni* etc. har *-mynni* blifvet *-minni* i den relativt oakcentuerade senare kompositionsleden. Här af blef det en följd, att i stundom inträngde äfven i det enkla *mynni*, *minni* med samma betydelse som *árminni*.

Subst. *þykkia* 'a thought' etc. har däremot, såsom alltid akcentueradt, *y*-ljudet kvar i motsats till verbet *þykkia*, *þykkia*.

Äfven *fornnorskan* (eller åtminstone den norska handskrift till Olof helges saga, som år 1849 utgafs af Keyser och Unger) tillämpar regeln. Utgifvarna af denna handskrift upplysa nämligen (s. VIII): „*i* bruges for *y* overalt i *firir*, *ivir*, *þykkia*, *mind*i, *skilli*d*i*, Præt. af *munu*, *skulu*, samt ellers paa to Steder: *bisna* 64⁸, *cindir* 67¹⁵.“ Ordet *býsna* „blive overdreven“ har lång rotstafvelse. Under det att alltså *firir*, *ivir* etc. i denna hskr. genomgående skrivas med *i*, hafva utgifvarna kunnat anföra blott från *ett* ställe *ett* ord med oregelbundet *i*, nämligen *cindir*, part. nom. pl. af *kynda* 'upptända eld'. Och äfven här är måhända *i* korrekt; jmf. fsv. *quindla* 'upptända eld'. Till regelns bestyrkande anför jag ur skriften några exempel med akcentueradt *ý* bevaradt trots det följande *i* (eller *j*), hvilka exempel lätt skulle kunna betydligt förökas: *spyria*, *fylgia*, *fylgði*, *byriaðu*, *þyngði*, *fylcia*, *fylcingu*, *bryniu*, *at allu kyni* etc. etc.

I isländskan finna vi samma utveckling af det långa

y-ljudet i penultima af *hybyli*, *hibyli* > *hibili*.¹ Och att samma öfvergång inträdt i fsv., blir troligt af det i Synonymorum libellus upptagna *hybbele* (ej påvisadt ur fsv.) med *e* i penultima som försvagning af äldre *i*. Nu *hybble*. Obs. äfven de fsv. ortnamnen *hykbuli*, *hygbili*, *hygbili* nu *Tibble*; *Nybyli*, *Nybyli*, *Nybele* nu *Nybble*, *Nibble* (anförda af Rydqvist V 25), hvilka liksom *hybyli* äro sammansatta med *-byli*.

Jag öfvergår till den *dialektiska* eller mera *tillfälliga* utvecklingen *y* > *i* framför följande *i* (*j*) i fsv. och isl.

Bland fsv. urkunder är det hufvudsakligen äldre Vestgöotalagen, från hvilken dylika exempel blifvit anförda. Men såsom jag i Studier II 502 ff. visat, utmärker sig språket i Vestergötland under slutet af 1200- och förra hälften af 1300-talet genom många dialektiska drag, och detta är särskildt fallet med språket i äldre Vestg.-lagen. Till de på anf. st. nämnda dialektegenheterna kan nu kanske äfven läggas, att man i denna urkund sporadiskt anträffar *i* i st. f. *y* framför ett följande *i* (*j*), också i fullt akcentuerad stafvelse. Jag anför exempel (jmf. Rydqvist IV, 83 och Noreen anf. st.): *sillir* (pl. 'syllar'), *skildir* ('skulder'; af *skyld*), *sins* ('vägras'; af *synia*, *sinia*), *tilptær eþ* (jmf.? pl. *tilptir*; af *tylpt* 'tolft'), [äfven *iamnskildir* ('jämnskylda'), *köttstichi* ('köttstycke')]. Huruvida man äfven i yngre Vestg.-lagen och i den för Vestgöta-staden Lödöse affattade Bjärköarätten har exempel på denna ljudöfvergång, är mera osäkert. De anmärkta orden äro nämligen få, och i vissa af dem förekommer icke *i* (*j*) efter rotstafvelsens *i* i *de* former, som antecknats med denna rotvokal. Emellertid finner man i yngre Vestg.-lagen *firri* ('förrer', och äfven *firræ* 'förr'), *tilft* (jmf. *tilptær eþ*), *stild* och *stildenæ* (med *i* från pl. *stildir* 'stölder'?); i Bjärköarätten *riggiæ* (gen.; för *ryggiar*), *stild* (jmf. straxt ofvan).

¹ Det jämte det normala *ymiss* mötande *imiss* är en norsk form; se Oxfordordboken. Så väl detta lexikon som Fritznerns upptager *ymiss* såsom normalform.

I det af Rydqvist anf. st. från yngre Vestm.-lagens tre kodicēs hämtade *anit* och det ur Uppl.-lagen anförda *bolstoþa a nit* (för *anyt* 'nyttjande') kan däremot *y* i senare kompositionsleden hafva öfvergått till *i* liksom i riksspråkets *misfirmir* etc. *Nyt* (isl. gen. och pl. *nytiar*) är nämligen en *ia*-stam. Rydqvist upptager icke ur yngre Vestm.-lagen eller Upplandslagen några andra ord med *i* i st. f. *y*.

Äfven i andra trakter än Vestergötland torde emellertid *y* dialektiskt hafva öfvergått till *i* efter *i* (*j*) äfven i fullt akcentuerad stafvelse, ehuru denna ljudutveckling stundom kan i handskrifterna vara svår att skilja från en dialektisk öfvergång från *y* till *i* öfver hufvud. Från Konungastyrelsen t. ex. anför Rydqvist *filgia*, *spiria*, *tikkia* (tycka) med *i* efter rotstafvelsens *i*-ljud.

Dialektisk eller blott individuell är öfvergången från *y* till *i* i de af Noreen anf. st. nämnda isl. *brinia* (*brynia*), *higgia* (*hyggia*) etc.

Ett ord med denna dialektiska ljudutveckling har dock både i fsv. och i isl. fått något större användning; men därtill finnes en särskild anledning. Jag mener *ja*-stammen *lyf*, *lif* 'hemligt läkemedel' med dess afledning *lyfia*, *lifia*. Att den svenska riksspråksformen varit *lyf*, *lyfia*, framgår af det ännu i rspr. stundom använda *löfjerska* och af det på 1700-talet ännu brukliga verbet *löfja* 'trolla' (se Serenius' och Sahlstedts ordböcker), men Rydqvist VI upptar från Själens tröst endast *lif*, *lifia*, från Schröders glossar *lif* och från Cod. bildst. och Birg. III *lifkona*, hvartill kan ur Gamla ordspråk, utg. af Reuterdahl, läggas ett fsv. *leff* och från den äldre nysv. *lefian* och *lefoman*, *-kona* (jmf. förf. i Arkiv II 108 f.). Både Fritznér och Oxfordordboken upptaga som isl. normalformer *lyf*, *lyfja*, *lyfsteinn* 'a healing stone, stone of virtue', men sistnämnda ordbok anmärker, att *lyf* äfven skrives *lif*, *lyfsteinn* äfven *lifsteinn*. Dessutom anför den ett *lifsteinn* med långt *i* och med samma betydelse som *lyfsteinn*, *lifsteinn*. Erik Jonssons ordbok har

uteslutande *lifsteinn* („Livsteen“) en Steen, Salve, som man tillagde overnaturlig Lægekraft“; så ock Björn Haldorson. Alltså har i nysländskan *lyfsteinn*, *lifsteinn* genom folketymologi blifvit påverkad af *lif* och har uppfattats såsom ‘den lifgivande stenen’. Då man emellertid utan allt tvifvel gärna och *par préférence* tillskref de hemliga läkemedel, som sammanfattades under namnet *lyf* (*lif*), en *lif*-givande kraft, så är det lätt begripligt, att äfven i fornspråket de isl. *lífa* ‘leva’, *lífna* ‘få lif’, *lífnaþr* ‘lefnad’, *lífinn* ‘lefvande’ etc. och delvis *lif*; äfvensom motsvarande fsv. ord: *liva*, *lífna*, *lífnaþer*, *líverne*, *lif* etc. så påverkat *lyf* (*lif*), att dess dialektiska sidoform *lif* vunnit en relativt stor utbredning. Härtill hafva åtminstone i isl. också sådana komposita som *úlyftan* ‘a poison’, *elli-lyf*, *lækningur-lyf* etc. kunnat bidraga, eftersom de troligen hade fortis på förra kompositionsleden, och *-lyf* i så fall ljudlagsenligt äfven i den normala isl. borde blifva *-lif*.

Af denna undersökning torde följa, att isl. *skikkia* ‘kappa’ icke omedelbart kan sammanhänga med sv. *skynke* och således icke har utvecklats ur **skykkia*, samt att isl. *minnask* ‘kyssa’, fsv. *minna* ‘kyssa’ (äfven fd. *minnæs* ‘kyssas’) icke häller utvecklats från ett äldre **mynna(sk)*, utgången från *mun*. Nyssnämnda härledning af isl. *skikkia* framställes med tvekan af Löffler i Tidskr. f. Filologi N. R. II 294 noten, men synes — med skäl — icke finna anslutning af Noreen i Arkiv I, 169. De senaste forskarna synas icke hälla vilja (och, såsom jag anser, med rätta) omedelbart sammanställa *minna* ‘kyssa’ med *mun*. Ty att *skikkia* icke utvecklats ur **skykkia* och *minnask* icke ur **mynnask*, framgår däraf, att några **skykkia* eller **mynnask* (fsv. **mynna*) icke anträffats. För att man skulle få antaga nämnda utveckling, borde emellertid dylika former med *y* kunna påvisas, och påvisas såsom vanliga, eftersom man jämte *firir*, *ivir*, *þykkia* etc. ofta finner *fyrir*, *yvir*, *þykkia* etc. med bevaradt *y*. Härmed bestrides naturligtvis icke, att

skikkia och *minnask* kunna radikalt sammanhänga med respektive *skynke* (i svenska bygdemål *skunk* 'öfverkjortel', Rietz) och *mun*, men de innehålla då ett annat affjudsstadium. För öfrigt kan måhända den af Rydqvist III 128 gjorda sammanställningen af *minna(sk)* 'kyssa' med fsax. *minniôn*, fht. *minnôn* 'älska' äfven vara värd att taga i öfvervägande.¹

II. Det s. k. *i*-omljudet af *æ* (*e*) i de nordiska språken.

Den ofvan påvisade ljudutvecklingen af *y* till *i* i relativt oakcentuerad stafvelse har en parallel i den ljudlagsenliga behandlingen af det af *ä* *i*-omljudda *æ* (*e*).

Redan Gislason har i Oldnordisk Formlära 13 f. anmärkt, att penultimas *e*-ljud under inflytande af det följande *i* öfvergått till *i*-ljud i de nyisl. orden *einbirni* 'eneste barn' (fornisl. *einberni*), *eingirni* 'enkelt (utvundet) garn' (af *garn*), *blágirni* 'tyndtarm' (af *görn*), utan att emellertid närmare utreda för-

¹ Brate har i sin i dagarna utkomna afhandling Äldre Vestmannalagens ljudlära s. 19 yttrat några ord om bruket i denna skrift af *i* i st. f. *y* framför ett i följande stafvelse stående *i*. Han uttalar sig mycket tveksamt om frågan, men är snarast böjd att, i rak strid mot det resultat, hvartill jag ofvan kommit, anse, att ljudöfvergången *y* > *i* är inskränkt „till betonad stafvelse.“ Det uteslutande från äldre Vestm.-lagen hämtade material, hvaraf han drager denna slutsats, är hufvudsakligen följande: i denna skrift brukas „*liet* 1 gg jämte *lyct* 2 gg; prep. *firi* 41 gg jämte *fyri* 1 gg och *fori* 22 gg; som adv. *firi* 30 gg, *fyri* 2 gg, *fori* 6 gg; *iuir* 1 gg, med *y* 14 gg; som adv. *iwi* 1 gg.“ Jag kan icke inse, att man skulle vara berättigad att ur dessa fakta ens för äldre Vestmanna-lagens språk draga den slutsats, som Brate är böjd att draga. För att förklara de växlande formerna föreslår han också alternativt att uppfatta *firi* som en affjudsform till *fyri*. För öfrigt vågar jag tro, att efter min ofvan gjorda undersökning af ljudutvecklingen *y* > *i* i de skilda nordiska språken, den af Brate framställda förslagsmeningen icke behöfver särskildt gendrifvas, och att detta är så mycket mindre nödvändigt, som han själf (såsom nämndt) endast med största tvekan framställt densamma.

hållandet. Ett par andra exempel på (delvis blott skenbart) dylik ljudutveckling i andra nordiska språk hafva sedan blifvit anförda af Löffler i Tidskrift for Filologi N. R. II 290 ff. Emellertid synes Bugge ib. III 272 vilja inskränka ljudutvecklingen därhän, att den skulle inträda blott framför en guttural + *j*. Till honom ansluter sig Brate i Äldre Vestmannalagens ljudlära 18. Men under det att Löffler och Bugge synas antaga, att en ljudutveckling *æ* (*e*) > *i* blott sporadiskt inträdt, vill Brate göra den till en åtminstone för fsv. allmänt gällande ljudlag.

Jag kan icke ansluta mig till denna Brates uppfattning, och icke håller hafva enligt min åsigt de andra nyssnämnda författarna riktigt förklarat ifrågavarande ljudutveckling.

Brate menar, att undantagen från regeln: „*æ* blir *i* genom inverkan af följande guttural + *i*, *j*“ (i *sæghia* > *sighia*; *annatwæggia* > *annattiggia* etc.) „synas böra fattas som analogibildningar från former som icke hade *i*, *j* efter gutturalen.“ Många ord med uteslutande *ä* i forn- och nysvenskan blifva, så vidt jag förstår, icke desto mindre oförklarade, om man vill uppställa en dylik ljudlag. Ord sådana som t. ex. fsv. *slæggia*, *bæggia* (gen. pl.), *twæggia* (gen. pl.) borde på nysv. hetat *sligga* etc., icke, såsom fallet är, *slägga*, *bägge*, *twägge*. Ty i t. ex. fsv. *slæggia* efterföljdes *gg* i alla kasus af *i*. För fsv. gen. *twæggia* söker väl Brate en annan förklaring. Han menar: „G. pl. *twæggia* måste förklaras utgöra ett närmande i ljud till räkneordets former med *ē*.“ Men denna uppfattning är, efter mitt förmenande, bestämdt oantaglig. Ty det skulle väl sakna hvarje motstycke, att en form med *ē*-ljud (icke *ä*-ljud), såsom i detta fall *twēr*, skulle hafva förmåga att förändra *i*-ljudet i en annan form (icke till *e*- utan) till *ä*-ljud: *twiggia* till *twæggia* (icke *tweggia*). Icke mindre svårighet vållar t. ex. den svenska motsvarigheten till isl. subst. *ekia* 'körsel'. Enligt den af Brate antagna regeln borde vi i fsv. och nysv. hafva endast *ikk(i)a*. Emellertid har ordet visserligen fått

denna utveckling i det sammansatta fsv. *asikkia* (nu *åsku*) men däremot icke i det enkla nysv. *äcka*, ett mycket spriddt dialektord, som upptages äfven i t. ex. Lindfors' sv.-lat. lexikon.

Det anförda torde hafva ådagalagt, att någon ljudlag med nyss anförda affattning icke gjort sig gällande i fsv. Däremot har både i fsv. och forngutn. denna lag tillämpats: ett af *ä* *i*-omljudt *æ* (*e*) öfvergår i relativt oakcentuerad stafvelse till *i*, när det följes af en guttural + *i* (*j*). Detta sker i nyisl., äfven när ingen guttural (blott *i*) följer.

För nyisl. framgår regeln däraf, att af fornisl. *einberni* 'eneste barn' blifvit nyisl. *einbirni*; af fornisl. **eingerni* (af *garn*) nyisl. *eingirni* „enkelt (utvundet) garn“; af fornisl. **blágerni* (af *gorn* gen. *garnar*) nyisl. *blágirni* „tyndtarm“; och detta, under det att äfven i nyisl. de enkla *gerði*, *gengi* etc. etc. bibehålla *e*-ljudet i penultima. Orsaken till den olika behandlingen af *e* är den, att *einberni* (*einbirni*) etc. haft och hafva fortis på första stafvelsen.

I fornsvenskan har man *asælya* (så blott *en* gång), *asik(k)ia* (så normalt) 'åska', ehuru, såsom nämndt, senare kompositionsleden ännu lefver kvar som enkelt ord med *ä*-ljud: nysv. *äcka* (isl. *ekia*). Fortis' plats på första stafvelsen af *asik(k)ia* bekräftas däraf, att andra stafvelsens vokal synkoperats i nysv. *åska*. Vidare har fsv. rspr. såsom gen. af räkneordet *tver* formen *tvæggia* (isl. *tvæggia*), som lefver kvar i nysv. *tvägge*, *tv'äggehanda*. När däremot gen. *tvæggia* ingår som senare kompositionsled af en sammansättning, får det i regeln formen *-t(v)iggia*: *annattviggia*, *annattiggia*, vanligare än *annattvæggia* (jmf. Schlyters och Söderwalls ordböcker); *hvar-tvæggia* 'hvardera' (i Vestg.-l. II); *hvar-tiggia* 'hvarken' (Vestm.-l.); *baþetviggia*, *baþetiggia* (ingen form på *-tvæggia* finnes). Ännu i dag hafva vi i behåll *annatt(v)iggia* med *i* i penultima, nämligen under den förändrade formen *antingen*.¹ De anförda

¹ Den blott sällan mötande (jmf. Rydqvist II 555) fsv. gen. *tviggia* af *tver* har fått sitt *i*-ljud i penultima genom påverkan af *þriggia* af

komposita på *-twiggia* hafva haft fortis på första sammansättningsleden.

Forngutniskan har samma ljudutveckling i samma läge i ordet *wagnjclar*. Såsom Bugge anf. st. visat, är ordet nämligen sammansatt af *vagn* och ett af verbet *aka* afledt subst., hvilket förhåller sig till *aka* som isl. *vegferill* 'resande' till *fara*. I detta subst. *-ekil* har penultimas *e*-ljud genom påverkan af det följande *ki* öfvergått till *i*, emedan fortis låg på förra kompositionsleden: *wagnicil* pl. *wagniclar*.

Det svenska *vigge* samt orden *tiga* och fsv., fd. *sighia* (*sighiæ*) synas icke foga sig efter den här uppställda regeln. Med dem förhåller det sig också på ett särskildt sätt.

Isländskans starka subst. *veggr* 'vigge' motsvaras af det svaga fsv. *vægge* (gen. *væggia*, pl. *væggjar*) och *vigge* (gen. *viggia*, pl. *viggjar*). Af dessa synes *vægge* tillhöra den äldre och *vigge* den yngre fornsvenskan (så äfven Löffler anf. st.), och Rydqvist II 203 anmärker: „det fins nu både *vigg* och *vigge*; hos allmogen *vegg*, *vegge*, *vægge*.“ Numera bruka vi ordet hufvudsakligen såsom senare kompositionsled af *åskvigge*, och i äldre nysv. hade man äfven *Thor-wiggen* (så t. ex. i Serenius' sv.-engelska lexikon). I dessa komposita med fortis på första sammansättningsleden var ljudutvecklingen *æ* > *i* ljudlagsenlig. Det enkla i rspr. använda *vigg*, *vigge* har fått sitt *i*-ljud delvis från dessa komposita, men hufvudsakligen under lågtysk påverkan. Mnt. har nämligen *wigge*, *wegge*, som af Schiller och Lübben öfversattes „eig. Keil, cuneus“, men som enligt dem äfven har betydelse af ett (urspr. kilformigt) bakverk. Liksom så ofantligt många andra handtverks-

þrir, liksom dessa räkneord äfven annars påverkat hvarandra. Jämte den normala gen. *þriggia* möter nämligen i Stadslagen *træggia*, kvarlevande i nysv. *tregge*, *treggehanda* (med *ä*-ljud i första stafvelsen). Här föreligger påverkan af *twæggia* (*tvegge*). Sidoformen *þræm* för dat. (i st. för *þrim*, *þrem*; jmf. Schlyters ordbok) motsvarar isl. dat. *þremr* (sidoform till *þrimr*).

termer har alltså *vigg(e)* (väsentligen) kommit till oss från Tyskland, under det att den nordiska formen *vägg*, *vägge* ännu lefver kvar i bygdemålen. Som bekant hafva vi under formen *hetvägg* lånat det lågtyska ordet äfven i dess betydelse „bakverk“.

Ljudförhållandena i verben *þighia* och *sighia* förklarar jag åter på följande sätt. Som bekant brukar isl. *þegia*, *segia*; fsv. *þighia* och *sighia* jämte *sæghia*; nysv. *tiga* men *säga*; fd. *þighiæ* och *sighiæ* jämte *sæghiæ*; nyd. *tie* och *sige*; fgotn. *þigia* men *segia* (hvarjämte i nynorska bygdemål finnes *tigja* jämte *tegja*, *sigja* jämte *segja*). På dessa ord har i de östnordiska språken och i vissa trakter af Norge följande ljudlag tillämpats (oberoende af akcentueringen): ett af *ä* *i*-omljudt *æ* (*e*) öfvergår till *i* omedelbart framför den sångbara frikativan *gh* + *i* (eller *j*). Genom denna formulering af ljudlagen uteslutas från densamma både ord sådana som *bæggia*, *tvæggia* etc. med den långa explosivan *g* efter *æ*-ljudet och ord sådana som *vækia* (*vækkia*) med den korta explosivan *k* efter *æ*-ljudet, hvilka ord vållade öfverstigliga svårigheter vid lagens af andra författare framställda formulering. Här är Brates anmärkning (Äldre Vestmannelagens ljudlära s. 18) om växlingen fsv. *sæghia*: *sighia* men *þighia* på sin plats. Den gamla enstafviga och sällsynta isl. presensformen *seg*, *segr* af *segia* återfinnes i fgotn. *segr* och har alltså tillhört äfven de östnord. språken. Detta presens *sægh*, *sæghr* utan *i* (*j*) efter *gh* bibehöll ljudlagsenligt *æ*-ljudet, och från dessa former inträngde det äfven i andra, liksom vokalen i presens ind. sing. också i andra verb inträngt till andra former; så t. ex. i fsv. *drægha* (jämte *dragha*), *græva* (jämte *grava*) etc. I *þighia* åter efterföljdes *gh* öfverallt i presens af *i* (*þighir*), och man fick därför ingen biform med *æ*. Häraf förklaras de fsv., fd. och fogn. formerna af båda verben. När i nysv. *säga* den från presens sing. inträngda formen blifvit den segrande (i motsats till nyd. *sige*), så öfverensstämmer detta därmed, att äfven i

nysv. *gräfva* (sällan *grafva*) vokalen från pres. sing. blifvit den rådande.

Det är, ljudfysiologiskt sett, lätt begripligt, att ljudförbindelsen *-ghi-* hade större tendens än ljudförbindelserna *-ggi-* och *-k(k)i-* att förvandla ett omedelbart föregående *æ* till *i*, och detta behöfver således ingen särskild utredning, och för så vidt jag erinrar mig, finnes i de östnordiska språken intet ord med ljudförbindelsen *-eghi-*, som talar emot den här uppställda ljudlagen.

III. Öfvergång från *ō* till *ä* i de östnordiska språken.

När fsv. *ō* förkortats, har det dialektiskt öfvergått till *u*. En dylik förkortning af *ō* har kunnat inträda framför ett långt konsonantljud, framför två konsonantljud och i stafvelser utan fortis. Ljudlagen framgår af följande exempel.

Adjektiv-ändelsen *-otter* (isl. *-öttr*, fht. *-oht*) har icke sällan formen *-utter*, t. ex. *hærutter* (Cod. bildst.), *scalluttan* (Cod. bildst.), *flinscallutter* (A. S.), *stakkut* (Gamla Ordspråk 1079), *stakkuth* (ib. 265), *stakkuthen* (Leg. III 140, 2), *krokuttare* (Magnus Erikssons landslag, senare hskr.), *kringlutta* (Leg.), *darwttom* (Ber.), *delutte* (MP.), *blæsutir* (SD.), *fyråhyrnutta* (Gr. Cod. D.). De utan specialcitat anförda exemplen äro hämtade ur Rydqvist II 396 och ur Söderwalls ordbok.

Isl. *hégómi* motsvaras af fsv. *hægome* och *hægumma* (Med. Bib. I 312, 11), *hægumme* (Med. Bib.), *hægguma fulder* (Med. Bib.; beläggställena hos Rydqvist III, VI).

I stället för det vanliga *Væstra Aros* (af *är ös*; isl. *ár óss* 'åmynning') förekommer i Svenskt Diplomatarium Ny Samling I nr. 321 flera gånger *Westraarus*, men med förkortningstecken för *us*. *Östra Aros* skrives af Ol. Petri *Östra Arus* (Sv. krönika 63), *Östraarus* (ib. 81). Härmed är att sam-

manställa, att *-os* i flera danska ortnamn öfvergått till *-us* (se nedan).

Samma utveckling från *-ös* "åmynning" till *-ūs* ser jag i det gamla stadsnamnet *Lōþos*, i *Lōthwsæ*. Rydqvists åsigt (Sv. Spr. L. II 279; IV, 79), att den ursprungliga formen af *Lōþos*, nu *Lödöse*, skulle återfinnas i det isl. (fnorska) *Hliðþhus*, *Lisþhus*, och att ordet alltså skulle vara sammansatt med *-hus*, blir nämligen osannolik, när man besinnar: dels att den älsta inhemska formen af namnet har *-os* (ej *-hus*), och att ändelsen *-hus* i detta namn öfver hufvud icke påvisats ur fsv.; dels att första kompositionsleden af (*H*)*lisþhus* 'ljudhus' icke på ljudlagsenligt sätt motsvaras af *Lōþ-* (*Lyþ-*) i *Lōþos*, *Lyþos*; dels att *Ljudhus* vore ett högst underligt namn för en ort, när fråga är om dess ursprungliga benämning, men lätt kan förklaras genom senare folketymologisk ombildning; dels och isynnerhet att formen *Lödöse*, hvilken möter redan under medeltiden (i *Ledhösom* Sv. Dipl. Ny Samling I 675, år 1405), blir oförklarad. I Bjärköarätten 13, 2 omtalas *lōþosa ræt* och möter *melhum lyþosa oc konungx hamn*. Sv. Dipl. Ny Saml. har i *Ledhose* (I, 611, år 1405), i *Lōthwsæ* (I 834, år 1407), i *Ledhesæ* (I 527, år 1405); Ol. Petri's Sv. krönika s. 106 *Lödese*, i hvilken sista form penultimas *e* utvecklats ur *ö* i *Ledhösom*, nysv. *Lödöse*; jmf. *Skane* af *Skänö* (isl. *Skánöy*). Från unionstiden anför Styffe *Lödhsosa*, *Lödhsusa*, på latin *Ludosia*. Då *Lödöse* (nu *Gamla Lödöse*, på ort och ställe af allmogen kalladt *Gämmelös* eller *Gamelös*) ligger vid Gårda-åns utlopp i Götaelf, är härledningen af *Lōþos* från *os* 'åmynning' tilltalande. I *Lödöse* (fsv. i *Ledhösom*)¹ ingår en neutral *ja*-afledning af samma ord, hvilken afledning återfinnes i det norska *ose* „en flodmunding (= os)" (i Namdalen). Hvad första kompositionsleden

¹ Möjligen beror denna plurala form därpå, att (äfven på Bohusläns-sidan) midt emot Gårda-åns utlopp ett mindre vattendrag flyter ut i Götaelf; där finnas alltså *två* mynningar.

än ursprungligen har betydtt,¹ så är det lätt begripligt, att sedan *Löþos* dialektiskt blifvit *Löþus*, detta *-us* genom folketymologi kunde få formen *-hus*, liksom detta varit fallet med det skånska ortnamnet *Aos* (vid Helge-åns utlopp), hvilket år 1393 skrives *Ahus* (se Falkman: Ortnamnen i Skåne) och nu heter *Åhus*. Ett *Åhus* finnes i Skåne äfven vid Gislöfs-åns utlopp. Det fnorska (*H*)*lióþhús* är en ytterligare folketymologisk ombildning af det svenska namnet, liksom folketymologiskt omformande af (i synnerhet främmande) namn som bekant är ytterst vanligt; jmf. isl. *Fenøy* 'Venedig' etc.

Det nysv. *gutår*, hvilket i det äldre språket skrefs *got ar*, *god tår*, *godt åhr* (så t. ex. hos Dalin: Svea Rikes Historia I, 181), *gutår* etc. (jmf. Svenska Akademiens Ordlista) men äfven *gutt Åhr* (hos Lucidor; se Svensk akcent II 414), hör troligen äfven hit. Redan i Svensk akcent II anf. st. har jag sammanställt ljudutvecklingen i rspråkets *gott år* > *gutt Åhr* > *gutår* med öfvergången från *o* till *u* i Fryksdalsmålets *gudá* (af *god dag*), *guté* (af *god till*, d. v. s. „i stånd till“). Noreen har i sin nyligen publicerade skrift Orddubletter i nysvenskan s. 25 väsentligen anslutit sig till denna min mening, i det att han, med jämförande af Fryksdalsmålets *gudá*. *guté* är böjd att i rspr. *gutår* se öfvergång från *ō* till *ū* vid förkortning af *ō* framför *tt*. Härför talar, såsom han också anmärker, att i fsv. ett par gånger anträffas *gut*, *æmgut* (Rydqvist II, 370; IV, 78) jämte det normala *got*; dock har fsv. äfven en gång *guþ* 'goda' (neutr. pl., Rydqvist II 370).

Ett ytterligare exempel på ljudutvecklingen *ō* > *ū* torde föreligga i fsv. *ambut* jämte *ambot*, enär *o* (*u*) i detta ord troligen icke utgör omljud af *ā*; isl. alltså *ambótt* (ej *ambótt*; jmf. Brate i Beitr. X 80 och Hj. Falk i Arkiv III 341).

Isl. *fólška*, fd. *folskæ* motsvaras vanligen af fsv. *folska* men

¹ Skulle första kompositionsleden af *Löþos*, *Lyþos* radikalt sammanhänga med de skånska ortnamnen *Lödde å*, och det vid denna å liggande *Löddeköpinge* (förr *Lyddeköpinge*, *Luddeköpinge*)??

i Gamla ordspråk möter en gång *fulska* (Rydqvist IV, 78). Fsv. *foldiærver* 'dumdristig' (jmf. isl. *fól*, fsv. fd. *fol* 'dåre') anträffas ett par gånger under formen *fuldiærvar* (Cod. bur.), *fuldiærfwir* (se Söderwalls ordbok). Dessutom synes fsv. hafva egt ett endast få gånger påvisadt adj. *folotter* (1 gång), *fulotter* (3 ggr) med betydelsen 'okunnig, obetänksam, dumdristig', men äfven ett *fulotter* 'ringa, föraktad' (jmf. Söderwalls ordbok). I *fulska* kan *u* förklaras såsom uppkommet vid förkortning af *ō* framför *lsk*. *Fuldiærver* jämte *foldiærver* kan bero på förkortning af *ō* vid akcentueringen *foldiærver* (Söderwall förklarar *u* genom påverkan af adj. *fulder*), och i *fulotter* 'okunnig, dumdristig' (jämte *folotter*) föreligger kanske en sammanblandning med adj. *fulotter* 'ringa' (se Söderwalls ordbok). Dock vore det äfven tänkbart, att en gammal växling af *ō* : *ū* föreligger i dessa ord.

På detta senare sätt uppfattar jag det (jämte det normala *bolstafer*) i vissa ortnamn mötande *bulstafer*: *ternabulstad*, *bren-dabulstadh*, *högabulstad* (alla från omkring år 1430; beläggställen hos Söderwall). Jmf. de fsv. *bol* (vanligen): *bul* (i ett latinskt diplom; jmf. Söderwalls ordbok); *böle*: *Nybyli*; *bo*: *bu*? (1 gång i VGL. I); *sol*, *rætsölis*: *rætsylis*, *andsylis* och? *stor*: *Sture* (nomen propr; enligt Noreen: Orddubbletter s. 42) samt de bekanta fsv. *boa*: isl. *búa*, fsv. *troa*: isl. *trúa* etc.

Det är icke håller troligt, att fsv. *bulster* (så ofta; jämte *bolster*) hör hit, ehuru isl. *bólstr* plägar upptagas med *ó* (ej *o*). På ursprungligen kort *u* (*o*) tyda nämligen det nysv. uttalet *bállster*, det norska *bolster* med öppet *o* (hvarför äfven Aasen såsom isl. form upptager *bolstr*, ej *bólstr*), den i fsv. vanliga skrifningen *bulster* (som talar emot en blott dialektisk utveckling *ō* > *ū*), det fd. *bulster*, det fht. *bolstar* och det ags. *bolster*. Om det isl. *bólstr* verkligen haft *ó*, så beror det på senare förlängning.

Orsaken till att, så vidt jag iakttagit, ändelsen *-dömber* (i *ungdömber* etc.) icke påvisats under formen *-dumber*, är den,

att *ō* i *-dōmber* i fsv. bibehöll sin längd; jmf. ännu i dag *ōmdöme*, *fürstendöme* etc.

Öfvergången från *ō* till *ū* möter dialektiskt äfven i forn-danskan. Detta är fallet i följande ord.

Hægumi (hadorphska hskr. af Skånelagen) men *hæggommes quinnæ* (Skånelagen IV Add. B 2) och *hæggoms ord* (Hr Michael; jmf. Molbechs Glossar).

Ändelsen *-os* „åmynning“ öfvergår till *-us* i följande skånska ortnamn (exemplen hämtade ur Falkman: Ortnamnen i Skåne): *Aos* > *Aus* (år 1296 etc.) nu *Åhus*; *Raaos* > *Raauss* (år 1539), *Simberos* > *Simbrus* (1310). Äfven *Åhus*, fiskläge vid Gislöfsåns utlopp. — Hit hör ock det fd. *Arus* (på Jutland), nu staden *Arhus*.

Också fd. har *ambut* „trälinna“; jmf. ofvan s. 178.

Hit hör äfven det nyd. *tvetullet* „tvåkönad“, jmf. isl. *tól* 1) „redskap, 2) genitalia“, nyisl. *tvítöla* „hermafrodit“.¹

¹ Den här påvisade ljudutvecklingen *ō* > *ū* motbevisas naturligtvis icke däraf, att i fsv. och äldre danskan orden *hus* och *fru* stundom i vissa komposita hafva formen *hos*, *fro*. I fsv. *hosprea* (1 gång) jämte *husprea*; *hoströ* (1 gång) jämte *huströ* (*hustru*); *hosbonde* (så ännu i Nya Test. af 1526 Matth. bl. 9 s. 2) jämte *husbonde*; *nōtos* (1 gång) jämte *nōthus* (jmf. Rydqvist VI och Svensk akcent II 345 f.). (Noreens förklaring af *hosprea*, *nōtos* i Arkiv III 12 såsom sammansatta med eller påverkade af subst. **hos* 'sällskap' är enligt min åsigt oantaglig). I fd. ofta *hosfru(e)*, *hostru(c)* (jmf. Molbechs Glossar och Såby i Arkiv I 201); i äldre danskan ofta *hosbonde* (*hos Vedel* och i bibeln af 1550; jmf. Studier II 481 noten). Fsv. har redan på 1300-talet ofta *husfro*, *hustro* (exempel hos Rydqvist II 81 och i Svensk akcent II 346) för *husfru*, *hustru*. Om beläggställen för d. *husfro*, *hosfro*, *hostro* se Såby anf. st. I fall jag har rätt i min i Svensk akcent II 346 med tvekan uttalade förmodan, att *o* i dessa ord utvecklats ur *ū* till följe af relativ akcentlöshet (alltså *hospréa*, *hosbōnde*, *nōtos*, *hūsfro*; jmf. ock Såby anf. st.), så förklaras *hūsfrū* > *hūsfrō* i motsats till *skallötter* > *skallütter* etc. och *Arōs* > *Arūs* etc. på ett af följande två sätt. Ljudutvecklingarna *ū* > *ō* och *ō* > *ū*, af

IV. Till ljudutvecklingen från tenuis till media i forndanskan.

Som bekant hafva de korta ljuden *k*, *t*, *p* såsom slutljud efter vokal och såsom midljud mellan två vokaler behandlats på olika sätt af forndanskan och fornsvenskan: fsv. *lek* fd. *leg*; fsv. *bryta* fd. *brydæ*; fsv. *löpa* fd. *løbæ* etc. Fsv. har bibehållit de ursprungligare ljuden, hvilka däremot i fd. öfvergått till motsvarande sängbara explosivor. Denna ljudutvecklingen har sedan i danskam ytterligare fortsatts, så att det nuvarande språket i st. f. den äldre median *g* har frikativan *gh*, i st. f. median *d* har frikativan *ð* och — åtminstone det vanliga samtalsspråket; se Såby: Det arnamagnæanske Håndskrift Nr. 187 i oktav „En Dansk Lægebog“ XIV f. — i st. f. median *b* frikativan *v*. Enligt Såby anf. skrift har försvagningen af *k*, *t*, *p* i forndanskan så försiggått, att den började med *k*, drabbade sedan *t* och sist *p*. Bland andra stöd härför anför han de ifrågavarande konsonantljudens skrifning i den nämnda (seländska) handskriften, hvilken han anser vara nedskrifven vid midten eller under senare hälften af 1300-talet. Här skrivas nämligen ord med gammalt *p* dels med *p*, dels med *b* (*kopær kar*, *kobær kar*) men aldrig med *f* eller *u*; ord med gammalt *t* dels med *t* dels med *d* (*brytær*, *brydær*), under det att *th* (som i regeln brukas för gammalt *þ* eller *ð*: *thy*, *broeth* 'bröd' etc.) blott undantagsvis framträder i dylika ord (t. ex. *kiæthel* bis; isl. *ketill*). Däremot skrivas ord med gammalt *k* dels med *k* (äfven *c*, *kh*), dels med *gh*, men blott sällan med

hvilka åtminstone den senare var blott dialektisk, kunna hafva inträdt i skilda trakter. Men detta antagande är knappt behöfligt, när man besinnar, att det nödvändiga vilkoret för ljudutvecklingen $\bar{o} > \bar{u}$ är just förkortningen af \bar{o} , vare sig att \bar{o} står i en stafvelse med eller i en stafvelse utan fortis, men att vid öfvergången $\bar{u} > o$ i stafvelser med semifortis (*höspræa*, *hüsfrö*) *o*-ljudet mycket väl kan hafva bibehållit sin längd, liksom detta är fallet med *o*-ljudet i semifortis-stafvelsen af t. ex. de nysv. *urböta*, *ärmöd*, *övedersä gligen* etc.

g: *lækædom*, *læghædom*, *lægædom* etc. Språket i denna hskr. visar alltså de gamla tenues på öfvergångsstadiet till att försvagas.

Emellertid har det, så vidt jag vet, icke blifvit påvisadt, i hvilken ställning — vare sig i mid- eller i slut-ljud — som denna ljudförsvagning först inträdde.

Jag anser mig emellertid kunna meddela ett direkt bevis för att förändringen från *k*, *t*, *p* till *g*, *d*, *b* inträdde tidigare mellan två vokaler, än när tenuis stod som slutljud efter vokal.

Detta framgår af den anförda handskriften AM. 187 8:vo, i hvilken såsom nämnt de gamla tenues hålla på att försvagas. I denna hskr. är det nämligen ytterst *vanligt*, att *k*, *t*, *p* i midljud mellan två vokaler växla med resp. *gh* (*g*), *d*, *b*, men däremot *yttre* *sällsynt*, att *gh* (*g*), *d*, *b* stå som slutljud efter vokal. Handskriften har en längd af 39 trycksidor, så att materialet för frågans bedömande är alldeles tillräckligt.

Enligt den uppställda regeln finner man t. ex. blott *tak*, *tac* (ej *tagh*; imperativus) men *taghæ* jämte *takæ*; blott *mek* 'mig' men *meghæt*, *mekæt* 'mycket'; blott *ut* men *udæn*, *utæn*; blott *rot* men *rodærne*, *røtær*; blott *fo* men *fødær*, *føtær*; blott *stot* (imperativus) men *stodæ* (pres. konj.); blott *heet* 'varm' men *heder*, *heter* ('heter'; pres. ind.); blott *wi(j)t* 'vett' men *widæ*, *witæ* 'veta'; blott *mat* 'mat' men endast *madæ* 'måde, forhold'; blott *grøt* men endast *grydæ*; blott *lyt* 'ansigtsfärg' men *anledæ*, *ænletæ*; blott *fet* 'fet' men *swedæs*, *swetæs* (isl. *sveitask*); blott *hwit* men *liden*, *liten*; blott *nøt* (imperat.; 'bruka') men *flydæ*, *flytæ*; blott *sup* (imperat.) men *subæ*, *supæ*; blott *stop* (imperat.) men *løbær*, *løpær*; vidare blott *brut*, *kiet*, *sot* 'sjukdom', *soot* 'sot', *giut* (imperat.), *oc* 'och' etc. etc., men *ædikæ* (ofta; *ætikæ* blott 1 gång); *raden* (isl. *rotinn*); *gedæ horn*, *getæ horn*; *lægghædom*, *lægædom*, *lækædom*; *gribær* etc. etc.

När man 1 gång¹ finner *abrud* 'abrotanum' (fsv. *abrot*, nyd. *abrod*), så är *-d* icke någon speciellt dansk förändring af *-t*, eftersom växten på nysv. heter *åbrodd*. Två ggr möter *lod* 'del' (isl. *hlutr*) i st. f. det vanligare *lot*, men skrifningen *lod* synes delvis bero på sammanblandning med *lod* 'ett lod' (vigten; nysv. *lod* med *d*). *Skiæggeth* "skäggig" är regelrätt, enär isl. har *skeggiaþr*. Jämte *skab(b)et* (fsv. *skabbotter*) möter en gång *skabeth*; dess *ð*-ljud kan vara öfverfördt från *skiæggeth* och andra dylika ord. För öfrigt anträffas annan skrifning än *k*, *t*, *p* efter vokal i slutljud endast i följande ord: *siugh* (1 gång; men vanligen *siuk[h]*), *wegh* (1 gång; 'vek'); *saar lægh* „ömhet" (1 gång, jämte *sarlek*); *lad* (21, 12;² imperat. af *latæ*, *ladæ*; i st. f. det ytterst vanliga *lat*); *flød* ('grädde'; 1 gång; *æd* (30, 7; 66, 6; 98, 4; 98, 5; imperat., jämte det vanliga *æt*); *klud* (1 gång; jämte det vanligare *klut*); *sid* (1 gång; imperat., „sitt"); *blød* (1 gång; imperat., jämte det vanligare *blöt*); *bryd* (imperat. 1 gång); *stob* (2 ggr; 'stop'). Dessutom med *-th*: *støth* (30, 14; imperat.; i st. f. det vanliga *stöt*), *brothfalling* (2 ggr) 'person med fallandesot', *houæth saræth* (9, 26). Det är väl icke så säkert, att *-th* här verkligen återgifver annat än *t*-ljud, men äfven om man uppfattar dessa *th* såsom utmärkande ett försvagadt uttal af *t*, så finna vi en försvagning af slutljudande tenues efter vokal endast 19 ggr i hela handskriften, hvilket är ytterst sällan, när man besinnar, dels att midljudande tenues mellan vokaler uppträda försvagade säkerligen hundradetals gånger, dels att omvänt slutljudande tenues efter vokal möta oförsvagade väl också hundradetals gånger.

Detta kan icke vara tillfälligt, utan häraf framgår, att (åtminstone i den trakt, som vår hskr. representerar) försvagningen tidigare inträdde i mid- än i slutljud. En bekräftelse ligger däri, att alla de anförda formerna, hvilka mot regeln

¹ Jag antör stället för en forms förekomst, endast när det icke upptages i Såbys förtjänstfulla glossar.

² Första talet angifver sidan; det andra raden.

hafva *-gh*, *-d*, *-b* såsom slutkonsonanter, tillhöra sådana ord, som i vissa former få *gh*, *d*, *b* som midljud. Så har *siugh* lätt kunnat få *-gh* från *siughæ*, imperat. *lad d* från inf. *ladæ* etc. etc. Däremot finnes icke i hskr. slutljudande försvagad tennis i sådana ord som *ut*, *sek* 'sig', *thek* 'dig' etc., hvilka sakna tvåstafviga former, från hvilka de genom analogi kunde erhålla det försvagade ljudet (dock 1 gång *houæth saræth*).

När man i fd. uttalade *tak* men *taghæ*, *fo* men *fodæ* etc., så är detta naturligtvis att sammanställa med den företeelsen, att flera språk låta sångbara konsonanter som slutljud förlora sin sångbarhet; jmf. mht. *tac* — *tages*, *leit* — *leides* etc.

Dessa spörsmål framställa sig emellertid själfmant: hafva i danskan de gamla tenues *k*, *t*, *p* ljudlagsenligt försvagats endast i midljud, hvarefter de genom analogi inträngt äfven i slutljud? Eller har förloppet fastmer varit detta: Fastän de *först* försvagades som midljud, hafva de *senare* ljudlagsenligt undergått samma försvagning såsom slutljud? I det förra fallet hafva (jmf. ofvan) imperat. *tagh* kunnat få *gh* från *taghæ* etc., *fod d* från *foder* etc.; men också *ud d* från *uden*, *ude* etc. Sådana pronominella ord och partiklar (nyd. *jeg*, *mig*, *dig*, *sig*, *ad* „åt“ etc. etc.), som icke hade något nära beslägtadt ord vid sin sida, från hvilket de försvagade ljuden kunde öfverföras, hafva då låtit sina slutljudande tenues försvagas till mediæ (och sångbara frikativor), emedan de merendels brukades i proklisis eller i enklisis (jmf. Svensk akcent I 119). Som bekant har liknande ljudförsvagning inträdt i dylika ord i beslägtade språk, som annars bevarat de gamla tenues; jmf. nysv. *jag*, *mig* etc., nyisl. *að*, *hvað* etc. af *at*, *hvat* etc.; se förf. i Tidskrift för Filologi N. R. III 248 f.

För närvarande kunna, så vidt jag ser, frågorna icke med full visshet besvaras, men jag är mest böjd att antaga, att det är det senare alternativet, som bör besvaras jakande, att således äfven i *fod* etc. en ljudlagsenlig försvagning inträdt. Ett stöd härför skulle enstafviga fd. ord med försvagad slut-

ljudande tenuis utgöra, hvilka hvarken varit akcentlösa eller vid sin sida haft beslägtade ord med försvagad tenuis. Men för tillfället kan jag icke anföra något dylikt ord.

S. 165. Äfven i fsv. *apinia* 'apa' (enligt Söderwalls ordbok skrives ordet blott en gång med *y*, nämligen i sammansättningen *aapynio hwffwdh*), äldre nysv. *āpinia*, nysv. *āpinja* har *y* i den relativt oakcentuerade andra stafvelsen öfvergått till *i*. Isl. har merendels *apynia*, men en gång (se Fritzner²) äfven *apinia*; däremot synas inga sidoformer med *i* i andra stafvelsen förekomma till de isl. *ásynia*, *forynia*, *vargynia*. *Y* (ej *i*) i de isl. orden på *-ynia* antyder kanske, att de hade eller kunde hafva fortis på andra stafvelsen, d. v. s. på afledningsändelsen, liksom fortis kunde hvila på vissa afledningsändelser i fsv. och i den äldre danskan; se förf.: Svensk akcent II 358 ff. och Arkiv III 61.

Lund, april 1887.

AXEL KOCK.

En anmärkning till s. 162.

Eftersom ännu i sen tid de nordiska språken i ord med flerstafvighets-akcent bevarat den samgerm. biakcenten levis (som föll på andra stafvelsen af ord med kort rotstafvelse), och då vidare dessa språk i stor utsträckning bibehållit det från det indoeurop. urspråket ärfda bruket att ofta låta senare sammansättningsleden af komposita erhålla fortis (= hufvudakcenten; se förf.: Svensk akcent II 328 ff. och Arkiv III 56 ff.), så är det antagligt, att man i Norden äfven för öfrigt relativt troget bibehållit den samgerm. akcentueringen. Särskildt ligger den förmodan nära, att de två af de nordiska språken använda akcentuerings-sätten (enstafvighets-akcenten i *ulf*, urnord. *wulfär*; i *dag*, urnord. *dägär* etc. samt flerstafvighets-akcenten i *tider*, urnord. *tīdīr*; i *saker*, urnord. *sākīr* etc.; jmf. Verner i *Anzeiger für deutsches Alterthum* VII, 12 samt Kock: Svensk akcent II, 432 ff. och Studier öfver fornsvensk ljudlära II ff.) äro ett arf från den samgerm. språkperioden.

AXEL KOCK.

Til forståelse af „en islandsk ordsprogsamling fra
15de århundrede.“

Den sammentrængte udtryksform og den billedlige eller overførte betydning, hvori ordene tages, gør gengivelsen af et fremmed sprogs ordsprog særlig vanskelig. Strængt taget kan vel kun indfødte sikkert tolke disse sætninger; for andre vil et forsøg være både dristigt og på en vis måde utaknemligt, hvor megen tillokkelse end beskæftigelsen med sådanne udslag af fortidens kulturforhold og offenkendte mening kan have. På den anden side trænger ordsproglige udtryk i langt højere grad end de fleste andre sprogmindesmærker til en fortolkning, og en udgiver af en ordsprogsamling kan vel være temlig sikker på, at kun de færreste fremmede læsere vil have nogen klar opfattelse af indholdet. Sådanne betragtninger bestemte mig til, da jeg i „Småstykker, udgivne af Samfund til udg. af gl. nord. litt.“ nr. 7, Kbh. 1886 meddelte en række islandske ordsprog fra membran-håndskriftet AM. 604, 4to, at ledsage disse med en oversættelse. Betænkkeligheden ved i hvert tilfælde at træffe den rigtige opfattelse formindskedes vel ved den leilighed jeg havde til at indhænte oplysninger hos herværende Islændere; men at forsøget helt skulde lykkes mig, kunde jeg dog næppe håbe. Efter samlingens udgivelse har jeg fra dhrr. dr. phil. Bjørn Olsen og cand. mag. Jón Þorkelsson modtaget forskellige berigtigelser, der bekræfter dette, men som tillige indeholder så meget af interesse, at det vel lønner sig — med vedkommendes tilladelse — her at meddele indholdet.

8. At þikkir barninu þá þat grætr. *Som et tydeligere udtryk for den heri liggende tanke foreslås* Når barnet græder, kan man deraf slutte, at det føler smerte (BO.), barnet græder ikke, undtagen der er noget i vejen for det (JF̄).

9. Lítil er barns huggun. *Sml.* Lítid er ungs manns gaman. *Meningen er* Lidt kan fornøje børn.

13. *Dette ordsprog, hvis læsning frembyder særlige vanskeligheder ved at nedre halvdel af samtlige bogstaver er bortskåren, er, som BO. godtgør og hvad et fornyet eftersyn har bekræftet, ikke bleven rigtig opfattet. Hvad der er læst som bladraske må opløses til to ord hledzt so og i steden for micit viser der sig at stå nocvt. Ordsproget lyder da* Sjaldan hleðst svá allt á einn, at [eigi] sé nokkut at, *et udsagn, hvis væsentligste del genfindes i nr. 79* Ekki er allt á einn hlaðit. *Oversættelsen bliver* Sjælden findes alle gode egenskaber i den grad samlede hos én person, at de ikke er forenede med en eller anden fejl. *I denne betydning er ordsproget endnu i brug på Island — i den hos GJónsson anførte form* Sjaldan hleðst svo allt á einn, at ekki fylgi fölski (brestr, andre löstur) neinn. *Dog skal det ifølge JF̄. også forekomme med varianten* kostur, *hvorved betydningen altså bliver den modsatte.*

24. „vinman verdur keypt en dygdinn allðri“ — *således ser jeg nu, at der i håndskriftet må læses, efter at Bjørn Olsen har givet sætningens rette fortolkning* Arbejdet kan købes, men troskab aldrig og *henvist til den ligelydende sætning hos GJónsson (Orðskviðasafn s. 353).*

34. Þat er margt í búri etandi ekki er á borð berandi. *Ordsproget, der nu kendes — også brugt i figurlig betydning — i formen* Það er svo mart í bæ, að ekki er á borð berandi, *vil sige* Der findes i et hus mange spiser, som er gode nok til daglig brug, men som man ikke kan være bekendt at sætte på bordet for fremmede.

(48. *Mod tanken i den givne oversættelse gør BO. indsigelse og formoder snarest en fejl i fornæli.*)

52. Fullr kann til flests ráð, en svangr til sáða — *sáledes foreslár BO. at læse og oversætter* Den mætte kender ráð til de fleste ting, den sultne til at skaffe sig noget at lave grød af. „Sáð“ skal forekomme *dialektisk i betydningen „mel“, „vælling“.*

63. Opt bitr þat gramr, sem gnizkr sparir — *sáledes foreslár BO. at læse (med henvisning til Opt eyðist það með sorg, sem með nizku er sparað hos GJónsson) og oversætter* Ofte fortærer den fortrydelige (uvennen?) hvad gnieren sparer.

(67. *Til bestyrkelse af, at denne sætning er et ordsprog, anfører JÞ. det nu gængse* Það er ekki hægt að hnefa, sem guð [al. herrann] vill ekki gefa.)

79. Ekki er allt á einn hlaðit. *At sætningen kan anvendes på forskellig måde viser, som JÞ. påpeger, udtrykkene* Sjaldan hledst svo allt á einn, að ekki fylgi löstur [al. galli] neinn (*Pontusrimur Magnúsar gamla, d. 1591*) eller að ekki fylgi kostur neinn og Fáum er alls varnað. *Sml. nr. 13.*

81. Hor hefir mann drepit, en básálfr tvá. *Denne sætning får en uventet forklaring ved ordet básálmur* ɔ: smör, der forekommer i „*Kvæði eptir Stephán Ólafsson*“ I, *Kph. 1885, s. 183⁸⁷*, II, *Kph. 1886, s. 404⁷⁹⁻⁸⁴* og skal endnu bruges i *Skaptafells sysstel (JÞ., BO.)*. Sætningen betyder altså Man kan dø af magerhed (sult), men af fedme (frådseri) dør dobbelt så mange.

85. Sá „bidur“ hløjandi húsa, er matinn hefir i malnum. *JÞ. hævder, med henvisning til forbindelsen „biðja húsa“, at her må læses* biðr ɔ: beder (om.)

87. Góð hönd er bætandi. *JÞ. citerer fra „Háttalykill Lopts ríka“* Góð er bætandi hönd, men fremhæver, at ordsproget i dets nu brugelige form (og således også hos GJónsson) har blið som første ord.

(93. *JÞ. anfører som nu brugelige former* Leingi má ágæða, Leingi getur vont vesnað.)

99. „hlyr (eller hlye?)“ hángandi tetr osv. *JÞ. hævder hlyr som det rigtige, da ordsproget benyttes således i daglig tale.*

108. Kostir litlir er ljúfs vera, en leiðr verðr aldri fyltr. *BO. oversætter Ringe føde er den fordringsfries trøst, den fordringsfulde bliver aldrig møt. JÞ. jævnfører hermed ordsproget Litlu má með ljúfum skipta, en osv.*

115. Latr er sá, sem 'lognsins flýr'. *BO. ansér flýr som skrivfejl for frýr, der her fejlagtig — ved en art analogi — er bleven forbundet med genitiv; sætningen burde efter hans mening hedde Latr er sá, sem á lognit frýr ɔ: Den er lad, som laster vindstille.*

(120. *Til forståelse af ordsproget henleder JÞ. opmærksomheden på den nu gængse, også hos GJónsson forekommende talemåde Sá lifir leingst, sem leingst jetur.*)

128. Sýndu manninn, en ekki matkeraldit — Vis mig manden, men ikke madfadet ɔ: Et menneskes udseende viser bedre end kvantiteten af de ham tildelte fødevarer, om forplejningen er tilfredsstillende. *BO., der giver forklaringen af dette ordsprog, oplyser tillige, at sætningen er i almindelig brug på Island (i alt fald på nordlandet), hvor den høres dels som forsvarsreplik af, dels som støttepunkt for en anklage mod madmoderen. Interessant er det, at ordsproget ifølge meddelelse af provst Hammershaimb anvendes ganske i samme betydning på Færøerne.*

129. Þat má eptir manninum hafa, sem hann talar. *Ordsproget bør ifølge BO. oversættes Hvad man siger kan man gøres til hjemmelsmand for.*

134. Margt kemr til málugs manns. *Betydningen er ifølge BO. En sladderhank blander sig i mange ting.*

135. Þá má marka, annarr þarf, en annarr má. *Til bedre forståelse af sætningen jævnfører JÞ. Í raun skal manninn marka og Sá er vinur, sem í raun reynist (ɔ: vinur).*

147. Á öngum hrin „oætít“ (ɔ: óíetít). *Som BO., og tillige Hammershaimb hævder, bør sidste ord opfattes som participium af „eta“ med det negative „ó“. Sætningen, der også findes hos*

GJónsson i formen Á engum hrin ójетиð, *betyder* Hvad man ikke har spist påvirkes man ikke af.

156. Seint ok fast gengr. *Sætningen må ifølge BO. gengives med* Det går langsomt, og så at man ikke kommer af stedet.

159. Sá þikkir hæfr hjá ærligum mönnum, er sik siðar vel. *Den rette oversættelse for ærligr er ifølge BO. her velbåren.*

(164. „skipizt“ *opfatter BO. som fejlskrift for skipast).*

179. Sjaldan sitr svinnr maðr i dyrum. *Støttet til den betydning, som „svinnr“ i det nyere sprog kan have, oversætter BO. Sjælden sidder karrig mand i døren — nemlig for ikke at indbyde forbigående.*

185. Illt er þat, at tröll skuli manna njóta. *BO. giver følgende tolkning af ordsproget* Det er slemt, når trolde får del i de goder, der er mennesker tiltænkte.

201. Vorvatn ok vöðuselr hefir ófeigum manni í hel komit. *JF. jævnfører dette ordsprog med en anden besynderlig sætning* Næmt skornar nöglur og nýþvegið hár hafa ófeigum manni í hel komið.

206. Ymist er bezt gott eðr létt. *Meningen er ifølge JF. Vekselvis er god eller tarvelig føde bedst, idet han hermed jævnfører* Á misjöfnu þrifast börnin bezt.

212. Illt er ölit, enda er þat illa drukkit. *Provst Hammershaimb foreslår at oversætte* Skadeligt er øllet, og til fordærvelse drikkes det — *nemlig for den, som beruser sig i det.*¹

¹ Foruden de i „Småstykker“ nævnte ordsprogsamlinger henledes — som en hovedkilde for danske ordsprogs vedkommende — opmærksomheden på det udførlige samlerværk af E. Mau, Dansk Ordsprogs-Skat I—II, Kbh. 1879, omfattende ialt 12,161 sætninger eller numre.

Fsv. *ægha* (fd. *æghæ*).

Det genom sitt allmänna *æ* i rotstavelsen för väntat *e* så märkliga fsv. värbet *ægha* (jfr fd. *æghæ*; fn. *eiga*) har Tamm (Arkiv II, 346) sökt förklara sålunda, att formerna med *æ* antagas hava utbrett sig från pres. (formelt pret.) konj., där *æ* skulle hava uppkommet jenom *i*-omjud av *a*, vilken förklaring senare även — utan åberopande av Tamm — framställts av Brate i hans nyss utkomna arbete Äldre Vestmannalagens Ljudlära, Ups. 1887, s. 29—30.

Oaktat denna åsikt delas av två så framstående forskare som de nämnda, kann jag äj finna den synnerligt sannolik. Den har emot sig:

1) att den nödvändigjör det antagandet, att *ā* inträngt i alla presensformerna redan före den tid, då *i*-omjudet på långt *a* värkade, mot vilket antagande bland annat den omständigheten synes tala, att formerna på *āgh-* alldeles saknas i fn. ock blott finnas i de östnordiska språken;

2) att i en ock samma urkund, t. eks. i äldre Vestmannalagen, *æ* uteslutande finnes i pres. ind. ock pres. part., där det icke är ursprungligt, män däremot alldeles saknas i pret. konj., där det just skulle hava uppstått (Brate, a. a. s. 30), något som Brate också medjer „måste sägas vara en egendomlig analogibildningens nyck“.

Jag skall nu framställa en annan ock, som mig synes, antaglig förklaring av värbet *æghas* egendomlighet.

Det till *ægha* svarande gotiska värbet heter i pres. ind. sing. *aih*, plur. *aigum*, vilket vanligen antages vara den regelbundna böjningen (med grammatisk växling?), män dessutom finnes även i sing. *aig* (1 gång) ock i plur. *aihum*, *aihuþ*, liksom part. pres. heter *aigands* (5 ggr) ock *aihands* (1 g.) samt den endast en gång förekommande infinitiven *aihan* (i en sammansättning). Jag antar nu, att samma dubbelhet särskilt i pres. ind. funnets på nordisk botten. Detta antagande bör äj anses för vågat. Ty då alla de nordiska språken i inf. ha former med *g* (*gh*), män i pret. ind. sing. en form (*a*), som utgår från en form med *h* (*aih*), så synes därav, att det ursprungliga språkskicket¹, som väl krävt lika rotkonsonant i båda

¹ I denna uppsats, som är „nystavad“, är ingen ändring vidtagen i *sje*-judets beteckning. Härutinnan liksom i flere andra punkter (rörande *tj*, *ng*, *å*, förenkling av dubbelkonsonant i några fall, m. m.) avviker jag från Rättstavnings-sällskapet's stavsätt. — Vad frågan om generela tecken för *sje*-, *äng*- ock *å*-juden vidkommer, anser jag det

de anförda värballformerna,¹ även på nordisk botten ock tidigt (sammordiskt) blivit rubbat. Samnordiskt **aih*, **aihum* blev *á*, **áum* ock *aigum* blev *eigum*; män vad blev **aig*? Jag förmodar, att det sammordiskt blev **é*. Fn. *sté*, *hné* m. fl. anser jag nämligen hava uppkommet jenom sammordisk övergång av **staig*, **hnaig*, hur nu denna övergång närmare bör tänkas hava försiggått. Ett stöd för detta antagande finner jag i det av Tamm till ett **stæ* hänfönda fsv. *stægh*, *stæg* (Arkiv II, 345). Detta *é* skulle nämligen sen åter känd fsv. judlag bli *æ*.

Man finge sålunda i fsv. den dubbla böjningen sing. *a*, **æ*² (1, 3 pers.) — män blott *at* (2 pers.) —, plur. **aum*, *eghum*, *-uþ*, *-u* (i fn. hade den åter förenklats jenom att blott endera formen i vart numerus blivit segrande: *á*, *eigum*). Jenom invärkan från **æ* uppkom nu *eghum* jämte *eghum* ock sedan även infinitiven *egha* jämte *ægha*, varåfter singularformerna *æ* senare fingo vika för formerna *a*, vilka hade stöd av andra personen *at*; åter *a* ock de andra pluralformerna ombildades åter **aum* till *aghum* ock sen *egha* till *ægha*. *A* — *aghum* ombildades sen till *agher* — *aghum* åter mönstret av *dragher* — *draghum* o. d.; först sent uppkom *ægher* som ny sing. till *æghum*. Av konj. finnas i landskapslagarnas språk inga andra former än de med *a*: *æghi* o. s. v. (se Schlyters ordbok). — Även fd. har både *æghæ* ock *æghæ* vid sidan av *eghæ*; se Lunds Ordbog.

April 1887.

L. FR. LÄFFLER.³

vara av största vikt, att, då nu även normmännen synas tänka på en radikal ortografisk reform (jfr Westerns yttrande Arkiv IV, s. 24), överenskommelse mellan svänska ock norska (ja även danska) reformvänner, om möjligt, träffas rörande nämnda juds teckning, på det att äj den olyckan måtte hända, att vardera folket besluter sig att gå sin egen väg ock därigenom den alldeles onödiga olikhet i de så nära besläktade språkens beteckningssätt, som redan eger rum (i synnerhet ifråga om *ä* — *æ*, *ö* — *ø* ock även *aa* — *å*), kommer att ökas till skada för den litterära samfärdseln mellan Nordens folk.

¹ Verbet *æga*'s ursprungliga ock samgermanska bildning synes ännu icke vara säkert utredd. De särskilda germanspråkens former hän- tyda på en ännu olöst gåta.

² Ett 3 ggr i äVGL. förekommande *mæ* (se Arkiv I, 387) skulle möjligen kunna vara en gammal analogibildning åter detta av mig antagna **æ*.

³ Jag skriver numera mitt tillnamn på svänskt sätt med *ä* (*Läffler*), äj som förut på tyskt sätt med *e* (*Leffler*). Jfr Nystavaren II, 127.

Textkritiska Anmärkningar till den Stockholmska Homilieboken.

Under titel „Studier öfver den Stockholmska Homilieboken“ (Lund 1887) har philos. dr. Ludvig Larsson nyligen utgifvit ett arbete,¹ som är afsedt att icke blott utreda frågan om denna codex härrör från en eller flere textskrifvare, utan ock att bestämma de särskilda textafdelningarnas olika ålder och inbördes förhållande samt de olika läggens sammansättning, äfvensom att slutligen, och framför allt, meddela en mängd anmärkningar i syfte att fastställa en riktig läsning och tolkning af ställen, som enligt hr Larssons förmenande blifvit i min upplaga af Homilieboken² oriktigt återgifna eller på annat sätt missförstådda.

Med afseende på frågan, om hela Homiliebokens codex är skrifven af en och samma person eller af flere, har jag i förordet till min upplaga yttrat, att „handstilen företer på olika ställen någon olikhet i skriftdragen, hvilken likväl ej är större, än att man kan antaga hela boken vara skrifven af en och samma hand.“ Af dessa ordalag synes, att jag ansett föreliggande fråga svårligen kunna med full bestämdhet afgöras. Man kan och bör naturligtvis äfven i fråga om gamla codices skilja mellan olika handstilar; men man bör ock komma i håg, att skriften i synnerhet i äldre codices var ett slags prentning, och att man vid copiering tydligen sökt att helt mekaniskt efterbilda de föreliggande originalens

¹ Detta arbete citeras i det följande med „Stud“.

² Homiliubók; Isländska Homilier. Lund 1872.

både stafsätt och yttre egendomligheter i fråga om användning af vissa bokstafstecken, förkortningar och mera dylikt. Att sålunda, såsom hr L. söker göra (Stud. s. 3—6), äfven om skriftdragen för öfrigt äro lika, i den olika freqvens, som tecknen för *ng*, *ng*, *kc*, anglosax. *v* o. s. v. kunna hafva i handskriftens olika delar, vilja se ett bevis, att boken är skriven af flere händer, är oberättigadt, ty denna olikhet visar ingenting annat, än att skrifvaren copierat olika original.¹ Hr L. har emellertid på denna olika användning af några skriftstecken samt på grund af sidornas vexlande radtal, läggens olika sammansättning o. dyl. indelat handskriften i 10 olika afdelningar. Man skulle då vänta, att hr L. menade, att 10 skrifvare förfärdigat Homiliboken, men det vill han likväl icke påstå, utan menar, att två eller flere afdelningar gerna kunna härstamma från samma hand och olikheterna dem emellan bero på, att de äro skrifna vid olika tillfällen. Att hela handskriften skulle vara af samma hand, anser hr L. deremot vara omöjligt på grund af olikheterna i handstilens allmänna utseende och i förekomsten af de ofvan omtalade bokstafsformerna. Hr L:s nuvarande ståndpunkt i frågan tyckes

¹ Så t. ex. säger hr L. (Stud. s. 5), att bladen 78—80 a i hds. likna fullkomligt bl. 67 b med hänsyn till handstilens utseende, men äro likväl möjligen skrifna med annan hand än detta, ty på bl. 78—80 a brukas allmänt tecknen för *ng* och *kc*, af hvilka det förra sparsamt och det senare aldrig förekommer på bl. 67. Häremot behöfver blott anmärkas, att om handstilarna äro fullkomligt lika, så bör det, oafsedt bruket af vissa bokstafsformer, vara klart, att de härröra från samma hand. Hr. L:s uppgifter om handstilarna i Homil. äro för öfrigt mycket sväfvande och osäkra. Stud. s. 4 heter det, att bl. 43 och 44 i Homil. skilja sig från bl. 2—42 och 45—50¹ genom „en ganska ringa olikhet i handstilens allmänna utseende“, men tydligare genom bruket af vissa bokstafsformer. Denna „ganska ringa olikhet“ är i sjelfva verket alldeles ingen. Längre fram i Stud., sid. 8, ställes emellertid olikheten i handstilens allmänna utseende alldeles i paritet med olikheten i användning af vissa bokstafsformer, hvad ofvannämnda bladpar beträffar.

sålunda vara, att Homiliboken härstammar från minst två, högst tio skrifvare.

Vi hafva redan antydt, att förenämnda bokstafsformer i berörda afseende alldeles ingenting bevisa. Och om olikheterna i handstilens eller handstilarnes allmänna utseende tjenar det till intet att tvista, när man ej har handskriften eller trogna fotografier deraf för ögonen, och äfven då beror afgörandet på olika tycken, hvilka ofta vexla hos olika personer och stundom hos samma person. På det sistnämnda fallet lemnar hr L. oss ett exempel, då han nu (1887) talar om flere handstilar och flere skrifvare i Homiliboken, oakadt han för två år sedan (1885) talade om „skrifvaren“ (obs. singularis!) i Stockholmska Homiliboken och förklarade, att „handstilen“ (obs. sing.!) i Homiliboken har nästan samma utseende som handstilen i äldre delen af Cod. Arne-Magn. 645, 40, hvilken sistnämnda förklarades vara tvifvels utan från början till slut skrifven af en och samma hand; och följaktligen måste en liknande enhetsprägel utmärka Homiliboken.¹ Hr L. hade emellertid redan då (1885) hunnit att göra sig så förtrogen med skriftdragen i Homiliboken, att han i detta fall icke behöft råka i motsägelse mot sig sjelf.

Ännu är enligt min tanke intet förebragt, som med bestämmdhet hindrar från antagandet, att Homiliboken skulle helt och hållet kunna vara skrifven af samma person.² Olikheten i stilen kan, som antydt är, mycket väl förklaras deraf, att handskriftens olika delar äro nedskrifna vid olika tider och tillfällen. Boken har tydligen varit ett receptaculum, hvori samlaren tid efter annan afskrifvit de homilier han velat förvara. Ingenting hindrar, att ganska lång tid kan ligga mellan nedskrifvandet af vissa delar, och att skriftdragen då

¹ Jfr. L. Larsson, Isländska Handskriften No. 645, 40, i den Arnemagn. saml.; sidd. LXXXVI och X (Lund 1885).

² Enda undantaget härifrån skulle möjligen vara sid. 2²⁷—4³ i min uppl. af Homil.

i dessa delar förete någon olikhet, bör icke förvåna. Jag bör ock nämna, att Rydqvist, hvilken, såsom bekant, under flere decennier begagnade Homiliebokens codex, äfven ansåg handskriften sannolikt härstamma från en enda person, och att likaledes Jon Sigurdsson delade denna mening.

I sjelfva verket är frågan, om Homilieboken härrör från en eller flere skrifvare, af mycket ringa betydelse. Antingen man antager tillvaron af en eller flere dylika, står det förhållandet qvar, att boken innehåller afskrifter af original från olika tider och trakter, och att originalens olika skrifsätt och språkbruk äro mycket noggrannt copierade. Det är en sjelfklar följd häraf, att Homiliebokens språk hvarken i ena eller andra afseendet kan förete en sådan homögenitet, som finnes hos arbeten, hvilka härröra från en enda författare. Det är därför alldeles oriktigt att, såsom hr. L. ofta gör,¹ åberopa skrif- eller constructionssättet i Homil. såsom afgörande bevis i fråga om en mera sällsynt form eller construction, utan man måste i dylika fall äfven och framför allt taga i betraktande språkets art i allmänhet uti med Homilieboken någorlunda samtida handskrifter. Om något för Homil. egendomligt språkbruk, beroende på författarens eller afskrifvarens individualitet, kan man icke tala; naturligtvis allra minst, då man antager flere afskrifvare.

Hr L. egnar i sin skrift en särskild undersökning åt frågan om läggens sammansättning i Homilieboken. Såsom jag nämnt i företalet till min upplaga, är denna sammansättning mycket vexlande med hänsyn till bladens antal. Af tretton lägg innehålla fem 8 blad hvardera. Detta bladtal kan nu sägas vara lagom stort för ett lägg och är därför rätt vanligt i Isländska handskrifter, men man bör icke deraf låta, såsom hr L. gjort, förleda sig till den tron, att alla lägg med högre eller lägre bladtal äro oriktigt hopkomna, och hans försök att på grund af läggens sammansättningar i Homilieboken

¹ Jfr Stud. sidd. 59, 64, 66, 67, 68, 69, 74, 83 m. fl. st.

uppvisa olika afdelningar, som skulle vara skrifna af olika personer, äro byggda på alldeles godtyckliga och obevisliga antaganden.

Detta finner man på ett slående sätt bekräftadt, om man granskar hr L:s undersökning af tredje lägget, bl. 18—25 i Homiliboken.¹ Nämda lägg har det af hr L. godkända bladalet och företeer enligt hr L:s egen uppfattning hvarken i skriftdrag eller innehåll något, som häntyder på vare sig luckor eller inskott, samt hade sålunda bort temligen lätt slippa ifrån hr L:s kritik. Men läggets åtta blad utgöra olyckligtvis icke 4 sammanhängande bladpar, utan bestå af två enstaka blad och tre bladpar. Denna alldeles oväsentliga och yttre omständighet kräver på intet sätt antagandet af någon oregelbundenhet vid läggets tillkomst, men har ändock vållat hr L. mycket bryderi, hvilken också af detta factum lemnat en förklaring, hvori man får veta hvad skrifvaren tänkte när han sluttat bl. 18 a, hvad han började frukta när han hunnit in på bl. 20 a, äfvensom att han på bl. 23 b kom på den tanken att spara läggets sista blad, men att han slutligen skar bort sista bladet. Allt detta är mycket angenämt att lära känna. Hr L. uttrycker emellertid sjelf ett litet tvifvel på förklaringens sannolikhet. Måhända kunde saken mindre lärnt men mera emkelt förklaras derigenom, att Isländarne hushållade med pergamentet och därför i sina handskriftslägg använde icke blott hela bladpar, utan äfven sådana skinnbitar, som voro stora nog att inhäftas såsom enstaka blad.

I fråga om femte lägget, bl. 36—44, grundar hr L. sitt resonnement på förekomsten af vissa bokstafsformer (en sak, som i fråga om en wid olika tillfällen gjord mechanisk copiering ingenting betyder);; på handstilarnes olikhet, hvilken enligt hans egen mening är „ganska ringa“ och enligt andras ingen, samt slutligen på mågot som plägar kallas *petitio principii* — ett bevisningssätt som är mycket beqvämt men icke särdeles

¹ Stud. s. 6—7.

bindande. Denna bevisningskonst culminerar vid undersökningen af det åttonde lägget. Genom en dylik method kan man, som bekant är, bevisa hvad som helst.

Då det emellertid icke är min afsigt att vid detta tillfälle ingå i en närmare granskning af hr L:s positiva undersökningar om Homilieboken, vill jag nu blott protestera mot hr L:s påstående (Stud. s. 9), att jag skulle hafva uttryckt den meningen, att Homil. s. 127⁷⁻¹⁰ (*Taket fagrileg laun . . . oc til miskunar.*) vore omedelbar fortsättning af nästföregående stycke. Jag vet icke, att jag uttalat någon mening om den saken, utan helt enkelt aftryckt texten i det skick han föreligger. Skall jag uttala en mening, så får jag säga, att jag har vid förnyad granskning af handskriften funnit nämnda rader böra bilda ett litet stycke för sig sjelfva. Hr L. anser dessa rader „öppenbarligen“ utgöra slutet af en predikan på någon af jungfru Marias högtidsdagar. Detta är „öppenbarligen“ misslag; raderna utgöra en inledning till det omedelbart följande stycket om Nativitas Sanctæ Mariæ. En både till form och innehåll liknande inledning föregår homilian *Á allra heilagra messu*, Homil. s. 39²⁰.

Större delen af hr L:s skrift består emellertid af „rättelser“, som han funnit böra göras i min upplaga af Homilieboken. Dessa s. k. rättelser äro alla af textkritisk natur, men indelas i två grupper. „Rättelserna“ i första gruppen (Stud. s. 17—42) afse att constatera förment felaktigheter vid återgifvandet af handskriftens skriftsätt; de i andra gruppen (Stud. s. 59—84) vilja visa, att utgifvaren i sina kritiska noter missförstått en mängd ställen. Vi skola här följa samma ordning och sålunda först taga i betraktande „rättelserna“ i första gruppen. Dessa utgöra emellertid en så stor mängd,

att utrymmet icke medgifver att afhandla dem alla.¹ Detta torde för öfrigt varra öfverflödigt äfven ur andra synpunkter. Jag skall därför nu genomgå endast en del af de textfel och rättelser, hvilka hr L. afhandlat Stud. s. 17—33, och meddela den uppfattning, hvartill ett förnyadt betraktande af dessa ställen i handskriften ledt mig. De i det följande anförda siffror afse sidor och radtal i den tryckta upplagan af Homilieboken.

Sid. 1¹⁷ står i hds. *leticie*, såsom upplagan har; hr L:s läsning *leticie* är felaktigt. — 1²⁷ Ordet *þeir* börjar i hds. endast ny rad, men ej nytt stycke, och föregående rad synes sluta med vanlig punkt. — 2¹³ står *fæg* på en rad och *noþ* på en annan, men de tre första bokstäfverne äro så utplånade, att de med svårighet kunna läsas. — 2²¹ bör snarast läsas *yþvart*, ej *vþvart* såsom hr L. vill; *v* och *y* brukas för öfrigt ofta

¹ Att fel, särdeles i fråga om accenter och cursivering, skola lätt insmyga sig i en text med så svårskött correctur som Homilieboken, är förklarligt nog. Då jag, sedan boken utkommit i bokhandeln, fick tillfälle att å nyo jemföra några delar af den tryckta upplagan med handskriften, fann jag till min ledsnad åtskilliga fel och inadvartenser, af hvilka emellertid endast ett fåtal är af beskaffenhet att vara egentligen missledande. Jag skall längre fram i denna uppsats nämna de meningens störande felen. Troligen kan dock Homilieboken i noggrannhet mäta sig med de flesta andra kritiska upplagor. Enligt hr L. är min upplaga synnerligen bristfull. En annan forskare, som kände både handskriften och upplagan bättre än hr L., och som iingalunda var blind för upplagans brister, nämligen Rydqvist, har emellertid både enskildt uttalat sig mycket fördelaktigt om upplagan och derjemte förskaffat densamma ett offentligt erkännande, och jag har haft tillfredsställelsen finna sådana kännare af handskriften som Unger (hvilken copierat hela codex) och Sigurdsson (som affskrifvit stora delar af hds.) samt många andra framstående palæografer och filologer instämma i Rydqvists omdöme. Att nu t. ex. Rydqvist och hr Larsson kommit till så olika resultat, beror naturligtvis på deras olika method både i fråga om handskriftens dechiffriering och vid lösandet af grammatiska eller textkritiska spörsmål.

promiscue i hds., liksom de äfven någon gång äro svåra att skilja. — 2²⁶ Såsom i uppl. antydes, är det omöjligt att med säkerhet afgöra, om der står *ættem* l. *ættim* i hds.; likaså är korset otydligt och i alla händelser tillräcklig hänvisning på båda ställena gifven genom not. 5, sid. 2, och not. 2, sid 4. — 2²⁸ Då relativet *es* användes s. 2²⁷, lär det ock kunna brukas sid. 2²⁸, och hr L:s ändring af Ungers förslag är onödig. — 3⁹ Skrifvaren kan hvarken hafva menat *samiofnunn* eller, ännu mindre, *samiofnunn*, såsom hr L. tror. Uti en not kunde hafva anmärkts, att hds. felaktigt har ett förkortningstecken öfver *u*. — 3³³ kan lika väl läsas *cruz* som *crux*; liknar snarast *crox*. — 4²⁵⁻²⁶ är ordföljden i uppl. tvifvels utan riktig. Troligen har i skrifvarens original stått *kvne greiner góþs oc illz*; skrifvaren råkade hoppa öfver ordet *greiner* och har synbarligen velat rätta felet genom en obetydlig ändring i ordföljden; han skref då till ordet *greiner* i marginalen och fortsatte nästa rad med orden *oc illz*, likväl förgätande att stryka ut det numera, vid den ändrade ordföljden, öfverflödiga *oc* i föregående rad. Ordföljden *góþs greiner oc illz* är minst lika språkriktig som *greiner góþs oc illz*. Det af hr L. omtalade tecknet mellan *kvne* och *góþs* syftar på det en gång der öfverskrifna men sedan utplånade ordet. Förkortningstecknet i *greiner* kan omöjligen vara ett hänvisningstecken, såsom hr L. tror. Derför att på andra ställen står *grein* (*greiningar*) *góþs oc illz*, är intet hinder att på ofvan antydda sätt ändra ordföljden, som allra minst i en sådan samling som Homil. kan vara alldeles stereotyp. — 5⁶ bör snarare läsas *være* med uppl., än *være* med hr L. — 5⁷ anser hr L., att orden *góþom ná*, hvilka föregås och efterföljas af punkter, böra omflyttas, emedan de båda punkterna antingen ensamt eller i förbindelse med accenterna skulle betyda omflyttning. Men punkter, på detta sätt anbragta, med eller utan accenter, brukas aldrig till omflyttningstecken; och accenter, som eljes undantagsvis ställas som omflyttningstecken öfver consonanter eller korta

vocaler,¹ äro, placerade öfver långa vocaler såsom här, tydligen alldeles oanvändbara såsom omflyttningstecken. Upplagans läsart är således fullt riktig; den ovanliga ordföljden anser jag vara en qvarstående latinism. Dylika latinismer äro visserligen temligen sällsynta i Isländska handskrifter, men anträffas, naturligt nog, på åtskilliga ställen. — 5^{37, 39} borde, såsom hr L. anmärkt, enligt vanlig upplösning stå *drotens*, *drotex*, emedan dessa former i hds. äro skrifna med endast ett *t*. Jag tror nu likväl snarare, att den för *ro* vanliga förkortningen facultativt kan beteckna äfven *rot*, och att sålunda de af Hoffory (Arkiv III 69) uppräknade „oorganiska“ formerna *drótinn*, *drótin*, *drótins*, hvilka alla äro i första stafvelsen skrifna med förkortning, böra upplösas *dróttinn*, *dróttin*, *dróttins*, såsom skrifvaren ovedersägligen menat, antingen han tecknat formerna på ena eller andra sättet. — 8¹³⁻²⁰ vill hr L. på grund deraf, att ytterst i marginalen bokstäfverne *c*, *b*, *a*, *d*, äro uppradade, flytta om punkterna, så att ordföljden blir densamma, som i Gam. Norsk Homil. 173¹⁴⁻²³ och i Mariú S. 51²³⁻²⁷ och 57⁹⁻¹⁴. Då jag icke delar hr L:s åsigt, att skrifvaren sjelf rättat ordföljden, emedan bokstäfverne i marginalen synas härröra från en annan, som vid jemförelse med andra hdss. funnit en afvikande periodföljd, anser jag icke någon ändring böra göras i upplagans text, i synnerhet som ingen

¹ Hr L. omtalar, att i denna hds. omflyttning ofta betecknas med ett par enkla accenter. Det är ej hr L:s upptäckt, att omflyttning så kan betecknas; utgifvaren har ju på vederbörliga ställen företagit en dylik omflyttning, men omflyttning kan naturligtvis endast då medels accenter klart antydvas, när de begge ställas öfver consonanter eller korta vocaler. Det är för öfrigt icke ofta, utan sällan en omflyttning på detta sätt angifves, och då de egentliga och af skrifvaren sjelf anbragta omflyttningstecknen vanligen hafva ett annat utseende, är det möjligt, ofta troligt, att en yngre hand anbragt dylika accenter för att angifva något ovanligt i ordställning eller skrifsätt. Man bör därför ej vara så färdig som hr L. med dessa omflyttningar.

omflyttning fordras af sammanhanget. — 9¹⁶ Om accenterna öfver orden *til komeN* härröra från skrifvaren, kan omflyttning af orden vara åsyftad. Möjligen kan dock ordföljden bibehållas, hvadan upplagen inskränkt sig till återgifvande af skrifsättet i hds. — 9²⁰ äro bokst. *ar* i *nåmgiarn* sammanskrifna, men versalen *r* är ej använd, ss. hr L. felaktigt uppgifver, utan den krökta formen af minuskeln *r*. — 9³⁴ Uti ordet *hene* är icke, ss. hr L. säger, *n* af skrifvaren rättadt till *n*, utan inuti bokstafven *n* är en liten plump. — 10²⁸ Första bokstafven i *átko* är suddig, men liknar i alla händelser mera ett *á* än ett *ó*. — 11¹⁴ kan lika väl läsas *zacharias* som *zacharias*. — 13²⁴ kan man läsa *eþr* lika väl som *eþa*. — 14⁴ står tydligen *mæire*; skrifvaren har icke rättat ordet. — 14⁵ står i hds. *gettner*, såsom uppl. har; det andra *t* i ordet är litet suddigt, och omöjligt är att se, om ordet är rättadt från *geten*. Orden *karla boreN* i föregående rad stå nära hvarandra i hds., men tydligt och utan spår af rättelse, vare sig från *karlmaþr* eller något annat. — 14⁶ står visserligen *mon*, men *m* är icke en rättelse från *o*, ss. hr L. tror. — 14¹¹ Den öfverskrifna bokstafven i *mansens* har ljudvärdet *s* och bör dermed återgifvas. Hr L:s läsart *mancens* är omöjlig; då skulle man ock läsa *christuc*, *spirituc* och dyl., enär *s* i dessa ord finnes tecknad med *c*. — 14¹⁹ kan upplagens *En* bibehållas, oaktadt hds. har *EN*, ty detta *n* beteckner ej *nn*, utan är endast en grafisk variant för *n* och användt för grannskapet med den stora begynnelsebokstafven. — 15¹⁶ *foryisto* kan omöjligen läsas *foryssto*, ss. hr L. tror. — 15²⁷ står *oss* ss. uppl. har, ej *øss* ss. hr L. uppgifver. — 16² Uppgiften, att *gofþgaþr* är af skrifvaren rättadt till *gofgaþr*, är oriktig. — 16⁶⁻⁷ Den af hr L. föreslagna omflyttningen af orden *á hinne vesa* är onödig. Accenten öfver *præp. á* vore väl också ett mycket olämpligt omflyttningstecken. Troligen är äfven här en latinism. — 17¹⁹ Uppgiften, att skrifvaren rättat *vasa* till *vesa*, är oriktig, ty den omständigheten, att öfre bygelu på det första *a* är litet nedböjd, innebär icke någon

rättelse. — 19⁸⁰ kan icke läsas *grimmom* ss. hr L. vill; det litet i ögonen fallande strecket till venster vid foten af det öfver-skrifna *i* kan ej vara förkortning för *m*; i alla händelser vore då förkortningstecknet utan skäl orätt placeradt. För öfrigt tror jag ock, att skrifvaren menat *grimmom*, hvilket är så klart, att derom behöfdes ingen särskild anmärkning; enkelt skrifna consonanter förekomma ej så sällan i st. f. dubbla. — 20⁸ bör läsas *upp*; gemination antydd genom punkt öfver *p*. — 20¹⁹ är *q̄prom* icke af skrifvaren rättadt till *q̄bro*. — 22⁸ är upplagans läsart *athésesens* riktig; i hds. har stått *athéssens*, men de två första *s* äro af skrifvaren utstrukna med ett tvär-streck; ingalunda rättelse från ett *n*, såsom hr L. uppgifver. — 22^{12, 18} bör läsas *fintegunde*, -a, icke *fintögunde*, -a. — 23⁸ är påståendet, att skrifvaren „tvifvels utan“ rättat *apsýnia* till *apsýna* alltför kategoriskt, och anmärkningen öfverflödig efter utgifvarens not i uppl. — 23²¹ vill hr L. omflytta *mikil svá* till *svá mikil*. Då accenten öfver *svá* är oduglig som omflyttningstecken och det för öfrigt ej nödvändigt kräfvcs ändring i ordföljden, bör upplagans läsart bibehållas. — 26²¹ Då det ej fanns utrymme att skriva ut det sista *a* i ordet *anda*, angafs bokstafven i stället med ett förkortningstecken, som här måste och bör återgifvas ved *a*, äfven om det annars vanligen betyder *e*. Förkortningstecken hafva icke oföränderligen samma betydelse på alla ställen, ss. hr L. tyckes antaga. Upplagans läsart är således riktig. — 29²⁷ behöfver sammansättningen *rétleþasc* (d. v. s. *réttleiþasc*) ej ändras till *leiþasc rétt*, ty omflyttningstecknen äro troligen tillkomna af en senare hand, och ändringen i sig sjelf onödig. — 33³³ Jfr min anm. till 14¹⁹. — 34⁵ Då sammanhanget ej ovilkorligen kräfvcr omflyttning af orden *biþia heldr*, och omflyttningstecknen förmodligen äro senare tillsatser, bör ingen ändring göras i upplagans text. Jfr anm. vid 9¹⁶. — 34²³ Öfver *a* uti ordet *svasem* står i hds. ett suddigt streck, som ingenting betyder. — 35³ Hr L:s tanke, att man heldre bör läsa *scylder* än *scvlder*, är oriktig. — 35¹⁰

vill hr L. läsa *of imbrodaga*, men detta *of* är högst osäkert; der det skulle stått, synes endast spår af ett rakt streck; hela rubriken är så utplånad, att den endast med stor svårighet kan läsas. — 40² har ordet *nefna* i hds. spår af ett förkortningstecken öfver *e*; skrifvaren har först tänkt att teckna *n* med förkortningstecken, men sedan skrifvit ut bokstafven. Den Larssonska språkformen *nemfna* är omöjlig. — 40¹⁹ bör hvarken stå *vp* l. *up*, utan *upp* (geminationen i hds. antydd genom en punkt öfver *p*). — 42¹³ har hds. *fyrgefæ*; omöjligt att se om *æ* är ändradt från *a* och om det är gjordt af äldre eller yngre handen. — 43¹⁰ står *en* i hds., ss. i uppl.; ej *eN* (se hr L:s anm. vid 11²²). — 43¹⁹ Det är visst icke fallet att, ss. hr L. säger, *þ* uti *þicker* är en ändring från *m*; uti hds. står alldeles tydligt och klart *þicker*, med ett *y* öfver *i*; jag tror, att detta *y* är af annan hand än textskrifvarens. Hr L. anmärker, att en form sådan som *þicker* ej kan väntas i denna hds., men ett skriffel lär väl kunna insmyga sig hvar som helst. — 44³² Det är omöjligt att afgöra af hvem *i* uti *wekia* är öfverskrifvet. — 47⁹ måste läsas *vilia*, ehuru spetsen på *v* är litet nerdragen. Hr L. vill heldre läsa *yilia*, en obegriplig ordform. — 51¹⁴ står *mötten* i hds., ej *mötten*. — 54³⁰ *sæger* har uppl. rätt. — 56³¹ Här står i marginalen uti hds. ordet *Mattheus*, hvilket ej blifvit omnämndt i uppl., enär det endast är ditsatt för att underlätta återfinnandet af stycket. — 57¹⁰ bör heldre läsas *sende* än *sender*. — 57^{14, 15} kan ej någon ordflyttning vara antydd genom accenterna; jfr min anm. til 5⁷. — 57²¹ står snarare *gøll* än *gøll* med punkt under vocaltecknet, hvadan upplagans läsart är riktig. — 57²³ Den här befintliga marginalanteckningen *ea*, d. v. s. *gregorius* (möjligtvis ursprungligen med rödt bläck, som sedan blifvit öfversmetadt med svart), är af samma skäl utelemnad som *Mattheus* vid 56³¹; att homilian är från Gregorius, har blifvit antydt i upplagans företal och behöfde ej upprepas af hr L. — 57²⁹ bör läsas *visenda* ss. i uppl.; den lilla slängen på *d* i hds. är icke någon förkortning, ss. hr L. tror. — 58³¹ Den om-

talade punkten under *mote* är förmodligen en smutsfläck. — 59¹¹ Äfven om skrivvaren sjelf — hvilket man ej kan veta — satt prick under det; första *t* i *iottom*, och äfven om handskriftens öfriga prässensformer af detta verb hafva enkelt *t* (hvilket jag ej f. n. lkan controllera), följer ej deraf, att formen *iottom* vore otänkbar på detta ställe i Homilieb. — 60⁷ är *þa* enligt min mening: skrifvet af textskrivaren sjelf. — 62¹⁶ Uti *fauronauta* har skrivvaren alldeles icke „förbundet förra delen af det förra *u* med dlet föregående *a* till *æ*“, ehuru kanten af *u* råkat att komma *a* mycket nära. Upplagans aftryck är fullt correct.—63³ Amgående ordet *screyte* tror jag, att, såsom ock skrifsättet i hds. antyder, det öfver raden skrifna *e* är förkortningstecken för *re*; ett subst. *skreyti* med betydelse armamenta, prydlig och god rustning, är ingen omöjlighet och passar bättre än *skeytii*, enär det här är fråga om försvarsvapen. — 63³⁶ *e* i *melom* elleer *mēlom* står alldeles i beröring med *e* i det öfver följande read öfverskrifna *en*, så att det kan fullt lika väl läsas *mēlom* som *melom*. — 65²³ är *rosto* rätt återgifvet i uppl. och hr L:s uppgift oriktig. — 69³⁶ *þokom* måste läsas ss. i uppl. — 72¹² måste *einne* återgifvas ss. uppl. har; ej *ein* ss. hr. L. oriktigt angifver. — 75³⁹ Att man bör läsa *miþgarþarormr* i st. f. *miþgarþsormr*, lär väl ingen annan än hr L. tro. Det var ej rum att skrifva ut *miþgarþs*, ty just der *s* skulle stå, var det nedskjutande första *g* i det raden ofvanför stående *t* *gegn* i vägen; derför har skrivaren satt ett litet abbreviationstecken till höger om det sista *þ* i *miþgarþ*, men den närmare formen på detta tecken kan ej skönjas; det ser snarast ut blott som en punkt och måste naturligtvis i alla händelser beteckna ett *s*. — 76²¹ har hds. tydligt *af* utan någon rättelse. — 77²⁶ skönjer hr L. ett *n* i det oläsliga ordet. Detta skönjande har förmodligen inträadt efter läsningen af „Leifar“, ty i hds. är *n* oläsligt. — 78⁷ Attt läsa *yile*, ss. hr L. vill, för *vile*, är orimligt. — 79¹⁸ bör liksom 67²⁹ läsas *hverso*; det annars för *er* vanligen använda förkortningstecknet har här värdet *ve*. Både

67²⁹ och 79¹⁸ står förkortningstecknet icke mellan *h* och *r*, såsom man skulle väntat, utan till höger om *r*, men man bör ej i följd af denna tecknets mindre noggranna placering läsa *hrerso*, som ju är en absurd form. Äfven 82¹¹ är samma tecken användt för *ve*, men der är det rätt anbragt. Detta förkortningstecken har värdet *ve* äfven på andra ställen, t. ex. uti *necqveria* 95¹, 204³⁰ och *necqver* 218⁸, hvilka formers skrifsätt är alldeles missuppfattadt af hr L. i Stud. s. 47 och 48. — 81³ Upplagans uppgift om *nónngs* är riktig. — 81³² Upplösningen *oblandnar* är naturligtvis den enda möjliga; hr L. vill läsa *obladnar*, som är en orimlighet. Oafsedt hänvisningstecknet, som ju måste ställas antingen framför eller efter *n*, har skrifvaren menat *oblandnar* och ingalunda *obladnar*; han kunde ej anbringa hvarken *d* eller hänvisningstecknet midt inne i en annan bokstaf. — 82¹¹ måste läsas *hverso*; förkortningstecknet för *ve* är här rätt stäldt; jfr anm. till 79¹⁸. — 85³³ kan icke läsas *minvings*. — 85³³ är upplösningen *drottens* lämplig för sammanhanget; *dominus*, hvilket hr L. föreslår, vore språkvidrigt. Då abbreviationen kan passa till både *drottens* och *dominus*, har jag här valt det Isländska ordet för det efterföljande *vårs* skull; sid. 97 är det ett annat förhållande, ty der står förkortningen *dns* i nominativställning och efterföljes flerstädes af ett *noster*. — 86⁵ bör *u* i *miscunar* vara cursiveradt, enär det i hds. är angifvet med förkortningstecken. Hr L:s upplösning *miscunvar* är deremot alldeles förkastlig. — 86²⁸ bör läsas *gere*. — 87¹ Den förkortning, som jag anser beteckna *oöþ systken*, skulle enligt hr L:s förmenande betyda *gregorius*. Den andra af förkortningens tvenne bokstäfver skulle således enligt hr L. vara ett *o*; jag tror den snarare föreställa ett *s* (jfr. förkortn. *oöþ systken* 75¹⁶). Ett *gregorius* hade väl ock, såsom andra dylika anteckningar, heldre anbragts i marginalen än midt i en textrad. — 93¹⁶ är *lite* möjligen ändradt till *liti*. — 93^{31, 37} Anm. om hänvisningstecken äro väl minst sagdt öfverflödiga. — 93³⁸ säger hr L., att de i not. 11 omtalade öfver-

skrifna bokstäfverne ej äro af textskrifvaren, utan af den yngre handen, hvadan den derigenom föreslagna ändringen i ordföljden borde lemnas utan afseende, äfvensom att bokstafven *a* ej står, ss. i uppl. angifves, emellan *en* och *taka*, utan öfver *n*. Dessa uppgifter äro oriktiga. Visserligen är det på många ställen i hds. svårt att skilja mellan den äldre och yngre handen, men på sid. 93 är det ovanligt lätt, enär den yngre skriftens bläck är mycket mera urblekt och skriftdragen helt olika; bokstafverne *a*, *c*, *d*, *b*, äro tydligen skrifna med textskrifvarens bläck. Bokstafven *a* är så anbragt, att venstra kröken af *a* står öfver högra strecket af *n* (uti *en*), under det att högra svängen af *a* når fram till början af *t* (uti *taka*), och således bör det väl rätteligen heta, att *a* är öfverskrifvet emellan *en* och *taka*. — 94²¹ Omflyttningstecknen öfver *rena scal* äro skrifna med det äldre, mörkare bläcket, och ordföljden i uppl. sålunda riktig. — 97³¹ är upplagans läsart *qrwol* riktig. — 101³⁸ Hr L:s uppgift, att *ofyiþre* af skrifvaren rättats till *ofyeþre*, är gripnen ur vädret. — 109¹⁶ Uti hds. står icke, ss. hr L. tror, *diofplen*, men väl en plump under det andra *o*. — 112³⁹ Om skrifvaren sjelf anbragt det lilla *v* öfver det första *r* uti *yþrarr*, synes mycket ovisst. — 114¹ Hds. har, som mig synes, *byþr* (d. v. s. *býþr*), icke *byþer* ss. hr L. vill läsa. Præs. ind. är ock h. l. lika användbar som præter. conj. — 115¹⁷ Ovisst är, hvem som öfverstrukit det enstaka *þ*; skriften i cod. är litet suddig på detta ställe. — 115²⁰ Det sista *s* i *fallslsár* är skrifvet med versaltyp, men representerar här, såsom ofta, enkelt *s*, och ordet bör följaktligen icke upplösas *falls'arss*, ss. hr L. gör. — 121⁵ bör *gæfe* icke ändras till *gefe*. — 121²² Om en prick öfver *v* i *drvgendom* funnits, så är den nu så utplånad, att man intet med visshet kan derom afgöra. — 122²⁶ m. fl. st. kan lika väl upplösas *dominus* som *domivus*; saken för öfrigt utan ringaste vigt. — 123³⁹ Om det suddiga och utstrukna ordet är *sculom* eller *scolom*, torde vara likgiltigt. — 127⁹ Det första *m* i *mariam* är nästan utplånadt i hds. —

129²⁵ bör läsas *vitron*, ss. i uppl. — 129³⁷ bör läsas *eþi*, icke *oc*, ss. hr L. vill. — 130³⁷ bör läsas *hvern* med endast *e* cursiveradt; icke *hverrn* ss. hr L. vill. Förkortningstecknet, som annars oftast betyder *er*, har här värdet *e*; jfr *þer* 11¹¹. — 130³⁸ bör hvarken läsas *høfþo* eller *høfþo*, utan *hafþo*; bokstafven *a* är litet suddig. — 138²⁸ Uti den stilsort, som användes för rubriken, fattades typen *e*. — 135³⁵ kan på intet sätt läsas *sva fyrgefþu*, ss. hr L. vill; det ena omflyttningstecknet står nämligen emellan *fyrgef* och *þu*, och det andra mellan *þu* och *sva*. — 136²⁷ Det öfverskrifna *ó* uti *gøþer* tyckes vara senare ditsatt; förkortningen för *er* är deremot tydiligen af textskrifvarens hand. — 137¹⁴ står ej *ðrþom*; endast en tillfällig plump i öfre kanten af *o*. — 138¹⁴ bör läsas *mon*. — 138¹⁹ Uti *maria* är icke versalt *n* sammanskrifvet med föregående bokstaf. — 138²⁶ Ordet *átt* är otydligt, men kan ingalunda läsas *ætt*, ss. hr L. vill; snarare ser det ut som man velat ändra *átt* till *ótt*. — 139²⁵ bör heldre skrivas *comen* än *comen*, ty den förkortningen representerade bokstafven liknar mera ett *n* än ett *v*. — 139²⁸ Ehuru öfversta böjningen af *c* uti *oc* råkat blifva litet rakare än vanligt, bör man icke läsa *ot*. — 142⁷ och 143⁹ kan jag ej se, att *man* och *gufþe* äro rättade till *men* och *gøþe*. — 144²⁰ har skrifvaren först tecknat *fýstest*, men sedan ändrat det andra *t* till *c*; hr L:s läsart *fýstestc* är oriktig. — 144, anm. 5; de ord, som der anföras, stå i den inre marginalen och äro till en del svåra att läsa. Att det första *d* skulle betyda *dasamlego*, är möjligt, men hvarken tydligt eller troligt, ty då hds. är Isländsk, talas här väl ock om en Isländsk kyrka, men någon sådan, som förtjenat epithetet *dasamlig*, har icke funnits. Att *ok* skulle vara en förkortning, är ej antydt. *Sa* betyder förmodligen *sanctus*. Det hela är för öfrigt utan all vigt, då här endast är fråga om ett klotter af yngre hand och utan sammanhang med texten. — 145³ Den omtalade punkten under *auþøfen* tyckes endast vara en vanlig smutsfläck. — 146² Jfr anm. vid 139²⁸. — 147²⁷ Omflyttning kan ej sägas vara säkert

antydd; jfr anm. vid 5⁷ m. fl. st. — 148⁴² Under det första *s* uti *essst* bör stå en punkt, som i uppl. vid tryckningen fallit ut. Ordet är i hds. sålunda rättadt och hr L:s upplösning *essst* oriktig. — 149⁸ bör heldre läsas *Tertia* än *Tercia*. — 149, anm. 3. Orden *Philippus dixit* stå uti hds. i marginalen alldeles midt för den rad,, uti hvilken orden *Tertia die* förekomma och måste då, ss. hänvisningstecknet framför *Tertia* ock angifver, naturligtvis inflickas just i denna rad och icke i någon annan. Under ordet *Phillippus* står i hds. *Bartholomeus*, förmodligen såsom en rättelse. — 151³ bör väl läsas *suemne* ss. i uppl. — 151²⁶ bör läsas *iohani* sss. i uppl. — 152² säger hr L., att *c* uti *macklegr* har alldeles ssamma utseende som ett *e*, men då skulle man få den underliga formen *macklegr*. Hela saken är, att *c* fått en litet mera än vanligt tillbakaböjd spets. — 152²¹ har möjligen i st. f. *stten[d]sc* stått *stentse*; skriftsätten *stenæc* 31³¹ och 142¹² lägga imtet hinder i vägen för detta antagande. — 156²² Sista bokstafven i *mællte* är otydlig i hds. — 156³⁰ Anmärkningen om *qvrislasck* är obefogad. — 157²¹ *heyþoþ* är icke, ss. hr L. säger, en rättelse från *heyrer* och kan ej heller läsas som *heyþoþ*, enär förkortningstecknet för *r* måste tagas med i räkningen. Detta tecken borde hafva stått öfver *y*, men kunde af rent grafiska skäl icke der anbringas, utan fästes i stället vid det närrstående *þ*. Någon tvetydighet kunde ej derigenom uppkomma, ty skrifvaren kunde väl antaga, att ingen skulle hitta på att läsa *heyþroþ*, såsom der onekligen står, om man mechaniskt följer ordningen i de här använda skriftecknen. Ickte alltid stå förkortningstecknen öfver eller vid den bokstaf, dlit de närmast höra; likasom förkortningstecknet för *r* icke kunde af grafiska skäl här anbringas öfver *y*, utan flyttades tiill närmaste höga eller öfver raden uppskjutande bokstaf, på samma sätt flyttades t. ex. förkortningstecknet för det andra *n* uti *nefnðr* 40⁵ och *nefnðer* 126⁹ öfver det första *e*, enär ttecknet ej af grafiska skäl kunde placeras öfver *f*. Att äfven utan en sådan yttre anledning förkort-

ningstecknen stundom anbringas mindre noggrannt, hafva vi omnämnt vid anm. till 79¹⁸. — 160¹⁴ och 214²⁴ har hds. den vanliga beteckningen för *siþan* (jfr. t. ex. *siþan* 167³¹), men på det förra stället synes *siþer* vara att föredraga. Förkortningarna för *siþan* och *siþer* äro likadana. — 160¹⁷ har jag rättat handskriftens *þrældommiN* till *þrældomiN*, hvarvid hr L. anmärker, att det som utgifvaren fattat som förkortningstecken för *m* är blott en accent öfver *o*. Jag har aldrig sett maken till accent, ty han utgöres af ett groft vågrätt streck öfver *o*. — 161¹⁸ bör snarare läsas *sanct* än *sem*. — 162³⁵ är *ørindreca* icke, ss. hr L. säger, rättadt till *ørendreca*; bokstäfverne *i* och *N* hafva kommit litet för nära hvarandra, hvarigenom någon otydlighet i skriftdragen uppstått. — 163²⁹ står snarare *fagnaþarens* än *fagnaþarins*; *e* (eller *i*) är otydligt genom någon plump eller ändring af skrifvaren. — 164³⁶ Hds. har *orþzqvir*, med uteglömdt *þ* i andra stafvelsen; det slutande *r* är mera än vanligt utdraget på längden (jfr *ór* 182¹⁸). — 165³⁷ bör läsas *en* såsom i uppl., ty öfver *en* i hds. står en punkt, som afser rättelse till *en* (jfr hr L:s anm. vid 11²⁹). — 168²⁸ står i hds. såsom i uppl. *göþgerningom*; icke *göþgerngom* ss. hr L. tror. Förkortningen *ning*, som hr L. icke förstått, är mycket tydligt angifven genom ett groft tvärstreck öfver långstrecket på tecknet *ng*. — 171³⁰ står *episcopo*, möjligen rättadt från *episcope*. — 176²⁰ kan snarare läsas *tueim* än det obegripliga *tuiem*. — 176³¹ Hänvisningen till sid. 201 är tillräckligt antydd genom not. 6. Annars borde man ock anmärka, att en yngre hand i nedre marginalen skrifvit: „N.B. Continuator infra fol. 94.“ — 178⁹ måste jag protestera mot påståendet, att orden *a þetta* äro skrifna af yngre hand. — 182² står i hds. *þorgorra*, ss. det uppgifves i uppl. — 182¹⁸ säger hr L. att „*þæ* kunde möjligen läsas *þar*“, men på grund af de ovanligt tydliga skriftdragen i detta ord är det omöjligt. — 183¹⁹ bör läsas *meinlæser* ss. i uppl. — 185³⁸ läser hr L. *en árra dag*, men skall det vara riktigt noga, borde allt samman skrifvits med versaler, ifall någon vigt legat på

återgifvandet af ett par utstrukna ord. — 188³⁹ Vid närmare påseende håller jag nu för troligast, att *bede* är af textskrifvarens hand. Att homilian är efter Beda, har väl ingen betvivlat. — 190¹¹ Öfver *V* i *Vr* är en accent utelemnad af typografiska skäl. — 194²⁷ står snarare *heite* än *heite*, men det senare passar bättre. — 200⁴ Uti *leystu* är *u* icke rättadt till *o*, utan *u* har råkat att flyta ihop ofvantill. — 205¹⁸ är det omöjligt att afgöra om der stått *Eucharicus* eller *Eukarius*. — 208⁴ bör läsarten *keóqver* bibehållas. — 214²² bör *mvna* bibehållas. — 217²⁴ kan *evdde* bibehållas såsom endast grafisk variation till *eydde*. — 218³³ Troligen är *guþe* rättadt till *goþe*. — 219¹⁰ bör man ej läsa *sid* för *svá*; första strecket i *v* har blifvit utplånadt, så att bokstafven tillfälligtvis liknar ett *i*. — 220^{10, 11, 29, 30} äro så utplånade i hds., att läsarterna icke kunna vara fullt säkra. Uti 220²⁹ har efter Unger supplerats *sive pining oc*. Hr L:s påstående, att *pining* ej passar med hänsyn till betydelsen, är det öfverflödigt att bemöta.

Öfriga af hr L. uti Stud. sidd. 17—34 anmärkta „rättelser“ skall jag för tillfället lemna oberörda, emedan de för det mesta handla om obetydligheter, till hvilka jag räknar återgifvandet af vissa rent grafiska eller andra lika oväsentliga ting, som visserligen böra och kunna corrigeras vid en ny upplaga, men som äro utan egentlig vikt för forskningen. Om sålunda en versal någonstädes kommit in i stället för en minuskel eller tvärt om, eller om ett *scal* kommit i st. f. *skal*, ett *platlega* för *ðlatlega*, ett *ostiaris* för *ostiaris* o. s. v., så är det visserligen fel, men lyckligtvis sådana, som ej kunna synnerligen missleda någon. Mera betydande, ehuru ingalunda meningsstörande tryckfel äro ett *-i* eller *-u* uti ändelser i st. f. *-e* eller *-o*, eller tvärt om. Hr L. har, efter hvad jag kan finna, hittat 17 eller 18 ställen i Homil., hvarest *e* och *i* böra byta plats. På ett mycket litet antal ställen hafva *u* (eller *v*) och *o* blifvit förväxlade. På några ställen har en dubbel consonant (vanligen *l*) skrifvits för enkel

eller omvänt. Emellertid äro äfven bland de „rättelser“, som här ej blifvit särskildt granskade, ganska många alldeles obefogade, men jag skall ej nu sysselsätta mig med att uppvisa allt det oriktiga och småfnaskiga i hr L:s anmärkningar. Blott det vill jag i förbigående anmärka, att, liksom så mycket annat, hr L:s klander af läsartarne *gort*, *mart*, *virt* o. s. v. saknar all anledning. På ett slutande minuskel *-t*, som föregås af ett *r*, gjorde man nämligen ofta det öfre tvärstrecket något svängdt i stället för rakt, utan att man därför bör anse versalen *r* hafva varit åsyftad. Upplagans lässarter *mart* 113¹⁰, *virt* 120⁸ o. s. v. äro således tvifvels utan riktiga. Att på andra ställen i Homil. en viss benägenhet att skrifva *r* eller *tt* för *t* efter *r* förefinnes, är icke dermed förnekadt.

I fråga om accenterna har jag med hds. jemfört en stor mängd ställen, der hr L. anser fel i upplagan förefinnas, men då det skulle inkräkta för mycket på utrymmet att afhandla dessa s. k. rättelser, som hr L. uppradat Stud. 35—40, skall jag här endast göra ett par allmänna anmärkningar. Jag har då vid collationeringen funnit åtskilliga ställen, hvarest det för mina ögon är omöjligt att se de accenttecken, som hr. L. omtalar. Detta är i och för sig ej underligt, äfven därför att accenttecknen ofta äro så urblekta och svårt skönjbara, att det mången gång är vanskligt att constatera deras tillvaro på ett smutsigt och nedrökt pergament. Man gör emellertid bäst om man ej vid återgifvandet af en text sätter flere accenter, än som med visshet kunna läsas. På mångfaldiga ställen, der det enligt hr L. borde stå accent, har jag dess utom af andra lätt insedda skäl icke i upplagan anbragt handskriftens accenttecken, då de nämligen synbarligen icke stå som accenter i egentlig mening, utan hafva en rent grafisk betydelse. De stå sålunda t. ex. mycket ofta öfver vissa bokstäfver, öfver vissa småord, öfver vissa förkortningar såsom diakritiska tecken, såsom ett slags diastole, att skilja dem för ögat från angränsande ord eller bokstäfver, men alldeles icke såsom accenter.

Detta förhållande är så allmänt bekant, att något särskildt derom ej behöft för vanliga och välvilliga läsare i upplagan nämnas. När man undantager alla dessa fall och de ställen, der accenttecknen äro omtvisteliga eller obefintliga, blir emellertid hr L:s rätttelselista högst betydligt reducerad. Dess utom bör märkas, att flerstädes finnas väl accenttecknen öfver de ord, som hr L. angifvit, men alldeles icke öfver de bokstäfver, ibland ej ens öfver de stafvelser, der denne anbragt dem i sima s. k. rättelser. Stud. s. 39—40 uppräknar hr L. sådana ställen, från hvilka accenterna böra strykas. På det att förteckningen ej skulle blifva för kort, har hr L. inräknat sådana med förkortning skrifna ord som t. ex. *göþer* 10¹¹, *þúiat* 10²³, 11^{12, 16}, *nótt* 23⁴, *dróttens* 25¹⁸, *göþ* 51¹², 57²⁴, 63¹⁷, 70³⁴, *wár* 67¹¹⁷, *göþer breöþr* 69³³, 80²⁵ m. fl. Hvarför ej accenten i dessa ord skulle kunna vara inbegripen i den använda abbreviationen, är ofattligt. Förfaringssättet gifver emellertid onekligen en viss prägel åt den utöfvade kritiken. Hvilken grad af tillförlitlighet hr L:s accentlister för öfrigt må antagas hafva, derom kan man af det redan anförda göra sig en föreställning.

Att med hänsyn till cursiveringen åtskilliga fel skola insmyga sig vid ett sådant texttryck, som Homiliboken kräfver, är mycket förklarligt, enär enligt ett flygtigt öferslag hds. har minst 25,000 ord, i hvilka cursivering af någon eller några bokstäfver fordrades vid tryckningen. Hr L., som haft förmånen att kunna egnas några månader eller kanske år åt spaning efter fel i upplagan af Homil., säger sig i fråga om cursiveringen upptäckt åtskilliga misstag, som han uppräknar Stud. s. 41—42. Jag skall emellertid här förbigå äfven dessa anmärkningar, utan att yttra mig om deras tillförlitlighet, helst som ingen enda af de anförda ordformerna blifvit oriktigt upplöst eller annars vanstald, så att någon derigenom kunnat förledas till språkliga eller grammatiska misstag. Att

jag för öfrigt i ganska många fall ej kan dela hr L:s åsigt om cursiveringen, torde vara öfverflödigt att nämna.

Några af hr L:s betraktelser öfver upplösningar, förkortningar och annat dithörande äro emellertid så egendomliga, att de tarfva ett kort bemötande. Stud. s. 44 finner hr L. det vara vilseledande, att jag endast på några ställen, men ej på alla, angifvit bruket af versalen *s*, såsom tecken för enkelt *s*. Mina noter på sidd. 1 och 3 i uppl. samt sid. xj i företalet, der denna användning omtalas, lemna tillräcklig upplysning om förhållandet, och det hade varit onödigt att annat än undantagsvis i en särskild not påpeka dylika fall. Att särskildt hvarje gång förklara t. ex. att versalen *s* i *sumr* 5³¹, 39 m. fl. st., *þesse* 49¹⁷ (med dubbla versaler) m. fl. st., föreställer enkelt *s*, hade varit ett dumt pedanteri.

En alldeles ogrundad förebråelse grundar hr L. ytterligare mot mig, då han Stud. s. 45 säger, att jag missuppfattat det tecken, som jag återgifvit med *kc* och som finnes i ordet *mikclom* på 23dje raden å facsimilet i uppl. Jag har sid. ix i mitt företal till Homil. sagt, att en sammanslingring af *kc* användes i allmänhet för *kk*, men på några ställen för enkelt *k*. Det föreliggande sakförhållandet är dermed alldeles riktigt återgifvet. Enligt hr L:s egna uppgifter, så vidt de äro pålitliga,¹ föreställer nämnda tecken i Homil. 96 gånger *kk*, men endast 29 gånger enkelt *k*. Det måste därför anses såsom gifvet, att skrifvaren (eller skrifvarne) ansett tecknet företrädesvis kunna användas för gemineradt *k*, men endast undantagsvis för enkelt *k*. Att samma tecken kunde hafva begge dessa functioner, är ej mera underligt, än att versaler kunna representera både enkla och dubbla bokstäfver; men att tecknet i så öfvervägande grad användes för *kk*, måste hafva berott just på dess likhet med ett sammanskrifvet *kc*.

¹ Äfven hr L:s statistiska data, som lemnas med sådan säkerhet, äro ofta felaktiga. Så t. ex. säges Stud. s. 10, att uti Hom. 121²⁶—127⁷ eo endast finnes i *teonape* 125¹³, men redan 122²⁸ står *beón*, o. s. v.

Att detta tecken, ss. hr L. yrkar, bort återgifvas med *k*, äfven då det betecknar gemineradt *k*, är i sig sjelft absurdt och allra minst antagligt för Homil., som jemförelsevis sällan har *k* för *kk* eller *ck*. Att återigen sjelfva bokstafvens eller tecknets figur har sitt ursprung från och finnes i gamla Latinska alfabet, är allmänt bekant; det kan ses i hvilken brukbar Latinsk palæografi som helst, och derom hade ej hr L. behöft upplysa allmänheten. Att det der är tecken för enkelt *k*, hindrar ej att det uti Isländsk palæografi kan hafva och har en annan användning. Att mynden för *kc* verkligen af de gamle ansågs och användes såsom tecken för gemineradt *k*, säges också uttryckligen i Snorra Eddans första Grammatiska Afhandling (se den senaste Köpenhamnsuppl. af denna afhandling, sid. 39). Om hr L. hade känt nämnda skrift, skulle han hafva kunnat bespara sig den märkliga diatriben om tecknet för *kc*.

Stud. s. 47 anföras några ord, uti hvilka det för *er* annars vanliga förkortningstecknet bort återgifvas med *ar*, näml. *læresveiner* 13³⁵, *litellátère* 41³⁵, *gegner* 46¹², *hornstaver* 101²⁷ och *dómer* 202⁹. Någon ändring i *hornstaver* bör icke ske, äfven om motsvarande ställe i „Gammel Norsk Homiliebog“ har *hornstafar*. Om *litellátère* vidhåller jag såsom en möjlighet den åsigt jag uttalat i företalet till Homil. sid. iv. Icke alldeles omöjligt är det heller, att *sveinn* kunnat hafva en plur. på *-er (-ir)* jemte den vanliga på *-ar*. Ordet *dómer* är snarast ett skriffel i hds., framkalladt af de omgifvande ordens ändelser, samt bör sålunda rättas; *gegner* 46¹² bör snarare rättas till *gengin* än till *gengnar*.

Felaktig upplösning af senast afhandlade förkortningstecken har råkat inkomma i *þarfelega* 21¹⁵, hvilket naturligtvis bör vara *þerfelega*. Detta förbiseende är lätt förklarligt, emedan formen *þarfligr* är mycket vanlig och formen *þerfligr* ytterst sällsynt. Någon skada af detta uppenbara misstag har dock ej kunnat vållas ens för mindre kunnige läsare, enär redan i Fritznerns allmänt begagnade ordbok den rätta formen

Perfiligr citeras just ur Homil. efter det ställe, der ordet är fullt utskrifvet. En värderad och välvillig anmälare af Homil., nämligen J. Thorkelsson, har ock förut anmärkt saken. Hr L. har upprepat anmärkningen, men tyckte väl, att det var alltför tarfligt att endast upprepa det, som andra redan påpekat, utan han har derjemte afskrifvit den grammatiska regeln om bildningen af adj. på *-eleg* (*-iligr*). Denna regel är dock icke, såsom man af ordalagen kunde sluta, funnen af hr L.

Samma sid. 47 i Stud. anser hr L. möjligt, att *miscunar* 105³⁷ (skriffel för *miscun*) bör läsas *miscuner* och fattas som pluralis med betydelse 'yttringar af barmhertighet'. Den meningen läser icke delas af andra.

Äfvenledes får jag uppbära klander därför att jag i vissa former af pron. *necqvea* återgifvit senast omtalade förkortningstecken med resp. *ve* eller *ver*, hvilka båda betydelser enligt hr L:s mening skulle vara för detta tecken främmande. Denna mening är tydligen alldeles felaktig. Det är absurdt att envisas med att insätta förkortningstecknens s. k. normalvärdet utan urskilning öfver allt, der tecknen förekomma. Man bör väl ock betänka, hvilken form skrifvaren rimligtvis med abbreviationen velat uttrycka. Hr L. menar sålunda, att i st. f. *necqveria* 95¹, *necqvea* 218³ man skulle hafva upplöst *necqverria* och *necqvera* (d. v. s. former med ett *v* för litet och ett *r* för mycket), samt i st. f. *necqveria* 154⁷, *necqverer* 172⁷ hafva insatt formerna *necqveria*, *necqverer*. Då jag icke kan godkänna den Larssonska på ett par skriffel i Cod. AM. 645, 4°, grundade teorien om *q* såsom tecken för *k + v* och ej heller finner sådana former som *necqverria* o. dyl. antagliga,¹ måste jag vidhålla, att det nu afhandlade förkortningstecknet kan representera äfven *ve* eller *ver*. Ja, äfven endast *e* kan utan tvifvel på detta sätt betecknas, och jag anser nu, att *gerrer* 95³, *hverr* 45⁶, *hverrer* 78³ ej böra räknas som skriffel,

¹ Hade jag i texten infört sådana språkvidriga former, som dem hr L. föreslagit, skulle de säkerligen blifvit klandrade, och det med rätta.

utan upplösas *gererr*, *hver*, *hverer* (jfr anm. vid 130²⁷); på samma sätt kunde man upplösa det med förkortning skrifna *hver* i st. f. *hverr*, men äfven den senare formen är antaglig, enär *r* kan anses som endast grafisk variant till *r*, och förkortningstecknet kan sålunda der behålla sin vanliga betydelse. Skrif-sätten *ber* 210¹⁹, *lhver* 64²⁶ o. s. v. för *berr*, *hverr*, behöfva ej ändras, enär de ej förete annan afvikelse än den, att en consonant tecknats enkelt i st. f. dubbelt.

Med vanlig insigt och säkerhet ordar hr L. uti Stud. s. 48 om det mångtydiga tvärstreck, som plägar användas såsom förkortningstecken för *m*, *n*, *en*, *in* o. s. v. Uti ordet *miscun* förekommer samma tecken i Homil. på synnerligen många ställen såsom förkortning af *u*. Hr L. menar, att tecknet här betyder *un*, och att jag således bort upplösa *miscun*, *miscun*. Visserligen kunde man i sådant fall anse versalen *n* såsom endast grafisk variant för *n*, men då ordet *miscun* på så många ställen i hdls. finnes utskrifvet på det senast anförda sättet, ligger det vida närmare till hands att antaga förkortningstecknet betyda endast *u*, icke *un*, och att upplösa såsom jag gjort. Att tecknet brukas för *un* i andra handskrifter, bevisar ingenting i denna fråga; i hela Homiliboken finnes, så vidt jag erinrar mig, intet enda ställe der nämnda tecken har betydelsen *un*. Formerna *miscun* 26²⁶, *miscunar* 11²⁶, hvilka hr L. stämplar som rent af oriktiga, äro dock ej mera felaktiga än t. ex. det utskrifna *miscun*, som hr L. anført från 61⁸⁴, och det är därför alldeles icke skäl att på 26²⁶ och 11²⁶ tillägga förkortningstecknet någon annan bemärkelse än det annars har uti det så ofta iförekommande ordet *miscun*. Att särskildt rätta ett befintligt *miscun* till *miscun* är ock öfverflödigt, då consonantens enkeliskrifning icke är utan exempel. Att ifrå-gavarande förkortningstecken, som användes på så vexlande sätt, skulle kunna beteckna *e* i *men* 54¹⁷ och i uti *fiolcunigr* 68¹², förnekas af hr L. utan det ringaste skäl. Ty detta för-

kortningstecken har, såsom bekant, en så allmän användning, att det kan begagnas i de mest olikartade fall.

Med afseende på samma förkortningstecken har hr L. äfvenledes sid. 48 ytterligare gjort en högst märkvärdig upptäckt. Tecknet, som består af ett litet tvärstreck, kan naturligen ej beqvämt appliceras öfver sådana bokstäfver, hvilkas grundstreck skjuta högt öfver raden. Till dessa bokstäfver hör bland andra *f*, och för att beteckna den ofta förekommande förbindelsen *fn* kunde skrivaren icke på det vanliga sättet begagna sig af förkortningstecknet, utan använde den utvägen att, om en öfver raden icke uppskjutande bokstaf (vanligen ett vocaltecken) hade sin plats näst före *f*, sätta förkortningstecknet i stället på denna före *f* stående bokstaf. Så skrefvos t. ex. formerna *nefn̄dr* 40⁵, *nefn̄der* 126⁹ med förkortningstecknet för *n* öfver *e* i st. *f*. öfver *f*. Någon tvetydighet eller olägenhet har icke genom denna lilla grafiska beqvämlighet uppstått förr än i våra dagar, då hr L. upptäckt, att dessa former böra rätteligen upplösas till *nemf̄dr*, *nemf̄der*! Det behöfves icke att närmare uppvisa orimligheten af sådana former, som, utom det att de äro ytterst svåra att uttala, äfven i annat afseende äro monströsa. Om der i hds. stätt *nemfn̄dr* o. s. v., så kunde detta skriftsätt möjligen förklarats såsom en sammanblandning af *nemndr* (hvilket dock ej kunnat väntas i Homil.) och *nefn̄dr*. Nu finnes icke denna möjligheten, och då hds. på andra ställen har utskrifna former, sådana som *nefn̄der* 89¹³ och *iafn̄t* 47²⁵ m. fl. st., så är det klart för hvarje läsare, som ej vill hitta på orimligheter, att man måste upplösa *nefn̄dr* 40⁵, *nefn̄der* 126⁹, *nefn̄dar* 89¹, *iafn̄t* 49²⁰, 81¹, 119²⁰, 216¹³ o. s. v., och icke *nemf̄dr*, *nemf̄der*, *nemf̄dar* (borde då varit tecknadt *nemf̄r* o. s. v.), *iamft* ss. hr L. tror. Det går ej an att slå mynt af skriffelet *ianft* 49²¹, eller af skriffelen *iofn̄no* 130²², *hafn̄na* 137³¹, eller af skriffelet *samfn̄ar* i Cod. AM. 655, 4°. Det första felet är troligen uppkommet deraf, att skrivaren i originalet sett förkortningstecken öfver *a*, men upplöst det samt helt mecha-

niskt och tanklöst placerat *n* före *f* i st. *f*. efteråt; formen *ianft* talar i alla händelser icke för den Larssonska formen *iamft*. De begge andra skriffelen i Homil. härröra tydligen deraf, att skrifvaren, glömsk af de redan anbragta förkortningstecknen, skrifvit ut *n* efter *f*. Det enastående *samfnar* kan antingen vara en grafisk blandning af *safnar* och *samnar*, eller ock en felaktig upplösning af ett i urskriften befintligt förkortningstecken öfver det första *a* och felaktigt upprepande af *n* efter *f*. Att alldeles mekaniskt dechiffra förkortningstecknen, såsom hr L. gör, går ej alltid an; skrifvaren förutsatte åtminstone så mycket tankearbete hos läsaren, att han vid läsningen placerade det genom förkortning antydda på rätt ställe, äfven om några yttre skäl vållade en liten afvikelse från det vanliga förhållandet. Denna sak har jag redan antydt i föret. till Homil., sid. xvj; jfr ofvan anm. till *heyþoþ* 157²¹.

Mot de genom förkortningstecken angifna orden *allar* 130¹⁴ och 132² göres af hr L. den anmärkningen, att de borde upplöstes *almotkom*. På förra stället tycker man väl, att *allar* är väl långt skildt från *forner*, och att ett epithet (dock icke just *almotkom*, utan snarare något annat) till *guþe* skulle passa bättre till meningen; på senare stället är *allar* fullt lika lämpligt som något annat ord. Då emellertid formerna af *almáttigr* endast pläga abbrevieras med *alm* och vidfogadt förkortningstecken, så är det mycket ovisst, om *almotkom* bör insättas efter *guþe*. Mera antagligt är, att på nämnda ställen en form af *allr* åsyftats, då detta snarare stämmer med abbreviationen och ej förbjudes af sammanhanget.

Att *men* 3¹⁰ m. fl. st. skulle, såsom hr L. yrkar, återgifvits *menn*, är alldeles onödigt, då, såsom flere gånger anmärkts, äfven i utskrifna former hds. har enkel consonant i st. *f*. dubbel, och denna frihet naturligtvis vid förkortningar tagits ännu mera i anspråk.

Hr. L. anmärker, att *guþ* 29² och *scurþguþ* 71¹⁰ skulle upplöstes *goþ*, *scurþgoþ*, och den, som det anser, kan ju så

göra. Upplagan kan icke förvilla läsaren, enär jag sid. xv i föret. sagt, att jag alltid tecknat upplösningen *guð*. Hr L:s uppgift, att ordet i betydelse hednisk gud i andra Isländska handskrifter alltid skrives *goð*, har det felet att icke vara riktig.

Likaså innehålla de Stud. s. 153—4 af hr L. gjorda anmärkningarna om användningen af punkter såsom skiljetecken och vid förkortningar samt om deras återgifvande i uppl. m. m. åtskilliga misstag, hvilka såsom mindre väsentliga måste vid detta tillfälle lemnas å sido.

Vi öfvergå nu till den senare och viktigaste afdelningen af hr Larssons „Studier“, uti hvilken han producerar sig såsom textkritiker i högre mening, och vi citera de särskilda ställena i Homil. på samma sätt som i förra afdelningen.

Homil. 1²³ vill hr L. uti orden *aller kyn adams andra kyn* till *kynsmenn*. För hvar och en, som vet hvad en epexegetisk apposition innebär, är der klart att ingen ändring behöfves, likasom utgifvaren ej heller föreslagit någon sådan. -- 1²³ *fyr lög* vill hr L. ändra till *fyrer lög*, enär uti den betydelse, som här kräfvades, hds. aldrig har *fyr* utan *fyrer*. Denna anmärkning om handskriftens språkbruk är alldeles meningslös från hr L:s ståndpunkt, då han förut (Stud. s. 3 och 6) påstått, att första bladet i Homil. aldrig haft något inre sammanhang med den öfriga handskriften. — 3⁴ har jag föreslagit att efter *eigom* insätta *vér*. Hr L. menar, att något pronomen ej bör sättas hvarken här eller på några andra ställen i Homil., der det i subjectställning saknas. Detta utelämnande af pronomina är, som bekant, tillåtet i den (äldre) Isländska poesien och kräfvades ofta der af metriska skäl, men förekommer deremot icke i den Isländska prosan.¹ Deraf att pronominalformen råkat

¹ Hoffory (Arkiv II 9) antör visserligen ett ställe ur *Reykjaholts maldagi*, hvarest *þat es mun nú telja* skulle stå i st. f. *þat es ek mun nú telja*; men *mun* bör här heldre fattas såsom 3dje person, och

blifva uteglömd omkring 20 gånger i en hds. af så stort omfång som Homil., kan man emellertid icke draga den slutsatsen, att äfven i äldre Isländsk prosa pronomen pers. i subjectställning får utelemnas. Dessa ställen, der pronomen saknas, äro ett försvinnande fåtal i jemförelse med dem, hvarest pronomen finnes, och kunna omöjligen anses för annat än skriffel. Då man besinnar, att pron. *hann, vér, þeir*, hvilka oftast förekomma, vanligen skrivas med förkortning, är det mycket förklarligt, att skrifvaren någon gång råkat hoppa öfver ett dylikt litet ord, och att i medeltal ej mer än ett enda sådant fel förekommer på hvar tionde sida i Homil., bevisar i sin mån, att man här har att göra med vanliga skriffel och ingalunda med ett för denna hds. egendomligt språkbruk. Att hr L. åberopar ett sådant språkbruk, är af förut anförda skäl oberättigadt, och en så märkelig syntaktisk egendomlighet, som den nu ifrågasatta, måste derjemte, för att bevisas verklig, kunna styrkas med annat än skriffel i andra samtida prosaskrifter. Förmodligen kommer hr L. att stå ensam med sin på skriffel grundade teori om pronominal-ellipser. — 4^e är *hefe* säkerligen et skriffel för *hefc = hefk.* — 5^{19, 21} Angående *virde, virder* jfr. min anm. i företalet sid. viij, och Hofforys anm. uti Arkiv f. nord. Filol. II 32. — 72-3 har hr L. blifvit förledd till antagandet, att ordföljden *heldr en lerept es þat í sund er skoret* icke är riktig, därför att ordföljden på motsvarande ställe i Gammel Norsk Homiliebog är något olika. Till någon omflyttning eller annan ändring än den af *sund* till *sundr* finnes dock ej den ringaste anledning, enär äfven Homiliebokens ordföljd är fullt riktig och naturlig. Hr L:s antagande, att en punkt före *í sund* och en dylik efter *skoret* skulle vara omflyttningstecken, är så mycket orimligare som de tydligen hafva en annan upp-

man bör öfversätta „det som man (d. v. s. författaren eller skrifvaren) nu skall uppräknas“ = „det som nu skall uppräknas“. Jfr Lunds Oldn. Ord. § 10, 6.

gift. Att dylika punkter aldrig äro omflyttningstecken, är redan antydt ovanför vid anm. till 5⁷. — 8³⁶ Hr L:s påstående, att *hugábáster* vid jämförelse med *huggöðastir* (Mariu Saga I 61²⁰) visar sig vara ett mindre riktigt skrifsätt för *hugabaster*, förtjenar omnämnas för det egendomliga i bevisningen. — 9⁸ vill jag ändra *verom* till *verim* l. *værem*; hr L. vill läsa *erom* och anser att *verom* är ett af det föregående *ver* framkalladt skriffel för *erom*. Då emellertid *verom* står i parallelism med det följande *ættem*, fordras nödvändigt äfven i förevarande sats præt. conj., och skriffelet är säkerligen icke framkalladt af *ver*, utan deraf att skrifvaren uti verbalformen förväxlat ändelsen *-em* med *-om*, hvilket lätt kunde ske på grund af den stora likheten mellan *e* och *o*. — Sid. 14 bör not. 9 utgå, enär handskriftens läsart kan bibehållas. Denna anmärkning är längesedan gjord af Thorkelsson, hvars recension naturligtvis är obekant för hr L. Härigenom har hr L. utsatt sig för det onödiga besväret att upprepa nästan alla Thorkelssons anmärkningar. — 18¹⁵ har jag ändrat *merker* till *merkia*, enär subj. är *þriu hliþ*. Hr L. vill behålla *merker* och antager, att hela uttrycket *þriu hliþ a fiorom vegiom borgarenar* bör anses som subject. Detta skulle dock hafva hetat *þat es þriu hliþ vóro a fiorom* etc., hvadan hr L:s förklaring är omöjlig; jfr ett dylikt uttryck 18²². — 18¹⁸ är *gange iv hliþen* skriffel för *gange iv i hliþen*. Denna enkla emendation anses likväl onödig af hr L., som menar, att præpositionen kan undvaras och att *hliþen* bör fattas såsom accusativ, betecknande vägen som man färdas, såsom t. ex. *fóro aþra gotu* 59²⁹. En dylik accusativ användes dock, som allbekant är, endast för att uttrycka vägen, uppå hvilken man färdas, eller stället öfver hvars yta rörelsen sker. Enligt hr L:s läsart skulle här sålunda talas om en promenad ofvanpå borgleden (borgportarne), men detta torde förefalla andra läsare mycket otroligt, och låter ej heller förena sig med det tillagda adv. *iv*. — 19⁴ anser hr L. min ändring af *miþialldra* till *miþaldra* oberättigad, enär

miþr såsom *ja*-stam skulle behålla sitt *i* (*j*) framför sammansättningsled, som börjar med hård vocal. Det är mycket ondt om adjectiva *ja*-stammar med kort rotstafvelse, hvilka äro sammansatta med vokaliskt börjande ord. Men formen *miðaldra* är bekant från annat håll;¹ likaså heter det t. ex. *Miða*, *Miðengi*, *miðaptann*, *miðuppnám*. Saken är också den, att hvarken substantiva eller adjectiva *ja*-stammar af ofvan nämnda beskaffenhet antaga något slutande *i* (*j*) uti sammansättningar, äfven om senare leden börjar med vocal, och hr L:s på ett skriffel grundade förklaring af *miþaldra* såsom yngre analogibildning efter sådana ord som *miþmiör*, *miþscamr* o. d. är alldeles förfelad. — 19⁴ är det möjligt, att *vrvasa* (jfr anm. till 2²¹) skall föreställa ett *ýrvasa* = *ørvasa*. Sistnämnda skrifsätt finnes dock 19²⁶. — 19³⁰ vill hr L. läsa *gleymom vér eige á fultiþa aldre*. Detta insättande af *á* framför *fultiþa aldre* (från 19^{22?}) är tydligen oriktigt, enär dat. *aldre* beror af *gleyma*. — 19³³ Läsarten *comasc vestrliþ borgarrenar* kan ej behållas; det skulle ej heller betyda, såsom hr L. vid 18¹⁸ tolkar, „komma genom stadens vestra ingång“; jfr ofvanför anm. vid 18¹⁸. Det är klart, att det heter *komask i* med accus., såsom det äfven står 18²¹. — 19²⁸ Uti orden *ef vér erom hiorþ guþs . . . þa scolom vér rena til hiarþa várra, þat es til kevinga postola* har jag af lätt insedda skäl ändrat *hiarþa* till *hirþa*. Hr L. tycker emellertid, att *hiarþa* är lika bra som *hirþa*, enär *hiorþ guþs* skulle beteckna hela kristenheten och orden *til hiarþa várra* syfta på de särskilda församlingarna. Denna märkvärdiga exegetik är ohållbar, emedan här icke är fråga om någon motsättning mellan hela kristenheten och de särskilda församlingarna, utan om hjorden och hjordens ledare (*er oss leiddo til lífs haga, þat es til rettrar trú*). Hjordens ledare plägar man kalla herdar, och det står också i Homil. ett epexegetiskt bihang till orden

¹ Nämligen i Laxdoela Sagan. Hr L. uttalar visserligen ett tvifvel om läsarten *miðaldra* verkligen finnes i hds., men dertill saknas all anledning.

til *hiarþa* *vár*, nämligen til *kevinga* *postola*, hvaraf tydligen framgår, att *hiarþa* måste ändras till *hirþa*. Apostlarne äro ej nu personligen våra herdar, ty de äro länge sedan döda, men deras lärdomar äro kvar och äro våra ledare och herdar. Att återigen apostlarnes lärdomar skulle kunna kallas „hjordar“, är alltför barockt för att tarfva vederläggning. — 20²⁴ *þat er alt verþ himinrikis fullsælo* kan ej, ss. hr L. gör, öfversättas „detta är hela priset på himmelrikets salighet“, hvilket ger omening, utan det bör enligt sammanhanget öfversättas „det är allt samman (= allt det förut uppräknade) värdt himmelrikets salighet“; följaktligen måste *verþ* ändras till *vert*. Kort förut, 20¹⁶, förekommer också uttrycket *vera verþer vistarenar með guþe*. — 21²⁸ finnes ingen anledning att med hr L. ändra handskriftens läsart *himiniv* till *himin iv*. — 22³¹ anser hr L. min rättelse af *dagens* till *dagsens* onödig och vill såväl här som uti *heimens* 47³², *nafnens* 56²⁵, *musterens* 130^{21, 29}, *boþins* 163^{1, 31} icke se skriffel, utan „ansatser att behandla substantiv med suffixartikel som ett enkelt ord“. Vidare finner hr L. en sådan tendens framgå äfven deraf, att *dagsens* 18²⁵ och 109²⁹ blifvit rättadt från *dagens*.¹ Enligt vanlig logik skulle väl dessa rättelser icke bevisa tillvaron af en dylik tendens, utan tvärt om visa, att sådana former som *dagens* helt simpelt ansågos som skriffel. Derom behöfver ej heller vidare ordas; hela hr L:s resonnement är en yttring af hans benägenhet att på grund af skriffel grunda teorier, som därför måste blifva förfelade. — 23³³ är *teréþra* naturligtvis icke genom not. 8 ändradt till *tiréþra*, utan blott för läsarens bekvämlighet det vanliga skrifsättet angifvet, enär *teréþr* icke annars förekommer. — 24⁸ Det är mera troligt, att *eke* är skriffel för *etke*, än att det står = *ecke*. Formen *etke* finnes i samma stycke 23²⁵. — 24²² är det så långt ifrån, att, såsom hr L. säger, texten genom den af mig föreslagna ändringen

¹ Uppgiften, att *athéssens* 22⁸ är rättadt från *athéens*, beror på felaktig läsning af hr L.; se ofvan anm. till 22⁸.

af *kuna* till *kena* blefve meningslös, att uttrycket just genom denna ändring skulle blifva bättre pointeradt. Men då texten utan ändring ger antaglig mening, bör man kanske behålla handskriftens läsart oförändrad. — 24²⁸ Om *an* eller *en* är uteglömdt framför *anar*, är både likgiltigt och omöjligt att afgöra. — 26²⁶ Möjligen kan den förkortning, som vanligen betecknar *guþ* eller *goþ*, antagas facultativt äfven beteckna någon annan casus än nom. eller acc. af samma ord. På samma sätt stå andra förkortningar (t. ex. den för *dominus* vanliga) någon gång alldeles oförändrade, oafsedt hvilken form af ordet för tillfället åsyftats. Jfr mitt företal sid. xiiij. Troligast är dock *guþ* i st. f. *guþs* helt enkelt skriffel. Hr L:s förklaring, att *þ* här skulle stå i st. f. *z* (= *ts*), är icke antaglig; jfr Hofforys anm. i Arkiv II 86. — 29⁴ Att *viþr* skulle vara ett af *fundar* framkalladt skriffel, är otroligt. — 29¹⁶ anser hr L. orden i *sins eilífs vist* kunna oförändradt bibehållas, enär *eilífs* skulle kunna fattas som sjelfständigt ord och icke som del af sammansättningen *eilífsvist*. Detta är omöjligt, ty af *ei* och *líf* blir icke något subst. *eilíf*, utan *eilífi*. Man måste därför antingen ändra *eilífs* till *eilífis* eller så som jag föreslagit i not. 4, sid. 29. — 37¹² är det lika språkriktigt att suppleras *maþren* som *maþr*. — 42³⁴ Såsom af mitt företal till Homil., sid. vj, framgår, har äfven jag anført formerna *glikom*, *glíka* såsom möjligen icke varande skriffel. Det är dock vanskligt att endast på 5 textställen bygga ett bestämdt antagande, enär man på samma sida med några raders mellanrum träffar både *glikiomk* och *glikomk*; jfr t. ex. 182⁸ med 182^{19, 21}. — 43²¹ har jag efter *taþþ* tillagt det felande *er*. Hr L. menar, att, om något bör tilläggas, det skulle vara *es*, ej *er*; en allt för menlös invändning, enär formen *er* förekommer flerstädes i samma stycke. I sammanhang härmed har hr L. framställt en åsigt, att verbalformerna *es* (*er*) och *ero* kunna i Homil. utelemnas i satser, der meningen ändock ej kan missförstås. Åsigten grundar sig derpå, att på

9 ställen i Homil. (d. v. s. 1 gång på hvar 24de sida) ett sådant litet ord som *es (er)* eller *ero* blifvit vid skrifningen öfverhoppadt. Vi tillåta oss att utan vidare hänföra åsigten till den samling af misslyckade teorier, som hr L. uppbyggt på skriffelens lösa grundval. — 44³¹ bör säkerligen läsas *tílbúnoþr*, enligt dylika afledningars vanliga beteckning. — 46⁴ Att *var útlagr* skulle vara mera enligt med handskriftens språkbruk än *varþ útlagr*, är otroligt, äfven om man för en gång ville antaga ett dylikt normerande språkbruk. — 49¹³ Det är oriktigt att, ss. hr L. gör, antaga *þ = z* och således *féþlor = fézlor*. Då ändring måste göras, sker hon lindrigast genom tillsats af ett *s*, i synnerhet som skriftsättet *fəþsla* förekommer 198¹³ och 217³⁵. — 50¹⁷ Skriftsätten *þrastu* 50¹⁷ och *minzþu* 68^{24, 37} äro ej fullt analoga, och det är lätt att inse, hvarför utg. vid första stället tillagt en upplysande not. — 52²⁹ Om *vyk* är af *ýkva* eller af *vikja*, är svårt att bestämdt afgöra; i hvad fall som helst är formen något anomal. Noten 5, sid. 52, angifver blott den vanligaste formen. — 53² Att *lyte* skulle vara fem. i Homil., är föga sannolikt. — 54⁵ Det blir alldeles samma mening, om man läser *góþfýsesyn*, såsom det först blifvit skrifvet, eller *góþfússe* (= *góþfúsri*) *syn*, såsom det sedan blifvit ändradt. Jag har i not. 3, sid. 54, hållit mig till det ursprungliga skriftsättet; och det är ej nödigt att med Thorkelsson (och då äfven med hr L.) föredraga ändringen *góþfússe*. — 54⁷ Hr L:s anmärkning om *fræte* är öfverflödigt, då not. 1 och 5, sid. 54, innehålla tillräcklig upplysning om saken. — 57⁶ Derför att i Vulgata, Matth. 2, 6, står „tu Bethlehem, terra Juda“, i anslutning till grekiska texten, är intet som hindrar, att det är mera öfverensstämmande med Skandiskt språkbruk att skriva *beþleém í iorþgyþinga*. Alla mig bekanta Isländska bibelöfversättningar hafva på nämnda ställe *Bettlehem í Júdea*. — 64¹⁹ Om *gyrðe* jfr mitt företal sid. viij, och Hofforys anm. i Arkiv II 32. — 67³³ Med anledning af hr L:s försök att utleta stället,

der *heldr* snarast må insättas, bör anmärkas, att skriffel ofta förekomma, utan att man kan inse anledningen till felet. Hr L. går i sin spaning efter dylika anledningar ofta vilse. — 69¹¹ är ej nödvändigt att ändra *enda* till *endar*, ty här kan vara en accus. c. infin. efter *merkianda* (latinism?). Texten stämmer i detta stycke ej alldeles med motsvarande afdelning i G. Norsk Homil., såsom ock synes af hr L:s anm. vid 70⁸⁻¹³. — 71⁵ Att ändra *leyþe* till *leiþe* är en lika lätt emendation som att ändra till *leyse*. Meningen blir tillfredsställande på båda sätten. — 71³¹ fattar hr L. *góþom vilia* som dat. af *góþr vile*, men då här icke är fråga om glädje öfver god vilje endast, utan öfver allt godt, lär min ändring af *góþom* till *góþo* vara nödvändig. — 71³⁴ Att *himinsríkis* bör ändras till *himinríkis* är ej tvifvelaktigt för andra än hr L. — 74³⁵ är det klart, att ett subject till *segja* fattas; om detta varit *menn* eller *helger menn* eller *guþspjalla-skald* eller *helgar beókr*, är omöjligt att afgöra. Det sista uttrycket är dock minst troligt, enär det förekommer i nästa rad, och någon omvexling i ordalagen är väl åsyftad. — 75²⁸ anser äfven jag att *svelga* ej är fel, ehuru *svelgja* är den vanligaste formen. Om uttrycket „läs *svelgja*“ (bättre hade ju varit „i st. f. *svelgja*“) uti not. 4, sid. 75, missledt hr L., kunde han möjligen af sid. vj i företalet kommit på andra tankar. Då i alla nyare ordböcker (fr. o. m. Fritzners) och språkläror formen *svelga* upptages jemte *svelgja*, är hr L:s anmärkning alldeles öfverflödig. — 77¹⁹ behöfves ingen ändring, om man öfversätter rätt. — 79⁶ Att *tíþo* skulle vara ett af *upriso* framkalladt skriffel, är både otroligt och onödigt att antaga, då ordet kan förklaras på annat sätt. Jfr Rydqvist, Sv. Spr. L. II 86. — 79^{11, 12} läses *förþo austrvegs konungar förner drótne órom iesu christe. Þat vas goll oc reykelse oc mirro*, hvarvid jag anmärkt, att man bör läsa *mirra*. Här utropar hr L. nästan med pathos, att *mirro* bör visst icke ändras, utan står liksom *goll* och *reykelse* i accusativ, ej i

nominativ. Det är nämligen — säger hr L. — i Homil. ej sällsynt, att ett med *þat es* (eller *þat vas*) inledt förklarande uttryck står i samma casus, som det ord, hvartill det är förklaring; t. ex. of *ástriki bruþar oc brúþguma, þat es heilagragr cristne oc guþs* 1^{13, 14}; *veria gínanda ulfe, þat es grimom díofle* 19³⁰; *færa guþe þrenar forner, þat es hreinan (hug) oc skynsamleg orþ oc góþ vere* 81^{24, 25} m. fl. st. Det är svårt att veta, hvarför hr L. anför en syntaktisk regel, när han icke anför den med tillräcklig noggrannhet. För Homiliebokens läsare kan det icke vara obekant, att efter epexegetiskt *þat es* följer antingen nominativ eller ock den oblika casus, som det förklarade ordet har; den regeln gäller också icke, såsom hr L. tyckes tro, endast för Homiliebokens språk, utan i allmänhet. Hvad som deremot synes vara hr L. fullständigt obekant, det är, att såvida congruens mellan oblika casus å ömse sidor om *þat es* skall kunna bevaras, så fordras det å ena sidan, att det första i oblik casus stående uttrycket skall stå omedelbart intill *þat es* (och således icke skiljas derifrån genom några mellanliggande ord), och å andra sidan, att det efter *þat es* omedelbart följande uttrycket skall vara klädt i en sådan oblik form, att ingen tvetydighet i fråga om casus kan uppstå. Om icke dessa vilkor uppfyllas, så är det regel, att nominativ följer efter *þat es*. Uti här afhandlade ställe borde det därför för bibehållande af congruens hafva stått *feorþo konungar drótno órom iesu christe forner, þat vas mirro oc goll oc reykelse*. Då emellertid *fornar* står skildt från *þat vas*, samt de tvetydiga casusformerna *goll* och *reykelse* följa omedelbart efter *þat es*, är det mer än troligt, att *mirro* är skriffel för *mirra*; jfr äfven 57^{20, 21}, der det heter *feorþo honom síþan góþar gørsemar, þat var gull oc reykelse oc mirra*. — 79¹⁷ Uti *hann sýnde sic vesa ein guþ i þreningo oc þrena i einingo* bör *þrena* tydligen ändras till *þrenan*. Mot denna min nödvändiga ändring opponerar sig hr L. af den orsak, att *þrenr* kan brukas liktydigt med *þrír* och *þrena* således här vara lika med

Þriá. Det är ju allbekant, att distributiver ofta brukas som cardinaltal, men därför kunna de icke alltid utbytas. Här måste nödvändigt distributivet användas och följaktligen ändras till *Þre.van*; enligt hr L:s tolkning får man en manifestation af tre gudar, och en dylik åsigt är uppenbarligen kättersk. — 79²⁴ är ej nödigt att enligt motsvarande ställe i G. Norsk Homil. ändra *várs* till *var*; det är mera troligt, att *várs* i denna senare blifvit öfverhoppadt. — 80²² Jfr anm. vid 24^s. — 81⁶ Möjligen bör *ess* ändras till *es oss*, enligt motsvarande ställe i G. Norsk Homil. — 82¹⁸ Uti *vér stundom i kirkio* är tydligen *stundom* skriffel, och jag har rättat till *stondom*, hvilket ock öfverensstämmer med G. Norsk Homil. Hr L. försvarar *stundom* och öfversätter „vi ärna oss i kyrkan“. Försvaret och tolkningen torde ej behöfva bemötas. — 86¹ Mig synes det alldeles klart, att *einfalect* är ett skriffel för *einfalecticr*, uppkommet derigenom, att i uti *leicr* blifvit öfverhoppadt och *r* utbytt mot *t*, hvilken senare förvexling på grund af bokstäfvernes likhet är mycket förklarlig. Hr L. tror, eller rättare vet med visshet, att i skrifvarens original stått *einfuldleic*, och grundar denna visshet på det enfaldiga antagandet att, om der stått *einfalecticr*, de 3 bokstäfverne *icr* ej kunnat genom felläsning eller felskrifning utbytas mot de 2 bokstäfverne *ct*. Enligt hr L. skulle deremot *ic* „mycket lätt“ kunna tagas för *ct*. Att *c* kan lätt förvexlas med *t*, är sant; men *i* och *c* äro så olika hvarandra som möjligt och kunna svårligen förvexlas. Att *næmlect* 116²⁵ står i st. f. *næmleic*, är riktigt, men det felet kan hafva en helt annan orsak än det här föreliggande, och bevisar således ingenting här. Mycket möjligt är ock, att ej Homilibokens skrifvare ensam vållat felskrifningen, utan att redan i det honom föreliggande originalet någon bokstaf blifvit öfverhoppad eller misstecknad. Det är en logisk förvillelse att vilja uppsöka constanta lagar för tillkomsten af skriffel; mången gång kan man gissa anledningen till felen, men långt ifrån alltid. —

86⁴ Då enligt min mening man 86¹ bör läsa nominativen *ein-faldleicr*, antager jag, att liknande constructionssätt måste följas i det närstående 86⁴, och att man därför bör läsa *cristen lýþr* i st. f. *cristen lýþ*. Genom ett mycket vanligt fel har tecknet för *r* blifvit glömdt. — 87³³ Att, såsom hr L. vill, insätta ett *meþ* framför *miclom* är obefogadt, då constructionen *gialda eitthvat einhverju* är normal. — 88¹⁰ *alscyllde* är ett skriffel för *alscylldr*; den svaga formen passar ej och finnes dess utom icke. — 88¹⁹ vill hr L. insätta *meir* eller *meiz* framför och icke efter *men*. Anledningen är ett ovist bemödande att finna orsaken till skrifvarens slarf. — 88³³, 89²⁶, 90¹⁵, 91³⁶ böra med ledning af Bjarnarsons „Leifar“ några tillägg göras i texten; hvarom se längre fram. — 92³¹ Ändring af *augo* till *augom* är ej nödvändig. — 94⁴ *her* står icke öfverflödigt och är icke skriffel för *er*. — 97³³ Att man, ss. hr L. yrkar, heldre skulle läsa *eþa sárleica* än *oc sárleica*, är oriktigt, ty här talas om inre smärtor och yttre sår. — 98²¹ Om *trú* eller *trúa* suppleras, är likgiltigt. — 98²⁴ Att *geti* uppkommit genom felläsning af *getc*, är föga troligt på grund af den stora olikheten mellan *i* och *c*. — 103¹⁴ *síngirno* är både här och 147¹⁷ ett skriffel, lätt förklarligt af likheten mellan *o* och *e*. Hr L. vill jemte *síngirne* och *ágirne* uppställa formerna *síngirna* och *ágirna*. Detta, tror jag, är oantagligt; snarare bör man uppställa parallelformerna *síngiarna* och *ágiarna*; jag anser *síngiarna* i G. Norsk Homil. 55¹⁵ vara alldeles riktigt. — 104³¹ *hétu* passar bättre än *heita* med närstående verbalformer. — 105³⁷ Om *qvad* jfr mitt företal, sid. viij, och Hofforys anm. i Arkiv II 34, hvarest alla ställen, der denna form i Homil. förekommer, äro nämnda, så att hr L:s upprepande häraf ej varit nödigt. — 107¹¹ Med anledning af *eno* har hr L. riktat forskningen med en ny hypothes. Han anser det nämligen möjligt, att alla svaga former af bestämda artikeln blott äro skriffel, framkallade af omedelbart följande, svagt adjectiv, med hvil-

ket de till ändelsen öfverensstämma.¹ Det är mycket egendomligt, att samme man, som är så ferm med att på skriffel grunda teorier, nu för omvexlings skull vill bortresonnera en oomtvistelig och lätt förklarlig språkegenhet genom att göra henne till skriffel. Hr L. tillägger, att om dylika artikelformer förekomma utan omedelbart efterföljande, svagt böjdt adjectiv, hans hypothes förfaller. Detta är väl för mycket begärddt, då, såsom bekant, nämnda artikelformer aldrig kunna förekomma annat än framför svagt böjda adjectiv, men man bör hoppas, att hr L:s hypothes ändock förfaller. — 108¹⁷ säger hr L., att *leid* får „naturligtvis“ (allt är så naturligt för hr L.) ej ändras till *leiþ*, som är en språkligt omöjlig form af participiet till *leiþa*. Hvem som inbillat hr L., att utgifvaren med sin rättelse velat införa en participform af *leiþa*, är ej godt att veta. Andra läsare finna utan tvifvel, att jag menat subst. *leiþ*, och att *þá leiþ* = eo modo. Upplysning om ställets tolkning har hr L. kunnat inhemta i Fritzners lex. (1 uppl.) s. v. *leið* och *verða*. Att *leid* här skulle vara = *leidd*, d. v. s. neutr. part. af *leiþa*, såsom hr L. antager, är „naturligtvis“ äfven därför omöjligt, att masculinformen *ðvarer* kommer strax efter, och en sådan genusvexling, som mellan *leidd* och *ðvarer*, är otänkbar. — 114¹¹ *réttom* kan förklaras annorlunda än såsom genom skriffel tillkommet och bör följaktligen icke ändras. — 115¹³ *hinom* bör efter all sannolikhet

¹ De här omtalade artikel- och adjectivformerna förekomma af naturliga skäl jemförelsevis sällan. Hr L. säger, att han vet ej huru ofta dylika former förekomma i senare handskrifter, men förmodligen afhjelper han snart denna brist i sitt vetande, så att han till sina många statistiska siffror kan foga uppgifter äfven om denna sak. En och annan statistisk uppgift kan i en förständig forskares hand vara af stort värde; men statistiken kan ock lätt missbrukas och blifva missledande. Dylika uppgifter om rent likgiltiga ting representera endast onyttigt arbete. Jfr Brenners anmälan af hr L:s edition af Cod. AM. 645, 4:o, uti Literaturblatt f. Rom. u. Germ. Philol. 1886, No. 6.

ändras, såsom i uppl. är föreslaget, till *honom*; de ställen, som hr L. anför för bibehållandet af handskriftens läsart, äro icke fullt liknande detta. — 117³¹ och 118²² Med anledning af skrifsätten *vercaup*, *cystost* och åtskilliga andra abnormt tecknade ordformer förklarar hr L., att dessa skrifsätt torde representera det vanliga, obesvärade, d. v. s. mindre vårdade och correcta uttalet, och finner dylika teckningar angifva rätt intressanta fonetiska företeelser. Detta kan nog vara sannt, men så vanliga saker behöfva ej framhållas såsom något särskildt märkvärdigt; dylika intressanta företeelser finner man ju alltid i handskrifter, der man ej följer en fast orthografi, och sådana orthografiska, eller, rättare sagdt, kakografiska alster förfärdigas hvarje dag i obegränsadt antal. — 119²⁸ och 211³ förekommer formen *vess* (eller *ves*) för *es*; på båda dessa ställen står *of* närmast före *ves(s)*. Sedan min uppmärksamhet blifvit fäst på *vess* uti Grågåsen, Kbhvn 1852, I 76³, äfven der föregånget af *um*, d. v. s. af äldre *of*, har jag på offentliga föreläsningar framställt den förklaringen af formen *vess* (som ej är blott skriffel), att *v* är framkalladt af det föregående ordets slutande *f*. Hr L. har nu lemnat en liknande förklaring, och det fagnar mig så mycket mera att kunna en gång instämma i denne forskares åsigt, som detta nöje för mig varit ytterst sällsynt. Thorkelsson anser, att *v* i *vess* inkommit från inf. *vesa*, hvar till *ves(s)* bildats som en regelbunden præsensform, men derigenom förklaras icke, att *ves(s)* alltid följer omedelbart efter ett *of*. — 120¹⁹ säger hr L., att *fagnaþar* är fel i st. f. *fagnar*; men denna mening är oriktig, enär gen. *fagnaþar* beror af det föregående *nýtr*. — 120²⁶ Äfven med bibehållande af *man* blir meningen god, hvadan ändring till *má* ej behöfves. — 126¹⁰ Den af mig i uppl. föreslagna ändringen *dagar* i st. f. *dag* är, såsom jag länge insett, icke tillfredsställande. Men hr L. har ej lyckats reda saken, hvilket framgår bäst af hans egen översättning „Men för den skull nämnas om söndagen (*domini dag*) icke särdeles många (*vilges marger*) af

hvardera slaget (*hwareger*, d. v. s. hvarken lefvande eller döda), att man skall göra *lágasong* kortare, när folk kommer långväga till gudstjensten.“ Denna tolkning, om hon för öfrigt vore riktig, skulle innebära en motsats i förenämnda afseende mellan söndagen och andra dagar. Detta är orimligt, ty *lágasongr* omtalas här endast såsom integrerande del af söndagens högmessogudstjenst. Jag tror nu, att *hwareger* är ett skriffel (hr L. skulle kanske säga, att det vore framkalladt af föregående *nefnder*) för *hwaregan* = *hvarngan* l. *hvern-gan* af *hvarrgi* l. *hverrgi*, hvilken som helst, hvarje. Ordet är således alldeles icke att hänföra till *hvarrgi* l. *hvarigr*, ss. hr L. tyckes göra. Meningen är, att man ej får uppräknat allt för många (af de i fråga varande kategorierna) hvarje söndag, utan fördela dem på årets olika söndagar. — 126²⁸ Hr L. säger, att *oblátar* får ej, såsom jag föreslagit, ändras till *oblátom*, utan att man bör läsa i *þeim hlut oblátar*. Trots förbudet vågar jag fasthålla min emendation såsom den lämpligaste. — 130^{34, 35} är icke ändring af *sæ oc leit* nödvändig. — 131³⁰ säger hr L., att anm. 5, sid. 131, måste vara tilkommen af förbiseende. Detta är alldeles icke fallet; jag kan ej se annat, än att i hds., sådan hon föreligger, efter 129¹⁷ följer en fortsättning, som sträcker sig till 131²⁹, och en annan, som omfattar 131³⁰—133⁴. Att skrifvaren sedan velat hafva dessa fortsättningar i omvänd ordning, har han antydtt genom bokstäfverne *B* och *A* vid fortsättningarnas början. Jag har icke uttalat någon förmodan angående tillkomsten af denna egendomlighet. Möjligen har redan i skrifvarens original förelegat två fortsättningar efter 129¹⁷. Hr L. säger, att skrifvaren råkat glömma att ändra början till 129¹⁷—131²⁹, så att den passade i hop med slutet på 131³⁰—133⁴. Huru härmed förhåller sig, kan ingen annan än hr L. veta. — 134⁷ måste *at cuþs* ändras till *at cuþe*, ty meningen är ej, att Maria fick nåd endast i Guds hus eller tempel, utan inför Gud (*παρά τῷ Θεῷ*, apud Deum). — 134²¹ Framför *fyllder* passar det bättre

att tillägga *oc* än *at*. — 137²⁸ Det borde vara klart, att *ofléttr* är en lindrigare ändring af *oflætr*, än *ólatr* såsom hr L. vill läsa, och det är öfverflödigt att bemöta hr L:s ologiska argumentation. Ändringen *ofléttr* är gjord af Unger och upptagen af Fritzner i hans ordbok (1:a uppl.). — 137²⁹ *kynleikar* är icke något egentligt skriffel, utan en grafisk variant för *kenleikar*; att *v* och *y* någon gång vexla, är anmärkt vid 2⁹¹ m. fl. st. — 137³⁵ För mig synes ovedersägligt, att ändringen af *armikel* till *ormikel* är mera lämplig än att stryka *ar*. — 138^{22, 25} kan visserligen det dubbla *at* bibehållas, ehuru ett felaktigt uppreparande icke heller vore otänkbart. Under sådana förhållanden bör emellertid ingen ändring göras. — 142³⁰ Enligt motsvarande ställe i „Leifar“ (sid. 177¹⁴) är det troligt, att *otþlega* bör ändras till *optlega*; d. v. s. *þ* och *p* hafva blifvit förvexlade och *t* omkastadt. Emendationen *óþlega*, gjord af Unger samt accepterad af Fritzner (lex. s. v. *óðliga*) och mig, är emellertid synnerligen lätt och tilltalande. Hr L:s påstående, att *óþlega* gáfve en föga lämplig mening, stämmer icke med förmaningen att vara brinnande i bönen; hans yttrande, att *óþlega* från formens sida vore förkastligt (det borde, menar han, nödvändigt varit *óþlegr*), må endast anföras som bevis på denne mans språkliga insigter. — 143⁷ *scullde* kan ej, ss. hr L. föreslår, ändras till *sculld*, då detta ord ej har den för meningen nödiga bemärkelsen „pligt, skyldighet“. — 143¹⁷ *þetta lif* är troligen felaktigt inkommet från 143¹⁴. — 144³² Thorkelsson har anmärkt, att *leiga* är riktigt (så ock i Grågås, Kph. 1852, II 145) och ej behöfver ändras, enär det antingen kan vara ett neutralt subst. eller snarare infinitiv = *leigja*. Det senare förklarings sättet omfattar hr L. med tillägg att det heter *selja á leigu*, ej *selja at leigu*. Denna invändning är ogiltig; begge dessa uttryck kunna nog brukas promiscue, liksom t. ex. *fá á lán* och *fá at láni*. Om *leiga* i förstående fras vore infinitiv, synes uttrycket blifva för olikt analoga fraser; snarare är då *leiga* (neutr.) substantiv. Äfven

Vigfusson fattar *leiga* ss. neutralt subst. i denna fras. Antagandet, att *leiga* på dessa ställen är skriffel för *leigo* eller *leigu*, ligger dock närmast till hands. — 155²⁴ är det, oakadt hr L:s försäkran, alls icke omöjligt att skriffaren ämnat teckna *um þat*, för att återgifva det „obesvärade uttalet“. — 159¹⁵ säger hr L., att *hósætra* är „öppenbarligen“ skriffel för *hósæta*. Detta är uppenbarligen misstag, ty jemte *setr* förekommer också *sætr* (se Egilssons lex.) ej blott i poesi, utan äfven i prosa. — 161¹ *yfir* hör närmast till *þar*, ej till det supplerade *mælt*. Att icke *þar yfir* skulle kunna efterföljas af ett *mæla*, är otroligt. — 163³¹ vill hr L. insätta *af* framför *lífi*. Detta är felaktigt, ty *taka einhvern einhverju* är lika normalt som det liktydiga *nema ehn ehu*. — 166²⁵ *samtengr* antager jag med Unger och Fritzner vara ett verbalt adjectiv, som ingalunda bör ändras till *samtengþr*. — 170¹⁴ Om ordagrann öfverensstämmelse med Versio Vulgata åsyftats, är det troligt, att *heir* bör ändras till *heimr*, ehuru ändring till *þeir* annars ligger lika nära till hands. — 175⁷ säger hr L., att *rétto* får ej ändras till *fylðo*, utan till *tíco*. Jag kan ej respektera förbudet. — 176¹³ Att insätta *fagna* framför *dýrþ*, passar ej för meningen. Här är ej tal blott om sådana, som endast glädja sig öfver Guds och helgonens ära. — 181²³ Att upplagans rättelse är riktig, är så mycket vissare, som *blástr* icke (annat än genom skriffel) förekommer i betydelsen adspiratio. — 185¹¹ Det äfven annanstädes förekommande neutr. substantivet *óhreinandi* ger mycket god mening, och man behöfver ej med hr L. ändra och dela ordet samt frammana någon *óhreinandi*. — 188¹² antager hr L. *gledde* vara alldeles riktigt, och åberopar Nygaards regel (Arkiv II 201, § 47), att konjunktiv användes i relativsatser, som karakterisera det substantiva ordet „som betegnelse för en art eller klasse, efter en nægtende hovedsætning“. Denna ur Nygaards afhandling citerade § 47 är tyvärr icke tillämplig här, emedan här är fråga om en bestämning vid ett enstaka, fullbordadt factum, och då skall

enligt § 46 i samma afhandling relativsatsen stå uti indicativ. Min ändring till *gladde* är således fullt befogad. Samma rad, 188¹², tror jag, att det heldre bör läsas *iartein* än *iarteiner*, i öfverensstämmelse med 188⁵, emedan här talas om ett enda, bestämdt underverk. — 191²² bör man icke enligt hr L:s förslag ändra *sva* till *sa*, enär *svá* förekommer just i den function, som här erfordras. — 192² säger hr L., att *hirtu* bör „naturligtvis behållas, enär det ej, såsom utgifvaren tyckes mena, är en form af verbet *hirþa* = vakta, utan af *hirta* = tukta, spåka.“ Thorkelsson har framställt samma mening, som hr L. nu upprepat. Å andra sidan hafva språkforskarne Unger och Fritzner antagit, att *hirtu* icke är = *hirt þú*, utan står i st. f. *hirþtu*, d. v. s. *hirþ þú*,¹ och jag har anslutit mig till deras mening. Saken är alltså icke så klar och oomtvisstelig, som hr L. något öfvermodigt och skolmästrande antyder. Föreskriften „vårda din kropp, men blif icke vällustig“ ger bättre mening, än „spåk din kropp, och etc.“ Deremot har Thorkelsson väl rätt deruti, att *hirt* 194²⁸ icke bör ändras, enär det bättre än *hirþ* passar till de efterföljande orden *hreinsa . . . af . . . andmorkom* etc. — 193³⁴ bör icke läsas *febreþ . . . förner* såsom hr L. antager, utan, med en ringa ändring af handskriftens skrifsätt, *febreþ . . . fórn . . . oc monoþ ér þa þegeleger vera guþe*. — 194²⁵ har jag ändrat till *miscunari* (= förbarmare), men hr L. säger, att så bör „helt visst“ icke ändras, utan man bör läsa *miscunar fullr*. Min ändring är helt visst den lättaste. — 194²⁸ Jfr anm. vid 192². — 195³² borde i en not anmärkts, att *ofst* är ett fel för *óst*. — 201³⁰ Då accus. *cris* kan tecknas *criz* (t. ex. 79²⁹) och äfven annars någon gång *z* = *st* (t. ex. *fiolmenz* 23¹⁹), så är det fåkunnigt att påstå *crizne* vara en „omöjlig“ form i Homil., endast därför att detta ord vanligen skrives *crisne*. Men detta oafsedt är det nu af parallelstället i de senare än Homil. utgifna Heil. Manna Sögur

¹ Jfr Fritzners lex. s. v. *sállífr* (1 uppl.). Enligt företalet till detta lex. har Unger lemnat Fritzner språkprofven ur Homil.

II 299 troligt, att man bör läsa *tri cris*. — 204⁴ Uttrycket blir bättre, om man följer min anvisning att efter *en* tillägga *ef*, än om man ändrar *en* till *ef*. Att *en* skulle vara ett af det med förkortning tecknade *hann* framkalladt skriffel, är orimligt. — 212³ Efter *hwårt sem* bör just tillsättas *sé*, så att uttrycket blir *hwårt sem sé gor eþa illt*. Coniunctivus är nödvändig här, emedan här talas om något framdeles skeende, något ännu icke förverkligadt, och förf. lemnar oafgjordt huruvida någon har gjort godt eller ondt. En indicativ vore mycket oväntad här enligt allmänt fornnordiskt språkbruk, och Homiliboken har inga särskilda syntaktiska egenheter. Hr L., som alltid annars spårar anledningen till ett skriffel, borde hafva upptäckt, att *sé* här blifvit öfverhoppadt på grund af likheten med föregående *sem* (skrifvet med förkortning). — 212³¹ är det likgiltigt, om *es* eller *at* insättes efter *sic*. — 212³⁴ är det äfven likgiltigt, om *ero* sättes före eller efter *dulþar*. Om jag föreslagit att sätta det före *dulþar*, hade granskaren troligen sagt, att det borde stå efteråt. Nyttan af dylika anmärkningar är påtaglig.

Åtskilligt kunde ännu vara att tillägga med anledning af hr L:s skrift, men jag föreställer mig, att det hufvudsakliga syftet med denna uppsats bör genom det redan anförda vara uppnådt. Jag har ej afsett att inverka på öfvertygelsen hos en så beskaffad kritiker som hr L., hvilken gerna må fasthålla sina förutfattade meningar. Men jag hoppas, att den sakkunnige och opartiske forskaren nu blifvit satt i tillfälle att pröfva halten af hr L:s „studier“, och att äfven hädanefter min upplaga af Homiliboken, oaktadt sina brister, skall både vid literära och grammatiska undersökningar befinnas användbar af alla, som ej låta missleda sig af hr L. Jag vill blott tillägga, att jag till yttermera visso, och på det riktigheten af mina läsarter måtte så mycket säkrare vara

constaterad samt misstag så vidt möjligt undvikas, anmodat en af mina colleger, Docenten Dr Sv. Söderberg, att med handskriften noggrannt collationera alla de af mig särskildt granskade, här ofvan sidd. 199—211 anförda ställen, och har dr Söderberg efter verkstald jemförelse och granskning förklarar, att han fullständigt delar min uppfattning af nämnda textställen.

Det är omöjligt att inse, hvad gagn forskningen kan hafva af dessa s. k. rättelser, som i sin ordning behöfva rättas. Snarast böra väl ock hr L:s „rättelser“ fattas såsom yttringar af ett häftigt klanderbegär, och denna böjelse må han ju tillfredsställa. Detta klander, som han riktat mot sin förre lärare, skall emellertid icke hindra mig att nu som alltid lemna hr L:s prestationer allt det erkännande, som de förtjena. Jag erkänner ock nu den stora möda och flit, som hr L. nedlagt i sin skrift. Måhända tycker någon, att denna möda med större fördel kunnat af hr L. egnas åt studier, som tydligen bort föregå hans studier „öfver“ den Stockholmska Homilieboken.

Slutligen skall jag begagna tillfället att, utom hvad som i det föregående blifvit meddeladt, göra följande tillägg och rättelser af meningsstörande tryckfel i Homilieboken:

Sid. 4¹⁸ läs *vár þat við* — 4³⁰ läs *ANARA*, hvadan not. 11 samma sida bör utgå — 4³³ läs *þekcezc* — 7³⁰ läs *mandómen* — 11²² läs *en helga* — 14¹³ läs *maþren* — 15²⁸, 16²⁸, 66⁸ bör i st. f. *till* läsas *tíl* — 28¹⁸ läs *EN mæler* — 28³⁴ läs *dróttin* — 37²⁷ läs *georþosc* — 39²⁸ läs *bonifacius* — 41¹⁹ läs *EN* — 46² läs *diofollegre* — 52³³ läs *ANAR* — 60³ läs *wírk* — 63¹¹ bör i öfverensstämmelse med äldre språkbruket heldre läsas *nátta* än *nætr* — 65²⁴ läs *eno* — 65 not. 7, läs *þá at* eller endast *at* — 66¹² bör *yþra* ändras till *yþvarra*, eller ock det föregående *góþra* ändras till *góþa* — 66²⁷ läs *litellétes* — 69³ bör enligt motsv. ställe i G. Norsk Homil. läsas *iafnmiok* — 70³² läs *hugotom* — 75, not. 4. bör lyda: „i st. f. *svelgja*“ — 88³³ Efter

motsv. st. i „Leifar“ bör läsas *syneleger oc ósyneleger* — 89²⁶
 Enligt „Leifar“ bör läsas *stýrcþ guþs* — 90¹⁵ Enligt „Leifar“
 bör läsas *þímosto þeira* — 90^{34, 35} läs oc i stället för *at* —
 91³⁶ Enligt „Leifar“ bör läsas *fara fra honom* — 102¹³ läs
brústkirkior órar — 136³⁹ läs *et* i st. f. *eitt* — 138, not. 4 och
 5 utgå — 139⁷ läs *hon þat at* — 140¹⁴ läs *staþen* — 143¹⁰ läs
meþ — 146⁸ bör anmärkas, att *helvítis* är rättelse af *hevítis* i
 hds. — 149¹⁶ läs *almattegs* — 156³⁷ läs *men* — 157⁵ läs *þan* —
 167³⁷ läs *lýþin* — 170¹¹ läs *en* — 174³ bör anmärkas, att
sva är rättelse för *sa* i hds. — 174³¹ läs *crosfester* — 175³⁹
 Hds. har *hans*, hvadan not. 6 bör utgå — 181³³ läs *dróttin* —
 183²⁷ läs *vas þó honom* — 189²² bör *bruþgume* rättas till *brúþ-*
guma — 194, not. 7 utgår — 196³⁷ läs *er* — 203¹⁶ läs *frumvált*
 — 211³⁵ läs *þolenmóþr* — 215¹⁵ *hiorþom* är rättelse från hand-
 skriftens *hiorþo* — 218⁵ läs *bióþa*.

Lund, i Juli 1837.

THEODOR WISÉN.

Das Noregs Konungatal.

In der Flateyjarbók (ausg. II. 520—28) findet sich ein gedicht, das merkwürdiger weise von den literarhistorikern auf eine weise vernachlässigt worden ist wie wol kein anderes; selbst Guðbrandr Þorláksson erwähnt es mit keinem worte, obgleich es doch in den rahmen seines planes gehört. Und doch ist das gedicht m. e. eines der wichtigeren der 2. hälfte der 12. jahrh., einer zeit dichterischer ebbe, und verdient in dieser ebenso sehr der berücksichtigung wie des älteren Þjóþólf Ynglingatal, das sich sein dichter zum vorbilde genommen hat. Das gedicht hat in der hs. die überschrift: *her hefr Noreghs konungatal er Sæmundr froði orti*; es ist bisher herausgegeben im 10. bande der FMS. (s. 422—433) und neuerdings von G. Vigfússon im Corp. poet. bor. II. 310—321. Verfasst ist es in ganz derselben form wie das Ynglingatal d. h. es wechselt regelmässig ein dreisilbiger halbvers mit einem viersilbigen in der vierzeiligen visa. Eingeteilt ist das gedicht in drei abschnitte; von diesen behandelt der erste die norwegischen könige von Halfdan dem Schwarzen bis zu Magnús dem Guten (vv. 1—40), der zweite die könige und jarle von Harald dem Strengen bis Svein (vv. 41—73), der dritte schliesslich (vv. 73—83) ist eine verherlichung des Isländers Jón Loptsson, dessen mutter Þóra bekanntlich eine natürliche tochter Magnús des Baarfüssigen war, wodurch Jóns familie an die norwegische königsfamilie geknüpft war. Es unterliegt keinem zweifel, dass das ganze nur ein lobgedicht auf Jón sein soll, und dass die beiden ersten teile nur zu verherlichung

der Oddverjar dienen sollen. Es stimmt auch hierin ganz mit dem Ynglingatal überein, wo ja die lange ahnenreihe von Frey abwärts auch nur zum preise des königs Rögnvald von Vestfold angeführt wird. In einem dritten punkte harmonieren schliesslich beide gedichte: sie heben hauptsächlich von jedem könige nur die todesart hervor. Im hingenblick hierauf mögen wir unserem gedichte in anlehnung an Ynglingatal die überschrift der hs. lassen; Oddverjakvæpi oder Jónskvæpi würde freilich besser für dasselbe passen. Über die entstehungszeit desselben kann kein zweifel herrschen; es ist gedichtet unter der regierungszeit des Sverrir¹ und vor dem tode des Jón Loptsson (1197 oder 98),² also zwischen 1184 und 1197. Anders steht es mit dem verfasser. Was die Ftb. in ihrer überschrift sagt, ist entschieden unrichtig, da Sæmund bereits 1133 starb und der verfasser sich auf Sæmund als seinen gewährsmann beruft. Die einzige conjectur, die über den verfasser gemacht worden ist, hat Guðbr. Vigfússon aufgestellt (Cpb. II. 309); er meint, es sei der mönch Gunnlaug gewesen, da es in stil und form mit der Merlinusspá übereinstimme. Im stile vermag ich nicht das geringste zu finden und was die form betrifft, so ist die behauptung geradezu falsch, da die Merlinusspá aus lauter viersilbigen halbversen besteht und die strophe nicht selten mehr als vier langzeilen hat. Wie ferner dieser Benediktinermönch aus seinem ganz im norden gelegenen kloster nach dem äussersten süden, nach Oddi, gekommen sein soll, um den Jón zu besingen, ist nicht recht ersichtlich. Es scheint daher geboten, sich nach einem anderen verfasser umzusehen. Zweierlei stellt das gedicht selbst über allen zweifel: 1) der verfasser muss in unmittelbarer und intimster berührung mit Jón von Oddi gestanden und 2) er muss das Ynglingatal gekannt haben, wie ich bereits zeigte und wie aus einer näheren vergleichung bei-

¹ *Nú's þat sýnt at Sverrir ræþr ógnar þr einn fyr ríki* (72).

² Vrgl. v. 83.

der gedichte noch schlagender hervorgeht (Vrgl. Vigfússon zu v. 32¹ 52³ 65³ 67¹). Beides aber vereinigt sich bei einem manne, gegen dessen verfasserschaft nichts, für dieselbe aber sehr viel spricht. Ich halte das gedicht für eine jugendarbeit des Snorri Sturluson, der durch dieselbe seinem pflegevater seinen dank für die vielen ihm erwiesenen wolthaten beweisen wollte. Snorri kam bekanntlich als fünf-jähriger Knabe nach dem tode seines vater Sturla (1183) nach Oddi und blieb hier bis zu Jóns tode (Sturl. I. 202). Er war aufs engste mit Jóns familie verbunden; die erste anregung dichterischer und schriftstellerischer thätigkeit verdankte er derselben, denn hier herrschte noch der geist des grossvaters Sæmund. Wenn sich der dichter in der 40. v. auf das mündliche zeugnis des Sæmund beruft,¹ so erklärt sich das ebenfalls aus diesem verhältnisse. Dass Sæmunds eigner mund seine quelle sei, wird wol niemand für wahrscheinlich halten, da Sæmund bereits 1133 gestorben war, der dichter demnach ein ganz alter mann gewesen sein müsste. Das ganze gedicht aber durchweht entschieden jugendfeuer. Aus der familientradition schöpfte vielmehr der dichter, und das 'sagþi' hat wie so oft plusquamperfectische bedeutung. Wir wissen weiter aus Snorris Heimskringla, dass dieser das Ynglingatal kannte, ja was wir von diesem gedichte haben, verdanken wir nur Snorri. Zu diesen äusseren gründen kommen aber auch noch innere. Fest steht, dass Snorri das Háttatal verfasst hat. Trotz des grossen zeitraumes, der zwischen beiden gedichten liegen muss, zeigt sie doch auffallende übereinstimmung. In beiden gedichten finden wir die dreiteilung, beide schliessen mit einer wunsch und segensstrophe. Dazu kommen grosse ähnlichkeiten in der sprache. Der reichthum für den ausdruck 'herrscher', den wir im Háttatal bewundern, findet sich hier ebenso; wir haben wie im Háttatal: *ræsir, gramr, siklingr, lofþungr, hilmir, vísi, jofurr, fylkir, øþlingr, þengill, lofþa vinr*; in

¹ *inn ta'k svá ævi þeira sem Sæmundr sagði inn Fróþi.*

beiden gedichten finden sich ferner gleiche namen für Opín: *Þundr*, *Yggr*; *skjöldungs kyn* (Nkt. 8⁴) entspricht *skjöldungs niþr* (Ht. 52¹); *folkbaldr* (Nkt. 30³) dem *mannbaldr* (Ht. 36⁶). Weiter haben wir das sonst seltene *framlyndr* (Nkt. 5⁴, Ht. 24⁶), *harþráþr* (Nkt. 13³, Ht. 12²), *grýttir* (Nkt. 32⁴, 45³, Ht. 15⁵), das sonst nirgends in der poesie belegte *hugrakkir* (Nkt. 76¹, Ht. 99⁴), die wendung *bíða þroska* (Nkt. 8², Ht. 30⁸). Zu diesen übereinstimmungen der sprache des gedichtes mit *Háttatal* kommt noch eine geradezu auffallende ähnlichkeit inhaltlich mit der ganzen *Heimskringla*, und hier setzt die literarhistorische bedeutung unseres gedichtes ein. Wir können nämlich strophe für strophe den inhalt in der *Heimskringla* widerfinden, und zwar in derselben reihenfolge und mit übereinstimmung selbst in kleinigkeiten. Weder mit dem *Ágrip* noch mit der *Fagrskinna*, den einzigen schriften, die überhaupt noch in betracht kommen können, findet sich eine solche übereinstimmung. Das kann wahrlich nicht blosser zufall sein zu einer zeit, wo man überhaupt erst begann, die norwegische geschichte in ihrer gesammtheit aufzuzeichnen. Ja, die annahme einer schriftlichen quelle muss sogar aus den worten des dichters selbst bestritten werden, wenn wir ihn nicht lügen strafen wollen. Auf die berufung auf die aussage des *Sæmund* machte ich schon aufmerksam; man vergleiche weiter: *Þá hefi'k heyrt* (18¹), *þat's mér sagt* (42²), *þat's þá sagt* (50¹), *þat hefi'k heyrt* 50³), *frá'k* (62¹). Und dazu halte man den eingang des prologs der *Heimskringla*: *Á bók þessi lét ek rita fró-sagnir um hofþingja, . . . svá sem ek hefi heyrt fróþa menn segja*. Ich glaube, alles dies zielt darauf hin, dass *Snorri* der verfasser unsers gedichtes sein muss, denn hätte es ein anderer aus der umgebung des *Jón* gedichtet, so würde es ihm bekannt gewesen sein. Dann aber würde er diese quelle ebensowenig verheimlicht haben wie das *Ynglingatal* (*Heimskr.* 1¹⁴) oder das *Háleygjatal* (ebd. 1³⁰) oder *Ari* (2²² ff.) udrgl. Wir hätten also in unserem gedichte den ersten vielleicht

damals noch unbewussten entwurf seines grössen geschichtswerke, es giebt uns einen einblick in die jugendschöpfungen des grossen mannes und lässt uns die mündlichen quellen seiner geschichte schärfer bestimmen als bisher. Zugleich dürfte das gedicht für die entstehungsgeschichte der Heimskringla von bedeutung sein: sie ist nach ihm als ganzes geplant und wol auch ausgeführt worden, was ja G. Storm auch mit anderen beweisgründen gegen K. Maurer verfochten hat (Snorre Sturlassöns historieskrivning s. 1 ff.).

Leipzig, im Mai 1887.

E. M O G K.

Strövtåg i Sverges medeltidsliteratur.

II.

Några starka värbalfårmer.

- Bega*: Karlskröm. 1249 ther *beginktis* tha eth aluer spil.
- Dragha*: Greg. 383 : 19 sancte gayane tunga sculde *wtdrähgas* af halsenom; 366 : 31 thu *dragh* til thin armenie folk; 370 : 7 löste säkkin af halsenom *wtdräghandis* howdhith hans; 379 : 11 toko the hona — — *dräghandis* hona vpa jordhinne; Dikt. 263 : 9 Androm — — *dräghandom* han äfte sik bundnan; Greg. 379 : 15 mange af them sanctam ripsimiam hafdhe *dräghit*.
- Jfr Noreen i Arkiv I, 153 noten, Södervalls Ordbok s. 8 *afdrägha*, *afdräx* (se *afdragha*), s. 11 *drägha* (se *af*), s. 57 *aatdrägha* (se *aldragha*), s. 139 *bortdrägha* (se *bortdragha*).
- Drikka*: Bernh. 87 : 31 Noe *druk* win och näkte sin heme-
likin thing.
- Döa*: Suso 190 : 28 O huat sälelika iak hafdhe tha *doeth*, om iak mz minom kärasta oc *doeth* haffde; 191 : 22 han — haffde — — sammwledh *doeth*; Leg. III, 678 : 9 hans wener oc granna trodho at han skulle haffwa *doghit*.
- Falla*: Leg. III, 28 : 9 tha *fiüll* han nidher aa sin knä; 106 : 26 her *ffwl* han nider vnder korsyth; 106 : 29 her *ffullo* the paa syn knä; Sjä. 42 : 21 *fful*, 45 : 2 *ful*, 512 : 23 *ful*; Didr. 11 alt folk — — *fullo* hanum till fotæ; 149, 150 han *full* om kull.
- Flygha*: Bernh. 153 : 7 the skulin se i watneno gripanda fwghla *fwghande* ofwer sik.

- Fornima*: Karlskrön. 3045 ytermer war ther *fornompmit* än.
- Forsvinna*: Med. Bib. II, 86 : 5 gudz ængil *forswant* oc bort kom aff theras asyn.
- Forvinna*: Med. Post II, 94 : 22 gudz man gitir thöm väl *forwonnit*.
- Forvæva*: Själ. 515 : 22 kom alexander heem ridhandis mz crononne han hafðhe *forworuit*; 305 : 21 Thu hafwir ensampnin mera gagn oc nytto *forworwit* än the andre allesaman.
- Giuta*: Leg. III, 195 : 4 tha fwnno the theras wæffnigh alla om *gothna* mz blodh; Suso 2 : 17 huilke mz tharanna watne *begotne*. Jfr Södervalls Ordbok s. 86 *begotna* (se *begiuta*).
- Gnagha*: Birg. IV, 64 : 5 Tha synder *gnogho* the axen oc aatho them.
- Gratha*: Birg. II, 31 : 30 Mannin *grätir* kropsins skadha; Leg. III, 79 : 2 the — — *gritw* som ffadherlööss barn; Leg. 87 : 30, 96 : 19, 97 : 27, 103 : 4 *gritw*, 79 : 6, 91 : 27, 100 : 26, 101 : 27, 106 : 26 *grytw*.
- Halda*: Själ. 50 : 29 han *hult* eeth storth gestabudh; 59 : 8 han *hult* handena swa hart saman; Didr. 282 draken — — *hyllth* saa badhe hær didrik ok leonet.
- Hælpa*: Själ. 460 : 21 gat sik sielfwir alzenkte *holpit*.
- Klinga*: Fredr. 352 gull a hæenna mantil *klang*.
- Klyva*: Didr. 10 før æn thz skall skee som han scriffuit hauer, før skall nokon hielm *kleffwen* worden.
- Krypa*: Didr. 282 tha wart her didrik löös ok *krop* fraa draken.
- Lata*: Själ. 247 : 13 Han *lõtth* göra gudha aff sölfwir oc gul; Karlskrön. 3131 Erik — — gik til marsken *lotz* wara hans wen; 3168, 3402 *lotz*.
- Lea*: Didr. 140 tha *low* konungen at hinæ som flyt haffde.
- Leka*: Birg. II, 36 : 29 Somlike nektadhos oc drapos oc tho thigdho alle oc alle *läko*.
- Mala*: Leg. III, 203 : 24 Hans daghs födha war groft biwgbrödth oc thz redde han sielwer oc *mool*.

- Niuta*: Alex. 10295 thy giter han them ful wæl *notith*.
- Sigha*: Leg. III, 93 : 6 tha *seegh* hans hwffwdh nidher aa brysten.
- Siudha*: Didr. 123 tha thz war *sodit*, stak han handena i kætillen.
- Siunga*: Didr. 294 Tha mwnkana sogo ath resen war fallin Tho *syngo* the kirieleyson. Jfr Rydqvist I, 361 *slyngo*.
- Skava*: Didr. 53 weland — — *skoff* alt këtitt aff theris huffwod.
- Skiuva*: Styffe IV, 100 (1483) myn kere hustru Ingeborgh Akes dotter war *skwffen* slagen oc niddertrengd til gathwne.
- Skalva*: Leg. III, 93 : 1 Tha *skolwo* alla hans helga lymy ther widher. Jfr Rydqvist I, 199 *holpu*, 201 *skolwo*, *sommo*, 205, VI, 504 *orþu*, *worþo*, III, 183 *smolte*, VI, 515 *vondo*, Sjal. 538 : 12 *wollo*, Birg. IV, 137 : 13 *swolgho*.
- Sla*: Greg. 379 : 15 mange — — wrdho nedhir *slagne* a jordhena af thordynenom; 400 : 27 tha nedhir var *slaghit* afguzens appolinis mynstir; Bernh. 269 : 5 Thänk han — *slaghnan* mz plaghom. Jfr Noreen i Arkiv I, 153 noten.
- Slippa*: Birg. II, 34 : 31 diäfwllin är suasom hundir *sloppin* v bandom.
- [*Snærka*]: Leg. III, 187 : 23 hwffwdhet — — syntes — honom mykyt magerth *snorket* oc wanskapat.
- Splita*: Sjal. 349 : 20 dauidh — — *spleth* siin klädhe j dröfwilsom. Jfr Rydqvist VI, 425.
- Springa*: Didr. 242 tha *sprongh* haghén fram.
- Spy*: Birg. II, 118 : 16 *spydhe*; Bernh. 72 : 19 hwndher wmwändher sik och ather slukar wp thz ledha han wp w sik *spydhe*.
- Svalghia*: Birg. IV, 137 : 13 allan mat ok dryk the *swolgho* ok smälto.
- Sveria*: Finl. Handl. VI, 64 (orig. från 1476) the viithnade ranzsakadhe och effter *saro* (men s. 65 vetnede och *swore*).
- Thiggia*: Bonav. 14 : 9 ey gingo the ok *thagho*.

Thryskia: Med. Post. II, 286 : 27 Thy bör cristne siäll thänkia huru thetta hälaghasta brödhit som ssannelika är wars herra ihesu christi licame war *thorskin* tha han war swa grymelica flängdhir.

Thwa: Gregor. 395 : 13 them som *thwägne* wardha j döpilsom; 397 : 4 j vardhin *thwäghe* j döpilsonna vatne. Jfr Noreen i Arkiv I, 153 noten.

**Trina*: Karlskrön. 5932 han strax i thz: skippit *tren* for til ölandh ey seen.

Trodha: Klosterläsn. 285 : 21 Arbas Zakarias *trud* sin kuwl vndir sina fötir oc sagdhe; Birg. II, 36 : 27 Somlike nidhirsloghos oc nidhir *trudhos* Somlike nektadhos.

Vardha: Flores 107' the lata thera grymhæt falla ok *vordha* genast blidhe allæ; Leg. III, 60 : 9 then *worth* Ihesus christus aff föddher; 37 : 18 j sith liiiff *wort* han helbrögdha; Skråordn. 77 *Vorth* thenna skraa — — gifuin; Didr. 126 Nogot effter *wort* drotningen twng. Jfr Rydqvist IV, 20 *vordha*, *antuordha*, Södervalls Ordbok s. 12 *worda* (se *afläggia*), Didr. 56, 177' *worde*, värjde. — Svag färm träffas i Didr. 109: ysung: *worde* göra som konungen wilde.

Sannolikt beror *o*-vokalen av det följande *rd*, *rt* (jfr de nsv. *gård*, *vårta* o. d.), men otänkbart vore håller icke, att här föreläge exempel på en dialäktisk övergång av *a* till *o* äfter *v*, för vilken man har mer äller mindre säkra stöd i yngre färmer av *väva* (se medan) samt i Marie Korsklagan 163 *suorhþe* svarade, Didr. 138 hwi *wokte* tw mik, Dipl. Dal. I, 270 (1478) læmikkæ skulle honom oppe holde en *vognlede*.

Vella: Själ. 538 : 12 madhka vth *wollo* oc fluto aff hans omila lykama.

Værpa: Själ. 512 : 22 Tha flögh een höna j hans sköt, oc *warp* ther eeth äg.

Væxa: Birg. IW, 165 : 22 thy blomstre som enkannelika
woxir aa heidhinne; Didr. 126 *wozer* thz barnit op. tha
 sig hanum :sit fæderne; Didr. 1 han war *woxen* som
 jette — — — han war well*woxen*; Didr. 21 wade *wozte*
 sidan op, oc wart en mektwg rese.

III.

Nåågra svaga värballfärmer.

Dylia: Didr. 285; thz wil jach ey *döla* för edher. Jfr Söder-
 valls Ordbolk s. 173 *bära* (se *bäria*) samt här nedan *flytia*,
forhæria, *skömia*.

Flytia: Birg. II, 251 : 6 gudz vili är at han skal *flyta* sit
 säte til rom.

Forhæria: Karlskrön. 8560 Skane oc halland mente han
forhäre.

Fylghia: Didr. 100 hanum *fylde* oc annit mykit folk; Didr. 12
 hans son ermentrik *folde* hanum; Styffe IV, 9 wid 40
 Dalakarlla *föilde* honom med til foth; Didr. 12 alt folk
 — — *folde* hanum in i staden igen; Dipl. Dal. 183 lwn-
 gone *folde* yxcenne vt.

Hinna: Didr. 67 han *hynte* ekki wtoffuer.

Læggia: Birg. IV, 135 : 27 thin likama — — i iordh *lægðhis*
 (jfr Rydqvist III, 113 *legþi*); däremot ligger säkerligen
 isl. *lægja* till ;grund för Med. Post I, 71 : 1 ihesus *lægde*
 hafsins storm ok vädrith lydde honom; 72 : 24 ihesus —
 — *lægde* mz sinom kennedom the fyra vädirstormana.

Rykkia: Styffe IW, 32 Her Sten war pa færden effter Her
 Niels Stwre, ttha *ruckte* Her Niels in i Daalen for hanom,
 oc siden Her Sten thette forfan, tha *ruckte* han met then
 samme fardh in til Calmarne.

Sighia: Dipl. Dal. I, 270 ok *sade* the sex dande men yther-
 mere; 277 Ta kom for rætte peder gynt. — — oc talade
 — — oc *sade*; Finl. Handl. VI, 46 The *saffdæ* ath the

thet engeledis göræ willæ; the — — *saffdæ* ath the eyg heller willæ göræ; 47 Nogon stwn ther epter tha *saffdæ* then for: dæ lassæ pedersson til en hed heming; Han swaredhæ neyg — — och *saffdæ*.

Skönia: Suso 406 : 23 ey forstodh iak mik vara i tholikom hedher ok kunne ey *sköna* godho.

Slykia: Alex. 9230 the hafdho sin hunger *slukt*.

Vælia: Karlskrön. 553 strax *welde* the en annan j gen.

Væria: Didr. 56 iak *worde* mit Egit liiff; 177 the *worde* sik manneliga. Jfr åvan under *vardha*.

Vævia: Bernh. 137 : 13 Salomon konwnger war lather ok *wäfdhe* sik i myklom skörlifnadh.

Skola: Dipl. Dal. I, 183 *Skw* i vetha kiære Her Swanthe; vi *skwm* alle haffwa var velfordan aff.

Enköping i Februari 1887.

AUGUST SCHAGERSTRÖM.

Íslenzk Kappakvæði.¹

II.

Fjósaríma

Þórðar Magnússonar á Strjúgi.

Það, sem menn nú vita um höfund þessa kvæðis og þess næsta, er að vísu nokkru ljósara en það, sem kunnugt er um Bergstein blinda, en eigi að síður er það nokkuð valt og viðsjált. Um ætterni Þórðar vita menn hreint ekkert annað en að hann var Magnússon, og um tíma þann, sem hann var uppi á ber mönnum heldur ekki allveg saman. Hálfán Einarsson (Sciagr. p. 88) og Jón Ólafsson frá Grunnavík (Add. Bibl. Univ. Hafn. Nr. 23. Fol.) segja, að Þórður hafi verið á lífi um 1570, og munu þeir hafa það eptir rithöfundatali Páls Vidalíns. Sumstaðar í orðabók sinni og öðrum ritum segir Jón, að Þórður hafi verið uppi um 1550. Gíslí Konráðsson, faðir Konráðs prófessors Gíslasonar, hinn fróðasti maður (d. 1877) hefur skrifað þátt af Þórði skáldi á Strjúgi og Halli skáldi Magnússyni, sem er enn óprentaður, og segir hann þar: „það má með sanní segja, að Þórður lifði miklu leingur Halli (d. 1601); mun hann og miklu yngri verið hafa, þá þeim bar saman í fyrstu, því það ritaði Guðmundur prófastur Einarsson á Staðastað, að uppi væri Þórður fyrir árið 1627, en hefði hann lifað nokkru leingur mætti ske, að að sú sögn væri sönn, að kerling sú væri dóttir hans, er kvaðst

¹ Sbr. Arkiv f. nord. Filol. III. 366—384. Það eru nokkrar prentvillur í ritgjörð þeirri, sem þar er. Þetta vil eg leiðrétta hér: s. 366 12 a. n. útgefandum l. útgefandinn; 370, 7, 6: bóka l. búka; 371, 11, 2: hvaður l. hraður; 373, 22, 8: hamingja l. hamingju; 374, 24, 3: græðu l. græða; 378, athgr. 1 bein² á að vera *biorn*; 381, 21 a. o.: Þorsteim l. Þorstein; 383, 2 a. n.: sögn l. sögu 383, 7 l. a. o. 1683 l. 1689; sömu-leiðis s. 369, 9 a. o. á ágústmánuði l. í ágústmánuði. Auk þess finnast þar fleiri smáprentvillur, svo sem: funnust f. fundust bls. 384, 3 a. n.; *d* er víða haft fyrir ó vegna letureklu. Herra Cand. mag. Axel Olrik hefur bent mér á, að eg hef gleymt að vísa til Danmarks gamle Folkeviser III. 775 við Ormars rimur. Cand. philos. Sigurður L. Jónasson hefur ennfremur bent mér á, að seinni útgáfan af Ultarsrimum er ekki prentuð í Khöfn, heldur í Viðeyjarklaustri 1834. Mag. Benedict Gröndal í Reykjavík hefur í bréfi til mín 6. febr. 1887, auk þess, sem hann hefur bent mér á mart af hinum mörgu prentvillum, skýrt mér frá, að hann hafi enn ekki ort nema 14 eða 15 Gaungu-Hrólis rimur, en þær hafi upphaflega átt að vera 40 (sbr. bls. 383).

á við Jón lögsagnara Sigurðsson Dalaskálds og Pál lögmann Vídalín.“ En þetta hygg eg sé mjög hæpið og naumast áreiðanlegt. Eg hef í eingum ritum séra Guðmundar getað fundið neitt um það, hvenær Þórður hafi uppi verið, þó eg þori ekki alveg að fortaka, að slíkt kunní að finnast þar. Í riti sínu „In versutias serpentis recti & tortuosi“ eða „lítil hugrás yfir svik og vélræði djöfulsins, sem stundum geingur réttur, stundum hlykkjóttur að spilla mannkynsins sáluhjálpi“, sem hann samdi 1627 móti „Fjandafælu“ Jóns Guðmundssonar lærða, er þá var sestur á seiðhjallinn vestur á Hjallasandi, minnst hann á ákvæði þeirra Þórðar og Halls með þessum orðum: „Hver auðnuleysi Halls Magnússonar norðlenska og vanheilsu Þórðar á Strjúgi til búið hafi, það vitnast þá Kristur kemur að opinbera það í myrkrunum er hulið“ (IBfél, Nr. 93 4to), en ekki getur hann þeirra framar. Eg tel það sönnu næst, að Þórður hafi uppi verið á seinna helmingi 16. aldar, og til þess benda kvæði hans helst, að hann hafi ekki verið seinna. Á seinni tímum hafa sumir ruglað Þórði Magnússyni á Strjúgi saman við annan mann, sem var uppi meir en 100 árum seinna, en það er við Þórð Halldórsson eða Helgason á Öndverðarnesi undir Jökli, sem var einn af þeim, er tók þátt í Skautaljóðarimmuni um 1700. Bæði finst þessi ruglingur í ýmsum afskriptum af Skautaljóðum og þess utan í „Fróðlegt ljóðasafn“, Akureyri 1857, II. 130—132 og 134—137, og á því viltist Jón Borgfirðingur í rithöfundatali sínu (bls. 25) og sleingdi báðum þórðunum saman í einn, sem hann lét vera uppi í lok 17. aldar, en leiðrétti þetta svo seinna (bls. 129) þegjandi eftir privatbréfi frá mér 1884.

Þegar Þórður Magnússon bjó á Strjúgi (Strjúgstöðum) í Langa-dal í Húnavatnssýslu, bjó Hallur skáld Magnússon á Kárastöðum í Tungusveit í Skagafirði og í Vatnshlíð, og þóttu þeir báðir hin mestu kraptaskáld. Þórður var spaklátari og þótti enda betra skáld, en Hallur var svakafeinginn og óeirðasamur og ekki kallaður neinn sérlegur dánumaður, en ákvæðinn eingu síður en Þórður, og allra manna skömmóttastur, sem kvæði hans um Sigurð Jónsson á Reynistað sýna og ýmislegt er enn til af. Áður hafa verið miklar sagnir um samkvæði Halls og Þórðar, en flest af kveðskapnum er nú undir lok liðið, en svo harðnaði kvæðastæla þeirra á endanum, að ekki hættu þeir fyrri en Þórður hafði kveðið auðnuleysi á Hall,¹ en Hallur holdsveiki á Þórð, og varð það hans dauðamein. En svo mikið kraptaskáld var Þórður, að hann kvað líkþrána af sér öðrumegin, en kvæðst ekki vilja freista drottins guðs síns með því að kveða hana af sér hinu megin líka, þó hann gæti það. Tilefnið til kvæðadeilu þeirra Þórðar og Halls á að hafa komið út af því, að Hallur sá ofsjónum yfir því að Þórður þótti betra skáld. Var það á mannamóti, að þeir hittust fyrst, og bjó Hallur þá í Vatnshlíð. Þá kvað Hallur til Þórðar:

¹ Í Ísl. Þjóðs. I. 471 er hér blandað málum, og maður sá, sem Þórður á að hafa kveðist á við er þar kallaður Jón.

Fræðaörin furðu mjó
fram af boganum renni.

Þórður bætti þegar við:

Í morgun hvesti eg mína þó,
máttu sjá við henni.

[GKonráðss. kap. 19]

Þeir voru og báðir göldróttir kallaðir Þórður og Hallur, en þó þótti Hallur beita ver kunnáttu sinni og glettist hann stundum við Þórð með fjólkyngi og kom honum þá vel, að hann var heldur ekki alveg blár innan. Eitt sinn magnaði Hallur hund og sendi Þórði; var Þórður þá á ferð ríðandi, er hann fékk sendinguna og var því lítt við búinn; vissi hann ekki fyrri en hundur kom framan að hesti hans, svo hann fældist og Þórður datt af baki, og ætlaði hundurinn þá að rífa hann; en þá neytti Þórður þess að hann var kraptaskáld og kvað:

Míns ei njóta máttu falls,
meiri kraptur varði,
bölvaður farðu hundur Halls
heim að föðurgarði.

Burtu flæmdur, bið eg nú
bragar krapti mínum,
næstur allar urra þú
angist Halli þínum.

Hvarf þá hundurinn, en leingi eptir varð Halli ekki svefnsamt, en þó slæfði hann dela að lyktum.

[GKonráðss. kap. 22]

Það litur og út fyrir að Þórður og Hallur hafi sent hver öðrum ljóðabréf eptir því, sem Jón Ólafsson Grunnvíkingur segir (Add. Bibl. Univ. Hafn. Nr. 7 4to. p. 1697 og í sinni isl. orðab. undir *fálki*): „In epistola quadam poetice scripta et quidem, si jam recte recorder, Halli Magnæi, qui in tractu Skagafjörður c. 1550 floruit, ad Thordum Magnæum, forte synchronum suum, insignem poetam, qui in prædio Strjúgur dicto Langadali in præfectura Hunavatnensi habitavit, ubi finis sic sonat:

Stálmjólkin (o: blekið) stýls fálka (o: pennans)
stef fellir bréfpellu.“

Annars mun nú ekki þekkjast fleira af samkvæðum þeirra en það, sem hér er tilfært, svo að nokkur vissa sé fyrir. En það er víst, að þó Þórður sé enda fult svo mikið brugðinn við ákvæði, að kvæði Halls, sem nú eru til, bera það meir með sér, að hann hefur trúað á kraptaskáldskap, eins og „Sjálfsdeilur“ hans sýna. Þar segir hann meðal annars, að bróðir Eysteinn hafi kveðið Gyrð biskup í hel:

Eysteinn hét sá upp tók slag
af eptirleitni nauða,
þá hann kvað svo breyttan brag,
að biskup hrepti dauða.

„Sjálfdæilur“ 5. erindi (AMagn. Nr. 149. 8vo).

Ennfremur í 2. erindi:

Kveða má enn svo kíminn brag,
ef kappar málið herða,
að annara hvorra auðnu lag
ei má fagurt verða.

Hallur átti í mörgum og flóknum málum og kemur hann því nokkuð opt við bréf og dóma frá 16. öld. Þar á móti finst þórðar hvergi getið, svo eg hafi orðið var við, og hefur því líklega lítið borið á honum.

Af börnum Þórðar eru tvö nafngreind, þó bæði sé lítt kunnug, og hétu Oddur og Rannveig. Rannveig á að hafa ort 16. rímuna af Rollant á meðan hún var að hræra í grautarpott; aðrir segja, að faðir hennar hafi lagst meðan rímurnar voru í smíðum og bjóst hún við að hann mundi deyja, og ætlaði svo að halda rímunum áfram. Þegar þórður kom á fætur sá hann að rímu hafði verið bætt við, en líkaði það illa, því að honum þótti sú ríman best gerð, og þótti honum því dóttir sín hafa gert sér skömm til, og gaf henni því löðrung að kvæðislaunum. Oddur sonur Þórðar er og lítt kunnur, en skáld er hann talinn og eru enn þá til vísur eptir hann, þó örfáar sé; má af þeim sjá, að hann hefir verið með betri skáldum á sinni tíð. Það er alls ein vísa, sem eg þekki, sem með vissu er eignuð Oddi, og vil eg tilfæra hana hér, af því hún er ágætlega ort og ekki til nema á einum stað:

Vísa

Odds Þórðarsonar
um kaupmanninn í Húsavík.

Diðrik harðnar, dáð hrörnar,
drýgir okur, að þokar,
vér látum, hann hlýtur,
hverfur mund, skýst stundum,
kjör féllu, kaup hallast,
kram spillist, fer illa,
menn blindast, mát stendur,
magnast rán, senn gránar.

AMagn. Nr. 148. 8vo (Vigursbók skr. 1676—77).

Oddi eru og í elstu handritum eignaðar vísur þær, um stúlku að nafni „Silfen“, sem svo eru:

Orða jötuns ung gerðr
innan þínir hug minn,
þundar leikur vífs vindr

varmur uppá frúar arm,
 heitur gígjar hvass brjótr
 hana leingi best man,
 fljóði sjaldan frá liðr
 fálu byr í neitt mál.

Þolir föðurs þórs valr
 þeygi nema hjá mey,
 geingur sjaldan gaut-blængr
 glaður burt úr þeim stað,
 unir þundar sár svanr
 síst heima kyrr víst,
 tíma styttir týrs lómr
 tíðum hjá gulls hlíð.

Nr. 738. 4to (eignar Oddi Þórðarsyni).

AMagn. Nr. 167. 8vo (eignar Oddi Þórðarsyni).

ÍBfél. Nr. 13. 8vo (eignar Oddi Þórðarsyni).

ÍBfél. Nr. 388. 8vo (eignar Galdra-Leifa d. 1647).

JÁrn. A. III. 8vo (eignar Galdra-Leifa).

Annað þekki eg ekki eptir Odd. Í Bibl. Bodl. i Oxnaforðu í Collect. FMagn. Nr. 6 Fol. Fasc. III. eiga að vera kvæði eptir Odd Þórðarson, en eg veit ekki hver þau eru.

Það, sem eg veit til að Þórði Magnússyni á Strjúgi sé eignað af ljóðmælum, auk áðurgreindra vísna um Hall Magnússon, er þetta;

1. *Rollantsrímur*, sem Þórður sjálfur kallar „Keisararaunir“:

Keisararaunir kallast þær

kveð eg það rétt til falla.

Þær eru 18 að tölu, og byrja svo:

Mörg hafa fræðin mætir fyr.

Í seinustu rímu bindur Þórður nafnið sitt:

Hljómur lands og hlýrnis tár, *r u*

hlýri þórs með raunum. *ð*

reið við ósinn, raumur hár *r ó þ*

reift hefur arnarbaunum.

16. ríman á að vera eptir Rannveigu dóttur Þórðar (sbr. hér að framan) Rímurnar hafa verið í miklum metum á Íslandi eins og sést á hinum afarmörgu afskríptum af þeim. Þær finnast að minsta kosti á þessum stöðum:

AMagn. Nr. 554. 4to C. brot, skr. c. 1670.

613. 4to G. brot.

614. 4to A. heilar, skr. c. 1656, góðar.

136. 8vo A. (meðh. Páls Sveinssonar úr Flóa 1694).

136. 8vo B. (meðh. Jóns Helgasonar, illa skrifaðar).

145. 8vo (meðh. Jóns Finnssonar, brot framan af 1. rímu).

149. 8vo (Frá Sigríði Erlendsdóttur á Völlum skr. 1670—1700).
 Ny kgl. saml. Nr. 1131. Fol. (meðh. Markúsar Magnússonar eptir AM. 149. 8vo).
 1134. Fol. (meðh. Þorleifs Adeldals eptir AM. 614. 4to).
 1137. Fol.
 326. 8vo.
 Stockholm. Isl. hdr. Nr. 1. 4to skr. c. 1644 (góð afskrípt).
 Einar Bjarnason segir í Fræðimannatali sínu, að Jón Espólin hafi umbætt Rollants rímur Þórðar.¹
2. *Valdemarsrímur* 8 að tölu. þær byrja svo:
 Fyr í heimi skáldin skýr.
 Að niðurlagi rímnanna segir Þórður til nafns sins með þessari vísu:
 Herjans dýra horna lá
 hoskur af visku flutti sá
 stírdur Þórður Strjúgi á,
 standa þundar feingur má.
 Rímurnar finnast á þessum stöðum.
 AMagn. Nr. 614. 4to E. heilar, en blöðin trosnuð.
 141. 8vo heilar.
 146. 8vo meðh. Jóns Finnssonar c. 1633,
 aðeins upphaf og endir.
 Rask Nr. 89. 8vo heilar, góð afskrípt frá 1769.
 Ny kgl. saml. Nr. 1909. 4to meðh. Þorleifs Adeldals eptir
 AM. 141. 8vo.
 IBfél. Nr. 301. 8vo vantar framan af aptur í 3. rímu.
3. *Rímur af Sálus og Nikanor* á Þórður að hafa gert (JÓl Grv. Add. Bibl. Univ. Hafn. Nr. 23. Fol. Hálfð. Einars. Sciagr. p. 88; Einar Bjarnas. Frmt.), en hvar þær er nú að finna veit eg ekki, nema ef það brot af Sálus rímum og Nikanors, sem finst í Stockh. isl. hdr. Nr. 1. 4to skyldi vera úr rímum Þórðar. Hinar fornu Sálus rímur og Nikanors, sem finnast á skinnbókunum í AM. 603 og 604. 4to eru eldri en svo, að þær geti verið eptir þórð. Að Þórður á Strjúgi hafi ort Víglundar rímur hef eg hvergi séð, nema hjá Jóni Borgfirðingi, og eg held víst, að það hljóti að vera villa, eða að minsta kosti geta eingar af þeim Víglundar rímum, sem nú eru til verið eptir Þórð, því að þær elstu Víglundar rímur, sem menn þekkja nú eru eptir 'Asgrím Magnússon í Höfða, sem dó 1679.
4. *Geiplur* (JÓl Grv. Add. Bibl. Univ. Hafn. Nr. 23. Fol.; Hálfð.

¹ Nokkur erindi úr Rollantsrímum Þórðar eru prentuð í Gustav Storm: Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern. Kristjania 1874 bls. 245.

Einarss. Sciagr. p. 88; Hallgr. Jónss. djákni Rithöfundatal).
Hvort þessar rimur eru nú til eða ekki er mér ókunnugt.¹

5. *Fjósaríma*, kvæði það, sem hér fer á eftir.
6. *Kappakvæði*, sem hér verðar prentað, sem Kappakvæði III.
7. *Heilræða ríma* finst sumstaðar eignuð Þórði, er byrjar svo:

’Att hef eg sem önnur börn,
er mér skylt að greina,
föður og móður mentagjörn,
manndygð höfðu hreina.

Alls 81 erindi. ’I 80. erindi er bundið nafn þess, sem ríman er ort fyrir:

Lagður ís og legir tveir, i ll
linna döggin deiga, u
særður kaun skal seinna meir g
suðra farminn eiga.

JÁrn. B. V. 8vo p. 231—41 (eignar Þórði Magnússyni).

AMagn. Nr. 441. 12mo p. 125—130 (eignar S. J. B. S.).

Rask. Nr. 94. 8vo (eignar eingum).

ÍBfél. Nr. 105. 4to p. 386—391 (Vatnshyrna).

8. *Mæðgnascma* (Einar Bjarnason: Fræðimt.). Þetta kvæði er nú að mestu glatað. Hefir Gísli Konráðsson innfært í þátt sinn það, sem hann hefur getað náð í af því. Segir hann tildrög þess þau, að Þórður ætlaði eina Jólánótt til tíða, og gekk um á Móbergi, sem er næsti bær við Strjúg, og heyrði þar hávaða mikinn. Þar bjuggu þá þrjár mæðgur, og deildi móðir þeirra á aðra dóttur sína og hafði við hana mörg óþvegin brigslyrói. Þórður lagðist á skjáinn og hleraði samtalið. En þær komust að því, að maður var á glugganum, og tók kerling það til bragðs að hún reif úr skjáinn og tók í skegg Þórði og ríghélt, svo að hann gat ekki losað sig, en stelpurnar hlupu út til þess að jafna á honum. Hafði Þórður þá ekki önnur ráð en að skera skeggið við höndur kerlingar, og komst svo burt. Kvæðið sjálft hefir verið nokkuð klúrt sumstaðar, en vel ort. Gísli heldur það byrji svo:

’I myrkri sátu mæðgur þrjár,
mart var gaman að heyra,
á ljóranum var lítill skjár,
lagði eg þar við eyra.

Þessar visur auk annara telur Gísli og að sé úr kvæðinu:

Móðir, spyrja mun af þér
meðan er fátt í ranni,
hversu gamlar giptust þér,
gullhlaðsskordan, manni?

¹ Arni Böðvarsson (d. 1777) getur um Geiplur Þórðar í mansöng fyrir 1. Vittalíns, rímu, 8. erindi:

Út af *Geiplu* orti skýr / og Rúnzivalsþáttum
Þórður á Strjúgi, þess lofstir / þeinkir einginn smátt um.

Grunar mig, sagði gamla frú,
af glappa-orðum þínum,
að meydóm hafir mistan þú
móti vilja minum.

Af því þú ert móðir mín
má eg þig ei hrella,
en framhjá báðum bændum þín
brallað hefur þú, kella.

Við skulum ekki hafa hátt,
hér er mart að ugga,¹
í alt kvöld hef eg andardrátt
úti heyrt á glugga.

Hennar glugg um hendi sló,
hrafn sem flygi af bergi,
í skegg mitt þreif með kaskri kló,
komst eg burtu hvergi.

Hugði eg eitt það hjálpa þá
hennar leik við stríða,
með skörpum hnífi skeldi eg á
skeggið mitt hið fríða.

Þusti eg ofan af þessum vegg,
þá var eg fótabraður.
Þó eg misti þetta skegg
Þórður eg heiti sem áður.

9. *Háttalykill*. Árni Magnússon segir, að háttalykill Þórðar á Strjúgi sé á kverinu í AMagn. Nr. 149. 8vo, sem hann hafði feingið frá Páli Vídalín, en komið var frá Sigríði Erlendsdóttur á Völlum, og segir Árni að í honum sé 24 hættir. Jón frá Grunnavík segir, að háttalykill Þórðar sé í AM. Nr. 166. 8vo. Þetta getur og vel komið heim, því að einn og sami háttalykill finst á báðum handritunum, en er þar eingum eignaður.² Hann byrjar svo:

Flesta gleður falds rist
fríða átti eg lokars hlið
bjarta fyrir baugs virt
bjóða ef mér gæfist hljóð,
durnis býð eg hlaðs hrönn
hringa líta á minn bing
mærð er sú mjög stírd
mínu yndi fegurð þín.

¹ Fyrri hluta visunnar hefir Gísli þó öðruvísi, en hún er venjulega höfð eins og hér.

² Hér getur þó oltið á öðrum háttalykli til.

Háttalykillinn er alls á annað hundrað erindi, en undir hverjum hætti eru mörg erindi. Að þetta sé háttalykill Þórðar tel eg vel til, þó að hættir sé hér ekki fleiri en í hæsta lagi 19, en eiga að vera 24 í háttalykli Þórðar. Í Vatnshyrnu, kvæðabók hins íslenska bókmentafélags Nr. 105. 4to skr. 1768, er þessi háttalykill eignaður Lopti ríka, og gæti það ef til vill verið rétt. En svipaður er blærinn á fyrri hluta háttalykilsins og kvæði Þórðar: Funabanda fróns lind.

10. *Kvæði ort af Þórði Magnússyni á Strjúgi*, sem finst í þessum handritum ÍBfél. Nr. 37. 8vo (ungt) = A, ÍBfél. Nr. 13. 8vo skr. c. 1750 = B, AMagn. Nr. 148. 8vo (Vigursbók) skr. 1676—1677 = D, AMagn. Nr. 149. 8vo skr. c. 1670—1700 = C, AM. 166. 8vo A, frá 17. öld = E (kvæðið hér kallað Stúfur), AMagn. Nr. 166. 8vo B, frá 17. öld (kvæðið hér kallað Stúfur) = F. Þó þetta kvæði sé eiginlega ekki kappakvæði, er það svo merkilegt og nefnir svo margar sögur, sem ástabrall er í, að eg læt það fylgja hér.

Funa banda fróns lind,
forðum hefur menskorð
mönnum aukið mjög svinn
margfjölgeð hugarvarg,

5. *Hringur* bar fyrir hörspöng
harðlegan tregagarð,
Hagbarð um hyggju skörð
hljóta réði seint bót.

- Funa banda fróns lind,
10. framar hryggði *Tristram*
opt í unaðs loptum,
unni hann þeirri loga gunn,
'*Isodd* með ást jós
allan hans trega pall
15. lágt granda hýr hrund
hljóta náði síst bót.

Funa banda fróns lind
fríðan kvaldi *Davið*,
Bersabe bráður fyr

- 1 Funa bandið D(alstaðar)
3 fengið mjög D
4 margföld, en A; margfölginn hársvarg C, F; margflogið hársvarg D; margfölginn E
5 fengu þar fyrir (forspöng A) hörspöng B; „hryga þri h'espöng“ F
7 hugskörð F
8 hljóta náði C, E, F
9 Funa bandið, hdr.; erindið aðeins í D
15 r.: lagar branda (?)
18 kvæði AD
19 Bersabeo C; Bersabeo brúður vis B, E, F

20. bráfagra hlaut sjá,
tundurs voga tregaði lind
tamur í máls ham,
gramur í hugar heim
hljóta réði seint bót.

25. Funa banda fróns lind
á fund lysti *Remund*,
opt girntist auðs nipt
ágæta hann sjá,
móður svall í máls búð

30. meinhættur garp þeim,
Rósamunda hýr hrund
hljóta náði sist bót.

Funa banda fróns lind
frekan pindi *Eirek*,
35. dauðan leit falds friður
fábleikust *Efídá*,
gráta vildi göfug snót,
gisti sorg í unaðs kvist,
hana kvaldi hugraun
40. hljóta náði seint bót.

Funa banda fróns lind,
flýði gleðin *Signý*,
líta gerði lins fit
lukku skarðið *Hagbarðs*,
45. hlaupa gerði hringsskorð
hljóðandi á glóð,
dauðann hittu hörs hlið,
hljóta náði sist bót.

- 20 hlaut sá A; leist á B
21 tregaði lund A; tregaði hrund B, C, F, F
24 náði sist B; náði seint C, E, F
26 á fundinn D; á sl. E, F
28 hér sjá B; sér hjá A
32 vist bót AB
38—40 vantar í AB
35 dauðans leit fall friðust D
36 fá blíðust Evídá D
37 hana kvaldi hugar raun D
38 hýru lands í geðs vir D
39 móins landa hýr hrund D
40 náði sist D
42 sorg ný D
43 líta hugði lín mæt A, B, C, E, F
44 lílju skarðið AB
45 hlaupa náði D
47 dauðer (!) A; dauðinn CD; hárs hlið AB; hörgs hlið D

- Funa banda fróns lind
50. *Flóres* þreyði í máls kór,
Blankinfrú hugar haunk
hnýta réði um hann nýt,
dauð sögð var drós rjóð
dygðug í máls byggð,
55. í Babýlon fann hana hryggr
og hljóta náði svo bót.

- Funa banda fróns lind
fall tregaði *Rollants*,
brík elda báru mjúk
60. blíð fékk því hel-stríð,
ást þjáði mey mest
og mannlígt lífs bann,
loga rastar hrund hög
hljóta náði sist bót.

65. Funa banda fróns lind,
falda hrund *Geirald*
hvít gisti í hugarlaut
hvern morgun *Elinborg*,
í stríðið þá stáls meiðr
70. stórvitur hann fór
hreinni náði hrings þorn
hljóta náði svo bót.

- Salómon* vist vel
vogar unni elds gunn
75. *Saba*, að sút greip,
sást á henni heit ást,
konginn girntist kögurspöng
klárlega mörg ár,
handa röðuls hýr grund
80. hljóta náði sist bót.

- 50 „Florj“ F
51 Blanzeflúr hugar hann út (!) A; Blankinflúr hugarhaunk E, F
52 heita réði um hann neyt A
54 í geðs byggð D
56 og sl. A, B, C, E
57—64 vantar í A, B, C, E, F
67 hugarlaut A, B, D; hugarlut C
71 hrings horn (!) C, E, F
74 vez (= vers) C, E, F
75 að sárt grét C; að sárt greip E, F
79 handar B, C, E, F
80 vist A, D

Margir voru menn fyr,
mútaðist þeim sýt,
raunir um ráðs tein,
ramlegan trega ham,

85. margir hreptu mein örg
minnis í bý inn,
fjarðar olli funa þöll,
fagurmynduð gulls lind.

11. *Kvæði um Ísland*, svo merkilega vel ort, að eg læt það fylgja hér, og er það þessutan eitt af hinum elstu kvæðum um Ísland. Það finst í þessum handritum: ÍBfél. Nr. 13. 8vo = E; ÍBfél. Nr. 37. 8vo = D; ÍBfél. Nr. 629. 8vo með hendi séra Einars Hálf-dánarsonar = C; AMagn. Nr. 149. 8vo = B; AMagn. Nr. 166. 8vo B = A.

1. Yndis nær á grund
andar fjárins rógs band,
henda saman heims mund,
handar grafa upp sand,
blindar margan blekt lund,
blandast síðan vegs grand;
reyndar verður stutt stund
að standa náir Ísland.

2. Græðir öldin rík, rjóð
rauðan seiminn svipt nauð,
æðimikinn í sjóð
auðinn dragur lítt trauß,
sneyðir víða snögt þjóð,
snauðir missa lífs brauß,
heiðri týnir Hárs fjjóð,
hauðurs blifur makt dauð.

3. Heilum undir heims hjól
hálast leikur vont tál,
skýlir lítið skartshól,
skálar súrnar sætt kál,

82 mútuðust C

83 rænu er A, B, D

87 firðir illa (!) A, B, D

1¹ mæra C; mæra á D

1⁶ blandað D; ver grand C; hin skrifa *vez*.

1⁸ er standa D; ef standa E.

2³ æðimikið C, E.

2⁵ snögt lóð D.

2⁸ makt auð B.

3² vont bál E.

sælum hverfa seims skjól,
sálast ríkur, þver mál,
hylur moldar bert ból
bála dauðan hrings ál.

4. Villir margan veðurs höll,
valla dugir mikið svall,
spillir lukku öfund öll,
alla tíma kemur fall,
illir láta girnda göll
galla, saurga augna stall,
snilli selja fyrir föll,
falla lýðir undir pall.

5. Forsmiðurinn fagur guð,
faðir himna, gefi það
alþýðunni óskarad:
eyðist fyrir hverjum neyð,
árgæðanna yfir tíð
auðar komi þeygi snauð,
fögnuðinn fái með,
friðinn allir eigist við.

12. 'Akvæði Þórðar á Strjúgi um danskan kaupmann, þegar hann lét frá landi:

Kristur minn fyrir kraptinn þinn
kongur í himna höllu,
gefi þann vind á græðis hind,
að gangi úr lagi öllu.

[Sendu vestan voða byl,
veltu upp] skýja róti,
gjörvöll loptin gangi til,
en grenji sjór á móti.

Ránardætur ríði á slig
refils (al. ræfils) hesti búna,
hvítfaldaðar svelgi í sig,
sökki haurkur húna.

Alvarlega af öllum hug
eg vil beiða þessa,

3° þá er mál C.

4⁴ verður fall D; káll BCE.

4⁷ setja fyrir CD.

4⁸ síðan undir BCD.

5¹⁻³ vantar í D.

hafir þú [nú dáð og dug]
drýgðu hann að hvessa.

JÓlGrv. Add. Bibl. Univ. Hafn. Nr. 7. 4to p.
155,2324.

Lex. Isl. s. v. *drýggja, faldur.*

Þó iðraðist Þórður þessa og gerði bragarbót:

Kristur minn fyrir kraptinn þinn
kongur himins og láða,
gefi þann vind á græðis hind
svo gott sé við að ráða.

JÓlGrv. Add. Bibl. Univ. Hafn. Nr. 7. 4to p.
2322.

Lex. Isl. s. v. *græðir.*

Isl. þjóðs. I. 471.

En bragarbótin hreif ekki, því ákvæðin voru rammari. Sumt af þessum vísum er stundum eignað séra Eiríki Magnússyni á Vogsósum d. 1716 (sjá kvæði eptir Stefán Olafsson II. 296).

13. Vísu, sem stundum er eignuð Páli Vídalín, en optar þórði á Strjúgi, og fylgir það með, að hann hafi gert hana við samferðamann sinn, þegar hann reið úr kaupstaðnum eptir að hafa kveðið óveðrið yfir kaupskipið:

Þó slípist hestur,¹ en slitni gjörð,
sletunum² ekki kviddu,
hugsaðu hvorki um himin né jörð,
en haltu þér fast og ríddu.

Isl. þjóðs. I. 471.

14. Vísu, sem Þórður á efri árum sínum á að hafa kveðið við mann, sem Jón hét, er Þórður mætti einn vetur á útmánuðum hjá Helgavatni í Vatnsdal, og bar heybagga á bakinu.

Valla³ átti eg á því von
að það svo til bæri,
að sterki Ormur Stórolfsson
staðinn upp aptur væri.

Isl. þjóðs. I. 471.

Sumir segja að út af þessu hafi spunnist hin rammasta kvæðadeila, sem endað hafi með því, að Jón kvað líkþrá á Þórð, en Þórður auðnuleysi á Jón. En þar er auðsjáanlega blandað málum nokkuð, og ruglað saman sögunni um deilur Halls og Þórðar.

15. Vísu Þórðar á Strjúgi um smalapilt sinn:

Fáðu skömm fyrir fíflslegt hjal
fúll og leiður glanni,

¹ klár, al.

² slyddunum al.

³ Aldrei Isl. þjóðs. Eg hefi heyrt vísuna svona.

héðan af aldrei happ þér skal
hljóta[st] af neinum manni.

En smalinn varð ekki uppnæmur og svaraði:

Rækallinn bið eg reisi upp tógl
rétt sem eg nú greini,
hafi hann af þér hár og nögl,
hold með skinni og beini.

Handrit mitt í 8vo (Hyrja) með hendi Geirs Vigfússonar.

16. *Visa Þórðar um Hallageir Helgason á Mosfelli* í Svinadal, mikinn sviðing, er hann kvæntist í annað sinn:

Eitt sinn vissi eg kímið kot
kosti brullaups vanda,
ýtar rendu í ausubrot
og eignuðu helgum anda.

GKonráðss. Þáttur kap. 21.

Hallur Magnússon hafði og ort um Hallageir.

17. *Visa eptir Þórð Magnússon á Strjúgi:*

Gleði bíði glóðrjóð,
glæðri hlaðist það að,
föðurs náðar frið með
friða bíði tíð þýð,
gæða öðlist góð stað
griðarmiðar við hlið,
miðið hæða með dáð
móðu glóða slóð fróð.

IBfél. Nr. 13. 8vo (eignar eingum).

37. 8vo (eignuð Þórði).

629. 8vo (eignuð Þórði). Orðamun
er hér slept.

18. *Visur, sem Jón Sigurðsson heldur séu eptir Þórð á Strjúgi, um mann, sem Þórður hét, og var hinn mesti orðhákur. Vísurnar eru svör hans um brullaup dóttur sinnar:*

Dóttur sína gipti á Grund
gaur með hausinn fattan,
hann gaf henni í heimanmund,
helvíti og skrattann.

Karls í búið keyptur var
kjallari valla þunnur,
upp voru drukknar allar þar
átján djöfla tunnur.

JÓIGrv. Lex. Isl. s. v. *gaur*.

19. Aldýrt erindi, sem líklega er eptir Þórð á Strjúgi:

Mærin særir móðinn rjóð,
maldi og kvaldi sinnu,

ærið skær er Óðins fljóð,
aldýrt valdi kvinnu.

AMagn. Nr. 166. 8vo A. (fremst).
166. 8vo B.

ÍBfél Nr. 13. 8vo.

20. Sumir eigna Þórði á Strjúgi vísuna:
Eg krefst þess af þér, sem kaupmaðurinn gaf þér &c.
(Sjá Arkiv f. nord. Filol. III. 357).
21. Ein af hinum ljóðuðu tóustefnum er eignuð Þórði.
22. Vísa, sem Þórður kvað hina síðustu hvítasunn, er hann lifði:
Kær bið eg ráði Kristur því
kongurinn öllum meiri,
hvort eg lifi heimi í
hvítasunnur fleiri.

GKonráðss. kap. 29.

Fleira enn hér er greint hef eg ekki með neinni vissu séð eignað Þórði. Í Bibl. Bodl. Collect. FMagn. Nr. 6. Fol. Fasc. III, og Nr. 74. 4to eiga að vera kvæði eptir Þórð, en til þeirra hef eg ekki náð.

Það er almenn sögn, að Þórður hafi leingi seinna part æfi sinnar verið líkþrár og hafi sú veiki leitt hann til dauða. Hann hefur altaf verið talinn eitt hið ágætasta skáld. Páll Vídalín lögmaður (d. 1727), sem var eitt hið besta skáld, sem verið hefur á Íslandi og fanst því ekki til um alt af því tagi, kvað svo um skáldskap Þórðar:

Þórður undan arnar hramm
aldrei hreytti leiri,
skaraði hann langt úr skáldum fram
sem skírast gull af eiri.

Hvort Þórður hafi verið drykkjumaður, er nú ekki auðvelt að vita fyrir vist. En í tíð Páls Vídalíns er svo að sjá sem sagnir hafi geingið um það, því að eitt sinn er lögmaður reið fyrir neðan Strjúg í Langadal, þar sem Þórður hafði búð, er sagt hann hafi litið heim og kveðið vísu þessa;

Aptur og fram um Ásgarð fló
Óðinn vængja bjúgi,
meðan hann Þórður þarna bjó
þá draup vín á Strjúgi.

Tilfni til kvæðis þessa, er hér fer á eptir og sem er svo merki-legt, þar það sýnir glögglega hverja þekking ómentaður, en skýr bóndamaður á Íslandi hafði á 16. öld á hinum fornu sögum, er það, að maður gerði sér ferð á annan bæ til þess að heimta skuld að öðrum manni, eins og sjálft kvæðið sýnir. Hitti aðkomumaður hinn í fjósi, og samdi þeim ekki betur en svo, að það lenti í áflogum inni í fiósínu og varð að skilja þá. Hefur Þórði þótt þeim farast nokkuð tuddalega og gert skop að öllu saman, og líkir þeim við tvær kempur og ber þá saman við

hina fornu kappa, sem hann þekkir, og niðurstaðan verður það, að eingir fyr en þeir hafi verið svo miklir bardagamenn, að þeir hafi ekki eirt mönnum í fjósi. Þó yrkisefnið sé ekki mikið og kvæðið ekki sérlega skáldlegt, hafa þó alt fram á þennan dag ýmsar vísur úr því lífað í manna munnni á Íslandi, svo að næstum hvert barn kann þær, svo sem:

Þórður hreða þegna vo &c. (14.)

Karlamagnús keisari dýr &c. (54.)

Rollant hjó með Dýrúmdal &c. (55.)

án þess þó að vita hvar þær eiga heima.

Kvæðið finst nú á þessum stöðum, að svo miklu leyti, sem mér er kunnugt, og skrifaði eg rímuna upp og bar saman handritin, þegar eg var á Íslandi sumarið 1884:

Jóns Árnasonar nafn III. B. 8vo pag. 256—61 = R; Jóns Árnas. safn IX. B. 8vo pag. 207—217 = F; Jóns Árnasonar safn X. B. 8vo pag. 24—34 = G (er með hendi Gísla Konráðssonar á yngri árum); Jóns safn Sigurðssonar Nr. 130. 4to = L (afskript með hendi Páls Pálssonar úr Lambastaðabók Jóns Árnasonar).

1. Hlýt' eg enn, ef hlýtt er sögn,
hljóða mýkja strenginn,
gleðja fólk, en gleyma þögn,
gleppi fyrir mér enginn.
2. Kvikna verður kvæða grein
af kveiking sónar vessa,
gaman, en ekki græska nein,
gengur mér til þessa.
3. Skemta nokkru skyldugt er
skötnum dökkva grímu;
út af litlu efni hér
eg vil smíða rímu.
4. Mín orð hvorki menn né frúr
mislíka sér láti,
nú skal ljóða nausti úr
Norðra hrinda báti.

Fyrirsögnin er svo sem hér framan í öllum hðrr., nema L, sem hefur *Fjósamannsríma*. Öll handritin eigna Þórði Magnússyni á Strjúgi rímuna. 1^a Hlýt' eg nú G; 3¹⁻²:

Skemtan býður skjaldan (r. skyldan) mér
skötnum dags um grímu. F.

4^a hljóða nausti G;

5. Efnið máls eg fundið fæ
fyrst í ljóða ranni,
halur einn kom heim á bæ
að heimta skuld af manni.
6. Gerði sá að geyma naut,
sem gjaldið lúka átti,
þegn í fjósi þorna gaut
þenna hitta mátti.
7. Skjótt þar hitta skjalda yggur
skuldamann sinn náði
þar í kúastofunni styggur
stórorður hinn bráði.
8. Þessi ekki boðanna beið
og bistur hljóp að þegni
og skeldi í við skjaldameið
skjótt af öllu megni.
9. Randagrér af reiði skók
rekk af miklum þjósti,
maðurinn honum á móti tók
þá móðurinn óx fyrir brjósti.
10. Hinn er undir höggum sat
hugmóð kendi sannan,
hnefana reiddi hátt sem gat,
hvorugur sparði annan.
11. Fornt þá sannað fengu mál,
sem fólsku höfðu reista:
ærið verður ofsabál
út af litlum neista.
12. Af því efni aukast má
arnarleirinn ljósi,

5^a frekt í R; fyrst með réttum sanni F; frétti eg það með sanni G; ² kom hetju á L; höldur einn kom heim á (að F) bæ F, G; ⁴ og heimti F; ⁶ þanninn hitta R; ⁷ Skjótt sem hitti L; skjótt nam hitta R; ³ þá í kúastofu er styggur F, G; ⁸ og sl. F, G, R; ³ skjóma meið F, G, R; ⁹ með reiði F; ³ hinn á (í R) móti F, G, R; ⁴ en móður var fyrir F, G; ¹⁰ Hann ei F, G; ³ hart sem F, G; ¹¹ Fornt því R; Fornt þeir F; ³ ógnar verður F, G, R; ⁴ opt af F, G; af einum litlum R; ¹². erindið er svo í G, og er þar 10 í röðinni:

Hér um aukast óður má
eins og fréttir tjáðu,
í hofi kúa hólminn á
höldar ganga náðu.

höldar gengu hólminn á
hraðir tveir í fjósi.

13. Hvor gaf öðrum hörð og stór
höggin þeygi góðu,
háll varð undir fótum flór
fyrðar saurinn óðu.
14. Mestu rimmu mátti sjá,
menn sig gerðu herða,
stafkarl hrumur stóð þar hjá
staðlaus tók að verða.
15. Gengu að sem glímdu tólf,
gegndi þetta furðu,
vott og óhreint var þá gólf,
virðar saurugir urðu.
16. Þá var meira fors en friður
fjósínu í um stundir,
skjóðu hrepti vopna viðr
varð hann síðan undir.
17. Heimamaðurinn hælkrók á
hinn nýkomna lagði,
vaskur datt og varla sá
við því hrekkja bragði.
18. Forn orðskviður fram kom þá,
flestir hygg eg sanni:
fellur opt til foldar sá,
sem fangið býður manni.
19. Aflið dró úr eldra hal,
olli þessu mæði,
komst á fætur kálfs í sal
kempan hin með bræði.
20. Gerði hann að rekknum rás
og reyndi manninn keika,
eptir þetta upp í bás
ýtar færðu leika.

12¹ harðir tveir F; 13¹ hvor af (!) L, R; 14¹ Mesta F, K; 15¹ Gengust að F, G; ² var þar F; 16¹ þras en friður G; ² þjóra bær við stundi G; 17¹ Heima sveinninn F, G, R; ⁴ pretta bragði F, G, R; 18¹ Forn orð kveðin fengu þá R; ² það flestir R; eg flestir hygg það sanni G; 20¹ Gerði enn að F, Gr; ² veika F, R; .

21. Næsta var til nauða stefnt
niður með orku fleygði
seggurinn hal, og sín gat hefnt,
saman á kuðung beygði.
22. Kynja sterkur kappinn varð,
karlmenskunnar neytti,
hárið alt og hökunnar barð
hann af rekknum reitti.
23. Krankur stóð hjá karlinn þar
og kom fram engum vilja,
orkulaus til einskis var
ýta þá að skilja.
24. Skalf á beinum skepnan veik
og skjótlega þetta finnar,
að þegnar áttu þungan leik
þar fyrir aptan kýrnar.
25. Sjúki maðurinn sendi pilt
síðan heim til kvenna,
bað þær koma brátt, ef stilt
bardaga fengi þenna.
26. Sveinninn fór og sætur fann,
er sátu tvær í ranni
boðskap þenna birti hann
beint með fullum sanni.
27. Hringþöll eldri hljóp á stað,
en hin sat eptir kvinna,
þar kom undir hlunkur í hlað,
hljómur er opt af minna.
28. Fóta neytti falda bil,
frá var banga selja,
dunur heyrði og dynki til,
dúðist Rindar elja.
29. Hlaupa gerði svo til sanns
svanninn göngugreiði

21³ seggur á hal gat sín þá hefnt F, G; 22³ hárið alt við hökubarð F, G;
⁴ af seggnum G; 23³ orkulaus með öllu var F, G; 24³ skjótt hann F, G;
³ að sl. F, G; hvað þegnar áttu R; 25³ síðan inn til F, G, R; ⁴ gætu
þenna G; 26³ þar sátu G; ³ bardaga söguna birti G; ⁴ bert með L; bað
þær hjálpa manni G; 27¹ yngri hljóp R; ³ hlunk L; ⁴ varð af minna F,
G; 28¹ en dúðist R; 29¹⁻³ svo í F:

Trampaði hún til tarfa ranns
tvist af sorg og reiði.

hún var eins og hugur manns
harla fljót á skeiði.

30. Var sem fyki í vindi hyr,
og valurinn flygi um grundir,
þegar hann hefur sem bestan byr
báðum vængjum undir.
31. Var sem skotið örinni af
armbristinu væri
eða sem flaustur út um haf
undan vindi bæri.
32. Brúðurin hitti baulu hús
og bás í nauta ranni,
þar lá heiptar þykkju fús
þegninn ofan á manni.
33. Bað hann sér að bjarga sprund
og bót á nauðum vinna,
ofan af honum auðarlund
öflug tók þá kvinna.
34. Fengið hafði maðurinn merkr
munninn blán úr bítum,
og svo þrútnar allar kverkr
og afreitt skegg með lýtum.
35. Þundar veðri þannig lauk,
þegnar sættust eigi,
bjargið Týrs í burtu strauk
björtum seint á degi.
36. Kálfa mæðra höllin há
hafði færst úr lagi,
brotnir allir bjálkar þá,
bar það til í slagi.
37. Hef eg aldrei heyrt það sagt,
hólmgöngurnar snarpar
fyrir sig haf í fjósi lagt
forðum hreystigarpar.

29¹ skjót á G, L, R; 30¹ Vist sem flygi vindr í hyr F; ² „aðrir: grundir“
L; valurinn snar um grundir F; ³ þá hann hefur beinstan F; 31² eflidum
boga væri R; ⁴ út á hof R; 32³ þar lá ærið þykkjufús F; 34² af bítum
F, G; ³ einninn kverkur R; ⁴ ójafnt skegg F, G; 35¹ seint að L, R; „aðrir:
sem“ L; 36² brotna náðu R; brotnir voru F; 37¹ ekki heyrt F, R;

38. Íslendingar áttu fyr
opt í vopna göllum,
vildu aldrei virðar styr
vekja í nauta höllum.
39. *Grettir* högginn greiddi stór
og görpum lét á riða,
aldrei hann í kúanna kór
kom til þess að stríða.
40. *Gunnar* háði geira þey
glaður á *Hlðarenda*,
fyrða sló í fjósi ei
fleygir gullsins brenda.
41. *Skarphédinn*, eg skýri frá,
skeinu veitti mengi,
en í fjósi aldrei sá
efldi stríð við drengi.
42. Vopna þing á velli tamt
var *Sölmundar arfa*,
Kári aldrei kveikti samt
kíf í ranni tarfa.
43. *Björn* með hreysti bragna vann
Breiðvíkingakappi,
flaugst ei á við fyrða hann
flórs í neinu slappi.
44. *Þórður hreða* þegna vo,
þessi bjó á *Ósi*,
breytti aldrei bóndinn svo,
að berðist inn í fjósi.

38. vantar í R; 39^a og gamnum L; getið er þess svo víða R; ³ í kúa kór
F; 40¹ Gunnar vakti R; erindið er svo í G, og er þar hið 38. í röðinni:

Hámundarson brandinn bar
bóndinn *Gunnar* harði,
aldrei virða vígasnar
vóg í kúa garði.

41 F, G, L hafa þessa visu svo sem sérstaka:
Skorangeir sem skýri eg frá
skeinu veitti mengi,
í fjósínu aldrei sá
efldi stríð við drengi.

En þetta er auðsýnanlega alt saman sama vísan; ¹ Skarphédinn, sem skýri
eg (skýrir G) frá G, L, R; ² skeinur G; ³ í fjósínu L; þó í fjósi (!) R; í
uxahúsum G; ⁴ átti stríð G; 42^a Hallmundar (!) R; ³ kveikti aldrei Kári
F, G; 43¹ í nauta slappi F, G; 44¹ þjóðir vo G; ⁴ hann berðist einn í
F, G, R; að berði menn í fjósi (er alment); vísan er í hvers manns munn
á Íslandi enn;

45. Vaskur mjög til víga fús
var *Miðfjarðar-Skeggi*,
flasaði aldrei flórs í hús
að fljúgast á við seggi.
46. *Stórdólfsson* var sterkur mann,
hann steypiti köppum víða,
Ormur gekk í uxa rann
ei til þess að stríða.
47. *Skáld vandræða* sköptin braut,
skýrar vísur orti,
Hallfréðr öngvan hjörva gaut
hrakti í kvígu porti.
48. *Víglundur hinn væni* kendr
vandist rómu kaldri,
slyngur til að slæma rendr
slóst í fjósi aldri.
49. *Kjartan* spilla kunni hlíf,
karlmanns hafði sinni,
þegninn aldrei þreytti kif
þar sem naut voru inni.
50. *Ófeigsson* gaf úlfum steik
Oddur neytti stála,
háði aldrei hildar leik
hann í nauta skála.
51. *Steindór* tamur vopnin við
var á *Eyri* lengi,
þó lét hann í fjósi frið
fyrir sér eiga drengi.
52. *Egill Skallagrímsson* gaf
görpum höggin stóru,
tók í fjósi engan af
og ei þar veitti klóru.

45^a fjóss í hús L, G; 46^a görpum víða L; 47^a hjálma gaut G; ⁴ í nauta-
porti R; fjóss í porti F; 48^a vífið girntist unga G; ³ sleima rendur F;
²⁻⁴ í G: hljóp ei til að höggva rendur — hann í sal gráðunga. 50^a hóf
við öngvan hildar leik F, G; 51^a Steinþór F; vísan er svo í G:
Steindór tamur vopnin við,
vanur randa jeli,
bjó að Eyri, tyrðum frið
fékk í kúa seli.

53. *Geirnefju* var fóstri frægr
fleina olli söngum,
Þorsteinn veitti hýr og hægr
högg í fjósi öngum.
54. *Karlamagnús* heisari dýr
kendi trúna hreina,
aldrei hann fyrir aptan kýr
orustu háði neina.
55. *Rollant* hjó með Dýrumdal,
drjúgum vakti hildi,
bardagann í baulu sal
byrja aldrei vildi.
56. *Olífer* líka afreksmann
auðar feldi gauta,
aldrei háði orustu hann
í herbergi nauta.
57. *Valtari* dólguðum veitti sorg
og vígum á sig lýsti,
ófriðinn í uxa borg
aldrei vekja fýsti.
58. *Olgeir danski* orku knár
öruggur stáli beitti,
hvorki mönnum högg né sár
hann í fjósi veitti.

52³ en tók F; ⁴ ei sl. F; vísan er svo í G:

Skallagrímsson Egill opt
að nam vígum hræða,
aldrei geirinn greip á lopt
graðungs innan stæða.

53¹ Geir var nefndur fóstri frægur L; ² falda ulli slöngum R; vísan er svo í G:

Geirnefju var fóstri fyr
frægur Þorsteinn talinn,
ei við kappa kveikti styr
kúa taðs við salinn.

54—55 eru í hvers manns munnri enn á Íslandi; 56¹ afreks (!) vann R; afrek vann F; löngum afrek vann G; ² ótal feldi L; ³ orustu háði aldrei hann F, L; 57¹ drjúgum veitti R; ² og sl. F; ³ ófrið hann í F; ⁴ við engan vekja R; öngvum F, G; 58² optlega stáli F; vísan er svo í G:

Olgeir danski orkuknár
orustu til nam rása,
hvorki veitti högg né sár
hann í ranni bása.

59. *Ivorius* og *Bæring* brá
 báli þundar góðu,
 óttast engir þurftu þá
 þar sem nautin stóðu.
60. *Eingelíer*, sem inni eg frá,
 öngum höggin sparði,
 kappinn hvorki kúnum hjá
 kirkti menn né barði.
61. *Ansiel* og *Arnald* tveir
 efldu stríð um grundir,
 börðust aldrei bragnar þeir
 baulu hölunum undir.
62. *Tirpin* erkibiskup bar
 bjartur hreysti fríða,
 hann í fjósi hvergi var
 heiptargjarn að stríða.
63. Hertoginn *Nemus* hetjum líkr
 hittast slíkir færri,
 sóknir háði sæmdar ríkr
 sjaldan kúnum nærri.
64. *Geires stolti* gerði stríð
 og *Geirin* þrúði líka,
 en þeir einga hjörva hrið
 háðu í fjósi slíka.
65. Hertoginn *Samson* hreystimaðr
 hervíkinga feldi,
 í sal kúa orkuhraðr
 enga sló né hreldi.
66. Nú skal standa námið brags
 og nefna eigi fleiri,

59¹ Livore og F, G; ² bali L; ³ orustu enga þreyttu þá F, G; 60¹ sem innir skrá G; sem eg vil tjá F; ² ekki kúnum G; 61¹ meir R; Ansiler og Arnadd F; ² um stundir G. F, L; ³ börðust ekki F; 62¹ Tirpin jafnan biskup bar L; 63¹ Hertogi F; ² hittust L; ³ seggurinn rikur L; 64 er svo í F:

Grimur þrúði gerði stríð
 Geirif (= Geiris?) þrúði líka,
 menn sáu enga hjörva hrið
 hafa í fjósi slíka.

65¹ „Haton Samson“ F, G; 66² ekki F; menn ei G;

varla komið vel til lags
verður arnar leiri.

67. Orðasmiðið er mér leitt
óðurinn þessi linni,
taki bjarg á torgum eytt
Týrs við rímu minni.

Handrit þau sem nú eru til af þessari rímu eru engin eldri en frá seinni hluta 18. aldar. Ríman er mjög mislöng í handritunum; í sumum er hún 67 erindi, en í sumum 49, og fella sum bæði framan af og innan úr hér og hvar. Páll Pálsson hefur borið saman við afskript sína úr Lambastaðabók annað handrit fyllra. Eptir því er það, sem hér er kallað „aðr.“ eða „aðrir“. Þau handrit, sem hafa rímuna styttri byrja hana venjulega með 5. erindi hér og sleppa hinum fyrir framan:

- Efnið máls og fundið fæ,
en hin byrja eins og hér. Gísli Konráðsson hefur haft handrit af báðum flokkunum, því að J'Arn. X. B. 8vo heyrir til þeim lengri, og er með hendi hans á yngri árum, en í þætti sínum af Þórði og Halli Magnússyni kap. 24 minnst hann á rímuna og tilfærir þá byrjunina eptir styttri handritunum.
39. erindi. Sagan af Gretti 'Asmundarsyni hefur, snemma orðið uppáhald Íslendinga og sjálf sagan getur þess enda, að Sturlu lögmanni Þórðarsyni hafi ekki fundist jafnmikið um neina af hinum gömlu afreksmönnum sem um Gretti. Rímnaskáldin hafa og snemma byrjað að eiga við Grettissögu, því að *Grettlur* eða Grettisrímur hinar fornu eru með hinum elstu rímum, sem nú eru til og finnast þær í *Kollsbók* (rímnabókinni í Wolfenbüttel), sem er skrifuð um 1500. Þær eru 8 að tölu og byrja svo:

Skil eg nú ei hve Skrímnis eims.

'A 17. öld voru ortar þrennar Grettisrímur. Einar þeirra eru eptir Jón Guðmundsson í Rauðseyjum, og orti hann þær 1643, en hvar þær nú eru niður komnar er mér ókunnugt. Aðrar eru eptir Jón Guðmundsson á Hellu á 'Askógaströnd, nafnkendan galdramann á sinni tíð, d. 1667. Það munu vera þær rímur, sem nú finnast í AMagn. Nr. 614 4to B og eru fjórtán að tölu. Þær byrja svo:

Skal eg upp láta skilningshlið.

Handritið sjálft kallar þær „Grettis rímur gömlu“, og segja rímurnar, að „Jón“ hafi ort þær fyrir „Haldórs bön“, og er sá Haldór eflaust maðurinn sami og Haldór Guðmundsson úr Norðurlandi, sem hefur skrifað rímurnar, ásamt fleiri rímum, á

³ ei sl. G; til brags (!) L; ⁴ verður af R; „vorður af“ L „vondum, aðr.“ L; 67^a orðið fyrst að sinni F, G; ⁵ „Biarga torgum eitt“ L; „brag a torgum eitt“ F, G; „bjarga tjörgum“ R.

að giska 1650—1660. Afskript af þessu handriti er í Ny kgl. saml. Nr. 1134. Fol með hendi Þorleifs Arasonar Aðeldals. Rímurnar sleppa Tréfótsþætti. Hinar þriðju Grettisrímur frá 17. öld eru eptir Kolbein Grímsson Jöklauskáld, sem líklega hefur verið enn á lífi 1682. Rímurnar eru alls 20 að tölu og sleppa Tréfótsþætti; þær eru ortar 29. Nóv. 1658 að Dagverðará í Breiðuvík undir Jökli. Þær byrja svo:

Skýrt mig orða skortir val.

Þær finnast í AMagn. Nr. 611. 4to D (heilar) og meðal íslenska handrita í Stokkhólmi Nr. 9. 8vo chart. skr. c. 1670, en hitt handritið nokkru fyr, en þó með svipaðri, af ekki sömu, hendi, og gæti hvortveggi enda verið eiginhandarrit. Um þessar rímur er fróðleg grein eptir Sighvat Grímsson Borgfirðing í Tímariti hins ísl. bókmafél. V. 251—254, og á hann handrit, sem rímurnar eru á, og er mestur partur þess með hendi 'Arna Böðvarssonar 1762. Hið fágætasta á þeirri bók eru rímur Kolbeins af Sveini Múksyni, sem mér vitanlega finnast ekki í opinberu safni, nema á einum stað: AM. Nr. 615. 4to N með hendi Sigurðar á Knerri í Breiðuvík 1693, heilar, 23 að tölu. Lítil kafi úr Grettisrímunum Kolbeins er í Stokkh. Nr. 64. Fol. chart. með hendi Jóns Eggertssonar. Hinar fimtu Grettisrímur eru eptir „Magnús Jónsson á Laugum“ (= Magnús Magnússon í Magnússkógum) d. 1839, og byrja þær svo:

Litarsbræðra lausnargjald,

og finnast í ÍBfél. Deild á Ísl. Nr. 165. 4to. Þórður getur bæði þekt Gretti eptir sögunni og rímunum.

40—42. erindi (sbr. 23—24. erindi hjá Bergsteini). Af fjölda þeim, sem enn er til af fornum handritum og handritabrotum af Njálu, er það auðséð að sagan hefur verið alþýðu manna á Íslandi allra sagna kærust; en á hinn bóginn er það mesta furða hvað rímnaskáldin hafa lítið ónáðað hana í heild sinni. Sá fyrsti sem gerir vart við sig er, að sögn Hallgríms Jónssonar, Einars Bjarnasonar og Þorsteins Gíslasonar á Stokkahlöðum, Kolbeinn Jöklauskáld; segja þeir hann hafi ort rímur af allri Njálu, en að þær hafi verið „ofstuttar, þar mörgu er slept af efni“, og veit eg ekki hvar þær rímur finnast nú. Einar Bjarnason segir, að Loptur Jóhannesson í Trékyllisvík (f. 1749, d. 1821), bróðurson Finns Múla, hafi ort 30 rímur út af Njálu, og ná þær að eins yfir fyrri hlutann, en hvar þær finnast nú veit eg ekki.¹ Hvort þessi vísa, sem á að vera byrjun á einhverjum Njálurímum eða Njálum, er úr rímunum Kolbeins eða ekki læt eg ósagt:

¹ Mér hefur yfirsést að geta þess við Vísnaflokk Bergsteins, að Loptur á og að hafa ort 14 rímur af Sturlangi starfsama.

Mörður gýgja maður var
mundar þakinn fjöllum
sonur rauða Sighvatar
sat á Rangárvöllum.

En af Gunnars þætti hafa ýmsir ort rímur. 'A 17. öld orti Þorvaldur Rögnvaldsson á Sauðanesi (sem Espólín segir að dáið hafi um 1680, en Jón frá Grunnavík um 1700) rímur af Gunnari á Hlíðarenda og veit eg þó ekki hvar rímur hans finnast; einnig séra Jón Einarsson í Stærri-Árskógi (d. 1674), sem gerði fræðasaltarann, en ekki veit eg heldur hvar hans rímur eru niður komnar. Hinar þriðju Gunnars rímur eru eptir Sigurð Breiðfjörð, og eru þær prentaðar á Akureyri 1860. Þórður þekkir sjálfa söguna þar allar rímur eru yngri.

43. Erindi: Eyrbyggja. Þórður þekkir Björn eptir sögunni.
44. erindi er húsgangur á Íslandi (sbr hér að framan). Hinar fyrstu rímur af þessari sögu eiga að vera eptir Sigurð Gíslason Dalaskáld (d. 1688); þó var hann ekki búinn með meira en 7 fyrstu rímurnar þegar hann dó, og veit eg ekki hvort þær eru nú til. 'A 18. öld orti Þorvaldur Magnússon (d. 1741) rímur af Þórði hreðu, en mér eru þær ókunnar. Sigmundur Helgason í Köldukinn, sem Guðmundur Bergþórsson kallar „Sigmund minn í Köldukinn“¹ orti og rímur af Þórði hreðu, og segir Jón Sigurðsson, að mansöngvarnir úr þeim sé í bók sinni „60. 4to nr. 6“. Sigurður Daðason hreppstóri á Skógartrönd (d. um 1820), sem hefur ort rímnaháttalykil á að hafa ort rímur af Þórði hreðu, en ekki þekki eg þær. Sigurður Breiðfjörð hefur ort rímur af Þórði hreðu og eru þær 10 að tölu, og finnast með hans eiginhendi í ÍBfél. Nr. 470 8vo. Hinar sjöttu rímur af Þórði hreðu orti Hallgrímur Jónsson læknir á Nautabúi í Skagaafirði, og eru þær 17 að tölu. Þær eru prentaðar í Reykjavík 1852 með eptirmála Asgeirs Finn-bogasonar á Lambastöðum. Þórður verður að þekkja söguna sjálfa, þar allar rímur eru yngri.
45. erindi. Miðfjarðar-Skeggja þekkir Þórður bæði eptir Þórðar sögu og Kormaks sögu.
46. erindi. Þórður verður að þekkja Orm Stórolfsson eptir þættinum eða þá sögnum. Allar rímur eru yngri, sem nú eru til, og menn hafa sögur af. Hinar elstu eru eptir séra Sigurð Ketilsson á Skeggjastöðum (d. 1730), og byrja svo:
Heimsins breytni hugann lýr,
hingað og þangað sveigir,
mart þó undir misjafnt býr
maður ef leingi þegir.

ÍBfél. Nr. 52. 4to (líklega antogr.; brot).

¹ í mansaung fyrir Bálantsrímunum ortum 1701.

Hinar næstu eiga að vera eptir Sigurð Daðason (d. um 1820), en ekki veit eg hvar þær eru. Hinar þriðju eru eptir Guðmund Torfason ortar 1819, 7 að tölu. Þær byrja svo:

Fuglar Herjans allri af.

Nafnbænd: . . . auður ljósa hilmis hér, *Guðmundur*
 hauðurs flipa niður. *Torfason*

Þær finnast í safni Jóns Sigurðssonar.

Hinar fjórðu Orms rímur eru eptir Eirík Pálsson Svartfæling af ætt séra Páls á Upsum (d. eptir 1860); eru þær 6 að tölu og byrja svo:

Viki mæðan vitrum frá.

IBfél. Nr. 424. 8vo (autogr.)

Hinar fimtu Orms rímur á eptir sögn Einars Bjarnasonar að hafa kveðið Jón Jónsson „langur“ í Bug (Snæfellingur), sem var enn á lífi 1812.

47. erindi. Þórður þekkir Hallfreð annaðhvort eptir hinni eiginlegu Hallfreðarsögu, sem finst í Möðruvallabók, ellegar og öllu heldur eptir Ólafs sögu Tryggvasonar. Hinar einu rímur af Hallfreði, sem sögur fara af eru ekki eldri en frá 18. öld, og eru ortar af Árna Bøðvarssyni 1759, og eru 12 að tölu. Þær byrja svo:

Kom þú lystug hingað Hlökk,
 Herjans meyjan rjóða,
 andlitsfögur, aldrei dökk,
 Yggjar horn að bjóða.¹

IBfél. Nr. 168. 8vo (autogr.)

Elliðavatnsbók (autogr.; sjá síðar: erindi 54—65).

48. erindi. Víglund þekkir Þórður eptir sjálfri sögunni, því að hinar einu rímur, sem ekki eru yngri en hann, væri rímur sjálfs hans, ef hann hefur ort nokkrar Víglundarrímur (sbr. hér að framan). Hinar elstu Víglundar rímur, sem nú þekkjast eru 'Asgríms Magnússonar í Höfða (d. 1679); eru þær 15 að tölu, og byrja svo:

Skortir ei þann skemtun lér
 skjótar ástir kvenna.

Hann nefrir sig sjálfan í fimtánda rímu. Þær finnast í AM. Nr. 614. 4to C. Nr. 142. 8vo, Nr. 152. 8vo ekki heilar), Ny kgl. saml. Nr. 1 139. Fol. (eptir AM. 142. 8vo) með hendi Teits Ólafssonar, IBfél. Nr. 200. 4to (ekki heilar), IBfél. Nr. 392. 8vo. Aðrar rímur af Víglundi eru eptir Sigurð Breiðfjörð. Fleiri þekki eg ekki.

49. erindi. Kjartan Ólafsson þekkir Þórður annaðhvort eptir Ólafs sögu Tryggvasonar eða Laxdælu sjálfri, og það tel eg líkara.

¹ Í 8. Vittalíns rímu stendur: 6. Sagnar ýmu skjaldan skorti / skrafið stundum leiða heim / Halfreðsrímur allvel orti / eitthvað fundið var að þeim.

Hinar elstu rímur af þeirri sögu eru frá 18. öld, og eru það Laxdælarímur eða Laxdætur séra Eiríks Bjarnasonar á Hvalsnesi (d. 1791); eru þær ortar 1767 og alls 50 að tölu. Þær byrja svo:

Skemta vildi eg dreingja drótt

og finnast þær í „Skúlabók“ Jóns Sigurðssonar. 1870 hefur Símon „Bjarnason“ (rétt: Bjarnarson) Dalaskáld, ort rímu af Kjartani Ólafssyni, og er hún þrentuð í Reykjavík 1871, alls 307 err. (í 306. erindi ártal, í 307. nafn höfundarins).

50. erindi. Odd Ófeigsson getur Þórður bæði þekt frá Haralds sögu harðráða og Bandamanna sögu, og það síðara þykir mér líklegra. Þó hefur þáttur sá af Oddi, sem heyrir til Haralds sögu snemma verið til sérstakur, því að í Hrókkinskinnu er hann aptan við Haralds sögu með nokkru yngri hendi en sjálf skinnbókin. Bandamanna rímur, sem menn nú hafa sögur af, eru engar eldri en frá 18. öld, og eru þær eptir þessa: Þorberg Þorsteinsson stúdent á Þorgeirsfelli í Staðarsveit, bróður séra Hjalta í Vatnsfirði. Þorbergur varð bráðkvaddur á kirkjuferð frá Þorgeirsfelli til Staðastaðar 1722. Hvort rímur hans eru nú til veit eg ekki. Jón Þorsteinsson í Þorgeirsfirði, sem dó í hárrí elli eptir miðbik 18. aldar, á að hafa ort rímur af Bandamönnum, sem Einar Bjarnason segir þó að stundum sé eignaðar Þorbirni Salomonssyni. Þorbjörn bjó í Alptártungu á Mýrum og var enn á lífi 1750. Hann hefir ort þrenna vikusálma, aldarhátt, og kvæði um sjó og landfugla, sem enn er til, en um rímurnar veit eg ekki. Einar Bandamanna rímur eiga að vera eptir Ólaf Sigurðsson Drangeyjar sigamann (Hallgr. Jónsson, Einar Bjarnas.), sem bjó á Daðastöðum á Reykjaströnd, og andaðist á ferð í Vatnsdalnum á síðari hluta 18. aldar, og var þá um sjötugt.

51. erindi. Steinþór á Eyri þekkir Þórður líklega helst frá Eyrbyggju ellegar þá Heiðarvigasögu, sem hann gat vel þekt heila

52. erindi. Egil Skallagrímsson hlýtur Þórður að þekkja eptir Eighu sjálfri, því að rímur þær, sem menn hafa sögur af, eru yngri en Þórður, því að það er ekki fyrri en litlu fyrir miðbik 17. aldar, að ortar eru rímur af Eighu, og eru þær eptir Jón Guðmundsson í Rauðseyjum. *Eiglur* hans eru 40 að tölu, og eru ortar 1643, sama árið og Grettillur hans. Þær byrja svo:

Mig hafa beðið af mærdar hlein.

Rímurnar eru ortar fyrir Eggert Bjarnason ríka á Skarði, því að niðurlagi segir Jón að „Eggert“ eigi að eignast rímurnar:

Fæðir úlfs og ferðar pris, t r

þjarðar lopt með þrýði, e

meinið sárt hjá meiddum ís g e

mærdar eignist smíði.

Það eru sagnir um að Eggert hafi verið athvarf Jóns, og hafi óptsinnis gefið honum tóbak og vikið ýmsu öðru að honum.

Eitt siun er sagt hann hafi komið að Skarði og var þá tóbakslaus og févani, en var móti venju ekkert gefið. Þá kvað hann:

Set eg enn upp Sónar mauk,
 settur er nefinu kvarði,
 með tæmda buddu og tóman bauk
 tölti eg nú frá Skarði.

En þegar Eggert spurði stökuna, sendi hann Jóni þrjá rólbita. Jón getur þess sjálfur í tveim stökum að hann hafi ort 189 rímur um æfina:

Þá kaldur er orðinn karlinn Jón
 og kominn að ellibeygu,
 berast færri bögur úr són
 burtu Rauðs frá eyju.

Níu og sextú Frosta fór
 fram yfir *hundrað stæsta*
 þulið hefur mín þagnar vör,
 þó sé stopul næsta.

Séra Guðmundur Einarsson, sem seinast var á Breiðabólstað á Skógaströnd (d. 1882) var kominn af Jóni í fimta lið. Eighur Jóns finnast nú í AMagn. Nr. 610. 4to. „Magnús Jónsson á Laugum“ (Magnús Magnússon í Magnússkógum) á og að hafa ort rímur af Agli Skallagrímssyni, og eiga þær líka að vera 40 að tölu eins og Jóns.

53. erindi. Það er hér auðséð að Þórður hefur þekt sögu um Þorstein Geirnefjufóstra, annað hvort eptir sögunni skrifaðri, eða þá eins og saga af þorsteini hefur gengið í manna munn. Sú saga, sem menn nú hafa af Þorsteini, er langtum yngri en svo, að hún geti verið frá 16. öld, eða að það sé sú saga, sem Þórður þekkir, því hún er frá byrjun þessarar aldar; er það sögn að hún sé samsett af Gísla Konráðssyni¹ eptir munnmælum og sögnum. Finst hún á nokkrum stöðum, svo sem í British Museum Collect. FMagn. Nr. 27, og stendur við hana í bókaskrá Finns: „Vita Thorsteini Geirnefæ alumni, Norvegi sec. 10mi, referens ejus gesta per mare Balticum, insulas Fœroenses, Orcades, Hebrides, et antiquam Groenlandiam. Inedita et rarissima.“ Ennfremur finst hún í IBfél Deild á Isl. Nr. 15. 4to, Páls safni Pálssonar 62., Jóns Sigurðssonar safni Nr. 220. 4to (er með vissu eptir Gísla) og Nr. 279. 8vo. Eingar rímur af Þorsteini þekki eg.
- 54—65. erindi. Það er auðséð að Þórður hefur haft Karlamagnús-sögu undir höndum, því að hann er nauða kunnugur henni. Það lætur og að líkindum þar hann sjálfur hefur ort rímur af Rollant. Alla þá kappá, sem hann nefnir hér, þekkir hann frá

¹ Einar Bjarnason segir það fortakslaut í Fræðimannatali sínu.

Karlamagnús sögu; telur hann upp alla Jafningjana nema *Ivun*, og mætti, ef til vill, af því ætla að það erindi vanti í, sem hefði talið hann; en hinir eru: 1. *Rollant* (55), 2. *Oliver* eða *Olifer* (56), 3. *Valter* eða *Valtari* (57), 4. *Iforias* eða *Iforius* eða *Ivorius* (59), 5. *Bæringur* (59), 6. *Engeler* eða *Eingelier* (60), 7. *Tirpin erkibiskup* (62), 8. *Geres* eða *Geires* (64), 9. *Gerin* eða *Geirin* (64), 10. *Samson* (65), 11. *Hatun* eða *Hotun* eða *Otun* eða *Hato* (65), eins og erindið er neðanmáls. Af hinum öðrum kempum Karlamagnúsar nefnir hann *Oddgeir* (*Olgeir*) danska (58), *Ansiel* [*Anxiel*, *Anxies*, *Auxiel*, *Auxies*, *Angsis*, *Angsæis*] *hinn ágjarna* (61), sem nefndur er í *Rúnzivalsþætti*, og *Arnald af Berid* eða *Arinald af Albaspina* (61), sem báðir eru nefndir í *Agulandsþætti*. Af rithættinum á nafninu *Ansiel* mætti, ef til vill ætla að Þórður hefði haft fyrir sér handrit samkynja við AMagn Nr. 180. Fol. D (= útg. B) og Nr. 531. 4° (= útg. b).

Út af hinum ýmsu þáttum Karlamagnússögu hafa verið ortar margar rímur og það enda á hinum fyrstu rímna öldum; hefur Gustav prófessor Storm talið þær flestar upp í riti sínu „Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern“ Kristjanía 1874 bls. 215—216, og má hér vísa til þess, Aðeins vil eg geta hér einna rímna, sem hann ekki nefnir, þó þær sé ekki gamlar, því að þær eru mjög fágætar, en það eru rímur Árna Böðvarssonar (d. 1777) út af Guitalins þætti; líklega liggur til grundvallar fyrir þeim eins og rímum Guðmundar Bergþórssonar, þýðingin úr dönsku kronikunni frá 17. öld. Eg veit þessar rímur nú að eins vera á einni bók, en það er rímnabók Jóns Jónssonar, sem var á Elliðavatni, og á „Skandinavisk Aktikvariat“ hana nú, og hef eg feingið hana að láni fyrir velvild herra kand. Zahrtmanns formanns „Antikvariat-sins“. Bókin er í tveim bindum, og er allur fyrri hluti hennar með eiginhendi Árna, en mestallur seinni hlutinn með hendi Sveinbjörns á Þverfelli í Syðra-Reykjadal, og skrifar hann samtíða Árna. Á bókinni eru alls 13 rímna flokkar Árna og Guitalins rímur (sem þar kallast: „Af Wittalins þætte“) síðast. Þær eru 12 að tölu og byrja svo:

Það hefur verið venja hér
á voru Ísa storði
fagur-gyltu Fjölnis ker
fylla á sónar borði.

Í mansöng fyrstu rímu talar hann um rímur Þórðar á Strjúgi og Guðmundar Bergþórssonar út af þáttum Karlamagnús sögu:

[1. r.] 7. 'Agæt skáldin Íssfoldar / óðar að þáttum lykla
báru sumum sögunnar / sjálfs Caroli mikla.

8. Út af *Geiplu* orti skýr / og *Rúnzivalsþáttum*

Þórður á Strjúgi, þess lofatír / þeinkir einginn smátt um.

9. Af *Bálants* og *Otúels* / orti *Bergþórs* niður
undir fróni fagrahvels / frægur ljóða smiður.

Höfundurinn kraumar yfir elli sinni og hrumleika í hinum næstu
vísum og víðar:

- [1. r.] 10. Eg vil brúka sama sið / sviptur heimsins gæðum
enn þó jafnist ekki við / orðsnild þeirra í kvæðum.
11. Heldur mæðist hugarfar / hels þá dunar galdur,
drakons týnir dalneyðar / dregst á *sjötugsaldur*.
12. Það er neyð við sónar svelg / sitja í þrautabjálfum
og ekki geta ellibelg / af sér kveðið sjálfum.

Í mansöng 12. rímu:

8. *Sextán hef eg sögum af / samið ljóð* ófögur;
stundum kæti gumnum gaf / Grímnis horna lögur.
9. Þó svo marga flokka frí / flutt hafi lands um stræti,
hef eg einga hér af því / hugarfró né kæti.
10. Mér er kært um minnis svörð / máli þar að stefni,
þó eg dauður þreyi í jörð / þó mig einginn nefni.

Niðurlag 12. rímu:

Hér á *Ókrum* hef eg tólf / Hanars smíðað báta
nú í vetur náms um gólf / nærri fornum máta.
Ártal ritað inna fer / alur mála tregur:
sautján hundruð sjötiger / svo við bætast *fjegur*.
Kepst hef eg við kvæða smíð / koma á blað með fingri
því ei veit nær en önnur tíð / upp á fellur þyngri.

Eins og fyr, þó æfíkvöld / eðlis krapta lini
jeg út greiði Jára gjöld / *Jóni Arnasyni*.¹

Nú þó lítt sé nauðsyn til / nafnið mitt að binda,
ár, reið, nauð og *unnar þil* / einfalt heitið mynda. *a r n i*.

Rímurnar eru skrifaðar í Janúar 1775. Þetta munu vera hinar
síðustu rímur Árna, því hann dó 1777.

¹ Allar rímurnar á bókinni eru ortar fyrir Jón sýslumann á Ingjaldshóli.

Khöfn í Janúar, 1887.

JÓN ÞORKELSSON.

Vopn und Vokn.

Vilhjálmr Finsen hat im Schlussbände seiner Ausgabe der verschiedenen Texte der Grágás („Grágás. Stykker, som findes i det Arnamagnæanske Haandskrift Nr. 351 fol. Skálholtsbók og en Række andre Haandskrifter. Kjøbenhavn 1888“) zum ersten Male zwei sehr interessante Stücke herausgegeben, welche in AM. 125 A in 4to, einer um das Jahr 1600 entstandenen Papierhandschrift enthalten sind.¹ Das erste Stück, mit welchem die Handschrift beginnt, enthält unter der Überschrift: „Nockrar greinir wr norskum laugum þeim gragas fylgia, og Magnus konungur lagabætir hefur þar wid aukit og kollud woru i þann tijma nyu laug“, einige Auszüge aus der Járnsiða;² das zweite Stück aber, welches unmittelbar auf das erste folgt, bringt unter der Überschrift: „Nockrar faar greinir wr þeirri fyrri logbok sem sumir kalla gragas“, eben solche Auszüge aus dem Rechte des Freistaates Island,³ worauf dann noch eine Bemerkung des Schreibers über seine Absicht bei der Mittheilung dieser Auszüge, ein aus dem Gedächtnisse niedergeschriebenes Verzeichniss der „balka nofn Gragasar“, sowie einige genealogische Notizen folgen. Es ist diese Handschrift, in welcher, soviel bekannt, dem Rechte des Freistaates zum ersten Male der Name Grágás beigelegt wird.

Daraus dass die ersteren Auszüge als „úr norskum lögum þeim Grágás fylgja“ entnommen bezeichnet werden, lässt sich ersehen, dass eine Handschrift als Vorlage bei der Herstellung der Auszüge benützt wurde, welche sowohl die Járnsiða als die Grágás enthielt und in welcher die erstere auf die letztere folgte. Da nun unter den sämmtlichen uns erhaltenen origi-

¹ Über die Handschrift vgl. ang. O., S. IX—XIV und S. XLVII.

² Abgedruckt S. 467—73.

³ Abgedruckt S. 411—42.

nalen Handschriften die einzige Staðarhólsbók (AM. 334 fol.) die Járnsíða enthält, und zwar unmittelbar auf die Grágás folgend, möchte man sofort annehmen, dass gerade sie von dem Bearbeiter unserer Auszüge ausgeschrieben worden sei; indessen hat doch V. Finsen meines Erachtens mit unwiderleglichen Gründen dargethan, dass diess nicht der Fall war, vielmehr dem Verfasser der Auszüge eine Handschrift vorgelegen haben muss, welche zwar unserer Staðarhólsbók ähnlich war, aber doch sowohl in Bezug auf den Text des Grágás als in Bezug auf den Text der Járnsíða sich von ihr unterschied, und zumal in der ersteren Beziehung mehrfach unserer Konungsbók (Gammel kgl. Samling 1157 fol.) näher stand. Überreste einer selbständigen Compilation liegen somit in unseren Excerpten vor, welche im Übrigen längst verloren ist; es wäre sicherlich von Interesse, wenn sich bestimmen liesse, aus welcher Zeit und aus welchem Theile von Island das benützte Original stammte, und ich möchte darum auf einen Umstand hinweisen, der vielleicht in dieser Beziehung einen Fingerzug geben könnte, wenn ihn sprachlich besser unterrichtete Männer, als ich es bin, weiter verfolgen wollten.

Unter den Auszügen, welche unsere Handschrift aus dem „Festarþáttur“ der Grágás giebt, findet sich, und zwar mit der Bezeichnung „Capituli 23“ S. 422, z. 3. 6 folgende Bestimmung: „Ef konur giorast suo afsida ad þær ganga j kall klædum edur ber vo ku fyrir breytnis sakir edur huorn kalla sid þær vilia hafa. suo og kallar þeir kuenna sid vilia hafa. þeim vardar huortueggium fior baugs gard“. In der Staðarhólsbók findet sich keine derartige Vorschrift; dagegen bietet die Konungsbók an zwei verschiedenen Stellen eine solche in zwiefacher Fassung. In § 155 S. 47 steht nämlich zu lesen: „Ef konor geraz sva af síða at þær ganga i karlfötum eða hverngi carla. sið er þær hafa fyrir breytne sacir oc sva carlar þeir er kuenna sið hafa huernge veg er þat er. þa varðar þat fiorbavgs gard. huarum sem þat gera. þat er stefno söc

scal queðia til bva 5. a þingi þess er sottr er. sa á söc þa er sækia vill“; dagegen in § 254 S. 203—4: „Ef kona klæðiz karl klæðom eða scerr ser scavr eða ferr með vápn fyrir breytni saeir. þat varðar fiorbaugs garð. þat er stefno söc oc scal queþia til bva 5. aþingi. sa a söc er vill. Slicet er mælt vm karla ef þeir klæðaz kuenna klæðnaðe“. Es ist klar, dass allen drei Stellen genau dieselbe Bestimmung zu Grunde liegt, nämlich ein Verbot, welches auch schon in der *Laxdæla Cap.* 35 S. 136 als zu Recht bestehend erwähnt wird, was doch wohl als ein Anachronismus betrachtet werden muss, da dasselbe im alten Testamente begründet ist¹; nicht minder leuchtet aber auch ein, dass die Wortfassung, welche die Vorschrift in AM. 125 zeigt, zwischen den beiden Recensionen in der Mitte steht, welche die *Konungsbók* an ihren beiden Stellen aufgenommen hat. Von hier aus ergibt sich die Möglichkeit, einige Worte zu verbessern die, wie Finsen bereits bemerkt hat, in AM. 125 verderbt sind, nämlich die Worte „edur ber vo ku“; ich erinnere nämlich daran, dass in K. § 254 S. 204 geschrieben steht „eða ferr með vápn“, und emendire darauf hin „eðr bera vokn“. Dass im älteren Schwedischen die Formen „vapn“ und „vakn“ wechseln, hat J. E. Rydqvist bemerkt,² und für das Færøische hat W. Hammershaimb denselben Wechsel verzeichnet;³ bezüglich des Altnordischen hat Ad. Noreen hervorgehoben, dass ein ähnliches Vertauschen von *p* mit *k* oder *g* in einzelnen Fällen sich finde, und dabei auf *ylgr* neben *ulfr*, *ogn* neben *ofn* hingewiesen,⁴ und Guðbrandr Vigfusson hat den Übergang von *stjúp-* in *stjúk-* oder *stjúg-* nicht unbemerkt gelassen. Aus neueren norwegischen Dialekten hat Ivar Aasen die Formen „Garsvokn“ und „Vaakenhus“ angemerkt,⁵ und dass gerade bei dem Worte *vápn* ein ähnlicher

¹ Deuteron. 22, 5.

² Svenska Språkets lagar IV s. 239.

³ *Annaler for nordisk Oldkyndighed* 1854 S. 252.

⁴ *Altnordische Grammatik* § 265 S. 106; vgl. § 179, 1, S. 67.

⁵ *Norsk Ordbog* s. v. *Gardsvaapen*, *Vaakenhus*, *Vaapen*.

Wechsel auch auf Island vorkommt, ist leicht ersichtlich. Finsen, an den ich mich zunächst mit einer Anfrage wandte, machte mich freundlichst darauf aufmerksam, dass auch in einer Handschrift der Landnáma Eyvindr *vokni* und *Voknafjörðr* geschrieben steht für *vopni* und *Vopnafjörðr*,¹ wozu Jón Sigurðsson bemerkt „efter nogles Udtale“; die Handschrift AM. 111 fol. ist um das Jahr 1600 geschrieben. Björn Magnússon Ólsen, den ich gleichfalls um Aufschluss bat, wies mir nach, dass auch in einem Verzeichnisse der isländischen Meerbusen, welches Kristian Kålund veröffentlicht hat,² die Schreibung *Voknafirðir*, *Voknafjorð*, *Voknafjarðar* sich findet; das Verzeichniss liegt uns in einer Abschrift vor, welche Árni Magnússon nach einer Handschrift aus dem ersten Theile des 17ten Jahrhunderts genommen hatte, von welcher letzteren noch ein kleines Bruchstück erhalten ist. Ausserdem glaubte der cand. mag. Pálmi Pálsson sich zu erinnern in der isländischen Kirchengeschichte Bischof Finns die Schreibung *Voknafjörðr*, und in einer handschriftlichen Sammlung isländischer „fornkvæði“ in der Arnamagnæana die Schreibung „*voknarokkur*“ für das deutsche Wort „Waffenrock“ gefunden zu haben, ohne doch genaue Nachweise hierüber geben zu können. Doch bemerkt mir B. Ólsen, dass ihm nicht bekannt sei, dass dermalen auf Island noch irgendwo *k* für *p* gesprochen oder geschrieben werde, obwohl diess allerdings möglich wäre, zumal im Ostlande, welches er noch nicht besucht habe; dass aber in früherer Zeit diese Schreibung auf Island wirklich vorkam, kann nach den beigebrachten Belegen kaum einem Zweifel unterliegen. Zur Rechtfertigung der Conjectur, durch welche ich die verderbte Stelle in AM. 125 zu verbessern suche, wird diess genügen; aber sofort entsteht eine andere Frage. Von

¹ Íslendinga sögur I (1843) S. 238 Anm. 4; über die Handschrift vgl. s. XXXI—II.

² Bidrag til en historisk-topografisk Beskrivelse af Island II S. 382 Anm. zu Zeile 12, dann S. 383, Anm. zu Zeile 1—3 und 16—17.

dem Bearbeiter der Auszüge in dieser Handschrift kann die Wortfassung unserer Stelle unmöglich herrühren, denn der hat, wie die Corruptel derselben zeigt, die einschlägigen Worte selbst nicht verstanden; jene Wortfassung muss also aus der von ihm gebrauchten Vorlage herkommen, und könnte somit benützt werden um deren Entstehungsort und Entstehungszeit zu ermitteln, wenn sich nur feststellen liesze, wann und wo die Schreibung *vokn* für *vopn* üblich gewesen sei. Vielleicht weiss einer der gelehrten Leser dieser Zeitschrift hierüber Bescheid zu geben.

München Oktober 1887.

K. MAURER.

Nachtrag.

Nachdem der vorstehende Artikel an die Redaction abgegangen war, erhielt ich von meinem verthen Freunde, Dr. Björn Magnússon Olsen, eine weitere Mittheilung, dd. Reykjavik den 20. October 1887, welche sich auf Beobachtungen stützt, die er während einer Freireise nach dem Osten von Island gemacht hatte. Er schreibt mir: „Vielleicht ist es Ihnen angenehm zu erfahren, dass dort (d. h. in der Austur-Skaptafellssýsla) und in dem südlichen Theile der Múlasýslur einzelne Leute sind, welche beständig *Voknafjörður* für *Vopnafjörður* sprechen. Sonst kommt das Wort *vopn* (*vápn*) in der täglichen Rede selten vor, wie diess bei einem waffenlosen Volke natürlich ist; wenn es aber vorkommt, sprechen eben diese Leute jetzt immer *vopn* wie die anderen und nicht *vokn*, und es ist das offenbar der Schriftsprache zuzuschreiben, dass das Appellativ nicht denselben Gesetzen folgt wie der Eigename. Ich erinnere mich nicht, ob ich Ihnen früher schon über ein anderes isländisches Wort geschrieben habe, welches dieselbe Veränderung erlitten hat wie *Voknafjörður*; es ist diess das verbum *krókna*, welches zweifellos dasselbe Wort ist wie altisländisch *kroppna*.“

So Björn Olsen; ich fühle mich indessen nicht ganz sicher, ob die zuletzt von ihm angeführte Parallele wirklich vollständig zutrifft; es wäre meines Erachtens möglich, dass auf *krókna* für *kroppna* eine falsche Volksetymologie eingewirkt haben könnte, welche das letztere Zeitwort an das Hauptwort *krókr* anknüpfen wollte.

En kort redogörelse för Bellmans språkbruk.

Använda editioner.

Bellmans Poetiska arbeten till år 1772, sådana han då ämnade utgifva dem, efter skaldens egen handskrift. Stockholm 1872.

Bachi Tempel öpnadt vid en Hjertes död. Stockholm 1783.

Bachi Hand-Bibliotheque eller Nya Tidsfördrif på Gäldstugan. Första delen. Stockholm 1786. — Andra delen. Stockholm 1784. — Tredje delen. Stockholm 1786.

Fredmans epistlar. Stockholm 1790.

Fredmans sånger. Stockholm 1791.

Fredmans Handskrifter. Upsala 1813. Hos Stenhammar o. Palmblad.

[C. M. Bellmans skaldestycken efter C. M. Välschows manuskripter. Stockholm 1814.

Skrifter af Carl Michael Bellman, utgifna af Eichhorn. I delen 1877.].

Till ljudläran.

§ 1. Om sonanterna är att anmärka:

A motsvarar nysvänskans:

e i *edart* 3 ggr — *Mardusa* och *Madusa*; ordet finnes under dessa former (äfven som „*baddusa*“) kvar i sv. diall. enl. Gadd och Rietz. Med afseende på ursprungligt *r* före dentaler jfr. S. Möremålets *lårda* för låda; andra diall. *kartun* för kattun.

o: *till goda* 1 gg; hos Rydqvist anförd från Dom. Regl. 3; från Columbus i Ordask. VII; jag har dessutom påträffat samma form hos Messenius¹ s. 15, s. 26 (jämfte *till godhe* s. 7) samt 1 gg från 1600-talets slut. Jfr. f. ö. *till döda* 2 ggr hos Messenius, 1 gg från 1675, *till hofwa* 2 ggr från 1688, *till tacka* Messenius s. 25, samt på *e*: *till sänge* 1682, 1685. Vanligare än i nsv. voro äfven former utan *s*: t. ex. hos Messenius *till modh*, *till by*, *till ting*, *till foot*, där nsv. har genitivform; *till ord*, nsv. „till orda“; i uttr. *till goda* liksom Arvidis *aff nyia* (s. 10) [Messenius s. 45 *aff nyi*] ha emellertid de gamla formerna segrat.

ä: *kopparrig* 1 gg. Substantivet har redan i fsv. dubbelvokalisation (ar, ær), beroende på urgerm. former *aruz, *arwis, hvilkas synkoperade kasus gifvit upphof till nämnda *a*-form. Noreen: Arkiv III s. 14 noten. *Arr* ännu vanligt i diall. — *Sagen* för sägen; kvarlefver nu blott i uttrycket „bära syn för sagen“. — *varme* Linds Swänsk och Tysk Ordabok, 1749, har liksom fsv. både *a*- och *ä*-former, möjligen på grund af urnord. obl. *varmin. Noreen: Sv. Landsm. s. 696 n. 3. Karlsson: Ark. I. 388. *varma* med *a* från adj.

E motsvarer nsv:

a: *illene* 1 gg jämfte *ellane* 1 gg; diall: *ella*, bränna gnistra, enl. Rietz. Äfven Columbus har *i*-vok: *ill'nde rö*. En Svensk Ordeskötselaf Sam. Columbus, utg. af G. Stjernström o. A. Noreen s. XXV.

i i *rändel* jämfte *rännil*, pl. *ränlar*; -el är vanligt i gmlsv. och fins ännu hos Håkan Sjögren. 1812. Se utförligt härom Aksel Andersson: Om Johan Sahlbergs Gramm. Svet. s. 51 noten. — pret: *feck*, *geck*. Lind o. Sahlstedt.

¹ Mina citat från Messenii dramer, utgifna af H. Schück, inskränka sig till de 60 första sidorna.

Sv. Ordbok 1773 ha i. — part *afleden*, *blefven*, *förleden* och *skrefven*, adj. *ålderstegen*; ty e står i öppen stafvelse; *kettlar*, nsv. i antingen genom invärkan af den palat. kons, om < fsv. *kætil*, eller från de former, där i stod i sluten stafvelse, om < fsv. *kitil*; — *medja* o. *midja*; *skrett* „skridt“; *stegbögel* efter steg.

ä: *kekar* (rim: *nekar*) 1 gg „kåkar“. Som bekant har Stockholmsdial., af hvilken Bellmans språk i någon mån synes vara färgadt, i allmänhet öppet e (främre — medelhögt — vidt — orundadt), där riksspr. har e eller æ, så att Stockholmarne ha samma uttal af vokalerne i rkspr:s mäta o. meta, väta och veta. Se Lundell: Sv. Landsmålen I. s. 156.

E är utstött i *ångst*, Sahlstedt: „poetice för ångest“, ss. t. ex. Anders Nikanders *ynst*, och i uttrycket: „tänckt jag inte det.“ — Den s. k. bindevokalen *e* framför adj. änd. *-lig* användes nästan regelbundet t. ex. *dråpelig*, *tjänstelig* (= *tjänstaktig*) o. s. v. — Utan motsvarighet i nsv. är e i *seralje*, *medalje*, *batalje*, *familje*, *butelje*, trol. *kurasje*, *furasje*, hvilket uttal tydligen framgår både af rim och meter, samt i *fruentimmer*, en reminiscens af lågty. *vrouwentimmer*; samma forn̄ har jag funnit flera gånger från 1700-talet.

I motsvarar nsv.:

e: *alltid* i part. pret. neutr. af starka verb och ofta i neutr. af adj. på *-en* ss. *egit* (så ock hos t. ex. Kellgren), ludit, ogalit o. s. v. — i enlighet med det ännu gängse uttalet i Målarprovinserne och i Stockholm. En utförlig redogörelse för sup. och part. änd. *it:s* och *et:s* öden förekommer hos Kock: Fsv. Ljudl. II. 279. och Rydqvist: Sv. Språkets Lagar. I. 455 ff.¹ — *illene* o. *ellane*

¹ Till de af Koch anförda fakta kunde kanske läggas:

beträffande 1500-talet, att i de delar af Gustaf Vasas bibel och Olai Petri krönika, som jag tillfälligtvis kom att undersöka, *-it* före-

se föreg. Dylika förstärkningsord, „där en vålnad af part. pres. sticker fram, utan all verklighet såsom sådan“ (Rydaqv.) finnas talrikt anförda med egendomliga varianter af Rydaqvist. V. 227. I. 408. 409., Lytkens-Wulff. Sv. Spr. Ljudl. II. 95. samt från Columbus i Ordask. XXV. (t. ex. snö'nde hvit). Ytterligare må nämnas uttr. '*i ringande rot*' (från 1600-talet) = 'helt ock hållet', kvar i diall. — *helvite* jämte *helvete* o. *helveti*. Denna sista form har jag antecknat 8 ggr från skrifter från 1600-talet; *millersta*. Männe *-i* i denna form samt i illene äro uttryck för samma egendomlighet i Stockholmsmålet, som omnämnes af Lundell, Sv. Landsm. s. 156 amn. 5?, *nid* (rim: strid) för ned, åtm. 2 ggr, är under 1600-talet en synnerligen vanlig form, *sikter* jämte *sekte*, *simla*, fsv. sembla, mht. *simila* (l. *simila*), *sir* för ser 2 ggr liksom hos t. ex. A. Nicander, *spitsbof*, *spitsnosig*, *-i*-former rätt vanliga under 1600-talet, *stig* för steg „passus“ 11 ggr, af hvilka några möjl. i bet. „semita“. Koch: Fsv. Ljudlära II. 457. nsv. *stig* < fsv. *stigher*, nsv. *steg* < fsv. **stigher*, *trifna*, men trefven, *vickla* (alltid), d. *vikle*.

y: *lira* jämte *lyra*, fsv. *lira*. Jfr. Götalandsdiall. o. Triewalds *piramid*; *simfoni* jämte *symfoni*.

ä: *lip* för läpp (?) „med blek ock hängande lip“ 1 gg. Jfr. fsv. formerna *lippana*, *lippona* Leg. Rydaqv. III. 280., holl. *lip*, eng *lip* < ags. *lippa*, d. *lippe*, nht. *lippe*; fsv. kommer oftare än *-et* i part. pret. neutr., detta dock beroende på den talrika frekvensen af *i* i penult.

beträffande 1600-talet, att, så långt jag hunnit genomgå de skilningstryck, som förvaras å härvarande univ. bibliotek, (nästan) utslutande *-it* påträffas i denna ställning (men — egendomligt nog — ofta *-et* i supinum).

beträffande 1700-talet, att t. ex. Triewald städse, Kellgren och Oxenstjerna oftast samt af grammatici t. ex. Sven Hof ha *-it* i part. pret. neutr.

ock læpe, dial. läpe, d. læbe, norska læpe; „läpp“ < sådana former som Leg. *læppomen*.

I saknar nsv. motsvarighet i *enligt*; *kyrkiodörren*. *I mölnare*, fsv. *mylnare* (jfr. A. Andersson: J. Sahlbergs gr. s. 69) har ej i bortfallit ss. i t. ex. Sahlbergs mölk eller ss. i sniö, sliöm (slem), sliö (alla hos Arvidi). Älsta uppvisade fsv. formen är enligt Rydqvist IV. s. 345 myllari, möllare, som dock kan vara en assimilerad form af mölnare.

O motsvarar nsv.:

i i *lummog*, hvilken ändelse är kvar blott i nsv. *afvog*, *biltog* o. *idog* (som i en „hus-speegel“ från 1689 har formen *idug*; fsv. *idogher*).

u i *trompet* (från 1600-t. äfven *tromma*) samt *förbod* och *gästbodshus*, vanligaste formen under 16—1700-talen.

ö: *somnig* 1 gg, *torst*, *torstig* allmänt; Lind o. Sahlstedt ha *o* ock *ö*. Jfr. om dessa tre former: Andersson: Sahlb. gr. s. 86. — *sorgs* 1 gg för *sörjs*; *loddrig* jämte *löddrig*.

U motsvarar nsv.:

e i *tröskull* 1 gg. *Ihre*, Lind och Sahlstedt ha *-el*. Ordet, som i sin urgerm. form hade *-öl-*, som sedan undergått metatesis, företer i de germ. språken en brokig taffla af växlande former, väl beroende på folketytologier, olika i fsv., isl. o. ags. — *Männe* *Sven Hofs* (Dial. Vestr.): *tröskål*, *tröskgål* voro talade former i riksspr.?

i: *hertug* 1 gg, *oväldighet*; *brokug*, *bläddruger*, *tokug*. *Abr. Sahlstedt* anmärker i sin Sv. gr. (1769) att „ändelsen *ot* är nu bortlagd och vänd uti *ug* ss. *Brokug*, *Tokug*.“ Detta *-ug* kvarlefver blott i nsv. (nybildningen?) *gissug*, men förekommer i diall. ss. *un*, *u* enl. *Lundell*, Sv. Landsmålen ss. 33, 153, 157. Se vidare *Ljungberg*: Svenska Språkets Redighet (1756) s. 85 (*ot* ej efter *d*, *t*; *og* ishet när i penultima är *i*, *y*, men ej efter *g*, *k*, t. ex. *nakot*, *viljog*) samt om uppkomsten af ändelsen *-ig* ur *-ug*. *Koch*: Fsv. Ljudl. II. 215 och *Tamm*: Om

tyska ändelser i svenskan s. 28 (Upsala univ. årsskrift 1880).

o (öppet å) i *null* 2 ggr, nsv. noll.

u saknar nsv. motsvarighet i *titulen* 1 gg. Sg. *Titul* har jag blott funnit i ett memorial från 1719, anf. i Key, Sv. Tidningspressens historia.

å: *sufvo* 1 gg. Supinum härtill *sufvit* har jag blott funnit 1 gg, i Svenska folksånger, utgifna af Arfvidsson.

Y motsvarar nsv.:

i i *tomtebyss* 1 gg. jämte *tomtebiss* (Columbus har „tompiss“. Ordaskötseln s. XV); *enskytt* jämte -i- liksom Lind, samt i *krySTALL* jämte -i- och det holländska lånordet *by-de-vind* jämte -i-.

u i *skygga* subst. 1 gg jämte *skugga*; kske under invärkan af subst. *skygd*, v. *skygga*. Jfr. d. subst. *skygge* efter v. *skygge* liksom *læs* efter *læsse*.

Å motsvarer nsv.:

a: pret. *språng* 1 gg jämte *sprang*; träffas bl. a. i folkvisor och ännu hos Geijer Vikingen strof 2.

e: *tungspån* = *tungspene* (se följ.).

u: *dåfna* 1 gg jämte *dufna* liksom hos Lind och Sahlstedt; *dåger* jämte *duger* liks. fsv. (Arvidi ensamt doge), Lind och Sahlstedt; *småla* för *smula* liks. fsv. o. nsv. diall.; *såla*, fsv. *sule* och *såle* (isl. *sol*);¹ vanligare än *sula* att döma af Lind, Ihre (1769) och Sahlstedt; d. *saale*.

ä: *åga* 1 gg för *äga*; Lind och Sahlstedt ha -å-, -ä-; *åga* kvar i diall. enl. Rietz dialektlexikon (1867); *lång'sen* = *längesen*: gmlsv. har stundom *långe* = nsv. *länge*.

Ä motsvarar nsv.:

a i *vä(t)skås* 2 ggr. för *vaskas*.

¹ Cleasby-Vigtusson uppger: isl. *sóli*, s. är felaktigt, då nyisl. enligt uppgift af kand R. Arpi här har kort vokal. Isl. *sóli* skulle naturligtvis gifva nsv. *sola*, som — mig veterligen — ingenstädes förekommer.

e: *bäska*, subst., vanligt Stockholmsuttal; fsv. har enl. Sö-dervall -a-, -e- samt ofta (ett yngre) t före sk såsom ännu hos Arvidi: *bätsk* (rim: *hätsk*), men ung. samtidigt har jag påträffat *bäsk*: *häsk*; liksom från 1600-talet *späsk* jämte *spådsk* och *spotsk*. [Jfr. *göskén* „en götisk man“ redan VGL. I];¹ *frästa*. Att detta uttal tillhörde riksspråket, tycks framgå af Sven Hof: *Dialectus vestrogothica* (1772), där han anför „Fader vår“, „fonetiskt“ skriven efter rspr:s uttal. Han tillägger dock, att ej få säga „fresta“; *bäsk*, *frästa* är, hvad man skulle vänta sig, trots att isländskan har diftongen, ty *ē* (< ei) > *ē* tidigt före två kons., *kädja* jämte -e-; *prädika*; *sän* o. *sä'n*, nsv. sedan (Arvidi: *sähn*. *Manud.* s. 180); *tungspänn*; Ihre har *tungspäne*, med hvilket jfr. norsk *spene*, som allmänt uttalas som *späne*; jfr. vidare Bellmanns *tungspån*; Variar. har *spöne* < *spyni*; folkety. -*spänne* (så t. ex. i Frykdalsmälet enl. Noreen: F:s ljudlära. Om dubbelkonsonantens uppkomst jfr. Lundell: Sv. Landsmälen I. s. 148) o. norska *spenne* (uppgifterna från norskan från Aasens Ordbog); *späne* förhållar sig alltså till *spene*, fsv. *spini* som det möjligen i diall. förefintliga **stäge* till *stege* o. fsv. *stigi*, som diall. säle till *sele* (isl. *seli*) o. fsv. *sili*; som fsv. v. *slæpa* till fsv. *slipa* o. som nsv. *släde*: fsv. *slipi*.

i: *värke* jämte *virke*: fsv. Lind, Sahlstedt och diall.

¹ Sv. *besk*, isl. *beiskr*, som naturligtvis sammanhänger med sv. *bitter*, fht. *bittar* eller ännu närmare med got. *baitrs*, o ch som utgår från urgerm. **baisko* < indoeur. **bhoid(s)ko*, synes mig böra sammanställas med lat. adj. *foedus* (< urital. **foid-*), hvars betydelse är „stridande mot den naturliga känslan.“ (Den ursprungliga bemärkelsen har naturligtvis varit 'bitande, skarp'). En analog betydelseutveckling företer ju medelhögty. *garst* 'ranzig, verdorben schmeckend', i det att dess afledning ty. *garstig* af Ingerslev öfversattes just med 'foedus'.

Ö motsvarar nsv.:

e i *kommödin* 1 gg.

y; *böxa*, lågtyg. låneord, *gemöt*, ty. *gemüth*, *stegbügel*, ty. *steigbügel*, Lind: -ö- o. -y-.

å: *börja* 1 gg för *borga*; trol. skriffel; ty i en annan handskrift än den Klemming följt står (enl. K.) *bårja* (genom ändring).

Kort vokal för nsv. lång i:

beramma o. *berammad*; *gammen*, best. form af nysv. *gäm*, 1 gg; fsv. *gamber*, isl. *gammr*, *gambr*, har kort vokal hos Arvidi (Man. s. 44), som rimmar *gam* o. *lam* (adj.) med *fram*, *glam*, *skam*, *stam* o. d. samt *förlamma* med *anamma* o. d. s. 44, 45; *gammär* har jag funnit i en tidningsuppsats från 1662; ack. plur. *gamma* 1 gg i Schacktafvelslek. Denna form våger jag likväl ej (af bristande insikt i Schacktafvelleks kvantitetsbeteckning) tillerkänna någon betydelse. Andra liknande ex.: Messenius 3 ggr *läm*, *lam* (adj.) rimmar med *skam* Arvidi s. 139, Columbus: „Somliga pronunciera *laam*, somliga besynnerli *lamm*“; pl. *lamma* i en visa från 1688; Tjällman har *läm* (adj.) s. 197, Dahlstjerna *tamm* (Norelius Ark. II. 261); *lekammen* 3 ggr i en arbete från 1682 samt 1 gg från 1689; *reddare* 1 gg för *redare*, *redderie* 1 gg för *rederi*; *trumpetterna* jämte -t- < fr. *trompette*, Andersson: J. Sahlb, gramm. s. 82; *tungspänn* 1 gg; *tyrol-lare* 1 gg; *kabbel* för *kabel* 1 gg (jfr. *sabbel* i Arvidssons Sv. folksånger).¹

¹ I sammanhang härmed kan anföras, att Hof i Svenska språkets rätta skrifsätt (1753) alltid använder formen *wetta* „scire“, ehuru han i Dial. Vestrog. anger *weta* ss. normalform båda för västg. och rkspr. Koch anför (Fsv. Ljudl.) s. 392 sma form från 1624, Noreen *weeta* och *wetta* från Columbus (Ordask. s. XX). Jag har dessutom anträffat denna form 9 ggr i skilda skrifter från 1600-talet, tidigast från 1611; samt från fsv. tid *witta* och *wetta* (Schacktafvelslek), om hvilka sistn. former dock gällar, hvad som sagts ofvan om formen *gamma* i sma urkund.

Lång vokal för nsv. kort i:

Bland mängden af enkelskrifningar konstatera väl endast följande lång vokal:

dör, *dören* vanligt (rim: kommandören, hören, traktören o. s. v.), så hos Arvidi s. 112, Columbus Ordaskötselⁿ XIX, Lucidor (Norelius Ark. I. s. 232), Tjällman, Dahlstjerna (Norelius Ark. II. 261), Lind, Sven Hof, Ihre o. Sahlstedt samt nsv. diall., d. *dör*; *strek* (o. streck ss. sjömanstärm), pl. strekar. Lind, Ihre, Hof: Sv. Spr. R. Skr. s. 125: *strek*, Sahlstedt: *strek* = *linea*, *streck* = *funis*. Troligen förekommer ock lång vok. i *begrep* och *skep*; ty jfr Arvidi: *greep*. Man. s. 5, *skeep* s. 27, hvilka han s. 58 rimmar med *peep*, *sweep*. Dallin har *begrep*. Sven Hof yttrar sig i Swänska språkets rätta skrifsätt sid. 125 sålunda: „sista stafvelsen i *begrep* säga någre kort, andra åter lång, så bar ‘folia abietis’, beek, kram, rät, dom, *skep*, *dör* ‘janua’, rak, väl, ten ‘stannum’, mil, tecken, ärter etc.“, men af dessa anger sme förf. Dial. Vestr. s. 43: *barr*, *väll*, *mill*, *ten* vara västg. uttal. Härtill kan fogas, att Arvidi (lektor i Skara) uppger: *teem* och *doom*; att jag påträffat formen *väll* 1 gg från 1677 samt 1 gg från 1681 (i skillingtryck; tryckorten kan jag ej angifva) samt att bl. a. formerna *bæk*, *stræk*, *gröp*, *tén*, *sköp* ännu förekomma i vissa sv. diall. Formerna *begrep* och *skep* få då väl anses vara komna ur de öppna formerna.¹

§ 2. Om konsomanterna är att anmärka:

B motsvarar nsv.:

¹ Sådana „utjämningsformer“ (på grund af de regler, som uppstälts af Koch, Fsv. Ljudlära II. 383 och Noreen „Om lång vokal i férbindelse med följande lång kons. etc.“ (Upsala Univ. årsskrift 1880) finnas i mängd — tycks det — inom den gmlsv. literaturen t. ex. (kanske ej hittills anförda.): *gutzen* (Gust. Vasas Bibel), *luppen*, *luppe* (Sv. Folksånger), *besåtten* ((Ol. Petri krön.) [*forr*, Bellm. får, nsv. fåra, hos Tjällman].

p: *bokal* (fr. bocal, it. boccale) 1 gg för pokal ss. äfven hos Lucidor (Norelius Ark. I. 228), *ba(s)cha* för pascha 3 ggr, så äfven hos Oxenstjerna (skrifn. bassa 1 gg). Jfr. t. ex. sv. bardisan, d. partisan.

- D* förekommer utan motsvarighet i nsv. i *behåld*, *förbehåld* (rim: våld 1 gg och såld 1 gg); samtida lexica ha -ll-; jfr. Arvidi: *innehåld* Man. s. 7; *birfdlare*; *fändrik*, ty. fährich; *ordsak*, folketymologi? Lind har or- och ord- (Ihre härleder or < ordior), *rändel* l. rännil, pl. ränlar; Sahlstedt rännil, pl. rännilar; *stinder* jämte stinner; *tusend* och *tusand* (nästan alltid), *våldnad* 1 gg. af fsv. varpnader, hvars -rþ- > -rd- > -d- > -l-. Jfr. Rydqvist, III. 249, 239, nsv. vålnad, Ihre ännu vålne; hos Lind vål, i nsv. ofta „vård“.
- D* har bortfallit i *nisk* (hvilken form förekommer i Sahlst. gr.) < lågt. *nîdsch, ndl. nijsch enl. Tamm: Om ty. ändelser i sv. s. 34, o. i *hufvudbona*, såsom hos Dahlstjerna (Norelius, Arkiv II. s. 255), Odel m. fl., af fsv. hovudbonaper (Vadst. Klosterr. enl. Rydqv.).

Däremot har naturligtvis intet -d bortfallit i *luta*, adv., 3 ggr, fsv. luto. Om öfvergången af o > a se Noreen, Sv. Landsmälen I. s. 735, hvaremot sedermera Koch: Svensk Aks. II. s. 200 o. Fsv. Ljudl. s. 302 gjort åtskilliga viktiga invändningar. Lind har „gå luta“ och Sahlstedt anger formen „luta“ som adj. Om dylika former se vidare Norelius Arkiv I 219 samt Rydqv. V, 136, 127. — En analogibildning efter dylika uttryck kunde tilläfventyrs Arvidis „Borden stå *duka*“ vara s. 163, ehuru snarare väl -d bortfallit och det neutr. part. saknat ändelse. Jfr. Bellmans *glödga' plågohål*, en djärf poet. lic., som ej har något stöd i den samtida literaturen. (Jfr. uttrycket: *mitt bedröfwä sinn* i en visa från 1685).

F motsvarer nsv.:

p: *klifter* för klipt 1 gg. en i nysv. diall. och vulgärspråket synnerligen vanlig öfvergång t. ex. resåft för recept,

täft för täppt o. d. Dylika ex. från Columbus Ord. IX o. Lucidor, Ark. I. 229.

H er nästan alltid inskjutet i subst. *härhåld*. Om ordet se Andersson: Sahlbergs Gr. s. 63 o. Tamm: Fonetiska kännetecken på lånord etc. s. 80.

J saknas i *dryckom*, där nsv. har *dryckjom* samt *mölnare* (se föreg.).

K motsvarar nsv. *f* i *dårhusstikt* 1 gg. — *Knoka* står alltid i betydelsen „knota“, hvilket senare motsvarar ty. Knoten, isl. hnúta, knúta; det förra ty. Knochen. Egendommeligt nog har äfven verbet *knota* enl. Rydqvist V. 240 i fsv. formen *knoka*.

L förekommer jämte *n* i *kummil* o. *kummin*. Lind: „-n o. -l“, m, der Kümmel“. Den sista förklaringen af dylika dubbelformer ar framsteld af Kluge: Stammbild. lehre s. IX. Supradentalt *l* i *bol*, *bolet* „bord“, *Djurgåln*, *gål* „gård“, *fålar* „fjärdar“, *fålsup* o. *fålenubb* (liten tobakspipa) af „färd-“, *Kålmåln* „Kolmorden“.

l motsvarer högspr. *r* i *blankard*, nsv. brankard (< fr. branche). (I smnhang härmed kan erinras om Bellm. *falbolan* < eng. furbeloe).¹

¹ Denna växling mellan *l* och *r*, hvilken, såsom bekant, är särdeles vanlig inom de germ. språken, uppträder i svänskan vanligast efter guttural. Koch (Fsv. Ljudl. 474) har för fsvs vidkommande uppvisat — liksom Lundell (Sv. Landsmålen I. s. 50) för de nsv. diall. — att i förbind. guttural (lr. labial) kons. + *l* let var cerebralt. Lägga vi nu härtill, att just gutt. (lr. lab.) kons. + *l* *lr r* värkade öfvergång af fsv. *iu* > *y*, så är klart, att det cerebrala *l* och *r* hade vissa egenskaper gemensamma, som också kunde möjliggöra en förväxling. Jag anser nämligen, att den i sv. förekommande växlingen af *r* och *l* åtminstone i vissa ord kan förklaras såsom olika försök att i rikspråket återge det s. k. tjocka *l* (l̥), som ju ej ligger närmare *l* än *r*. Ex.: grunka (Col.) — glunka, krumsen — klumsen (Södra Möre), kram — klam, glänt — gränt (Arvidi), grest — glest, grina — glina (kske bättre — enl. doc. Noreen — n-presens till isl. gljá). Jag

ll motsvarar nsv. *ld*: *enfalleliga*, som förekommer redan i Vadst. Klosterr. (enfallelika) efter *enfallig*, som fins hos Sahlberg o. Tjällman. Om de växlande formerna af detta ord (med *a lr å*, med *ld* eller *ll*,¹ äldre fsv. -er, yngre fsv. -ig) se Andersson, Om Joh. Sahlbergs gr. s. 47, Koch Fsv. Ljudl. II. 399, Sv. Aksent II. 332 samt Noreen Ark. III. s. 3 noten, å hvilket sistn. ställe formerna med *-ld-* och *-ll-* förklaras ss. egande sin grund i indoeur. betoningsförhållanden enl. Werners lag (*lþ* > *ll* i förliterär tid. Noreen, Altisl. gr. § 199, 1). Sådana dubbelformer från gammalsv. äro vidare: *oskyllighet* G. V. B., *vällighet*, *vällig* „väldig“, *sanskylligh*, *hull*, vanlig, nsv. *huld*, *mill* o. s. v.; *margfallig* har samma förklaringsgrund; *skiltra* = skildra, *skylltra* för skyldra (jfr. nsv. *skyller-kur*), vanligt i 16-, 1700-talets språk. Assimilationen *ld* > *ll* förekom i synnerhet talrikt under 1400-talet.

M. mm för nsv. *mb*: *dumme* för dumbe. Som assim. *mb* > *mm*. har få och osäkra stöd i spr. (jfr. *klubba* — isl.

anser, att denna förmodan styrkas af följande yttrande om sv. *L* af Storm: Englische Philologie s. 24: „Diese Laute (cerebr *l* und cerebr. *r*) die eigentlich nach einander folgen, verschmelzen dem Gehör zu einem einzigen gemischten laut, der auf uns (Norweger) mehr den Eindruck von *l* macht, auf die Ausländer aber den von *r*.“ — Jfr. f. ö. representationen af indoeur. *l*² i sanskrit, t. ex. af *ie* √*kleu-*: sskr. *śrutá-*, l. *in-clu-t-us*; hvarpå ex. G. Meyer, Griech. Gramm. § 159. Brugmann, Grundriss der vergl. gramm. §§ 256, 258. Ett målande exempel på, huru ett -- utan tvifvel — urspr. „tjockt“ *l* representeras af alla de tre ljud, till hvilka det närmast gränsar, är sskr. *kaḍamba*, *kaḷamba* m. „spets“ sål. äfven här tvänne olika reprens. inom samma språk) och grek. *κόρυμβος* m. „spets“.

¹ Formerne *enfaldig*, *enfäldig*, *enfallig*, *enfällig* har jag påträffat vid sidan af hvarandra i religiösa skrifter från 1600-talet, *enfällig* senast i Karl XII:s bibel.

klumba), är det sannolikt, att „dumme“ bildats af „dum“, som ju i många diall. har betydelsen „döfstum“ (ex. se Rietz under Dimba).

mm för nsv. *mp* i *trummeta*, som fins i G. V. B., hos Sahlberg (Andersson s. 82) o. Arvidi.

N. nn ss. assim. af *nd* ofta t. ex. *fanners*, *blan* = *bland*, *unnan*.

nn för nsv. *dn* i *morgonronnan*, hvilken -*nn*-form anses som normalform af Ljungberg, Sv. Spr. Redighet s. 192. Fsv. har *ruþmi* (nydanska: *rödme*), som sedan blef *rodhne*. Men i Gustaf Vasas Bibel uppträder *morgonrodhe* (isl. *morgunroði*), hvilken form förekommer hos Stiernhielm o. Dahlstierna. Columbus har *morgonrödha* (nd. *morgonrøde*), Sahlberg: *rødna* (Andersson, s. 100), Lucidors *Morgonroddan* (enl. Norelius, Ark. I.) får kanske förklaras ur *Morgonrodnan*, hvars *o* er kort i slutet stafvelse. Lind: -*rodna* o. -*nad*, Sahlstedt *morgonrodna*, men *rodnad*.

N har bortfallit i *muli* (:Juli) 1 gg för *mulen* och saknas äfven i *paneling* ss. hos Lind, Sahlstedt -*ning*; *vang*, *vangen* för *vagn*, -*en* (dyl. ex. redan i VGL. I.); *sting*, *stygn* o. *styng*. Ännu Arvidi har den brutna formen *stiung* å s. 77, som, efter hvad jag hört, ännu lefver kvar i östg. målets *stjung* (uttal. *fung*) samt *stjungen* (uttal *fungen*), best. form „bett af giftiga insekter“ jämte *stingel*. Ex. från andra diall. se Leffler: Om V-omljudet s. 71. — I ordet *ekorn* har nsv. genom folk-etymologi fått „ekorre“. Spegels glossar (1712) har *ickorn* o. *ikorn*, Lind *ekorn*, Sahlstedt *ekorre* o. *ickorn*. Renast lefver det fsv. *ikurni* kvar i Fårömålet enl. Noreen, Fårömålets ljudl. § 133 (Sv. Landsm. I. s. 342).

R förekommer utan motsvarighet i pl. *gnistror* 5 ggr, som ock träffas hos Lucidor (där: *gnistrar*; Norelius, Ark. I. s. 230), Dalin, Creutz (Rydqv. II. 32) och Oxenstjerna.

Ett dylikt inskjutet *r* kan äfven blix i plur. erhålla — möjligen från *v. gnistra* o. *blixtra*. Jfr. vidare *fornhögt. ganeistra* o. *ganeistu* „*gnista*“. En liknande företeelse är också isl. *gnastan* o. *gnastran*, subst. „*gnidning af en Gjenstand mod en anden*“. — *r* förekommer vidare inskjutet i *pimpernella* jämte *pimpinella* = „*vin med gröna blad*“, d. *pimpernille*. Att ett dylikt oorganiskt *r* med förkärlek användes framför *n* framgår af ex., anförda af Noreen. Frykdalsmålets ljudl. s. 69, Rydqvist IV. 446, Linder s. 190 (jfr. redan i VGL. I: broderkværn för -kvæn).

R saknas i *skona* (best. f. af pl. skor), hvilken form uppges som den regelrätta af Abr. Sahlstedt, Sv. gr. s. 36, förekommer t. ex. hos Messenius; samt i *filou* < fr. = nsv. *filur*. — *R* har utstötts i *bask* 1 gg för *barsk* samt *befodrad*. I „Utkast till föreläsningar öfver Svenska Språket“ s. 32 uppställer Ihre den regeln, att „*fordra* bör skrivas med *r*. thå thet betyder *främja*. . . Men när thet betyder antingen 1. *kräfwa* (Obs!) eller 2. *gifwa foder* eller 3. *sätta underfoder* bör thet vara utan *r*“.

S liksom i nsv. för *ds* i *gusinna* = gud signe.

ss för *ts* (assim.) i *lássar* för *låtsar*, så ock t. ex. hos Triewald, *spassera*, så ock hos Arvidi; y. fsv. *spazera*, *lågty*. *spasseren*, men nht. *spazieren*, *spetsen* (rim: *ledsen*). Uttalet kan naturligtvis möjligen ha varit *spetsen*: *letsen*); Arvidi: *spiszfundig*, Tjällmann: *spess*, *trossar* o. *tråss* för *trotsar*, *trots* ss. t. ex. i en visa från 1698 och 2 ggr hos Odel (Gustaf Adolfs o. Karl XII:s Rop etc. 1741). Denna i nsv. hvardagsspråk vanliga assim. förekom ofta, redan under 1600-t. t. ex. hessa „*hetsa*“, häsk „*hätsk*“, *sposk* „*spotsk*“ o. s. v.

T för nsv. *d* i *tädan* 1 gg, *tå* 2 ggr.

— *s* i *matk* 1 gg. Om utvecklingen af *p̄* före *k* i rkspr. o. diall. se Noreen: Frykdalsmålets Ljudlära s. 61, Rydqvist IV. 328.

T saknar motsvarighet i nsv.: *kutskarne* 1 gg, lågty. kutsche, nht. kutscher. Sahlstedt: *kutsk* och *kusk*, Aurivillius: *kutsk*. Lind o. Sahlstedt *kusk*; tillagts i *Norget* 1 gg.

T har bortfallit i *blixfull* 1 gg, *mycke* (om adv. o. best. formen se forml.) samt i *svarsjuk* 1 gg, såvida ej denna form är den ursprungliga och då skulle styrka Ihres etymologi af ordet ss. härledande sig af fsv. *svarþer* „svål“ (där då *d* bortfallit mellan två kons. och *a* hindrats att öfvergå till *å* före *rd* af hufvudbetoning på ultima). Jfr. skinsyg < äldre d. skindsyg. Denna etymologi kan dock anses hafva fullkomligt vederlagts af professor Es. Tegnér genom dennes intressanta och utförliga utredning af ordets uppkomst i Hemmets Ord s. 60.

§ 3. Om aksentueringen.

Bellmans aksentuering afviker, som man ju väntar sig, ej synnerligen från nysvänskan. Att döma af de kortfattade regler, som Sahlstedt, Svensk gramm. (1769) s. 11 gifver om den dåvarande aksenten, synes det, som om flera af de hos Bellmann förekommande afvikelserna, som nedan nämnas, icke tillhört riksspråket, utan representerat ett bortdöende eller dialektiskt uttal, där de ej rent af berott på poetiska licentier. Äfven Ljungbergs regler i Sv. Språkets Redighet (1756) öfverensstämmer i hufvudsak med nsv.¹ Man får naturligtvis därför ej, såsom Adolf Lindgren i sin f. ö. så förtjenstfulla artikel „Satser i Svensk verslära“ Ny Svensk Tidskrift 1880 s. 220 synes mig ha gjort, utgå från det antagandet, att under 1700-talet den dynamiska aksenten

¹ Undantag äro: framfös⁴, praktisk⁴, öfverljudd⁴, oansedt⁴. Den gamla aksentueringen narri⁴ (t. ex. hos Arvidi) lätt förklarlig, då ordet ursprungligen hette narreri, d. narreri, har hos honom öfvergått till narri⁴.

varit densamma som den nuvarande,¹ en uppfattning, som fullkomligt vederlägges af Kocks utredning Sv. Aksent II. och Lyttkens-Wulff: Svenska Språkets Ljudlära II. Aksentlära Kap. 4 (särskildt s. 47), till hvilka arbeten f. ö. hänvisas.

1. Bellman använder aksentueringen 1—4² i de flästa med enstafvigt prefix sammansatta värb — äfven sådana, där i motsats mot Weste³ prefixet (Parallèle des langues françois et suédoise 1807) ~~prefixet~~ kan förekomma efter värbet såsom särskildt ord, t. ex. omringar, upbruten, uptänder, uplåter, tilgå, framsätter. Fortis på stamstavelsen i dylika ord tillhörde väl riksspråket under Arvidis tid, men mot honom opponera sig redan Törner⁴ blott ett halft sekel efteråt, Svedberg föredrar aks. tillåta för tillåta och Ihre gör i „Ut-kast till förel.“ s. 21 vid sammansatta värb blott undantag för be-, för-. Visserligen aksentuerar A. Nikander (1737) upöda, omärma, men härom se Koch, Sv. Aks. II. s. 284. Det skulle däremot vara möjligt, att Bellmans aksentuering: undvika, arbéta (alltid; Weste: arbéta och arbeta), åstunda, hugsvåla (Weste så: d. husvåle), ansé (bekräftas af en lärobok i sv. spr. tryckt år 1815), oréna (så hos Weste), tillbé (Weste: tillbédjan, men tillbe) fullkomligt motsvarande uttalet på hans tid.

Bellman aksentuerar vidare halsduken, portgången, sjötullen, skoborsten, armbågen, hvitsippan, hoftången, benran-

- ¹ „Under den gustavianska perioden skulle väl den slarfviga aksentueringen betyda fransyskt ledighet och sjelfsväld“.
- ² Jag använder här samma beteckning [som den hos Lyttkens-Wulff Sv. Spr. Lj. II. s. 102 noten föreslagna.
- ³ Detta arbete har ej stått till mitt förfogande, hvadan jag måst draga slutsatser om Westes aks. i enskilda fall af de upplysningar, som Kock lemnar anf. st.
- ⁴ Törners samt Alrots arbeten ha ej varit mig tillgängliga, hvadan dessa citeras efter Kock.

gel.¹ Ingen anledning finnes dock att anta, det riksspråket under B:s tid hade fortis på denna plats, då icke ens det — enligt Alrot — var fallet omkring år 1727, ehuru väl i Arvidis dagar. Vacklan inträdde dock — enligt Alrot —, när den bestämda artikeln kom till, och därför kan B:s solfiädrarna, trossbötvarne återge det gängse uttalet. Möjligt är detta i sådan aks. som *namnkunnig*, *villrådig*, *fullmogen* (Weste: fullkómmen). Häremot talar dock, att danskan enl. Høysgaard (1743) i dylika fall troligen hufvudsakligen hade fortis på andra stafvelsen, då den senare kompositionsleden *icke* kunde brukas som enkelt ord. Jfr. Koch, Arkiv III. s. 77. Med all sannolikhet återger B. rkspr:s uttal med sin aks. *tobak* (så hos Weste, men redan Nicander använder i sina skrifter aks. *tobak*; Hof: Dial. Vestr. s. 43 anger utom *tobak* äfven *papper* o. kreatur. Runeberg aksentuerar, såsom bekant från fänrik Ståls sägner, *tobak*, såsom äfven i nyaste tid — enligt hvad som påpekats för mig — en sådan fulländad språkkonstnär som Viktor Rydberg i öfvers. af Faust), *boricka* (så hos Weste, fr. *bourrique*), *landshöfdinge* (så hos Weste jämte *låndshöfding*), *lekåmen*, där Weste har så *lekåmen* som *lekamen* liksom Hof, den där dock anger uttalet *lekamen* vara västg., *elände* (Weste), *otroligt* (Weste), *ovänlig* (har väl enl. Weste växlande aksent) samt *hofråder* (Weste). Till slut må anföras aks. *spelevärken* (fam.: *engin*, *joujou*, hvilket ords betoning Weste skiljer från *spélverk* „*sonnerie*“) och f. ö. med två- eller flerstavigt första sammansättningsled: *sammanbinder*, jfr. Enbergs (1815) *genombrot*, *öfersvämma* samt sådana ord som *Generalstater*, jfr. Westes *generalmönstring*, *Västerlånggatan*, *Södertorgsbäcken*, *Regeringsgatan* — öfverensstämmande med Upplands-uttalet i våra dagar (t. ex. *Uppsala-posten*).

II. Om aksent-formen 4—1 lr. 3—2 d. v. s. i allmänhet

¹ På tal om detta ord kan anföras, att Sven Hof uppger ss. detta ords normala form i rkspr: *benragel*.

akcentueringen, dragen mot ordens början, kan anmärkas, att B. har betoningen:

³*förråd*² „Copia“, d. Förraad; så ock t. ex. And. Nickander.

Lagerlöf uppger enl. Noreen, Ordesk. s. XXVI samt enl.

Koch, Sv. Aks. II. s. 290: ³*förråd* = Copia, ⁴*förråd* = pro-
ditio.

³*förvett*² = förvetenhet; *húrra* ss. subst. alltid; ³*mårskalk*² = ofta
nsv., ³*röröm*² = sked. Weste har denna aks. och röröm;
³*pracksyl*² (= prackare). Weste har pracksyl o. præksyl;
³*schåbråk*².

Att på grund af rimmen draga några slutsatser om enkel
eller sammansatt aks., om hvilken skilnad dock både Anders
Nickander¹ och Sven Hof voro medvetna, torde vara allt för
vanskligt för att jag skulle kunna inlåta mig därpå.

§ 4. Om ortografin.

Skrifningen *vattn*, *vapn*, som noga iakttages, antyder ingen
afvikelse från det nuvarande riksspråkets uttal. Jfr. nämligen
Pfeifs ytrande redan 1713. Lytkens-Wulff i Sv. Spr. Lj. II.
s. 41. Hof: Svenska Sprs rätta Skriftsätt (1753) „Jag har
aldrig hört någon säga vatten, tecken, botten utan e“.

lamb o. d.: slutljudande *b* efter *m* bortföll i uttalet redan
i Lagerlöfs tid — se Ordaskötselns s. VIII.²

Skrifningen med *ch* i *doch*,³ *macht*, *pracht*, *luchta*, *ächta*
(äfven i sådana som *monarchen*, *Jörgen pichel* o. *puchel*) är
hos Bellmann naturligen betydelselös. Om de olika åsikterna,

¹ Han anser nämligen, att sådana ord som ^{3,2}*galén*, ^{4,1}*tälén* — ^{4,1}*svinen* —
^{3,2}*grinen* ej kunna passera som rim i anseende till deras olika akcent
Koch, Sv. Aks. II. s. 24. Men ingen svänsk skald har — mig veter-
ligen — konsekvent tillämpat denna regel.

² Utförligt härom Tamm: Fon. kännat. på lånord i nsv. § 19.

³ Måne ej den under 1600-talet högst vanliga formen *dogh* (= dock)
i nsv. återfinnes i vårt tonlösa „*dä*“ o. „*ändä*“? (Jfr. ok [och] >
ogh > å) Fsv. þo (= isl. þó) kan ej gifva nsv. då.

huruvida omkring år 1700 *cht* hade s. k. *ch*-ljud — se Köch, Fsv. Ljudlära II. 537, där han mot A. Andersson vindicerar *ch*-ljudets användning vid denna tid i riksspråket.

Skrifningen *ts* för *s* i sådana ord som kran(t)s, dan(t)s, promeran(t)s ytterst vanlig, äfven där ej motsvarande tyska ord på *s* finnas.

Någon skilnad mellan part. pret. n. o. sup. af svaga konj. iakttagas ej (liksom B. alltid har *it* i part. pret. neutr.).

Ofvanstående — om ortografin — gäller endast Klemmings upplaga (d. v. s. den å s. 1 först citerade).

Till formläran.

§ 1. Substantiverna.

a) Starka deklinationen:

bestämda böjningen: artikelns *n* stundom bortfallet t. ex. Loföbond'; artikelns *t* ofta t. ex. frieri(.et), förklä(det), hufvu(det) (jfr. Andersson: Sahlb. gr. s. 90), öra, linne o. s. v., i bärje, i bräde, röda gulle, på lande, på skinne, på ässe; ack. i werldena; pl. nymfren o. d. vanl.

gamla genitiver (enstaka): dödsens, verldsens och verldenes, dygdenes.

pluraler: *kyllrar*, *strekar*; *blader*, *stjerter*;¹ (dina) (friska) *blick* (jfr. nsv. ögonblick, neutr.), (bleka) (röda) *blixt* (båda äro hos Lind och Sahlstedt mask), (djerfva) *hot*, (i alla) *skrub*, (dina) *tankepräl*, (patriotiske) *nit*.

genus: Utom hvad som framgår af det om pluralis sagda, må anföras: *blod*, m. o. n. (så hos Columbus, Tjällman samt i visor från 1600-talet); *knall* m. o. n.;

¹ Bellmans samtida Abr. Sahlstedt Gr. s. 26 uppger, att den regelbundna plur. af *strand* o. *brand* var *stränder* o. *brandar*. Bellman har dock *stränder*. (Stränder t. ex. hos Dahlstjerna).

mos m.; *nit* m. o. n. (hos Sahlstedt likaledes båda gen.; så hos Dahlstjerna, enl. Norelius, Ark. II.), *nummer* m., *skrubbb* m. o. n., *äckel* n.

- b) Svaga deklinationen. Här råder stor vacklan. Någon skilnad mellan nom. och olika kasus tyckes ej medvetet iakttagas och att t. ex. Anders Nikander i sina poetiska arbeten strängeligen höll dessa kasus i sär (ehuru hans senare verksamhet var samtidig med Bellmans)¹ får väl tillskrivas den medvetna, starkt arkaiserande tendens, som genomgår hans skrifter. Redan Tjällman i sin *En Svensk Språk- och Skrifkonst* (1696) säger uttryckligen (sid. 173), att „alle våra vid pass. 100 masc. på *e* brukas nästan onödigt uti någon gammal casu aller qvinlig ändelse på a| an| ans| as| anom| emot vårt brukliga uttal. . . .“

För att visa den vacklan, som dock ännu i Bellmans tid förefans dels inom själfva deklinationen, dels mellan den starka och svaga, har jag ansett, att en utförligare redogörelse häraf möjligen skulle vara på sin plats:

- α) nsv. *ande*: nom. *ande, anda.
obl. ande, anda.
- bulle*: nom. bulla (allmänt i Stockholm enl. Rydqv.)
- buske*: obl. buska.
- båge*: nom. båga, båga.
obl. båga.
- droppe*: nom. droppa.
obl. droppa.
pl. droppar.
- fåle*: nom. fåle.
obl. fåle, fåla.
pl. fålar.

¹ Nikander dog 1781 o. hans större arbeten äro skrifna under åren 1759—1767; det tidigaste arbete af Bellman, som användts för denna undersökning är från år 1760.

- nsv. *galge*: obl. galge, galga.
grädde: nom. grädda.
 obl. grädda.
hane: nom. hana.
 obl. hana.
knoge: nom. knoge, knoga.
 obl. knoge, knoga.
krage: obl. krage, kraga.
mage: nom. mage, maga. } e : a = 3 : 2.
 obl. mage, maga. }
make: obl. maka.
måne: nom. måne, måna. } a ngt öfvervägande.
 obl. måne, måna. }
 ofta *mån* i best. f.
 (fisk-)måse: nom. fiskmåsa o. fiskmås. Serenius (1757):
 -måse, Lind o. Sahlst. -mås, Ihre -måse, ags.
 -mase.
näfve: nom. näfve.
 obl. näfve, näfva.
pinne: obl. pinna.
släde: pl. slädor. Rydqvist II. 202.
spade: obl. spada 2 ggr.
strupe: nom. strupe, strupa. } e : a = 1 : 4.
 obl. strupe, strupa. }
stråke: nom. *stråke, stråka 1 gg.
 obl. stråke, stråka 1 gg.
stråle: obl. stråla.
 pl. strålar. Lind: stråle m., stråla f.
 (källar-)svale: nom. svale, svala.
 obl. svala :
tanke: nom. tanka. } alltid.
 obl. tanka. }
 pl. tankar.

β) sådana, som sedan i nsv. öfvergått till fem:

nsv. *hjärna*: nom. hierna, hierne. }
 obl. hiärna. } $a : e = 3 : 2$.
 pl. hiärnor. }

hjassa: nom. hiässa, hiesse. }
 obl. hiässa, hiässe. } $a : e = 4 : 1$.

kedja: nom. kädia, kedie.
 pl. kedjor.

läga: obl. läga, läge (stundom).

massa: nom. massa, masse.

råga(e):¹ råga, råge.

skada: nom. skade.
 obl. skada, skade.

skara: obl. skara.
 pl. skarar.

torka: nom. torke.

γ) *fåra*: obl. best. f. fåren, fåran.
 pl. fåror, fårar. *Fårar* fins t. ex. hos A. Nikander, men Leopold, Oxenstjerna, Wallin o. Valerius ha ännu *fårar*. Jfr. Rydqv. II. 66, 320; fsv. for.

kofta: sg. koft 1 gg.

puka: pl. puker 1 gg. Sahlstedt Gr. s. 21 varnar för denna pluralform, som nu är högst vanlig i vårdslöst Götalands-uttal (äfven i Södermanland o. Stockholm) t. ex. flickor o. d.²

¹ Jfr. Svenska Akademiens Ordlista 3 uppl. s. 227).

² Ett omvänt förhållande eger rum i vulg. skånska, som oftast ss. plur. ändelse af starka subst. får *-or* (öppet o). Lytkens-Wulff: Sv. Spr. Ljudl. II. s. 65 noten. Så i Kronobergs län: Linder s. 9 och Runö i Södermanland. (Jfr. Linder l. c.).

nsv. *åra*: sg. år, åra blott 2 ggr.
 pl. årar. Lind och Sahlstedt båda formerna,
 Ihre: åra; den starka formen lefver kvar
 i diall. (äfvén i hufvudstaden enl. Rydqv.
 II. 65); isl. fsv. o. eng. stark form.

älfva: pl. älfver 1 gg (om det mytiska våsendet);
 gamla och nya germ. språk ha stark form.
 se Rietz under Ellen (best. f. i skånskan
 för älfvan).

δ) *hedning*: fsv. svagt. } ha åtminstone 1 gg hvar svag
kyckling: — starkt. } form med -e ss. stundom i
krympling: — — } nsv. diall. Ex. stå ej enstaka
ynpling: — — } i den gmlsv. lit. Jfr. t. ex. *väl-*
linge, fsv. -er, från 1600-talet.

landshöfding: sg. landshöfdinge, Lind -e, Sahlstedt -ing.
 Jfr. s. 21.

blånad: sg. blåna (nom.) o. blånad.
 pl. blånor. Redan Suso o. Birg. Uppenb.
 ha — enl. Södervall — blonaþer; Sahl-
 stedt: „blånad, plur. blånor, rectius blå-
 nader“, Lind: blånad.

färg: sg. färg.
 pl. färgor till sg. *färga* (fsv. færgha), som
 jag bl. a. påträffat i en tidn. notis från
 .1682¹ i Key. Svenska Tidningspressens
 hist. I. Pl. färgor är den vanliga i gmlsv.
 t. ex. hos Arvidi. Lucidor, Kellgren,
 Oxenstjerna, ja ännu i en årgång af Af-
 tonbladet (1831).

¹ Det kan ju anmärkas ss. en belysning af deklinationsväxlingen i
 gmlsv., att därstädes förekomma äfvén plur. *taggor* (fsv. sg. tagger;
 Tjällman: *tagge*), *drakor* samt som plur. till *våg* (vagh, först i Gust.
 Vasas Bibel) å samma sida *vågor*, *våger* och *vågar*.

- nsv. *gräns*: pl. gränsor, den samtida litteraturens vanliga plur. t. ex. hos Kellgren o. Oxenstjerna till sg. *gränsa*, som förekommer (senast?) hos fru Nordenflycht.¹
- mullvad*: pl. mullvador 2 ggr.
- pärm*: obl. best. f. pärman. pärma < pärman < pergamentum, väl på grund af antagande, att pärman var bestämd form, (Liknande fall se t. ex. Schagerström Ark. I. s. 33; Noreen: Col. Ord. XVII (nys < ny'sn), Noreen: Frykdalsmålets ljudlära s. 58; Saaby: Blandinger h. I. s. 24; Nyrop: Kønsbøjningen i de rom. sprog (Inl.). Lind och Sahlstedt ha perma f.
- regel*: pl. regler. Ihre har sg. regla, men redan Dalin pl. regler. Rydqv. II. 214.
- ε) *fura*: nom. sg, furu 1 gg för fura. Ljungberg s. 55 har furu, furut, furun och ss. ex. från 1600-t.: Tjällman s. 175: „kanske och en fura pro furu.“ Dahlstierna har plur. furur. (Norelius Ark. II. 262).²
- Spår af den gamla -on-stamsböjn. i *med hälso, med lycko, med ondsko*; ofta medvetna arkaiseringar.
- ζ) *gömsle*: pl. gömslor, nsv. gömslen.

Öfriga substantivformer, i lexikaliskt hänseende mer eller mindre anmärkningsvärda: *begabb*, så ock hos Ihre, *Boråser* (jfr. Arvidis *Latiner* s. 17), *bräk* = bråkande, *buska*, „färsköl“ (ännu i jäsning) se Rietz s. 69, *clarjonett*, *flättia* „dårskap, lättsinne“, = fsv.; (i) *gall* = högljudt? „gall = klin-

¹ En vanlig pluralform under 1700-talet är ock *gångor*, nsv. gånger t. ex. hos Triewald, Serenius (1757).

² F. ö. har jag från 16—1700-t. funnit blott ett ex. på -ur: pluralis: *warur*, nsv. varor, från 1675.

gande röst, genomträngande stämma. Mp.⁴ enl. Rietz s. 228, *greska* = grekiska, *grill* = griller; så 1 gg hos Odel (1741), *ljung* „ljungeld“ isl. ljón, d. lyn. Se Leffler: Om V-omljudet s. 77: fsv. lygn lr. liugn. Liugn > liungn > liung., *loka*, finska luokka, se Rietz s. 411, *mahogene* (mahogny), äfven så uttaladt, att döma af metern, *rörsel* = rörelse, *presta* i båda bet.; slaviskt lånord, fornkyrkslav. pristavü, ry. pristav „upp-syningsman“ enl. Tamm: Svenska ord belysta genom slav. och balt. spr. s. 7 (Ups. Univ. Årsskrift 1881), *saltbittersiuderie*, *suckning*, *skratta* „med munnen full af skratta“, substantiverad inf. liksom B:s „*dricka och förtära*“. Om dylika subst. inf. i sv. se Rydqvist I. s. 500; *Tasker*.¹ — Därjämte förekomma i sammansättningar *e-* „*inskott*“ i mängd t. ex. fiskemås, grifteklocka, klageljud, kräftepastej,² punschebål, ryggebast, Norrebro, åretal, äggegulor o. s. v.; — bödlakappa, ögnevilla, ögnasichte samt ofta den märkliga sammansättningsleden *vattu-*, där väl u utvecklats sig ur indoeur. *n̄* (Koch antar Fsv. ljudl. I. s. 201 analogibildning).

§ 2. Adjektiverna.

Nom. på *-er* ytterst vanliga så i mask. som fem. Redan Tjällman opponerar sig § 222 mot denna adj. ändelses användning och kallar en nom. som „*goder*“ „en poetisk paragoge“.

Nom. plur. neutr. af part. pres., brukadt ss. adj., på *-a* en gång: „*de svarta och fladdranda hår*“.

Det behöfde väl ej anmärkas, att part. perf. i samma

¹ „När en man eller dess egenskap betecknas, får nom. sg. ändelsen *-er*“ enl. Ljungberg, Sv. Spr: Redighet s. 58 och han uppräknar följande: „*lufer*, räfer, kropper, karper, plugger, varger, holker, danker, svinker, *sudder*, stuter, kulter, lemmer, snåltarmer, lurur.“ Vanliga voro ock fleper (jfr. diall.) och skälmer.

Öfriga — i synnerhet främmande — Bellmanianska ord äro förklarade i Eichhorns upplaga.

² Hos Triewald: formen *påstej* många ggr; d. paastej).

ställning så sent som hos Bellman är lika med nsv., om ej Anders Nikander regelbundet hade -a t. ex. beryktada fel, plockada bär liksom ock förgudada själ, helgada källor o. s. v. Så finnas i en visa af Odel från 1741 (ej Sindairs-visan) tvänne dylika ex., som väl få tillskrifvas dialektiskt inflytande. Vestra Häradsmålet i Småland har, icke annat än jag kunnat finna, h. o. d. ännu denna ändelse i pluralis.

Öfriga adjektivformer, som möjligen förtjena att antecknas, äro: *andetruten*, *bläddriger* = blåsig, blemmig < fsv. blädhra, fins allmänt i de germ. spr.; *brusig* „finnig“. Jfr. eng. *browse* „knopp“ och östg. målets *bruse* „fet, rödblommig karl“. Linder: Om Allmogemålet i Södra Møre Härad s. 37. I nsv. smns. *rödbrusig*; *durchsigtig* „genomskinlig“; i gmlsv. fins ock *genomsigtig* t. ex. hos Key s. 169; *fotsidig* = fotsid, *ensammen* 2 ggr < fsv. *ensamin* med dubbelskrifven kons. redan i y. VGL.; Lind har *ensam*; från slutet af 1600-talet har jag antecknat *ensammer*; *fatt* (i så fatta omständigheter = så beskaffade); *margelund* = mångfaldig. *skurpen* (och skorpnad), en kompromissform af *skorpen, isl. skorpen, och skrupin. (Någon metatesis på nordisk botten har väl ej här försiggått — de flästa ex., som kunna anföras på en dylik metatesis af *r* äro mer eller mindre osäkra — utan hjälpvokal har i urgerm. tid utvecklats ur *r*. Jfr. t. ex. got. *fruma* — ags. forma); *slumrig* „vårdslös, trög“, jfr. eng. *sloomy*; *skälmsk* = bofaktig, *smilig* = smilande, *sällskaps liker* = sällskaplig, *sår* 2 ggr = sårig, fsv. *sar*, *ånger* „ängslig, bedröfvad“; fins ej i fsv. literaturen, men vanlig i diall.; Lind och Sahlstedt ha ordet.

Komparation. Komparativus ofta -er t. ex. bätter, länger. Stundom växlar änd. -esta med -aste i superl. fem. o. neutr. (-esta där regelbundet enl. Sahlstedt gr. s. 37) < fsv. sup. på -ister; kvar i nsv. *käresta* (den ändelse t. ex. Arvidi uteslutande använder och som jag funnit vara den

regelbundna i den del af 1600-talets litteratur jag varit i tillfälle att genomgå.

§ 3. Räkneorden.

tri 1 gg = tre (nästan alltid); *tusend* (äfvén som svordom *tusand* och *tusend*). En form med bortfallet *d* fins emellertid redan i VGL. IV.

§ 4. Pronomina.

han, honom eliderade i *det gjörn*, *hvad gjörn? lät liggan*, *lät fallan* o. d. — *the*, *thess* 1 gg — gammal ack. sg. fem. *mina bön förutan* trol. från bibelspråket. — *edart* 3 ggr; uppges ss. arkaistisk hos Sahlstedt, men hos Ljungberg ung. som jämbördig med *edert*. — *min* sår, *vår* ögon, *er* hjärtan. — *ho* 1 gg; Sahlstedt: „brukas endast i teologiska skrifter“. — *täcke(n)*, pl. *täcka* o. *täckna*.

§ 5. Värben.

a) Starka konjugationen.

I. part. pret.: *skrefven*, *blefven*, *afledne*; „orätt“ — enl. Sahlstedt s. 70.

II. pret. *söng* (1 gg *sjungdes*, såsom 1 gg också hos Dahlstierna, Ark. II). Lind uppger *söng* och *sång*, Sahlstedt: *sang* eller *söng*; dock förekommer hos B. äfvén *sjöng* (ö : jö = 4 : 1); *sönk* 1 gg, *böd*, *buden*, *löd*, *guten* alltid utan j, såvidt jag kunnat finna.

III. pret. *hant* (se Rydqv. I 178), *fant*, *förbandt*; detta *t*-tillskott anser Sahlstedt vara „oriktigt“, så ock Ljungberg s. 5; *språng* 1 gg, hvilken form ännu lefver i Mellins Bibelöfversättning.

IV. *sufvo* 1 gg (Arvidsons Sv. folks.: *sufvit* 1 gg).

VI. *svära*, *stog*, imp. *stat*.

Stark konj. för svag:

gnall, *las*, *skops*, *sluten* jämte *slutad*.

b) s. k. Reduplicerade värber: pret. *feck*, *geck* alltid i Klemmings edition, d. v. s. den som troligen trognast följt handskrifterna; Lind o. Sahlstedt *-i-*; *hölt*; imper.: *lät* till *låta*: (i en visa från 1682: *lätt*, hvartill inf. *lätta*, pret. *lätt* hos Columbus, Ordask. XIX. Den till *låta* > *låta* i af-ljud stående formen *låta* (d. *lade*) har jag funnit senast från 1617 [*later* 2 ggr, *latidt* 2 ggr]; *hålt* och *håll* (vårt *hålt* — kommandoordet — är väl tyskt låneord; denna form i betyd. „håll“ har jag emellertid antecknat från en visa, författad år 1628, tryckt år 1674).¹

c) verba præterito-præsentia: 3 pers. pl. pres. *villa*; *sku'*, pl. = skola (1 ggr *sku' jag* = skall jag) vanligt i diall. — se Rydqv. I. 271.

d) svaga konjugationen:

presens: *söfoar*; *länker*, *rynker*, *ränter*, *slöser*, *väller* (sup. *vällit*).

pret.: *glädde* (æ-vok. i pret. redan i VGL. IV: pl. *glæddus*), jag *vånda* för *vånnade*. F. ö. saknar pret. af 1 konj. regelbundet änd. *-de*, beroende på den ursprungliga aksentueringen *kållåde* t. ex. *tumla(de)*, *surra(de)* o. d.

Svag konj. för stark:

hint = *hunnit*, så redan hos Lucidor (Ark. I. 233), *klyft* (*klyfde* hos Dahlstierna), *hvinte*, *dödde* vanl.

Reflexivt: jag *yfver mig*.

Om ändelserna har jag blott att anmärka, det presens *-r* saknas i uttrycken: *Kom våds han le* [Bachitempel s. 47] = „slår vad (att) han ler“; *våls du fluskan fatta*, men däremot regelrätt i fullständig sats: *Kom våds, att verlden snart en glättig nyhet får*.

¹ *å* hade dock troligen 1628 ännu ej regelbundet i detta värb blifvit *å*, hvilket framgår af formerna: *halåne*, *haller* (i en predikan från 1617).

Öfriga värbalformer: *behedra*, *bespänna*, *beglimma* = belysa, *förraska* = öfverraska, jfr. östg. målets förrumpla = öfverrumpla; förraska fins i G. V. B.; *förvarna* = varna; *flasa* = rasa, diall., *doktorera*, *omägnas* (af „mage“) „känna äckel“, *siälas* „ligga i själtåget“, fsv. siälas, lefver kvar i diall., *prima* och *primma*, d. prime „göra sig till, prata utan eftertanke“; fins kvar i diall., *städa* (= tillstädja); i fsv. se Rydqv. VI. 394; *vanka* = förekomma. Om detta ord se Tamm, Arkiv II. 248, *väds*, diall.: väss, väs < fsv. væpia, „jag slår vad, jag håller (att)“, inf. vädias = „slå vad“ med pret. *vaddes* förekomma i en skrift från 1689; *yrka(de)* = gjorde.

bör: „Det andra kölar *bör* att störtas“. Jfr. Dahlstiernas: „Eder böer jag många Tackar“ (enl. Norelius, Ark. II. 266). Arvidis: „Ty *bör* Eder Tack och Ähra“. *Böra* konstrueras, såvidt jag kunnat finna, regelbundet impersonelt under 1600-talet och (Rydqvist I. 99) ofta under 1700-talet. Ex. se Messenii s. 56, 61, 66, 68, 70 [tigh, honom, Eder, them, bör], „det hade honom bordt“ från 1685. Jfr. nsv. „ära den, som *ära* (subst.) *bör*“ kanske lika ofta som „— *äras* —“; *få* = skaffa, gifva: „Att åt hvar Bachi man dess oljekaka få“.

§ 6. Advärb och småord.

bredevid 2 ggr, lämning af dat. sg. neutr. af adj. breþer; vanlig form hos Kellgren; Serenius (1757). Om formerna a breþ wiþ (Hels. L.), bredawidh o. bredhovidh — se A. Andersson, Om Johan Sahlbergs gr. sv. s. 52. Ett annat gmlsv. adv. med samma första sammansättningsled är *bredemed* = tillika med, 2 ggr i en visa från 1675; *brève* — se anf. st. s. 53.

där bortnas 2 ggr. Med all sannolikhet är detta advärb bildadt på „bort“ med samma förstärkande suffix *-na*, som förekommer i isl. hérna, núna m. fl., nsv. diall.: nunna, och samma *s*-suffix, som återfinnes i vårt „rätt nunnas“, „i jåns“ o. d.

sän, *sän*; *tillbakas*; vanligt i den gmlsv. literaturen är tillbakars, där *r* är ett rent fonetiskt tillskott liksom i —

också framför *s* — nsv. hvardagsspr. till *hopers*; *rundarum*, ty. *rundherum*, där *e* > *a* i obetonad ställning?; *brav* = bra „supa brav“ (ofta).

Advärbets *-t-* eller *-en-* saknas i allmänhet t. ex. daglig, djup, hjertlig, näp(p)lig, *rättlig* = rättvisligen. Här saknas altså det *s*, som i nsv. ofta förekommer inskjutet¹ mellan *t* o. *l* t. ex. nsv. köttslig — fsv. köttliker. Adjektivets fornsv. form var nämligen *rættliker*. [En liknande företeelse möter oss som bekant från 1400-talet t. ex. liten, best. litzla.² Jfr. diall. lislan „kyss“ (underförstådt „mun“) etc. hos Rydqvist V. 220 samt om företeelsen f. ö. Rydqvist VI. 235, III. 99, V. 22 not. 2]. Måne ej i Bellmans *rättlig* för *rättslig* föreligger en betydelse-differentiering såsom mellan nsv. kitslig „ömtålig för kittling“ o. nsv. kitslig „i bildlig mening oangenämt kittlande“? d. v. s. *rättlig* „rättvisligen“ liks. hos Bellman och *rättslig* = till den juridiska rätten hörande (jfr. „en rättslig undersökning“ o. d.). Beträffande kitslig är dock att anmärka, att detta ord sannolikt är låneord; ty jfr. ty. *kitzeln*; *sjarlig*, *temlig*, *ängslig*, *äntlig*, *hel* (munter) för helt m. o. sv.

enfalleliga (se sid. 300), *tillräckliga*, *tillräckligan*, *tjensteligen*, *enligt* (hos Lind äfven). *Thre* har i detta sistn. fall alltid *-et* liksom i adj. alldeles i motsats mot samtida förf., hvadan detta väl måste tillskrifvas samma grammatiska konstruktion, som föreligger i hans sup. o. part. pret. neutr., hvilka alltid ha *-et*.

på *en sned*, till *snedes*;

i *morros*, gen. till nom. *morron*, som är bildad på pluralis *mornar*, där *-g-* bortfallit inuti en konsonantgrupp; i *går aftons*. Från denna form utgår nsv. hvardagsspr. „i afse“ < i aftse

¹ Att tala om ett „inskjutet“ *s* är dock kanske ej fullt korrekt; ty detta *s* har fullkomligt ljudenligt utvecklats sig ur ett tonlöst *l* (λ), som uppstått mellan *t* och *l*.

² Formen „*litzla*“ = lilla har jag antecknat från Arvidi samt 4 ggr från predikningar från c:a 1630. Utvecklingen har väl varit denna: *litla* > *litla* > *litzla* etc.

< i aftes < i aftons. Jfr. Rydqvist IV. 155. Denna sistn. numera väl i skriftspråket obrukliga form finnes så sent som i en roman från 1869.

til sköflings, blåkull's.

Ofvanstående har jag ansett möjligen kunna försvara sin plats såsom ett — om än högst ringa — bidrag till kännedomen om de närmast föregående århundradenas hittills jämförelsevis föga undersökta språkbruk.

Upsala i December 1886.

ELOF HELLQUIST.

Svensk og norsk retskrivningslitteratur fra den
sidste tid.

J. A. Lundell: Om Rättstafningsfrågan, Stockholm 1886.
Esaias Tegner: Natur och Onatur i fråga om svensk rättstavning, Upsala 1886. Nystavaren, 1ste og 2det hefte, Upsala 1886. Leffler m. fl.: Några anmärkningar i rättstafningsfrågan. J. Aars: Retskrivningsregler til skolebrug, Kristiania 1885. Aug. Western: Norske retskrivningsordlister til skole- og privat-brug, Kristiania 1886.

Retskrivningen hører til de sider af et folks livsforhold, som det er vanskeligst at foretage forandringer i. En reform her rører det hele folk, og det er ikke med retskrivningen som med andre forhold, at den kan reguleres ved en lov, for hvilken alle maa bøie sig. Hvert af samfundets medlemmer staar her fuldkommen frit, og der er derfor faa forhold, hvor massernes konservatisme og den os alle medfødte træghed kan komme saaledes til sin ret som her. Det er forresten med fuld grund, at et folk er tilbageholdent ligeoverfor ændringer i retskrivningen. Thi enhver forandring fra ordenes tilvante form gjør straks et fremmed indtryk paa læseren og virker forstyrrende paa tilegnelsen af det læste, idet tanken bliver dragen bort fra indholdet til den rent ydre form. Orthografiske forandringer bør derfor saa meget som muligt undgaaes og en reform ikke foretages, uden at den er absolut nødvendig. Spørgsmaalet er da, om der nu hos os raader en saadan nødstilstand i orthografisk henseende, at en reform ikke kan undgaaes.

Det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm 1869 gav for Norges vedkommende stødet til en orthografisk tøilesløshed, som vel søger sin lige i sproghistorien. Endogsaa hver skolegut skulde have ikke alene sin egen mening om de orthografiske spørgsmaal, men ogsaa sin egen retskrivning. Hvis en lærer vilde fordriste sig til at betegne disse de unge herrers egenheder som feil, kunde han blive mødt med den paastand, at det var vedkommendes orthografi, og at han var „konsekvent“ i gennemførelsen af den. Der er i det hele taget nu i Norge omtrent ligesaa mange „konsekvent“ gennemførte orthografier, som der er mennesker, der sætter pen paa papir, og der er neppe to mennesker, der har fuldstændig den samme orthografi. Hvor hinderlig imidlertid en saadan tilstand maa være for tilegnelsen af litteraturen, er indlysende, og det behøver derfor ikke nærmere paavisning, at en reform i vor retskrivning er nødvendig, for at man engang kan komme ud af det nuværende orthografiske virvar. En vei, ad hvilken saadan enhed skulde synes at kunne opnaaes, var at gaa tilbage til den gamle ordning; denne udvei viser sig imidlertid umulig; thi selve den nuværende regelløshed viser, jo noksom, at der var en almen trang til orthografisk reform. Det er altsaa saa langt fra, at forholdet er som af hr. Western antaget i en anmeldelse af Lundells bog om „Rättstafningsfrågan“ i „Nordisk tidsskrift“ 4de hefte 1886, at kan man først faa overbevist folk om nødvendigheden af en reform i retskrivningen, „saa er opstillingen af en ny orthografi en forholdsvis ringe sag“. Saa godt som alle er, som sagt, enige om, at der maa foretages reformer, men i hvilken udstrækning og i hvilken retning reformerne skal gaa, derom er det uenigheden dreier sig. For afgjørelsen af dette spørgsmaal kan den diskussion, som retskrivningsspørgsmaalet for øieblikket er underkastet i Sverige, være af interesse, idet denne diskussion ikke indskrænker sig til sagens praktiske detaljer, men ogsaa gaar ind paa de principielle spørgsmaal, som man

maa være kommen til enighed om, før der kan være tanke paa med udsigt til et heldigt udfald at vende sig til afgjørelsen af de enkelte detaljspørgsmaal.

Lundell finder i sin ovennævnte bog (p. 45), at skriftens endemaal er „i visse tilfælde at erstatte det talte sprog som meddelelsesmiddel mennesker imellem“. Efter at have diskuteret de forskellige maader, hvorpaa dette kan ske (billedskrift, ordskrift, lydskrift), kommer han videre til det resultat, at det bliver skriftens opgave, nærmere bestemt, lyd for lyd, bogstav for bogstav at følge talens strøm (pag. 51). Dette bliver dog senere saaledes indskrænket, at man i retning af „at skjelne mellem og betegne de forskellige sproglyd ikke skal gaa længere, end at ethvert nogenlunde begavet og med almindelig medborgerlig dannelse udrustet menneske let kan følge med“ (pag. 54). Da imidlertid udtalen er noget forskjellig i de forskellige landsdele, medens forf. vil bibeholde den orthografiske enhed, saa vil han (pag. 64), „at sproglydene i det svenske rigssprog (o: det sprog, som i almindelighed tales af dannede svensker) maa faa en saa stor amplitude, at de lokale forskjelligheder rummes inden dem“. Hvor dette i enkelte tilfælde ikke kan ske, skal „flertallets stemme være den afgjørende“ (pag. 64). Vi ser saaledes, at den tidligere regel her lider en ganske væsentlig indskrænkning; men dette kan vistnok ikke undgaaes, hvis man vil holde paa sprogets enhed; og at man skal opgive denne for at kunne beholde en lydtro skrift, det kan vistnok kun ensidige fonetikere ville hævde. Western har i sin ovennævnte anmeldelse ytret sig mod denne Lundells mening, idet han udtaler, at „havde grækerne indrømmet enten hovedstaden eller flertallet et sprogligt hegemoni, saa skulde vi nu — visselig til stor fryd for skolegutter, men til liden baade for videnskaben — ikke havt nogen kundskab om de græske dialekter“. Bemærkningen hviler paa en saa stor miskjendelse af et skriftssprogs tilbliven og dets bestemmelse, at den neppe behøver at gjen-

drives. Det synes ilde nok, naar professor Tegner i sin bog om „Natur och onatur i fråga om svensk rättstavning“ gjentagne gange bringer overensstemmelse med nabofolkernes orthografi (danskernes og tildels normændenes samt tyskernes) ind som et moment, der bør have sin betydning ved afgjørelsen af spørgsmaal vedrørende den svenske retskrivning; men hvis man nu ogsaa, naar det gjælder at fastsætte den mest praktiske og for folkets tarv mest passende orthografi, skal tage hensyn til at skaffe fremtidens sprogmand et brugbart grundlag for dialektologiske studier, da forekommer det mig, at det er at drive hensynsfuldheden vel vidt. Den sproglige enhed er et nationalt gode, som ingen fædrelandsven kan ville for alvor opgive.

Lundell kommer videre (pag. 66) til det resultat, at „skriften skal gjengive læsesprogets mest omhyggelige, høitidelige, gammeldagse udtale“, samt at den skal „gjengive ordene i deres mest tydelige, udprægede udtale, naar tonen hviler paa dem“. Han vil principielt have et tegn for hver lyd, og dertil skulde der efter hans mening fordres 29 bogstaver, men foreløbig opstiller han dog kun 26 bogstaver, idet han ikke finder egne tegn fornødne for *tj*-lyden samt for den lukkede *a*- og *u*-lyd. Derimod optager han i dette sit idealalfabet 2 nye tegn, nemlig for „*sje*“ og „*æng*“-lyden.

Forfatteren giver ogsaa en statistik over de hyppigst forekommende orthografiske fejl paa forskjellige skoletrin og kommer derved (pag. 89) til det resultat, at „forenkling og større følgerigtighed i stavningen er for skolen og opdragelsen et trængende behov“, samt videre (pag. 91), at en „forenkling af orthografien, hvorved den bliver tilgjængelig for enhver svensk mand og kvinde, som har ordentlig tilegnet sig folkeskolens undervisning, er for samfundets sunde udvikling en nødvendig sag“. Forfatteren vil dog ikke have nogen radikal omvæltning i orthografien, han vil kun gjøre „saadanne ændringer, om hvis rigtighed i teorien der ikke kan raade

nogen tvil“ (pag. 101), og derfor skal „i enkelte ord og ordgrupper en hidtil gjængs betegnning, bag hvilken der skjuler sig en uklar eller ikke aldeles fastslaaet udtale, ikke ændres.“ Thi skriften skal paa ingen maade gaa forud for udtalen. Til slut finder forf. (med et citat fra professor Paul), at „det er klart, at hver og en, som ønsker en rolig udvikling af orthografien, maa anse ethvert lovstiftende indgreb fra statsmagternes side for fordærvelig.“

Mest konsekvent er den orthografiske reform gennemført i de retskrivningsregler, som det i Upsala dannede „Rättstavningsällskap“ med filialer over hele Sverige har udgivet. Har man næret tvil om, hvorvidt en saadan reform virkelig vilde være istand til at bevirke, at retskrivningen kunde blive tilegnet i videre kredse, saa at den ikke længere skal udgjøre det „schibbolet, som skiller mellem dannede og udannede“ (Noreen i Nystavaren I s. 15), vil man ved at gennemgaa disse regler finde, at deres gennemførelse visselig vilde betegne en stor lettelse. Der er vistnok mangt og meget, som støder dens „følelse“, der har vænnet sig til den nuværende orthografi, der er saa mange ord, som har faaet en fra det tilvante saa forandret skikkelse, at vi ved første øiekast har vanskeligt for at gjenkjende dem, men det er nu engang saa, at „vi, som allerede kan stave paa vor maade, har ingensomhelst gavn af en reform“, den er et offer, som man bringer de klasser, der under de nuværende forhold ikke kan lære at skrive rigtig (Noreen). Der har siden fra enkelte af „Rättstavningsällskapets“ medlemmer (Leffler, Lundell o. fl.) yttret sig opposition mod enkelte punkter af sällskapets regler, særlig mod reguleringen af forholdet mellem *å* og *o*. Dette er imidlertid et rent indre svensk forhold, og et referat af den herhen hørende diskussion vilde derfor her ikke være paa sin plads.

Et principielt forskjelligt standpunkt har derimod professor Tegner indtaget i sin ovennævnte bog. Ogsaa han vil vistnok for en del gaa med paa reformer, men han vil kun

gjennemføre dem lidt efter lidt, og i sin frygt for at gaa for fort gaar han endog saa vidt, at han, pag. 102, udtaler sig for foreløbig at beholde de stumme bogstaver i forlyden, skjønt han selv indrømmer, at de engang nødvendigvis maa bort. Man maa dog vistnok give Noreen ret, naar han i sit tilsvær til professor Tegner hævder, at skal man have en reform, saa skal man have den med engang, saa at folket skal slippe for at drages med en vakkende orthografi i et uoverskueligt tidsrum.

Foruden de her nævnte forfattere har ogsaa flere andre i den sidste tid optraadt i retskrivningsspørgsmaalet (Lyttkens og Wulff, Eugène Schwartz m. fl.); men de, som ønsker at sætte sig nærmere ind i denne diskussion, maa henvises til selve afhandlingerne.

I vort eget land er retskrivningsspørgsmaalet indtraadt i et nyt stadium derved, at kirke departementet den 5te nov. 1885 har autoriseret J. Aars' retskrivningsregler, 7de udgave, som de eneste, skolerne har lov til at følge, og som de, der skal lægges til grund for bedømmelsen af de ved de offentlige examina indleverede arbejder.

Angaaende en saadan indgriben fra statsmagternes side er, som vi ovenfor har seet, meningene delte. Formaalet maa være at faa en rationel orthografi, om hvilken man kunde vente, at den ungdom, der var oplært i den, ogsaa efter at være gaaet ud af skolen vilde beholde den. Dette kan man kun vente af en orthografi, hvor et bestemt princip er konsekvent gennemført, saa at man ikke for at være vis paa, at man skriver orthografisk, skal være nødt til stadig at konsulere det nyeste exemplar af retskrivningsreglerne. Det maa følgerigen være faa og korte regler uden undtagelser og undtagelsers undtagelser. For at faa en saadan ordning istand er det imidlertid nødvendigt, at man gjør et fuldstændigt orthografisk tabula rasa og saa affatter sine regler konsekvent uden at se til høire eller venstre, uden at tage hensyn til, om vor følelse skal blive stødt ved at se saa og saa mange

ord i en mere eller mindre fremmed dragt. Disse regler kan man naturligvis ikke paatvinge dem, der allerede har lært orthografien efter den gamle methode; man maa derfor begynde med at undervise skolens yngste kuld i dem, og man maa sørge for, at efterhaanden som denne generation vokser til, der da er lærebøger forhaanden affattede i den vedtagne orthografi; vistnok møder der nu den vanskelighed, at naar eleven fra skolen kommer ud i livet, saa ser han kun eller i ethvert fald næsten blot den gamle orthografi i blade og bøger og i privat korrespondance. Imidlertid vil dog den nye orthografi i sin gjennemførte konsekvens have en saadan styrke, at det vil være at vente, at ialfald de fleste vil beholde den, ogsaa efterat de er komne ud af skolen, og den vil efterhaanden have saa mange tilhængere, at den ogsaa vil kunne gjøre sig gjældende i det praktiske liv.

Dette er, forekommer det mig, den eneste maade, hvorpaa man kan komme til en stabil orthografi. Den frivillige associations vei kan vistnok være god som en forberedelse og støtte for denne fremgangsmaade, men ved den blotte frivillige sammenslutning at komme til en ny og fast orthografi vil vistnok vise sig umuligt. Det første skridt maa imidlertid være at søge at vinde lærerstanden for en saadan reform; thi det er den, som er den nærmest interesserede, og en meningsudtalelse fra en flerhed af landets lærere vil være en nødvendig betingelse for at faa den offentlige autorisation, som er nødvendig til reformens gjennemførelse. Naar reformen er gjennemført, vil der vistnok opstaa den kløft mellem fædre og sønner, som Tegner skildrer i sin bog; men det er vistnok uundgaaeligt, at en saadan kløft engang kommer; thi til slut vil det orthografiske chaos blive aldeles utaaaleligt, og da er det bedre at tage reformen og kløften med engang end at lade hele folkets aandsliv først en tidlang udpines ved orthografisk regelløshed.

Naar det gjælder at fastsætte det princip, som skal lægges

til grund for orthografien, kan der ikke godt være tale om andet end lydskriftsprincipet; thi det er det eneste, som kan gennemføres konsekvent. Alligevel kan det neppe være én mands værk at affatte de orthografiske regler, fordi der selv da vil være adskillige punkter, hvorom meningerne kan være delte, saasom valget af den rette orthografiske form, naar udtalen er forskjellig paa de forskjellige steder, valget af den form af det talte sprog, som skal lægges til grund, skrive-maaden i fremmedord o. s. v.

Det fremgaar af det her udviklede, at jeg ikke kan anse det for heldigt, at Aars' retskrivningsregler er blevne autoriserede som ene- og almengyldige. Thi derved er der bleven fastslaaet en tilstand, som ikke kan være varig. En forklaringsgrund for denne departementets handlemaade kan man finde i det faktum, at det er det 7de oplag af bogen, som foreligger, og at man følgelig skulde tro, at den var prøvet og godkendt af vore skolemænd. Imidlertid er det ogsaa et faktum, at ikke to oplag af bogen har været indbyrdes overensstemmende, og den sanktion, som den har faaet af vore skolemænd, kan derfor ialfald ikke siges at gjælde sidste udgave; nogen theoretisk diskussion af betydning har heller ikke vor retskrivning været gjenstand for i de sidste aar, saa der skulde synes at have været grund for departementet til at vise varsomhed i uden videre at fastsætte en bestemt bog som gjældende retskrivningsnorm. Disse retskrivningsregler er ikke af den art, at de kan tilfredsstille hverken det ene eller det andet parti. Det, man mest kan indvende mod dem, er, at de ikke hviler paa noget bestemt princip. Snart ser man etymologien anført som grund for at skrive en form saa og saa, snart ser man udtalen anført som grund for en anden form, en tredje gang anføres, at et ord kan skrives baade paa en og paa en anden maade. Af retskrivningsregler, der er bestemte til skolebrug, maa man imidlertid fordre, at de skal være bestemte, kun give en enkelt form og ikke

befatte sig med at angive grunde. Der er mange enkeltheder i bogen, som man maa være uenig i, selv bortset fra det ovenfor skildrede principielle standpunkt, at en reform af vor retskrivning maa være radikal og konsekvent. Idet jeg i det følgende skal gaa ind paa en del af bogens enkeltheder, vil jeg derfor ikke tage noget hensyn til dette mit forskjellige principielle standpunkt, men søge at paavise, hvad der i og for sig forekommer mig at findes af mindre heldige ting i bogen. Det er af en saa væsentlig betydning, at den orthografi, som ialfald i en aarrække skal blive den herskende i landet, bliver saa heldig som muligt, saa at der er al mulig grund til at søge at faa bragt retskrivningsspørgsmaalet baade i dets principer og i detaljerne under offentlig diskussion.

Hr. Otto Hoppe anfører i Nystavaren pag. 103 om de nye tyske retskrivningsregler, at reglerne for brugen af store og smaa forbogstaver i den preussiske regelbog fylder 2 og i den saksiske over 4 sider. Vi skulde jo synes nu at maatte være heldigere stillet, efterat vi endelig har faaet de store begyndelsesbogstaver fjernet fra substantiverne. Imidlertid er der endnu i Aars' retskrivningsregler 4 sider om denne gjenstand.¹ Før var det da forsaavidt lettere, som man, naar man var kommen saa vidt i grammatisk analyse, at man vidste, hvad et substantiv var, havde en bestemt regel at holde sig til. Nu har man derimod isteden faaet en hel mængde smaa regler, som i grunden er meget vanskeligere. En virkelig lettelse opnaar man vistnok ikke, før man ganske sløifer de store bogstaver, eller om man endelig skal have nogle af dem til stads, da beholder dem efter punktum eller ved begyndelsen af nyt afsnit ligesom initialerne i de gamle haandskrifter. Egennavnene har ikke større ret end hvilket som helst andre ord i sproget til at gjøres specielt kjendelige ved sin

¹ Det maa dog erindres, at formuleringen af disse regler ikke skyldes hr. Aars, men er i overensstemmelse med et tidligere cirkulære fra kirke departementet.

orthografiske form, og de behøver det endogsaa mindre end andre ord; thi der er ingen ord i sproget, som ved sin ofte eiendommelige lydform saa let skjælnes fra sprogets øvrige ord. Man bliver ved at skrive egennavne med smaa forbogstaver kvit megen forvirring i orthografien. Thi der er altid en hel del tilfælde, hvorom man kan være i tvil, hvorvidt de skal henregnes til egennavne eller ikke. Saaledes skal man ifølge retskrivningsreglerne ogsaa skrive navne paa guddommen med stor bogstav: Gud, Herren o. s. v. Disse ord skal altsaa betragtes som egennavne. Overlærer K. Knutsen har i „Nyt Tidsskrift“ skrevet en meget læseværdig artikel om dette emne, og han har der tilstrækkelig paavist uholdbarheden af denne skrivemaade. I virkeligheden er det vistnok saa, at man her bruger orthografien som et middel i høflighedens tjeneste. En regel, som neppe nogen skolegutt vil være istand til at anvende korrekt, er den, at en historisk persons tilnavn, der nu opfattes som hørende væsentlig med til navnet, skrives med stor forbogstav, dersom det er et substantiv eller adjektiv uden artikel. Thi det er visseligen meget faa skolegutter, der har greie paa, til hvilken af disse ordklasser Gille, Emune o. fl. hører. En anden regel siger, at særnavne, der tillægges personer foruden deres rette navn, skrives, hvis de ikke er egennavne, med liden forbogstav; herunder indgaar da saadanne navne som nøleren, den sorte prins o. l. Altsaa skal man sandsynligvis skrive: Q. Fabius Maximus Cunctator, men Fabius nøleren? Angaaende titler har man den regel, at naar der intet navn kommer efter, saa at titelen tillige gjør tjeneste som navn, skrives den med stor forbogstav; f. eks. hr. Statsraaden. Dog synes dette kun at være i tiltale. Derimod skal H. M. bestandig skrives med stor bogstav, ligesaa kongen i formelen Til Kongen. I begge disse tilfælde er det igjen høfligheden, som raader, til skade for konsekvensen. Thi en titel gjør ligesaa vel tjeneste som navn i 3die som i 2den person, og naar man først skal skrive

Hr. Statsraaden, kan der være ligesaa god grund til at skrive f. eks. Forfatteren eller endogsaa pronominet Han eller et hvilket som helst andet pronomen med stor bogstav, naar det staar istedenfor et egennavn. Ord som Stuarterne, Kapetingerne, Bourbonnerne skal skrives med stor bogstav, derimod navne paa politiske partier som legitimist med liden bogstav. Ord som bonapartist, orleanist skal ifølge en anden regel (substantiver og adjektiver afledes af egennavne) have liden bogstav. Naar et fællesnavn, bestemt ved et adjektiv eller et andet fællesnavn i genitiv, bruges som geografisk navn, skal ingen af ordene have stor bogstav, saaledes: det hellige land, det sorte hav, de forenede stater; derimod skal navne paa ting,¹ der synes fuldkommen analoge hermed, faa artikelen skreven med stor bogstav, f. eks. Den norske rigstidende og vel ogsaa Den vestlandske tidende. Paa samme maade ogsaa: Bjørnsøns De nygifte, En fallit, Munchs En aften paa Giske. Denne sidste betegnelsesmaade beror paa en rent mekanisk opfatning, idet man kun tager hensyn til, at navnet begynder med artikelen; men denne skrivemaade vil vistnok aldrig kunne trænge igjennem; det er vistnok meget faa, som vil kunne bekvemme sig til at skrive En fallit o. s. v. midt inde i en sætning uden ialfald at sætte navnet inden anførselstegn. Det rimelige er, at man i begge tilfælde skriver liden bogstav overalt, eller ogsaa skriver det eller de ord, som maa betragtes som egent-

¹ Dette forklares i retskrivningsreglerne at betegne „alle saadanne navne paa ting, som enkelte mennesker eller samfund efter behag kan fastsætte eller forandre; dette er nemlig ikke tilfældet med de geografiske egennavne“. Dette er en distinktion, som er grammatisk aldeles betydningsløs, idet den alene beror paa den større stabilitet hos den ene art af gjenstande end hos den anden; begge slags navne er en gang vilkaarlig blevne givne vedkommende gjenstand, og ogsaa de geografiske navne kan tildels være underkastet forandring; saaledes kan man vel tænke sig muligheden af, at de forenede stater kunde finde paa at forandre sit navn, retten dertil kan man ialfald ikke fraskrive dem.

lig konstituerende for navnet med stort, f. eks. det Sorte hav, de Forenede stater, den Norske rigstidende eller den norske Rigstidende, alt eftersom man opfatter det.

Med hensyn til brugen af *aa* og *o* holder retskrivningsreglerne sig væsentlig til den ældre skrivemaade. En afvigelse derfra er det, naar der skal skrives *om* (i vaaronnen), hvilket ord tidligere bestandig har været skrevet med *aa* ligesom det etymologisk og fonetisk fuldstændig sideordnede *aand*, *haand* o. s. v.

Reglerne for brugen af *e* og *æ* har faaet en form, som gjør det meget vanskeligt at praktisere dem. For det første synes det underligt at betegne som en lyd (lukket) lyden i *tre* og *træ*, i *fed* og *glæde*, i *snes* og *fjæs* o. s. v., da lyden dog i store dele af vort land er forskjellig, og forfatteren selv siden maa benytte denne forskjel som udgangspunkt for sin regulering. Reglerne for brugen af disse bogstaver er da: Hvor der overalt i landet høres lukket *e*, skrives *e*; saaledes i de fleste ord, som ender paa betonet *e*, ligesaa foran en konsonant, naar lang *e* i skriftsproget svarer til *ei* (eller *i*) i dialekterne eller oldsproget. Her forudsættes der saaledes ikke alene kjendskab til udtalen i alle landets byer, men ogsaa til dialekterne og oldsproget. Det er stive fordringer at stille til en gut i 4de middelklasse (thi i denne klasse ser det efter fortalen ud til, at man skal lære denne paragraf). For de ord, som enten i hele landet eller i enkelte dele deraf har aaben *e*- eller *æ*-lyd, gjælder som hovedregel: hvis vokalen er lang, skrives *æ*; hvis den er kort, skrives *e*. Denne paragraf skal læses i 1ste middelklasse. Som et tillæg til disse regler og konkurrerende med dem har man saa en tredie, at naar i vort skriftsprog enten samme ord i en anden form eller et andet, nær beslægtet ord har *a* eller *aa*, skrives næsten altid *æ*, hvad enten lyden er kort eller lang. Saaledes skal ifølge denne regel fætter skrives med *æ*, vel paa grund af slægtskabet med fader; men hvorfor henvises ikke til denne

regel ved mæt, der dog staar i et mindst ligesaa nært slægtskab til mad (norsk mat). Dætte, sprætte, skvætte, hjælpe o. s. v. faar *æ* paa grund af sin præteritumform; dette er at forkvakle regelen om aflyden. Præteritumsformen bør ikke i disse verber have større indfyldelse paa skrivemaaden i infinitiv eller præsens end formen gav har paa give, for paa fare o. s. v. Ved lægge henviser forfatteren til denne regel, vel fordi det i præteritum heder lagde, men hvorfor da ikke ogsaa ved træde, der vel maa hede traadte. Forbindelsen mellem drægtig og drage vil vel for de fleste skolebørn staa som temmelig mystisk, ligesaa vel mellem dæmpe og damp. Ved ordet svelte, som opføres side 22, maa der vel forstaaes kortspillet, men burde det ikke efter den her omhandlede regel have havt *æ* paa grund af det dialektiske præteritum svalt, hvormed det dog maa staa i etymologisk sammenhæng? Ved ælde og ældre burde der ligeledes have været henvist til denne regel, ligesaa ved grænd (grande). At ord som forfærde, kjærlig, lærd o. s. v. har *æ*, tiltrods for, at vokalen er kort (hvilket dog vistnok kan være tvivlsomt med hensyn til kjærlig), forklares derved, at de er afledede af ord med lang vokal. Hidhen hører ogsaa særdeles; det maa vel da betragtes som afledet af især, som dog er et meget yngre udtryk end det allerede paa oldnorsk forekommende sérdeilis.

Pag. 29 kan man være i tvil, om forf. ogsaa vil skrive fortaag; den grund, som angives for, at den sidste form skulde være den rigtigere, kan ikke kaldes andet end futile, aldenstund udtalen fortau vistnok bruges overalt, undtagen der, hvor man ogsaa siger et taag for tau(g). Angaaende brugen af stumt *d* foran *s* raader der en ren vilkaarlighed, og det er nødvendigt at lære hvert enkelt ord. Handske havde godt og vel faaet sin *d* ud ikke alene hos Bjørnson, men ogsaa i den almindelige skrivemaade, men nu faar det den ind igjen paa grund af afledningen af haand. Formerne krid og krud faar det skudsmaal at være rigtigere end kridt og krudt,

tiltrods for, at den første udtale vel snarest maa regnes for vulgær (derimod ukrud den almindelige); man bør helst ikke lære eleverne, at en stileklad har noget tilfælles med en blækklad, hvorfor det sidste ord fremdeles bør skrives klat, som det udtales, og en kladdebog skulde saa lidet som muligt være en klattebog.

Blandt de forskellige betegnelsesmaader for lyden *skj* (*sj*) savner man *g* i gene, genere o. s. v.

Under de sammensatte ord burde *ihjel* have været opført under lit. e (sammensætning af en præposition med ord, der ikke forekommer usammensatte), og istedenfor under lit. a (ord, hvor formen er forandret); thi saalænge man betragter bibeholdelsen af den oprindelige kasusform i ord som tillands o. s. v. som en forandring, maa man ogsaa betragte bibeholdelsen af det oprindelige kjøen i istedenfor som en forandring. Forøvrigt strider selve skrivemaaden istedenfor mod regelen i den følgende paragraf (ifølge hvilken man f. eks. skal skrive i anledning af, i det mindste o. s. v.), og den kan kun forsvares ved den omstændighed, at en af ordets dele har en form, hvori det ikke forekommer alene. Det samme afsnit har ogsaa en polemik mod former som børnebal, bøndergaarde. Den sidste form forekommer neppe nu i norsk, om den end er den regelmæssige i dansk. Den første derimod har vel nu faaet saavidt fast fod i vort sprog, at den neppe lader sig fordrive. Ialfald holder den regel, som forf. anvender for at bevise formens urigtighed, nemlig at det strider mod vor sprogbrug at anvende et ords flertalsform som første led i en sammensætning, ikke stik, saalænge fædreland er et godt norsk ord. Der henvises i disse retskrivningsregler saa ofte til oldsproget, at det ogsaa burde have været gjort her, hvorved man vilde have faaet en historisk rigtig forklaring.

I høsten 1886 udgav hr. cand. mag. Western en liden bog, kaldet Norske retskrivnings ordlister til skole- og privatbrug. De slutter sig i sin retskrivning saagodtsom fuldstændig

til Aars' retskrivningsregler og er et værdifuldt supplement til disse; de vil navnlig være meget gode at have ved haanden i de tilfælde, hvor retskrivningsreglerne lader en i tvil. Det eneste punkt, hvori Western har afvejet fra Aars, er ordningen, hvor han har fulgt mere fonetiske principer. Undertiden faar man af fremstillingen en feilagtig forestilling om udtalen; saaledes faar man det indtryk, at *ds* udtales som *ts*, f. eks. i tilfreds o. l., medens det snarere udtales tilfress; og rædsom har jo en ganske anden udtalelse end retsom; ogsaa udtales vel hyppigere *ossaa* end *oksa*. I brudefærd vil vel de fleste ogsaa udtale *d*, saasom det er et ord, der nærmest hører hjemme i den høitidelige stil, medens forfatteren i den samme opregning af ord, hvor lyden *r* betegnes ved *rd*, har udeglemt paafærde.

Ogsaa i flere andre tilfælde savner man enkelte ord i saadanne opregninger, hvor det ser ud, som om forf. vil give alle derhen hørende ord. Men man kan naturligvis ikke i en saa liden bog vente en fuldstændighed, der tager alting med, ligesaa lidt som en saadan kan have været tilsigtet af forfatteren. Imidlertid er selve den omstændighed, at det, efterat vi har faaet en orthografisk regelbog paa 64 sider, er bleven anseet nødvendigt at udgive som supplement til disse regler en samling ordlister, et tilstrækkeligt bevis paa, hvor meningsløst indviklet og vanskelig vor nuværende orthografi er. Forhaabentlig er da ikke den tid saa overvættes fjern, da reglerne er blevene simplificerede og ordlisterne som en følge deraf unødvendige.

Januar 1887.

P. GROTH.

Strövtåg i Sverges medeltidsliteratur.

IV.

Neutra på *-ande*, *-ende*.

I sin skrift *Tränne tyska ändelser i svenskan* har F. Tamm s. 5—15 uppvisat, att svenska neutra på *-ande* ock *-ende* såsom *anförande*, *förtroende* o. d. från början införts från Tyskland, där de utvecklats ur värbets infinitiv. Han avslutar sin framställning med en samling eksämpe! på dylika ordbildningar från den äldre svenskan, hämtade ur Medeltidens skråordningar, Gustav I:s registratur, Olaus Petri svenska krönika ock Peder Svarts Gustav I:s krönika.

Till dessa kann jag lägga följande, av vilka några äro äldre än de av Tamm tjända eksämplena:

Avitande: se Söderwalls Ordbok s. 71 *avitande värdher* (eksämplena hämtade ur Med. Bib. I).

Drikkande: Birg. III, 86 : 2 hon hafde owirflödhelikhet j dryk oc mat ok *ätande* ok *drikkande* j olofficom timom; Leg. III, 192 : 23 giordhe sik mykla frögdh oc glädhi, oc mykyt owerdadh, mz *ätandhe* oc *drikkande*, oc danz oc frögdh.

Forsettende: se Söderwalls Ordbok s. 309 *forsätia* (eks. hämtat ur Skråårdn.).

Görande: Siäl. Tröst 337 : 2 thz — — staar mik ey til *görande* at iak skal myrdha thetta faghra barn; Leg. III 651 : 14 hennas astwndhan war ä mer oc mer til penitencie *görande*.

Kyssande: Suso 378 : 19 wände han sik allan til sinna kärasta, oc brast j kärlekxfulla taara, oc mz hälgasta oc höffwitzskasta *kyssande* henne, som hans siäl ower alla älskade, helsade oc goda nat sagde.

- Lidhande*: Med. Bib. II, 191 : 5 Iak wilde at wi mattom häller sälias til äwigha träla. thz ware oss myndre skam oc skadi oc mz grat at *lidhande*.
- Lösandhe*: Arwidsson, Handl. V, 165 (1494) Alle mine löösöra giffwer Iagh henne. Och alle mine pantha wnnar jagh henne til *lösandhe*.
- Malande*: Dipl. Dal. I, 266 (1435) ena qwarn — — som heter tilloqwærn oc bør rettheliga wara halff annar nath i hwaria fiortan daga til *malande*.
- Skriandhe*: Leg. III, 646 : 2 yw hon nämber stadhenom kom yw större *skriandhet* wart.
- Thänkiande*: Med. Bib. I, 43 : 8 Nw är *thänkiande* wärt.
- Tröstande*: Birg. II, 174 : 21 vakte at han ey fallir ofmykyt j *tröstande* a miskunnena.
- Vikublasandhe*: Dipl. Dal. Supl. 47 (1441—1447) os ther fore lika gywa som andre dandhemen oppa bergene giwa af *wikublasandhe*.
- Ätande*: Siäl. Tröst 147 : 5 ther mz wart thz *ätandit* forstyryt; Birg. III, 86, Leg. III, 192 (se åvan under *drikkande*).

V.

Substantiv på *-else*.

Orden på *-else* behandlas av Rydqvist i Sv. Spr. Lagar II, 133 f. ock V, 25 f. samt av Tamm i hans åvan anförda skrift s. 16 f. Dessa ursprungligen tyska bildningar förökamma i medeltidssvenskan vanligen såsom plurala neutra; Rydqvist uppger, att singularis fordom var lika sällsynt som pluralis är i våra dagar, ock har också endast 5 exempel på sådana ord i singularis, Kg. Styr. *styrilse*, Gamla Ordspr. *rökilsith*, Läkeb. B. *rökilseno*, Lect. *prydilset*, Gust. Is Bib. *spökelse*, allesammans neutra, till vilka Tamm ur Hel. Bernhards skrifter fogar neutr. sg. *undherstandilse*.

Samma användning har jag iakttagit även på följande ställen:

Döpilse: Birg. IV, 397 : 6 skylloghir at thiäna minom gudh. for *döpilsit*. oc for hionalaghit; jfr Söderwalls Ordbok s. 215 *döpilse*.

Liknilse: Didr. 300 loth göra *eth liknilse* saa skapth som didrik aff berna war; 301 the woro bodhe ens skapthe *liknilsith* ok han; 279 han loth stöpa *et liknilse* aff kopor äpther sik ok sin hesth falka; Birg. II, 218 : 13 huru bliuir *liknilsit* älla skuggin atir.

Omskiptilse: Med. Bib. I, 31 : 13 han är vtan *alt omskiptilse*.

Rökilse: Birg. I, 384 : 24 ottosangs *rökilsit* brännis j vthuseno.

Äptirdömilse: Birg. I, 61 : 5 ihesus — — sighir *eet äptir dömilse*.

På dylika ords användning såsom singularis femininum anför Tamm några eksämpel ur Didrik av Bern, Hel. Bernhards ock P. Månssons skrifter. Av enahanda art äro ock följande sitat:

Liknilse: Siäl. Tröst 312 : 16 Fughla *liknilsen* war borto.

Rörilse: Bernh. 273 : 27 tha thu swa hafwir — — flerum sinnum nempt helsonna namp. tha skal atirwända *rörilsin*.

Samwarilse: Suso 248 : 25 huat ängxlikin är waar aatskilnadhher, hwilkin swa söt oc lustelikin haffwer warit *samwarilsen*. — Jfr även Söderwalls Ordbok s. 107 *bevisilse*.

VI.

Släktskapsorden.

För de nysvenska pluralfärmerna *mödrar*, *döttrar*, *systrar* har Rydqvist i Sv. Spr. L. II, 172 f. anført sitat ur Gustav I:s Bibel. Jag kann tillägga ännu några eksämpel som visa, att dessa färmer åtminstone dialäktiskt voro i bruk redan under 1400-talet: Arwidsson, Handl. V, s. 185 (orig. från 1504) *systhræ* nom. pl., *systræ* ack. pl., VI, s. 55 (orig. från 1466) *systrar* nom. pl.; Dipl. Dal. III, s. 215 (orig. från 1483) *sijstrar* nom. pl.

Dylika pluralfärmer synas även på sina ställen ha före-kämmit av *fader* ock *broder*; Söderwall anför i sin ordbok s.

231 ack. pl. *fadhra*, s. 148 nom. pl. *brödhra*, ack. pl. *brödhra*, ock. i Arwidssons Handl. V, s. 185 (orig. från 1504) träffas nom. pl. *brödræ*, ack. pl. *brödkræ*.

Gottlandslagens plur. *dytrir*, *systrir* (Rydqvist, Sv. Spr. L. II, 173) finnas ock på några andra ställen: Arwidsson, Handl. III, s. 42 (orig. från 1444) nom. pl. *systrir*, s. 110 (orig. från 1447) nom. pl. *Systrir*; IV, s. 58 (orig. från 1457) *söstrer* ack. pl., s. 218 (orig. från 1513) *Sistrer* ack. pl.; Dipl. Dal. III, s. 218 (orig. från 1484) *dottrer* ack. pl., *dötttrer* ack. pl., *dottrer* nom. pl. Samma fårm döljer sig väl även bakom skrivningen *syströr* i Arwidssons Handl. III, s. 31 (orig. från 1443); sammastädes träffas ock nom. pl. *brödhre*, en likartad fårm av *broder*; jfr *brödre* i Söderwalls ordbok s. 148, *fädhre* s. 231.

Plur. *systror*, av Rydqvist i Sv. Spr. L. II, s. 173 anförd ur Arwidssons Handl. I, s. 15, 19, är i nämnda handlingar mycket vanlig; jag har upptecknat följande förekomstställen: II, s. 125, 126 (orig. från 1440), III, s. 153, 154 (orig. från 1450), IV, s. 20 (orig. från 1451), s. 49 (orig. från 1456), V, s. 31 (orig. från 1465), s. 117 (orig. från 1487), s. 195 (orig. från 1505), s. 199 (orig. från 1506), s. 212 (orig. från 1512), VI, s. 3 (orig. från 1441), s. 49 (orig. från 1457), s. 80 (orig. från 1495); därjämte finnes samma fårm i Leg. III, 553 : 1, 575 : 9.

Ännu en pluralfårm *systor* med svarabaktivokalen *o* före ändelsens *-r* har jag antecknat från Arwidssons Handl. II, s. 121 (orig. från 1440), s. 138 (orig. från 1442), III, s. 24 (orig. från 1442), s. 26 (orig. från 1442), s. 29 (orig. från 1443), s. 38 (orig. från 1444), s. 148 (orig. från 1449), IV, s. 11, 12 (orig. från 1451), samt från Birg. Upp. III, 272 : 13, 20, 453 : 24.

VII.

På den nysvenska användningen av vissa jenitivbildningar, föregångna av prepos. *i*, t. eks. *i såmras*, *i julas*, *i söndags*, för att utmärka den sistförflutna sammaren, julen äller söndagen, har Rydqvist i Sv. Spr. L. V, s. 134 anför ett par

eksämpel från medeltiden: *i aptans* ur Siæl. tr., *i aftons* ur Legend. ock *i morghons* ur Bonav. ock Med. Bib. II. Söderwall lämnar i sin ordbok s. 44 flera dylika eksämpel av *afton*: *i affthens*, *i afftes*, *j affters*, ock i samma verk träffas s. 332 *i freydagx*. Därjämte finnes i Dipl. Dal. I, 270 (orig. från 1478) *i somers*, i Styffe, Bidrag IV, 203 (orig. från 1496) *i sommers* nest forliden, IV, 274 (en med orig. av år 1501 samtidigt avskrift) *i winters* thesligesth och nw *i sommers*, i Arwidssons Handl. I, 169 *j varis*, 172 *i fastis*, i Söderwalls ordbok s. 243 *i fastes*, *i fastis*, *i fastens*. Så vitt jag vet enastående är Klosterläsn. 6 : 15 *j aftonse* (se den tryckta upplagan s. 420; färlen har av utjivaren, säkerligen med orätt, i tåksten ändrats till *j aftons*; jfr vardagsspråkets *i afse*, *i mårse* ock bygdemålen *i söndase*, *i sårnrase* o. d.).

Vid förklaringen av färlen på *-as* utgår Rydqvist i Sv. Spr. L. V, 135 från *i sårnras*; detta fattar han som ett omkastat *såmmars* ock antar, att *-as* därifrån jenom analågi fortplantat sig till de övriga. Riktigheten av denna förklaring beror på åldern av färlen *sårnras*. Gustav II Adolf använder ännu uttrycket *i sommars*¹ (se Styffes upplaga s. 130, 305, 516; dårsammastädes träffas s. 214 *i förledne höstes*, s. 575 *i aftons*), ock finge man därav draga några slutsatser, skulle färlen *sårnras* åtminstone icke vara äldre än från 1600-talet. Men i så fall torde den näppeligen få förklaras som en metates av *såmmars*, som vid denna tid antagligen icke längre uttalades med ett från *s* tydligen sjilt *r*-jud, utan med ett enda slutjud, nämligen vår tids supradentala *s*. Något säkert bevis för att detta *s*-jud är så pass gammalt kann jag visserligen icke åstadkåmma, men anser däck dess tillvaro redan i början av 1500-talet ganska sannolik, alldenstund Kock (se Studier öfver fornsvensk ljudlära II, 462 f.) med jälp av judutvecklingen fsv. *hirfir* > nsv. *herde* från samma tid uppvisat det av *rd* uppkåmma supradentala *d*-judet.

¹ Samma uttryck finnes i Ol. Petri sv. krön s. 251.

Skulle åter *såmrar* kunna uppvisas från en tid, då ännu *såmmars* antagligen uttalades med *r + s*-jud, är en metates av *såmmars* till *såmrar* onekligen tänkbar, men jag är ändå av flera själ icke böjd för att antaga en sådan. Att fsv. ägt en metates i motsatt riktning från *r + vokal + s* till *vokal + rs* synes man vara nödd att antaga på grund av fsv. *Kijr-stinn*, *Anders*, jen. pl. *allars*, *hulkars* (jfr Noreen, Om ord-dubletter i nysvenskan, s. 24, 27, samt Kock, Stud. öfver fsv. ljudl. I, 127 noten), men denna benägenhet hos *r* ock *s* att närma sig varandra utjör ett bevis emot en motsatt omflyttning, som därför icke utan nödtvång får antagas i fråga om *såmrar*, allrahälst som mig veterligen ännu icke någon fullt säker analågi blivit framdragen för en sådan övergång på fornsvenskt språkområde. Det bästa exemplet skulle väl vara de av Kock i Stud. öfver fsv. ljudl. I, 127 noten åberopade jen. sg. *klostres*, *solasætris*¹ i Söd. L., men det återstår att bevisa att dessa värkligen, såsom Kock antagit, utgå ur äldre *klosters*, *solasæters*; det är åtminstone lika möjligt, att de äro dialäktiska sidofärmer till dessa ock, likasom de, diräkt utvecklade ur *klostrs*, *solasætrs*, ehuru med svarabaktivokalen i annan ställning.

Oberäknat det vanskliga i denna omflyttningshypotes synes icke håller den av Rydqvist antagna analågiutvecklingen höjd över alla tvivel. Det vore onekligen egendomligt, om *såmrar* skulle ha ägt kraft att omskapa alla de övriga uttrycken, ehuru det självt icke förekämmer åftare än något av dem; vida häldre tror man på en motsatt likdaning, som utgår från ett flertal ock värkar på ett fåtal eller ett enstaka ord. Ock en sådan kann enligt min övertygelse utan svårighet antas i fråga om *såmrar*.

Medeltidssvenskans åvan anförda *i aptans*, *i morghons*, *i freydagx*, *i sommers*, *i winters* synas rättfärdiga den slutsatsen,

¹ En dylik färm synes även det av Rydqvist II, s. 123 anförda *hindris* vara.

att vid samma tid jenitiven även av andra ord, föregången av prep. *i*, förekom i liknande advärbiell användning, ett antagande, varpå jag finner en bekräftelse i det av Söderwall i hans Ordbok s. 243 anförda *i fasto*, under sistliden långfasta. På sådant sätt fick man *i jula* (av neutr. pl. *jul*), senare *i julas* med den *i* senare medeltiden framträdande jenit. plur. ändelsen *-as*; vidare *i påska* (av fem. pl. *paskar*), senare *i paskas*; slutligen *i vintra* (denna jenitivfärm uppvisad i Rydqvist II, 168), *i pingsta* (ordet var i fsv. sannolikt femininum likasom i nsv.; jfr Vätomålets *pingstatid*), *i vara*¹ (sannolikt var *vår* i fsv. både mask. ock fem. såsom i nsv. dialäkter); att dessa feminina jenitiver sedermera upptogo *-s* från de övriga på *-s* ock *-as* tör icke vara ett för djärvt antagande. Möjligen funnos redan under medeltiden ännu 5 dylika advärbial, nämligen de nsv. *i söndas*, *i måndas*, *i tisdas* etc., sannolikt utgångna ur de redan i nominativen apokoperade *sönda*, *månda* etc. Att på svensk språkgrund ett *g* fallit ganska tidigt, särskilt i svagt betonad stavelse, framgår av 1600-talets å l. *åg* ock, *ja jag*, *ärli* ärlig, *ta taga*, *dra draga*, *plä pläga*, *nån någon*, *nåssånär* någotsånär, *fattidom* fattigdom (jfr Noreen, Anteckn. vid läsn. af 1600-talets grammatici s. 7, Norelius i Arkiv I, s. 229, Kock, Stud. i fsv. ljudl. s. 80, Rydqvist II, 332, IV, 421). Det kann visserligen förefalla väl vågat att förlägga denna företeelse till så gammal tid som 1400-talet, men jag vet dock intet, som bestämt hindrar det. Å andra sidan har jag blott ett par mycket svaga stöd för denna uppfattning. Det ena är Dipl. Dal. III, s. 190 (orig. från 1395) *rætihet* rättighet, det andra de av Rydqvist IV, s. 308 ur Cod. Bur. anförda *daz*, *fredaz* för *daghs*, *fredaghs*. De två sistnämnda kunna naturligtvis, såsom Rydqvist anser möjligt, vara felskrifningar för *dax*, *fredax*, men det är likväl icke

¹ Ett indirekt bevis på att sådana uttryck på *-a* verkligen förekommit under medeltiden utgör det i Söderwalls ordbok s. 243 siterade *i fasto*, analågisk ombildning av det åvan anförda *i fasto*.

alldeles otänkbart att de återje uttalet *das, fredas*. Detta förutsätter naturligtvis, att *z* i fsv. kann ha havt judvärdet *s* (*ss*), vilket antas av Kock i Stud. öfver fsv. ljudlära s. 426—447, men förnekas av Brate i Äldre Vestmannalagens ljudlära s. 67 (äfter en skarpsinnig bevisföring för judvärdet *ts* i passivfärmer såsom *döpiz* ock jenitiver såsom *witnis*) med följande ord: „Då det sålunda synes mig möjligt att i alla hittills anförda fall ur den äldre fsv. förklara *z* som tecken för *ts*, synes mig Kocks antagande, att *z* ätven haft ljudvärdet *ss* tillsvidare oberättigadt“. Det återstår dåck några fall, för vilka judvärdet *ts* icke bevisats ock svårligen lär kunna bevisas, t. eks. de av Kock ur VGL I anförda *hærasz, gusz, garsz, ulowandisz, conongsz* m. fl., vadan frågan tråts Brates bevisföring ännu torde få anses öppen, tills flera fsv. handskrifter hunnit grundligare jenomgås. Alldeles omöjligt förefaller det mig emellertid vara att tillmäta *z* betydelsen *ts* i *daz, fredaz*, ock den som äj vill tro på *s*-jud i dessa ord, har då ingen annan utväg än att antaga felskrivning för *z*. Härom vill jag blått säga att det likväl onekligen vore en egendomlig slump, att dylik felskrivning endast anträffats i dessa färmer, vilka i nsv. förlorat sitt *g* före ändelsens *s*.

Vare emellertid med veckodagarnas jenitiver huru som hälst, så funnos likväl äfter all sannolikhet redan vid år 1500 ett så stort antal dylika advärbial på *-as*, att de kunde anlågiskt omskapa det ursprungliga *i sammars* till *i sāmras*.

Om medeltidens advärbial på *-es, -is* har jag ingen bestämd mening.

VIII.

Några adjektiviska böjningsfärmer.

I min skrift Om svenska bär- ock fruktnamn på *-on* har jag s. 11 f. anført några egendomliga nomin. ock ackus. färmer på *-on*, till vilka jag nu kann lägga ännu ett par: Leg. I, 84 : 32 cod. C solin skiin a *nakron* træ; Gamla Ordspråk 829 Bætra ær wara mwlakringh æn *snutofaghrun*.

I samband med det av Tamm (Tränne tyska ändelser i svenskan s. 26) ock Kock (Stud. öfver fsv. ljudl. s. 35) behandlade *hemelikan* i Gamla Ordspr. 421 böra sannolikt på något sätt förklaras följande färmer på *-lighan*: Dipl. Dal. I, 71 (orig. från 1411) Thet skal allum mannom *witerlighnan* wara at etc; III, 206 (orig. från 1474) geordhe sine i mellon eth *skælighnan* jordha skyffthe.

Jenit. pl. *allars*, av Kock siterad ur Läs. för klosterfolk s. 249 (Stud. öfver fsv. ljudl. s. 127 noten), träffas även i Leg. III, 547 : 13, 577 : 6; jenit. pl. *beggers* finnes, utom på de av Kock ock i Söderwalls ordbok s. 73 anjivna ställena även i Arwidsson, Handl. V, 51 (på två ställen), 116, samt Leg. III, 530, 542, 571.¹

Gamla Ordspr. 305 *Æ wardher nytthon nakath til wakna* är tvivelsutan riktigt översatt av Kock i Arkiv II, s. 100. Enligt Reuterdahl står i handskriften antingen *nyttthon* eller *nyttthom*; Kock antar, att avskrivaren skrivit *nyttthom* ock fattar det som dat. sg. mask. av adj. *nyter*. Skulle emellertid vid en närmare granskning handskriften verkligt befinnas ha *nyttthon*, kann det förtjäna nämnas, att även på några andra ställen ett väntat *-om* i ändelse är ersatt av *-on*. I Arwidssons Handlingar har jag sålunda träffat följande skrivningar: IV, s. 1 (avskr. från 1488 av orig. från 1410) Iach sæther *honon* eth godz; tha affhændher iak mik ok allom *minon* æpterkomandom; hemuldar jak — — hanom ok hans *arfuon* til æværdeligha ægho; s. 28 (orig. från 1453) wi — — met tesso waro opno breffue wnnom oc *oplathon* stadhfestom skålom oc skötom; hiellffthen aff gamla kalela godz — — met allom androm tillaghom, oc *wtwæghon* i watho oc thorro.

Färmen *gamul* användes redan under medeltiden, ehuru

¹ VGL. I *byriarz* fattas av Kock (fsv. ljudl. s. 437 noten) såsom fel-skrivning; samma orsak har väl även framkallat Arwidsson, Handl. V, 98 Huilken messa skal hetha ok *kallars* förste messa, samt P. Månsson s. XV hændher thz swa ath then pakken — — ey *forgars* mz andro gotze.

sällan, tillsammans med maskulina substantiv: Script. rer. suec. II, 1 : 283 *gamul* pilter, Skråordn. 146 som *gamul* plecksyd är, Dipl. Dal. III, 206 (orig. från 1474) aff *gamwl* aller.

Ack. sg. mask. av adj. *fri* heter *frin* i Dipl. Dal. I, 277 (orig. från 1490) tha skwlle peder iønson holla peder gynt *frin* wægh.

IX.

Adjektivets komparatsjon.

a) Komparativen.

Stunter: Birg. Upp. I, 214 : 4 en lifwir längre tima ok annar *stuntre*.

Thunger: Eng. Dikt. 262 : 8 *thungare*, 265 : 10 *thungarom*, Med. Post. II, 244 : 19 *thungare*.

På felskrivning beror väl Didr. 284 the — — wardho sidhan halffua *gladhera* ok diærffuare.

b) Superlativen.

Andelsen *-ast* (jfr Rydqvist VI, 210 *höghaster*, 453 *thran-gaster*, 474 *thungaster*) träffas även i Leg. III, 419 : 19 *groff-wasta*, Med. Post. II, 241 : 27 *langastan*, Eng. Dikt. 262 : 29, 263 : 26 *thungasto*, Med. Bib. II, 61 : 8 *ellaste*, Leg. III, 94 : 27 *bedröfdasta*.

Andelsen *-ist* (jfr Rydqvist III, 90 *höghist*, 166 *senestum*, 290 *venisto*, *kæriste*, VI, 102 *færister*, Söderwalls Ordbok s. 323 *främister*) träffas även i Leg. III, 93 : 28 *bedröfdista*, Styffe III, 81 (orig. från 1455) *ferdogiste*, 59 (avskrift samtidig med orig. från 1453) *geniste*, Arwidsson, Handl. VIII, 4 (orig. från 1414) *geniste*, 6 *genist*, Didr. 258 *hardeligisth*, Leg. I, 197 : 17 Cod. B. *høghist*, III, 64 : 3 *högisthe*, 90 : 5, 105 : 18 *kæriste*, 313 : 6 *kæristo*, 529 : 29 *aldrakærestes*, Didr. 160 *kærist*, Dipl. Dal. III, 191 (orig. från 1412) *senista*, Styffe IV, 236 (orig. från 1497) *senestæ*, Didr. 299 *skönisthe*, Karlskrön. 7298 *sköneste*, Ny börj. t. gamla krön. 29 *skönista*, Styffe III, 153 *snarestha*,

Didr. 132 *snarist*, 181, 184 *snariste*, 100 *starkiste*, Ol. Petri Sv. Krön. *starkesta*, Styffe IV, 150 (orig. från 1491), 226 (orig. från 1497) *werdigiste*, Med. Bib. II, 73 : 2 *ælleste*. Jfr även Kock, Stud. öfver fsv. ljudl. s. 131 *dyreste*.

Eksämpelns talrikhet förbjuder antagandet af felskrivning, ock på grund av den nästan regelbundna teckningen med *i* ock åtsjilliga färmers ålder synes man icke håller få uppfatta ändelsevokalen såsom ett försvagat *a*. Då detta *i* (*e*) lika litet kann vara en i yngre tid insjuten vokal¹, återstår, så vitt jag kann se, ingen annan utväg än att däri se det ursprungliga, omjudsvärkande, äljest i de nordiska superlativerna bårtfallna *i*, vilken möjlighet Rydqvist antytt i Sv. Spr. L. II, 432, 435, 455. Ett stöd för denna åsikt finner jag däri, att de allra flesta av de adjektiv, hos vilka ändelsen *ist* iakttagits, äljest i isl. ock fsv. bildade sin superlativ på *-st* (äj på *-ast*); jfr t. eks. isl. *hóstr*, *seinstr*, *vænstr*, *kærstr*, *færstr*, *fremstr*, *ellstr*, *dýrstr* samt fsv. *höghster*, *færster*, *fræmster*, *ælster*, kompar. *dyrrer*, adv. *genstan*, *senstum*. Att sedermera *-ist* från de adjektiv, vilka det med rätta tillkåm, kunde sprida sig till några andra, som ursprungligen bildade sin superlativ på *-ast*, är äj underligare än att *-ast* redan tidigt undanträngde det ursprungliga *-st* i *höghaster*, *thrangaster*, *thungaster*, *groffwaster*, *langaster*, *ællaster* (se åvan). Dubbelheten *-ist*, *-st* synes mig för övrigt icke svårförklarlig. Ändelsen *-ist* tillkåm ursprungligen nom. sg.

¹ Not vid korekturläsningen: Sedan detta nedskrevs, har A. Kock i Undersökningar i svensk språkhistoria s. 69 f. utan motivering förkastat den förklaring av *-ist*, jag här framställt, ock fattar *i* som en parasitvokal, utvecklade framför superlativändelsen *st*, när denna förejicks av nasalerna *n*, *m* eller av *r*, en förslagsmening, som Kock äj styrkt med säkra analögier från andra ordfärmer med liknande judkompläkser ock som jag av flera själar, vilka utrymmet likväl nu förbjuder mig att anföra, anser oantaglig. — Att ett ursprungligt *i* kunnat dialäktiskt kvarstå i fsv. (ock i nsv. landsmål, t. eks. Vätö-målet) är alls icke otänkbart, då ju ett dylikt *i* (*e*) växlande med *ô* (*o*, *a*) är bevarat i gotiskan, fornhögtyskan, fornsaksiskan, anglosaksiskan ock fornfrisiskan.

höghister ock därmed analåga kasus, vilka hade en viss biton på *-ist*; ändelsen *-st* åter eksämpelvis nom. pl. *höghistir* med tonlös penultima, vars *i* alltså enligt de vanliga lagarna synkoperades. *Höghster* förhåller sig således i min tanke till *höghister* på samma sätt som *partis. valdr* till **velðr*, *eldr* till **eilðr*,¹ *danskr* till **deniskr* m. fl. (jfr Noreens Grammatik § 134). Denna uppfattning möjliggör också en tillfredsställande förklaring av isl. *betri* jämte *batri*, *beztr* jämte *baztr*. I Beitr. V, 114 f. uppfattar Sievers (*batri* ock) *baztr* som den judlagsenliga färmen ock säger att *betri*, *beztr* under trycket av de judlagsenligt omjudda långstaviga adjektiven fått analågiskt omjud (jfr även Noreens Grammatik § 66, anm.), men härpå har man svårt att tro, då detta adjektiv saknar positivus, den enda färm, varifrån en dylik analågi med någon grad av sannolikhet kann tänkas ha utgått; att *lengri*, *lengstr* utan förmedling av parallälla positiver *langr* — *batr* diräkte ombildat *batri*, *baztr* till *betri*, *beztr* synes mig föga sannolikt. Från min ståndpunkt åter förklaras väkningen utan svårighet; älst hette komparativen *batri*, men superlativen *baztr* jämte *betistr*, varefter harmoni åstadkåms jenom analågibildning i olika riktningar.

Enstaka abnårmiteter äro Didr. 129 han haffde et *raskost* sinne, ock Didr. 237 atilius konung — — var alle manne *gerusth*.

X (tillägg till No. I).

Med anledning av min förklaring av nsv. *flyende* o. d. i No. 1 av denna serie har Dr A. Kock påpekat för mig, att han avhandlat samma fråga i Svensk akcent I, 128 f., II, 398 f., 449 f., vilket jag vid nedskrivningen av mitt tålkningförslag förbisåg. Oaktat Kocks teori onekligen jer en nöjaktig förklaring, är jag dock ännu ej benägen att för denna uppåffra mitt eget förslag, alldenstund, enligt Kocks eget medjivande

¹ Det är möjligt, att denna färm är bevarad i Gamla ordspr. 25 *Ther thræ kofra latan eledh*.

II, 398 noten, åtsjilliga luckor finnas i det material, varpå han grundar sin förklaring. De viktigaste inkasten äro följande. Det har icke upplysts, huru partisip av typen *kallande*, *brännande*, *brinnande* aksäntueras i danskan ock västmanländskan; överensstämmelsen mellan dessa språk i fråga om de nsv. part. på-*ende* är endast parsiäll, ity att visserligen *seende*, *troende* i båda aksäntueras lika, men icke *gående*, *stående* m. fl., vilka i västm. liksom *seende*, *troende* ha aks. 1, men i dan. aks. 2; man kann därför icke på grund av dessa språk med säkerhet draga den slutsatsen att fdan. ock fsv. havt aks. 1 i *seande*, *troande* etc., men aks. 2 i de övriga; man har svårt att tro, att 1) *seende* på grund av vokalmötet antagit aks. 1 tråts trycket av de övriga med aks. 2, att 2) *slående* tråts samma tryck jenom analågi äfter den fätaliga typen *seende* antog aks. 1, men att 3) gruppen *-ende* slutligen återjick till aks. 2 just på grund av de hittills maktlösa partisipen med aks. 2. Innan dessa betänkligheter hävas, står Kocks förklaring icke på säkra fötter. Det är dessutom icke avjort, att, som Kock antagit, nsv. *stående*, *seende* utgått ur fsv. *stande* --- *seande*; det är ju tänkbart, att de på det sätt, jag i No. 1 föreslagit, böra ledas ur fsv. *stande*, *sende*, *tronde*. Jag kann visserligen äj anföra något part. av typen *sende*, *tronde* från den äldre svenskan, men därför bör man ej förneka möjligheten av dess förekomst, ty riksspråket under brytningen mellan medeltiden ock 1500-talet är ännu för språkmannen så gått som otjänt land. Ett stöd för min mening har jag trott mig finna i det ålderdomliga Vätömålets *gånde*, *ronde* o. d.; ett annat dylikt är Columbi *snönde hwijt*, vilket synes förutsätta samtidiga partisipialfärmer på *-nde* av värb med annan vokal än *å*.¹ Eksämpel på sonantiskt *n* i liknande fär-

¹ Av värb på *-å* finnes hos Columbus *åtrände*, *gånde* (Noreen, Ant. vid läsn. af 1600-talets gramm. s. 22); Gustaf Adolf (Styffes upplaga) har s. 21 *gånde*, s. 57 *förståndes*, s. 479 *sländes* jämte *boendes* s. 15, *stående* s. 24, *förståndes* s. 22.

mer finner man i Columbi *kohlnde* swart, *ill'nde* rö, *is'nde* laat, *stock'nde* mörekt.

Den som äj vill aksäptera Kocks teori, att typen *seande* redan i fsv. tid på grund av vokalmötet antog aks. 1, ock antar att nsv. *seende* uppkämmit av *sende*, är sjyldig att bjuda någon annan antaglig förklaring för aks. 1 i Västmanländskan. Vad mig själv beträffar är jag för litet inne i aksäntförhållanden i allmänhet ock särsjilt Västmanländskans, att härom våga framkamma med något bestämt förslag, men anser mig dåck böra nämna, hur jag tänkt mig saken. Kunde äj dessa ords aksäntuering bero på en allmän tendäns hos Västmanländskan att (i likhet med andra svenska dialäkter; se Kock, Sv. Akc. I, 49 f., II, 446 f.) utsträcka aks. 1 på bekästänad av aks. 2? Äller skulle den äj kunna förklaras av att några dylika partisip, kansje de vanligast förekämmande ock därför lätt närmjivande för de övriga (i allmänhet äro presenspartisip ytterst sällsynta i det dagliga talet), i satssammanhanget förejngos av aksäntlösa ord ock därför utbytte aks. 2 mot aks. 1 (jfr Kock, a. a. I, 103 f., II, 129 f.), t. eks. i sådana vändningar som *han kãm gående*, *roende*, *taendes*, *draendes*, *han blev stående* o. d.

Kocks ståndpunkt är äj alldeles densamma i Sv. Akc. II, 398 som i I, 128. Jag har här endast fäst mig vid den förklaring, han senast jivit, dels emedan han själv synes föredraga den framför den äldre, dels därför att hans sista förslag även i mina ögon har ett bestämt företräde (hade utvecklingsgången, som han antagit I, 128, varit *séande* > *séandè* > *séendè*, borde man också vänta *sännära* > *sännäre* > *sännarè* > *sännerè*, *dömárar* > *dómáre* > *dómarè* > *dómerè*; jfr Sv. Akc. I, 122 f., 128).

Enköping i maj 1887.

AUGUST SCHAGERSTRÖM.

Nominale stammbildungslehre der altgermanischen dialecte von Friedrich Kluge, Halle 1886.

Med foreliggende arbeide har Kluge gjenoptaget den germanske suffixlære til systematisk behandling og derved afhjulpet en følelig mangel ved de eksisterende enkeltgrammatiker over germanske dialekter. Paa omslagsbladet annonceres en germ. syntax af O. Behaghel, ogsaa et desideratum. Tilbage staar en sammenfattende oversigt over den germ. composition, et kapitel, der paa langt nær ikke er ført op i høide med videnskabens nuværende standpunkt; her hersker endnu megen usikkerhed: vi minder blot om de talrige berøringer mellem sammensatte og afledede ord og kriterierne for deres distinktion; ogsaa i Kluges bog findes i denne henseende forskjellige anstød, se t. ex. nedenfor under *-atta*, *-ingi*, *arfuni*, *forynja*, *dagráð*, *búi*.

I Kluges Stammbildungslehre er stoffet i første linje ordnet ikke efter lydform, men efter begrebskategorier, utvivlsomt det eneste rette i en historisk-genetisk grammatik, hvor gruppernes opstaaen og liv hovedsagelig fængsler vor interesse. I sammenligning hermed har den indvending mindre at betyde, at et og samme suffix derved ofte bliver behandlet paa forskjellige steder, saaledes t. ex. *-ila* i §§ 18, 56, 90, 191; dog turde det have været at anbefale, om denne ulempe var raadet bod paa ved en tilsvarende suffixindex. Forøvrigt volder oversigten den, der har noget kjendskab til bogen, ialmindelighed intet besvær, det skulde da være, at inddelingen i radikale og verbale adjektiver tildels kunde forekomme

noget vilkaarlig. Udtrykket er sædvanlig klart og terminologien koncis; dog turde det have været en fordel, om der var distingveret mellem nomina agentis i strengere forstand og denominale personbetegnelser. Spredt over hele værket findes en fylde af nye synsmaader og sammenstillinger, som ikke kan undlade at virke vækkende og befrugtende paa enhver læser.

Vi skal i det følgende levere et antal dels supplerende dels kritiske notitser, der alle har den nordiske del til umiddelbart objekt. For om muligt end mere at fremme den overordentlig nyttige bogs brugbarhed, har jeg ikke villet undlade at antegne adskilligt herhen hørende, som kan antages i Norden at være vel kjendte ting, naar herover andetsteds uklarhed synes at herske.

Saaledes med det vigtige spørgsmaal om vokaludstødelse og vokaludfoldelse inden nordisk. § 195 siger Kluge, at oldn. *digr* „wegen“ got. *digrei* er at ansætte som oprindelig dannet uden middelvokal, medens forholdet aabenbart er det, at ordet beviser for sig alene ligesaagodt som t. ex. got. *fagrs*: ti hvorfra vil man inden adjektivernes kreds hente eksempler paa en lignende synkope?¹ I ethvert fald tør ikke *birgr* anføres, der § 207 identificeres med oht. *birig* (lat. *ferax*): ordet er, som betydningen (velhjulpen) viser, bahuvrhi- adjektiv til *bjgrg* hjælp. § 188 heder det, at „die aussergotischen dialekte zwischen *l* und auslautender konsonanz vokalentfaltung lieben“. Den slags sekundærvokaler — ti saadanne menes dog — kjender det oldnorske litterære sprog ikke. Man mindes her om, at Kluge Etym. Wörtrb. under artiklen *eber* antager muligheden af, at oldn. *jofurr* i got. kan have havt formen **ibrus*.²

¹ Vi ser bort fra det enestaaende *margr*.

² Medens den germ. grundform for *jofurr* (oht. *ebur*) er **ëbura-*, tror jeg nu, at *bjórr* (oht. *bibar*) snarere stammer fra germ. **bëbru-*.

§ 1. De oldn. afledninger *feþgin* etc. er ikke at stille hid, se Bugge Rækstenen s. 102.

§ 3. Oldn. *þrjótr* er at oversætte med „widerspenstiger, lästiger mensch“. Istedetfor *snakr* er *snákr*, resp. *snókr* at læse.

§ 5. Angaaende *þurs*, ags. *þyrs*, se nu Sievers Beitr. XII, 180. Egentlig „den fremstyrtende“, til *þyrja*?

§ 6. Det oldn. *álfr* viser intet ved sig, som kunde berettigede til at ansætte en gammel *u*-stamme. Ags. *ælf*- er maaske at forklare efter Kluges egen regel (se Sievers Ags. Gr. ² § 50 anm. 2) af **alufi-*, d. v. s. *æ* er en sekundær omlyd af *a* (jvf. Ags. Gr. ² § 89 anm. 1).

§ 7. I satsen „denen (d. v. s. nom.-agent. paa *-ja-*) wol immer substantiva zu grunde liegen“ savner man en indskrænkning som „ursprünglich“. I oldnorsk skaldesprog udgjør som bekjendt nom.-agent. som *beinir*, *beitir*, *beifir*, *bendir*, *bergir*, *breytir*, *bræfir*, *brynnir*, *byggvir*, *bætir* etc. etc., hvilke alle som en er dannede af langstavede verber af *ja*-klassen, en hovedkategori i omskrivningerne for mand.

§ 11. Det er ikke forf. klart, hvorledes den oldn. suffixform *-ari* ad ren lydlig vei skulde have udviklet sig af det ældre *-arir*. Eller betegnes her som „lautgesetzlich“ et forhold som dette, at det tilfældige sammenfald af *ja*- og *n*-stammernes endelser i plural har muliggjort overtræden fra den ene bøjning i den anden? Men da bliver enhver deklinationsovergang at ansætte som „lautgesetzlich“, idet her altid en lignende formidling maa være for haanden. Antagelsen af stammevidelse ved *n*-suffix forbydes ved fænomenets ringe ælde.

§ 13. I opregningen af de oldn. personbetegnelser med *jan*-suffix, hvilken gjør fordring paa fuldstændighed, savnes sammensætningerne med *-byggji*, *-virki*, *-veri* samt *-ingi* (af **-gengi* se nedenfor).

§ 16. Oldn. ord som *búi*, *landi* er vel ikke blot beslægtede, men identiske med *ga*-dannelser som *granni*, d. v. s. præfixet er lydret bortfaldt, undtagen foran *r*, *n*.

§ 21. Angaaende *arfuni* og *sifuni* se nu Sievers Beitr. XII, 177¹.

§ 24. Bemerkningen „häufig verbindet sich das Gefühl des bedauernswerten oder verächtlichen mit diesen (*inga-*) bildungen“ stemmer ganske vist for tilfælde som *flýming* i sammenligning med *flýma*, *yrming*: *earm* etc.; derimod udviser oldn. afledninger som *vitringr*, *spekingr*, *mildingr* etc. en stigning af ros: forklaringen ligger deri, at man har med en intensivdannelse at gjøre.

§ 27. Bugge Arkiv II, 224 identificerer oldn. *foringi* med got. *faura-gaggja*, ags. *fore-genga*, *unningi* med oht. *und-gengio*, *væringi* med ags. *wær-genga*, og formoder i *ofringi* et ældre **ofr-gengi*, i *brautingi* et **braut-gengi*; om *erfingi* staaer for **erfi-gengi* (jvf. *arf-gengr*) er uvist; *heiþingi* (ulv) maaske for **heiþ-gengi* (jvf. ags. *hæþ-stapa*). Det forekommer mig sandsynligt, at disse composita har dannet udgangspunktet for den kun i oldnorsk repræsenterende kategori af personbetegnelser paa *-ingjan*, idet jeg forklarer udvidelsen af suffixet *-ingr* til *-ingi* (cf. t. ex. *leysingr* og *leysingi*) som en attraction til førstnævnte dannelser.

§ 29. Slutningsbemerkningen, at de oldn. nom.-agent. paa *-uþr* „meist nur als götternamen oder als spottnamen bekannt sind“ holder ikkø stik. Saaledes anvendes i den oldn. poesi *beiþuþr*, *þonnuþr*, *forþuþr*, *frømuþr*, *freistuþr*, *geiguþr*, *gløtuþr*, *gløþuþr*, *glýjuþr*, *grønduþr*, *høtuþr*, *hrønduþr*, *hugguþr*, *hvøtuþr* etc. i omskrivninger for mand, uden at nogen nedsættende bibetydning kan paavises.

§ 38. Oldn. *svárr* 'svigerfader' forekommer, mig bekjendt, ikke. Istedetfor *hamhleypja* er *hamhleypa* at læse.

§ 42. *forynja* hører, som vi i et excurs skal søge at vise, oprindelig ikke herhen.

§ 55. *unglingr* er ikke oldnorsk, men nyislandsk.

§ 66. Der gives dog to ordkategorier, hvori kollektivsuffixet *ja* eksisterer i levende brug uden at have et præfigeret

ga- nødig. Dette er grupperne 1: trækollektiver (ags. *þyrne*), 2: sammensætninger med kollektiv betydning (oht. *sibunstirni*). Vi antegner nogle eksempler fra oldnorsk. Til 1: *birki*, *boeki*, *eiki*, *elri*, *eski*, *espi*, *fýri*, *hesli*, *lindi*, *þelli*. Til 2: *lang-feþri* (= *lang-feþgar*), *láfa-fili* (laavegulv), *bý-flygi* (= *bý-flugur*), *villi-fygli* (vilde fugle), *stór-hveli* (= *stór-hvalir*), *fjöl-menni*, *ung-viþi* (unge træer), *heipt-yrþi* (heftig tale), *ill-yrmi* (skadeligt kryb). I *ill-gresi*, *stór-grýti*, *ný-snævi*, *ill-þýþi* bliver ved suffixet kun den kollektive betydning mere fremhævet. I de fleste tilfælde viser i kompositionen afledningen ved *ja* ligeoverfor simplex en specialiseret betydning (jvf. § 76): *lög-bergi*, *ein-berni*, *miþ-byrþi*, *há-degi*, *bjarn-dýri*, *mer-hryssi*, *út-hýsi*, *hamal-kyrni*, *mýr-lendi*, *hraust-menni*, *jafn-nætti*, *jafn-sætti*, *þunn-vembi*, *þunn-vengi*, *há-vetri*, *ein-vígi*, *al-þingi*, *ill-þræli* o. a.

§ 69. Læs oldn. *hýski*.

§ 76 med nachtrag. *n*-suffixet forekommer i denne anvendelse ialfald i oldnorsk i levende brug. Sammensætningerne viser i sammenligning med de usammensatte ord dels en mere specialiseret eller markeret betydning, som *van-menna*, *ill-skelda*, *viþ-beina*, *flag-brjóska*, dels og hyppigst en abstraktere (jvf. §§ 105 og 109): *-dagi*, *-vangi*, *-leiki*, *-rétt* etc. Vi nævner af masculina: *bak-* (*land-*, *stjórn-*, *út-*) *borþi*: *borþ*, *ú-dáþi* = *ú-dáþ*, *ein-* (*bar-*, *svar-*, *mál-*, *spur-*, *skil-*, *dauþ-*, *raun-*) *dagi*: *dagr*, *forfalli* = *for-fall*, *til-* (*sel-*, *mis-*) *fangi* = *til-fng*, *mis-fari*: *fgr*, *lík-hami* = *lík-hamr*, *and-láti* = *and-lát*, *kær-* (*sann-*, *heilag-*, *skyld-*, *kunn-*, *rétt-*, *skygn-*, *skir-*, *rik-*, *lystug-*, *gaman-*, *bein-*, *mein-*, *var-*, *væn-*) *leiki* senere form for *kær-* (*sann-*, *heilag-*, *skuld-*) *leiker*, *ú-maki* = *ú-mak*, *and-marki*: *mark*, *mis-muni* = *mis-munr*, *ráþ-stafi*: *stafr*, *skil-vangi*: *vangr*, *mis-verki* = *mis-verk*; af feminina: *til-kalla* = *til-kall*, *sam-kunda* = *sam-kund*, *sam-* (*mis-*) *laga* noget mere abstrakt end *sam-lag*, *ný-lunda*: *lund*, *van-menna*: *maþr*, *mark-* (*kaup-*) *reina* = *mark-rein*, *lög-* (*viþ-*) *rétt*: *réttr*, *ill-skelda*: *skáld*, *bjarg-skora* = *berg-skor*, *sam-stafa*: *stafr niþr* (*upp-*) *stiga*: *stig*, *nauþ-synja* forskjellig fra *nauþ-syn*,

van-virþa: *verþ*, *van-virkja* og *vár-yrkja*: *verk*, *for-* (*ná-*, *sam-*) *vista* = *for-* (*ná-*, *sam-*) *vist*; af neutra: *viþ-beina* = *viþ-bein*, *flag-brjóska* = *flag-brjósk*.

§ 78. b. Oldn. *bjálfi* er at stryge, da det ikke betegner en legemsdel, men et klædningsstykke. Ligesaa med *gaupa* (lynx).

§ 92. Oldn. *setr* ansættes § 84 b og § 145 som *s*-stamme.

§ 97. Oldn. *hogld* betegner en bøile af træ eller horn af formeu ∞.

§ 99 b. Oht. *hulid*, n. velamentum, *ferid*, n. navigium gaar dog vel tilbage paa gamle nom.-agent. med *tu-*, *to-* el. *t*-suffix (dat. plur. *feridin*). Saadanne nom.-ag. af masculinum forefindes i oht. (*scephid*, *leitid*) og i oldn. (*framþr*: *fremja* = *frømuþr*: *frama*). Genusvexlen i *hulid* og *ferid* skyldes betydningen. Eller de er at føre tilbage til ældre abstrakta af samme dannelsesprincip, en hidtil lidet paaagtet kategori, hvis rester er at søge i got. *fulleiþs* m., ags. *fylliþ* m. el. n. (til *fulljan*), og i de oldn. comp. *ali-björn* (*-dýr*, *-fiskr*, *-fugl*, *-gás*, *-sauþr*, *-svin*) for **aliþ-* (sml. n. dial. *elja* = got. *aljan* i parte. *aliþs* στενός), *ái-vangr* el. *é-vangr* (til *éja-áþa*), *gái-maþr* (*-brúþr*, *-Þrúþr*) af ældre **gaviþ-* (sml. *gá-gáþa* af **geyja-gáþa*), *huliz-hjálmr* (til *hylja*).¹

¹ 1: Det oldsax. *helip-helm*, ags. *hælep-helm* hører til oht. *hellen* (af *haljan*). Ags. *heolop-helm*, oht. *helot-helm* er at stille til ags. *helianode*. Den oht. form *hēlant-hēlm* (til *hēlan* st. vb.) er en senere om-dannelse, som har til forudsætning opfatning af første led som et nom.-ag., hvilket dog ikke kan være det oprindelige forhold. 2: En fuldstændig parallel til disse kompositionsformer byder abstrakterne paa *-aþ(r)*: *fagna-fundr*: *fagnaþr* m., *gefna-geþ*: n. dial. *ginnad*, *munafullr* = *munaf-fullr* (*Sólarlj.*): *munaf* m. el. *munaf* n., muligens ogsaa *bauta-steinn*: nom. act. **bautaþr*, *efa(þ)-samr*, *Rata-toskr* og *Unavágar*: *unaþ(r)*; endelig *vita-skuld*, *-fê* og *vitaz-gjafi* (cf. got. *vitōþ* n.), samt *hugaz-roeþa* (sml. *mæla hugat*). 3: Hvorvidt tildels konsonantiske (*t*-)stammer kan have ligget til grund og heri bortfaldet af endekonsonanten finde sin forklaring (som i ags. *hæle(þ)*), samt hvorvidt suffixet *-to-*, der dog ellers ikke synes at forekomme i saadan sekundær brug, spiller ind, er vanskeligt at afgjøre.

§ 110. „Got. *andeis* ende steht als masc. vereinzelt“. Hermed stemmer ikke oldn., cf. *beinir* = *beina*, *fellir*, *flýttir* = *flýti*, *greiðir*, *hneisir* = *hneisa*, *hnekkir* = *hnekking*, *léttir* = *létti*, *missir* = *missa*, *skyndir* = *skundi*, *sviptir* og *-syptir*, *barn-sýkir*, *þverrir*.

§ 118. To gange oldn. *hvósti* istedetfor *hósti*.

§ 122. Læs *fagr* istedetfor *fagerr*.

§ 129. Læs *heipt* for *heiptr*.

§ 130. Oldn. *dagráð* er ikke at sammenstille med ags. *dægred*, men komponeret af *dagr* + *ráð*, saaledes som betydningen tilstrækkelig beviser.

§ 149. Det beror sikkert paa en vildfarelse, naar det her siges, at i oldnorsk „bildungen, die den gotischen auf *eini*, *aini* entsprechen, sehr selten und auch unsicher sind“. Som Bahder Verbalabstr. s. 84 og Bugge Arkiv II, 212 har paavist, er i oldnorsk af en ældre deklination: nom. **spyrin*, **nysin* — gen. *spurnar*, *njósna* kun de sidste former bevarede, d. v. s. kontraktionen er almindeliggjort. Sikre gamle *ini*-abstracta er: *auþn* (*eyþa*), *fórn* (*foera*), *grein* (= got. *garaideins*), *heyrn* (= got. *hauseins*), *hofn* (= oht. *hevī*), *lausn* (= got. *lauseins*), *nautn* (*neyta*); *njósna* (= got. *niuhsceins*), *stjórn* (*stýra*), *skírn* (= got. *skeireins*), *spurn* (*spyrja*), *sogn* (= ags. *sægen*, osv. *sægħn* med omlyd), *vorn* (= oht. *werī*, osv. *værn* med omlyd), *þogn* (*þegja*), *þausn* (*þeysa*). Tvetydige er *ógn*, der saavel kan høre til got. *ōgan* (grf. *ōgni*-) som til *ōgjan* (grf. *ōgīni*-), og *sókn* = got. *sōkns* og *sōkeins*. Usikre er *rausn*, *tign* og *raun*. *eign* og *laun* (= oht. *lougna*) hører vistnok ikke hid. Derimod berettiger ags. *stéorn* og *wearn* os ikke til at anse oldn. *stjórn* og *vorn* for *nō*-dannelser, saaledes som Bahder s. 61 gjør med disse og endnu mange andre. Et sikkert *aini*-nomen foruden de tre af Bahder s. 84 f. givne eksempler er *líkn* = got. *leikains*. Medens saaledes den reale existens af *ini*-stammernes kontraherede former i oldnorsk til evidens er godtgjort, har man hidtil, saavidt jeg ved, ikke gjenfundet de usammendragne: vi skal i et excurs

søge at vise, at de som første led af composita udgjør en talrig og betydningsfuld klasse.

§ 158. Oldn. *hørmung* betyder sorg, klage. Istedetfor *venning* menes vel *menning*.

§ 160. De oldn. abstracta paa *-átta* er uden tvivl efter sit oprindelige dannelsesprincip composita. Sidste led eksisterer i osv. *atta* f. eiendom. Saaledes er t. ex. *viþr-átta* = *viþr-eign* (jvf. *eigast viþ*).

§ 161 ff. Vi søger i dette afsnit forgjæves efter de afblegede kompositionsdannelse med germ. *staba-* og *worda-*, der visselig kunde have ligesaa stort krav paa at anføres som t. ex. ags. *ræden*. Af det oldnorske nævner vi: 1: *blund-*, *bql-*, *dreyr-*, *feikn-*, *hel-*, *kvein-*, *laun-*, *leiþ-*, *líkn-*, *mein-stafir*; 2: *ban-*, *eigin-*, *bón-*, *gjaf-*, *heit-*, *leg-*, *lof-*, *goþ-*, *met-*, *skil-*, *vit-*, *vátt-orþ*.

§ 161. *gríþleikr* finder jeg intetsteds anført.

§ 170. Oldn. *fjálgr* betyder varm, se Bugges anmerkning til Helg. Hund. II, 45 i hans udgave af Sæm. E.

§ 177. Læs *nátt* for *nátt*. — *fjór-foettr* (med dobbelt *t*) er intet bahuvrihi adj., men en participialdannelse af samme art som lat. *comatus*; det slutter sig til *stórgrýtt*, *ferskeytt*, *skakktenntr*, *tvityngþr* og mange andre, jvf. § 226. — Efter denne paragraf venter man at finde et tredje, det yngste, lag af possessive adjektiver omtalt. Dette er de i prædikativ og appositiv stilling forekommende udvidede former efter den svage deklination, der staar paa grænsen af substantiverne og undertiden forekommer saaledes boiede, se Bugges anmerkning til Altakv. 11. Her bliver at nævne fra oldnorskens gebet: *van-*, *full-afli*; *jafn-*, *miþ-aldra*; *hélug-barþi* (ogsaa subst.); *sjálf-*, *ein-*, *ør-bjarga*; *full-borþa*; *hraþ-byrja*; *sam-dóma*; *sex-doegra*; *ør-eiga*; *eiþ-falli*; *full-fjá*; *sam-feþra*; *høs-fjaþri*; *ein-hama*; *sam-heiti*; *ør-hjarta*; *van-*, *var-hluta*; *tárug-*, *úrug-hlýra*; *sam-*, *mis-*, *al-*, *ein-huga*; *ber-hofþi*; *full-*, *sam-kaupa*; *full-*, *jafn-kosta*; *sjálf-krafi*; *full-kvæni*; *sam-kynja*; *út-*, *ein-laga*; *mat-launi* (eller subst.); *fá-*, *jafn-*, *full-liþa*; *lítill-*, *mikil-magni*; *ú-*, *sam-*

mála; ein-mana; harþ-múla; van-mætta; sam-, sundr-moeþri; hall-oka; sundr-, and-orþa; full-, sam-, sjálf-, villi-, þrot-ráða; svang-rifja; ør-sauþi; af-siþa; ør-skamma; sam-, sjálf-skapa; ein-, sam-skipa; sam-skulda; á-, of-skynja; full-tiþa; úrig-toppi; hol-, heil-, merg-unda; sjálf-valdi; dauþ-váni; full-, frum-vaxta; full-, for-veþja (el. for-veþi); al-verki el. al-verkja, óþ-virki; ill-vilja; sam-vista; ør-, ú-, full-, heil-vita; sam-þinga.

§ 188. Oldn. *veill* betyder svag; det er uden tvil sammensat af *ve* + *heill*, se Bugge i Arkiv II, 226 f.

§ 189. Læs oldn. *mikill, illr*.

§ 195. Et oldn. *saurr* 'tør' kjender ordbøgerne ikke (derimod oht. *sörēn* 'verdorren').

§ 197. Det heder oldn. *úsvífr* (~ *líf* Sturl. 7. 42. 7).

§ 201. Oldn. *geyminn* er at oversætte med „aufmerksam, sorgfältig“; *breytinn* betyder extravagant eller affabilis. Forøvrigt er *breytinn* selvfølgelig intet denom. adj. af *braut* vei, men dannet direkte af verbet *breyta*, som *hlýþinn, bellinn, ókviþinn, óhlífinn* og mange andre.

§ 215. Oldn. *heitsi* betyder pollicens.

Excurs til § 42.

Ordet *forynja*'s begreb opfattes i oldnorsk sædvanlig rent abstrakt som forvarsel, men paa enkelte steder konkret og personligt, saaledes Laxd. 326 og Fornald. II, 129. 2. Det bliver her etymologens sag at afgjøre, hvilken betydning er er ansætte som den ældste: en forhaands afgjørelse er umulig; ti ligesaavist som vi t. ex. i *hamingja* (for **ham-gengja*, cf. *ham-hleypa*) har en overgang fra det konkrete til det abstrakte, fra „skytsaand“ til „lykke“, saaledes viser bl. a. *unnusta* netop den modsatte udvikling (Bugge Arkiv II, 225).

Substantivet *forynja* er sikkert ingen afledning: af *for*-kunde et nomen vistnok kun dannes gennem formidling af et afledet verbum; heller ikke stemmer rodvokalen.

Jeg antager sammensætning af *for* + *rynja*, hvilket giver

betydningen forløberske; hermed kan sammenlignes det synonyme *fyrirfari*: *forynja eþr fyrirfari* Bisk. I, 682. *for-rynja* er dannet af stammen *runi-* (ags. *ryne*) som t. ex. got. *arbi-numja* af st. *numi-* (ags. *forenyeme* præsumptio) eller oldn. *arf-*, *erfi-nyti*¹ af st. *nuti-* (oht. *nuz*). For den statuerede konsonantforenkling kan fra kompositionens omraade flere fuldstændig analoge eksempler nævnes. Saaleder *foraþ*, der ogsaa skrives *forraþ*, *forrat* eller ligetil *forraþ*. Endvidere *heraþ* af **her-ráþ*: en afledning af *herr* vilde have formen **herjaþ*; den oprindelige betydning af ordet bliver herefter (abstr.) '*forraþ hers*', dernæst (konkr.) 'det landskab, hvorover en *hersir* havde *forraþ*'. Det er klart, at de allerede eksisterende endelser *-ynja* og *-aþ* kan have fremskyndet sidste leeds nedsynken til et suffix og den dermed sammenhængende konsonantforkortning.² Men man tør ikke udvide dette til en paastand om, at den sidste ikke skulde være et rent lydmeکانisk fænomen: derimod advarer f. ex. navnet *Þoriþr* el. *Þuriþr* for **Þór(f)riþr*. Angaaende betingelsen for forkortningens indtræden henvises forøvrigt til Kock i Arkiv II, 166.

En med *forynja* beslægtet dannelse synes mig at foreligge i ordet *furþa* f. *miraculum*, *portentum*, der ogsaa forekommer rent personligt opfattet (*þin furþa* Heiþ. 26, *furþa nokkurs*

¹ Egentlig vel den, som fanger kvæget ind: jvf. got. *ganiutan* og *nuta*, oldn. *naut* (eg. det indfangne, tamme kvæg); ligesaa maaske got. *arbi-numja* egentl. den, som tærer kvæget paa græs: jvf. gr. *véμω* (Kluge Etym. Wörterb. under *nehmen*). Med disse etymologier sammenhold Sievers' bemærkninger i Beitr. XII, 177¹ om *arfumi*. Dog volder de med germ. *arb-* beslægtede keltiske ord, der alle henviser til betydningen arv, ikke kvæg, vanskeligheder, som jeg ikke formaar at løse.

² Forøvrigt viser substantivet *ráþ* — som saa mange andre, hvis betydning etterhaanden afslides — som andet sammensætningsled en gjennemgaaende tendens til opgivelse af sin selvstændighed: jvf. *afroþ* = *af-ráþ*, *folkroþ* af **folk-ráþ* (*hundráþ*?) ; ligesaa ags. *hiered* og maaske *éored* (se dog Sievers Ags. Gr.² § 43 anm. 4).

manns Eb. 51), idet jeg tyder dette som et sammensmeltet, d. v. s. efter reglerne for det usammensatte ord behandlet, compositum, der i usammendragen form vilde have hedt **for-riþa*. Præfixet er enten som i *forynja* eller som i *for-dæþa*; angaaende sidste led cf. *kveld-*, *myrk*, *troll-*, *tin-riþa*; betydningen bliver altsaa enten 'den frygtelige rytterske, troldkvinde, monstrum' eller 'forløberske, som varsler ens død'. Overgangen af *o* til *u* ved indflydelse af *i* er som ved *Þuriþr*; forenklingen af *r* og udstødelsen af anden vokal har analogier i navnene *Þórþr* = *Þórrøþr*, *Bárþr* = *Báreþr* af *boþ(f)reþr*.

Excurs til § 149.

Sædvanlig udledes første led af de got. comp. *vinþi-skauro* kasteskovl og *þiuþi-qiss* velsignelse af tabte neutra; da imidlertid den abstrakt verbale betydning er overherskende, synes man allerede af den grund at burde søge en anden forklaring. Fra betydningens side fremstiller sig nu som den næst tiltalende derivation ordene **vinþeins* (*vinþjan*) og *þiuþeins* (*þiuþjan*); men lader formen sig forlige hermed? Der er her at gjøre opmærksom paa det for compositionen yderst vigtige factum: at paa grund af sprogets seige vedhængen ved de engang givne mønstre — hvilken igjen har sin rod i den aftagende kompositionsevne eller evne til at danne nye composita — kan som almindelig regel nyere orddannelser — og det er jo disse substantiver paa *-ini-* — ikke indgaa i sammensætning, uden at de i form falder sammen med en eller anden af de gamle typer.¹ Man kunde saaledes her tænke sig, at man

¹ Disse nydannelser er i oldnorsk af to arter, idet de omfatter saavel gamle ordklasser med nydannede nominativer som helt nye kategorier. I første tilfælde er kontraktionen ved analogi gennemført i det hele paradigma; de sammendragne former indgaar ikke i ægte sammensætning, da de ikke gaar ind under de gamle mønstre, de nedarvede komposita er, paa faa undtagelser nær (cf. *firin-*), bortfaldne som formelt afvigende. Man kan overbevise sig om satsens

havde givet disse ord samme form som *in*-stammerne havde (cf. *mari-saiws* af stammen *marein-*), hvilket vilde være saa meget naturligere, som disse klasser allerede i gotisk delvis (cf. nom. sg. *liuhadei*, *liuhadein* el. *liuhadeins*, *veitōdei* el. *veitvōdeins*, *vajamērei* el. *vajamēreins* o. a), ligesom i oht. gennemgaaende, er faldt sammen.

Er denne udvikling rigtig, da kaster de gotiske former et fuldstændigt lys over oldn. comp. som *sendi-maþr*, *læri-faþir*, *felli-sótt* etc. Kun et enkelt ord: *heyryn-orþ*, *-kunnr*, *-kunnigr* volder vanskelighed ved sin nasal; men det synes mig langt

rigtighed ved at undersøge følgende ords forhold til kompositionen, der her overalt er uægte: *byggþ*, *dygþ*, *dýrþ*, *erfþ*, *eykt* (dog *eyktheilagr*), *eymd*, *feigþ*, *fegrþ*, *flærþ* (dog *flærþ-lauss*, *-samr*), *trægþ*, *fylgþ*, *fyrnd*, *gerþ*, *girnd*, *hermd*, *hlífþ*, *hryggþ*, *hvild*, *roekt*, *sekt* (dog *sekt-fé*, *-auþigr*), *sloegþ*, *snild*, *spekt* (dog *spekt-skyldr*), *stygþ*, *styrkt*, *sæmd*, *tengþ*, *tryggþ*, *tylft*, *vernd*, *vild*, *virkt*, *vægþ*, *þnd* (and), *synd* (danner ogsaa ægte comp.); endvidere: *auþn*, *fórn* (*fórn-foera*, *-foering* er senere comp.), *grein*, *heyrn*, *hofn* (besiddelse), *lausn*, *nautn*, *njósn*, *stjórn* (styrelse), *skírn*, *sogn*, *vorn*, *þogg*, *þausn* o. fl. Af specielt oldnorske oldklasser kan nævnes abstracta paa *-naþr*, se t. ex. *hernaðr*, *skapnaþr*, *trúnaþr*, *tænaþr*, *varnaþr*, *þrifnaþr*; ligesaa nom. actionis paa *-ing*, *-ung*: *elding*, *erting*, *festing*, *flutning*, *germing*, *greining*, *hnekkning*, *hringing*, *hætting*, *kenning*, *lysing*, *minning*, *refsing*, *skilning*, *skipting*, *smurning*, *stefning*, *stilling*, *virþing*, *háþung*, *hormung*, *lausung*, *naupung*; endelsen *-naþr* har nemlig erstattet *-aþr*, *-uþr*, og den sidstnævnte dannelses (*-ing*, *-ung*) tilhører den enkeltsproglige tid (mangler i gotisk). Derimod maa det første blik overraske, at de oldn. abstracta paa *-an*, *-un*, trods sin fællesgermanske oprindelse og sin talrigdom, ikke indgaar i komposition, et forhold stik modsat det ved verbalabstrakterne paa *-in*: grunden synes at være den, at de sidste havde gamle kompositionsmonstre, hvortil de kunde slutte sig, hvad ikke var tilfældet med de første, og dernæst er vistnok den store udbredelse, denne kategori i oldn. har opnaaet, af temmelig sent datum (man har jo suffixet *-ōpus*); kun uægte sammensætning danner: *aflan*, *borgan*, *eggjan*, *fágan*, *flókkun*, *heilsan*, *hótan*, *hreinsun*, *huggan*, *lastan*, *mogglun*, *reikan*, *seinun*, *skemtan*, *skipan*, *smípun*, *sönnun*, *étlan*; af ægte comp. finder jeg blot *efan-laust*.

mindre dristigt heri at se en singulær dannelse, som i ags. t. ex. *hengen-witnung* ved siden af *henge-clif*, end stik imod gotiskens vidnesbyrd at antage former med nasal, der senere er afslidt.

Der møder os ved disse compp. i oldnorsk en eiendommelighed, som ikke kan gaa uomtalt hen, nemlig at kun langstavede nomina indgaar som første led. Medens saaledes oht. har *deche-lachan*, *deni-lachan*, *huli-lahhan*, *sele-hof*, **scephi-vaz*, *strewi-lachan*, *were-wort*, *wezi-stein* o. a., ags. *here-word*, *sise-mūs* o. fl., kan oldn. af tilsvarende dannelser ikke opvise noget sikkert eksempel. Der kan hertil tænkes en dobbelt grund, en økonomisk og en lydlig. Naar man veier den store masse af kortstavede maskuline *i*-stammer med abstrakt verbal betydning, hvorover det oldnorske sprog engang har raadet, og af hvilke igjen de verber for en stor del er afledede, hvoraf substantiverne paa *-ini* er dannede, imod det særdeles ringe antal langstavede af samme klasse (se materialet hos Bahder Verbalabstr.), bliver det fuldstændig forstaaeligt, at sproget i sidste tilfælde har tyet til en dannelsesmaade, som i første var overflødig og derfor skadelig. Men dernæst vilde, som vi strax skal se, saadanne compp., selv om de oprindelig var dannede i større udstrækning, af formelle grunde atter maatte forsvinde.

Tager man nemlig for sig hele klassen af de her behandlede sammensætninger, falder det strax i øinene, at en større del aabenbart er af senere oprindelse, idet de dels ikke har dels som senere optagne laanord (som t. ex. *fermi*-, *léri*-, *téri*- o. a.) aldrig kan have havt tilsvarende abstrakter i sproget. De er altsaa senere analogidannelser, dannede efter et fast princip, men dette kan tydeligvis ikke have været noget andet, end at man har taget de tilsvarende verbers præsensstammer, med hvilke disse sammensætningsled i formen faldt sammen. Altsaa, efterat de oprindelig i kompositionen indgaaede substantiver ifølge kontraktionen havde antaget afvigende former,

følte disse composita som sammensatte ikke med verbalsubstantiver, men med de til grund for disse liggende verbers præsensstammer — hvilke altsaa for sprogfølelsen kom til at staa som prædikat til det som subjekt fungerende slutningsled — og efter denne opfatning dannedes fortvæk nye compp., uden at noget korresponderende abstractum nogensinde behøver at have existeret. Derimod kunde en saadan omtydning ei finde sted, hvor rodstavelsen er kort; **spyri-* (of. *gleþi-*) kunde ikke forstaaes som præsensstamme af *spyrja*: disse compp. blev saaledes uden holdepunkt, de blev formelt uforstaaelige; derfor dannedes ingen nye af denne art, og de (eventuelt) eksisterende gik tabt.

Den i det foregaaende fremstillede anskuelse, som jeg havde tilegnet mig før læsningen af Osthoffs bog *Das verbum in der nominalcomposition*, strider i et væsentligt punkt mod den af denne forsker givne udledning: Osthoff gaar nemlig ud fra *ja*-nomina som hovedstokken i disse sammensætningsbegyndelsesled. Denne antagelse synes mig af følgende grunde mindre tiltalende. Allerede i oht. kan man ikke uden tvang undgaa at henføre compp. som *hefi-hanna*, *leiti-hunt*, *seli-lant*, *senti-puah*, *screcchi-zūn*, *veri-burg*, *Weli-man*, *Resti-bërc* til verbalnomina paa *-ini-*: *hevī*, *leitī*, (*fur-*)*selī(n)*, (*fūr-*)*santī*, (*nīdar-*, *gū(h)-*)*screcchī*, *werī*, *welī*, *restī(n)*, hvad der ogsaa sees at have gjort nævnte forfatter noget betænkelig. Men først i oldn. viser sig ret tydelig vanskeligheden ved at slippe ud med ansættelsen af *ja-* (*jō-*)stammer og fordelen ved at lægge *ini-*stammerne til grund for forklaringen af denne kompositionsklasse. Ti medens her den første antagelse intet forklarer, lader den sidste intet uforstaaet: det bliver efter Osthoffs derivation mindre begribeligt, hvorfor det oldnorske sprog ingen compp. besidder af korte stammer, da jo disse isaafald ganske lod sig opfatte som verbale præsensstammer (af formen **spyr-*, cf. *her-*, *hel-*); videre kaster vor tydning et klart lys over det factum, at det aabenbart er disse compp., der har banet veien

for den verbale opfatning af første led idethele, hvilket fænomen for oldhøityskens vedkommende fuldt lader sig forklare derved, at *a-* og *i-*stammernes udlydende vokal først maatte være bortfalden, før de kunde antages for sterke præsensstammer, hvad i oht. ingenlunde gennemgaaende var tilfældet i sammensætning, men i oldnorsk kun kan have sin grund deri, at denne, vistnok i og for sig nærliggende, opfatning blev ganske nødvendig for forstaaelsen og udviklingen af de nævnte comp., efterat simplicia havde antaget afvigende kontraherede former; vi vinder saaledes ved vor tolkning fremfor den anden en fordel, der ikke synes at kunne vurderes for høit, naar det gjælder at klargjøre en saa radikal omvæltning i den sproglige anskuelse: medens nemlig den sidste kun viser, hvorledes sprogfølelsen lidt efter lidt kan forandre sig, lærer hin os, hvorledes det kan gaa til, at den undertiden kan komme i den nødvendighed at maatte forandre sig: vi faar herved et bedre kausalforhold, en mægtig aarsag til en mægtig virkning. Vi kan saaledes ikke komme til andet resultat, end at man, naar man vil søge en væsentlig enhedlig forklaring til et enhedligt fænomen, i tilfælde har at søge denne i substantiverne paa *-ini-*, og at *ja-* og *jō-*stammerne kun forsaavidt bør drages til, som de vistnok i enkelte ord har delt skjæbne med de første og saaledes muligens givet den hele udvikling noget fremstød. Men endnu et indicium for, at bevægelsen maa være udgaaet fra de nævnte nomina actionis, staar til vor raadighed: betydningen af disse sammensætninger.

I de nedenfor opregnede ord er, som man vil se, det verbale begreb at forstaa dels aktivisk, dels passivisk, hvilke begge betydninger bunder i det rene verbalabstractums neutrale natur: *sendi-maþr* = mand til at sende, *læri-faþir* = mand til at lære. Som videre vil bemærkes, tilhører disse ord, ligesom de græske sigmatiske kompositioner, med hvilke de opviser saa mange fælles træk, i særegen grad digtersproget,

de har der opnaaet sin første blomstring og er muligens først derfra trængte ind i prosaen; deres væsentligste anvendelse i poesien har været til dannelse af en slags nomina agentis, hyppig med en af første leds verbalbegreb styret objektiv genitiv.

beiþi-álfr, *-Hlökk*, *-Rindr*, *-Sif*, *-Týr*, *-Þrór* (alle poet. med afhængig genitiv).

beini-samr, *-semi*.

beiti-áss (*beiti-teigr* hører vel til *beiti* n.): cf. oht. *beizi-stein*.

bergi-biti.

beysti-sullr blárra brodda.

brenni-steinn: cf. ags. *bernc-lāc*, oht. *brenni-īsarn*, *-wurz*. Den i oldn. sædvanlige form er *brennu-steinn*, der muligens ogsaa er den oprindelige; derimod viser *hirþu-leysa* Bp., *tyllu-sætt* Bp., (*hag*)*fellu-garþr* DN. og mange moderne islandske former en senere substitution af *u* for ældre *i*, saaledes som saa hyppigt i oldsvensk: cf. *sendu-men* = *sændi-men*, *þyþu-lagh* el. *þyþi* el. *þyþa* o. a.

byggvi-áss fǫþurtopta (poet.).

bægi-fótr (tilnavn).

boeti-Þrúþr benja (poet.).

detti-yrþi: af et tabt causativum **detta*.

doemi-stóll (*doemi-saga* synes høre til *doemi* n.).

eldi-brandr, *-viþr*, *-skiþ*, *-stokkr*, *-torf*.

eyþi-runnr Íma hljóþs (poet.).

felli-dómr (poet.), *-sótt*, *-vetr*, *-kápa*, *-hurþ*, *-stokkr*, *-súþ*, *-Guþr* (poet.), *-hryn* (poet.), *-Njǫrþr flóttá* (poet.), *-Týr flóttá* (poet.).

fermi-dregill.

festi-band (neppe til *festr* f.).

fl eygi-kvittr, *-gaflok*, *-árr* (poet.), *-þollr Niþar branda* (poet.), *-Njǫrþr fjarþelds* (poet.).

flýti-leggr (poet.).

fylgi-meiþr flausta (poet.); *flýgi(s)-kona*, *-mér* derimod af *fylgi* n.

foeri-gndurr frónbands (poet.); *foeri-veþr*, *-vandr*, *-leysi* hører vel til *foeri* n.

gervi-draugr Ekkils éls (poet.); *gervi-búr* af *gervi* f.

geymi-árr geirs (poet.), *-runnr gunnelds* (poet.), *-Bil falda* (poet.), *-Göndul gunnelda* (poet.), *-þella gullhlaþs* (poet.): cf. ags. *gýme-léas* til *gýmen* f.

geysi-fól, *-hark*, *-tiþr*, *-mjök* etc.: *geysi*- præfixalt.

gletti-vætttr.

glæsi-maþr (poet.), *-dýr* (poet.).

gæti-Gautr, *-maþr*, *-Njörþr* (alle poet. med flg. genitiv).

hefni-leiþ, *-samr*, *-áss* (poet.).

heili-vágr (poet.).

helli-skrípr (poet.),

hendi-langr, *-samr*.

hengi-kjöptr el. *-keptr* (poet.), *-kjapta* el. *kepta* (poet.), *-skafþ*, *-tjald*, *-vígskarþ*, *-vagr*: cf. ags. *henge-clif*, oht. *hengi-lachan*.

herþi-Baldr (poet. med afhængig genitiv), *-meiþr hringskóþs*, *sárgagls* (poet.); *herþi-maþr* derimod af *herþi* f.

hermi-kráka.

heyrin-orþ, *-kunnigr*, *-kunnr*. Formen *heyrum-kunnr*, *-kunnigr* skyldes vel et kun i udtrykket *réttr at heyrum* bevaret ord, der egentlig er dat. plur. af et til mht. *hóre* st. fem. svarende substantiv. Cf. ags. *hiere-mann*.

hirþi-áss, *-Bil*, *-dás*, *-draugr*, *-Nauma*, *-njótr*, *-Sága*, *-Sif*, *-Týr*, *-þollr*, alle poet. og med efterflg. gen.

hlemmi-drifa Hildar (poet.), *-sverþ* (poet.): **hlemma* er causativum til ags. *hlíman*.

hlenni-maþr (poet.): **hlenna*.

hleypi-fífl, *-flokk*, *-fgr*, *-hvél*, *-klumbr*, *-kjóll*, *-skip*, *-skúta*, *-maþr*, *-píltr*, *-blakkr hlunns* (poet.), *-hlunnr rastar hesta* (poet.), *-skíþ hlunns* (poet.), *-skarfr tanna hvarfs* (poet.).

hlífi-skjóldr (poet.), *-Nauma hallvarps* (poet.).

hlæþi-runnr (poet.).

hneigi-sól hornflæjar (poet.), *-stolpi hjálpar* (poet.), *-hliþ hárs* (poet.), *-borþi Viþris meyja* (poet.).

hneiti-kníf (poet.).

hnekki-stikill.

hnykki-lundr handbáls (poet.), *-meiþr hjorflóþs hnigreyrs* (poet.).

hreyti-speld.

hristi-meiþr hjorva borgar (poet.), *-Sif hringa* (poet.).

hrökkvi-áll (poet.), *-baugr lyngs* (poet.), *-liþr* (poet.), *-skaf*.

hræri-vindr: cf. ags. *hrære-mūs*.

hverfi-steinn, *-lás*.

hvessi-meiþr morþlinns (poet.).

háþi-yrþi.

hæfi-látr (dog snarere til *hæfi* n.).

hæli-Baldur hrævíns, *-byrvar skjóma hljóms* (poet.), *-brekka handlogs* (poet.).

kenni-maþr, *-faþir*, *-dómr*, *-mark*, *-nafn*, *-speki*.

klengi-sok.

knýti-skauti (eller til *knýti* n.).

leiþi-fífl, *-tamar*, *-orþ*: cf. oht. *leiti-hunt*.

lendi-stqþ.

létti-skip, *-byrþingr*, *-skúta*, *-móttull*, *-vinátta*, *-boþ* (poet.). Betydningsforholdet er som ved *glæsi*, d. v. s. det verbale begreb mangler; det synes dog vel saa rimeligt at supponere et subst. *létti* f.

leyni-bragþ. De øvrige comp. hører til *leyni* n.

lypti-meiþr linns láþs (poet.), *-Móþi leggjar farms* (poet.).

lýsi-gull, *-blik* (poet.), *-grund* (poet.), *-brekka* (poet.). De øvrige comp. er at aflede af *lýsi* n.

léri-faþir, *-móþir*, *-dóttir*, *mær*, *-sonr*, *-sveinn*, *-dómr*, *-stóll*.

læsi -: *bauga lands men-læsi-Gunnr* (poet.).

missi-fengr.

myrþi-Freyr iorqu (poet.).

mæli-hlass, *-ker*, *-kerald*.

nýti-njótr náð (poet.).

refsi-þing, *-þátr* (poet.).

reiþi-Sif ullar (poet.), *-ský rifs* (poet.).

remmi-laukr (poet.), *-skíþ Randvers* (poet.), *-skóþ borþa* (poet.),
-tungl randar (poet.), *-Týr rógleiks* (poet.), *-Þundr randhvéls*
 (poet.), *-gýgr*. Man kunde fristes til at ansætte et *remmi* f.
renni-drif, *-kvi*, *-lok*, *-staurr*, *-raukn* (poet.), *-fleinn brautar*, *gongu*,
fets (poet.): cf. ags. *ærne-weg*, *-mergen*, oht. *renni-węc*.

ryski-sótt.

roeki-lundr, *-meiþr*, *-Njorþr* (alle poet. med genitiv).

sendi-boþ, *-boþi*, *-maþr*, *-sveinn*, *-ferþ*, *-fyr*, *-fé*, *-bréf*, *-pistill*,
-skip: cf. oht. *sentí-puah*.

skelfi-hriþ Skoglar borþs (poet.), *-knífr hlífar* (poet.).

skelli-hlátr, *-hurþ*, *-bragþ* (poet.).

skíri-dagr, *-faþir*.

skræmi-hlaup.

skýli-hogg: **skýla* (cf. *skjól-eygr*).

skyndi-brullaup, *-kona*, *-ráþ* el. *-ræþi*.

slétti-baka: se under *létti*.

slíki-steinn: **slíkja* (n. dial. *slíkja*).

sneiþi-gata.

snerrí-blóþ (poet.), *-darr* (poet.), *-spjót* (poet.), *-látr* (poet.).

snerti-róþr, *-bráþr* (ogsaa *snertu-bráþr*, cf. *brenni*).

snyrti-maþr, *-drengr*, *-Freyja*, *-gátt*, *-Gerþr*, *-grund* (alle poet. og
 tildels med afh. gen.): mod. isl. *snyrta*.

spenni-tong.

spilli-dýr.

spretti-tíhindi.

spreyti-sprakki (poet.): mod. isl. *spreyta*.

steiki-teinn.

sterti-maþr (poet.).

stýri-maþr, *-látr*, *-lundr* (poet.), *-meiþr* (poet.). *stýri-hamla*, *-stong*
 er sammensatte med *stýri* n.

stökkvi-lundr stála (poet.), *-Móþi styrjar glóþa* (poet.), *-fýrr hlífar*
þeys stalls (poet.).

stæri-askr (poet.), *-látr* (poet.).

sveifi-rúm: **sveifa* (n. dial. *sveiva*).

svelli-kví.

sverri-flagþ, *-fjórþr*, *-gjörþ* (alle poet.).

svipti-kista, *-lundr Rtnar logs* (poet.).

sæki-álfr, *-Njörþr*, *-tívar*, *-Þrótt* (alle poet. og med fig. objektiv genitiv), *-tík solla* (poet.).

teygi-agn.

tylli-sætt, *-sqk*.

tæli-grqf.

tæpi-djarfr: n. dial. *tæpa*.

tæri-penningr.

veiþi-áss (poet.), *-maþr*, *-bráþr*. De øvrige comp. med *veiþi* hører sikkert til *veiþr* f.

veifi-skati.

veldi-reiþ víþis (poet.), *-stoþ straumtungls* (poet.): cf. oht. *welzestein*.

vísi-ljóðs (poet.).

vætti-draugr hjörþilju (poet.), *-Njörþr viðheims* (poet.).

þerri-dagr, *-sumar* (eller til *þerrir* m.?).

þrængvi-meiþr gunnar lunda (poet.).

þási-blaþra (poet.): **þása* (cf. *þásir* og n. dial. *tása*).

ygli-brún.

yppi-runnr unnelds (poet.), *-þollr ára blakks* (poet.).

ýti-blakkr Ekkils (poet.).

æþi-veþr, *-regn*, *-stormr*, *-vindr*, *-verkr*. *æþi-fullr* derimod af *æþi* f. — Cf. ags. *wēde-hund*?

ægi-geisli (poet.): eller til *ægi* n. i *ægis-hjálmr*, *-heimr*.

æsi-runnr eggþeys, *-Þrótt unnar hreina*, *-dýr fljóts* (alle poet.), *-kaldr*, *-frost* etc. (rent forstærkende).

æski-Njörþr undlinns, *-meiþr hjaldrskíþs*, *hjørþings*, *-Baldr stála*, *-runnar grveþrs*, *-rýrir auþs*, *-Þródr unnrþla*, *-jörþ urþar lax*, *-bjóþr* (alle poet.). I *æski-mær* har vi neutret **æski* (cf. *æskis*-, *ðsk-mær*).

Det side 354 behandlede comp. *gæi-maþr* kunde ogsaa høre hid, henvisende til en ældre bønning nom. *gæin-* gen. **gánar*, hvormed kan sammenlignes *dánar-dagr*, *-doegr*, *-arfr*, *-fè* af **dæin-* gen. *dánar*, verbalsubstantivum til *deyja*.

Men hermed er endnu ikke disse sammensætningers historie skreven. I vort folkesprog og i nyislandsk findes nemlig dette dannelsesprincip udvidet til alle verber, cf. folkesprogets *bere-kagge*, *lese-bok* etc., nyisl. *spari-treyja* o. a. Endnu et skridt videre er dansk-norsken gaaet: saasnart formen tillod det, d. v. s. efterat de udlydende *i*'er og *a*'er var sammenfaldne i den svækkede form *e*, gik udviklingen den gang, den strax vilde have taget, saafremt formelle hensyn ikke havde staaet i veien: første led opfattedes ikke længere som præsensstamme, men som infinitiv, dette det bedste udtryk for det indifferente verbalbegreb, efter sin substantiviske natur begrebsligt identisk med de gamle verbalnomina paa *-ini-*, og denne dannelsesmaade gjordes gjældende for alle verber: *age-bakke*, *bade-hus*, *bede-søster*, *leve-tid* o. s. v.

Kristiania, september 1887.

HJ. FALK.

Íslenzk Kappakvæði.

III.

Kappakvæði

Þórðar Magnússonar á Strjúgi.

[JA = JÁrn. III. A. 8vo; Þ = Þingeyrabók JSig. Nr. 231. 4to; Y = Yrpa, kvæðabók, sem Jón Borgfirðingur á í 8vo með hendi Geirs Vigfússonar; G = Þáttur af Þórði skáldi á Strjúgi og Halli skáldi Magnússyni eptir Gísla Konráðsson; Kvæðabók Gunnlaugs Jónssonar á Skuggabjörgum, JSig. Nr. 257. 4to bls. 34—38¹; Gr = Grundarkver 'Ísl. Bókmaf. Nr. 629. 8vo með hendi séra Einars Hálfánarsonar (brot); K = Ny kgl. saml. Nr. 1894. 4to með hendi Markúsar stíptprófasts, en ekki Guðmundar Magnæus'² eptir handriti, sem hefur verið í AMagn. Nr. 166 B 8vo. en nú er týnt; St = Ísl. hðrr. í Stokkhólmi Nr. 17. 8vo (þarað aptast lítið eitt úr kvæðinu). Auk þess vitnar Jón Ólafsson frá Grunnavík opt í þetta kvæði í ritum sínum, svo sem í orðabók sinni undir *barði*, *hjarl*, *frón*, *fýsir*, *Grettir*, *hræða*, *veisa*, *girður*, í Add. Bibl. Univ. Hafn. Nr. 2. 4to (Polychr.), Nr. 7. 4to 1668, Nr. 8. 4to 2800, 3223, 2340, 2458, og SnE. Add. 32 B 390. Þingeyrabók og K telja kvæði Þórðar eiginlega ekki nema 20 erindi, en segja að hin 12 (þ. e. 21—32) hafi Jón Guðmundsson lærði gert, en hin handritin öll, sem heil eru, eigna Þórði vísurnar 32 að tölu, og Grunnavíkur-Jón segir þær eigi að vera 32, og Gísli Konráðsson heldur, að þær hafi verið fleiri. Ef það væri rétt, að Jón lærði hafi gert 12 síðustu vísurnar, þá væru þær líklega svo sem 50 árum yngri en hinar. Eg fer hér eptir því, sem flest handritin hafa, því ómögulegt er að vita hvort réttara er].

1. Furðu margir forðum
fyrðar stáli gyrðir
börðust búnir gerðum,
barðar stukku harðir.

¹ Ekki notuð hér.

² Hér með leiðréttist Tímar. ísl. bókmaf. VIII, 61.

1¹ Fyrðar Y

1² forðum stáli Y

1³ sverðum Y, Þ, JA.

Þórður *hræða* með hörðum
 hjör drap menn og gjörði
 morði miðla virðum,
 mærdir yrkja lærði.

2. Þrótt og þrek bar *Grettir*,
 þrátt hann ófrið átti,
 greitt hér gildar vættir
 glettinn lífi fletti,
 drótt vo hildar hittir,
 heitt blóð vörgum veitti,
 býtti Boðnar þætti,
 breyttra vísna neytti.
3. Veisaði *Ormur* ási,
 'Isaland nam þrísá,
 hjó sá hildar æsir
 haus af mörgum fausa,
 rásaði fremdar fýsir
 fús í hellir Brúsa
 laus við óttaleysi,
 ljósa frægð nam kjósa.
4. *Hörður* hólminn varði
 herðabreiðr með sverði
 harður Hvals á firði,
 hjörðum ræna gjörði,
 verðinn vista nærði
 virðinganna hirðir,
 ferð til Heljar færði,
 forðum stríða þorði.
5. *Egill* minstrar elli
 olli brynjuþollum,
 veill var skots við skelli
 Skallagrímsson valla,
 fullhuginn fólk með snilli
 fella nam að velli,

2³ gilda vætti JA.

2⁵ hólma hittir G.

3¹ veitaði Y.

3⁴ fausi G, Y, JA.

3⁷ laus frá Þ; við ótta lausan Y; línan er líklega afbökun, því hún á ekki við eins og hún stendur hér.

3⁸ réð kjósa Þ.

4⁴ hjörðu K.

4⁵ vörðinn Þ; verðmenn vistum JA.

5³ skálms við Y.

gull bar greipa milli,
gella rönd lét hvella.

6. *Skáld-Helgi* með skjöldu
skjaldar gekk í hjaldur
gíldur fram á foldu,
feldi menn að veldi,
mildan harmar hreldu,
hildi gulls fá vildi,
fyldur fári köldu
falda brúr naut aldri.
7. Kændur kurteis bóndi
kundur var *Hámundar*,
randa brjótur reyndi
rendr og fór nam benda,
greindur *Gunnar* sendi
grand í fjúki branda
linda mörgum lundi
lendr að *Hlðarenda*.
8. Skók *Skarphéðinn* mæki,
skákaði mörgum háki,
reikar frón hjó frækinn
frekr hinn vígaseki,
mjúkur lét í leiki
lauka týr með brauki
eikar öxi flókinn
auka benja mauki.
9. Kænn var *Kári* við linna,
kannaði þrautir sannar,
kunni að komast úr brennu

6¹ nam skjöldu G; með skildu K, Þ.

6² skjaldagrér í hjaldri K; skjalda . . . hjaldrið Y, JA; skjalda . . . hjaldri Þ.

6³ fór á foldu K.

6⁴ mann, al.; á veldi JA.

6⁵ hrygðir Y; mildra hrygðir Þ.

6⁶ Hildigunn fá Þ; þá vildi Y.

6⁷ tryldu G; fjöri köldu Y.

6⁸ sýndi Y; geymdi K.

6⁹ fjúki randa G, JA, Y.

8² Þorkel háki Þ, JA.

8³ hauka frón G.

8⁵ mjúka G.

8⁶ týrs í brauki Þ.

8⁷ ýmu flóka G; ýmu flóki JA, Y (flókinn Þ).

8⁸ aukaði G; aukaði í Y; að auka benjamaukið Þ.

9¹ Kænn bar Kári linna G; Kænn við Kári linna JA.

könnuðr stríðs frá grönnum,
hann með hrotta stinum
hrönnum drap að sönnu
menn, og mága þanninn
minnugur hefndi sinna.

10. *Skorar-Geir*, eg skýri,
skúrir vakti súrar
Herjans hverjum meiri
hár og fylgdi Kára,
Fýris foldar tærir
fór í hefndir stórar
dýr, þá feðgar fjórir
fárið biðu sára.
11. Fimr var *Finnbogi rami*,
fumaði þeygi hrumur,
blóma bar í stími,
blámann feldi ráman,
frómur fyrikom raumi
framr og birni hamra,
gram Húna, réð gumi
glíma við um tíma.
12. Kært var kongi björtum
Kjartans til í hjarta,
kurteis kappann virti
kyrtils tignar snyrtir,
bjarta stál, eg birti,
bert í dreyra herti,
stýrt gat styrjar kerti,
stórt hann afl ei skorti.

9⁴ kunnugur G, Y; stáls G; mönnum Þ.

9⁵ stinna G, Y.

9⁷ margra Þ.

10¹ frá eg skýri G; hinn skýri Þ.

10² veitti súrar G.

10⁴ hnár og Þ.

10⁵ Fýris fifu tærir Y.

10⁷ þar eð feðgar Þ.

10⁸ hreptu sára G, Y, Þ.

11 Prentuð í Hugo Gerings útg. af Finnboga sögu Halle 1879 XXXVIII.

11³ blóma bör Fbs, Þ.

11⁶ framur um býinn hamra JA.

11⁷ við Gumi G; réð gumi JA, Y; gram hirna réð Þ; gram hvern réð(i) Fbs.

11⁸ glíma varð G; glímu viður stíma Y.

12² af hjarta G, Y.

12⁴ snyrti Þ.

12⁵ bjartur stál og G; bjartur Þ; birti og stálin björtu JA.

12⁶ bert við G, K, JA, Þ.

12⁷ styrjar porti G, Y, Þ.

13. *Bolli* snildar snilli
 snjallur á bar hjalli,
 vella væn nam þöllin
 villa örva spillir,
 féllu frá þeim heillir
 Fullu banda Ulli,
 illa síns hann olli
 allmjög frænda falli.
14. Vald *Þormóður* vildi
 voldugr Hrímnis foldar
 hjaldurs hafa á veldi
 halda stríðið kalda,
skáld Kolbrúnar skeldi
 skildi sundur gilda,
 öld ágætur feldi,
 aldrei framdi galdra.
15. *Þorgeir* ei bar ergi
 öruggur hjá mörgum,
 karga hræddist hvergi,
 hjör gat fest í tjörgum,
 dreyrgaði benja borgir,
 björgina sendi vörgum,
 sár gaf sinnu bergi,
 sorgaði fátt á torgum.
16. *Krúka-Refr* hjá ríku
 reikaði Hárs með kveikinn,
 frækinn fleygði búku
 frekr til jarðar þrekinn,
 spekigjarn hjá spökum

13³ snjalla Y; bar á JA, Þ.

13⁴ hjörva spillir JA, G, Y.

13⁵ honum heillir G, Y, Þ, K.

13⁷ illu G, JA, Y.

14² Hrugnis G, JA.

14³ Hildar hafa Y; Hildar hörðu á JA; Hildi hafa á Þ.

14⁴ stríði G.

14⁵ skildi í sundur JA, Þ, K.

14⁶ framdi hann galdur JA.

15² öruggur G; mjög hjá Þ; var hjá K.

15³ kergi Y; arga Þ.

15⁶ brúna borgir Y.

15⁷ svar K; sorg Y; sárt gaf sinnu breytir G.

15⁸ sargaði Y; torgu JA.

16 Prent. í Krókarefs sögu útg. af Pálma Pálssyni Kh. 1893 XXXV.

16¹ með ríku G.

spakra lista maki,
líka kongi keikum
klókr í víga flókum.

17. Sýslaði vörgum veislu
vislega *Súrsson Gíslí*,
usla beitti Beslu,
buslaði kifs í dusli,
fúslega hataði hræ[ð]slu
hrislu styrs við píslir
meiðsla, Muninn fæðslu
muslaði úr benja rusli.
18. Öld *Hallfreður* feldi
foldar opt til moldar,
skáld vandræða vildi
valda leikum kalda,
Búldu beitti eldi
Baldur Hlakkar tjalda,
snældu snúðs um Hildi
snildarvísur kvað gildur.
19. Hraustur Hárs í gusti
hreysti *Þorsteinn* treysti,
lastaði eingar listir
ljóst *Geirnesjufóstri*,
hesta Hyrju leysti
höstugur úr föstu,
geystur vífin vestu
vist lét Heljar gista.
20. *Víglundur* í vindi
vandar styrs nam standa,
ljóst kendur á landi
lindar man til strindar,

16⁶ spakaði G; listi maki, Krók.

16⁷ ekur kongi K.

16⁸ vígum flókinn, Krók JA; vígin flókin G; vígi Y; vígenu Þ.

17³ visla beitti G; ausla . . . buslu Þ.

17⁶ hrislu týs með G; hirzlu Þ.

17⁷ meiðslin mun að Þ; meiðslu mun að Þ; meiðslaði munni að JA.

17⁸ í benja G; musl af beina JA; muslu að Þ.

18⁶ falda Þ.

18⁸ snildarstökur K, Þ.

19¹ Hríms Y; Hríms Þ.

19⁸ Helju, öll nema K.

20³ vanda, öll nema K.

20³ ljóskendur JA, K. Y.

bráðlyndur með brandi
bóndason hjó vandan,
sækendum og sýndi
sundið djúpra unda.

21. Öld vo *Gunnar* gilda,
guldust hefnda skuldir,
hildi kveikti kalda
Keldugnúpsfífl á veldi,
galdra fausa feldi
falda líka Baldur,
tryldum kletta kúldum
kaldan stytti aldur.
22. *Steinþór* opt á *Eyri*
ærið stundum nærri
fýrum gekk, með geiri
gárum veitti sárin,
stýrir stáls við snerru
stór úr benja ljóra
dýr lét mörgum dára
dreyra flestum meiri.
23. *Eiður* Hárs við hriðir
hróður opt bar góðan,
føður sins feldi bræði
fjáður dygða dáðum,
meiðir málma rjóða
með var *Þórði hreðu*
síðan frægðafróður
friðaði straums úr miði.

20⁶ bóndasyni hjó vonda Þ.

20⁷ sækundur Þ.

21¹ gildir G; gildi Y.

21⁵ fauta K, JÁ; fanta Þ.

21⁶ faldi JA; faldi á kaf aldur Þ.

21⁷ tryldan . . . kúldu Þ.

22³ kæri G, Y.

22³ færur Y, JA, Þ.

22^{5,6} stóru stáls við yrju — stýrir benja týru G; stýrir stáls við sneri —
stór með benja ljóra Y; stýrir stál við sóru — stór úr benja ljóra Þ;
stýrir stáls við snæru — stóð við benja JA.

23³ reiði G; bræður (!) Þ, K.

23⁴ sáðum Þ; trúskapsdáðum Y.

23⁵ móður málma reiðir G (eyðir Y); málma viður JA.

23⁶ meður Y.

23⁷ fjáður G; fræðifróður JA.

23⁸ úr iðu JA; úr styrjar miði Y.

24. *Oddur 'Ofeigsson* striddi,
æddi hreysti gæddur,
nadda fram í nuddu
neyddi dreingi og deyddi,
skryddur hirðir hodda
hræddist sist þó blæddi,
sneiddi brjóta brodda,
bræddar skeiður mæddi.
25. Yggjar einn í muggu
eggjar Sköfnung *Skeggi*,
söggvar sýndi styggur
söggjum Hárs í reggi,
duggu skreytir dyggra
döggvaði víga snöggur
hyggur skæður skugga
skruggu Hárs með bruggi.
26. Skorðar Hrugnis hurðir
harður *Víga-Barði*,
skerða þungar þorði,
þerði ei strauminn sverða,
forða varga færði
ferð með unda erði,
virða víða særði,
varð að æfi skarði.
27. *Víga-Styr* óvægur
veiga þöll að eiga
frægur frá lét hníga
feiga dygða deiga,
laug nam sára síga,

24³ nuddið G; úr nuddu JA; fram í nuddið nadda Y.

24⁴ neyddi dreingi deydda P, K (deyddi G, Y).

24⁵ hadda G; sífhadda JA.

24⁶ skauðir G; skaurir Y; skorður P.

25² eggja Y; eggjaði G.

25³ styggva G.

25⁴ fárs P.

25⁵ dyggva Y.

25⁷ skauður G; skruggu P; höggur skæða skruggu JA.

25⁸ hjörs með K, P; hjörs í JA.

26¹ Hrugnis JA, G, Y, P.

26⁴ Þerðar strauminn K; Þerður P; skerða G.

26⁸ svo varð að Y.

27¹ ei vægur G.

27³ veigaþolla eiga, öll nema Y.

27⁴ og trúar deiga Y; dygða seigur P.

saga eiðinn bagar,
slægur lukkulágum
leigu fulls galt seiga.

28. Reyndi *Bessi* branda
brýnda, margur týndi
öndu auðar lundur
undrum féll á grundu,
handa *Kormak* kendi,
kundi stáls lét undan
að hönd bar hringur landa
hjörbendir lífs enda.
29. *Andriðar* bur brendi
bónða í hofinu vandan,
grundu grafnings strandar
greindur unni reyndar,
sendi *Búi* branda,
bændur fjöri rændi,
af kundi Dofra kvendis
klandr hlaut, misti andar.
30. Leið fór *Björn* svo bráða
Breiðvíkingur greiða,
náði tvinna trúðu
tíðum hitta blíða,
þvodi þegninn prúði
þjóða sverð í blóði,
seiðinn Durnis dúði,
daðann veitti kauðum.

27⁶ sagu K; sagu nndiñ (!) bægur P; söguritin bögur (!) Y; annars alt óskiljanlegt.

27⁷ lágum Y.

27⁸ gat seiga Y.

28¹ brandinn JA.

28² bundið fékk hann stundum JA; brýndum fjör með týndi Y.

28³ lunda P, JA.

28⁴ féllu Y, JA.

28⁵ Kormaks kundi (kendi) Y; Kormakur JA.

28⁶ kundur Y.

28⁸ hjör sendist K; hjörsendir P; hjörs Y, JA.

29¹ bör, hdr.

29⁴ var um, öll nema K.

29⁵ sýndi Y.

29⁶ fjörvi Y.

28⁸ kaldan misti aldur G.

30² greiði JA.

30⁴ fríða G, JA, Y.

30⁷ seiði K.

31. 'I *firði Þorska* forðum
ferð nam *Þórir* skerða,
særði margan sverði
svarðar láðs í garði,
gerði hriðir harðar
hriðir Grana byrðar,
varð að ormi urðar
örðugur fjalls í skörðum.
32. Einn áður til forna
arnar saddi gjarnan
börn í branda spyrnu
Björn á dreyra fjörnum,
hreinn *Hítæla* kirna
horna við nam sporna,
kænn með Kjalars stjörnu
korni skipti norna.

1. erindi. Sjá Fjósarímu 44 erindi.
2. erindi. Sjá Fjósarímu 39 erindi.
3. erindi. Sjá Fjósarímu 46 erindi.
4. erindi. Hörð Grímkelsson þekkir Þórður eptir sjálfri sögunni, því að þær einu rímur, sem ortar hafa verið af þeim Hólmerjum, eru eptir 'Arna Böðvarsson (d. 1777).

Þær hef eg að eins fundið í Elliðavatnsbók (Sjá Fjósarímu, skýring 54—65) og eru þær þar með eigin hendi 'Arna. Þær eru 16 að tölu, og byrja svo:

Herjans rauðum horna lög
hreyfi eg eptir vanda,
mín þó reynist mentin bög
máls fyrir borði standa.

Í niðurlagi 16 rímu:

Enn sem fyrri Yggs á kvon / orðament þó skorti
Jón fyrir *Arna* sannan son / sýslumann eg orti

Frá *sæðlöndum* sextán tals / sinnu nausta úr skjóli
gríðar vindur ferjum fals / fylgi að *Ingjaldshóli*.

Verður ártal vísað mér / voru samdar bögur:
sauhjón hundruð sjötiger / svo til leggjast *fjögur*.

Fagurlíma frjófgun vis / fállega prýðir leyti, a
reið í *nauðum* reyndan *ís* / ráða skal mitt heiti. r n i

31³ ferðir Þórir gerði G, Y.

31⁶ jötuns byrðar JA, Y, K (tjarðar Þ).

32² arnir Y; gjarna G, Þ.

32³ Björn í Þ; beinn í Y.

32⁴ börn á Þ; hjá dreyra Y.

32⁵ Hítælakappi hvernum JA.

32⁷ stjörnum G; stornum Þ.

32⁸ svipti G.

5. erindi. Sjá Fjósarímu 52 erindi.
6. erindi (sbr. Allrakappkvæði 2 erindi). Það er vist einginn efi að Þórður hefur að eins þekt Skáld-Helga eptir rímunum, en ekki eptir sögu Helga, sem einginn veit hvort nokkurn tíma hefur verið færð í letur. 'A Grænlandsannál Björns á Skarðsá er auðséð, að Björn þekkir sögu Skáld-Helga ekki af öðru en rímunum, og þá er ólíklegt að Þórður hafi gert betur svo sem hálfri öld áður. Skáld-Helga rímur eru æði gamlar, og geta vel verið frá fjórtánu öld, og tilgáta Einarssonar að þær sé eptir séra Thomas Snorrason, sem annálar segja að dæi 1363, gæti tímans vegna vel verið rétt, ef það væri ekki dálítið efasamt, hvort seinustu vísurnar, sem segja að höfundur rímnanna heiti Thomas, heyrir rímunum til, þar þær eru með öðrum hætti. Rímurnar pr. í GrhM. II. 419—575.
- 7—10. erindi. Sbr. Vísnaflökk Bergsteins 23—24 erindi. Sjá Fjósarímu 40—42 erindi.
11. erindi. Sbr. Allrakappkvæði 5 erindi. Finnboga ramma verður Þórður annaðhvort að þekkja af sögunni sjálfri eða af sögnum, því að hinar elstu Finnboga rímur, sem sögur fara af eru eptir Guðmund Bergþórsson (d. 1705). eru þær 24 að tölu og eru ortar í Keflavík undir Jökli 1686. Þær byrja svo:
- Hleiðólfs renni eg hlunna glað.
 Rask. Nr. 89 8vo (brot) skr. 1764.
 ÍBfél. Nr. 274. 8vo (fornar og fúnar).
 293. 8vo (með hendi Jóns Kle-
 mensson á Kaldrana 1858).
 316. 8vo (skr. 1821—1822).
 Deild á Ísl. Nr. 143. 8vo
 167. 8vo (brot).
- Aðrar Finnboga rímur hefur ort 'Asmundur Sigurðsson 1879 Þingeyingur og segir (19, 3) að þær „þiggi vist í skjóli Kristjáns Þorsteinssonar“. Þær eru 19 að tölu, og eru prentaðar á Akureyri 1879.
- 12—13. erindi. Sjá Fjósarímu 49 erindi.
- 14—15. erindi. Þorgeir Hávarsson og Þormóð Kolbrúnarskáld þekkir Þórður eptir Fóstbræðra sögu án efa, því að þær einu rímur, sem menn hafa sögur af eru ekki eldri en frá 18 öld, ortar af 'Arna Böðvarssyni á Ökrum 1765, fyrir Jón 'Arnason sýslumann á Ingjaldshóli. eru þær 22 að tölu, og byrja svo:
- Herjans læt eg horna fjörð.
 'I rímunum bindur 'Arni nafn sitt á þessa leið:
Nykra hallar næfur blátt i
nauðin Grana freytir, n r
sumarð lætur seggjum dátt, a
 svo eg skrifa heiti.
- Rímurnar eru til í safni Jóns Sigurðssonar.
16. erindi. Króka-Ref getur Þórður bæði hafa þekt eptir sögunni

- og hinum fornu Króka-Refsrímunum, sem ætla má að sé frá hér um bil 1389 eða litlu yngri en sagan sjálf eins og hún nú er. Sjá Formála Pálma Pálssonar fyrir útgáfu hans af sögunni og fornu rímunum Kh. 1883. Þar er prentuð þessi vísa, að mestu eins og hún finst með hendi Björns á Skarðsá í Stockh. Nr. 4. 4to chart.
17. erindi. Gísli Súrsson hlýtur Þórður að þekkja eptir sögunni sjálfri, því að þær elstu rímur, sem menn hafa sögur af eru hér um bil hundrað árum seinna ortar en Þórður var uppi; eiga þær að vera eptir Þorlák Guðbrandsson Vídalín sýslumann, sem sumir hafa kallað Ovidius Islands, Hann dó í stórúðolu 1707. Gísli Jónsson bóndi í Siglufirði á 18. öld á og að hafa ort rímur af Gísli Súrssyni, en hvorugar af þessum rímunum þekki eg, en Hallgrímur Jónsson og Einar Bjarnason geta þeirra. Sigurður Breiðfjörð orti rímur af Gísli Súrssyni, og eru þær prentaðar í Kaupmannahöfn 1857.
 18. erindi. Sjá Fjósarímu 47 erindi.
 19. erindi. Sjá Fjósarímu 53 erindi.
 20. erindi. Sjá Fjósarímu 48 erindi.
 21. erindi. Þótt eingin handrit af sögunni af Gunnari Keldugnúpsfífi sé eldri en frá 17 öld, þau er nú eru til, þá er hún þó töluvert gömul, og varla yngri en frá 14 eða 15 öld; eptir rímunum getur Þórður naumast hafa þekt Gunnar, því að mér vitanlega fara e'tki sögur af neinum rímunum af sögu hans, nema Jóns Illugasonar Eyfirðings, er mun hafa verið uppi um síðusta aldamót. En eg þekki þær ekki.
 22. erindi. Sjá Fjósarímu 51 erindi.
 23. erindi. Eitð Skeggjason þekkir Þórður frá Þórðarsögu hreðu. Sbr. 1 erindi hér að framan. Sjá Fjósarímu 44 erindi.
 24. erindi. Sjá Fjósarímu 50 erindi.
 25. erindi. Sjá Fjósarímu 45 erindi.
 26. erindi. Barða Guðmundsson (Viga-Barða) verður Þórður að þekkja eptir Heiðarvíga sögu. Eingar rímur eru mér kunnar af þeirri sögu.
 27. erindi. Viga-Styr getur Þórður bæði þekt frá Eyrbyggju og Heiðarvíga sögu (sögu Viga-Styrs og Heiðarvíga), nema til hafi verið sérstök saga af Viga-Styr á dögum Þórðar.
 28. erindi. Hólmgöngu-Bessa og Kormak þekkir Þórður af Kormakssögu, því að þær rímur, sem sögur fara af, eru yngri. Ólafur Arngrímsson vatnsdælskur, sem líklega hefur verið uppi á seinni hluta 17 aldar, á að hafa ort rímur af Kormaki, en ekki þekki eg þær. Nikulás Finnsson af Akraætt, uppi um 1700, á og að hafa ort rímur út af Kormakssögu, og Þorvaldur Magnússon frá Húsavík (d. 1747), en hvorugar þeirra þekki eg heldur.
 29. erindi. Búa Andriðarson verður Þórður að þekkja eptir sögunni, því að allar rímur eru yngri. Elstar eru rímur Jóns Jónssonar í Vattarnesi, sem var enn á lífi 1670 þá aldraður, en ekki þekki eg þær. Þar næstar eru séra Eiríks Hallssonar

í Höfða, enn á lífi 1689,¹ sem var eitt af hinum góðu kímni-
skáldum á 17 öld. Þær byrja svo:

Heiðurs fólk á hverri stund &c.

og finnast mér vitanlega að eins í IBfél Nr. 536. 8vo.

Hinar næstu eru eptir Gunnar Ólafsson á Gufuskálum á Suður-
nesjum; eru þær 9 að tölu og ortar árið 1773. Þær byrja svo:

Fuglinn Óma flýgur minn,
flökta náir víða,
að hann geti sókt nm sinn
Sónar vínið fríða.

Nafnband: *Úrferð, stingur, ár, reið, nauð, u g a r n*
eymdin þung með sanni, n
kvæðin syngar sóma snauð,
sér og þér að ganni.

Finnast í bók Rasks Nr. 39. 4to með hendi Eiríks Loptssonar
frá 1787--89.

„Magnús Jónsson á Laugum“ á að hafa ort Búa rímur, og
segir Hallgrímur Jónsson þær sé 10 að tölu, en eg þekki þær ekki.

Hinar fimtu Búarímur, sem eg hef rekið mig á eru Símonar
Björnssonar Dalaskálds, og eru þær prentaðar í Reykjavík
1872. Segir hann í formálanum að af þessu efni hafi „segs
menn áður ort“, „og nebnir Einar Bjarnason þá í skálda- og
fræðimanna-tali sínu“, en eg hef ekki getað fundið fleiri en þessar
fjórar Búa rímur á undan Símoni, og má vera að mér hafi
yfirsétt. Ef til vill hefur Símon reiknað með rímur af Jökuls
þætti, en þá yrðu þær fleiri en sex rímur þær, sem hafa verið
gerðar af þeirri eiginlegu Kjalnesinga sögu.

30. erindi. Sjá Fjósarímu 43 erindi.

31. erindi. Gullþóri þekkir Þórður eptir sögu hans, því eg hef
ekki heyrt getið um neinar rímur af Gullþóri. Það er og
auðséð, að hann hefur þekt söguna heila, og getur um sögn þá
að Þórir hafi lagst á gullið, sem endir sögunnar greinir; en
hann þektu menn nú ekki fyrir meir en 28 árum, að Dr. Guð-
brandur las hann. Auðvitað gæti Þórður líka hafa haft þetta
eptir sögusögnum. En ef útskafningin á því handriti af Gull-
þóris sögu, sem menn nú hafa, væri ekki gerð fyrr en á 16 öld,
gæti Þórður vel hafa þekt þetta handrit heilt, því það vita
menn fyrst til þess, að það var á norðurlandi, hjá Þorláki
biskupi. Það er og auðséð, að sagan hefur aldrei verið til,
nema í örfáum skinnhandritum, og ef til vill, ekki nema í þessu
eina, úr því einginn hefur heyrt neinar sagnir um söguna heila.

32. erindi. Bjarnar saga Hítðæla kappa. Vísan lítur út fyrir að
vera eitthvað veit. Til eru rímur af Birni, en þær eru eptir
Eirík Pálsson í Svarfaðardal, 1864.

¹ Að séra Eiríkur deyr ekki 1688, eins og prestatal séra Sveins segir,
heldur er á lífi enn 1689, er ljóst af þessum orðum í IBfél. Nr. 181.
8vo: „Sálmsversin skrifuð af sr. Eiríki Hallssyni A° 1689“.

Beri maður saman *Allrakappkvæði*, sem ort er á Vesturlandi, og *Visnaflokk Bergsteins*, sem ortur er á Suðurlandi um sama leyti eða um miðja 16 öld, við *Fjósarímu* og *Kappkvæði Þórðar á Strjúgi*, sem ort eru á Norðurlandi svo sem hálfri öld seinna, furðar mann næstum á hvað miklu fleira hann þekkir af Íslendingasögum. Í Kappkvæði sínu telur hann og að eins upp Íslendinga, en í rím- unni bætir hann við úr Karlamagnús sögu. En að hann hafi þekt ýmislegt af útlendum sögum, sést af kvæði hans: „Funa banda fróns lind“, sem prentað er áður í riti þessu. Það eru aðeins fjórar Íslendinga sögur, sem Allrakappkvæði og Bergsteinn nefna af þeim, sem Þórður getur um:

1. Skáld-Helga saga eða Skáld-Helga rímur (Allrakk. 2, Kappak. 6).
 2. Finnbogasaga ramma (Allrakk. 5, Kappak. 11).
 3. Króka-Refs saga (Allrakk. 8, Kappak. 16).
 4. Njála (Visnaflokkur Bergsteins 23—24, Kappak. 7—10, Fjósar. 40—42).
- En þessar sögur hefur Þórður fram yfir:
5. Þórðar saga hreðu (Kappak. 1, Fjósar. 44).
 6. Grettla (Kappak. 2, Fjósar. 39).
 7. Orms þáttur Stórolfssonar (Kappak. 3, Fjósar. 46).
 8. Harðar saga Grímkelssonar (Kappak. 4).
 9. Eigla (Kappak. 5, Fjósar. 52).
 10. Laxdæla (Kappak. 12—13, Fjósar. 49).
 11. Fóstbræðra saga (Kappak. 14—15).
 12. Gísla saga Súrssonar (Kappak. 17).
 13. Hallfreðar saga Vandræðaskálds (Kappak. 18, Fjósar. 47).
 14. Þorsteins saga Geirnefjuóstra¹ (Kappak. 19, Fjósar. 53).
 15. Viglundar saga væna (Kappak. 20, Fjósar. 48).
 16. Gunnars saga Keldugnúpsfífs (Kappak. 21).
 17. Eyrbyggja (Kappak. 22, 30, Fjósar. 43, 51).
 18. Bandamanna saga (Kappak. 24, Fjósar. 50).
 19. Heiðarvíga saga (Kappak. 26—27).
 20. Kormaks saga (Kappak. 26).
 21. Gullþóris eða Þórskfirðinga saga (Kappak. 31).
 22. Bjarnar saga Hítðælakappa (Kappak. 32).
 24. Kjalnesingasaga (Kappak. 29).

Af þessu er auðséð að Þórður hefur þekt meiri hlutann af Íslendinga sögum og þar á meðal hinar helstu. Það er eins og honum hafi verið ókunnugast um austan- og norðan-sögurnar, eða hann lætur ekki uppskátt, að hann þekki þær. Þó þekkir hann ekki ýmsar sunnan-sögur, svo sem Flóamannasögu, Gunnlaugs-sögu og Hænsna-Þóris sögu. Hann nefnir heldur eigi Ísfirðinga sögu eða Hávarðar sögu Ísfirðings. Vatnsdælu hefur hann varla þekt, þó ótrúlegt sé, því annars mundi hann hafa drepit á hana, þar hún einmitt lá næst við fyrir hann. Það er eins, og auð-

¹ Norskur.

vitað er, ekki öldungis óyggjandi vottur þess, að þær sögur, sem Þórður nefnir, hafi verið kunnugastar meðal alþýðu á Íslandi, að hann einmitt getur þeirra. En það, að bóndi norður í landi á 16. öld þekkir jafnmargar Íslendinga sögur og Þórður gerir, sýnir eins og fleira að sögur Íslendinga hafa alltaf gegnum allar aldir verið þeirra helsta skemtun og huggun í hörmungum og hugrannum, og að þekking á sögunum hefur aldrei út dáið á Íslandi, eins og afskriftir frá hinum ýmsu tímum sýna. Reyndar mun sagnaþekking hafa verið öllu daufari á 16. en 15. öld, og þau firnindi, sem um miðbik 16. aldar dundu yfir landið unnu hinum þjóðlegu íslensku menjum meira tjón en frá verði sagt. Klaustrin, sem voru frá ómuna tíð arinn allra þjóðlegra fræða, voru mölvað og molað, skurðverk alt brotið og brent, kirkjurnar flegnar svo og forðjarfaðar, að sumar af þeim eru rétt eptir siðaskiptin alls lausar, einginn bekkur, hurð, þil eða því um líkt. Þegar svo var farið með þá stadi, sem voru helgastir og bestir geymslustaðir allra þjóðmenja, þá var ekki von á góðu, og þá fyrst fara fornritin að tynast og tvístrast á tæting hingað og þangað.

Khöfn í Apríl 1887.

JÓN ÞORKELSSON.

Meddelande.

Arkivet kommer att från och med nästa band tryckas i Lund med Axel Kock till hufvudredaktör och på C. W. K. Gleerups förlag. I redaktionen, som för öfrigt förblir oförändrad, inträda äfven Kr. Kålund såsom representant för Danmark och Finnur Jónsson såsom representant för Island.

Arkivet utgifves hädanefter i tvångfria häften. Hvarje band, utgörande liksom hittills 24 ark, fördelade på fyra häften, kostar 6 kr. Bidrag (hvilka, när icke särskilda korrigeringssvårigheter möta vid tryckningen, honoreras med 20 kr. arket) torde sändas till en af medredaktörerna eller till Axel Kock (adress Lund). Manuskript (som uteslutande bör vara skrifvet med s. k. latinsk skrifstil) kan vara affattadt på något skandinaviskt språk, på tyska eller engelska.

Prenumeration kan göras i alla boklädor eller direkte hos förläggaren C. W. K. Gleerup i Lund, hvilken i så fall portofritt per post tillskickar prenumerant i så väl in- som utlandet hvarje häfte strax efter utgifvandet.

Svar på profässor Wiséns 'Textkritiska Anmärkningar
till den Stockholmska Homiliboken'.

I den översikt över innehållet i mina „Studier över den Stockholmska homiliboken“¹, varmed profässor Wisén inleder sina „Textkritiska Anmärkningar till den Stockholmska Homiliboken“², står bland annat, att mitt arbete skulle vara „afsedt att — — framför allt meddela en mängd anmärkningar i syfte att fastställa en riktig läsning och tolkning af ställen, som enligt hr Larssons förmenande blifvit i min upplaga af Homiliboken oriktigt återgifna eller på annat sätt missförstådda“. För så vitt som dessa anmärkningar upptaga största delen av Stud. ock faktiskt utjöra deras viktigaste del, har W. rätt i sitt här ovan av mig spärrade uttryck, men för så vitt som redan här framsjymtar W:s längre fram tydligare uttalade åsikt, att mina Stud. endast vore en yttring av „häftigt klanderbegär“, innebära hans ord en missuppfattning. Mitt arbete avser nämligen att meddela de rättelser till W:s upplaga av Homiliboken, som denna tarvar för att kunna tillfredsställa de krav man nu för tiden har på ett gott diplomatariskt avtryck. I sammanhang med dessa rättelser har jag ansett lämpligt att meddela en utförligare redogörelse för handskriftens sammansättning, handstilens utseende, förekomsten av olika bokstavsformer o. s. v., allt saker som antingen äj berörts eller blifvit för styvmoderligt behandlade i utjivarens förord, ock att framställa de resultat ock antaganden med hänsyn till hds:s tillkomst ock antalet olika skrivare, vartill jag kommit på grund av nämnda omständigheter

¹ I det följande betecknad med „Stud.“.

² I det följande betecknad med „Textkr. Anm.“

ock den med dem överensstämmande olikheten i hds:s ortografi. De två hittills utkomna delarne av mina „Studier“ hava följaktligen till ändamål äj att kritisera utan att i nödiga stycken förbättra W:s upplaga, något som också bör kunna inses därav, att jag rättat även sådant, som är äller kan vara rena tryckfel. Med anledning af W:s yttrande på sid. 213, att jag „haft förmånen att kunna egna några månader eller kanske år åt spaning efter fel¹ i upplagan af Homil.“, vill jag påpeka, att mitt studium af StH.², vilket utom Stud. jivit till resultat ett tyvärr ännu otryckt glossar till denna handskrift, börjades med W:s vetenskap ock bifall på en tid, då det ännu mindre än nu kunde ligga i mitt inträsse att uppträda som hans kritiker, vilket, om jag får dömma av tonen i hans Textkr. Anm., för honom tyckes vara det samma som hans motståndare. Han har själv den 8 Maj 1882 i Filos. Fakulteten avjivit ett fördelaktigt vitsord över ovan nämnda glossar, i vars förord då voro upptagna de rättelser, som förekomma i Stud. I, ock vissa av de anmärkningar, som utjöra Stud. II. Då detta glossar, om äj hinder kommit emellan, omedelbart skulle tryckts i universitetets årsskrift, uteslöt jag ur detta förord största delen av de nämnda rättelserna, emedan W. förklarade sig ämna inom kort utje en ny upplaga. Någon sådan har emellertid äj sedan dess utkommit ock synes icke häller vara under förberedelse, vadan jag ansåg det olämpligt att dröja längre med dessa rättelsers offentliggörande, enär jag vid de undersökningar angående åtsjilliga förhållanden i StH, varmed jag tänker att fortsätta mina „Studier“, behöver förutsätta dessa rättelser som kända. Detta om syftet med min skrift. Jag skall häråfter bemöta W:s invändningar i den ordning, vari de äro framställda.

Vad först angår frågan, huruvida StH är skriven av en äller flere skrivare, har jag emot W:s åsikt, att hela hds. trots den olikhet i skriftdragen, som handstilen på olika ställen företer, kan antagas vara skriven av en ock samma hand, satt den me-

¹ Spärrat av mig.

² Så betecknar jag i det följande den stockholmska homiliboken.

ningen, att hds. dels på grund av denna olikhet i skriftdragen dels på grund av vissa bokstavsformers förekomst m. m. måste vara skriven av minst 3¹, högst 10 olika skrivare. W. söker nu försvaga styrkan i min bevisföring med en erinran om, „att skriften i synnerhet i äldre codices var ett slags prentning, och att man vid copiering tydligen sökt att helt mekaniskt efterbilda de föreliggande originalens både stafsätt och yttre egenomligheter i fråga om användning af vissa bokstafstecken, förkortningar och mera dylikt“. Mot denna W:s obevisade ock jenom sina konsekvenser orimliga hypotes talar den omständigheten, att, då en skrivare råkat upprepa ett eller flera ord, dessa ord sällan äro skrivna på samma sätt på båda ställena, så vida mer än ett skrivsätt rimligtvis kan komma i fråga². Att skriften i äldre hds. är ett slags präntning, är sant, för så vitt som bokstäverna hava antikvaform, äro skrivna var för sig ock till största delen bildade av flera särsjilda pänndrag vardera, men dessa bokstavsformer ock detta sätt att skriva dem voro för skrivaren naturliga ock de enda han kände ock brukade, vadan man av denna skriftens karaktär äj har någon som hälst rätt att sluta, att den tidens skrivare skulle hava underlåtit att i st. f. de bokstavsformer, som förekommo i deras original, insätta andra, med vilka de kunnat vara mera förtrogna. Däremot jör skriftens egenskap av pränt i ovan närmare bestämda mening, att individuella olikheter äj så lätt bliva märkbara i handstilens allmänna utseende, vadan dylika olikheter, där de faktiskt förekomma, även om de äro jämförelsevis obetydliga, få dess större vikt för avjörandet av sådana frågor som den här föreliggande. Jag anser det icke ens omöjligt, att olika skrivare kunnat

¹ W. uppger sid. 195, att min mening skulle vara, att StH härstammar från minst 2 skrivare, men av mitt yttrande Stud. sid. 6, jämfört med beskrivningarne på handstilen på bl. 57—61 a ock 63—66 (Stud. sid. 4 ock 5), bör det vara tydligt, att jag anser StH vara skriven av minst 3 olika skrivare.

² Om de omedelbara originalen till några äldre isl. handskrifter finnas i behåll, något som jag äj känner, tvivlar jag äj på, att de kullkasta W:s antagande.

skriva så ens, att vi äj kunna se någon sjilnad på deras handstilar, vilket jag anmärker på grund av förra delen av W:s anm. på sid. 194. Vad åter angår senare delen av samma anmärkning, så förstår jag äj, huru mina uppgifter om handstilarnes utseende kunna kallas „mycket sväfvande och osäkra“ därför, att jag Stud. sid. 8 såsom bevis för, att bl. 43 ock 44 äro skrivna av annan skrivare än det föregående ock äfterföljande, jämte olikhet i bokstavsformer anför en på sid. 4 omtalad „ganska ringa olikhet“ i handstilens allmänna utseende. På båda ställena säger jag ju, att olikhet faktiskt förekommer, ock om dess storlek yttrar jag mig endast på det förra. Om jag Stud. sid. 8 satt olikheten i handstilens allmänna utseende „i paritet“ med olikheten i vissa bokstavsformers förekomst, något som alldeles icke framgår av mina ord, så är detta äj på något sätt orimligt i ock för sig ock bör allra minst tadlas av W., som själv fränkänner den senare, omständigheten all betydelse. Att för övrigt här tvista med W. om, huruvida någon olikhet i handstilens utseende finnes emellan det ena stycket ock det andra, vore tydligen fruktlöst ock jag hänvisar därför blott till vad jag härom sagt Stud. sid. 3—6.

På sid. 195 låter W. mig råka i motsägelse med mig själv därför, att jag 1885 i fråga om StH talat om „handstilen“ ock „skrifvaren“. Jag mins nu äj så noga, vad jag för 2 år sedan tänkte om saken, fastän jag helt visst redan då hyste starka tvivel på riktigheten af W:s mening, att hela StH skulle häröra från samme skrivare¹. Säkert är emellertid, att jag då ännu äj var på det klara med vad som sedan kommit mig att avjort förkasta hans åsikt, nämligen det sammanhang, som på flera ställen finnes emellan oregelbundenheter i läggens sammanställning ock olikheten i handstil, bokstavsformer ock ortografi. För det ändamål, för vilket jag den gången åberopade utseendet

¹ Jag tillåter mig att påpeka, att jag på sid. LXXXIII i förordet till min upplaga av cod. AM 645 4:o ä. d. säger om StH. „Då emellertid hela hds. är skrifven på samma tid och enligt utgifvarens mening af samme person“.

av „handstilen“ i StH behöfde jag äj närmare inlåta mig på här föreliggande fråga, ty den största delen av StH nämligen bladen 2—42, 45—50 a, 61 b—62, 67—68 ock 80 b—102, alltså 73 av handskriftens 102 blad, förete äj större olikhet i handstilens utseende än att de jent emot såväl handskriftens övriga delar som andra handskrifter mycket väl kunde betraktas som ett homogent helt, varmed cod. AM 645 4:o ä. d. kunde jämföras i fråga om handstilens allmänna utseende. För övrigt är W:s angrepp i denna punkt delvis blott ordrytteri, ty man kan mycket väl tala om „handstilen“ i en hds., som man vet vara skriven av olika händer.

För en rätt uppfattning av StH som språkhistorisk urkund har emellertid frågan om antalet skrivare ganska underordnad betydelse. Av långt större vikt är det att få avjort, när hds. bör anses vara skriven ock huruvida hela hds. är skriven samtidigt. Den senare frågan, som på grund av den ansenliga ortografiska olikheten emellan hds:s särsjilda stycken får synnerligen stor betydelse, har W. i sitt förord lämnat fullkomligt obesvarad, såvida äj hans bestämning av hds:s ålder på sid. ij tillsammans med hans på föregående sida framställda åsikt, att hela hds. skulle vara skriven av samma hand, får anses uttrycka den mening, att hela StH skulle vara nedskrivna på samma tid. Av samma fråga har jag Stud. sid. 15—16 lämnat en utredning, till vilken jag hänvisar. De åsikter jag där framställt biträder nu W., i det han medjer, att „Ingenting hindrar, att ganska lång tid kan ligga mellan nedskrifvandet av vissa delar“. Jag skulle nu blott vilja fråga, hur det under sådana förhållanden går med W:s på titelbladet med sådan säkerhet ock på sid. ij i förordet med större hovsamhet jorda bestämning av hds:s ålder. Att dömma av ortografien måste sjilnaden i nedskrivningstid för t. e. sid. 88. ²⁶—92. ³², 98. ³²—104. ²¹ ock 195. ²¹—200. ²⁴ å ena samt sid. 92. ³³—98. ³¹ ock 151. ⁸—170. ⁶ å andra sidan vara så stor, att, om de förra antagas vara skrivna de sista åren på 1100-talet, de senare omöjligan kunna vara nedskrivna förr än ett gott stycke in i nästa århundrade. Att åter anse de senare vara skrivna i 12:te århundradet torde väl ingen våga, som jämfört deras orto-

grafi med ortografen i älsta delen av Reykiaholts máldage, som av sina siste utjivare sättes till 1178—1193 (sannolikt 1185), äller, kansje än hållre med nästälsta stycket, som är skrivet 1204—1208¹. Allra minst bör W. kunna tillskriva de sist anförda styckena ur StH en så hög ålder, då ju enligt hans på sid. 193 ock 194 framställda teori om mekanisk kopiering deras ortografi bör representera ett språkhistoriskt sjede, som vore äldre än deras nedskrivningstid.

På sid. 196 frändömmar W. StH all betydelse vid avjörandet av frågor om tvivelaktiga skriv- äller konstruksjonssätt i henne själv, emedan hon skulle bestå av noggranna avskrifter av original från olika tider ock trakter. Om således hennes olika delar representera olika traktors språkbruk, så böra väl alla dessa olika stycken tillsammans je en dess objektivare föreställning om språket på Island ock dess bättre kunna åberopas som stöd för rättelseförslag. Sjilnaden emellan de olika delarnes nedskrivningstid är, med undantag möjligtvis av de allra yngsta, äj så stor, att icke StH:s olika delar äro mera homojena sins emellan än med andra hds., vilket W. måhända bör anses medjiva, då han i samma stycke talar om „med Homiliboken (således äj hennes särsjilda delar) någorlunda samtida handskrifter“. För övrigt har jag ingalunda underlåtit att taga tillbörlig hänsyn till språkbruket i de med StH någorlunda samtida hds., såsom var ock en kan finna av mina Stud., där jag rätt ofta åberopar Eluc., Leifar, cod. AM 645 ä. d. o. s. v., men jag bör äj klandras för att jag hållit mig till StH ensam, där samtida hds. ingenting hava att upplysa. W. å sin sida har i Textkr. Anm. aldrig jort bruk av dessa hds.²

¹ Den i detta senare stycke framför haffländ förekommande formen annaz i st. f. annazc bevisar naturligtvis icke, att refläksivändelsen redan vid denna tid skulle ha börjat att antaga formen -z, ty, såsom jag tror mig i Stud. sid. 75—76 hava jort sannolikt, kunde -c i -sc av fonetiska själ bortfalla framför ord, som började med konsonant.

² Det förtjenar att påpekas, att W. på sid. 217 till ock med uttryckligen oponerar sig emot att taga andra handskrifter till råds vid behandlingen av StH, då han säger „Att tecknet brukas för *un* i

På sid. 196—198 angriper W. min förklaring av oregelbundenheten i läggens sammansättning. I denna punkt har jag ingenting nytt att anföra, utan hänvisar till vad jag därom yttrat i Stud. sid. 6—16. Jag lyckönskar emellertid av allt mitt jårta W. till hans lyckade angrepp på min hypotes angående lägget 3, vilken jag själv förklarar att vara „riktigt sannolik“.

På sid. 198 söker W. rentvå sig från min besjyllning att hava hyst den meningen (åj påstått; se Stud. sid. 9), att sid. 127. 7—10 i StH vore en omedelbar fortsättning av näst föregående stycke. En var kan själv jenom att blott slå upp stället i W:s upplaga ock taga den typografiska anordningen i betraktande klarast jöra sig en föreställning om halten av W:s försvar i denna punkt. Det är därför ejäntligen överflödigt att jenmäla, att, om W. år 1872 av detta ställe haft samma uppfattning som han nu framställer, hade han måst låta orden *Taket fagrleg laun börja* nytt stycke likasom på sid. 92. 32—33, 121. 25—26, 207. 36—208. 1. Helt visst skulle han då också låtit bli att sätta streck emellan 127. 7—10 ock det följande. Vad åter angår W:s antagande, att 127. 7—10 skulle vara en inledning till den följande homilian, så finner jag detta i ock för sig väl så tilltalande som den mening jag framställt Stud. sid. 9, men kan åj avjort biträda W:s åsikt, innan jag i hds. själv sett, huru överskriften till den följande homilian är ställd. Inledningen till homilian A allra heilagra Messu på sid. 39 företer den olikheten med de här i fråga varande raderna, att den åj jenom någon överskrift är sjild från själva homilian.

Vid besvarandet av W:s invändningar mot de rättelser jag anfört i Stud. I följer jag samma ordning som han ock anför ställena åter sida ock rad i hans upplaga av StH ¹.

andra handskrifter, bevisar ingenting i denna fråga; i hela Homiliboken finnes, så vidt jag erinrar mig, intet enda ställe der nämnda tecken har betydelsen *um*“.

¹ Jag förutsätter, att läsaren ständigt har till hands ock för varje ställe noga jämför såväl mina Stud. som W:s Textkr. Anm.

Sid. 1. ¹⁷ står *leticie*; det som *W.* tagit för hake på *e* är, om jag äj missminner mig, förkortningstecknet för *er* i *hefter* i raden under. — 2. ²¹ har hds. v^pvart; vad angår *W.*:s yttrande, att *v* ock *y* skulle brukas „promiscue“ i *StH*, vill jag upplysa, att *y* utom i två äller tre rena skrivfel aldrig står i st. f. *v* ock att *v* någon gång förekommer i st. f. *y*; utom på ett par ställen, där de fått en rent vanskaplig form, t. e. i yile 78. 7, äro *v* ock *y* omöjliga att förväksla, såsom en var kan se av faksimilet. — 2. ²⁶ *W.* synes medjiva, att korset fins i hds.; då dylika tecken på andra ställen återjivits i upplagan, borde så sjuett även här. — 2. ²⁸ mitt förslag att läsa *ars sem*, grundar sig äj på konjektur, utan på vad jag ansett mig kunna läsa i hds.; som stöd för denna min läsning anföres den statistiska uppjiften. — 3. ⁹ *W.* medjer, att i hds. står förkortningstecken för *m* äller *n* över *u* i samiofnun ock att således detta ord äj är fullt riktigt återjivet i upplagan; vad skrivaren kan hava menat, har äj med saken att jöra. — 3. ³³ för att stödja min läsning *crux*, vilken, så vitt jag kunnat se, är den enda riktiga, skall jag påpeka, att i hela *StH* u aldrig torde förekomma skrivet över raden som förkortningstecken, utan i dess ställe alltid *v*. — 4. ^{25—26} *W.* medjer, att *greiner* står ute i kanten ock att ett hänvisningstecken förekommer framför *góps*, samt anser, att skrivarens original troligen haft kvne *greiner* *góps* oc *ills* (borde väl vara *illz*) d. v. s. den av mig föreslagna ordföljden. Att det framför *góps* stående hänvisningstecknet en gång syftat på det över raden skrivna, nu utskrapade ordet, är mycket möjligt, men letta hindrar alls icke, att skrivaren med avsikt låtit det stå kvar för att syfta på det i kanten tillsatta *greiner*. På grund av vad som faktiskt står i hds. anser jag således, att man måste läsa kvne *greiner* *góps* oc *illz*, vilket stödes av de i *Stud.* anförda paralällställena. För att betaga dessa ställen deras beviskraft ock tillika bevisa, att den av honom förfäktade ordföljden „är minst (!) lika språkriktig“ som den jag anser hds. hava, hade *W.* bort ur samtida hds. anföra något enda faktiskt eksämpel. Min tro, att det tecken, som *W.* tagit som förkort-

ningstecken för *er* i greiner, i stället är ett hänvisningstecken, torde i all sin subjektivitet betyda lika mycket som W:s obevisade nekande. — 5. 7 då ordföljden för att bliva riktig ovedersägligen måste ändras, inser jag äj, varför man skulle tvivla på, att omflyttning är antydd jenom de i annat fall i högsta grad störande punkterna före *gópom* ock äfter ná i förening med aksänterna över dessa ord. Med hänsyn till W:s not på sid. 201 vill jag först anmärka, att jag äj rimligtvis bör kunna misstänkas för att hava velat beröva honom äran av den upptäckten, att omflyttning i StH kan betecknas med aksänter, därför att jag anført de ställen, där så sjett, ty en var kan ju själv se, att utjivaren på dessa ställen rättat sig äfter anvisningen i hds. Att omflyttning skulle kunna anjivas med aksänter, blott då båda komme att stå över konsonant äller kort vokal, anser jag äj vara riktigt, ty på grund av 16. 6--7, 23. 21 ock 57. 14--15 (se i Stud. mina anmärkningar till dessa ställen) anser jag omflyttning kunna betecknas på detta sätt, så snart aksänten på det ena stället skulle vara omöjlig som längdtecken¹. Med orden „då de egentliga och af skrifvaren sjelf anbragta omflyttningstecknen vanligen hafva ett annat utseende, är det möjligt, ofta troligt, att en yngre hand anbragt dylika accenter för att angifva något ovanligt i ordställning eller skriftsätt“ förmodar jag, att W. äj har velat annullera de på detta sätt i hds. antydda omflyttningar, som han själv företagit i sin upplaga ock som jag i Stud. anført i min anmärkning till 5. 7. Till dess W. påvisat ett enda faktiskt eksämpel på dylika av yngre hand utsatta aksänter, tillåter jag mig att lämna hans i samma not till mig ställda varning utan avseende. Jag anser mig dess utom böra upplysa, att de övriga omflyttningar, som W. i sin upplaga företagit, i hds äj äro betecknade på samma sätt, utan än med en hake, än med ett

¹ Att W. 1872 hyst samma åsikt, som jag nu framställt, om aksänters befogenhet att antyda omflyttning ock att hans i Textkr. Anm. uppställda regel tillkommit endast som nödvärn, torde framgå därav, att han själv i sin upplaga behandlat aksänterna över til på 50. 15--16, sé m lätt 70. 10 ock át þó 217. 26 som omflyttningstecken, fastän orden på, lätt ock þó hava lång vokal.

punktpar över vartdera av de ord, som skolat byta plats. — 5. 37, 39 medjer W., att hds. i de av honom med *drottens* ock *drottens* återjivna formerna blott har ett t, men för att inskränka upplagans oriktighet till kursiveringsfel, påstår han, att över raden skrivet o „facultativt kan beteckna äfven *rot*“. Hårtill må svaras, att dylikt o, så vitt jag vet, äj på ett enda ställe i äldre isl. hds. (ock knappast i yngre häller) betyder *rot*. Vad angår den språkliga förklaringen av formerna med enkelt t, hänvisar jag till profässor Hofforys utredning i Oldnordiske Consonantstudier (Arkiv f. no. Fil. II, sid. 69), vilken W. bestrider med det argumänt, att „skrifvaren ovedersägligen menat“ „*dróttinn, dróttin, dróttins*“ „antingen han tecknat formerna på ena eller andra sättet“. Själva argumäntet kräver äj något svar, men jag tillåter mig att påpeka, att W. därmed själv bryter staven över de 15 andra ställen, där han (enligt Hofforys ock min mening) riktigt upplöst förkortade former av i fråga varande ord med enkelt t. — 8. 13—20 medjer W., att de av mig påpekade bokstäverna värkligen finnas i hds., något som han i sin upplaga underlätit att anmärka. Att de stå „ytterst i marginalen“ är rent tillfälligt ock jör äj deras betydelse mindre än om de stått en smula längre in; „uppradade“ äro de i den mening, att de stå ovanför varandra, men äj i den, att avstånden emellan dem skulle vara godtyckliga, ty de äro ställda så, att ingen kan vara oviss om, på vilken del av tåksten var ock en av dem har avseende. Huru de kunna synas W. härröra från någon annan än skrivaren själv, förstår jag äj, ty de förete både i form ock bläckets färj den fullkomligaste likhet med själva tåksten. W:s påstående, att „ingen omflyttning fordras af sammanhanget“ torde böra anses som ett misstag, ty, så vitt jag förstår, måste orden *En alz likamr henar fanzc eige* — oc *licama* 8. 13—15 följa näst äfter orden *en nu es þar tóm funden grøfen* 8. 17, på vilka de åberopa sig, likasom orden *En æond — helger meN* 8. 17—19 tydligen böra följa äfter *Af þui — eþa heýra* 8. 10—13 ock *Jeronimus prestr — vas grafen* 8. 19—20 äfter *En alz — oc licama* 8. 13—15. — 9. 16 torde min rättelse kunna anses medjiven

av W. — 9. 20 W:s påstående, att „den krökta formen af minuskeln r“ skulle vara använd äfter a i *námgiarn*, strider emot det faktum, att i denna tids isl. hds. dylik r-form (3) brukas endast äfter o, ø, ø, þ ock ö d. v. s. sådana bokstäver, vilkas sista del är en likadan rundning som i o, men aldrig äfter bokstäver, vilkas sista del är ett lodrätt streck såsom i a¹, vadan det här äj kan vara tal om „den krökta formen af minuskeln r“. Den här i fråga varande hopskrivningen förekommer dess utom på andra ställen i StH ock är där över allt av W. återjiven med *ar* t. e. i *framAR* 101. 17 *anAR* 165. 37 samt *hverRAR* 2. 20. — 10. 28 främsta bokstavens i átko suddighet lika väl som dess tillfälliga ock enligt min uppfattning högst obetydliga likhet med ett a kommer sig därav, att den är ett o, som blivit rättat från e, vars inre tvärstreck äj blivit ordäntligt utskrapat. Till stöd för min läsning må påpekas, att formen ótko, vad stavokalen angår, i denna hds. är språkhistoriskt riktig, medan átko i samma hänseende vore en abnormitet. — 13. 24 i hds. står utskrivet ep med det „allmänna“² förkortningstecknet¹ vid övre ändan av þ, således äj något med þ hopskrivet r, ock denna förkortning måste upplösas epa, äfter som ingen annan form än epa förekommer utskreven i hela StH. — 14. 4 är mæire rättat till meire jenom en prick under främre delen av æ. — 14. 5 W. påstår, att hds. har *gettner*, men medjer omedelbart äfter, att det senare t är så pass suddigt, att han finner det vara „omöjligt att se, om ordet är rättadt från *geten*“, ett medjivande som ju så gott som fullständigt upphäver hans föregående påstående. För min del är jag fullkomligt säker på, att ordet är rättat så, som jag i Stud. uppjivit. Orden *karla boren* i föregående rad stå i hds. icke blott „nära hvarandra“, såsom W. medjer, utan det sista a i *karla* hänger ihop med b i *boren*, vilket beror på, att dessa två bokstäver äro bildade av m i det \bar{m} (= *maþr*), som ursprungligen stod där. Av detta m är jort

¹ Se sid. XVII i förordet till min upplaga av cod. AM 645 4:o ä. d.

² Vad jag menar med „allmänt“ förkortningstecken, synes av sid. XXV ock följande i förordet till min upplaga av cod. AM 645 4:o ä. d.

ett ab på det sätt, att till främsta strecket i m fogats den krök, som utgör främre delen av ett a, medan det mellersta strecket i m dels förbundits nertill med sista strecket i samma bokstav, dels uppåt förenats med det lodräta huvudstrecket i det ovanför stående r, vars bihang till höger skrapades ut, men äj bättre än att man ännu kan sjönja spor därav. — 14. 6 medjer W., att hds. har mon, men kan äj neka sig tillfredsställelsen att förkasta min förklaring av detta ovanliga skrivsätts tillkomst. Mina anteckningar härom innehålla, att m tillsammans med h i det omedelbart föregående *ham* är en rättelse från mo, (helt visst ett ofullbordat mon), ock jag har dess större själ att lita på dem, som jag på min avteckning av stället ser, att mon står så nära intill *ham*, att skrivaren liksom i andra dylika fall ansett sig böra för ögat utmärka dem som två särsjilda ord jenom att emellan dem sätta ett par små streck. — 14. 11 W. torde kunna anses hava medjvrit, att den över raden skrivna bokstaven är c ock icke s ock att hds. således har *mançens*. Formen *mansens*, som W. skapat jenom att i st. f. hds:s c insätta vad han ansett vara dess judvärde, är i språkligt hänseende om icke rent omöjlig så åtminstone orimlig, ty i StH skrives jen. sing. av ordet *maþr* med z (i judvärde = ts) 76 ggr ock med s blott i *mançens* 18. 31, 34 ock *mançens* 18. 28. Skulle W. här vilja invända, att *mançens* på detta ställe i fonetiskt hänseende bör likställas med de anförda 3 formerna med s ock äj med de 76 med z, skall jag påpeka, att c aldrig i äldre isl. hds. har betydelsen s, men däremot äj sällan betyder z (= ts). Eksämpler på c med denna senare betydelse finnas anförda i förordet till Dahlerups upplaga av Agrip sid. XXVI ock i Frumpartar sid. 85—86; i de sist nämnda eksämplerna har emellertid Gislason oriktigt uppfattat c som tecken för s. Epitetet „omöjlig“, som W. använt om min läsart, torde jag således böra avstå åt hans egen. Jag skall dessutom på detta ställe en gång för alla hänvisa till sid. iij i hans förord, där han förklarar sig hava avtryckt hds. „ord efter ord, bokstaf efter bokstaf“, vadan han således äj egt någon som hälst rätt att i st. f. vad som står i hds. insätta dess judvärde. Att

W. för att rättfärdiga sitt återjivande av ett i hds. fullt utskrivet, isländskt ord åberopar de från latinet rent mekaniskt överförda förkortningarna \overline{xpc} , \overline{ihc} o. s. v., kan äj fattas annat än som ett mindre lyckat sjämt. — 14. 19 medjer W., att hds. har En , vadan upplagans En är oriktigt. — 15. 16 den bokstav, som W. i foryisto återjivit med i ock som ursprungligen varit ett i , likasom det föregående y alldeles tydligt först varit ett v , såsom jag anmärkt i Stud., är jenom ett streck från övre ändan förbundet med toppen på det följande ft på ett sådant sätt, att man äj bör kunna tvivla på skrivarens avsikt att jöra det till ett f . — 16. 2 i $göpgapr$ har det förra p upptill fått en stor ock tydlig böjning åt höger, vars likhet med övre delen av ett f är så tydlig, att man äj bör kunna tvivla på, att skrivaren därmed velat rätta p till f . — 16. 6—7 W. bör väl anses medjiva, att hds. har aksänt över $vesa$. Den även i upplagan återjivna aksänten i $á$ är äj, såsom W. påstår, olämplig som omflyttningstecken, ty prep. a har i äldre isl. hds. blott undantagsvis aksänt som längdtecken (i StH blott i 66 säkra fall av 967). Då vidare omflyttning är nödvändig, för att ordföljden skall bli normal, torde det näppeligen kunna dragas i tvivel, att man i st. f . upplagans $áhimne$ $vesa$ bör läsa $vesa$ $ahimne$. — 17. 19 bygeln på det förra a i $vasa$ är äj „litet nedböjd“, såsom W. medjer, utan fullständigt förbunden med bokstavens nedre del ock, om jag äj misstagit mig, är tillika främre (= vänstra) sidan i den sålunda ändrade bokstaven jord tjockare än det övriga, varijenom rättelse från a till e tydligt åsyftats. — 20. 19 jenom förkortningstecknet för m i $öprom$ är draget ett tydligt, lodrätt streck, som äj kan hava annan uppjift än att annullera förkortningstecknet. — 22. s det tvärstreck, varmed enligt W:s mening de två första s i $athéssens$ skulle vara överstrukna, är alldeles tydligt förbindelsestreck emellan de båda lodräta sidostrecken i det n , varifrån, såsom jag i Stud. uppjivit, dessa två s äro rättade. Denna min iakttagelse är så mycket säkrare, som tillkomsten av det monströsa $athéssens$ äljes är obegriplig. Jag bör kansje också påpeka, att, när skrivaren velat antyda, att

någon bokstav bör utgå, stryker han icke över den utan sätter en prick under. — 23. 8 då det över ni i *arpsýnia* dragna tvärstrecket härrör från skrivaren själv, vilket W. icke synes bestrida, måste ni därijenom anses vara rättade till *n* ock mitt påstående är då äj för kategoriskt; överflödigt kan det ännu mindre kallas, då W. i sin upplaga jivit företrädet åt den under ovan anförda förutsättning omöjliga läsarten *arpsýnia*. — 23. 21 W. medjer, att i hds. står en aksänt över mikil. Aksänten över *svá* är visst icke oduglig som omflyttningstecken, såsom W. påstår, ty ordet *sva* har i StH blott undantagsvis aksänt (56 ggr av 926). Hur W. kan påstå, att „det för öfrigt ej nödvändigt kräves ändring i ordföljden“, är mig fullständigt obegripligt, ty, att sammanhanget kräver översättningen *så stor järvhet*, torde äj kunna bestridas, men detta kan på isl. icke heta mikil *sva* dirfb, som betyder något helt annat. — 26. 21 är det alls icke fråga om något förkortningstecken, om vars betydelse man skulle kunna tvista, ty hds. har ett på vanligt sätt med övre delen av *ð* hopskrivet *e* ock ordet måste således återjivas med *ande*. Möjligheten att beteckna ett ensamt *a* med förkortningstecken tillåter jag mig att förneka, till dess W. anført något enda obestridligt eksämpel på dylikt beteckningssätt. — 29. 27 av vilka själ W. anser omflyttningstecknen över *rétlépac* „tillkomna af en senare hand“ kan jag äj inse, ty de hava alldeles samma form (hakar) som de omflyttningstecken, vilka W. ställt sig till äfterrättelse på alla andra ställen, där de förekommit, ock bläckets färj är alldeles den samma som i tåksten. — 33. 33 medjer W., att hds. har *AÖnd*. — 34. 5 jag tillåter mig blott att fråga, varpå W. kunnat se, att aksänterna i *bípa* ock *héldr* „förmodligen äro senare tillsatser“, samt varför han medtagit dem i upplagan, om han 1872 haft samma uppfattning. — 34. 23 medjer W., att över *a* i *Svasem* står „ett suddigt streck“. På min avteckning av stället visar det sig som förkortningstecknet för *m* i typisk form ock att det är ett sådant, därom är jag fortfarande fast övertygad, även om det i hds. skulle vara något suddigt, vilket jag nu icke erinrar mig. — 35. 3 till dess W. vederlagt min uppjift,

att 3:dje bokstaven i scylder har fullkomligt samma form som det tecken han själv på andra av mig i Stud. i anmärkningen till 121.²² anförda ställen återjivit med y, måste läsningen scylder anses som den enda riktiga. — 35.¹⁰ den omtvistade överskriften låter med fullkomlig säkerhet läsa sig så, som jag i Stud. uppjivit. — 40.² vad som står över e i nefna är icke något „spår af förkortningstecken“ utan ett ordäntligt förkortningstecken av vanlig längd. Att kalla formen *nemfna* för Lars-sonsk är att jöra mig en oförtjent ära, ty det är blott den form man får, om man återjer hds. rätt. Jag skall dess utom påpeka, att i Heilagra Manna Sögur I, sid. 270.^{2, 33} fins formen *namfne*, sid. 270.³³ *namfs* ock II, sid. 45.¹¹ *namfni*, vilka, om de i hds. äro utskrivna, jöra formen *nemfna* omtvistelig, ock, om de i hds. äro förkortade, dock böra respäkeras av W., som åberopar Unger som auktoritet. — 40.¹⁹ medjer W., att första bokstaven i det omtvistade ordet är av honom orätt återjiven. — 42.¹³ att æ i fyrgefæ är av den yngre handen ändrat från a, synes, om jag äj missminner mig, av sjilnaden emellan den tillsatta e-kröken ock det ursprungliga a såväl i bläckets färj som i pänndragens grovlek; orsaken till ändringen har jag påpekat i Stud. — 43.¹⁰ har i hds. först stått en, men n är av skrivaren rättat till n jemom ett snett tvärstreck på samma sätt som på flera andra ställen i StH t. e. i EN 28. s, *mankyns* 37.¹⁶, *dq-mondom* 42.²³⁻²⁴. — 43.¹⁹ p i pycker är bildat av de två främsta strecken i ett m därijenom, att de förbundits nertill, medan det främsta utdragits uppåt ock nedåt. Ögla på p är i följd härav fyrkantig i st. f. rund ock på vänstra sidan om p sitter ännu kvar den lilla spets åt vänster, varmed främsta strecket i ett m järna börjar (se t. e. på faksimilet orden *mælte* rad. 1, *mune* r. 3, *magnaþr* r. 32). Över det sista strecket i m, som står kvar oförändrat ock således hänger samman med det föregående, nybildade p, står ett y, som W. 1872 enligt min mening fullkomligt riktigt ansåg vara ditsatt av skrivaren själv, medan däremot W:s nya uppfattning, att denna bokstav skulle vara skriven av annan hand, icke har något stöd yarken i bokstavens

form äller färj. — 47. 9 första bokstaven i *vilia* har äj blott, såsom W. medjer, spetsen „litet nerdragen“ utan är ett typiskt y med prick över ock ordet måste därför läsas *vilia*, vilken ordform äj är mera „obegriplig“ än att den i värsta fall kan anses för skrivfel ock sådana kunna ju, enligt vad W. själv yttrar straks ovanför, „insmyga sig hvar som helst“. — 51. 14 n i mötten är jenom ett snett tvärstreck ändrat till n. — 56. 31 W. medjer, att i hds. står ett *matheus*; då marginalanteckningar på andra ställen äro i upplagan anmärkta, borde så sjett även med denna. — 57. 10 hds. har Send med förkortningstecken för *er* över (ällert vid övre ändan av) ð, vadan ordet måste läsas *Sender*. Mellan *Sender* ock *Sende* kan man äj tveka, såsom W:s svar antyder, ty det senare kunde äj varit skrivet annorlunda än med ett e hopskrivet med övre ändan av d (se på faksimilet *funden* rad. 31). — 57. 14—15 medjer W., att hds. har aksänt över *slocnar*. Då vidare ordföljden för att bliva normal kräver omflyttning, torde det äj vara tvivel underkastat, att man bör läsa så, som jag i Stud. föreslagit. — 57. 23 W. medjer, att i hds. står ett *gregorius*, ock fullständig min uppjift med den upplysningen, att det röda bläck, varmed ordet ursprungligen är skrivet, sedermera blivit översmetat med svart. Huruvida denna uppjift är sanningsenlig, kan jag för tillfället äj avjöra ock saken är dess utom fullkomligt likjiltig, men vad som är fullkomligt oriktigt är att kalla ordet för en marginalanteckning, såsom W. gör, ty det står så långt inne i raden (jfr Stud. sid. 23), att skrivaren emellan ordet ock radens slut fått rum till ett rätt långt ornamäntalt streck, som motsvaras av ett likadant framför ordet. Jag skall för övrigt påpeka, att detta *gregorius* är tecknat med alldeles samma förkortning ock har samma uppjift som det *gregorius*, vilket W. sid. 87. 1 oriktigt uppfattat som *góp systken*; jfr här nedan min anmärkning till 87. 1. — 57. 29 jag är fullkomligt ense med W. om, att vad han kallar „den lilla slängen på d“ icke är någon förkortning, ty den är ett alldeles tydligt med d hopskrivet e ock ordet måste således läsas *visen-dea*. — 59. 11 W. synes medjiva, att hds. har prick under det

förra t i *iöttom*; hans tvivel på, att den är ditsatt av skrivaren själv, kan naturligtvis äj hävas jenom själ; min av W. betvivlade uppjift, att övriga presensformer av *iáta* i StH äro skrivna med enkelt t, skall jag till den kraft ock värkan det hava kan styrka med den upplysningen, att dessa former äro *iáta* 18. 5, 58. 15, 109. 28, 213. 28, 32, *iata* 62. 15, 68. 27, 111. 19, *iáte* 146. 34, 194. 15, *iáter* 18. 5, 177. 30, *iater* 18. 4, 61. 33, *iótom* 124. 1, 177. 33, *iáta* 124. 3, *iata* 59. 6, *iate* 18. 17, *iátem* 61. 31 *iát* 192. 25, varmed böra jämföras *iatande* 18. 3, *iatande* 17. 13, *iaterom* 41. 13; dubbelt t förekommer blott i preteritiformerna *iátte* 68. 26, 126. 18 ock *iátt* 106. 23 men icke i någon avledning. W:s ordande om, vad som kan vara tänkbart, hör äj till saken. — 62. 16 de båda streck, varijenom främre delen (d. v. s. vänstra strecket) i u är förbundet med det föregående a, äro fullkomligt tydliga ock särsjilt utesluter det övre jenom sin längd ock grovlek varje tanke på tillfällighet. Att „kanten“ av ett u skulle „råka“ att komma ett föregående a mycket nära, är i sig själv osannolikt, enär båda strecken i ett u äro lodräta, medan sista strecket i ett a i allmänhet lutar åt vänster. Pricken under u står äj mitt under bokstaven utan under dess högra hälft. — 63. 3 egendomligt nog har W. underlåtit att bestrida mitt bestämda påstående, att i hds. fins hänvisningstecken för det över raden skrivna e; så länge han äj det jör, är läsningen sceyte den enda möjliga. Vad angår W:s försvar för det av honom skapade screyte, skall jag blott påpeka 1) att något sådant ord hittills äj påträffats i isl., 2) att om det funnes, det skulle betyda *gramlåt* ock med sådan anses man näppeligen kunna försvara sig mot jävulens frestelser, 3) att sjutvapen mycket väl kunna användas även till försvar. — 65. 23 det f, som utjör förkortningen för *fosto*, är ett f av typisk form. — 69. 36 huruvida hds. har *tqom* eller *tqvm*, tilltror jag mig fortfarande icke att bestämt avjöra, men vad som är säkert är, att ordets sista bokstav först varit ett v, som sedan möjligen är ändrat till o. — 72. 12 sista bokstaven är typiskt i. Det som W. återjivit med *íKN* är i hds. 3 lodräta streck, sins emellan förbundna med sneda tvärstreck. Att upp-

fatta detta som en hopskrivning av $\acute{e}n$ är omöjligt, ty då skulle för det första i sammanfalla med främre strecket i det förra n , vilket vore en orimlighet, ock för det andra detta n själfv vara hopskrivet med det senare n , ett skrivsätt, som fullkomligt saknade motstycke. Förhållandet är, att skrivaren först skrivit e i st. f. ei ¹ men straks rättat detta jenom att sätta aksänt över främre strecket i n , vilket därijenom betecknades som ett i , samt låta senare strecket av n ingå som främre delen i ett nytt n ; tvärstrecket i det först skrivna n har han glömt att skrapa ut. — 75. 39 att hds. $\acute{e}j$ har $m\acute{e}ggarps$, såsom upplagan anjer, är av $W.$ medjivet. Det tecken äfter det senare p , som $W.$ finner „snarast“ se ut „blott som en punkt“, har jag uppfattat ock avtecknat som förkortningstecknet för er äller ar i typisk form. Huruvida något nedsjutande g har hindrat skrivaren från att skriva s , kan jag $\acute{e}j$ uttala mig om, men att han, även om så är, skulle i dess ställe ha använt ett förkortningstecken, som aldrig betyder s , äller en punkt, vilket vore ännu mera oerhört, är ett fullkomligt orimligt påstående, ty han hade i så fall använt den låga versalformen s liksom på andra ställen, där han $\acute{e}j$ haft rum till det höga s (se Stud. sid. 44—45). För den språkhistoriska rimligheten av formen $garpar$, vilken $W.$ synes betvivla, har jag i Stud. framhållit ett, som jag hoppas, ganska tungt välgående själ. — 76. 21 f i af är ändrat till t därijenom att dess nedre ända fått samma böjning åt höger, som är karaktäristisk för t . — 78. 7 synes $W.$ $\acute{e}j$ bestrida, att hds. har $yile$; om denna form är orimlig äller $\acute{e}j$, har $\acute{e}j$ med saken att jöra. — 79. 18 likasom 67. 29 ock 83. 11 har hds. $h\acute{r}so$, vilket jag på alla 3 ställena påstått böra upplösas $hr\acute{e}rso$, som jag anser vara skrifvel för $hverso$. $W.$ har själfv i sin upplaga sid. 67. 29 tryckt $hr\acute{e}rso$, vilket han dock nu synes ångra, ock han medjer, att såväl 76. 29 som 79. 18 förkortningstecknet är så ställt, att dess värde bör insättas emellan r ock s ock icke emellan h ock r , men påstår, att sid. 83. 11 förkortningstecknet skulle stå till vän-

¹ Former med e i st. f. ei finnas på åtsjilliga ställen i StH; se sid. V i utjivarens förord.

ster om r. Huruvida denna sista uppjift är sann eller äj, kan jag nu äj avjöra, men även om tecknet värkligen äj står mitt över r¹, kan denna helt tillfälliga omständighet äj jiva rätt att tillskriva det en betydelse, som det aldrig annars har, synnerligast som just här i fråga varande förkortningstecken på grund av sin form ock det sätt, varpå det skrevs, ganska ofta kommit något för mycket åt ena sidan, vanligast åt höger. För sin åsikt, att tecknet skulle kunna betyda *ve* har W. äj annat stöd att åberopa än formerna *necq̄eria* 95. 1, 204. 30 ock *necq̄er* 218. 8, vilka jag i Stud. förklarar vara oriktigt återjivna, en mening som jag anser äj vara på minsta sätt jendriven med W:s nakna påstående, att dessa „formers skrifsätt är alldeles missuppfattadt af hr L.“, hülst som jag att dömma av sådana former som *necq̄ern*, *nœq̄ern* (se Postola Sögur sid. 147. 11, 30, 819. 36, 820. 6) i denna fråga på min sida har Unger, som W. själv åberopar som auktoritet. Det är kansje äj ur vägen att påpeka, att *ve* i StH normalt förkortas till ett över raden skrivet e t. e. i *necq̄err* 206. 25, *necq̄er* 104. 11, 132. 10, 206. 29, *necq̄eriom* 110. 16. — 81. 3 3:dje bokstaven i *nónngs* måste enligt min övertygelse läsas som ett g, äj som η; jag har äj avtecknat stället ock kan därför äj je någon utförligare beskrivning på bokstavens form, men den tillfälliga likhet den möjligen har med ett η beror på, att den är ändrad från ett η, enligt vad mina anteckningar upplysa. Det följande s är också en rättelse. — 81. 32 W. medjer, att för det över raden skrivna d står i hds. hänvisningstecken före n, ock läsningen obladnar är således den enda möjliga. Om min avteckning av stället är riktig, står också d äj över n utan över mellanrummet mellan a ock n. Språkformen obladnar har jag aldrig sökt försvara, utan betraktar ordet som ett skrivfel, tillkommet därijenom, att skrivaren först i överensstämmelse med

¹ W:s yttrande överst på sid. 206 synas förråda den felaktiga uppfattningen, att ett förkortningstecken skall stå äfter (i st. f. mitt över) den bokstav, äfter vilken dess bokstavsvärde skall insättas. Om förkortningstecknens plats se sid. XXII i förordet till min upplaga av cod. AM 645 4:o ä. d.

det obesvärade uttalet skrivit oblanar men sedan av något slags normaliseringsbejår sökt få in ett d. — 82. 11 se här ovan min anmärkning till 79. 18. — 85. 33 sista strecket i tecknet *ng* har upptill en rätt ansenlig krök åt höger, liknande övre delen av ett f; möjligtvis är den tillfällig. — 85. 33 den använda förkortningen är *dñf* ock denna är av W. själv på alla övriga ställena, där den i StH förekommer, återjiven *dominus*. Någon form av drotten kan icke betecknas med denna förkortning, ty detta ord förkortas aldrig annorlunda än att 1) första stavelsens *ro* ersättes av ett överskrivet o, 2) i formen drottens på 11 ställen *n* ock på 2 ställen *en* betecknas med förkortningstecknet $\bar{\text{—}}$ ock 3) i formerna drottens *ns* ock drotnar *ns* ock *ar* kunna skrivas ihop. Att W:s påstående „abbreviationen kan passa till både *drottens* och *dominus*“ är falskt, torde härmed vara bevisat. Att formen *dominus* på detta ställe bleve „språkvidrig“, kan W. äj anföra till sitt försvar, då han på andra ställen äj sjytt lika språkvidriga former t. e. til fundar *viþ dominus noster* 97. 21, ön holdtekiö *dominus* 198. 21, på vilka båda ställen just den här i fråga varande förkortningen för *dominus* är använd, ock *De sancte spiritv* 22. 11, *Episcopus svoroþo* 173. 35. — 86. 5 W. medjer, att hds. har *mifc̄nar* ock icke *miscunar*; om värdet av förkortningstecknet $\bar{\text{—}}$ se Stud. sid. 48—49 ock sid. xxii—xxiii i förordet till min upplaga av cod. AM 645 4:o ä. d. — 87. 1 den omtvistade förkortningen är alldeles densamma, som W. överhoppat sid. 57. 23, ock har i hds. på båda ställena utseendet $\bar{\text{ā}}$. Med anledning av W:s yttrande, att ordet borde „såsom andra dylika anteckningar, heldre anbragts i marginalen än midt i en textrad“, skall jag påpeka, dels att samma förkortning på det nyss anförda andra stället, där den förekommer i likadan ställning, icke står i marginalen utan inne på en rad såsom överskrift till följande stycke, dels att W. begått ett fel, då han på detta ställe avtryckt hds. i oavbruten följd i stället för att låta orden *Virþeþer fratres karissimi* börja nytt stycke (märk *sjiljetecknet* ; åter þeim), till vilket *gregorius* bort stå som överskrift. Då W. synes äj känna till den i

isl. hds. helt vanliga anordningen, att en överskrift står på samma rad, vars båda ändar upptagas av början på nästa ock slutet på föregående stycke, skall jag hänvisa honom till 3:dje faksimilet i Leifar. Att ett *goð systken* skulle kunna förekomma här, är orimligt även på grund av det straks efter följande *fratres karissimi*. — 93. 31, 37 mina anmärkningar om hänvisningstecknen i hds. äro icke överflödiga, då det av utjivarens noter äj på något sätt framgår, var de över hvári ock pess skrivna orden enligt skrivarens mening böra insättas. — 93. 38 W:s uppjifter om de överskrivna bokstävernans utseende kan jag äj nu kontrollera, men jag vågar icke dess mindre alldeles bestämt vidhålla mitt påstående, att de äro ditsatta av den yngre handen. Till W:s yttrande om a:ets plats skall jag anmärka, att om, såsom han medjer, dess vänstra krök står över högra strecket av n i en, detta i själva värdet torde innebära, att även det lodräta högra strecket i detta a om äj helt ock hållet så till allra största delen står över n, ty detta streck plägar luta mer äller mindre åt vänster ock kröken på dess övre ända måste i alla händelser stå mitt över bokstavens vänstra krök, vadan alltså a måste sägas stå över n i en, även om „högra svängen af a“ d. v. s. det lilla bihang av godtycklig längd, vari a:s lodräta streck vanligen löper ut nedtill, skulle ha råkat bli så lång, att den når fram till yttersta vänstra ändan av tvärstrecket på t i det följande taka. Det vore också besynnerligt, om skrivaren, som satt de tre andra bokstäverna över var sitt ord, skulle ha varit nog enfaldig att sätta a över mellanrummet mellan en ock taka äller, såsom jag påstår ock W. till hälften medjer, över en, då han jenom att sätta det över taka kunnat fullkomligt otvetydigt anje den av W. förfäktade ordföljden. Denna ordföljd, en taka þó scal hann, fäller dess utom sin egen dom. — 94. 21 min uppjift, att omflyttningstecknen äro ditsatta av den yngre handen, vidhåller jag alldeles bestämt. W. tyckes äj hava lagt märke till vad jag anfört om det i not. 5 omtalade þa, vilket stöder min uppfattning. Som ett sannolikhetssjäl skall jag ytterligare påpeka, att det här använda sättet att antyda omflytt-

ning, med 2 parallella streck över vartdera ordet, icke är använt av StH:s egna skrivare annat än i *misgera* 147. 3, där dock omflyttningstecknen ha en helt annan karaktär än på här i fråga varande ställe. — 101. 38 min uppjift, att i i ofyipre är rättat till e, överensstämmer med vad man alldeles tydligt kan se i hds.; på grund av det korta avståndet mellan i ock p har det nybildade e jenom den vid dess övre ända tillsatta öglan kommit att hänga ihop med p. — 112. 39 att hds. har ett v över det av skrivaren prickade r i yprarr, medjer W. Att detta v, som ingalunda är ovanligt litet, såsom W. försåtligt antyder, är skrivet av skrivaren själv, synes av hela dess utseende ock allra minst borde någon ovisshet härom kunna finnas hos W., som kunnat med säkerhet avjöra, att punkten under r är ditsatt av skrivaren. — 114. 1 att vilja läsa bybr är fullkomligt orimligt, ty då skulle hds. haft ett med p hopskrivet r, men i stället står äfter p förkortningstecknet för *er*. För dem, som äj själve syselsatt sig med handskrifter, bör kanske påpekas, att ett med p hopskrivet r omöjligt kan förväxlas med p med förkortningstecken för *er*. Att icke sammanhanget jer avjort företräde åt formen byper, synes det mig vara bra järvt av W. att påstå. — 115. 20 W. medjer, att hds har fallflavs (d. v. s. fallslavs enligt hans sätt att återjiva s) ock icke fallflaf; hans resonnemang om vad den omtvistade bokstaven „representerar“ hör äj till saken (se sid. iij i hans eget förord). — 121. 5 bestrider W. icke, att hds. har prick under förra delen av æ i gæfe, ock ordet måste således läsas gefe. — 122. 26, 124. 22 kan äj läsas annat än *domixus* äller, äfter W:s sätt att återje hopskrivna bokstäver, *domixus*, ty hds. har på båda dessa ställen d, n, f hopskrivna, liksom d ock n äro hopskrivna i *domixi* 126. 9, vilket därför av W. hade bort avtryckas *domixi*. — 123. 39 W:s föraktfulla utlåtande om det „suddiga och utstrukna ordet“ torde jag äga rätt att tolka som ett medjivande. — 127. 9 hur pass utplånad första bokstaven i *mariam* kan vara, mins jag icke nu, men att den är m, är jag säker om. — 130. 27 medjer W., att hds. har hvrn, äj hvn, såsom upplagan anjer; om förkortningstecknets värde se

Stud. sid. 47—48. — 130. ²⁸ W. medjer, att hds. icke har hæfpo, såsom upplagan anjer, men för att äj lämna min läsning hæfpo obestridd påstår han, att ordet bör läsas hafpo. Den 2:dra bokstaven är emellertid i hds. en sluten krets med ett tvärstreck i den riktning som tvärstreckets i ett ø ock kan således äj läsas annat än som ø. Det av W. föreslagna hafpo har vidare det felet att i StH vara om icke fullständigt otänkbart så åtminstone i högsta grad osannolikt i språkligt hänseende. — 135. ³⁵ W:s uppjift om omflyttningstecknens plats är fullkomligt oriktig, ty emellan fyrgef ock pu kan icke stå någonting, äfter som det senare f i fyrgef, såsom jag i Stud. uppjivit, hänger samman med p i pu, ock omflyttningstecknet står också ovanför f, likasom det motsvarande tecknet vid sva icke, såsom W. uppjer, står emellan pu ock sva, vilket i sig själfv vore orimligt, utan ovanför s. — 136. ²⁷ att ó i góper är „senare“ tillsatt, medjer jag järna, men det är satt dit av skrivaren själv; någon förkortning för *er* fins äj, ty tecknet äfter þ är det allmänna förkortningstecknet ' , som just brukas i förkortningen gp' = gop eller gup, varifrån ordet är rättat, såsom jag i Stud. omtalat. — 138. ¹⁴ i mon är n jenom ett tvärstreck rättat till n (jfr här ovan min anm. till 43. ¹⁰). Om detta ställe kan jag ytterligare upplysa, att ett t varit tillsatt över raden men åter blivit utskrapat, vilket synes visa, att man med avsikt föredragit formen mon (= monn) framför mont. — 138. ¹⁹ på min anmärkning, att upplagens maría bör rättas till *maría*, svarar W. med de gåtfulla orden „Uti *maría* är icke versalt R sammanskrivet med följande bokstaf“, men underlåter betecknande nog fullständigt att upplysa om, vad hds. värkligen har. Min läsning av stället kan jag kontrolera jenom en avteckning, som visar, att hds. har ett alldeles otvetydigt, hopskrivet ar, som blivit en smula suddigt dels därijenom, att skrivaren förstärkt det för a ock R jemensamma strecket, dels på grund därav, att senare delen av R synes vara r. fr. ett i. — 138. ²⁶ anser jag W. hava medjivit, att upplagens átt är oriktigt. Att ordet är otydligt, medjer jag, för så vitt som det kan vara osäkert, hur främsta bokstaven bör

uppfattas, men äj på det sätt, att man äj skulle kunna tydligt se, hur den är skriven. Jag biträder vidare W:s åsikt, att främsta bokstaven sannolikt är rättad från ett a, men det förefaller mig föga troligt, om än äj fullständigt omöjligt, att skrivaren velat ändra detta a till o, då han utdragit dess övra krök åt vänster i en båge, som han nederst förbundit med bokstavens bas. Jag skall emellertid äj underlåta att påpeka, att u-omjud av långt a i detta stycke, 138—143. 11, oftare skrives ó än á, vilket således talar för att här läsa ótt, ock jag borde för den skull i min anm. till detta ställe på sid. 28 i Stud. hållre sagt „står átt läs átt eller ótt“ — 139. 25 säger W. „bör heldre skrivas (läsas?) *comen* än *comen*, ty den förkortningen representera(n)de bokstafven liknar mera ett *n* än ett *n*“. Huruvida äller i vad mon den över m i *comen* stående bokstaven liknar ett n, kan jag nu äj kontrollera, enär jag ansett det överflödigt att avteckna stället, men att bokstavens form äj medjer annan läsning än n, vågar jag äj dess mindre påstå. Härtill kommer, att ett n skrivet över raden såsom förkortningstecken för *en*, så vitt jag mins rätt, vore fullkomligt eksämpellöst äj blott i St.H. utan även i de övriga äldre isl. handskrifterna samt att sammanhanget kräver *comen*. — 139. 28 läsningen Ot anser jag medjiven, då W. erkänner, att „öfversta böjningen af *c* uti *oc* rákat blifva litet rakare än vanligt“, ty den karaktäristiska sjilnaden emellan ett *c* ock ett *t* ligger just i tvärstrecks form. — 142. 7 a i *ma* är r. till e därijenom, att övre delen av dess lodräta streck jenom två smärre tvärstreck förbundits med det följande *n* så, att den för e karaktäristiska öglan därijenom uppkommit. — 143. 9 u i *gupe* är r. till o jenom ett särdeles bastant tvärstreck emellan dess två fria ändar. — 144. 20 hur W. kan påstå, att det senare *t* i *fýstest* skulle vara ändrat till *c*, är mig obegripligt, ty äfter detta *t* står i hds. ett alldeles obestriddigt *c*, utan att något slags tecken antyder, att det föregående *t* bör utgå. — 144 anm. 5 att de i fråga varande orden stå i inre marginalen, är fullständigt riktigt, men att de skulle vara svåra att läsa, kan jag äj medjiva. Profässor W. anför vidare: „Att det

första *d* skulle betyda *dasamlego*¹ är möjligt, men hvarken tydligt eller troligt, ty då hds. är Isländsk, talas här väl ock om en Isländsk kyrka, men någon sådan, som förtjenat epithetet *dásamlig*, har icke funnits“. Ja, så skriver värligen profassor W.! Ock likväl handlar den del av táksten (sid. 143. 36—144. 19), vartill den omtvistade marginalanteckningen sluter sig, om — paradiset! Sedan dess härlighet sjildrats i stycket *hygiom* at *hverso* fagrar þær haller ero — en af þeire feótslo er *eige* saúrr ne synþ 143. 36—144. 15, följa orden En hvatke er æond manz girnesc þar. þa þíóna. aller hluter þegar girnþom hans. þuiat sa er her í dauplego life bersc igegn munuþom sínum. þa mun hann þær þar fina óbrugþnar. oc hirþdar af guþe 144. 15—19 ock såsom eksämpel härpå anföres i den utanför just dessa rader stående (äller rättare börjande, ty den räcker till ock med raden 25) marginalanteckningen „þesar enar *dasamligo* haller (jfr *hverso* fagrar þær haller ero 143. 36). oc þena en *dasamliga* fægnuð (jfr *Svásem* heýro fagna goþom tipendom oc nasar goþom ilm en æogo fagryndom 144. 12—13) eiger ex. *læli. olafr. konungr* nu fyr þui at hann var hlyðin *guþs*. boðorðom meðan hann var iþeffom heimi“. W:s invändning mot upplösningen *dasamligo*, vars riktighet sättes utom allt tvivel jenom paralällismen emellan þesar enar *dasamligo* haller ock þena en *dasamliga* fægnuð ock således försvarar sig själv, är härmed bemött, på samma gång som hans påstående, att marginalanteckningen saknar sammanhang med táksten, är vederlagt. Hans antagande „*Sa* betyder förmodligen *sanctus*“ är på grund av det närmast föregående ex orimligt ock kräver vidare den upplysningen, att, såsom jag i Stud. påpekade, hds. äj har sa utskrivet utan f med punkt på vardera sidan. I W:s förslag att läsa *sanctus* ser jag emellertid ett halft erkännande av min läsning *olafr konungr* i st. f. hans eget ok, men då han påstår, att det i hds. äj skulle vara antytt, att ok är förkortning, så är

¹ Denna språkform, för vilken profassor W. själv får bära ansvaret, äfter som jag i Stud. sid. 29 föreslagit den riktiga formen *dasamligo*, är oförsvarlig, enär marginalanteckningen av *dasamliga*, hlyðin ock heimi att dömma jenomgående har i i obetonad ändelse.

detta äj riktigt, ty dels finnas de två punkter på ömse sidor om o, som jag tagit med på sid. 29 i Stud., dels står vid övra ändan av k ett förkortningstecken. Att det hela är „utan all vigt“ må så vara, men anteckningen synes mig äga ett äj ringa inträse, om man läser den som den bör läsas, ock då W. nu en gång ansett den förtjena att tagas med, hade den åtminstone bort återjes rätt. Att den är „ett klotter af yngre hand“, är äj sant, ty hela anteckningen är mycket sorjfalligt skriven. Innan jag slutar, vill jag rekommendera W:s nu bemötta jemmäle i denna punkt till mina läsares speciälla uppmärksamhet såsom ett karaktäristiskt ock för en var påtagligt eksämpel på hans sätt att respäktera fakta. — 147. 27 då W. äj bestritt, att hds. har såväl den aksänt, som han själv i upplagan utsatt över öll ock som icke kan vara längdtecken, som den aksänt, vilken jag i Stud. sid. 29 uppjivit finnas framför *gups*, anser jag honom trots hans formälla nekande hava medjivit omflyttningen. — 148. 42 hds. har esft (äjä esft), vilket enligt W:s grundsats att återjiva s med ss måste återjivas esst, vadan min anm. är fullkomligt riktig. Att äj, såsom W. söker jöra troligt, i upplagan en punkt under det förra s i esst skulle hava fallit ut, torde framgå därav, att hans not då finge den egendomliga formen „Hds. 'esst', rättadt 'est',“ vilket håller icke stämmer med det sätt, varpå han omtalar andra ställen i hds. t. e. 7. 15, 12. 27, 35. 13, 47. 1, 62. 16, 71. 1, 85. 25, 88. 13, 100. 25, 110. 27, 112. 39, 126. 6, 21, 167. 21, 189. 15, 200. 20, 219. 11, där skrivaren jenom en prick antytt, att någon bokstav bör utgå. — 149 anm. 3 har W. undvikit mitt påstående, att hds. har hänvisningstecken för *Philippus dixit* framför *Descendit ad inferna* ock att hänvisningstecknet vid *Tertia die* har avseende på det i kanten stående *Bartholomeus*. Så länge dessa mina uppjifter äj uttryckligen bestridas, är den av mig försvarade ordföljden den enda möjliga. Att *Bartholomeus* äj, såsom W. nu i Textkr. Anm. påstår, är tillsatt som en rätelse, utan liksom de av W. i not. 8 ock 12 omnämnda apostlannamen måste insättas i tåksten, följer även därav, att här i fråga varande stycke 148. 8—150. 11 innehåller *symbolum aposto-*

licum i den från den pseudo-augustinska skriften *De temporibus sermonis* kända form, i vilken alla 12 apostlarne få sig var sin del tillskriven. Jag hänvisar till avtrycket på sid. xxxiv—xxxv i *Die symbol. Bücher der evang.-luther. Kirche*, herausgegeben von J. T. Müller (3:dje upplagan), där dock apostlanamnen jenomgående äro plaserade annorlunda än i StH. — 152. ² den tredje bokstaven i macklegr är ett typiskt *g* ock avviker i form från ett *c* äj blott i sin övre utan även i sin nedre del; spetsen kan äj kallas „tillbakaböjd“, ty den går längre fram än i ett *c* ock är på slutet riktad uppåt men äj bakåt. Om formen macklegr är underlig äller äj, har äj med saken att jöra. — 152. ²¹ emot W:s tro, att i hds. „möjligen“ har stått stentsc; har jag all anledning att vidhålla min i Stud. sid. 30 framställda uppfattning. Uppjiffen, att hds. skulle hava haft stendsc, torde W. emellertid kunna anses hava tagit tillbaka. — 156. ³⁰ jfr noten 2 på sid. 156 i W:s upplaga; min rättelse av qvislasck till qvislastk innebär således, att jag av två läsarter, qvislasck ock qvislastk, som båda av W. förklaras möjliga men av vilka han dock i tåksten upptagit den förra, jer obetingat företräde åt qvislastk, som helt visst också har den språkliga sannolikheten på sin sida. — 157. ²¹ talar W. om „förkortningstecknet för *r*“, men något dylikt tecken förekommer, så vitt jag vet, aldrig i isl. hds. från denna tid; väl skrives däremot ett *r* järna ihop med ett föregående *d* äller *p* (se sid xxı i förordet till min upplaga av cod. AM 645 4:o ä. d.). Vad W. här kallar „förkortningstecknet för *r*“ är i själva verket förkortningstecknet för *er* i typisk form ock är äj, som W. uppjer, fäst vid det närstående *p*, ty det sjärl övre delen av *p*. Detta *p* är i sin ordning *r*. fr. *r*, såsom synes av den oregelbundna formen på dess ögla, vars övre del utjöres av det ursprungliga *r*:s bihang till höger. Hds. har således en gång haft *heyrl* (= *heyrel*), vilket sedan rättats jenom att av *r* jöra *p* ock tillägga *op*. Av vilka „grafiska skäl“ skrivaren skulle hindrats från att skriva ett *r* över *y*, om han så velat, förstår jag äj. W:s ordande om förkortningstecknens plats skall jag längre fram bemöta. — 160. ¹⁴ ock

214. 24 W. påstår, att förkortningarne för *sipān* ock *siper* äro likadana, vilket icke är sant, ty den förra är *sip'* ock den senare *sip'*; till *p* är i den förra fogat det allmänna förkortningstecknet ' men i den senare förkortningstecknet ', som regelbundet betyder *er*. Vad angår de två här i fråga varande ställena, så har förkortningstecknet på det förra äj fullt typisk form, i det att det bildar en trubbig vinkel i st. f. en spetsig, men på det senare har det, så vitt jag mins, den normala formen; på intetdera stället kan man emellertid läsa annat än *siper*. Med hänsyn till sammanhanget medjer W., att of *siper* på det förra stället „synes . . . vara att föredraga“. Jag tror emellertid, att man utan överdrift kan kalla of *sipān* för en monstrositet i vilket sammanhang som helst, ock att det är fullkomligt omöjligt på båda dessa ställen, därom kan var ock en övertyga sig jenom att blott slå upp ställena. — 160. 17 att W. „rättat handskriftens *Prældomnin* till *Prældomin*“, är en åtjård, som alltid haft min fulla sympati, ock har håller icke, såsom W. synes vilja antyda, i Stud. blivit klandrat, men jag har däremot påstått, att en dylik rättelse är överflödig, emedan hds. äj har *prældomnin* utan *prældomin*. W:s häpnad över aksäntens grovlek borde äj vara så stor, om han betänkte, dels att skriftdragen i denna del av hds. jenomgående äro grova, dels att tillfälligheter kunna hava haft sin hand med i spelet. — 161. 18 har hds. ett alldeles tydligt *sē* (äj *fē*) ock måste läsas *sem*; att W. har mod att försvara formen *sanct* (i st. f. *sanctus*), förefaller dess utom obegripligt. — 162. 35 den „otydligghet i skriftdragen“, varom W. talar, består däri, att i förbundits med följande *n* jenom två små tvärstrecker, som tillsammans med det mellan dem innefattade stycket av främre strecket i *n* bilda en ögla på *i*, som därijenom är rättat till *e*, ock ordet bör således läsas *ørendreca*. W:s förklaring, att „bokstäfverne *i* och *n* hafva kommit litet för nära hvarandra, hvarigenom någon otydligghet i skriftdragen uppstått“, är dess utom i sig själv orimlig, ty två lodräta parallella strecker såsom *i* ock främre strecket i ett *n* måste antingen stå var för sig utan inbördes beröring äller också fullständigt sammanfalla. — 163. 29

otydligheten av 9:de bokstaven i fagnarens beror på, att den är r. fr. z, varijenom den fått ett par bihang på högra sidan. Att det varit skrivarens mening, att dessa bihang äj skulle räknas för något, synes av det kraftiga sätt, varpå han markerat det nybildade i. — 164. ³⁶ det sista r i orþzqvír är värligen „mera än vanligt utdraget på längden“, men, ock detta är huvudsaken, äj blott nedanför linjen, såsom allmänt brukas i vissa delar av hds. men äj i detta stycke (se Stud. sid. 4), utan också ovanför till samma höjd som det lodräta strecket i ett p. Såsom jag i Stud. uppläst, är tecknet alldeles det samma, som W. själv återjivit med p i qveþr 77. ¹⁷, 122. ²⁶, ²⁷, 126. ¹², ock jag inser då äj, varför detta ställe bort behandlas mera styvmoderligt. — 165. ³⁷ om hds. har någon punkt över en (W. har egendomligt nog underlåtit att upplysa om, över vilken av bokstäverna den skulle stå), kan jag för ögonblicket äj avjöra, men det bör väl vara nog att påpeka, att i rättelseavsikt vid en bokstav utsatt punkt aldrig betyder annat än att bokstaven skall utgå, ock att dylika punkter stå under raden. Att ett n skulle kunna rättas till n jenom en överskriven punkt, har jag aldrig, ock jag tror mig kunna påstå ingen annan häller, sett eksämpel på. — 168. ²⁸ om något tvärstreck, grovt äller fint, finnes över långstrecket på η, så är detta fullkomligt tillfälligt ock betydelselöst. Stavelsen ning måste skrivas nmg, nīg, mṡ eller ṡ; det sist anförda sättet är i denna del av hds. allmänt brukligt ock skrivaren kan icke tänkas hava satt ett tvärstreck över långstrecket i η i stället för att sätta tecknet $\bar{\quad}$ över bokstaven. — 171. ³⁰ i upplagan har W. tryckt *episcopo*, vilket anjer, att hds. skulle hava eþe, medan den i själva väcket har eþe (= *episcopo*), ett skrivfel i st. f. eþo (= *episcopo*), som tvivels utan beror på, att skrivaren haft den isl. dativen *biscope* i tankarna. På min rättelse „står *episcopo* läs *episcopo*“, vilken innebär, dels att den bokstav W. läst som c av mig läses som e, dels att denna bokstav bör få sin plats sist i upplösningen, svarar nu W. „171. ³⁰ står *episcopo*, möjligen rättadt från *episcopo*“. Vad han menar härmed, är mig i högsta grad oklart. Jag kan äj tyda hans ord annorlunda än

så, att förkortningens sista utskrivna bokstav skulle vara ett c, som han medjer „möjligen“ vara rättat från e, men i sådant fall är det ett märkvärdigt sätt att tala om, vad som „står“ i hds., ty, om man sätter detta förmenta c på 5:te platsen i upplösningen, kan ju förkortningen ep̄c i ock för sig alldeles lika järna upplösas *episcopus* som *episcopo* ock W. hade då bort avfärda mig med 'att hr L. vill upplösa den här använda abbreviationen *episcopus*, „må endast anföras som bevis på denne mans språkliga insigter“ (se Textkr. Anm. sid. 234) äller något dylikt. Enligt min mening är det emellertid ett fel att, såsom W. jort i *episcopus* 64. 31, 121. 35, 171. 23, 203. 3, 22, 204. 14, 27, 205. 1, 3, 19, 207. 13, vid upplösning av förkortningen ep̄c insätta c ini ordet, ty c är i denna från latinska hds. mekaniskt lånade förkortning liksom i ih'c (= *iesus* 83. 13, 23 m. fl. ställen), xp̄c (= *christus* 83. 23 m. fl.) beteckning för ändelsen, ock förkortningen hör till det av mig på sid. xxvi—xxvii i förordet till min upplaga av cod. AM 645 4:o ä. d. utförligare beskrivna slag, i vilka den väkslande ändelsen fogas till en konstant förkortning (i detta fall ep̄) för ordets konstanta del, vadan Ep̄of 173. 35 följaktligen hade bort återjivas *Episcopos* (ä j *Episcopus*), likasom det här i fråga varande ep̄e bör återjivas med *episcopus*. Som exempel på en dylik förkortningsserie må ur StH anföras ih'c (= *iesus* 83. 13, 23, 88. 8). ih'm (= *iesum* 6. 33, 19. 32, 68. 24, 86. 8), ih'm (= *iesum* 70. 2), ih'u (= *iesu* 13. 13, 84. 3, 103. 8), ih'v (= *iesv* 26. 13, 40. 7, 85. 34). — 176. 20 säger W. „kan snarare läsas *tueim* än det obegripliga *tuiem*“. Huruvida *tuiem* är obegripligt äller ä j, hör ä j till saken, då det är fråga om vad som står skrivet i hds. Orden „kan snarare“ innebära vidare en fullkomlig orimlighet, ty e ock i kunna omöjligen förväxlas, ock om hds., såsom jag påstått ock påstår, har i före e, måste ordet läsas *tuiem* ock kan icke „snarare“ läsas på något annat sätt. W:s jennäle i denna punkt är av samma, såsom det tyckes, avsiktligt tvetydiga slag som på flera andra ställen. — 176. 31 då W. icke uttryckligen bestrider min uppjift, anser jag honom hava medjvitt, att det av mig omtalade korset värklingen

finnes i hds.; vad han för övrigt anför, hör äj till saken. — 182. 2 kan omöjligt läsas annorlunda än fiogorra. Skrivaren har först råkat skriva fior, men märkte jenast felet ock lät r ingå i det g, som han däråfter skrev, något som jort, att öglan på detta g fått en ovanlig form. — 185. 38 medjer W. min rättelse, men finner den äj tillräcklig, utan anser att hela överskriften bort återjivas med versaler. Det är möjligt ock därmed uttalar W. själv förkastelsedommen över sin upplaga på alla de ställen, där han i överskrifter o. d. (egennamn på många ställen) använt vanliga bokstäver tillsammans med versaler. — 194. 27 säger W. „står snarare *heite* än *heite*, men det senare passar bättre“. Vad vill detta säga? Kan W. påstå, att hds. har *heite*, måste han förkasta *heite*, om det passar än så bra, ock i en not yttra sig om det passande; varom icke måste han aksäptera min läsning *heite*, som jag fortfarande påstår vara den enda möjliga. — 200. 4 sista bokstaven i *Leýsto* är sluten upptill jenom ett streck, vars form såväl som grovlek utesluter varje tanke på på tillfällighet. Att två paralälla streck, som stå så pass långt ifrån varandra som de båda lodräta strecken i ett u, skulle råka flyta ihop med övre ändarne, där skrivaren börjat pänndragen, är dess utom i sig själv fullkomligt otänkbart. — 208. 4 3:dje bokstaven i *keýger* är visserligen nedtill litet mera rundad än v plägar vara, men är äj sluten upptill ock kan således omöjligen läsas o. — 214. 22 ock 217. 24 bestrider W. icke mina uppjifter om formen på 2:dra bokstaven i *myna* ock *eydde*, vadan jag blott behöver hänvisa till anm. till 21. 22 i Stud. -- 219. 10 huruvida något streck ür „utplånadt“ i vad W. läst som v i *svá*, kan jag nu äj yttra mig om, men om så är, har detta utplånande varit avsiktligt ock bokstaven bör således läsas i. — 220. 29 säger sig W. nu (i upplagan antydes äj något sådant; se förordet sid. xviiij ock jfr noterna till 2. 28 ock 77. 26) hava åter Ungers avskrift (således äj på grund av vad han själv läst) suplerat *sine pining oc*. Jag har trott mig kunna i hds. ursjilja piffl *sine finini* i st. f. *sine pining*. Till stöd för min läsning äller kansje rättare emot Ungers ock W:s må anföras,

att dat. sing. av pínung på de två andra ställen, där denna form säkert förekommer i StH, nämligen 72. 12, 135. 18, heter pínungo ock icke pínung, samt att, om jag äj missminner mig, utrym- met i hds. äj är stort nog för sine pining, vars 9 bokstäver kräva en hel del mer plats än de 8 i pifl fine, särskilt emedan bok- stäverna niþ äro mycket bredare än fl. Jag har vidare tillåtit mig att förklara, att pining äj passar med hänsyn till betydelsen, ock avsåg härmed att, såsom jag tror var ock en som opartiskt granskar förhållandet skall finna, ordet pining i StH (ock sannolikt även i de övriga äldre isl. handskrifterna) företrädesvis uttrycker det aktiva begreppet ock kan översättas med *pinande*, medan pisl uttrycker det passiva begreppet *lidande*, vilket senare på detta ställe jer avjort bättre mening ¹.

W:s däråfter följande allmänna resonnemang på sid. 211 ock 212 om mina övriga rättelser torde trots den obevisade insinuatsjonen överst på sid. 212 böra fattas som ett medjivande ock kräver således äj att bemötas. Jag vill dock påpeka ett par omständigheter. Att det, såsom W. påstår, skulle vara likjiltigt, om ett *o* kommit i st. f. ett *ö*, är äj så säkert. Det förra är regelbundet tecken för u-omjud av a, men denna betydelse kan *ö* hava blott i öplasc 10. 14, öfyndar 40. 2 ock örom 150. 22. Tecknet *ö* förekommer utom i dessa 3 ord 79 ggr nämligen 52 ggr som neg. prefix samt i *ö* (= ero) 16. 30, 19. 7, 144. 23, ün 24. 32, öska suno 29. 15, örer 31. 19, örom 34. 2, ün 86. 8, örvm 105. 34, öro 107. 37, ö (= ero) 142. 14 ock i ötte 11. 1, öasc 11. 2, ögorlega 44. 31, ötte 45. 8, ögorlega 54. 30, osöt 33. 36, ör 4. 23, för 6. 3, öpi 44. 33, öro (= voro) 130. 20, föro 130. 23, 131. 5, 25,

¹ Till tjänst för dem, som kunna vilja bilda sig en mening härom, påpekar jag, att av pisl förekomma i StH former på sid. 2. 25, 14. 12, 21. 1, 22. 37, 23. 20, 26. 14, 22, 27. 17, 37. 5, 6, 8, 12, 15, 18, 20, 38. 24, 39. 3, 40. 25, 41. 7, 15, 42. 26, 43. 2, 33, 33, 44. 30, 45. 1, 51. 2, 54. 28, 55. 23, 64. 4, 66. 23, 27, 28, 30, 31, 33, 67. 3, 68. 4, 28, 69. 14, 20, 23, 27, 33, 70. 5, 13, 17, 76. 3, 81. 8, 101. 4, 146. 12, 159. 24, 160. 8, 168. 12, 174. 11, 24, 176. 32, 177. 14, 19, 181. 18, 20, 36, 182. 31, 183. 15, 17, 184. 18, 207. 24, 216. 20 ock av pining på sid. 5. 21, 23, 24, 32, 36, 37, 30. 8, 45. 25, 72. 12, 73. 14, 74. 24, 84. 29, 85. 7, 105. 11, 110. 11, 124. 25, 28, 125. 22, 34, 126. 17, 135. 18, 144. 22, 27, 146. 30, 194. 18, 20.

ör 131. 16, ör 133. 17, öc 154. 11. I de 10 sist anförda formerna synes ö hava samma betydelse som vanligt o, men på de först uppräknade 63 ställena skulle ö kunna vara tecken för nasalt o ock i ötte, öasc, ögorlegr ock osöt vore det äj otänkbart, att ö kunde hava samma betydelse, enär dessa ords etymologi äj är säkert utredd. I osöt 33. 36 ock föro 130. 23, 131. 5, 25 skulle kröken kunna vara satt vid orätt o. I þörf 9. 9 ock öþesc 13. 7 anser jag ö vara tillkommet på det sätt, att skrivaren i det förra råkat skriva ö, som han sedan velat rätta till o, medan han i det senare tvärt om först skrivit o, som han sedan velat ändra till ö. Frågan om betydelsen av tecknet ö i StH kan emellertid näppeligen bestämt avjöras utan en noggrann undersökning av förekomsten ock betydelsen av tecknet o, vartill jag ännu äj hunnit jöra det nödiga förarbetet, ock jag nöjer mig därför med att framhålla, att tecknet ö på 63, möjligen 72, av de 82 ställen, där det förekommer i StH, synes vara tecken för nasalt o, men att det blott på 3 äller möjligen 5 ställen har äller kan hava samma betydelse som o. Det är följaktligen ingalunda likjiltigt, om man trycker ölatlega, där hds. har ölatlega. W:s försök att urskulda sig för de ställen, där han i st. f. -i ock -u tryckt -e ock -o äller tvärt om, jenom att förklara dem för „ingalunda meningsstörande tryckfel“ är ju meningslöst, då det är tal om ett diplomatariskt avtryck. Den märkliga upptäckten att skrivaren „på ett slutande minuskel-t, som föregås af ett r“ (varför i all värden äj lika järna äfter vilken annan bokstav som hälst?) ofta skulle hava jort „öfre tvärstrecket något svängdt i stället för rakt“, varmed W. vill försvara en del ställen, där jag påstått, att upplagan oriktigt har t i st. f. t, kräver blott den upplysningen, att den enda säkra sjilnaden emellan t ock t i StH ligger just i formen på övre tvärstrecket (se faksimilet, där t förekommer i gort raden 25).

Av W:s försvar för upplagans aksäntuering skall jag naturligtvis med tystnad gå förbi de två första argumänten (otillräcklig synstyrka ock pergamäntets smutsighet m. m.). Något egendomligare är det följande, då W. förklarar, att han „på

mångfaldiga ställen“ underlåtit att sätta ut aksänttecken, som han medjer verkliga finnas i hds., enär de „synbarligen icke stå som accenter i egentlig mening, utan hafva en rent grafisk betydelse“. Härtill må svaras 1) att W. enligt sina egna på sid. iij i förordet framställda grundsatser äj ägt någon rätt att utesluta aksänttecken, vilken betydelse han än må hava ansett dem äga, 2) att aksänter i StH blott någon enstaka gång synas vara använda som diakritiska tecken, 3) att av de 648 aksänter som jag i Stud. påpekat såsom uteglömda i W:s upplaga knappt 100 stå över korta vokaler ock att således de 548 äro sådana, som W. icke ens äfter sina nya i Textkr. Anm. uppställda grundsatser haft rätt att utelämma, 4) att bland de aksänter, som äro utsatta i W:s upplaga finnas många fler, som kunna äller böra fattas som diakritiska tecken, än de få av detta slag, som förekomma i min rättelselista, ty av de omkr. 100 där upptagna aksänterna över kort vokal torde blott ett fåtal kunna sägas hava en rent grafisk betydelse. Det skulle dess utom varit mig särdeles anjenänt, om W. velat anföra bestämde exempel på aksänter, som skulle stå över „vissa småord“ äller „vissa förkortningar“¹ såsom diakritiska tecken; även kategorien „öfver vissa bokstäfver“ torde i StH vara så sparsamt representerad, att aksänter av detta slag äro fullkomliga rariteter. Det är möjligt, att W:s upplaga trots detta godtyckliga utelämnande av aksänter, som, enligt vad jag här torde hava visat, borde varit medtagna, kan tillfredsställa det slags läsare, som W. hedrar med epitetet „vanliga och välvilliga“² men ett diplomatariskt avtryck får icke vara beräknat på någon särsjilt anspråkslös ock överseende läsekrets utan bör vara en så vitt möjligt objäktiv grundval för språk-

¹ Det fins verkligen hds., där aksänter brukas för att antyda förkortning, t. e. cod. 1812 ä. d. (se mitt förord sid. viii) ock cod. AM 677 4:o, men de användas då för att antyda den utelämnade delen av ord, varav blott de första bokstäverna äro utskrivna, såsom svá (= svarapí), sv́ (= svarapí), scol' (= scolastica), mí (= maípr).

² Skulle dessa till äventyrs vara de samme som W. på sid. 215 kallar „mindre kunnige“?

liga undersökningar. På W:s klander för det, att jag satt aksänterna över andra stavelser än i hds., skall jag be att få svara, att aksänter sällan stå alldes mitt över den bokstav, vartill de höra utan vanligen för långt åt höger, vilket jör, att de någon gång bliva sjilda från den vokal, dit de höra, jenom en omedelbart äfter denna följande hög bokstav¹; i detta senare fall antar jag aksänten vara tillsatt, innan den höge bokstaven skrevs. Det bör påpekas som karaktäristiskt för W:s hållning i denna diskusjon, att han klandrat mig för min plasering av dylika aksänter, fastän han själv förfarit på alldes samma sätt, såsom var ock en själv kan finna jenom att med motsvarande ställe i upplagan jämföra faksimilets grióte raden 3, beónom r. 4, andlát r. 20, nýra r. 32; jag skall vidare eksämpelvis upplysa, att hds. har aksänten i wíxk 60. s till höger om k, i páfe 39. 24 över e, i glíkiase 41. 26 över g, i rókelega 95. 12 över det förra e, i áþr 95. 15, 96. 2 m. fl. ställen över r, i siálfr 120. 18 över r, i lespelego 137. 3 över det 2:dra e o. s. v. Mot min lista på ställen, där upplagans aksänter böra strykas, har W. äj något annat att anföra än ett häftigt vredesutbrott över, att jag medtagit även sådana ord som *góþer* 10. 11, *þuíat* 10. 29, 11. 2, 16, *dróttens* 25. 18, *góþer breóþr* 69. 33, 80. 25 m. fl. W:s yttrande „Hvarför ej accenten i dessa ord skulle kunna vara inbegripen i den anvünda abbreviationen, är ofattligt“ anser jag innebära ett medjivande, att hds. på dessa ställen äj har någon aksänt, vadan jag för att visa absurditeten i W:s förfaringssätt ock försvar därför blott behöver påpeka, att hds. över andra på alldes samma sätt förkortade ord har aksänt t. e. i *góþ* 15. 4, 50. 26 äller *góþ* 50. 2, *eígen* 103. 21 ock de vanliga *vér*, *sér*, *eíge* o. s. v., i vilka hüller icke den vokal, till vilken aksänten hör, finnes utskreven i hds. W:s slutord „Hvilken grad af tillförlitlighet hr L:s accentlister för öfrigt må antagas hafva, derom kan man af det redan anförda göra sig en föreställning“ anser jag mig på grund av det här ovan sagda kunna beteckna som en inne-

¹ Se t. e. áþr raden 15 på faksimilet.

hållslös oförsynthet, från vilken en, som är mon om sitt anseende som samvetsgrann forskare, för vilken sak jäller mer än person, hade bort avhålla sig.

Första stycket av W:s försvar för upplagans kursivering innehåller utom ett allmänt medjivande samt en på statistisk beräkning grundad ursäkt blott en obevisad insinuatsjon ock bör således med tystnad förbigås.

Emot W:s försvar för sitt inkonsekventa återjivande av hds:s s skall jag endast påpeka, att då W. en gång bestämt sig för den själigen otympliga metoden att återjiva s med ss, han också i följd av sin grundsats att avtrycka hds. „ord efter ord, bokstaf efter bokstaf“ nödvändigt hade bort trycka ss, var hälst ett s förekommer i hds. utan avseende på, vad detta s kan hava för judvärde, ty med den saken har utjivaren av ett diplomatariskt avtryck äj det minsta att jöra. Att på några få, men icke alla ställen, där hds:s s återjivits med s i st. f. ss, anmärka, hur det verkligen står i hds., är äj att förbättra saken utan att jöra den ännu värre, ty därijenom måste läsaren förledas att tro, att upplagans s aldrig skulle motsvaras av s i hds. annat än, där utjivaren särsjilt anmärkt, att så är fallet. Med den på sid. xj i förordet lämnade upplysningen „*Dock kan äfven s stå för enkelt s t. ex. i framljudet och (!) i den ofta använda förkortningen s = ser*“ är naturligtvis olägenheten äj i nämvärd mon avjälpt. För att visa, att W:s förfaringssätt äj är blott en oskadlig inkonsekvens utan verkligen minskar upplagans brukbarhet för språkliga undersökningar, skall jag blott påpeka, att man av upplagan sådan hon nu är äj kan med samma säkerhet som äfter själva hds. avjöra, huruvida en sådan form som rikiss (i hds. rikis) i fonetiskt hänseende betyder rikif eller rikiff, emedan W. i st. f. ss tryckt s i alla sådana ord, där hds:s s synts honom vara rent grafisk variant till f. Som ett annat eksämpel kunde anföras, att W. återjivit förkortningen *steph's* med *stephanuss* varje gång den förekommer som jenitiv t. e. 176. 10, 178. 26, 204. 32, 35, 38, 205. 2, 7, 19, 21, 27, 29, 36, 206. 10, men med *stephanus* i alla andra fall t. e. 175. 25, 31, 177. 4, 7, 8, 12, 14, 17, 19, 20, 26, 34, 35,

178. 2, 6, 20, 23, 201. 8, 205. 35, 206. 27 ock därijenom alldeles på fri hand i upplagan infört en grammatisk distinksjon som fullkomligt saknar stöd i handskriften. Ordet moyses har däremot fått sitt slutande s återjivet med enkelt s utan hänsyn till, vilken kasus det föreställer, t. e. 121. 32, 163. 4.

Jag kommer nu till W:s försvar för upplagens *kc*. Tvisten jäller här, huruvida hds:s *k* är ett enkelt tecken eller vad W. kallar „en sammanslingring“ av *k* ock *c*. W. har dels jenom att återjiva tecknet med *kc*, dels jenom sin uttryckliga förklaring på sid ix i förordet visat sig uppfatta tecknet som en sammanslingring, en åsikt som han i Textkr. Anm. uttryckligen förklarar sig vidhålla. I Stud. har jag däremot påstått, att *k* i StH är ett enkelt tecken, ock som stöd för min åsikt anfört 1) att detta tecken i äldre europäiska alfabet, varifrån Isländarne måste hava lånat det, är en enkel *k*-form ock ingenting annat, samt 2) att dess användning i StH alldeles avjort visar, att det även där är ett enkelt tecken, då det nämligen förekommer icke blott som tecken för jeminerad tonlös guttural eksplosiva utan även som tecken för enkelt *k*-jud. Att *k* i StH brukas som tecken för enkelt *k*-jud, är ensamt tillräckligt för att avjöra tvisten fullständigt till min förmon, ty då en bokstavsform, som till sitt ursprung är ett enkelt tecken, användes som enkelt tecken, måtte det väl vara den fullständigaste orimlighet att uppfatta ock återjiva den som en „sammanslingring“ av två särsjilda bokstäver. Att *k* i StH därjämte ock ännu oftare brukas som tecken för jeminerat *k*-jud, talar äj på minsta vis emot min uppfattning, ty jeminerade konsonantjud betecknas i äldre isl. handskrifter regelbundet med enkla tecken såsom jeminerat *g* med *g*, jem. *m* med *m*, jem. *n* med *n*, jem. *f* med *s*, jem. *t* med *r*. Såsom jag i Stud. påpekat, förekommer dess utom i StH i samma delar, där *k* användes, den vanliga *k*-formen äj blott som tecken för enkelt utan även för jeminerat *k*-jud, vadan med hänsyn till funksjonen i StH ingen sjilnad finnes emellan tecknen *k* ock *k*. Något yrkande med hänsyn till, hur det omtvistade tecknet rätteligen hade bort återjivas, har jag

icke framställt i Stud., såsom W. överst på sid. 215 antyder, men jag skall äj dess mindre ingå i svaromål ock påpeka, att, då *lc* till sitt ursprung är en enkel *k*-form ock till sin funksjon äj sjiljer sig från vanligt *k*, sjilnaden emellan *lc* ock *k* ligger blott i formen ock således är av samma slag som emellan angel-saksiskt *v* ock vanligt *v*, vilka båda av W. återjivits med *v*, ock det hade således äj varit „absurd“ utan i full överensstäm-melse med W:s egna grundsatser att återjiva både *lc* ock van-ligt *k* med tecknet *k*. För min del skulle jag antingen låtit skaffa en sarsjild typ för *lc* eller återjivit det med *k*. W. fort-sätter „Att mynden för *lc* verkligen af de gamle ansågs och an-vändes såsom tecken för gemineradt *k*, säges också uttryckligen i Snorra Eddans första Grammatiska Afhandling (se den senaste Köpenhamnsuppl. af denna afhandling, sid. 39)“. Härtill får jag svara, att jag aldrig bestritt, att *lc* är tecken för jeminerat *k*-jud, något som jag tvärt om uttryckligen framhållit i Stud. (se sid. 45 ock 46), utan blott påstått, att det icke är en sam-manslingring av *k* ock *c* utan ett enkelt tecken. Jag instämmer på det allra livligaste i W:s hänvisning till sid. 39 i Dahlerups ock Finnur Jónssons upplaga av den första grammatiska avhand-lingen i Snorra Edda, enär det av sid. 39 i sammanhang med sid. 38 på det otvetydigaste framgår, att avhandlingens författare i bokstaven *lc* sett ett från grekiska alfabetet lånat enkelt tecken, som han ställer i full paritet med de övriga enkla tecknen (*b, d, f, g, l, m, n, p, r, s, t*) för jeminerade jud. För-fattarens yttrande „fyr þú í at þá hefr han sín uoxt, þór nalcaut legefc upr“ utestänger, så vitt jag förstår, varje misstanke, att han i tecknet *lc* sett någon sammanslingring av *k* ock *c*. W:s besjyllning för att icke hava känt nämnda skrift vågar jag åter det nu anförda med anspråk på att bliva trodd förklara för ogrundad. Jag har till ock med i flera år haft den förmonen att vara personligen bekant med den av utjivarne, som att dömma av sid. xxxii med noten 1 i deras förord, bör hava grundligast studerat avhandlingen, ock då hans mening i denna sak sarsjilt för professor W. bör hava en viss betydelse, skall jag ur ett

brev från biblioteksassistenten Dahlerup, som jag har hans tillåtelse att offentliggöra, avtrycka följande: „Allerede længe før jeg så dine „Studier“, var jeg på det rene med, at Wisén havde misforstået tegnet k i St. h. Han opfatter det som en ligatur (kc), medens det efter min bestemte overbevisning er et enkelt bogstav. Når man ikke vil beholde det i udgaven, burde det rettelig have været gengivet med x eller til nød med kk; som en sammenslyngning af k og c kan det aldeles ikke opfattes“.

I en not på sid. 214 säger W. „Äfven hr L:s statistiska data, som lemnas med sådan säkerhet, äro ofta ¹ felaktiga“, vilket innebär, att W. granskat mina statistiska uppgifter ock funnit flera av dem oriktiga. Då jag emellertid nedlagt rätt mycken möda på att få dessa uppgifter så riktiga som möjligt ock har anledning att tro mig hava lyckats häri, uppmanar jag härmed profässor W. uttryckligen att bevisa sitt påstående jenom att anje, vilka de oriktiga uppgifterna äro ock visa i vad mon de äro oriktiga. Undandrager W. sig detta äller om han brister i denna bevisning, stämplar jag hans här anförda ord som en besjyllning, om vars grundlöshet han varit medveten. Med hänsyn till mitt förarjliga förbiseende av beón 122. ³⁸ skall jag påpeka, att detta äj ingår i någon statistisk sifferuppgift.

Med hänsyn till mellersta stycket på sid. 215 i Textkr. Anm. kan jag endast beklaga, att W., sannolikt blott på grund av sitt ohållbara yttrande om litellátère på sid. iv i förordet till StH, skall hava ansett sig tvungen att träda inom skrankorna för sådana språkhistoriska omöjligheter som læresveiner 13. ³⁵ ock litellátère 41. ³³ ock att lägga å daga en sådan brist på tåkstkritisk metod, att han hållre än att återjiva tecknet ⁷ med dess i StH normala ² (om än icke vanligaste) värde *ar* påstår dómer (rätt upplöst dómar) 202. ⁹ vara ett skrivfel ock föreslår att med *gegnar* (rätt upplöst *gegnar* ock således fullkomligt riktig form) 46. ¹² företaga den våldsamma ändringen till *gengin*. Jag kan äj neka mig det nöjet att påpeka, att W., som här

¹ Spärrat av mig.

² Se W:s eget förord sid. iv.

håller på normalvärdet av tecknet ' även i sådana ord, som där-
ijenom fullkomligt vanställas, men som bliva fullt riktiga, då man
insätter värdet *av*, som förkortningstecknet faktiskt äger i StH
ock som *W.* själv på åtsjilliga andra ställen insatt, icke dess
mindre på sid. 216 kan yttra „Det är absurdt att envisas med att
insätta förkortningstecknens s. k. normalvärden utan urskilning
öfver allt, der tecknen förekomma. Man bör väl ock betänka, hvil-
ken form skrifvaren rimligtvis med abbreviationen velat uttrycka“.

Till ersättning för att han nödgas medjiva, att *parfelega*
21. 15 blivit orätt upplöst, väljer *W.* att anklaga mig för literär
stöld. För att rättfärdiga mig behöver jag blott upplysa om, att
i det den 24 Mars 1882 dagtecknade förordet till mitt ovan (se
sid. 2) nämnda, av *W.* själv jenomlästa ock bedömda lisäntsatspe-
simen står på sid xviii „StH sid. 21. 15; *parfelega* hade bort upp-
lösas *perfelega*; jfr StH sid. 56. 19, där detta ord står utskrif-
vet, samt *Vgf.* under *perfiligr*. För så vidt jag känner, synas
alla med ändelsen *eleg* (*elega*) bildade adj. (adv.) hafva i-om-
ljud i stammen; *perfelegr* : *parflegr* = *mennelegr* : *mannlegr*,
= *girnelega* : *giarnlega*, = afledningen *-semelegr* : *-samlegr*“.
Jag hade då ännu äj haft tillfälle att se Þorkelssons an-
mälan i *Víkverji* för år 1874¹ ock den av *W.* åsyftade an-
märkningen om stamvokalen i orden på *-eleg* (*-elega*), som
jag sedan läst i någon tysk publikasjon på något ställe, som jag
ä j varit i stånd att återfinna, hade, så vitt jag mins rätt, då
ännu ä j varit synlig.

¹ Jag kunde spara mig besväret att fritaga mig från att hava på ett
mindre hederligt sätt jort lån ur Þorkelssons anmälan, ty på sid. 222
har *W.* ofrivilligt råkat att taga denna besjyllning tillbaka, då han
yttrat: „Denna anmärkning är längesedan gjord af Thorkelsson, hvars
recension naturligtvis är obekant för hr L.“, vilka ord skulle kunnat
fattas som ironi, om han ä j hade fortsatt: „Härigenom har hr L. ut-
satt sig för det onödiga besväret att upprepa nästan alla Thorkelssons
anmärkningar“. Jag ber att få påpeka den själmotsägelse, vari *W.*
jenom dessa yttranden råkat, som ett särdeles tydligt bevis på, att
hans tillvitelser ä j alltid äro uttryck för saklig övertygelse utan en-
dast härröra från behovet att till vad pris som hälst je luft åt en be-
sinningslös vrede.

Min på sid. 47 i Stud. såsom en möjlighet framställda hypotes, att *miscuner* 105. 37 vore en pluralform, bemöter W. med orden „Den meningen läser icke delas af andra“, vilka såsom ett uttryck för W:s subjektiva-åsikt visserligen äga sitt inträse, men äj kräva något svar från min sida. Jag skall däremot själv såsom ett tämligen avjörande själ mot mitt antagande påpeka, att på motsvarande ställe (2:dra Korintierbrevet 6. 1) står i den grekiska täksten $\tau\eta\nu\ \chi\acute{\alpha}\rho\iota\upsilon$ ock i Versio vulgata „*gratiam Dei*“.

Med hänsyn till det följande stycket på sid. 216—217 anser jag det vara nog att hänvisa till vad jag yttrat på sid 47—48 i Stud., äfter som W. äj har något annat att anföra till sitt för svar än sin egen subjektiva mening om just de ord mina anmärkningar jälla. Ett par punkter skall jag likväl vidröra särskilt. W:s yttrande „Man bör väl betänka, hvilken form skrifvaren rimligtvis med abbreviationen velat uttrycka“ är enligt min mening riktigt endast i fråga om den icke utskrivna delen av det slags förkortningar, som jag beskrivit på sid. xxv—xxx i förordet till min upplaga av cod. AM 645 4:o ä. d., men äj i fråga om sådana som de här i fråga varande, i vilka förkortningstecknen hava konstant betydelse. Till sist söker W. jöra sig kvitt varjehanda inkonsekvenser, som jag i Stud. påpekat, ock utvecklar härvid en stor rikedom på utvägar. Dels tager han själv tillbaka upplagans *gerrer* 95. 3, *hverr* 45. 6, *hverrer* 78. 2 ock föreslår i stället *gerer*, *hver*, *hverer*, en åtjurd, som enligt min mening är allt för svagt motiverad, då den stöder sig uteslutande på *per* 11. 11, vilket jag i Stud. sid. 50 framhållit som ett abnormt skrivsätt. Dels förklarar han *r* i det 35 ggr förekommande *hverr* för „endast grafisk variant till *r*“ men ty värr utan att anföra några själ för en dylik uppfattning. Dels rättfärdigar han slutligen sådana former som *ber* 210. 19, *hver* 64. 26 med att „de ej förete annan afvikelse än den, att en consonant tecknats enkelt i st. f. dubbelt“, ett yttrande som jer mig anledning att påpeka, att en dylik „afvikelse“ i StH är lika med en oriktighet, enär enkel konsonant i st. f.

dubbel i denna hds. i andra fall¹ än äfter lång vokal måste betraktas som abnormitet.

Som svar på stycket sid. 217—218 anser jag det likaledes tillräckligt att hänvisa till Stud. sid. 48, men skall tillika påpeka, att fastän W. själv uttryckligen säger „detta förkortnings-tecken (tecknet $\bar{\quad}$) har, såsom bekant, en så allmän användning, att det kan begagnas i de mest olikartade fall“ han i formerna *miscun* 26. 26 ock *miscunar* 11. 26, 49. 22 i st. f. att insätta värdet *un*, som förkortningstecknet obestriddigen har i andra samtida hds., ock därijenom få formerna riktiga, insätter värdet *u* ock därijenom skapar abnormiteter.

Jag kommer nu till frågan, huruvida sådana former som häfna 137. 31, iöfno 130. 22, nefdr 40. 5 böra upplösas *hamfna*, *iomfno*, *nemfdr*, såsom jag menar, äller *hafma*, *iofmo*, *nefdr*, såsom W. påstår. Ur paläografisk synpunkt skall jag som bevis för min mening påpeka det allmänt bekanta faktum, att tecknet $\bar{\quad}$ med betydelsen *m* äller *n* alltid står över den bokstav, näst äfter vilken dess värde skall insättas, ock från denna regel behöver man, såsom jag straks skall påpeka, äj av språkliga själ jöra något undantag för de här i fråga varande ordens skull. Då tecknet $\bar{\quad}$ äj kan brukas över höga bokstäver, kan det äj användas för att teckna en sådan form som *nefndr*, såvida skrivaren äj använder angelsaksiskt *f*, som är en låg bokstav. Vad den språkliga sidan angår, har Brenner visat², att i sådana ord, där en äldre form med judförbindelsen *fn* äfterträdes av en yngre form med judförbindelsen *mn*, formen med *mf* är en naturlig övergångsform. Formerna *namfn* ock *nemfna* äro sålunda övergångsformer emellan äldre *nafn*, *nefna* ock yngre *namn*, *nemna*³. I formerna *iamft*, *iamfmikit*,

¹ Jag ser bort från ordet *up*, ord där konsonant är förenklad omedelbart framför annan konsonant ock former på *-ning*. t. e. *keningar* 10. 1, i vilka konsonantförenklingen torde bero på ordens betoning.

² Se Beitrage zur Gesch. d. d. Spr. u. Lit. X, 432.

³ Som en med *nafn*, *namfn*, *namn*, fullkomligt analog utvecklingsserie skall jag påpeka *efter*, *efpter*, *epfter*. Mellanstadiet med *fpt* är vis-

nemfdr, *nemfder* ock *nemfdar* är naturligtvis n för lättare uttals skull utelämnat emellan f ock den följande konsonanten. Jag anser det sålunda ur paläografisk synpunkt nödvändigt ock från språkhistorisk fullkomligt rimligt att upplösa *hamfna*, *nemfder* o. s. v. W:s åsikt, att dylika former skulle vara „ytterst svåra att uttala“, måste jag på det bestämdaste bestrida. Att de av mig försvarade formerna „äfvén i annat afseende äro monströsa“, vill W. bevisa därmed, att hds. på andra ställen har *nefnder*, *iafnt* o. s. v., samt jenom att förklara för skrivfel 4 ställen, som tala för min åsikt. På det förra får jag svara, att ingenting är vanligare än att ett ord i samma hds. har en yngre form jämte en äldre, t. e. epter jämte efter, ock att således *nēfdr* mycket väl kan betyda *nemfdr*, även om hds. på andra ställen har *nefndr*. Vad det senare angår, vill jag endast påpeka, att den rad av galenskaper, som W. pådiktar skrivaren, jenom sin längd ock kompliserade beskaffenhet i sig själv är osannolik samt, om W:s hypotes vore riktig, måste beröva vilken form som hälst i denna hds. all beviskraft. Det är dess utom egendomligt, att W. vill jöra troligt, att samma, enligt W:s mening, så själsslöa individ, som äj ens ägt iakttagelseförmåga ock minnesstyrka nog för att oklanderligt skriva av sitt original, på samma gång tänkte på framtiden ock „förutsatte åtminstone så mycket tankearbete hos läsaren, att han vid läsningen placerade det genom förkortning antydda på rätt ställe, äfvén om några yttre skäl vållade en liten afvikelse från det vanliga förhållandet“. W:s påstående på sid. 218, att *nemfdr*, *nemfder* ock *nemfdar* borde varit skrivna med p i st. f. d, återstår det för honom att bevisa med exempel ur samtida hds. ock på hans invändning (sid. 219) „formen *ianft* talar i alla händelser icke för den Larssonska formen *iamft*“ skall jag svara, att den talar för min mening för så vitt, som den förråder, att nasaljudet gått före f. Slutligen hänvisar jag till min anm. till 40. 2 här ovan.

serligen ytterst sparsamt representerat, men jag kan dock ur StH an-
föra epter 42. 34 ock epta 16. 17.

Jenom W:s försvar för *allar* 130. 14, 132. 2 anser jag medjivet, att hds. på båda ställena har al' ock äj blott a utskrivet, såsom upplagan anjer. Förkortningen al' är vad jag kallar en „allmän“¹ förkortning, vars upplösning måste rättas åter sammanhanget, som enligt min mening avjort hänvisar på *almotcom*²; att W:s *allar* är fullkomligt omöjligt på det förra ock äj stort bättre på det senare stället, kan en var själv övertyga sig om jenom att slå upp ställena. Återstoden av W:s försvar i denna punkt utjöres av två uppjifter, som båda äro falska i fråga om StH ock av vilka den senare, så vitt jag vet, är oriktig under alla omständigheter. Den förra är, att „formerna af *almåttigr* endast pläga abbrevieras med *alm* och vidfogadt förkortningstecken“. Härom skall jag upplysa, att i StH alla former av *almåttegr* utom de två här i fråga varande äro fullt utskrivna, om jag ser bort från, att det slutande *m* i *almotcom* tecknas med \bar{m} . I cod. AM 645 4:o ä. d. förekomma visserligen jämte 17 utskrivna former av *almåttegr* förkortningarne al'm eller al'm 6 ggr, men detta kan så mycket mindre hindra, att former av samma ord i StH kunna vara förkortade al', som de „allmänna“ förkortningarne synnerligen ofta äro bildade olika av olika skrivare. W:s påstående, att al' skulle kunna vara en förkortning för någon form av allr, bestrider jag därför, att någon form av allr aldrig i StH ock, så vitt jag vet, håller icke i någon annan hds. från denna tid betecknas med „allmän“ förkortning utan ordets alla former äro alltid fullt utskrivna med undantag därav, att ändelserna *m*, *n*, *er* eller *ra* tecknas med de för dessa värden regelbundna tecknen.

Att upplösa den ofta förekommande förkortningen \bar{m} med *menn*, såsom jag yrkat, anser W. vara „alldeles onödigt“ av det

¹ Jag medjer, att namnet „allmän“ är högst olämpligt, men av sid. xxii ock xxv—xxx i förordet till min upplaga av cod. AM 645 4:o ä. d. synes tydligt, vad jag därmed menar.

² Jag önskar livligt, att professor W. i st. f. att inskränka sig till det negativa „dock icke just *almotcom*, utan snarare något annat“ hade jort sig det tämligen ringa besväret att i en ordbok jenomgå orden på al- ock bland dem jöra sitt val.

själ, att StH i utskrivna former har enkel konsonant i st. f. dubbel. Jag har emellertid här ovan (se sid. 41—42) framhållit, att detta äj kan åberopas som själ annat än då det är fråga om konsonant omedelbart äfter lång vokal ock således här ingenting betyder, ock det är högst egendomligt, att W., som på sid. 216 säger, att man bör „betänka, hvilken form skrifvaren rimligtvis med abbreviationen velat uttrycka“, således finner det „rimligt“, att skrifvaren med den ständigt återkommande förkortningen \bar{m} alltid „velat uttrycka“ den abnorma formen *men* i st. f. den normala *menn*. För min del ser jag i \bar{m} likasom i de övriga i StH använda förkortningarne för former av ordet *maþr* ($m = maþr$, $\bar{m} = manne$, $\bar{z} = manz$ äller *mannz*, $\bar{n} = men$, $\bar{o} = monnom$, $\bar{a} = manna$) en „allmän“ äller stark förkortning, i vilken förkortningstecknet äj har konstant betydelse utan vid vars upplösning man uteslutande bör rätta sig äfter de utskrivna formerna, vadan \bar{m} måste upplösas *menn*, enär nom. ock ack. plur. av *maþr* i StH skrives *men* äller \bar{m} 319 ggr *men* aldrig *men*.

W:s försvar för upplösningen av *guf* 29.2 ock *scurþguf* 71.10 börjar med något som jag tolkar som ett medjivande, äfter som W. i de översta raderna på sid. 220 därtill fogar en ursäkt. Min uppjift om skrivningen av ordet, som betyder „*hednisk gud*“, är fullkomligt riktig i fråga om äldre isl. hds. ock det är naturligtvis på dem som det här kommer an. Då jag håller icke ur yngre isl. hds. känner något ställe, där i fråga varande ord skrives med u, låter jag uppjiften stå som den står i Stud., tills W. vederlägger den med faktiska exempel. Jag bör kanske påpeka, att ordet „alltid“ i Stud. icke är spärrat.

Det följande stycket innehåller blott en obevisad insinuation, vilken liksom andra av samma slag varken kan äller bör bemötas.

Jag har nu anført vad jag tills vidare finner själigt att svara på förra delen av Textkr. Anm. Somliga punkter däri har jag förbigått, emedan de äj låta vederlägga sig med själ, såsom då W. sjylland på bristande synsjärpa, förskansar sig bak smutsfläckar, suddigheter o. d., äller emedan jag äj kunnat stödja

mina rättelser jenom en mera detaljerad beskrivning utan måste hänvisa till hds. själv. Andra punkter har jag helt ock hållet äller delvis underlåtit att bemöta, enär de äj längre egna sig för offäntlig diskusjon. Jag anser mig därför böra avsluta denna del av mitt jemmäle med den uttryckliga förklaringen, att jag, med undantag av vad jag här ovan medjivit i fråga om orden *Taket fagrleg laun* — *miscunar* 127. 7—10 ock *sótt* äller *ótt* 138. 26, fasthåller allt vad jag påstått i Stud. I i den form ock det sammanhang, vari det där framställes.

Jag går nu över till senare delen av Textkr. Anm.

1. 23 att kyn adams skulle kunna vara „epexegetisk apposition“, såsom W. påstår, kan jag naturligtvis äj med bestämdhet bestrida, men dels äro dylika konstruksjoner i allmänhet sällsynta i denna tids språk dels bleve särsjilt den av W. här i fråga satta, som till huvudord finge blott det adjektiviska *aller*, en för Homilibokens språk allt för fin stilistisk vändning, vadan jag betvivlar riktigheten av W:s förklaring, tills ett fullt analogt fall påvisas i StH äller annan samtida isl. hds. — 1. 23 då det av sammanhanget är fullkomligt tydligt, vad orden *fyr* *lög* skola betyda, är det för ställets behandling alldeles likjiltigt om första bladet till innehållet har något sammanhang med den övriga hds. äller äj. Riktigheten av mitt ändringsförslag framgår därav, att *fyr* äj förekommer med den betydelse som här kräves (se Fritznens ordbok under *fyrir* 30), ock särsjilt därav, att det här avsedda uttrycket *üljes* alltid heter *fyrer* *lög* såsom på sid. 40. 27—28, 75. 3, 82. 29, 219. 19, 220. 19. Jag skall emellertid påpeka litlo *fyr* *dómsdag* 155. 2 ock *fyr* *dag* 205. 30, där man hade väntat *fyrer*; naturligtvis kan *fyr* även på dessa ställen vara skrivfel för *fyrer*. — 3. 4 mot min hypotes om de i Stud. anförda ställen, där pers. pronomen som subjäkt är utelämnat i StH ock cod. AM 677 4:o, har W. äj annat att anförä än språkbruket i senare isl. prosa ock möjligheten, att skrivaren på dessa ställen

råkat hoppa över pronominet. Emot det förra skall jag påpeka, att man i de isl. hds., varom här är fråga ock som äro de allra älsta, bör vänta sig att i fråga om såväl språkformer som konstruktion finna kvarlevor från ett äldre sjede, vilka således äro språkhistoriskt berättigade, även om de bilda undantag från det vanliga språkbruket i såväl dessa hds. själva som i yngre hds. Att nu pers. pron. som subjunkt utelämnats (üller kunnat utelämnas) i isl. prosa från tiden före de älsta handskrifternas, anser jag framgå av språkbruket i den från samma tid härstammande älsta isl. poesien, vars utelämnande av pers. pron. som subjunkt helt, visst icke bör fattas som en av metriskt tvång skapad egendomlighet för poesien ensam utan som ett för den tidens prosa ock poesi jemensamt språkbruk, som på de älsta handskrifternas tid i prosa var till största delen utträngt av ett yngre språkbruk. W:s senare invändning är en rent subjektiv förmodan, som är osannolik, enär de i fråga varande pronomina saknas så ofantligen mycket oftare än andra ord, som för storlekens skull lika lätt äller lättare kunnat överhoppas t. e. a ock i, likasom den håller icke på något sätt förklarar den av mig påpekade omständigheten, att pron. ver särdeles järna utelämnats, vari jag funnit ett ytterligare stöd för min uppfattning. W. har även sökt rycka undan det stöd jag har i Hofforys förklaring av mun i Reykiaholts måldage, men att detta äj lyckats, torde vara tydligt, om man blott jämför W:s tolkning „*det som man (d. v. s. författaren eller skrifvaren) nu skall uppräknas*“ med H:s *det som jag (= författaren äller skrivaren) nu skall uppräknas*. W:s fordran, att jag skall styrka den i fråga varande syntaktiska egendomligheten med „annat än skriffel i andra samtida prosaskrifter“, är naturligtvis orimlig, så länge han utan dom ock ransakning avlivar som skriffel varje exempel jag kan anföra. Jag skall emellertid påpeka, att i Lunds Ordföjningsläre sid. 480—481 dylikt utelämnande av pers. pron. omtalas som tillåtet äj blott i äldre utan även i yngre isländska. För min del tror jag denna företeelse vara vanligare i äldre skrifter än i yngre, men under alla omständigheter är W:s förslag att insätta pers. pron. på de av

mig i Stud. påpekade ställena oriktigt. — 5. 19, 21 jer mig W. anledning att en gång för alla betona, att jag i Stud. II velat samla vad som kunnat tjena till de där behandlade ställenas be-lysning utan avseende på, om dessa upplysningar förut lämnats på något annat ställe äller av någon annan. Kanske jag också bör framhålla, att de av mina anmärkningar, som sammanfalla med vad Hoffory äller Þorkelsson påpekat, förekommo redan i min ovan (sid. 2 ock 40) nämnda skrift från 1882. Vad särskilt dessa ställen angår, kunde jag äj nöja mig med en hänvisning till ut-jivarens förord, ty därav framgår blott, att sådana former som virde finnas i StH men äj, huruvida de äro språkligt berättigade äller skrivfel. Jag ansåg mig hällre böra hänvisa till min upp-laga av cod. AM 645 4:o än till Hofforys skrift, enär de på det förra stället anförda eksämplena äro fullständigare än de som H. anför. — 7. 2—3 förefaller det mig obestriddigt, att ordföljden heldr en lerept es þat. i sund er skoret. varken är "fullt riktig" äller „naturlig" utan nödvändigt kräver ändring. Att denna ändring bör bestå i en omflyttning till heldr en lerept es þat er skoret i sundr, varijenom ordföljden blir fullt regelbunden, på samma gång som man når fullkomlig överensstämmelse med lerept, er þat er scoret í sundr på motsvarande ställe i den nor-ska homiliboken, torde vara självklart ock jag inser då äj, var-för man skulle tvivla på, att skrivaren med de båda punkterna ¹ före i ock äfter skoret velat antyda denna omflyttning, hällst som hds. på ett annat ställe (se min anm. till 5. 7 på sid. 18 i Stud.) har ett par punkter, som äj kunna hava annan uppgift än att vara omflyttningstecken. W:s påstående, att dessa punkter „tyd-ligen hafva en annan uppgift" torde i fråga om punkten emellan þat ock i vara en gåta för mer än mig. — 8. 36 att min upp-fattning av hugabåster synes godkännas av W., gläder mig, fastän jag till min stora ledsnad måste erkänna, att jag äj lyckats fatta, vari „det egendomliga i bevisningen" skulle ligga. Kanske inne-bära W:s ord äj ett klander utan ett beröm för att hava åstad-

¹ Jag påpekar, att W:s ord innebära ett medjivande, att hds. har punkt även före i.

kommit en bevisning, som är riktig på samma gång som originäll.

— 9. 8 att hds:s verom måste ändras, därom äro W. ock jag fullt ense. W. föreslog 1872 med tvekan att i stället läsa „verim l. værim“, vilket han nu ändrar till „værim l. værem“, medan jag anser, att verom blott är ett av föregående ver framkallat skrifvel för erom. Att min rättelse, som kräver ändring av 1 bokstav, i yttre hänseende är enklare än W:s, som sätter æ i st. f. e ock e äller i i st. f. o, är ju tydligt. Att erom i ock för sig jer fullgod mening, torde äj kunna bestridas, ock att paralällismen emellan uttrycken bipiom—hafa 9. 7—8 ock viliom—geta 9. 8—9 skulle kräva samma tämpus ock modus i de paralälla ledens bisatser, kan jag äj finna. Tvärt om är en väksling av modus sådan som den av mig här antagna så pass vanlig, icke blott där bisatserna, såsom här, ha var sin huvudsats, utan till ock med där huvudsatsen är jemensam, att denna företeelse omtalas i Lunds Ordföjningsläre sid. 277. Någon likhet, som kan leda till förväksling, finnes icke emellan e ock o, såsom W. påstår (se faksimilet). — 14 not 9 medjer W. min rättelse. Spärrningen av ordet „kan“ jer mig anledning att hemställa, om icke den högsta tåkstkritiska grundsatsen bör vara att lämna tåksten oförändrad, så snart den jer fullt tillfredsställande mening, även om denna äj vore den bästa tänkbara, men i all synnerhet, när, såsom här, tåksten utan ändring jer avjort bättre mening än om den ändrades på föreslaget sätt. Om W:s hänvisning till Þórkelssons anmälan se här ovan sid. 48. — 18. 15 att den mening jag anser tåksten kunna uttrycka utan någon ändring vanligare ock tydligare uttryckes på annat sätt, är naturligtvis äj avjörande.

— 18. 18 ock 19. 23 har jag ansett tåksten kunna behållas oförändrad, enär hlipen ock vestr lip kunna vara objäkt till gange ock comesc. W. förklarar nu „En dylik accusativ användes dock, som allbekant är, endast för att uttrycka vägen upp på hvilken man färdas, eller stället öfver hvars yta rörelsen sker“. Ordet „allbekant“ torde här vara mindre riktigt, enär dylik accusativ i Lunds Ordföjningsläre sid. 59 säges beteckna „vejen ad hvilken en bevægelse foregår“, ock hur sjev W:s bestämning

är, inses tydligt av de hos Lund anförda eksämplena, bland vilka jag särskilt skall framhålla „ek vil þat fótspor ganga sem faðir minn gekk“ eller „ríða . . . Myrkvið inn ókunna“, vilket senare äfter W:s uppfattning komme att syfta på en „promenad“ till häst över trädtopparne. Jag hänvisar också till Fritzners ordbok under fara 11 ock ganga 4, där ganga e-t säges betyda „*gaa hen over, langs efter noget*“ ock fara e-t översättes med „*befare, overfare, fare hen over noget.*“ W:s slutsats, att här enligt hds:s av mig försvarade läsart skulle komma att „*talas om en promenad ofvan på borgleden (borgportarne)*“, är således oriktig ock jag skall till yttermera visso påpeka det med här i fråga varande ställen fullkomligt analoga „*skaltu ganga inn í bæinn vestri dyr*“ Fornaldar Sögur II. sid. 388. W:s spärrade „*ofvan på*“ är så mycket mindre befogat, som den ejäntliga ock ursprungliga betydelsen av hlip är *Aabning, aabent Mellenrum, hvorved dannes en Afstand mellem Omgivelserne paa begge Sider* (se Fritzner under hlip 1), ock Isländarne på 11- eller 1200-talet kunna med sina helt visst tämligen utvecklade begrepp om befästningskonst mycket väl hava tänkt sig även hlipen „*a pesse exe himnesco borg*“ (18. 19) såsom öppna ovanför. Det nu anförda torde vara mer än nog för att visa, att hds:s läsarter på sid. 18. 18—19 ock 19. 23 utan något slags ändring jiva just den mening sammanhanget kräver. Jag skall emellertid också påpeka, att de av W. föreslagna ändringarne rent av je omening. Om man nämligen äfter W:s förslag sätter in ett í framför hlipen 18. 19 ock vestr lip 19. 23, blir översättningen på det förre stället (*sicut enge ma komasc iborg. nema hann gange in í hlipen*) *liksom ingen kan komma in i borjen, om han icke går in i (iij ijenom) portarne* ock på det senare (at *hann comesc í vestr lip borgarexar*) *på det hann må komma in i (iij ijenom) borjens västra portar*, men att få stanna i porten, då man vill in i borjen, är visserligen icke såsom en „promenad ofvan på borgleden“ något ekvilibristiskt konststycke men det är ett bedröfligt fiasko. — 19. 4 min förklaring av mipialldra står naturligtvis lika fast, även om W. kunde i senare eller samtida hds. påvisa än så många

sammansättningar med *miþ*- framför vokal (de exempel på dylika sammansättningar, som W. anför i Textkr. Anm., förekomma alla i yngre handskrifter ¹). I ett åter tryckningen av min anmärkning om *miþ*alldra mig till handa kommet häfte av Beiträge z. Gesch. d. d. Spr. u. Lit. (XII sid. 486—491) har Sievers utförligare ock med andra exempel visat det språkhistoriskt berättigade i sådana former som den av mig här försvarade. W:s kategoriska ock liksom från en högsta instans fällda dom „Saken är också den, att hvarken substantiva eller adjectiva *ja*-stammar af ofvannämnda beskaffenhet antaga något slutande *i* (*j*) uti sammansättningar, äfven om senare leden börjar med vokal, och hr L:s på ett skrifvel grundade förklaring af *miþ*alldra såsom yngre analogibildning efter sådana ord som *miþ*miór, *miþ*scamr o. d. är alldeles förfelad“ torde således tränga till en revidering — 19. 20 mitt förslag att framför *fultípa* aldre insätta a förefaller mig icke vara „tydligan oriktigt“, ty att säga „*látom oss äj glömma vår mogna ålder*“, då man vill uttrycka en uppmaning att bättra sig i sin mogna ålder, om man äj jort det i ungdomen, synes mig vara ett själigen egendomligt uttryckssätt. Huruvida jag, såsom W. med sitt „(från 19. 22?)“ antyder, fått idén till mitt ändringsförslag från a *fultípa* aldre 19. 22, mins jag verkligen icke, men om profassor W. kan hava någon glädje av sin upptäckt, skall jag visst icke förneka det. — 19. 23 se här ovan min anm. till 18. 18, varav även framgår, att W. med hänvisningen till *þeir* ganga austan i *borgena* 18. 21 rákat gagna min sak ock skada sin egen i stället för tvärt om. — 19. 28 vågar jag fortfarande anse táksten oförändrad je en mening, som är fullt tillfredsställande ock lika god äller bättre än den man får jenom att ändra den åter W:s förslag. Stället lyder i ordagrann översättning „*Om vi äro guds jord (= hela kristenheten), såsom vi skola vara, så skola vi slynda till våra jordar (= de särsjilda församlingarna), det är till apostlarnes lärdomar, som* (d. v. s.

¹ Det är illa ställt med sammansättningen *miþ*aptann, om den äj förekommer annat än på det av Vigfússon siterade stället (Fms. VIII 89) ty där står „*miðs* aptans“.

apostlarne) ledde oss till livsens hage" ock orden *det är till apostlarnes lärdomar* anser jag innebära meningen *där vi finna apostlarnes lärdomar*. Jag har således äj trott något så „barockt“ som att apostlarnes lärdomar skulle kunna kallas jordar, vilket i ock för sig väl knappt vore mera avvita än att kalla apostlarnes lärdomar för herdar, såsom W:s ändringsförslag innebär. — 20. 24 att *verþ* här bör behållas ock fattas som substantiv, synes mig framgå alldeles tydligt av paralällismen med det av mig påpekade stället til *fulz retlêtes þess er himinríki ma með caupa* 29. 10, vars *fulz retlêtes* här motsvaras av de i orden *Alþp—várra* 20. 20—23 närmare specificerade dygderna, som sägas vara *verþ himinríkis fullsálo* (= *priset på himmelrikets salighet*), vilket uttryck innebär alldeles samma mening som orden *þess er himinríki ma með caupa* på sid. 29. 10. Jag bör kanske påpeka, att isl. har just uttrycket *caupa verþe* med betydelsen *köpa för ett visst pris*. Den som äj finner sig tillfreds med att översätta de här i fråga varande orden med *detta är hela priset på himmelrikets salighet*, enligt vilken översättning stället skulle framhålla saligheten som särdeles lätt att vinna, kan i stället översätta *detta är allt priset på himmelrikets salighet* = *allt detta är pr. på h. s. d. v. s. för mindre än allt detta kan man äj köpa himmelrikets salighet* ock således anse stället framhålla, att saligheten är svår att vinna. I Stud. har jag med flit använt ordet „üller“ för att lämna valet fritt emellan dessa båda tolkningar. På vad sätt sammanhanget skulle je något slags företräde åt den jenom W:s rättelseförslag skapade meningen „*det är allt samman* (= *allt det förut uppräknade*) *værdt himmelrikets salighet*“, har jag ännu äj lyckats inse. Att de av W. som stöd för hans mening anförda orden *ef er* (i st. f. *ver*) *erom verþer vistarenar með guþe* 20. 16 icke på något sätt kunna jämföras med här i fråga varande ställe, där det talas om det, varijenom vi kunna bliva „*verþer vistarenar með guþe*“, synes mig ligga i öppen dag. — 21. 28 med hänsyn till *himin* har jag äj föreslagit någon ändring utan blott yttrat mig om, hur stället bör uppfattas. Att *in*, såsom jag påstått, är advärb, synes

mig framgå därav att 1) det språkliga uttrycket blir långt bättre, om man fattar in som adverb än om det fattas som artikel (jfr *er hann* ste til *himna* upp 44. 30, *sem vér stígem* anan pall upp af *æprom* 123. 14), 2) suffig. artikel i StH användes helt sparsamt utom i de allra yngsta styckena ¹ ock 3) artikeln bort hava formen *en* (jfr *himinen* 63. 30, som är det enda jämförliga stället). — 22. 31 se min anm. till detta ställe i Stud. sid. 64—65. Till vad jag där sagt, skall jag lägga, att *gubspiallzens* 191. 11 är rättat från *gubspiallens*. De exempel jag anfört i Stud. kunde lätt ökas. Så t. e. skall jag ur *cod.* 1812 ä. d. påpeka *tunglenf* 37. 14 ock, att *haldenf* 26. 23 är rättat från *haldenf*, ur *cod.* AM 645 4:0 ä. d. formerna *kereuf* 5. 19, *konvongenf* 71. 21 ock *lypenf* 87. 15, som är rättat från *lypenf*, samt ur *cod.* AM 677 4:0 (äfter *Leifar*) *fveimnf* 125. 25, *fmiþmf* 127. 20 ock *fveimnf* 135. 18. — 23. 33 min anm. om *terópra* avser huvudsakligen att påpeka formens språkhistoriska ställning jenom att hänvisa till Noreens utredning. Jfr vad jag här ovan i min anm. till 5. 19 säger om ändamålet med mina anmärkningar i Stud. II. — 24. 8 då eke kan behållas, vilket W. äj bestrider, är det därmed också klart att ingen ändring får företagas. — 24. 22 synes W. medje, att tåksten äj behöver ändras, vilket enligt min mening (se här ovan min anm. till sid. 14 not 9) är det samma som att den äj får ändras. W. finner emellertid, att jenom hans rättelse uttrycket bleve „bättre pointeradt“. Så vitt jag vet, heter emellertid *lära sig* alltid *lära*, aldrig *kena sér*, ock jag fruktar därför, att W:s välmenta försök att få „point“ i den ärevördiga homilibokstäksten strandar på grund av språklig omöjlighet. — 29. 16 kan jag äj inse, på vilka själ W:s påstående „af *ei* och *lif* blir icke något subst. *eilíf*, utan *eilífi*“ stöder sig. Om jen. *eilífs* kan ingå i sammansättningen *eilífsvist*, bör den också kunna förekomma som självständigt ord. — 37. 12 är det oriktigt att suplera *mapren* därför, att i StH suffig. artikel i allmänhet saknas, så snart den, såsom här, kan undvaras, ock då man skall

¹ Isynnerhet är det i StH sällsynt att finna suffig. artikel vid ordet *himen*, något som äger rum blott i 4 fall (20. 8, 58. 6, 63. 30, 162. 22) av 197.

suplera en tåkst, bör detta sje i överensstämmelse med vad som är regel ock icke med vad som är undantag. — 42.³⁴ av sidan vj i W:s förord till StH framgår äj på minsta sätt, hur sådana former som *glíkom* böra uppfattas; snarast skulle man tro, att W. ansett dem för skrivfel, äfter som de anföras i hop med tydliga skrivfel såsom *ofdrykcon*a 216.¹⁷. Att bygga ett „bestämmt antagande“ på endast 5 tåkstställen är icke alls vanskligt, då de ha ett så starkt språkhistoriskt stöd som det jag i Stud. påpekat, vilket W. i sitt svar visligen avhållit sig från att nämna¹. — 43.²¹ kan den, som äj läst mina Stud., av W:s märkliga sätt att svara få den föreställningen, att vad som i min anmärkning till detta ställe är bisak, i stället skulle vara huvudsak ock tvärt om. Jag har emellertid i Stud. blygsamt („det skulle nästan kunna sättas i fråga“) satt i fråga, huruvida något jälpvärb verkligen behöver (ock således bör) insättas på detta ställe. De exempel på dylikt utelämnande, varpå denna min förmodan stöder sig, torde i ock för sig väga lika tungt som W:s uteslutande på den statistiska beräkningen, att dylika fall förekomma 1 gång på var 34:de sida, grundade domslut „Vi tilllåta oss att utan vidare hänföra åsigten till den samling af misslyckade teorier, som hr L. uppbyggt på skriffelens lösa grundval“. Denna överlägset föraktfulla behandling av min förmodan synes röja, att W. äj känner, att ett dylikt utelämnande av former av vera omtalas i Lunds Ordföjningsläre § 185. Som exempel ur StH skall jag ytterligare påpeka *grípungar* *miner* oc *alföglar* *högner*. oc *aller hluter búner* 162.³⁹—163.¹, där jälpvärben dock kunna vara utelämnade, emedan de saknas på mot-

¹ Profassor W. synes i fråga om bevisningens stringäns ställa obilligt stränga krav på mig i jämförelse med dem han ställer på sig själv, ty han finner det här lättsinnigt av mig att på 5 fullt säkra ställen, som ha ett starkt språkhistoriskt stöd, bygga ett antagande, medan han själv (se Textkr. Anm. sid. 215) blott på grund av ett tvetydigt förkortningstecken i fråga om de blott en gång vardera förekommande skrivsätten *litellát'e* 41.²² ock *lærefveif* 13.²² jör antaganden, som äj blott sakna varje språkhistoriskt stöd utan gå rakt emot all språkhistorisk rimlighet.

svarande ställe i den grek. ock lat. bibeltäksten ¹, Buin fögnopr en 165. ³ þar es alldrege byggver illr. oc þáþan alldrege a braút vísat góþom 194. ⁶, där W. själv äj föreslagit ändring, samt möjligen er en þyngra 164. ²¹. Likaledes bör framhållas, att även jálpvärbet hafa i liknande fall kan undvaras, t. e. i þeir er haft hynþe mvrþa 50. ³², sa es eí veret. oc á vallt mun vera 161. ³⁰. Helt visst kunde jag i denna punkt med mer själ än W. på sid. 226 i Textkr. Anm. som stöd åberopa „Skandiskt språkbruk“. I främsta rummet har W. varit anjelägen om att hänfullt avvisa min inom parentes jorda anmärkning, att om något jálpvärb skulle insättas, borde det vara es ock äj er, vilken han förklarar vara „allt för menlös“, „enär formen er förekommer flestades i samma stycke“. Jag betraktar det emellertid som obestriddigt, att en tákst bör supleras i enlighet med vad som i denna tákst är regel, ock behöver då blott påpeka, att i stycket 39. ¹⁹—45. ³¹ har den rel. partikeln ock värbet vera formen es 87 ggr ock er 22 ggr. — 44. ³¹ till vad jag sagt i Stud. skall jag blott lägga, att W. själv i sitt förord sid. viij säger „I ändelser är u (eller v) ej så brukligt som o, men användes dock, särdeles när stamstafvelsen har u“. — 50. ¹⁷ om W. äj medjer, att Minzpu 68. ²⁴, ³⁷ är fullt analogt med iprastu, så hoppas jag att han jör det i fråga om snústú 51. ²³, till vilket han håller icke föreslagit någon rättelse. W:s not till iprastu är äj „upplysande“ utan innebär ett förslag till tákständring, ty „upplysande“ noter inleder W. äj med ett „Läs“ utan med „I st. f.“ — 54. ⁵ W:s sätt att bemöta mitt försvar för hds:s läsart jör det för mig nödvändigt att uttryckligen påpeka, att där i táksten står góþfvsse (se W:s upplaga) ock icke góþfýse. Detta góþfvsse är, såsom jag i Stud. påpekat, rättat från góþfýse, vilket i ock för sig är tillräckligt för att utestänga varje tanke på att ändra góþfvsse till góþfýse, såsom W. icke dess mindre föreslår. Då jag nu i Stud. framhållit, att góþfvsse är till både form ock betydelse fullkomligt oklanderligt, försvarar W. sitt obefogade ändringsförslag med

¹ Naturligtvis måste dock språkbruket hava tillåtit jálpvärbets utelämnande.

invändningarne, att det „blir alldeles samma mening, om man läser *göþfýsesyn*, såsom det först blifvit skrifvet, eller *göþfússe* (= *göþfúsri*) *syn*, såsom det sedan blifvit ändradt“ samt att han hållit sig till „det ursprungliga skrifsättet“ ock jer till sist sina ord en vändning som om det varit jag ock icke han själv som velat ändra vad som nu faktiskt står i hds. Att bemöta sådant faller mig visst icke in, men jag vill anbefalla försvaret till mina läsares speciella uppmärksamhet. — 57. 4 (ä j 54. 7) huruvida min i Stud. lämnade upplysning „att StH ingenstädes har något frétta äller frétt“ är „öfverflödigt“, såsom W. påstår, därför, att han om fräte 57. 4 i noten 1 upplyser „D. v. s. *frétti*“, ock vid fräta 57. 11 hänvisar till denna not, anser jag mig kunna överlämna åt mina läsare att själve avjöra. Att StH. på sid. 133. 19 har formen frëtar, såsom jag i Stud. påpekat, synes mig håller icke med önskvärd tydlighet framgå av W:s här siterade not. — 57. 6 har jag i Stud. påpekat, att uttrycket þu beþleém iorþ gyþinga är i full överensstämmelse med såväl den grekiska tåksten som Versio vulgata ock således ä j får ändras. Profässor W. anför nu till försvar för sitt rättelseförslag „det är mera öfverensstämmande med Skandiskt språkbruk (!!)" att skriva *beþleém i iorþ gyþinga*“ ock „Alla mig bekanta Isländska bibelöfversättningar hafva på nämnda ställe *Betlehem i Júdea*“. Jag skall nu först påpeka, att det sannolikt var Luther som först insatte detta *i*, ock däreft hemställa, huruvida det kan anses stämma överens med sunda tåkstkritiska grundsatser att i en tåkst från omkr. 1200 vilja ändra ett uttryck, som har historiskt jiven, riktig form, för att få det att stämma överens med en *i* 16:de århundradet företagen ändring. Vad angår det stöd för sitt ändringsförslag, som W. funnit i „Skandiskt språkbruk“, kan jag svara W. med hans egna ord (Textkr. Anm. sid. 220) „För hvar och en, som vet hvad en epexegetisk apposition innebär, är det klart att ingen ändring behöfves“ ock på samma gång påpeka, att här i fråga varande bibelställe i den svänska bibelkomisjonens senaste översättning lyder „*Och du Betlehem, land i Juda*“. — 64. 19 se här ovan min anm. till 5. 19, 21. — 69. 11 då mitt rättelse-

förslag stödes av motsvarande ställe i GNH ock det begångna skrivfelet är psykologiskt förklarligt, synes det mig vara en för-
 tvivlad utväg att antaga, att här skulle föreligga en latinism,
 som vore fullkomligt stridande mot isl. språkbruk, ett antagande
 som är dess mera orimligt, som den norska täksten visar, att
 satsen enda—heims är en huvudsats ock således icke på något sätt
 beror av merkianda. Att ett helt stycke (StH 70. 8—13), som
 med hänsyn till innehållet står alldeles för sig själf, är insjutet
 i StH:s täkst¹, måtte väl äj hindra att den äljes över allt fak-
 tiskt eksisterande överensställmelsen i allt väsentligt emellan StH
 ock GNH både kan ock bör läggas till grund för rättelser, där
 meningen så kräver. — 71. 5 även om W:s rättelseförslag i alla
 andra hänseenden vore lika antagligt som mitt (se Stud. sid. 69),
 så har mitt det avjorda företrädet, att man kan inse, varför
 skrivaren råkat skriva leyþe i st. f. leyse, men äj varför han
 skulle hava kommit att skriva leyþe i st. f. leiþe. — 71. 31 det
 förefaller mig vara alldeles tydligt, att, om täksten ändras äfter
 W:s förslag, meningen äj blir tillfredsställande, enär stället då
 får översättas *åt de männisjor som vilja glädja sig åt det goda*,
 där begreppet *vilja* förefaller mig avjort meningslöst. Att tåk-
 sten däremot bör behållas oförändrad, synes mig vara tydligt
 därför, att orden oc hellz sa fögnopr síþan ei oc ei at vilia gups.
 þeim monnom ællom es góþom vilia fagna omiskkæneligen hæn-
 syfta på änglarnes bud vid Jesu födelse (Luc. 2. 15) „Gloria in
 altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis“. —
 74. 35 vill jag blott påpeka, att förekomsten av uttrycket helgar
 beócr i nästa rad är så långt ifrån att tala emot min förmodan,
 att det uteglömda subjunktet till segia just är helgar beócr, att
 jag tvärt om i orden Sva kena oc helgar beócr funnit ett stöd för
 min mening (se Stud. sid. 69). — 77. 19 säger W. ingen ändring

¹ Att det icke ursprungligen tillhört täksten utan är insjutet i StH, sy-
 nes både av dess innehåll, som tämligen bjärt sticker av mot det om-
 jivande, ock av dess form, i det att det är en vanlig påståendesats,
 som avbryter den långa rad i imperativform framställda uppmaningar,
 som börjar med *Holldom* 69. 32 ock slutar med *hirtom* 70. 15.

behövas, „om man öfversätter rätt“. Jag jissar, att W. tror, att sér skulle vara presens av värbet siá, men en dylik uppfattning är omöjlig dels på grund av ordföljden *þess ma eige orvánt þyckia at neqver þat fyrer sér*, som då hade måst vara þ. m. e. ø. þ. at neqver sér þat fyrer, dels emedan sér likasom det under samma konjunksjon (at) lydande ock jenom epa med sér koordinerade se hade bort vara konjunktiv. — 79. 12 godkänner W. i allmänhet den regel, som jag i Stud. påpekat, men säger „Det är svårt att veta, hvarför hr L. anför en syntaktisk regel, när han icke anför den med tillräcklig noggrannhet“. Jag vet emellertid icke äfter vilken norm W. funnit min formulering brista i noggrannhet, ty jag godkänner naturligtvis icke hans egen där-äfter följande inskränkning av regeln, vilken så tydligt som väl möjligt är lämpad äfter vad som kräves för försvaret in casu. Att W. äj håller själv hyst full tillit till den regel han skapat, synes också av det moderata uttryck han använder vid dess tillämpning på här i fråga varande fall, då han nämligen säger det vara „mer än troligt“, att mirro är skrivfel för mirra. — 79. 17 det medjives av W., att preva kan betyda det samma som þriá, ock det är således blott fråga om, huruvida en sådan betydelse här passar äller äj. Jag skall då blott betona, att det publikum, för vilket i fråga varande homilia var avsedd, helt visst fick en klarare föreställning om treenighetens väsen, om man sade gud vara „tre i enhet“, än jenom uttrycket „trefaldig i enhet“. — 79. 34 att táksten i StH måste ändras till överensstämmelse med GNH framgår dels därav att StH:s várs är meningsstörande, äfter som det äj kan vara tal om *vår helighet*, dels därav att det är rimligare att i várs se ett av föregående heilafes framkallat skrivfel än att antaga ett ord vara utan all anledning överskottat i GNH. — 86. 1 jäller det, huruvida skrivaren, såsom W. påstår, först hoppat över ett i ock däräfter läst ett er som et, äller om han, såsom jag menar, blott läst ett ic som et. Att förväksla ic med et är helt visst lika lätt som att taga er för et, ty r är jenom sitt karaktäristiska bihang till höger ganska säkert sjyddat mot förväxling med någon annan bok-

stav. W. har håller icke på något sätt styrkt sannolikheten för en förväxling emellan *er* ock *et*, vilken jag i Stud. förnekat, men i stället påstått, att *ic* äj kan förväxlas med *et*, emedan bokstäverna i *er* ock *e* skulle vara „så olika hvarandra som möjligt“. Jag vill häremot framhålla, att, såsom jag i Stud. påpekat, näml. lect 116. 25 äj blott visar, att förväxling av *ic* ock *et* är möjlig, utan är ett faktiskt exempel på denna förväxling, likasom geti 98. 24 visar, att omvänt *e* kunnat tagas för *i*. Att ett tydligt skrivet *i* med typisk form, då det står isolerat, äj rätt järna bör kunna förväxlas med *e*, medjer jag visserligen, men i skrivarens förlag kan i einfaldleic mycket lätt det sneda tvärstreck, varmed öglan på *e* slutas, hava skaffat det följande i ett litet bihang åt höger ock därihenom jivit det en förvillande likhet med ett *c*¹. Då W:s antagande således innefattar två särskilda fel, ett överhoppande ock en förväxling, medan mitt blott förutsätter en förväxling, som icke blott i sig själv är lika sannolik som den W. antager, utan på vilken faktiska exempel förekomma i StH, anser jag min förklaring hava avjort företräde. — 86. 4 ehuru W. till ock med enligt sin egen på sid. 228 i Textkr. Anm. framställda inskränkning av regeln om konstruktionen äfter *pat* es måste medjiva, att *hds:s cristen* lyp är fullkomligt riktigt, påstår han likväl, att lyp bör ändras till lyp på grund av skrivfelet einfaldlect 86. 1, som han anser böra rättas till einfaldleic, men som, enligt vad jag anført dels här ovan dels i Stud., torde stå i st. f. einfaldleic ock således talar just för att behålla *hds:s* läsart oförändrad. Frånsett hur einfaldlect 86. 1 bör uppfattas, vill jag hemställa, om det överensstämmer med sund tåkstskritisk metod att, som W. föreslår, ändra ett *i* ock för sig fullt riktigt ställe för att bringa det i överensstämmelse med den form, som möjligen döljer sig under ett uppenbart skrivfel, i stället för att, som jag vill, rätta skrivfelet äfter den riktiga formen, vilket till ock med äfter W:s egen syntaktiska regel lika väl låter sig jöra. — 87. 32 den av mig fö-

¹ I geti 98. 24 kan på samma sätt förväxlingen hava underlättats därihenom, att tvärstreckat på *t* i originalet förbundet *t* med *c*.

reslagna ändringen är äj nödvändig ock bör således äj företagas. — 88. ¹⁰ på mitt försvar för hds:s alscyllde svarar W. „den svaga formen passar ej och finnes dess utom icke“. Härtill får jag jemmäla 1) att någon sjilnad till betydelsen äj finnes emellan stark ock svag form, 2) att den svaga formen i formält hänseende passar fullkomligt ock 3) att svag form även utan föregående bestämningsord kan väntas av vilket adjektiv som hälst. I den nya upplagan av sin ordbok har också Fritzner upptagit „alskyldi, *adj.*“ med blott detta ställe som sitat. -- 94. ⁴ svarar W. „her står icke öfverflödigt och är icke skriffel för *er*“. Att *her* skulle vara „öfverflödigt“, har jag aldrig påstått, utan tvärt om däri sett en så väsentlig satsdel som själva predikatet. Vad senare delen av W:s svar skall antyda, förstår jag äj ock kan således äj svara därpå. — 97. ³² står i hds. *efpu lætr hann kena qvala nacqvot a sárleíca á sínom licama*. Emot mitt förslag att ändra *a* till *epa* (i st. f. W:s *oc*) invänder W. „här talas om inre smärtor och yttre sår“. Härtill skall jag svara, att *sárleícr* äj betyder *sår* utan *smárta* ock att orden *qvala* ock *sárleíca* båda måste beteckna kroppsliga smärtor, enär enligt Jobs bok gud uttryckligen befallte satan „*verumtamen animam illius serva*“. Båda orden torde således vara synonyma uttryck, som båda hava del i den följande bestämningen *á sínom licama*, vadan de för meningens skull lika järna kunna förbindas med *epa* som med *oc*. Under sådana omständigheter synes mig rättelsen *epa* vara den lättaste, enär *a* ock *epa* åtminstone hava en bokstav jemensam. Jag skall emellertid påpeka, att det 2 rader äfter heter *vip vanheílsona. oc vip sárleíca*. Skulle åter, som W. tyckes mena, *qvala* ock *sárleíca* beteckna olika slags plågor, är rättelsen till *epa* tydligen att föredraga, enär meningen blir bättre, om man låter satan bejära blott det ena slaget plågor för att fresta Job. — 98. ²⁴ jfr här ovan min anm. till 86. 1. — 103. ¹⁴ till vad jag sagt i Stud. skall jag blott lägga, att ett fingrino förekommer även i cod. AM 677 4:o (Leifar 42. ²⁵). Den förmenta likheten emellan *o* ock *e* har jag redan bestritt i min anm. till 9. 8. — 104. ³¹ skall jag påpeka, att de övriga värbalformerna

beteckna något förflutet ock för den skull måste stå i preteritum, medan heito betecknar något som fortfar ännu i dag (þíóp su er . . . gypingar heito) ock således på Homilibokens tid med full rätt kunde uttryckas med presens. — 107. 11 skall jag först påpeka, att då inga andra beslätade språk, varken äldre eller yngre, förete något motstycke till den best. artikelns förmenta svaga böjning i isl., vilken således äj har sin rot i något äldre språksjede, det således är fullkomligt berättigat att, som jag i Stud. jort, äfter deras frekväns avjöra, huruvida dylika former böra anses som avsiktliga eller som skrivfel. Då de till betydelsen äj sjilja sig det minsta från de starka formerna, inser jag äj på vilka „naturliga skäl“ W. anser det bero, att de så sällan förekomma. Med det mindre korräktade uttrycket „svagt böjt adjektiv“, som framkallat W:s invändning, att „nämnda artikelformer aldrig kunna förekomma annat än framför svagt böjda adjektiv“, avsåg jag naturligtvis blott svagt böjda positiv- eller superlativ-former ock sådana komparativ-former, som alltid komma att hava samma ändelse som motsvarande „svagt böjda“ form av best. artikeln, men äj de komparativ-former (i fem. sing. ock plur.), som hava andra ändelser ock framför vilka dylika artikelformer därför äj rimligtvis kunna vara skrivfel. Då jag emellertid ännu äj träffat någon svagt böjd form av best. artikeln framför någon dylik komparativform, vågar jag med ännu större säkerhet än i Stud. påstå, att svagt böjda former av best. artikeln i äldre isl. hds. äj äro „en oomtvistelig och lätt förklarlig språk-egenhet“ utan helt enkelt oavsiktliga skrivfel. I en not har profässor W. med synbar möda ock synbart nöje berett sig ett tillfälle att hänvisa till den enda mindre fördelaktiga resensjon av min doktorsavhandling, som hittills varit synlig. Detta jer mig anledning att ur två andra resensjoner över samma arbete sitera vad som sagts om mina statistiska uppjifter. I Deutsche Literaturzeitung n:o 20, 1886 säger Burg „Mit Recht hält er (der Verfasser) alles und jedes für zählenswert“ ock i Literarisches Centralblatt n:o 5, 1886 yttrar Mogk „ . . . zumal da die Einleitung mit ihren statistischen Aufzeichnungen der einzelnen

Laute in der Hdschr. eine reiche Fundgrube für die altnordische Grammatik ist. Hier ist es auch das erste Mal, dass ein auf dem Gebiete der deutschen Philologie bewährtes System auf dem der nordischen angewendet worden ist, und wir haben nur zu hoffen, dass dieses Nachfolge finde“ ock „. . . einer umfassenden altisländischen Grammatik . . ., zu der vorliegendes Werk ein Baustein ist und bleiben wird“. — 108. 17 får jag be profässor W. om ursäkt för min ogrundade misstanke, att han med leip skulle hava menat participium av leipa. Men därfär ställer jag mig äj vänligare till hans ändringsförslag utan anser fortfarande tåksten vara bra som den är, enär leid helt visst är neutr. plur. Att, såsom W. påstår, leid borde varit mask. plur. på grund av det 2 rader senare följande övarer kan jag äj medje, ty dessa båda ord höra ju äj ens till samma sats. Skulle någon nödvändigt vilja ha samma jenus på båda ställen, ligger det naturligtvis mycket närmare till hands att anse förkortningstecknet för *er* uteglömt vid *d* i leid än att, såsom W. föreslår, ändra leid till leip. Så vitt jag förstår, är på advärb med tämporal betydelse ock korrelat till *er vér erom apr övarer*. W:s ändringsförslag är omöjligt även därför, att äfter ett „*pá leip* = *eo modo*“ borde den beroende satsen varit inledd med *at* ock icke med *er*. — 114. 11 yttrar sig W. åter ijän på ett märkvärdigt förbehållsamt sätt ock säger „*réttom* kan förklaras annorlunda än såsom genom skriffel tillkommet och bör följaktligen icke ändras“. Då jag ty värr äj kan inse, vad W. härmed åsyftar, måste jag avstå från att bemöta invändningen. — 115. 13 vågar jag fortfarande påstå, att de av mig påpekade ställena med hin alldeles tillräckligt likna det i fråga varande för att slydda hinom mot ändringsförslag. Det är dess utom av stället i ock för sig klart, att hinom måste behållas, ty sammanhanget kräver ett hänvisande pronomen, som starkt framhåller motsatsen till „*sa es alldrege hafpe vilian til at gera þat verc. heldr allan óvilia* 115. 12. — 120. 19 har jag påstått, att det av skrivaren från fagnaþar rättade fagnaar står i st. f. fagnar. W. säger „denna mening är oriktig, enär gen. *fagnaþar* beror af det föregående *nytr*“. Denna W:s åsikt vågar jag i min ordning förklara för omöjlig

dels på grund av det följande *pui*, ty subst. *fognopr* kan, så vitt jag vet, äj styra dat. utan blott jen., dels emedan det här sagda med uttrycklig hänvisning (sem ec *qvap*) till detta ställe upprepas i raden 27, där det heter *exda* fagnar sem ec *qvap* *pui* att *pó* gøre *annar* på *pót* *hann* mege *eige* gera. — 120. ²⁶ må läsaren själv avjöra, huruvida meningen *den som är så stor vän till allt gott, att han jör det allt i vad han kommer i hog, men vill jöra mer än han kan* kan kallas „god“ i ett sammanhang, som handlar om förmågan att jöra det goda i motsats till viljan att jöra det goda. Äfter mitt ändringsförslag kommer stället att betyda *den som är så stor vän till allt gott, att han jör det allt i vad han kan, men vill jöra mer än han kan*. — 126. ¹⁰ medjer W. först, att hans i upplagan framställda ändringsförslag äj är „tillfredsställande“. Därefter vänder han sig mot min tolkning av stället sådant det lyder i hds. ock yttrar därom „Denna tolkning, om hon för öfrigt vore riktig, skulle innebära en motsats i förenämnda afseende mellan söndagen ock andra dagar. Detta är orimligt, ty *lågasongr* omtalas här endast såsom integrerande del af söndagens högmessogudstjänst“. Av dessa två invändningar måste jag lämna den som ligger i orden „om hon för öfrigt vore riktig“ obesvarad, när jag ännu äj lyckats inse, vari min översättning skulle vara felaktig, så vida W. äj syftar på, att jag återjivit hds:s of *lengra* med det blott till meningen men äj till formen komparativa uttrycket *långväga* (i motsats till *från nära håll*). Vad den andra invändningen angår, skall jag påpeka, dels att, så vitt jag vet, enligt den katolska gudstjänstordningen *lågasongr* förekom lika väl i mässan på vardagarne som i söndagens mässa, dels att W:s uppjift „*lågasongr* omtalas här endast såsom integrerande del af söndagens högmessogudstjänst“ torde bero på ett misstag, när något dylikt icke med ett enda ord antydes i förevarande stycke (121. ²⁶—127. ⁷), där det tvärt om omedelbart förut (126. ⁸) heter *Er enge* messa *rétsongen* *nema* *hvara* *tveggiað* *se* *minzt*. Vad stället innebär, torde så pass tydligt framgå av min ordagranna översättning i Stud., att det ejäntligen är överflödigt, att särsjilt påpeka, att det fram-

håller, att man om söndagarne, då mässan åhördes även av folk, som bodde mera avlägset ock därför behövde anträda återfärden tidigare, förkortade de i fråga varande uppräkningsarne för att jöra lågasæng ock därmed hela mässan kortare, medan man om vardagarne, då åhörarekretsen utjordes av blott de närmare boende, föredrog dessa uppräkningsarne i deras helhet. Denna mening, som tåksten jer utan någon ändring, förefaller mig så tillfredsställande, att den borde utestänga varje tanke på tåkständring. Profässor W. har emellertid äj samma uppfattning men låter nu det förra gången misshandlade dag vara i fred ock tillfredsställer sitt ändringsbejår på hvareger, som ju också bör tuktas, enår det var detta som ledde honom på det olyckliga förslaget att ändra dag till dagar. I st. f. hvareger vill han nu sätta hvaregan, som han åfter en hel del besvär („*hvaregan = hvarngan l. hverngan af hvarrgi l. hverrgi*“) får att vara en form av ett „*hvarrgi l. hverrgi*“ med betydelsen „hvilken som helst, hvarje“, ock jer mig sedan tillrättavisningen „Ordet är således alldeles icke att hänföra till *hvarrgi l. hvarigr*, ss. hr L. tyckes göra“. Härtill får jag svara 1) att något hvarge med samma betydelse som hverge icke förekommer i isl., ty hvarge med denna betydelse är en norsk form (se Noreens Altisl. u. Altnorw. Gram. § 394. 2 jämförd med § 391. 3)¹ ock 2) att om skrivaren velat uttrycka meningen *varje söndag*, han helt visst skulle skrivit *hvern domini dag*. — 126. 28 fasthåller W. sitt förslag att ändra oblåtår till oblåtóm (borde väl varit oblótóm?) i st. f. att insätta ett hlut framför oblåtår, såsom jag föreslagit. Att mitt förslag är det enda rimliga, framgår så tydligt av sammanhanget, att jag endast behövde hänvisa till tåksten, ock det är blott för att spara läsaren besvär som jag anför stället i ordagrann översättning. Det lyder *Att prästen bryter oblåtén* (oblét; märk singularén) *i tre delar, betecknar, att guds lekamen är i tre løpom*¹. *Den är en del av härrans lekamen, som steg upp från de döda*

¹ I Wimmers Fornnordisk formlära upptages följaktligen äj något hvarge med samma betydelse som hverge.

² Jag kan äj finna något motsvarande svänskt ord.

ock den betecknas i den del av oblaten (så äfter mitt förslag; äfter W:s i de oblater); som prästen släpper i kalken, då han läser *pax domini sit semper vobiscum*. Den andre den, som är livet i hans männisjor på jorden. Ock den tredje den, som vilar i avlidna rättrogna männisjor. Det förefaller mig till ock med ovissst, om något hlut ens behöver insättas framför oblátar, ty det kan möjligen underförstås från det framför licama stående hlutr. —

— 130. 34—35 anser jag mig äj kunna bättre bevisa nödvändigheten av den rättelse jag föreslagit än jenom att anföra stället, som lyder *En þau faþer oc moþer hexar oc sva allr lýþr sæ oc leit þessa ena fægro iartefn. er þrevetr már scyldi sva roskenmanlega rena ut epter þollonom. sem hon rav. dasamoþo oc lofoþo guþ*. Det går över mitt förstånd, hur man här skulle kunna underlåta att rätta *sæ oc leit* till *sa er leit*. Om jag utesluter bisatserna *er—rav*, lyder stället med min ändring sålunda i översättning *Men hennes fader ock moder ock så allt folket, som såg detta sjöna under . . . prisade ock lovade gud*. — 131. 30 vidhåller W. uttryckligen sin i upplagan uttalade mening, att 131. 30—133. 4 lika väl som 129. 17—131. 29 skulle vara en omedelbar fortsättning till 127. 11—129. 17. Jag påstår däremot, att 129. 17—131. 29 av misstag (om orsaken se Stud. sid. 78) kommit närmast äfter 127. 11—129. 17, som har sin omedelbara fortsättning i 131. 30—133. 4, vilket i sin ordning omedelbart fortsättes av 129. 17—131. 29. Att min mening är den riktiga, synes dels av de i upplagan medtagna bokstäverna B 129. 17 ock A 131. 30, varijenom skrivaren så tydligt som väl möjligt anjivit, att 129. 17—131. 29 skall byta plats med 131. 30—133. 4, dels av innehållet, såsom var ock en själv kan finna jenom att i tåksten följa berättelsens gång. Särskilt skall jag påpeka, att Annas tacksägelse för att hava befriats från ofruktsamhet *Lofa—cona* 129. 32—34 (således i stycket 129. 17—131. 29) nödvändigt måste föregås av den på sid. 131. 30—132. 3 (således i stycket 131. 30—133. 4) förekommande berättelsen om ängelens budskap, att hon skulle föda en dotter. — 134. 7 mot mitt försvar för hds:s at guþs invänder W. „meningen är ej att Maria fick nåd endast i Guds

hus eller tempel, utan inför Gud (*παρὰ τῷ Θεῷ*, apud Deum).“ Profässor W. torde dock veta, vad redan Lund i sin Ordföjningslära sid. 210 påpekat ock styrkt med eksämpel, att föreställningen om ett underförstått subst. (hús ä. d.) vid konstruksjonen at med jenitiv redan tidigt (helt visst långt före StH:s tid) försvunnit, varijenom konstruksjonen blivit möjlig att använda även i sammanhang, där ett dylikt underförstått subst. äj skulle passat. W:s invändning är således fullständigt maktlös. — 134. 21 tager jag tillbaka mitt förslag att framför fyllder insätta at i st. f. det av W. föreslagna oc, ty stället är helt visst slavisk översättning av Luc. 2. 6, som i Versio vulgata lyder „Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret“, ock bör således behållas oförändrat. — 137. 28 är det klart, att den av W. föreslagna ändringen av oflá:tr till oflé:tr i rent yttre hänseende är den lindrigaste, men min jenom eksämpel styrkta invändning, att oflé:tr äj passar i fråga om betydelsen, är naturligtvis äj undanrödd jenom W. förklaring „det är öfverflödigt att bemöta hr L:s ologiska argumentation“. Till dess min åsikt, att oflé:tr för betydelsens skull äj passar i sammanhanget, blivit vederlagd, anser jag således W:s ändringsförslag förfelat ock fasthåller det jag i Stud. framställt. Att rättelser, som blivit föreslagna av Unger ock aksäpterade av Fritzner, äj alltid äro riktiga, synes därav, att W. själv i anm. till 142. 30 nödgats uppge en dylik rättelse. — 137. 32 om y som grafisk variant till v se här ovan min anm. till 2. 21. — 142. 30 medjer W., att otlega äj bör ändras till óplega utan till optlega. Till vad W. ytterligare anför skall jag svara, dels att man kan vara „brinnande i bönen“ utan att därför vera óplega abónom (unjefär = *bete sig som en galning i bönen*), dels att jag ännu äj kommit till bättre insikt än att värbet vera alldeles avjort konstrueras med adjektiv som predikatsfyllnad ock icke med advärb, då, såsom här, det finnes adjektiv ock advärb av samma stam ock med samma betydelse. — 143. 7 se i Stud. min anm. till detta ställe. — 143. 17 biträder W. min i Stud. framställda åsikt, att orden þetta líf böra utgå, men kan äj lämna mitt påstående, att

de inkommit från raden 19, obestriff, utan påstår, att de „troligen“ inkommit från raden 14. Ehuru jag tvekar att på allvar bemöta en dylik yttring av blott ock bar motsägelselfusta, skall jag dock påpeka, att min åsikt torde äga företräde framför W:s, dels emedan det psykologiskt är långt antagligare, att skrivaren fått in orden från ett följande ställe än från ett, som han redan hunnit förbi, dels emedan här i fråga varande ställe med hänsyn till satsanordningen har vida större likhet med 143. 19 än med 143. 14. — 144. 32 torde W:s svar i sin helhet böra tolkas som ett medjivande. Med hänsyn till slutorden „Antagandet, att *leiga* på dessa ställen är skriffel för *leigo* eller *leigu* (!) ligger dock närmast till hands“ skall jag emellertid anmärka, att det för mig synes ligga „närmast till hands“ att lämna en tåkst oförändrad, då den, som här, är fullständigt riktig ock i synnerhet då, som i detta fall, det i stället föreslagna uttrycket äj kan visas förekomma. Hittills har jag lika litet som W. kunnat finna något selia at *leigo*, men till de i Stud. anförda eksämplen på selia a *leigo* kan jag lägga *Staðarhólsbók* (Finsens upplaga) sid. 213. 7, 238. 3, 243. 14, 266. 15, 498. 22, 499. 1—2 ock till eksämplena på selia at *leiga* sid. 124. 6—7, 237. 9, 14 i samma hds. Ur *Konungsbók* känner jag likaledes exempel på såväl selia a *leigo* som selia at *leiga* men äj ett enda på selia at *leigo*. Mot att uppfatta *leiga* som subst. i uttrycket selia at *leiga* har jag ingenting att invända, utan skall tvärt om som stöd för denna uppfattning påpeka uttrycket *leiga selia*, varpå exempel anföras hos *Vígfússon*. — 155. 24 att *ump* är skriffel för *umb*, anser jag vara bevisat i Stud. ock det synes håller icke bestridas av W:s yttrande, att det vore „alls icke omöjligt att skriffaren ämnat teckna *um þat*, för att återgifva det „obesvärade uttalet“.“ Jag anser mig emellertid böra påpeka, att det uttal, som W. här avser, äj järna kan kallas obesvärat, enär det helt visst icke förekommit, ty *StH* har aldrig något självständigt ord *um* utan antingen of (336 ggr) eller *umb* (48 ggr). — 159. 15 har jag påstått *hósætra* vara ett av det följande *slícra* framkallat skriffel för *hósæta*. Härtill svarar W. „Detta är uppenbarligen misstag, ty jemte

setr förekommer också *sætr* (se Egilssons lex.) ej blott i poesi, utan äfven i prosa“. Att „jemte *setr*“ ett *sætr* anföres hos Egilsson, är ju gott ock väl, men vad det har att jöra med frågan, huruvida *hósætra* är skrivfel eller äj, förstår jag äj. Jag förmodar, att W. velat säga, att äfter som det utom *sæte* (icke *setr*) finnes ett *sætr*, varpå Egilsson anför exempel äj blott ur poesi utan även ur prosa, bör man kunna vänta ett *hósætr* jämte det vanliga *hósæte*. Härpå får jag svara, att förekomsten av ett *sætr* i poesi naturligtvis ingenting bevisar i fråga om ett prosaställe, vadan jag äj brytt mig om att granska de hos Egilsson ur poesi anförda exemplen på *sætr*, samt att ordets förekomst i prosa är lindrigast sagt tvivelaktig, enär det enda hos Egilsson anförda prosaexemplet (Fornaldar Sögur I, sid. 123) av Vígfusson uppföres under *setr* ock detta med full rätt, ty stället är tryckt äfter en hds. från omkring 1400 ock i sådana skrives synnerligen ofta æ i st. f. e. Jag vågar således påstå, att något *sætr* med något så när samma betydelse som *sæte* äj förekommer i isl. prosa. Men även om ett sådant hade funnits, finge man ingalunda därför vid sidan av det ytterst vanliga *hósæte* uppställa ett *hósætr*, som äj träffats annat än på här i fråga varande ställe i StH, där indisierna för skrivfel äro så starka, att Fritznér, som i den nya upplagan av sin ordbok upptagit ett *hásætr* med endast detta ställe som sitat, äj kunnat underlåta att i parentes fråga „*Skrivfeil for hásæta?*“ — 161. 1 att stället bör supleras så, som jag föreslagit, torde med tämlig säkerhet framgå av de paralällställen jag i Stud. anført. Att såsom W. vill, förbinda *yfer* med det föregående *þar*, är omöjligt, dels emedan ett *þaryfer* (= *däröver*) vore en i denna tids språk oerhörd förbindelse, dels emedan stället då komme att betyda *Nu är däröver talat i några ord om denna högtids anseende*, medan det äfter mitt förslag betyder *Nu är där* (d. v. s. *i det föregående*) *denna högtids anseende framställt* (*yfer* farit of *gæfogleic* *hotþar þessar*) *i några ord*. — 163. 28 (ä j 31) säger W. mitt rättelseförslag vara „felaktigt“, emedan „*taka einnhvern einhverju* är lika normalt som det liktydiga *nema ehn ehu*“. Jag anser emellertid, att

en konstruksjon, som icke kan visas förekomma någonstades, alldeles icke kan kallas normal, även om „liktydiga“ konstruksjoner kunna påvisas. Då nu taka e-n af life är ett vanligt uttryck, medan något taka e-n e-o, så vitt jag vet, aldrig förekommer, anser jag det nödvändigt att på detta ställe insätta ett af framför lifi. Att af blivit uteglömt, förklaras av radsjiftet (sva at | lifi). — 166. ²⁵ att såväl *samtengr* på detta ställe som det *samtængr* GNH sid. 75. ²⁰, vilket Fritznér anför som enda sitat till det av honom antagna adjektivet *samtengr*, äro skrivfel i st. f. *samtengbr* (*samtængdr*), synes mig vara tydligt, ty, om ett dylikt adjektiv funnes, måste det betyda *som kan förbindas (med ngt)*, medan sammanhanget på båda dessa ställen kräver betydelsen *förbunden (med)*. — 175. ⁷ huruvida mitt äller W:s ändringsförslag har företråde, bör lättast inses därav, att stället enligt det förra komme att betyda *då togo de ett kärll fullt med ättika ock räckte honom*, men äfter det senare *då fyllde de ett kärll fullt med ättika ock räckte honom*. — 176. ¹³ att det framför *dýrþ* uteglömda ordet är *fagna*, synes mig med säkerhet framgå av de i Stud. åberopade ställena. Särskilt bevisande är A iorþo es monnom skylt at *fagna dýrþ* *hexar*. *þuiat* hon vill hiálpa ællom þeim es hana *dýrka* 8. ^{27—29}, vars mening är, att Jungfru Maria jálper dem, som „*fagna dýrþ* *hexar*“, likasom det på här i fråga varande ställe säges, att de som „*fagna dýrþ*. *göps* oc *heilagra mana hans*“ därijenom vinna deras nåd. På båda ställena synes i uttrycket *fagna dýrþ* ligga unjefär samma betydelse som i *dýrka*. — 181. ²³ nöjer jag mig med att hänvisa dels till motsvarande ställe i Stud., dels till Fritznér's ordbok under blåstr 2. — 185. ¹¹ skall jag först påpeka, att det icke är jag utan W. som vill ändra táksten, ty hds:s *óhreinánde* låter jag vara som det är, men uppfattar det som 2 ord, som rákat bliva hopskrivna, medan däremot W:s uppfattning kräver ändring till *óhreinánde*. Huruvida för övrigt W. äller jag har rätt, bör framgå därav, att stället enligt W:s ändringsförslag skulle betyda *de syndabilder orenligheten visar för hans själ*, vilket W. kallar „mycket god mening“, medan det enligt min uppfattning betyder *de syn-*

dabilder som den orene anden visar för hans själ. — 188. 12 skall jag påpeka, att orden på *meoxde eige dróttin . . . iarteíner geora* es hann gledde alla *boþsmen* synas mig äj rimligtvis kunna betydja annat än så skulle *hærran* äj *jöra under* (i plur. = *sådana* äller *det slags under*) *varíjenom han gladdde* (konjunktiv) *alla jásterna*. Den av mig åberopade regeln hos Nygaard är således fullt tillämplig ock konjunktiven gledde alldeles normal. Pluralen *iarteíner*, som tydligen betecknar art- äller klassbegrepp ock således visar riktigheten av min uppfattning, har också sjennerat W. ock tvungit honom att föreslå ändring till *iarteín*. Mot detta förslag måste jag naturligtvis på det bestämdaste oponera mig, enär *iarteíner* (i plur.) ock gledde (i konjunktiv) ömsesidigt stödja varandra ock tillsammans med bestämdhet avvisa varje förslag till tåkståndring. — 191. 22 skall jag till försvar för min uppfattning av sva som ett av det följande *verþr* framkallat skrivfel för sa påpeka, dels att paralällismen med þan i föregående rad nödvändigt kråver ett dem. pronomen (*Den fyller*¹ *andligt vin som o. s. v. . . . Men den blir drucken av guds vin som o. s. v.*), dels att de eksåmpel på sva = sa, som jag haft tillfälle att se hos Fritzner (1:sta upplagan under sva 4²) ock Vígfússon, äj förefalla mig fullt likartade med det här föreliggande. — 192. 2 står i hds. Hirtu, i vilket W. ser imperativen av värbet *hirpa*. Denna skulle emellertid hett *hirþu* *hirpdu* äller *hirdu* ock *hirtu kan*, såsom jag i Stud. påpekat, för formens skull äj vara annat än imperativ av *hirta*. W. påpekar nu först, att jag endast upprepat vad þórkelsson förut har yttrat ock att han sjålv endast anslutit sig till en av Unger ock Fritzner förut uttalad mening. Däråfter yttrar han „Saken är alltså icke så klar ock oomtivistelig, som hr L. något öfvermodigt ock skolmästrande antyder. Föreskriften „vårda din kropp, men blif icke vällustig“ ger bättre mening, än „spåk din kropp, och etc.““ Att föreskriften „vårda din kropp, men blif icke väl-

¹ Märk de föregående orden at þat fáe a oss en fülle *eige*.

² Det först anförda tar jag äj hänsyn till, enär sva där är ett av det föregående sveinn framkallat skrivfel för sa.

lustig“ skulle je bättre mening än föreskriften „spåk din kropp ock ¹ bliv icke vällustig“, torde vara en rent subjektiv uppfattning av profassor W., ty den senare tolkningen stämmer helt visst bättre än den förra överens med åskådningssättet under medeltiden, då späknningar stodo i högre kurs än i våra dagar, medan man å andra sidan mindre än nu för tiden hade sinne för hygienens krav. Från formens sida måste dess utom, såsom jag redan påpekat, hirtu hänföras till värbet hirta ock äj till hirpa. — 193. ³⁴ finner W. det rimligare att ändra 1) mono till monop, 2) þer till ér ock 3) þegelegar till þegeleger än att, såsom jag föreslagit, antaga, att skrivaren vid förn glömt förkortningstecknet för *er*. Jag vågar med full trygghet överlämna åt läsaren att själv avjöra, vilken åsikt som är sannolikast. Till yttermera visso skall jag påpeka, att ordet þágelegr på 6 av de 8 andra ställen (52. 13, 111. 21, 154. 34, 159. 32, 160. 27, 193. 20, 194. 27, 215. 8), där det förekommer i StH, är använt om offer till gud t. e. þegelegar fórnar føreþer guþe 52. 13. Att þegelegar äj får ändras till þegeleger, framgår också därav, att det av skrivaren själv just är rättat från þegeleger. — 194. ²⁵ skall jag blott påpeka, att stället äfter W:s ändringsförslag komme att betyda *Styrk mig min gud, mild ock förbarmare*, medan det äfter mitt förslag betyder *Styrk mig min gud, mild ock nådefull*. Att fullr uteglömts, står i sammanhang med radsjiftet (milldr | oc miscunar). — 201. ³⁰ medjer W. den av mig äfter Heilagra manna sögur föreslagna ändringen. Vad hans svar för övrigt angår, skall jag påpeka, att *crizne* är en „omöjlig“ form, ty den representerar uttalet *critsne*, medan ordet heter *cristne*. Av de ord W. anför som stöd för ett *crizne* bevisar *fiolmenz* 23. 19 ingenting, ty detta skrivsätt representerar uttalet *fiolmexts* ock står i st. f. *fiolmextz* (= *fiolmextst*), vars t för lättare uttals skull utelämnats, emedan följande ord (*vera*) börjar med konsonant. — 204. ⁴ då meningen äj kräver tillsättandet av ett ef, ser jag äj varför man äj skulle följa paralällställets anvisning ock ändra En till ef. Varför ett ef skulle vara

¹ Det torde vara överflödigt att påpeka, att en i isl. äj behöver vara en advärsativ konjunksjon utan oftast är rent kopulativt.

uteglömt, låter äj förklara sig, medan däremot skrivfelet En för Ef mycket väl kan ha sin orsak i det följande *hamn*, fastän detta är tecknat med förkortning, ty det är äj, såsom W. antyder, blott av ögat utan även av örat som skrivaren förletts till skrivfel. — 212. 3 har jag först ock främst satt i fråga, om något jälpvärb väckligen behöver supleras; om denna fråga jfr här ovan min anm. till 43. 21. Vidare har jag påstått, att, om något värb skall tillsättas, detta bör stå i indikativ ock äj i konjunktiv. Häremot invänder W. „Conjunctivus är nödvändig här, emedan här talas om något framdeles skeende, något ännu icke förverkligadt, och förf. lemnar oafgjordt antingen (huruvida?) någon har gjort godt eller ondt. En indicativ vore mycket oväntad här enligt allmänt fornnordiskt språkbruk, och Homiliboken har inga särskilda syntaktiska egenheter“. Jag skall först påpeka, att W:s ord äj stödjade sig på någon objäktiv, faktiskt konstaterad regel utan blott uttrycka hans egen subjektiva uppfattning. Därefter skall jag anmärka, att den här i fråga varande satsens innehåll i förhållande till det närmast överordnade (oc *scolom vér þar fram bera þaz sem vér gerþom hversem ein*) icke är „framdeles skeende“ utan samtidigt äller rent av förflutet, samt att i StH äfter hvárt sem—eþa äller hvarts—eþa alltid (33. 24, 44. 19, 94. 31, 107. 5, 119. 5, 164. 34, 178. 32, 199. 27) följer indikativ. W. antyder slutligen, att se här skulle vara överhoppat på grund av likhet med föregående *sem*, vartill jag skall anmärka, att det visserligen är psykologiskt förklarligt, att man av två ord som börja lika hoppar över det förra ock av två som sluta lika glömmer ute det senare, men att jag äj kan finna någon rimlig förklaring, varför man skulle hoppat över det senare av två ord, som börja på samma sätt.

I det föregående har jag tagit tillbaka mitt ändringsförslag till 87. 32 ock ändrat min uppfattning av 134. 21. En del av W:s invändningar har jag lämnat utan svar, enär de äro rent subjektiva meningsyttringar, för vilka anmärkningarna „53. 2 Att *lyte* skulle vara fem. i Homil., är föga sannolikt“, „98. 21 Om

trú eller *trúa* suppleras är likgiltigt“ ock „212. 31 är det likgiltigt, om *es* eller *at* insättes efter *sic*“ kunna betraktas som typer. Alla profässor W:s övriga anmärkningar har jag bemött. På åtsjilliga ställen har W. uttalat sitt ojillande av min böjelse att söka förklara skrivfel ock han går häri så långt, att han på sid. 229 säger „Det är en logisk förvillelse att vilja uppsöka constanta lagar för tillkomsten af skriffer; mången gång kan man gissa anledningen till felen, men långt ifrån alltid“. Härtill skall jag svara, att jag anser det vara raka motsatsen till „logisk förvillelse“ att hållre anse ett skrivfel bero på något faktiskt förekommande än att anse det härröra från något, varom man äj kan jöra sig ens den avlägsnaste föreställning. Huruvida för övrigt skrivfel låta förklara sig så som jag förklarar dem, får naturligtvis avjöras rent empiriskt äfter det antal fel, vartill man på detta sätt kan finna orsakerna, ock i detta hänseende torde längden av mina dels i Stud. (sid. 84—94), dels i förorden till mina upplagor av cod. 1812 ä. d. ock cod. AM 645 4:o ä. d. anförda skrivfelslistor vara bevis nog.

Jag får naturligtvis äj med tystnad förbigå det utlåtande, som profässor W. låtit dosänten Söderberg avje ock som han åberopar på sid. 238. Med hänsyn till detta skall jag upplysa, att dos. S:s undersökning av hds. försigjick på 2 dagar (högst 4 timmar varje dag), om jag äj missminner mig. Jag anser visserligen de omtvistade ställena ij vara fler än att de på 8 timmar böra kunna rätt ordäntligt undersökas, men då de kunnat uppfattas så fullkomligt olika av profässor W. ock mig, som ju båda få antagas äga en rätt ansenlig vana vid handskriftsläsning ock särskilt böra vara grundligt förtrogna med StH, torde denna tid hava varit alldeles för knapp för dosänten S., som, så vitt jag vet, aldrig speciellt sysselsatt sig med handskriftstudium. Jent emot dosänten S:s vitnesbörd kan jag som borjen för riktigheten av min uppfattning ställa min

föregående värksamhet som handskriftsutgivare, vilken väl blivit klandrad för överdriven noggrannhet men aldrig för motsatsen.

Slutligen har profässor W. sökt att ställa mig i en ännu ojnysamare dager jenom att utpeka mig som otacksam lärjunge. Om beskaffenheten av mitt lärjungeförhållande till profässor W. är naturligtvis blott ett fätal i stånd att bilda sig en egen mening ock deras dom underkastar jag mig med fullkomligt lugn. Vad jag emellertid hoppas, att en ock var inser ock medjer, är, att vilket mitt förhållande till W. än må vara, det äj under några omständigheter kunnat förbinda mig att avstå från att publicera något som jag, kan hända i fåvitsko, ansett äga vetenskapligt inträse.

Profässor W. avslutar sina Textkr. Anm. med „tillägg och rättelser af meningsstörande tryckfel i Homiliboken“, vilka alla med undantag av ett (66. 12) äro av mig anmärkta i Stud. ock som glädja mig, enär de utjöra ett erkännande även från W:s sida, att jag äj farit vilse i allt.

Då jag vet, att Arkivets redaktion äj tillåter, att denna sak ytterligare diskuteras i detta band av tidskriften, kommer sannolikt detta jemmäle att bliva mitt sista ock enda inlägg i denna tvist. Jag vågar också tro, att vad jag anfört dels här ovan dels i Stud. är sådant, att jag utan vidare kan överlämna målet till allmänhetens ock kritikens dom. Skulle W. fortsätta tvisten ock mot förmodan anföra något, som för innehållets skull kräver svar, hoppas jag kunna lämna ett sådant i fortsättningen till mina „Studier över den stockholmska homiliboken“.

Innan jag slutar, skall jag tacka profässor W. för det han i sina Textkr. Anm. lagt å sido all överlägsen värdighet, men på samma gång för hans egen skull beklaga, att han äj stannat därvid, utan nedlåt it sig till en ton ock ett språk, som äro både honom ock en vetenskaplig diskusjon ovärdiga. Skulle jag å min sida någon gång glömt att iakttaga tillbörlig hovsamhet, må det föredöme min „förra lärare“ jivit tjena mig till ursäkt.

Lund den 6 Februari 1888.

NÅGRA ORD

OM DEN

STOCKHOLMSKA HOMILIEBOKEN.

ETT GENMÅLE

AF

THEODOR WISÉN.

LUND,

AKTIEBOLAGET FREDRIK BERLINGS BOKTRYCKERI OCH STILGJUTERI
1888.

Med anledning af hr L. Larssons nyligen offentliggjorda ytterligt evasiva Svar på mina "Textkritiska Anmärkningar till den Stockholmska Homilieboken" (uti Arkiv for Nordisk Filologi, Bd. IV), finner jag mig uppfordrad till följande genmäle.

Hr L. säger sig ej hafva haft till ändamål att kritisera, utan att i nödiga stycken förbättra min upplaga af Homilieboken, så att hon kunde motsvara nutida anspråk på diplomatisk noggrannhet. Om hr L. inskränkt sin åtgärd till detta, d. v. s. till att anmärka de i Homil. verkligen förekommande felaktigheter (vare sig dessa härröra från felaktig läsning eller uppfattning, eller äro blotta tryckfel), så skulle ingen heldre än jag skänkt ett erkännande åt hans arbete, såvida det varit utfördt med nödig omsigt och sakkännedom. Men han har vid behandlingen af Homil. visat sig i så hög grad sakna dessa förutsättningar, såväl som nödig sjelfkritik, att han icke kunnat annat än misslyckas i sitt sjelfvilligt åtagna granskarevärf. Hans till många hundratal uppgående och med anspråk på ofelbarhet framställda s. k. rättelser till Homilieboken äro derföre, med få undantag, lika många misstag, hvilka det varit nödigt att utan skonsamhet blotta, på det ej den lärda allmänhetens uppfattning af Homiliebokens text skulle aldeles komma på villospar.

Hr L. anmärker, att hans studium af Homil. börjades med min vetskap och bifall. Efter denna aldeles betydelösa anmärkning upplyser han, att han upprättat ett glossar till Homilieboken, hvilket glossar i sin inledning innefattade en del af de rättelser, som återfinnas i hans nyligen utgifna "Studier" öfver Homil., och tillägger, att jag 1882 afgifvit ett fördelak-

tigt vitsord öfver detta glossar. Det borde dock hafva varit äfven för hr L. begripligt, att det "fördelaktiga" vitsordet (som bestod i att acceptera hans opus såsom giltigt examensprof) alldeles icke innebar ett godkännande af alla hans med ungdomlig omogenhet gjorda textändringar och rättelser, utan endast var ett erkännande af hans möda att samla och ordna ordförrådet i Homil. Ett sådant glossar kan också, oaktadt sagda ordförråd blifvit upptaget i nyare lexikaliska arbeten, dock ännu möjligen vara till någon nytta; men om hr L. utgifver sitt glossar, belamradt med alla hans felaktiga läsarter och s. k. rättelser, kan hans ordbok naturligtvis endast med största varsamhet af fackmannen begagnas.

Min erinran, att skriften i äldre codices var ett slags prentning och mekanisk efterbildning af de föreliggande originalens skriftsätt, har tydligen funnits allt för besvärande för hr L:s argumentation i fråga om Homil:s härrörande från en eller flere skrivvare. Han anser min mening vara obevisad och orimlig genom "den omständigheten, att då en skrivvare råkat upprepa ett eller flere ord, dessa ord sällan äro skrifna på samma sätt på båda ställena, så vida mer' än ett skriftsätt kan komma i fråga". Men detta hr L:s inkast kullslår alldeles icke min mening, enär ganska säkert en liknande vacklan i skriftsätt, som den hr L. åsyftar, redan förefunnits i den allra första med latinskt alfabet affattade isländska handskriften. En sådan fasthet i stafsätt och beteckningar, som vi nu äro vana vid i vår tids tryckalster, kan man icke förutsätta i medeltida manuscript.

Uti mina Textkr. Anm. har jag uppgifvit såsom hr L:s nuvarande mening, att Homil. härstammar från minst två, högst tio skrivvare. Han beriktigar nu detta derhän, att han anser boken vara skriven af minst tre, högst tio olika skrivvare. Detta är ett ypperligt resultat af månadslånga forskningar i Homilibokens handskrift! Visserligen har jag sett forskare i fråga om handskrifter med olika handstilar kunna hysa tvekan om de böra höja eller sänka det antagna antalet handstilar med

en eller två, och en sådan prutnån kan vara fullt berättigad; men hr L. är, såsom jag tror, af alla dem, hvilka sysselsatt sig med isländsk paleografi, hittills den ende, som i en dylik fråga behöft en sådan latitud som från tre ända till tio. Har han emellertid ej kunnat komma till en mera exact siffra, är det klart, att hans auctoritet i fråga om grafiska egendomligheter (äfven så simpla saker som bokstäfvernes form, bläckets färg, gjorda ändringar o. s. v.) måste anses skäligen ringa.

På det för hr L. obehagliga förhållandet, att han för 2 år sedan sjelf antog Homil. härröra från en enda skrifvare, har jag förut fast uppmärksamheten och visat, att han då styrkte detta genom att förklara äldre delen af Cod. A. M. 645, 4:o, vara från början till slut skritven af en enda hand, samt genom att derjente förklara "handstilen" i Homil. hafva nästan samma utseende som den i Cod. A. M. 645. Detta erkännande af och ganska talande skäl för enhetsprägel i Homil:s pictur söker nu hr L. advocera bort genom den naiva förklaringen att han icke minnes så noga hvad han för två sedan tänkte om saken, men tillika påstår han sig hafva redan då hyst starka tvifvelsmål om nämnda enhetsprägel. Hr L. eger således förmågan att samtidsigt både minnas och icke minnas samma sak! Likaså är det mycket ovanligt, att man besvärar sig med att skaffa talande bevis för en åsigt, som man är böjd att betvifla.

Hr L. hyser vidare alldeles ogrundade bekymmer om för- enligheten af mina i företalet till Homil. uttalade åsichter om handskriftens ålder med mina uttalanden i Textkr. Anmärknin- gar. Han tror nämligen, att orthografiska olikheter nödvändigt måste förklaras ensamt ur skilnaden i nedskrifningstid. Jag tror deremot, att äfven en annan factor måste tagas med vid afgö- randet af dylika frågor, nämligen de dialektiska olikheterna, och jag har antydt detta genom antagandet, att Homil. innehåller texter från olika tider och trakter. En dialekt kan ju hafva ålderdomligare former än en annan samtida sådan; språkformer, som för oss närmast te sig såsom äldre och yngre, kunna såle-

des vara uttryck för samtida dialektskilnader och förekomma i samtida handskrifter. Denna omständighet har hr L. förbisett, och man kan deraf veta, hvad värde hans bestämmelser af nedskrifningstiden för Homil:s olika delar månne ega. Hr L:s "utredning" häraf ansluter sig på ett värdigt sätt till hans bekanta forskningar om läggens sammansättning i Homil.

Hr L:s anmärkning om min förändrade uppfattning af Homil. 127⁷⁻¹⁰ är påtagligen advocatorisk. Deraf att jag 1872 aftryckt texten i den uti hds. befintliga ordningsföljd, men 1886 funnit tillräckligt skäl att motivera en annan textfördelning, följer ej, att jag icke redan 1872 haft någon förmodan att en ändring vore önskelig. — Jag har om åtskilliga ställen i Homil. hyst och hyser många förmodanden, som jag icke ansett böra nämnas i upplagan, när jag endast af fullgiltiga skäl velat föreslå eller vidtaga afvikelser från handskriftens läsarter och anordning.

Då jag nu går att i korthet bemöta några af hr L:s anmärkningar om läsningen af åtskilliga ställen i Homil., följer jag samma ordning som i mina Textkr. Anm.

1¹⁷ Hr L:s försök att komma ifrån sitt misstag i afs. på ordet *leticie* är alltför klumpigt för att vidare behöfva gendrifvas; hvar och en kan i Homil. se, att orden *leticie* och *heiter* stå på sådant afstånd från hvarandra, att deras slutbokstäfver (eller förkortningarna derför) ej tangera hvarandra. — 2²¹ Att *v* och *y* kunna brukas promiscue, har jag visat i Homil. föret. sid. viij; *v* har ofta en nedåt gående spets (se Homil. föret. sid. xij) och blir derigenom likt ett *y*, isynnerhet när detta, hvilket någon gång är fallet, saknar en punkt öfver sig, som vanligen anbringas öfver denna bokstaf; en sådan punkt förekommer dock någon gång äfven öfver *v*. De äro således ej omöjliga, utan lätta att förvexla. Att dessa tecken, med eller utan prick öfver sig, i gamla hds. vexla med hvarandra (se t. ex. Dahlerups Ágrip sid. XVI), är en så känd sak, att hr L:s försäkringar om motsatsen till intet gagna. Hans hänvisning till

facsimilet visar ingenting annat, än att händelsevis på den afbildade sidan ingen förväxling mellan *v* och *y* eger rum. — 2²⁸ förklarar sig hr L. nu kunna i hds. läsa orden *ars sem*. Härvid bör blott anmärkas, att hr L. kan på många ställen i hds. läsa saker, som för hvarje annan äro omöjliga att se. — 4²⁵⁻²⁶ har hr L. naturligtvis icke gittat visa, att min läsning afviker från hvad som "faktiskt står i handskriften". Om den i hds. stående ordföljdens riktighet kan ju hvar och en döma, utan att man behöfver anföra exempel på de mest triviala fall¹⁾. Lika litet behöfves något annat "bevis" för det omöjliga i hr L:s antagande, att förkortningstecknet för *er* i *greiner* skulle vara ett hänvisningstecken, än ett blott omnämnande; saken är så absurd, att ingen annan än hr L. kunnat komma på en dylik tanke, och kräfver derföre ingen vidare vederläggning. För att omständligt bevisa hålllösheten i alla hr L:s infall skulle det krävas stora volymer. — 5⁷ hade det varit skäl att hr L. anfört ett enda exempel på en så med punkter och accenter betecknad omflyttning, som den han antager här förefinnes. I stället får man en lång framställning om användning af accenter (utan punkter) såsom omflyttningstecken — en sak, som jag aldrig betvivlat, hvilket ock synes af mina omflyttningar i Homil. Jag har vidare i Textkr. Anm. sagt, att omflyttning endast då kan med accenter klart antydas, när de begge ställas öfver consonanter eller korta vocaler. Häraf, äfvensom af hvad jag för öfrigt i detta sammanhang anfört, följer att, om blott den ena accenten står på consonant eller kort vocal, man kan vara tveksam, om omflyttning åsyftats, eller om annars något ovanligt genom accenttecknen angifvits. Sådant måste sär-

¹⁾ Att ett subst., som styr eller styres af 2 andra med *ok* sammanbundna substantiv, sättes antingen före eller efter begge de copulerade substantiven eller inskjutes närmast före *ok*, är en allbekant sak. Det kan således både heta *greiner góþs oc illz* och *góþs greiner oc illz*. På samma sätt 5³⁷ *pín- ing dróttens várs oc upriso* i st. f. *dróttens várs pín- ing oc upriso*. Hr L. kan nu invända, att sid. 5 icke är samtidigt skriven med sid. 4, utan något yngre, men ett mera samtida exempel kan jag icke anskaffa.

skildt prövas vid hvarje ställe. Genom att vid anförandet af min mening utelemna ordet "klart" har hr L. vanställt den samma och polemiserar sedan "ins Blaue hinein". Att de omtalade punkterna skulle, i fall de ej fattas som omflyttningstekken, vara mera "störande" än mångfaldiga andra efter vårt interpunktionssätt oriktigt anbragta punkter i Homil., kan icke visas. — 5³⁷⁻³⁹ Att skrivaren, som 5³⁶ tecknat *drottens*, men 5³⁷ *drotens*, äfven på det senare stället åsyftat *drottens*, och att man sålunda har att göra med en endast grafisk ofullkomlighet, förefaller mig nu sannolikare, än att författaren eller skrivaren skulle det ena ögonblicket hafva sagt *drottens*, det andra *drotens*. Deraf min hypotes om den här använda förkortningens facultativt vexlande betydelse, hvilken hypotes för öfrigt ej på något sätt strider mot Hofforys i Arkiv II lemnade förklaring af dylika ords böjningsformer och härmed underställes sakkunnige paleografers (d. v. s. icke hr L:s) bepröfvande. — 8¹³⁻²⁰ Anledningen till, att jag anser marginalbokstäfverna vara af en senare hand, är den, att de i formen äro mycket olika textskrifvarens. Hr L. finner i stället den fullkomligaste likhet. Omflyttningens öfverflödighet kan hvarje eftertänksam läsare bedöma. — 9¹⁶ bör ej mitt yttrande tolkas på annat sätt, än jag sagt. — 9²⁰ Att ej blott (och vanligast) versalen *r*, utan äfven den krökta minuskeln *r* sammanbindes med ett föregående *a* (som visst ej alltid skrives så, att dess sista del är ett lodrätt streck) finner man på mer än ett ställe; jfr t. ex. 138¹⁹ *maria* (icke *maxia*). — 10²⁸ är ej fråga om *átko* eller *ótko* är riktigast, utan om hvad som står i hds. — 13²⁴ Att det i *epa* eller *epr* använda förkortningstecknet medgifver upplösning till hvilkendera af dessa former som helst, kan icke sanningsenligt bestridas. — 14⁴ Hr L. repeterar sin oriktiga uppgift om *mæire*, förmodligen i tro, att repetitionen skall gälla som bevis. Samma förfarande kan iakttagas 20¹⁹, 101³⁸ m. fl. st. — 14⁵ Mina påståenden, att det senare *t* i *gettner* är "litet suddigt" (men naturligtvis fullt läsligt) och att det är omöjligt att se, om or-

det är rättadt från *geten*, finner hr L. vara så beskaffade, att de fullkomligt upphäfva hvarandra. Enligt hr L. kan sålunda ej ett ord eller en bokstaf utplånas eller ändras, så att det är omöjligt att se hvad der stått, och sedan på samma ställe ett annat ord eller en annan bokstaf skrivas fullt tydligt, qm än den som rättelse anbragta skriften ofta blir litet suddig, just därför att något annat varit skrivet der förut! Hr L:s logik och paleografiska studier äro i många fall högst märkvärdiga. — 14⁶ jfr anm. här ofvan vid 2²⁸. — 14¹¹ Det var alldeles onödigt att anföra, att den öfverskrifna bokstafven i *manseus* var ett sigmatiskt *c*, d. v. s. ett *s* med ovanligare grafisk form, likasom jag ej heller aktat nödigt att vid orden *iesus*, *christus* m. fl. särskildt nämna hvarje gång då ljudvärdet *s* är betecknad med sigmatiskt *c*. Formen *manseus* finnes ju tecknad äfven i Homil. på andra ställen med vanligt *s*, och jag påstår, att *manseus* är absolut lika i fonetiskt hänseende med *mansens*, samt att således detta *c* alltid representerar *s*, och aldrig har ljudvärdet *ts*. *Manseus* motsvarar sålunda t. ex. skrifsätten *finse* 91^{21, 37}, *minsta* 110²⁰, *minstu* 174³⁶, 192²⁷ o. s. v., men icke *finze* 8³, 82²⁹, *minztu* 192⁶ o. s. v. Dahlerups af hr L. citerade anmärkning i Ägrip, sid. XXVI, att *c* brukas som sibilant efter en dental "på samme måde som *z*", är felaktig och vilseledande deruti, att han ej bort likställa *haralde* Ägr. 29²⁵, *lande* Ägr. 32⁵, 38¹⁹ o. s. v. med *haraldz* Ägr. 21⁷, *landz* Ägr. 86¹⁹ o. s. v., utan med *haralds* Ägr. 19², 22⁵, *lands* Ägr. 19 o. s. v.; liksom *iatce* Ägr. 5⁹ föreställer *iatse*, och icke *iatze*, samt *krisckirkio* Ägr. 76⁷ säkerligen motsvarar uttalet *krisiskirkio*. Det sigmatiska *c* brukas sålunda aldrig = *z*, utan alltid = *s*, och det vore ju en absurditet att anse detta skriftecken, som tydligen (ss. redan Gislason i Frumpartar, sid. 86, anmärkt) inkommit med de grekiska förkortningarna för orden *iesus* och *christus*, beteckna ett ljudvärde i dessa och andra från grekiskan eller latinnet hemtade ord och ett annat ljudvärde i rent isländska ord. Naturligtvis har en sådan absurditet ingenting stötande för hr L:s

kritiska sinne, och Gislason, som insett att detta sigm. *c* alltid måste beteckna samma ljudvärde, får, likasom jag, af hr L. vitsordet att hafva oriktigt uppfattat saken. Vi få väl trösta oss deröfver. — 15¹⁶ Att *y* i *foryisto* ursprungligen varit ett *v*, är redan antydt i upplagan, och behöfde ej upprepas af hr L. Den i Stud. lemnade uppgiften, att *foryisto* är rättadt till *foryssto*, har nu i Svaromålet blifvit utbytt mot det hofsammare påståendet, att man ej bör tvifla på skrifvarens afsigt (således är ändringen ej utförd) att förvandla *i* uti *foryisto* till ett *s*. Då emellertid detta *i* uti hds. är ett vanligt accentueradt *i*, som alldeles icke genom "något streck från öfre änden blifvit förbundet med toppen på det följande *st*", så måste man betvifla, att skrifvaren velat göra en sådan ändring som den af hr L. omtalta, hvilken för öfrigt i sig sjelf är alldeles osannolik, då skrifvaren ej kan antagas hafva varit så enfaldig, att han velat förändra en felaktighet till en annan lika stor felaktighet. Hvad man vidare med anledning af hr L:s anmärkningar till detta och andra ställen måste betvifla, är hans förmåga eller vilja att kunna riktigt redogöra för det enklaste paleografiska factum. — 16² Äfven här inskränker hr L. nu sitt förra påstående om en gjord rättelse derhän, att man ej bör tvifla på att skrifvaren velat rätta *gopgaþr* till *gofgaþr*, och denna afsigt skulle synas deraf, att det första *þ* uti *gopgaþr* fått en böjning åt höger, hvilken hr L. kallar stor och lik den öfre delen af ett *f*, under det densamma i sjelfva verket är ytterst obetydlig och alldeles icke lik halsen af ett *f*, liksom ej heller något tvärstreck på denna böjning applicerats för att antyda rättelse till *f*. Någon ändring till *f* är sålunda icke utförd i det omtvistade ordet. — 16⁶⁻⁷ bör ej hr L. räkna sig till godo några andra medgifvanden än dem jag gjort; jfr för öfrigt mitt yttrande i Textkr. Anm. och min erinran här ofvan vid 5¹. — 17¹⁹ uttrycker hr L. en för honom ovanligt blygsam reservation med orden "om jag (Larsson) ej misstagit mig". Det bör upplysas, att hr L. misstagit sig. — 22⁸ För den, som sett ordet *athéfessens* i hds. borde det ej vara tvifvelaktigt,

att de två första *s*, som sedan blifvit utstrukna, ingalunda hafva sitt upphof från ett förut skrifvet *n*; den grafiska formen i det hela förbjuder alldeles ett sådant antagande. Hr L:s märkvärdiga "iakttagelse" finner han så mycket säkrare, som skriffelet eljes blefve för honom obegripligt; han lider nämligen, som bekant, af den förvillelsen, att tillkomsten af alla skriffer skall vara begriplig. Mot hr L:s anmärkning, att skrifvaren brukar sätta en prick under den bokstafven han anser böra utgå och ej stryka ut densamma, bör erinras, att detta förfaringssätt endast tillämpas vid annullerandet af en enda bokstaf, men ej då flere bredvid hvarandra stående bokstäfver eller ett helt ord annulleras; i senare fallet begagnas öfverstrykning med ett tvärstreck såsom här; exempel härpå finnas flerstädes anmärkta i Homil. — 23²¹ jfr här ofvan vid 5⁷. Att det är "fullständigt obegripligt" för hr L., att här ej nödvändigt kräfvcs ändring i ordföljden, kan jag icke hjälpa. — 26²¹ Det är här just fråga om tydningen af ett förkortningstecken. Att hr L. ej behagar kalla det för *e* vanliga förkortningstecknet (som för öfrigt icke, ss. hr L. säger, är ett med öfre delen af ett *ø* hopskrifvet *e*) med detta namn, må ju vara en egenhet för hans terminologi; anledningen till den exceptionella användningen och betydelsen af det här använda förkortningstecknet har jag tillräckligt förklaradt i Textkr. Anm. — 29²⁷ Då jag ej med samma säkerhet som hr L. kan döma om bläckets färg uti och formen af de onödiga omflyttningstecknen, tillåter jag mig att fortfarande hysa mina dubier. — 34⁵ Hr L:s fråga skall jag besvara med en annan: huru kan hr L., som icke förmår afgöra om Homil. har 3 eller 10 handstilar, bestämdt säga, att accenterna öfver *bipia* och *heldr* äro af den äldre handen? Att jag tviflat på deras betydelse såsom omflyttningstecken visas ju af aftrycket i upplagan, der ingen omflyttning är gjord. — 35³ Då äfven *v*, liksom *y*, understundom tecknas med en prick öfver, är det ej skäl att ändra *scolder*. — 35¹⁰ jfr min anm. vid 2^{2b}. — 40² En möjligen ananstädes förekommande sammanblandningsform som *namfne*

(om hvars befintlighet jag ej vågar yttra mig) bevisar för ingen del tillvaron i Homil. af *nemfna*, *nemfdr* (med *d* i stället för *p*) och åtskilliga andra af hr L. upptäckta och i Stud. bekantgjorda språkformer, hvilka med fullt skäl böra uppkallas efter sin upptäckares namn. — 40¹⁹ bestrider hr L. icke, att han återgifvit *upp* oriktigt, — 42¹³ framställer hr L. ett påstående med reservation "om jag (Larsson) äj missminner mig." Vi kunna upplysa att hr L. missminner sig. — 43¹⁰ medger hr L., att i hds. först stått *en*, och så står det ännu. En ändring från *n* till *v* brukar för öfrigt ej i hds. göras genom ett "snett (d. v. s. snedt) tvärstreck", ss. hr L. säger, utan genom anbringande af en punkt inuti *n*. — 43¹⁹ Om hr L:s mening, att *p* uti *picker* är bildadt af ett förut skrifvet *m* o. s. v., jfr min anm. vid 2²⁸. — 47⁹ Att *v* i *vilia* har spetsen litet neddragen, förekommer mångestädes; pricken öfver bokstafven förvandlar honom ej heller till ett "typiskt *y*", ty äfven *v* kan vara försedt med en dylik prick; jfr här ofvan vid 2²¹. — 51¹⁴ jfr anm. vid. 43¹⁰. — 57¹⁰ Förkortningstecknen för ändelserna i *sende* och *sender* äro, i trots af hr L:s förnekande, ofta så lika, att de lätt förvexlas af hvar och en, som är mindre ofelbar än hr L. Den bygel eller ögla, hvilken plägar såsom förkortning för *e* anbringas vid öfre delen af ett tillbakaböjdt *d*, kan nämligen tillfälligtvis få nästan eller alldeles samma form som det för *er* vanliga förkortningstecknet. — 57¹⁴ jfr anm. 5⁷ och 9¹⁶. — 57²³ Hr L. opponerar sig mot att jag kallat förkortningen för *erccorius* en marginalanteckning. Efter textens afslutning på sid. 27 *b* i hds. är anbragt, ss. hr L. sjelf säger, först ett långt ornamentalt streck, derpå *ee*, och slutligen ett annat långt streck. Dessa streck och denna förkortning äro således anbragta på det af texten icke upptagna rummet nederst på sidan, och detta rum plägar enligt vanligt språkbruk kallas nedre marginalen. — 57²⁹ Slängen på *d* är ingen förkortning, ännu mindre ett med *d* hopskrifvet *e*, utan alldeles betydelselöst. Att hr L. icke dess mindre måste läsa *visendea*, är svårt för honom, men kan nu icke hjälpas. — 62¹⁶

Hr L:s advocatyr, att uti en handskrifven text ett *a* och ett *u* ej skulle kunna tillfälligtvis skrivas så, att de nästan tangera hvarandra, är alldeles för enfaldig. — 63³ Om skriftsättet i hds. är mitt yttrande i Textkr. Anm. fullkomligt tydligt; med afseende på *skreyte* skall jag tillägga, att ett ord icke är förkastligt endast därför att det är ett *ἄπαξ λεγόμενον*, att *skreyte* ej heller skulle betyda endast *grannlåt* ss. hr L. tror, och slutligen att *skeyti* ej af andra än hr L. räknas såsom försvarsvapen (i motsats till anfallsvapen). — 65²³ Det *f*, som utgör förkortningen för *fosto*, är versalen *F*, och hr L:s uppgift har här, som oftast är förhållandet, det felet att ej öfverensstämma med hds. — 72¹² föreligger i hds. alldeles icke, ss. hr L. inbillar sig, någon felskrifning, åtföljd af ett ofullbordadt försök till rättelse, utan endast en ligatur, som blifvit riktigt återgifven i uppl. Hvarför det främre strecket i det förra *v* (af ordet *εινωτι*) icke skulle, då deröfver satts en (grafisk) accent, kunna tjenstgöra äfven som ett *i*, kan man ej inse. Det försvar, som hr L. i sitt rätthafveri framställt för sin konstlade förklaring, visar endast hans bristande insigt i ligaturernas upplösning. — 75³⁹ Det lilla *s*, som skrifvaren af skäl, hvilka jag framhållit i Textkr. Anm., placerat uppe till höger om det andra *p* uti ordet *miþgarþsormr*, har hr L. uppfattat och aftecknat ss. förkortningstecknet för *er* eller *ar*. Detta betviflas icke, men hr L:s uppfattning är ju så ofta på villospår, och hans afteckningar äro förmodligen icke bättre. Att *garþr* skall vara *i*-stam derföre att got. *gards* så är, lär ingen annan mena; allra minst kan det visas af detta ställe, der hds. har, såsom upplagan anger, *miþgarþsormr*. Det medgifvande, hvarom hr L. talar, kan icke hemtas från mitt yttrande i Textkr. Anm. — 76²¹ Uppgiften, att *af* är ändradt till *at*, har samma fel som hr L:s uppgift om *fosto* 65²³. — 78⁷ bestrides att man bör läsa *yile*; hds. har *vile*, med en liten neddragen spets på *v*, hvilket är ganska vanligt; se vid 2²¹. — 79¹⁸ Att förkortningstecknet i *hverso* är oriktigt uppfattadt af hr L., har jag i Textkr. Anm. visat genom anförandet af andra

ställen, der tecknet har samma valör som i *hverso*. Hr L:s försök att förklara dessa ställen oriktigt återgifna stödes ej af några facta och är därför endast uttryck för hans obevisade funderingar. Hans påstående, att jag åberopat Unger såsom auctoritet i frågan om det här omtvistade förkortningstecknets betydelse, är, såsom hvar och en finner, fullkomligen ogrundadt. Att jag i andra fall åberopar Unger och instämmer med honom, hör icke på ringaste sätt hit. — 81³ är ej minsta tvifvel, att hds. har *nónngs*, och hr L:s invändningar äro endast ett förnekande af sakförhållandet. — 81^{3a} Teckningssättet i hds. för *oblandnar* är ej att betrakta som skriffel och behöfver ej ge anledning till någon tvetydighet, om man ej afsigtligt vill vrída och vränga på äfven det oomtvisteliga och klara. — 85^{3a} gör hr L. en vaccker reträtt med afseende på *minings*. Hvarför jag samma rad insatt *drottens* i st. f. *dominus*, är tillräckligen antydt i Textkr. Anm. Nu förebrår hr L. mig inconseqvens, därför att jag ej också 97²¹ och 198²¹ utbytt *dominus* mot en casusform af *drottenn*. Då emellertid på dessa ställen *dominus* ej efterföljes af någon isländsk pronominalform, äro fallen icke analoga, och hr L:s anmärkning följaktligen obefogad. — 87¹ repeterar hr L. sin oriktiga läsning af den omtvistade förkortningen förmodligen i tro, att ett upprepande kan ersätta bevis. Att förkortningen här icke har sin motsvarighet sid. 57^{2a}, utan 75^{1a}, har jag redan förut antydt. Hr L. ger mig i sammanhang härmed en vänlig, men för mig, som studerat flere isländska hdss. än hr L. ännu hunnit med, alldeles öfverflödlig undervisning om rubrikernas anordning uti isl. codices. Hr L. vill vidare fatta den nederst på bladet 27 b i hds. anbragta förkortningen *gregorius* såsom en öfverskrift till det på bl. 28 a följande stycket; till en sådan curiös placering af rubrik saknas naturligtvis hvarje motstycke i hela Homil. För öfrigt är *goþ systken* alldeles olämpligt som öfverskrift och är ej heller så placeradt i handskriften. — 93^{3a} På få ställen har hr L. i så hög grad som här visat sin oförmåga att skilja mellan olika handstilar,

olika bläck o. s. v., och när man ej kan reda sig här, är det ej underligt att man stanna villrådig i valet mellan 3—10 handstilar. Hr L:s svamlade och innehållslösa försvar för sin mening kräver intet svar, i synnerhet som hr L. erkänner sig ej minnas de öfverskrifna bokstäfvernas utseende och plats, men ändock vidhåller sin åsigt. Hr L. tror således, att envishet också är ett argument, som duger. — 94²¹ Att hr L:s mening om omflyttningstecknen är lika oriktig i år som i fjol, är sjelfklart. — 112³⁹ har jag ansett det ovisst, om skrifvaren "anbragt det lilla *v*" öfver *yprarr*. Såsom skrifvet öfver raden är detta *v* naturligtvis ganska litet och mindre än textens bokstäfver i allmänhet. Härom säger nu hr L., "att detta *v*, som ingalunda är ovanligt litet, såsom W. försåtligt antyder" o. s. v. Hvarest det försåtliga finnes, behagade läsaren sjelf afgöra. — 114¹ Hr L:s resonnement om förkortningarna för *r* och *er* är ett praktstycke af paleografisk insigt. Förkortningen för *r*, fogad t. ex. till ett *p*, består icke, ss. hr L. säger, af ett med *p* hopskrifvet *r* (då vore enligt vanligt språkbruk, om också ej efter hr L:s, *p* och *r* ställda på samma radlinie och endast genom en ligatur förenade), utan utgöres af ett vid öfre delen af *p* fäst förkortningstecken, hvilket naturligtvis i de flesta fall är lätt att skilja från förkortningstecknet för *er*, men som också, såsom hvar och en som läst några sidor i en isländsk handskrift väl vet, genom en liten oaktksamhet vid skrifningen lätt kan få det utseendet att det kan förvexlas med tecknet för *er*. Att dessa tecken, ss. hr L. säger, omöjligen kunna förvexlas, är ju endast meningslöst prat; hvarför skulle dessa förkortningar icke kunna vara utsatta för en felaktig eller mindre omsorgsfull teckning, lika-såväl som hvarje annat skriftecken kan råka att blifva otydligt skrifvet? Den förnyade granskningen af detta ställe i hds. har ock, som jag förut antydt i Textkr. Anm., stärkt min åsigt, att här snarare bör läsas *bypr*, än *byper*. — 121⁵ jfr min anm. här ofvan vid 16⁶⁻⁷. — 122²⁶ m. fl. st. Ligaturerna för *dominus* (*d,n,s*, hopskrifna) och *dominus* (*d,n,s*,) äro oftast mycket

lika, men i det sammanbindande tvärstreckets riktning finner man någon särskiljande olikhet. — 130²⁸ Min läsning *hafpo* är icke framkallad af begär att bestrida hr L:s läsart *hafpo*, utan af skrifsättet i hds. — 135³⁵ Af omflyttningstecknen (två punktpar) är det första anbragt mellan de öfre spetsarne af slutbokstafven i *fyrgef* och *p* uti *pu* (hvilka ord stå intill hvarandra, men detta kan ej hindra anbringandet af punkterna på beskrifvet sätt), eller — hvilket är detsamma — omedelbart före *pu*, och det andra är anbragt mellan *pu* och *sva* (visserligen ej midt emellan, utan närmare till venster om *sva*; ej ofvanför *sva*, ss. hr L. uppgifver). Hr L. säger på sitt urbana språk, att min uppgift om omflyttningstecknens plats är ”fullkomligt osann”, och vill bevisa detta dermed, att ingenting kan stå mellan *fyrgef* och *pu*, och att det vore orimligt att sätta ett omflyttningstecken mellan *pu* och *sva*. Både det som hr L. säger vara omöjligt och det som säges vara orimligt, har emellertid handskriftens upphofsman tillåtit sig. — 136²⁷ Förkortningstecknet för *er* i *göper* är mycket tydligt, och någon rättelse från *gop* eller *gup* är ej företagen. — 139²⁸ Jfr min anm. vid 16⁶⁻⁷. — 142⁷ och 143⁹ äro ett par rättelser med en viss tveksamhet omtalade i hr L:s ”Studier”; uti ”Svaret” är tveksamheten borta. Om hr L:s märkvärdiga förmåga att se verkställda rättelser i hds., jfr min anm. vid 2²⁸ m. fl. st. — 144²⁰ har skrifvaren glömt att sätta en punkt under det senare *t* i *fýstestc*; men *c* är tillkommet såsom rättelse af det föregående *t*. — 144, anm. 5; då den marginalanteckning, hvarom här tvistats, ej hör till texten, är det i sak mycket ligkiltigt, huru hon tolkas. Hr L. har emellertid funnit det anmärkningsvärdt, att jag i Textkr. Anm. antydde en möjlighet, att marginalanteckningen kunde handla om en kyrka. ”Ja, så skrifer verkligen prof., W.!” utbrister hr L., och tillägger, att det textstycke, hvartill den omtvistade anteckningen sluter sig, handlar om — paradiset! Hvad sedan? Hade hr L. med detsamma tillagt, att jag anser marginalanteckningen som ett klotter (d. v. s. en

meningslös och illa skrifven ramsa) af en mycket yngre hand och utan sammanhang med texten, så hade ju ingen förundran uppstått hos läsaren. Om texten talar om paradiset eller annat, är fullkomligen likgiltigt härvidlag. Hr L. har genom att godtyckligt sätta in orden *dasamligo, sæli, olafr* och *konungr* lagat ihop ett slags mening; ville man passa in andra ord med begynnelsebokstäfverna *d,s,o,k* kan man få fram åtskilligt annat, ungefärligen lika bra. Då jag emellertid icke finner ordet *ok* angifvet ss. förkortning; och af skäl, med hvilkas anförande jag ej här skall upptaga utrymmet, icke tror på hr L:s upplösningar, likasom ej heller derpå, att ett helgon (om det är fråga om ett sådant här) kan sägas *eiga paradisar haller* (men väl lefva eller vistas i paradiset), så måste enligt min tanke med *haller* menas några *haller* på jorden; och då ett helgon säges *ega* t. ex. en kyrka, som blifvit åt detsamma dedicerad, så kan möjligen någon sådan fras ha föresväfvat klottraren. Emellertid framställer hr L. mina anmärkningar om det omtvistade stället icke blott såsom ohållbara, utan nästan såsom en nedrighet; han recommenderar mitt genmäle i denna punkt till sina läsares speciella uppmärksamhet såsom ett påtagligt exempel på mitt sätt att respectera facta. Jag visste verkligen icke att hr L. är så infallibel, att det anses för en moralisk förseelse om man är af olika tankar med honom. Och hvilka facta har jag ej här respecterat? Om hr L. med facta identifierar sina påståenden, så får jag erkänna mig hafva mycket liten respect för dem, men det borde hr L. hafva kunnat komma under fund med långt förut. Hr L:s polemik i denna punkt visar ytterligare både huru han refererar sin motståndares mening och huru långt han kan gå i otillbörligt skriftsätt. — 147²⁷ jfr anm. vid 16⁶⁻⁷. — 148⁴² Den i hds. underprickade versalen *s* är endast grafisk variant till minuskeln *s*. — 149 anm. 3. Hvarför orden *Philippus dixit* måste inpassas just framför *Tertia die* och icke på något annat ställe, är förut visadt. Om hänvisningstecken finnes eller ej framför *Descendit*, gör ingenting till saken; mitt manuscript till Homil.

(skrifvet 1870) innehåller emellertid intet sådant tecken, och jag tviflar därför på riktigheten af hr L:s uppgift. — 152² Den omvistade bokstafven uti *macklegr* är hvarken ett 'typiskt' *c* eller *a*. — 157²¹ Vid hr L:s ordrytteri att ett "förkortningstecken för *r*" icke förekommer i isl. hdss. från denna tid, skall jag icke uppehålla mig; men hans uppgift, att det här vid det första *þ* uti *heyrþopþ* fästa förkortningstecknet är det för *er* vanligen använda "i typisk form", har det för hr L:s uppgifter så ytterst vanliga felet att ej öfverensstämma med förhållandet i hds. Hr L. bestrider, att förkortningstecknet är, såsom jag sagt, fäst vid det närstående *þ*, och säger i stället, att det skär öfre delen af *þ*. Är icke detta ordrytteri, om något? Allt nog, *þ* och det här använda förkortningstecknet äro så applicerade, att det ena tangerar det andra och detta förkortningstecken appliceras endast vid s. k. höga eller öfver raden uppskjutande bokstäfver; men ett förkortningstecken för *er* i typisk form brukar och kan ställas fristående och anbringas vid alla bokstäfver, både höga och låga. För dem, som ej hafva tillfälle att se isländska handskrifter, kan en blick på Homil:s fascimile eller t. ex. på sid 11 i det fotolithografiska af aftrycket *Elucidarius* tydliggöra saken; denna sida, rad. 6 nedifrån, ser man vid ordet *scapaper*, huru förkortningstecknet för *er* ser ut och huru det anbringas. Det i *heyrþopþ* använda tecknet, som här måste beteckna *r*, liknar tecknet för *ann* i *hann* *Eluc.* 11, och för *at* i *þat* *Eluc.* 11¹⁰ (*þat es af englom*), och är således ett flertydigt tecken (att förkortningstecken i skriftdragen variera och följaktligen äro lätta att förvexla med hvarandra, ligger i sakens natur, och det ser man af samma sida i *Eluc.*, der *r* i *lovapr*, rad. 9, är tecknadt med samma tecken som *at* i *þat*, rad. 2 och rad. 11). Af en rättelse från *heyrrer* till *heyrþopþ*, ss. hr L. föregifver, synes icke ett spår i hds. — 160¹⁴ och 214²⁴. Att förkortningarna för *sipán* och *siper* (och *sipr*) lätt kunna förvexlas och ofta äro alldeles lika, vet hvarje paleograf utom hr L. Att förkortningstecknet på 160¹⁴ bildar en trubbig vinkel, medgifves af hr L.,

och hds. har onekligen här snarare *sīpan* än *sīper*; på 214²⁴ är tecknet alldeles likadant som förkortningstecknet uti *sīpan* 167³¹; jfr ock teckningen å Homil:s facsim. rad. 2. Mot hr L:s tal om att *of sīpan* alltid vore en monstruositet erinras, att *of* kan refereras till ett annat ord i satsen än *sīpan*. — 160¹⁷ har hr L. ej fullständigt uttryckt min häpnad, ty jag häpnade äfven deröfver att ett vågrätt streck öfver *o* af hr L. benämnes accent. — 161¹⁸ Tydligheten af *sem* är ytterst problematisk. — 162³⁵ Uti hr L:s försvar för *ørendreca* förekommer mot min läsning af *øriñdreca* och förklaring af otydligheten i skriftdragen den invändning, att två lodräta parallela streck, såsom *i* och främre strecket i *x*, antingen måste stå hvar för sig eller ock fullständigt sammanfalla. Denna vackra argumentation förutsätter, att grundstrecken uti *i* och *x* icke äro gjorda på fri hand, utan med tillhjälp af lineal och passare. — 164³⁶ Skrif sättet i *orþeqvir* är ej analogt med det i *qvepr* 77¹⁷, och hr L:s anmärkning således omotiverad. — 168²⁸ Hr L. gör ett fåfängt men för läsaren roande försök att bortresonera sitt misstag med *göþgerningom*. Han förklarar att stafvelsen *ning* måste skrivas på ett af fyra af hr L. sanctionerade sätt; ty värr har den gamle skrifvaren tillåtit sig teckna *ning* på ett femte sätt, emedan han icke kände de Larssonska skrifreglerna. — 171³⁰ Min anmärkning om *episcopo* har förefallit hr L. oklar. Till gengäld har han affattat sitt svaromål så dunkelt, att jag ej kan fatta hans argumenter och följaktligen ej heller bemöta dem. — 176²⁰ Enligt hr L. kunna *e* och *i* icke skrivas så suddigt och otydligt, att förvexling af dem är möjlig, men har glömt att för sitt påstående lemna något bevis, hvilket läsaren säkerligen önskat. — 182² Skrifvaren har icke gjort något försök att combinera det felskrifna *r* i *fiorgorra* med det följande; detta försök framträder först i hr L:s svaromål. — 200⁴ Om de två parallela streck, som hr L. här omtalar, gäller detsamma som anförts 162³⁵. — 220²⁹ Med anledning af hr L:s ordande om *sine pining oc* bör anmärkas, att jag i Ho-

mil:s föret. sid. xvij uttryckligen sagt mig hafva supplerat några (således flere än de derstädes citerade) luckor efter Unger. Hr L:s upplysningar om ordet *pining* visa, att Ungers läsart är fullt riktig.

Mitt i Arkiv IV, öfverst på sid. 212, gjorda påstående må hr L. ej fatta som ett medgifvande eller såsom en insinuation i detta ords vanliga betydelse af beskyllning, som ej kan bevisas. Jag kan, när och om jag vill, bevisa, att många af hr L:s s. k. rättelser, hvilka jag icke omnämnt, äro alldeles oriktiga; men jag har, för att spara utrymmet, ej tagit dem under behandling.

I fråga om accenterna gör hr L. alldeles orätt uti att med tystnad förbigå min anmärkning, att han uppgifver sig hafva sett accenter på åtskilliga ställen, hvarest i hds. några sådana alldeles icke finnas. Det är nämligen icke min, utan hr L:s synstyrka, som är abnorm; jfr anm. vid 2⁸. Det bör för öfrigt hafva varit klart både af mitt företal till Homil. och af sjelfva upplagens typografiska skick, att jag (med undantag af ett par ställen) anbragt accenterna i den tryckta upplagan endast då jag ansett dem i hds. verkligen hafva betydelsen af accenter; men att jag icke anfört dem i upplagan, då de enligt min tanke stå i hds. icke i betydelsen af accenter, utan som grafiska tecken af annat syfte. Nu påstår hr L. att detta skett i strid med sid. iij i förordet framställda grundsatser, men denna hans anmärkning är i allo obefogad. Tvärtom bör det af min redogörelse der framgå, att jag visserligen stält såsom min uppgift att med all möjlig noggrannhet återgifva hds., så att upplagan kunde begagnas vid språkliga undersökningar; men jag har också antydtt att jag ansett återgifvandet af den rent grafiska formen för vissa skrifttecken (hvarpå några exempel anföras) vara alldeles likgiltigt. Om man vid tryckning af den isl. texten använder t. ex. *i*-typer, från hvilka pricken är borttagen; eller skaffar särskilda typer för angelsaksiskt *f* eller för den böjda formen af *d*, o. s. v., är enligt min tanke full-

komligen likgiltigt. Att dylika ting deremot äro för hr L. och hans själsfränder ytterst viktiga, vet jag; men jag tror icke, att ett extremt uppgående i småfnaskiga och fullkomligt betydelselösa yttre detaljer kommer att medföra någon vinst för vetenskapen. Jag har därför också enligt min plan varit fullt berättigad att utesluta alla s. k. grafiska accenttecken (hvarmed jag menar alla sådana, som ej fungera som accenter). Så t. ex. har accenten öfver *i*, då accenttecknet enligt min tanke endast är ett diakritiskt tecken och motsvarar pricken öfver den tryckta *i*-typen, blifvit utelemnad; och att för hvarje gång antyda detta i en not har synt mig öfverflödigt. Att det stundom är svårt att afgöra, om ett accenttecken blott är "grafiskt" eller icke, medgifves gerna, men dessa fall äro jemförelsevis få, och både i den grafiska anordningen och andra förhållanden finner man oftast en vägledning. Hr L:s uppgift, att accenter såsom diakritiskt tecken öfver vissa bokstäfver äro sällsynta i Homil., håller alldeles icke streck. Ensamt öfver bokstafven *i* förekommer accenttecknet såsom en diastole på många af de ställen, som äro uppradade i hr L:s accentlistor. Hr L:s statistiska uppgifter på sid. 34 i hans "Svar" äro alldeles vilseledande; från hans der uppgifna summa böra dragas både grafiska accenter och de ställen, der accent ej finnes i hds. utan endast i hr L:s 'Studier'. Hr L. misstager sig vidare, då han tyckes mena, att grafiska accenter endast kunna finnas öfver vocaler i kort stafvelse. Kan då ej en grafisk accent anbringas t. ex. öfver ena bokstafven i en difthong? Kan icke accenten appliceras olika, om han är afsedd såsom ett verkligt accenttecken för difthongen, eller om han blott skall vara en diastole för ena bokstafven? Och kan icke mången gång accenttecknet t. ex. öfver de proklitiska præpos. *a* och *i* alldeles bestämdt sägas vara diakritiskt? T. ex. 37¹⁷, der hr L. vill skriva *i*, men accenten tydligen är diakritiskt tecken (i hela stycket för öfrigt skrives præp. *i* utan accent); och så på många ställen. — Hr L. önskar vidare undervisning af mig om accenter såsom

diakritiska tecken öfver vissa småord eller vissa förkortningar. Enär en så vanlig sak undgått hr L., synes det, att han väl behöfver genomgå en kurs i paleografi, men då vi ligga i delo med hvarandra, är det bäst att hr L. vänder sig till någon annan, som har tid och lust att åtaga sig uppdraget. — Efter ett oskyldigt försök att identifiera "välvillige" läsare af Homil. med "mindre kunnige" (hvaraf bör följa att den minst välvillige, d. v. s. hr L., är den mest kunnige), öfvergår hr L. till att uti mitt klander deraf, att han bland accentfelen i min upplaga räknat sådana förkortningar som *óþ* 51¹² o. s. v. finna endast ett "häftigt vredesutbrott". Dervid visar hr L. sig vara en lika klen psykolog, som han på andra ställen visat sig som klen logiker; den affect, som väckes af en motståndares missgrepp, är icke vrede, utan något annat vida gladare. Hr L. söker vidare visa absurditeten af mitt påstående dermed, att på andra ställen andra för öfrigt på samma sätt förkortade ord hafva accent, t. ex. *óþ* 15⁴ o. s. v. Här framträder hr L. såsom logiker, och menar att samma bokstafscomplex ej kan abbrevieras på olika sätt; för stafvelsen *ning* hade hr L. emellertid ej mindre än fyra olika abbreviationssätt att anföra; jfr vid 168²⁸. Slutligen finner hr L. mitt yttrande om tillförlitligheten af hans accentlistor vara en "innehållslös oförsynthet", men denna lär väl stadna på hr L:s sida, till dess han visat, att hans uppgifter om accenterna äro tillförlitligare än hans uppgifter om handskriftens skrifsätt i öfrigt.

Med afseende på den förmenta oriktigheten vid återgifvandet af versalt *s* uti hds. är jag fullt öfvertygad, att inga grammatiskt oriktiga former blifvit af upplagan i nämnda fall framkallade. Jag skall härvid begagna tillfället att beriktiga ett tryckfel i Homil. föret. sid. xj, 25:te raden, der orden "och i den ofta" naturligtvis böra vara "och i den i slutet af ord ofta" etc.

Angående tecknet för *ke* har jag sagt i Textkr. Anm., att ehuru detta från de classiska alfabeten hemtade tecken der är ett enkelt tecken, det likväl af de gamle blifvit valdt och an-

sedt såsom tecken för gemineradt *cc* (eller *kk*) därför att det ser ut som en ligatur af *k + c*. Detta säges ock uttryckligen af förf. till Sn. Eddans 1:sta gramm. afh. Sedan han förklarar att han använder versaler eller capitalbokstäver för att beteckna geminerade ljud (*b = bb*, *n = nn* o. s. v.), tillägger han med afseende på *c* (jfr den danska öfvers. af nämnda afh., i 1886 års upplaga): "men fordi *c* har den samme form, hvad enten det skrives som kapitalbogstav eller ikke — — — så skriver jeg i steden for dets kapitalbogstav dette bogstav: *l-c*, ti så beholder det sin form, skönt der lægges noget till". Här säges ju uttryckligen, att till formen af *c* tillägges något, och det som tillägges kan ej vara annat än grundstreckket af *k*; att något säges vara tillagdt ett annat, innebär ock, att tecknet ansetts som en ligatur. Afhandlingens författare har således funnit mynden hafva utseendet af en sådan sammanslingring eller ligatur, som den jag antydt, och därför har han för sitt ändamål valt denna mynd, som han dock väl vet vara hemtad från ett antikt alfabet och der beteckna enkelt ljud. Just detta är också hvad jag anfört i Textkr. Anm. — Kanske hade det varit mera skäl att hr L. tagit litet närmare reda på hvad den grammatiska afhandlingens författare sagt, än att han förlitat sig på ett yttrande af hennes utgifvare.

Hr L. har alldeles kommit ur humör, därför att jag visat hans statistiska data ofta vara felaktiga.¹⁾ Jag har ju i Textkr. Anm. och äfven här visat, att hans statistiska (de må nu vara hopsummerade eller icke) data t. ex. om accenterna äro alldeles snedvidna, och äfven många andra af mig gjorda beriktiganden ändra i väsentlig mån åtskilliga af hans data. Härmed får hr L. tills vidare vara nöjd. Till något annat besvarande af hr L:s i sammanhang härmed framställda näsvisheter skall jag icke nedlåta mig.

¹⁾ Hr L. tröstar sig öfver felet med *beón* 122³⁸, att det ej ingår i någon sifferuppgift; enligt hans begrepp är således talet ett icke någon siffra.

Hr L. beklagar vidare, att jag i Textkr. Anm. sid. 215 (sid. 23 i separataftrycket) icke obetingadt förkastat (men visst icke heller obetingadt gillat) sådana "språkhistoriska omöjligheter" som *leresveiner* och *litellátère*. Jag är mera tveksam än hr L. vid ett absolut gillande eller förkastande, men jag hade i alla händelser icke väntat mig ett sådant deltagande hos uppfinnaren af *mibgarparormr*, *nemfdr*, *necqerria* m. m. Om *dómer* 202⁹ och *gegner* 46¹² jfr Textkr. Anm.

Det förvånar mig, att hr L. finner sig anklagad för literär stöld; och han söker i detta afseendet rentvå sig med en ifver, som gör att man ovilkorligen erinrar sig ordspråket 'qui s'excuse, s'accuse'. Men jag har åtminstone icke gjort en sådan anklagelse i Textkr. Anm.; om hr L:s förhållande till Thorkelsson har jag tvärtom sagt, att Th:s recension naturligtvis var obekant för hr L., då han publicerade sina "Studier"; annars hade säkerligen hr L., om han är hederlig karl, citerat Thorkelssons skrift. Härpå svarar hr L., att Thorkelssons recension (af 1874) var honom obekant 1882. Det skall säkert fagna allmänheten, om hr L. kan styrka denna uppgift, ännu mera om han kan visa sig vid utgifvandet af *Studierna* (1887) hafva varit obekant med Thorkelssons anmälan. — Intressant vore ock att få upplysning om den af hr L. omtalade tyska publicationen om adj. på *-eleggr*; möjligen kan någon af hr L:s vänner anvisa en uti en allmänt begagnad och många år före 1882 tryckt bok gifven notis om bildningen af dessa adjectiv.

Under förbigående af hr L:s näst följande anmärkningar, hvilka äro tillräckligt bemötta i Textkr. Anm., skall jag här endast vända mig mot de specifikt Larssonska språkformerna *nemfdr*, *nemfder* och *nemfdar*. Jag har mot dessa anmärkt, att om skrifvaren verkligen åsyftat sådana former, så hade han väl i all rimlighets namn skrivit *nemfpr*, *nemfper* och *nemfpar*, emedan *d* efter *f* ju är en omöjlighet. Hr L. svarar härpå, att det återstår för mig att uppvisa liknande exempel ur samtida handskrifter. Hr L. kan då se i Homil. sid. 40 (samma sida

der han vill finna sin form *nemfdr*) följande exempel: *hafbe* 40²⁶, *lifbe* 40³², hvilka exempel torde vara i det närmaste samtida med *nefndr* (Larssonska *nemfdr*) 40⁵. För öfrigt recommenderas till hr L:s begrundande Wimmers Forml. § 5, mom. 2, anm. 2 och 3.

Tvisten om *allar* eller *alnotcom* bör insättas 130¹⁴ och 132² är enligt hr L. mycket lätt afgjord. Han menar, att en-hvar genom att slå upp ställena kan finna, att *allar* är "fullkomligt omöjligt" på det förra och "ej stort bättre" (d. v. s. omöjligt utan tillägget "fullkomligt") på det senare stället. Härmed förhåller sig likväl så, enligt hvad redan är erinradt i Textkr. Anm., att på 132² passar *allar* utmärkt bra. Då nu förkortningen 130¹⁴ är alldeles lika med den på 132², så bör man äfven der läsa *allar*, som för öfrigt visst icke är "fullkomligt omöjligt". Ur rent grafisk synpunkt ligger det närmare till hands att i *al* se en förkortning af *allr*, än af något (ovisst hvilket) med prefixet *al* sammansatt adjectiv. Min uppgift, att former af *almáttegr* endast pläga abbrevieras med *alm* + förkortningstecken, säger hr L. vara falsk i fråga om Homil., enär formerna af *almáttegr* der äro fullt utskrifna. Jag har emellertid aldrig sagt, att mitt yttrande afsåg Homil., och skall man studera abbreviationer, så måste man väl se dem, der de finnas; då dylika af *almáttegr* ej förekomma i Homil., så bör man söka dem i andra gamla handskrifter, hvilket är den tydliga meningen af min uppgift. Det hade varit mera upplysande, om hr L. visat något enda ställe från en annan äldre isl. hds., der *almáttegr* blifvit uttryckt genom *al* med vidfogadt tecken. Hans invändning, att icke någon form af *allr* i Homil. kan förkortas på det omtvistade sättet, derför att detta ordets former pläga vara fullt utskrifna, kan mutatis mutandis lika väl riktas mot *almáttegr*, och förutsätter, att hr L. antager sina 3—10 skrifvare nödvändigt följa samma skriflagar. Är *al* en "allmän" förkortning, så kan det väl beteckna *almáttegr*, men lika väl en annan sammansättning med *al* och ett epithet, som kan

tilläggas gud. Att alla dervid tänkbara sammansättningar finnas i någon ordbok, betviflar jag. Hr L:s resonnement om denna sak torde således behöfva mera factiskt underlag för att blifva mer än en gissning.

I fråga om *men* 3¹⁰ m. fl. st. säger hr L., att enkel consonant i st. f. dubbel uti andra fall än efter lång vocal skulle vara abnormt. Hr L. får på det sättet många onödiga abnormiteter i Homil., och hans åsigt kräfver ej vidare svar än det som redan är anfördt i Textkr. Anm.

Hr L. har i sina "Studier" sagt att *gop* i betydelse af he- den gud är den enda formen både i Homil. och i andra isl. handskrifter. I "Svaret" inskränker han påståendet att gälla endast om äldre isl. hdss., men ångrar sig omedelbart, och säger, att han vidhåller sin första uppgift, då han icke heller ur yngre isl. hdss. känner något ställe, der ordet i nämnda betydelse skrives *gop*. Hr L. använder så ofta detta bevisningssätt ex ignorantia sua, att det är specifikt karakteristiskt för hans argumentation; sättet kan möjligen till en början roa läsaren, i synnerhet då det framställes med en obegriplig naivitet, men blir enformigt då det så ofta användes, som i hr L:s skrifter. Här hade hr L. kunnat afhjelpa sin okunnighet genom ett så enkelt medel som att studera art. *gut* t. ex. i Fritznerns lexikon.

Jag har nu lemnat en, som jag hoppas, för läsaren tillräcklig belysning af hr L:s försök att försvara alla sina misstag vid uppfattningen af den handskrifna texten. Försvaret består, som man finner, hufvudsakligen uti upprepanden och omtuggningar af detsamma, som hr L. redan förut anfördt och som redan blifvit i Textkr. Anm. vederlagdt, här och der vederbörligen tillökt med nya märkvärdiga beskrifningar om de omtvistade ställenas utseende i handskriften, och med berättelser om hans lika märkvärdiga förmåga att se hvad icke andra ögon kunna se. Om ett ord af skrifvaren blifvit utplånadt eller rättadt, så att man nu omöjligen kan skönja hvad der stått förut, så vållar detta ingen svårighet för hr L.; han kan icke blott

se hvad der stått förut, utan han känner äfven skrifvarens afsigter vid rättelsen, äfven om de aldrig blifvit utförda. Han vet också, att två skriftecken, som hafva en betydlig likhet med hvarandra, aldrig kunna skrivas så att förvexling är möjlig; äfvensom att vissa bokstäfver icke kunna skrivas så att de tangeras hvarandra eller så att de genom någon missteckning blifva otydliga o. s. v. Men hr L. har också å andra sidan förmågan att icke se, hvad som enligt andras uppfattning alldeles tydligt står att läsa i Homil:s hds. Med en så idiosynkratisk uppfattning af Homil:s codex, som den hr L. visat sig ega, kan man, i synnerhet med tillhjälp af advocatyr, påstå nästan hvad som helst. Huruvida detta idiosynkratiska uppfattningssätt endast gifver sig tillkänna i hr L:s skrifter om Homil., eller om det äfven återfinnes i hans kritiska behandling af andra codices, derom kan man endast efter föregående undersökning döma. Huru en sådan undersökning än utfaller, kommer hr L. att såsom Granskare och paleograf framstå i en egendomlig dager.

Måhända väntade hr L. icke, att hans läsarter i Homil. skulle underkastas en collationering med hds. Det är också förargligt — det medgifves — för en så infallibel textgranskare som hr L. att blifva beslagen med att hafva begått så många misstag i sin alltför lättvindigt tillkomna kritik af Homil. Naturligtvis förklarar hr L. sig icke hafva blifvit öfverbevisad om några misstag; det hör icke till hans taktik att erkänna sådant. Särskildt förargligt är det emellertid för honom, att icke blott jag, som är hans vederpart, nödgats förklara så många af hans läsarter felaktiga, utan att äfven en annan språkforskare, doc. Söderberg, efter sorgfällig jemförelse med handskriften fält samma förkastelsedom öfver hr L:s uppgifter. Detta besvärliga factum söker hr L. förringa med två anmärkningar, nämligen dels att doc. Söderberg använt endast 8 timmar på granskning af de omtvistade ställena, dels att doc. S. aldrig, såvidt hr L. vet, idkat studier uti isländsk paleografi. Hvad den första an-

märkningen beträffar, så är det alldeles likgiltigt för allmänheten, om doc. S. använt flere eller färre timmar på undersökningen, ty han har naturligtvis offrat hvarken längre eller kortare tid på saken än han ansett sig behöfva för att stadga sitt omdöme. Deremot står det simpla spioneri hr L. härom anställt i full samklang med hans uppträdande för öfrigt. Hvad den andra anmärkningen angår, så hade det varit bättre, om hr L. i stället relaterat ett i Lund allmänt känt sakförhållande. Till allmänhetens och hr L:s upplysning kan jag meddela, att doc. Söderberg både i Köpenhamn, Stockholm, Oxford och London idkat mycket omfattande paleografiska studier af både isländska och andra handskrifter, och att han förut förvärfvat sig någon bekantskap äfven med Homiliebokens codex, så att hr L:s försök att bringa allmänheten misstro till doc. Söderbergs kompetens att afgifva ett sjelfständigt omdöme i här omtvistade frågor är alldeles förfeladt. Doc. Söderberg har för öfrigt gjort sig känd såsom en så kunnig och samvetsgrann forskare, att hr L. icke lär kunna inbilla allmänheten, att doc. Söderberg intygat något som han antingen icke förstått att bedöma eller som han icke vet sant vara. Det hade derföre varit skäl, att hr L. sökt jäfva doc. S:s vitnesbörd på något bättre sätt än genom ett föraktligt spioneri och en osannfärdig antydning om beskaffenheten af doc. S:s studier. — Och hvarför har hr L. visligen aktat sig för att förklara den olikhet i resultat, hvartill Rydqvist och hr L. vid sina granskningar af Homiliebokens upplaga kommit? Är hr L:s kritik rättmätig, så måste Rydqvist hafva uttalat sitt synnerligen fördelaktiga omdöme om upplagan med samma befogenhet som den blinde dömer om färgen. Men hr L. är förmodligen oförhindrad att påstå, att icke heller Rydqvist gjort sig känd för några handskriftsstudier, ens i den Stockholmska Homilieboken, och att Rydqvists omdöme ej grundats på en samvetsgrann jemförelse af handskriften och upplagan.

Det har varit nödigt att litet närmare belysa beskaftenheten af hr L:s försök att försvara sina oriktiga läsarter, enär den lilla publik, som kan följa med förevarande polemik, ju icke har tillfälle att genom autopsi bilda sig en mening om de omtvistade ställenas verkliga utseende i handskriften. Af det, som nu och i Textkr. Anm. blifvit anfördt och styrkt med ovederläggliga skäl, bör läsaren emellertid kunna draga sina slutsatser med afseende på tillförlitligheten af hr L:s öfriga uppgifter om Homil. Om hans dechiffering af andra hdss., som han behandlat, är likadan, så gjorde hr L. forskningen en verklig tjänst med att afstå från fabricerandet af "diplomatariska" aftryck och lemna den saken åt fotograferne, med hvilkas konst de äldre och viktigaste handskrifterna snart, som det är att hoppas, torde komma att göras för allmänheten tillgängliga. Hr L. kunde ju dess utom hafva full sysselsättning med uppgörande af sina "viktiga" statistiska beräkningar.

Med afseende på den senare afdelningen af hr L:s anmärkningar, som omfattar textkritik i högre mening eller emendations- och tolkningsförslag, skall jag fatta mig kortare. Läsaren är här nämligen sjelf i tillfälle att pröfva species facti, och jag finner för min del i de flesta fall intet annat bemötande af hr L:s upprepade anmärkningar nödigt, än en anhållan till läsaren att för hvarje omtvistadt ställe erinra sig hvad jag anfördt i Textkr. Anm. — De nya skäl, som hr L. anfördt för sina textförklaringar, äro nämligen för det mesta i sak af mycket oskyldig, beskaftenhet; det är endast i advocacyren och det förolämpande skrifsättet, som hr L. visar sig icke vara öfvermaga. Under sådana förhållanden kan hvarje läsare med normal tankegång och nödig sakkunskap redan i sakens förevarande skick pröfva halten af hr L:s nya argument. Jag skall emellertid till tjänst för dem, som ej orka genomläsa hr L:s långa afhandling, på prof framtaga och undersöka några få af hr L:s nya funderingar.

Ett sådant intressant prof på hr L:s exegetiska konstskicklighet finner man vid behandlingen af 18¹⁸ (och 19²³), hvarest han icke vill ändra *ganga in hlipen* till *ganga in i hlipen*. Jag har anmärkt, att *ganga hlipen* egentligen skulle beteckna en promenad ofvanpå borgleden, hvilket icke kan vara åsyftadt och ej låter förena sig med det tillagda *in*. För att vederlägga detta anför hr L. ur Fornald. S. II 388 *skaltu ganga inn i bæinn vestri dyr*, hvilket ställe han anser "fullkomligt analogt". Hvar och en ser, huru det är bestädt med analogien; i Homil. borde ju, om fallet varit analogt, stått *ganga in i borg . . . hlipen*; och det är tydligt att accus. *vestri dyr* måste förklaras på helt annat sätt, samt att *dyr* i denna ställning måste föregås af ett adjectiv (eller pronomen, ss. andra exempel visa); det kan icke heta *ganga inn i bæinn dyr*, som hr L:s mening tyckes vara. — Vidare anser hr L. min förklaring, att accus. vid *ganga* uttrycker vägen uppå hvilken man färdas eller stället öfver hvars yta rörelsen sker, vara oriktig, och hänvisar för detta ändamål till Lund och Fritzner, hvilka emellertid befinnas hafva sagt detsamma som jag ("gaa hen over", "vejen ad hvilken en bevægelse foregår"). Och för att på ett alldeles förkrossande sätt visa hur oriktig min uppfattning af dylika accus. vid *ganga*, *riða* o. dyl. är, anför han ett par exempel ur Lunds syntax, särskildt frasen *riða Myrkvið inn okunna*, rida genom Mörkskogen, hvilket hr L. säger enligt min uppfattning skulle syfta på en promenad till häst öfver trädtopparne. Det vore ock nödvändigt att fatta det så, om nämligen *viðr* betyder trädtopp, ty i sådant fall måste färden ske ej tvärs igenom trädtopparne, ss. hr L. menar, utan öfver desamma. Men nu vet enhvar, att ordet *viðr* aldrig har betydelsen trädtopp, utan denna befängda öfversättning är hr L:s nya uppfinning, hvarmed han velat på sin egen bekostnad roa allmänheten. Naturligtvis kan man genom en dum öfversättning få fram stora dumheter, men hvar och en, som ej i högre grad besväras af stupiditet, vet nog också, att *viðr* i sammansättningen *Myrkviðr* har

betydelsen skogbevuxen mark, och förstår, att man kan färdas öfver en sådan mark, utan att man behöfver taga vägen öfver trädtopparne. Skulle ej hr L. kunna färdas ridande eller gående öfver t. ex. Tiveden eller Kolmården, utan måste en sådan färd för honom nödvändigt tänkas innebära en resa i luftballong högt öfver träden? — Äfvenledes påstår hr L., att min läsning *ganga in i hliþen* ger omening, emedan det betyder *gå in i* (ej *gå igenom*) *portarne*, och — tillägger hr L. — att få stanna i porten; då man vill in i borgen, är ett bedröfligt fiasko. Men det är ännu bedröfligare, att hr L. skall anse det vara en nödvändighet att man stannar i porten, derför att man går in i densamma. Om hr L. söker inträde i en borg och får anvisning att gå in i t. ex. vestra porten, anser han detta innebära en uppmaning till sig att evinnerligen stanna qvar i porthvalfvet? — Slutligen har hr L. i sammanhang med nu anförda tolkningsprof visat att han äfven känner befästningskonstens hemligheter; han menar att *hliþen* på den i Homil. omtalta himmelska borgen mycket väl af 11- eller 1200-talets Isländare med deras utvecklade begrepp om befästningskonst kunnat tänkas såsom öppna ofvantill. Men från en sådan misstanke böra Isländarne fritagas, ty i samma homilia, sid. 19¹⁵, omtalas att apostlarnes namn äro skrifna *yver borgar hliþom*, och nödvändigtvis måste då Isländarne hafva tänkt sig portarne såsom hvälfda och öfverbygda, för att namnen skulle kunna så anbringas. Enligt hr L. äro portarne öppna ofvantill och apostlanamnen följaktligen skrifna i luften, hvilken geniala tanke stöder sig på hr L:s utmärkta insigter i den himmelska befästningskonsten. Man ser, hvad resultat språklig insigt i förening med allmän lärdom kan lemna.

Med afseende på skriftelet 19⁴ *mipiálltra*, hvarpå hr L., med sin benägenhet att slå mynt af skriffel, grundat en teori, har jag anmärkt, att hvarken substantiva eller adjectiva *ja*-stammar af samma kategori som *miðr* antaga något slutande *i* (*j*) i sammansättningar, hvilkas senare led börjar med vocal. Hr L. me-

nar, att mitt yttrande behöfver revideras; men någon revision af yttrandet är säkerligen icke med hänsyn till Homil:s språk erforderlig. Jag skall emellertid precisera mitt yttrande derhän, att ingenstädes något motstycke till *mipiialldra* finnes, och att detta därför måste vara skriffel. Nu påstår hr L., att Sievers i Beitr. XII 486 ff. "med andra exempel visat det språkhistoriskt berättigade i sådana former" som *mipiialldra*. Angelägen att finna dessa "andra exempel" har jag genomläst Sievers' uppsats "Zur geschichte des inlautenden j", men tyvärr med det resultat jag väntade; Sievers har naturligtvis ej framdragit "andra exempel" på korta adjectiva *ja*-stammar i första sammansättningsleden och med *i* (*j*) före senare ledens börjande vocal; och ingen bör klandra honom därför att han ej presterat det obefintliga. Hr L:s notis synes emellertid vara utsläppt till allmänhetens förvillande och tränger, såsom hans flesta uppgifter, "till revision."

De flesta hr L:s exegetiska försvarsanmärkningar äro något enformiga variationer på det gamla temat. Så är han 19²⁸ fortfarande nöjd med att apostlarnes lärdomar förliknas med "hjordar", och vid 20²⁴ har han två noteringar för priset på himmelrikets salighet. — 24²² säger hr L., att *kenna sér eitt-hvat*, discere aliquid, vore en språklig omöjlighet, hvartill han visligen fogar tillägget "så vitt jag (L.) vet". Återigen, som på så många ställen, argumentum ex ignorantia! Hvad säger hr L. om frasen *ungr kendak mér annat juvenis aliud didici?* — 44³¹ har jag i Textkr. Anm. sagt att man bör läsa *tílbúnupr* (jfr t. ex. *bunopr* 71³¹ o. s. v.), och detta stämmer med mitt yttrande, föret. sid. viij, att *o* är mera brukligt än *u* i ändstavelser. Jag bör tacka hr L. för att han stärkt min ändring af *tílbúnupr* med att hänvisa till detta yttrande. — Hr L:s logiska konststycke vid 54⁵ tycker han är så förträffligt, att han kan insvepa sig i sin ofelbarhets mantel utan att bry sig om att bemöta sin motståndares skäl. — 57⁶ Mot min anmärkning, att *þu beþleém iorþ gyþinga* bör i öfverensstämmelse med skandiskt språkbruk ändras till *þu beþleem í iorþ gyþinga*, anför hr L., att det

”sannolikt” var Luther som först insatte detta *i*, men att detta ej blott är osannolikt utan rent af osanning, framgår af Sv. Medeltidspost. I 44, der det heter *Thu betleem j iudha lande*. Att senaste svenska bibelöversättning vid detta ställe alltför slafviskt följt urtexten, kan ej anföras som skäl mot min ändring. — 71³¹ bör hr L:s infall anmärkas att sätta det omtvistade uttrycket i samband med ’gloria in excelsis.’ — 79¹² har hr L. icke annat att anföras mot den af mig preciserade regeln, än att han icke kan godkänna densamma. Detta kan ju vara trefligt att veta, men för allmänhetens skull borde hr L. anført något skäl. — Huruledes det blir lättare att bibringa en klar föreställning om treenighetens väsen, om man, ss. hr L. vill 79¹⁷, säger gud vara ”tre i enhet”, än genom uttrycket ”trefaldig i enhet”; derom torde många homileter önska närmare upplysning af hr L. — För att rätt bedöma 97³² bör hr L. bättre studera Jobs bok och tillika låta någon för sig öfversätta orden ”verumtamen animam illius serva”, hvarigenom det bör blifva begripligt för hr L. att dessa ord ej lägga hinder i vägen för min uppfattning. En liten kurs i isländsk synonymik skulle ock förhjelpa hr L. till att inse skillnaden mellan *qvpl* och *sárleikr*. Derjemte bör hr L. i sin nästa pamflett anföras något skäl, hvarföre meningen i omtvistade stället blir bättre, om man låter satan blott begära det ena slaget af plågor för att fresta Job. — 107¹¹ I stället för att låta sin famösa theori om den bestämda artikelns svaga former ärliga men i tysthet begravas, söker hr L. att få lif i det dödfödda fostret. Mot hr L:s åsigt, att nämnda jembförelsevis sällan förekommande (anledningen till deras mindre freqvens säger han sig ej inse, och bör derföre låta någon språkkunnig vän afhjelpa felet) former i äldre isl. hds. äro blotta skriffer, och mot förklaringen att hans åsigt förfaller, om dylika former förekomma utan omedelbart efterföljande svagt böjdt adjectiv, har jag i Textkr. Anm. invändt, att hr L:s pretension är orimlig, enär dylika artikelformer icke kunna förekomma annat än fram-

för svaga adjectivformer. Härpå svarar nu hr L., att han framför allt forskat efter dessa artikelformers utseende framför de comparativformer i fem. sing. och plur., som hafva andra ändelser än motsvarande svagt höjda artikelformer, och att då han ännu oakadt all spaning ej träffat någon svagt böjd artikelform framför dylika comparativer, så är han så mycket vissare, att hans "hypotes" är riktig. Jag fruktar, att hr L:s sökande efter så beskaffade fall blir långvarigt. Svaga artikelformer finnas, som hvarje grammatik upplyser, endast i **pluralis**, och denna omständighet lär hindra dem att träda i förbindelse med **singulara** comparativformer, hvarför hr L. ej behöfver öda tid på att söka efter sådana förbindelser. Då vidare de svaga artikelformernas både uppkomst och användning, såsom bekant, beror på en formattraction till omedelbart följande adjectivform på *-u*, så är dermed begränsningen gifven för dessa former. Det är för öfrigt ett eget sätt att först uppställa en orimlig fordran, och sedan när det orimliga (ss. t. ex. en plural artikelform framför en singularis) naturligtvis ej kan presteras, förklara detta såsom ett bevis för sin hypotes. I sammanhang med behandlingen af denna "hypotes" har hr L. uttryckt sitt missnöje dermed att jag, hänvisande till Brenners recension af hr L:s doctorsafhandling, klandrat (ej det förståndiga bruket, utan) hans missbruk af statistiken. Hr L. anför till tröst för sig två andra mera berömmade recensioner. På det hr L. nu ej må tro, att jag endast vill klandra honom, skall jag anföra också ett fördelaktigt vitsord om afhandlingen (ett vitsord, som han bör sätta mest värde på, emedan det är afgifvet under embetsmannas förpligtelse) och meddela, att afhandlingen af vederbörande myndighet bedömts med *non sine laude approbatur*, hvilket här i landet räknas som ett s. k. distinctionsbetyg. Och jag tror också, att hr L:s böcker kunna bli nyttiga i något afseende, ehuru jag betviflar, att sådana saker som *nemfdr*, theorien om artikelformerna, om pronominalellipser, predicatsadverb o. s. v. äro användbara "Bausteine" för den grammatiska byggnadens upp-

förande. — 108¹⁷ bör hr L. utsträcka sin ursäkt äfven till Un-
ger och Fritzner. En förnyad genomläsning af stället torde öf-
verbevisa hvarje läsare att Ungers uppfattning är den enda rik-
tiga, och att man ej kan, ss. hr L. vill, para ihop ett neutr. *leidd*
med masc. *ovarar*. — 120¹⁹ Hvarför efter ett uttryck, sådant
som *njóta fagnaþar*, ej skall kunna följa en sats med *því at*,
är obegripligt; det är ju alldeles liktydigt med *fagna því at* o. s.
v. — 120²⁶ Den öfversättning hr L. framhåller såsom menings-
lös (*den som . . . han kommer i hog, men . . .*), är visserli-
ligen utan all reson, men det bör anmärkas, att hr L. och icke
jag är upphofsman till tolkningen. — 126¹⁰ Jag har i Textkr.
Anm. visat, att hr L:s tolkning är oriktig, därför att den här
omtalade *lágasongr* omtalas endast såsom en del af högmässan.
Häremot invänder nu hr L., att *lágasongr* förekom äfven om
hvardagarne och att det ej med ett enda ord antydes i texten,
att *lágasongr* här omtalas endast såsom integrerande del af
högmässan. Detta försök att slingra sig undan min anmärkning
lär dock ej lyckas hr L., enär hvar och en kan se, att hela det
hithörande stycket i Homil. afhandlar endast högmessoritualen och
att i detta stycke ingenstädes talas om några hvardagsmes-
sor. Hr L:s öfversättning är af detta skäl oriktig. Mot min
ändring af *hwareger* till *hwaregan* (*quemque*) invänder hr L. att
något *hvarge* med samma betydelse som *hverge* icke för-
ekommer i isl., ty *hvarge* med denna betydelse är en norsk
form; och hr L. hänvisar om denna sak till Noreens gramma-
tik samt tillägger, att ej heller i Wimmers formlära något
hvarge upptages med samma betydelse som *hverge*. Det är
skamligt att vilja påbörda Noreen och Wimmer sådana misstag.
Noreen säger också (gr. §. 394,2) att *hverge* och *hvarge* förhålla
sig till hvarandra, som *hverr* till *hvarr*, och att *hverr* är mest
isländskt, *hvarr* mest fornnorskt, hvilket naturligtvis icke är
detsamma som att *hverr* skulle vara uteslutande isländskt, *hvarr*
uteslutande fornnorskt, såsom man af hr L:s ord skulle tro.
Och i Wimmers formlära står öfverst på sid. 95 *hverrgi* och

hvarrgi med fetstil angifna som vexelformer. Det är både oförsynt och enfaldigt af hr L. att lemna så oriktiga citat, men förhållandet kan lära läsaren, huru nödvändigt det är att pröfva alla hr L:s uppgifter och läsarter, äfven då det gäller tryckta böcker. Hr L:s andra invändning, att skrifvaren skulle tecknat *hvern domini dag* i st. f. *hwaregan d. d.* är klarligen alldeles haltlös, enär äfven den senare frasen är språkriktig och ger åsyftad mening. — 130²⁴⁻²⁵ går det öfver hr L:s förstånd, att en ändring ej är nödvändig. Ändring bör ju ej göras utan i nödfall; och om hr L. försöker med en annan interpunction, kan möjligen texten räddas. — 134⁷ säger hr L., att min invändning mot läsarten *at cups* är "fullständigt maktlös", och denna "maktlöshet" visar han genom att citera Lunds syntax, s. 210. Såsom det var att förmoda, har hr L. äfven här citerat oriktigt; Lund säger, 'at forestillingen om et bestemt underförstået navneord efterhånden udviskes', o. s. v., men hr L. låter Lund säga, "att föreställningen om ett underförstådt subst. (*hús* el. dyl.) redan tidigt försvunnit". Genom att utelenna ordet 'bestemt', har hr L. fått en helt annan mening än den Lund yttrat; Lund menar, att man ej alltid kan bestämdt säga, hvilket ord (*hús* l. *hof* l. *rim* eller dyl.) bör i tanken suppleras, men dermed förnekar han icke, att något localbetecknande ord alltid måste i tanken suppleras och att *at* med gen. alltid användes såsom localbeteckning, hvilket ock framgår af alla Lunds exempel. Hr L. har nu genom sin volt funnit, att en dylik construction blifvit möjlig att använda äfven i sammanhang, der ett underförstått localsubstantiv ej skulle passa; men hans konststycke visar sig ju vara alldeles misslyckadt, då det hvilar på en förvrängning af Lunds ord. — 137²⁸ har hr L. ej visat, att *ofléttr* ej passar till betydelsen, utan tvärtom visa de af honom i Stud. uppräddade exemplen, att *ofléttr* passar mycket väl. Hr L:s prat, att han genom exempel styrkt sin mening, är endast — prat. — 142³⁰ Ehuru det är, ss. jag redan nämnt, troligt att man bör läsa *vera optlega á þænom*, och man ej behöfver längre tvi-

sta om den saken, torde hr L:s invändningar mot Ungers emendation *vera óplega á bónom* böra anmärkas såsom yttringar af okunnighetens och oförskämhetens värda syskonpar. Mot den vördade veteranen Unger, som kanske af alla nu lefvande har den största beläsenheten i och kändedomen af fornnordisk litteratur och väl äfven förstår hvad som låter säga sig eller icke, slungar hr L. den anmärkningen, att *óplega* ej skulle ge en passande mening, enär *vera óplega á bónom* enligt hr L. betyder "bete sig som en galning i bönen." Möjligen har hr L. i sitt uppjagade sinnestillstånd kommit att förväxla *æriliga* med *óplega*; allt nog, han har, ss. läsaren finner, på många ställen i sin bok "betett sig som en galning" i öfversättningen. Han har vidare anmärkt, att *óplega* äfven från formens sida är förkastligt, och att det skulle hetat *óplegr*, och mot denna uppfattning har jag gjort en invändning i Textkr. Anm.; men det oakadt är hr L. fortfarande lika okunnig och förnekar att verbet *vera* kan hafva adverb i st. f. adjectiv till predicatsfyllnad, då det fins adj. och adv. af samma stam och betydelse. Det är nu beklagligt med alla hr L:s luckor i vetandet, men naturligtvis är det icke hans motståndares skyldighet att upplysa honom om de mest vanliga saker; det skulle blifva för stort besvär och kräfvä mer trycksvårta och papper än saken är värd. Emellertid kan ju hr L. betrakta t. ex. *átra konu er betr* (= *betri*) *væri* Fagrsk. s. 1; *byskupar þeir er framarst* (= *framastir*) *þóttu* (o: *vera*) Magn. blind. s. c. 14; *vera vammalaust* (= *vammalauss*) *við ehn* Sigdrif. 27 (Grundtv. uppl.), o. s. v. — 185¹¹ förnekar hr L., att han vill ändra texten, men han vill likväl af ett ord i handskriften göra två. Äfven detta är dock en ändring, och en onödig sådan, såsom man finner, om man behagar slå upp *úhreinandi* i Fritznors lex. — 188¹² Till hvad jag redan anfört i Textkr. Anm., bör läggas, att plur. *iarteiner* icke kan vara annat än skriffel för *iartein*, emedan här ej talas hvarken om något art- eller klass-begrepp af under, ej heller om flere under, enär den evangeliska berättelsen ej vet att omtala mera än ett

under vid bröllopet i Kana. Dertill kommer att omedelbart före *iarteiner* står acc. fem. sg. *pa*, just förutsättande ett singular *iartein*. Hr L:s försvar för *gledde* är därför förfeladt. — 194²⁵ Läsaren behagade observera, att översättningen icke är af mig, utan af hr L., och att den, såsom man kunde förmoda, är felaktig. — 201³⁰ Hr L:s mening, att *folmenæ* 23¹⁹ representerar uttalet *folments*, måste jag alldeles bestrida; en så vanlig sak, som att i superl. *z* ofta står = *st* (jfr Wimmers forml. §. 5, mom. 6; anm.), borde ej vara obekant för hr L., då det är känt af hvarje nybörjare. Om formen *crizne* har hr L. gjort sig besvär att "påpeka" (detta är hr L:s favorituttryck och förekommer på tjugotals ställen i boken), att det skulle representera uttalet *critsne*, hvilket ju är en omöjlig form. Att *critsne* är omöjligt, medger jag; men att *crizne* (d. v. s. *crisne*) är möjligt, visas bäst af skrifsättet *criz* (se 205³² och första raden å facsim.), hvilket efter hr L:s utmärkt sakkunniga åsigt skulle betyda *crits*, ehuru alla andra säkert fatta det som *crist*. — 212³ Läsaren finner, att min argumentation just hvilar på en "objectiv, fast konstaterad regel." Dervid "påpekar" hr L., att mina ord endast uttrycka en "subjectiv" uppfattning. "Påpekarens" ifver förleder honom här, som på de flesta ställen, att hugga i sten. — Om de ställen, som jag här ej omnämnt, får jag hänvisa till Textkr. Anm., hvarest hr L:s argument äro tillräckligt bemötta; och bör hr L. deraf, att jag icke här upptagit åtskilliga ställen till ny behandling, icke draga annan slutsats, än att hans "påpekningar" äro alltför puerila för att vidare bemötas.

Hr L. antyder i slutet af sin bok, att hans lärjungeförhållande till mig icke förpligtat honom till någon erkänsla och att öfver detsamma endast ett fåtal kan döma, samt att han med lugn underkastar sig deras dom. Härmed behöfver dock ej hr L. besvara sina vänner, utan det är alldeles nog om han låter sitt eget samvete döma i den saken. Vål har jag förr trott mig ega skäl till det antagandet, att hr L. möjligen ansett

sig stå i någon förbindelse till en gammal lärare, men jag finner nu att jag misstagit mig, och då jag icke som hr L. är förblindad af rätthafveri, så erkänner jag öppet mitt misstag.

Jag finner äfven att jag misstagit mig, då jag väntat att hos hr L. finna vanlig höflighet, vanlig tankereda och sanningskärlek, någorlunda sakkunskap, förmåga att läsa rätt innantill och rätt citera ställen både i handskrifter och i tryckta böcker, samt mera sådant, som icke bör saknas hos en vetenskaplig kritiker. Jag har i stället funnit motsatsen till allt detta: mången gång ett oblygt förnekande af bevisade facta, oredig tankegång, okunnighet, oriktiga citater, ett oerhördt ordsvammel med idislande af förut anförda skäl som redan blifvit vederlagda, och när intet annat hjälper ett obevisadt påstående (eller "påpekande"), vanligen åtföljdt af ett försigtigt "så vidt jag vet", för att hafva en reträtt öppen. Till allt detta kommer att hr L. med stor suffisans och öfverlägsenhet kungör sina läsarter och sina uttolkningar; icke blott jag, utan ock Unger och Fritzner m. fl., hvilkas meningar han flerstädes klandrar, äro stora stackare i jmförelse med hr L. — Uti "Studier" uppträder därför hr L., naturligtvis af rent vetenskapligt intresse, hånfullt och öfverlägset skolmästrande. Att han uti mina Textkr. Anm. fick lämpliga tillrättavisningar för denna öfverlägsna ton, som så illa anstod honom, var ej mer än billigt, men det var också klart, att den ofelbare hr L., som är så säker i handskrifters läsning och uttolkning, skulle finna det smärtsamt att, äfven genom sakkunnig tredje mans vitnesbörd, blifva öfverbevisad om misstag. Uti sitt "Svar" har han ej heller egentligen framdragit nya argument utan upprepat de gamla med någon utstoffering, men hånet och ilskan mot motståndaren äro så mycket intensivare. Allmänheten inser dock säkerligen, att hvarken envishet eller upprepanen eller otidigheter äro talande skäl. Alldeles för grof är ock hr L:s insinuation, att jag skulle hafva gifvit uppslaget till en ton, som vore ovärdig en vetenskaplig polemik. Det är ju icke jag, utan hr L., som börjat anfallet och börjat det på ett sätt,

som rent af bör kallas oförsynt, när han i sina "Studier" dukat upp för allmänheten flere hundra oriktiga läsarter och uttolkningar — dessa må nu vara tillkomna genom hans slarf, okunnighet eller klandersjuka. Hr L. är alldeles för anspråksfull, då han fordrar att blifva complimenterad för ett sådant beteende, hvar till något motstycke torde saknas i den literära världen; hvar och en kan finna att hr L. snarare blifvit behandlad med mera undseende än han förtjenar.

Hr L. säger sig vara redo att öfverlemna målet till allmänhetens dom. Äfven jag är dertill beredd, i synnerhet som jag är förvissad, att den fåtaliga allmänhet, som kan hafva ett eget omdöme i de omtvistade frågorna, redan stadgat sina åsigter i saken och tröttnat vid den förda polemiken, samt att en fortsatt tvist under sådana förhållanden är gagnlös. Häraf följer ock, att jag icke ämnar att vidare besvara de anfall och otidigheter, som hr L. förmodligen i sina skrifter äfven hädanefter kommer att rikta mot min person och min verksamhet.

Lund, 29 Febr. 1888.